

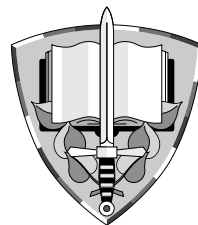
VOJENSKÁ STRATEGIE

UNIVERZITA OBRANY
Ústav strategických studií

Vlastimil GALATÍK
Antonín KRÁSNÝ
Karel ZETOCHA
(eds.)

VOJENSKÁ STRATEGIE

UNIVERZITA OBRANY
Ústav strategických studií

Editori

Vlastimil Galatík

Antonín Krásný

Karel Zetocha

Autorský kolektiv

Martin Bastl (bod 4.4; 7.2)

Vlastimil Galatík (část 1; 2; bod 3–3.1; 3.4)

Antonín Krásný (část 8)

Milan Kubeša (bod 4.3)

Miroslav Mareš (bod 7.3)

Janusz Mika (část 5; bod 3.3)

Ivo Pikner (bod 6.2)

Josef Procházka (část 8)

Dana Prudíková (bod 7.4)

Richard Stojar (bod 4–4.1; 6)

Jaroslav Švestka (bod 7.1)

Miroslav Tůma (bod 6.4)

Jan Vlkovský (bod 6.3)

Karel Zetocha (bod 3.2; 4.4; 6.1)

Pavel Zona (bod 4.2)

Recenzenti

Ing. Jiří Navrátil

plk. gšt. Ing. Oldřich Socha

doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.

Vážení čtenáři,

dostává se vám do rukou publikace, která vyplňuje jedno z bílých míst v problematice teorie vojenského umění a u nás dosud nebyla v takto rozsáhlé a ucelené podobě zpracována. Vítám proto počín Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně, který se ujal požadavku odborné veřejnosti a publikaci Vojenská strategie spolu s dalšími odborníky připravil. Autorům se podařilo uspořádat celou řadu příspěvků do uceleného materiálu tak, aby studentům a dalším zájemcům zpřístupnil pohledy na strategii v minulosti i současnosti a naznačil i možnou tvorbu do budoucna.

Ponechávám na čtenáři, zda a jak bude tato publikace úspěšná. Jsem ale přesvědčen, že přispěje k rozšíření úvah o vojenské strategii i k teoretické přípravě nejen příslušníků ozbrojených sil. Jen systematické zkoumání možných strategií, které je obsahem i smyslem prognostiky, nabízí lepší orientaci a pomůcku pro aktuální rozhodování. Publikace představuje vstupní a základní náčrt uvažovaných přístupů k formulaci strategií. Upřesňovat jakýkoli soubor takto obecně vymezených cílů, vtisknout mu podobu schopnou promítnout je do koncepcí, programů či závazných rozhodovacích aktů, znamená konfrontovat je s konkrétními věcnými problémy, ale i s institucionálními podmínkami modernizace země a její armády.

A handwritten signature in black ink, which appears to read "V. Píček". The signature is stylized and written in a cursive-like font.

Generálporučík Ing. Vlastimil PÍČEK,
náčelník Generálního štábu Armády České republiky

OBSAH

ÚVOD	7
I STRATEGIE	9
1 Termín „strategie“ a jeho vývoj	10
1.1 Definice strategie	11
1.2 Strategické úrovně	12
<i>Orientace ve studiu</i>	18
2 Typologie strategií	19
2.1 Strategie přímá a nepřímá	21
2.2 Zvláštní strategie, vztah vojenské, pozemní, námořní a vzdušné strategie	23
2.3 Námořní strategie	25
2.4 Vzdušná strategie	25
<i>Orientace ve studiu</i>	29
3 Strategie a další kategorie	30
3.1 Politika a strategie	30
3.2 Strategie a strategická studia	31
3.3 Strategie a strategické myšlení	39
<i>Orientace ve studiu</i>	45
3.4 Další vybrané pojmy používané ve strategii	47
<i>Orientace ve studiu</i>	57
II HISTORICKÝ VÝVOJ VOJENSKÉ STRATEGIE	59
4 Historický vývoj strategie a strategického myšlení ve světě	60
4.1 Významní stratégové a jejich přínos pro rozvoj vojenské strategie	61
4.2 Vývoj geneze vojenského strategického myšlení a jeho odraz ve vojenskostrategických koncepcích	74
<i>Orientace ve studiu</i>	90

4.3	Nejdůležitější strategické školy a vojenská strategie v období studené války	92
4.4	Jaderná strategie	110
	<i>Orientace ve studiu</i>	122
5	Geneze československého (českého) strategického myšlení	124
5.1	Československo v meziválečném období	124
5.2	Československé strategické myšlení a vojenskostrategická koncepce po druhé světové válce	127
	<i>Orientace ve studiu</i>	133
III STRATEGIE PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ		135
6	Nové bezpečnostní prostředí a vojenské strategie současnosti	136
6.1	Vojenskostrategické dokumenty USA	137
	<i>Orientace ve studiu</i>	145
6.2	Vojenskostrategické dokumenty Ruské federace	146
	<i>Orientace ve studiu</i>	155
6.3	Vojenskostrategické koncepce a dokumenty NATO a EU	157
	<i>Orientace ve studiu</i>	169
6.4	Československé a české strategické myšlení a vojenskostrategické koncepce přelomu tisíciletí	171
	<i>Orientace ve studiu</i>	186
7	Strategie v 21. století	188
7.1	Soudobé strategické myšlení	188
	<i>Orientace ve studiu</i>	214
7.2	Technologie a strategie – revoluce ve vojenství	216
	<i>Orientace ve studiu</i>	230
7.3	Ozbrojené subverzivní strategie	232
	<i>Orientace ve studiu</i>	244
7.4	Strategie a média	246
	<i>Orientace ve studiu</i>	259
IV STRATEGICKÝ MANAGEMENT		261
8	Strategický management a jeho funkce	262
8.1	Orgány strategického řízení	270
8.2	Model strategického řízení	277
8.3	Produkty strategického řízení jako výstupy z procesu	286
8.4	Strategická analýza	291
8.5	Stanovení strategických cílů	299
8.6	Realizace strategických cílů	307
	<i>Orientace ve studiu</i>	311

ZÁVĚR	313
--------------------	------------

PŘÍLOHY

Stručná chronologie studené války	316
Severoatlantická smlouva	326
Varšavská smlouva	329

REJSTRÍK	333
-----------------------	------------

PŘEDSTAVENÍ AUTORŮ	339
---------------------------------	------------

Seznam obrázků

1	<i>Možné působení globální strategie</i>	12
2	<i>Současné chápání vztahu strategie–operační umění–taktika</i>	17
3	<i>Možnosti strategické volby</i>	19
4	<i>Přímá a nepřímá strategie jako součást akční strategie</i>	22
5	<i>Dimenze působení strategie</i>	24
6	<i>Strategie jako věda</i>	38
7	<i>Strategie odstrašování v míru a za války</i>	50
8	<i>Interpretace vztahu strategie a taktika</i>	67
9	<i>Vztah taktiky – bojové činnosti a strategie</i>	68
10	<i>Hierarchie pojmů podle von Clausewitze</i>	68
11	<i>Schéma organizační struktury AČR 1995</i>	176
12	<i>Schéma organizační struktury AČR k 31. 12. 2004</i>	183
13	<i>Struktura Ministerstva obrany Chorvatska</i>	274
14	<i>Obecný model systému strategického řízení</i>	277
15	<i>Procesní model strategického řízení</i>	278
16	<i>Procesní a obsahové vymezení strategického řízení</i>	280
17	<i>Model procesu strategického řízení – nejlepší praxe</i>	284
18	<i>Dlouhodobé plánování v procesu strategického řízení ozbrojených sil</i>	291
19	<i>Analýzy vlivu vnějšího strategického prostředí</i>	293
20	<i>Schéma efektivnosti zbraňového systému</i>	309

Seznam tabulek

1	<i>Vývoj v definování principů války (vojenského umění)</i>	53
2	<i>Rozšiřování členství v NATO v letech 1949–1982</i>	103
3	<i>Možné strategie bojujících stran</i>	223
4	<i>Strategické interakce a vítězství v asymetrických konfliktech 1800–2003</i>	223
5	<i>Charakteristika subverzivního terorismu, guerilly a konvenční války jako způsobů násilného boje</i>	235
6	<i>Counterinsurgency ve srovnání s tradičním konfliktem</i>	241

ÚVOD

V letech 2007 a 2008 byl členy Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně*, vzhledem k aktuálním potřebám výuky, zpracováván text učebnice vojenské strategie. Postupem času tak vznikl široký kolektiv autorů, kteří působí ve vojenském i civilním prostředí, což dává předpoklad pro širší a různorodější pohled na strategické otázky použití vojenské síly. Učebnice má za úkol vytvořit základní podmínky k pochopení předmětu vojenské strategie jako východiska a předpokladu pro další hlubší studium problematiky. Dále je záměrem autorů vyvolání zájmu o vojenskou strategii, neboť bývá mnohdy opomíjena nebo chápána značně deformovaným způsobem. Naplnění cílů autorského kolektivu napomáhá i zvolená struktura učebnice, kdy je postupováno od obecných teoretických východisek přes minulé a současné strategie až k praktickým otázkám z oblasti strategického řízení.

Tematika knihy jako celku je koncipována do čtyř částí (kapitol). První část se zabývá teorií vojenské strategie, a to především definicemi a dalšími pojmy, jejichž osvojení je pro studium následující problematiky nezbytné. Další, druhá část je věnována historickým aspektům rozvoje vojenské strategie. Autoři zde v krátkosti vysvětlují význam důležitých osobností pro teorii vojenské strategie a popisují vliv technologií a společenského pokroku pro vývoj strategického myšlení. Prostor je věnován také pro strategii důležitému období studené války, především pak jaderným strategiím, které v tomto období dominovaly strategickému myšlení. Zvláštní pozornost je rovněž zaměřena na československé a české strategické myšlení do devadesátých let 20. století. Ve třetí části jsou rozebírány otázky vojenských strategií velmocí a nejvýznamnějších obranných organizací na přelomu tisíciletí, ale nalezneme zde i popis pozice České republiky. Významné místo zde pak zaujímá aktuální problematika směřování strategií v 21. století. V poslední, čtvrté části je pozornost věnována problematice strategického řízení, která doplňuje teoretické poznatky o praktickou dimenzi. Dále se také zabývá otázkami činnosti orgánů strategického řízení v procesu definování strategií a jejich realizací. Protože jde o praktické činnosti, je tato část doplněna i vhodnými příklady, které dokumentují možné přístupy k řešení některých kroků v rozhodovacím procesu na strategické úrovni. Jednotlivé, tematicky související části jsou uzavřeny orientací ve studiu, která vždy obsahuje shrnutí, otázky a doporučenou četbu.

* V rámci organizačních změn na Univerzitě obrany v Brně zanikly ke dni 31. 8. 2008 Ústav strategických studií UO i Ústav operačně taktických studií UO a k 1. 9. 2008 byl nově vytvořen Ústav strategických a obranných studií (ÚSOS) Univerzity obrany.

Učebnice vojenské strategie je pouze úvodem do problematiky a takto musí být také chápána. Nemůže nahradit hlubší a komplexnější zkoumání jednotlivých strategií, ať již minulých, současných či budoucích, nebo konkrétních případů, úspěchů či neúspěchů v uplatnění zvolených strategií a podobně. Jestliže ale vyvolá zájem o hlubší proniknutí do problematiky vojenské strategie a napomůže v ujednocení chápání pojmů a podstaty různých strategií, potom mohou být cíle autorského kolektivu považovány za splněné. Učebnice je určena pro studenty nejen vojenských, ale i civilních škol a odbornou veřejnost – ke studiu teorie (základů) vojenské strategie. Mohou ji však také využít příslušníci vědecko-pedagogických sborů pro další rozpracování uvedené tematiky.

STRATEGIE

Studium a osvojení si základních vědomostí z oblasti vojenské strategie je nemyšlitelné bez pochopení předmětu, kterým se zabývá, a nutně i terminologie, jakožto nástroje vzájemného porozumění ve strategické oblasti. Následující stať se dotýká zejména teoretických základů, definic, vztahů a vazeb mezi různými součástmi vojenského umění a subjekty vstupujícími do oblasti vojenské strategie. Zvládnutí této části je nezbytným předpokladem ke studiu a pochopení částí ostatních.

Při používání strategie jako nástroje praktické činnosti je potřebné pochopit její význam ve vztahu k předmětu, kterým se zabývá, a využít všech možností, které dává uživateli při řešení otázek války a vojenského umění. Potom je možné pojmut strategii **jako koncepti** – což znamená její vývoj jakožto výrazu vyjadřujícího myšlenku; **jako kategorii konfliktu** – k identifikaci jejího místa mezi politikou a podřízenými kategoriemi; **jako vědu** – ke sledování vývoje strategického myšlení; **jako metodu** – pro vytěžení nepřetržitých teoretických a praktických poučení; **jako umění** – ke zhodnocení toho, co může být strategickou praxí; **jako kulturu** – dotýkající se způsobu, jakým byl svět strategie uzpůsobován pro epochu nebo danou zemi; **jako systém** – umožňující brát do úvahy globalizaci strategie soudobé epochy. Nepochybně je také třeba pojmut strategii **jako historii** – k detailnímu sledování jejího vývoje a k hodnocení jejího uzpůsobování rozdílným civilizacím.¹

¹ COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006.

1 Termín „strategie“ a jeho vývoj

Slovo „strategie“ je řeckého původu a znamená „umění velet vojsku“, případně jednodušeji „umění generála“. Ve středověku bylo používání tohoto termínu značně opomíjeno, přednost byla dávana jinému názvu, a to „taktika“. Až na několik dřívějších a řídkých výjimek přišlo používání slova „strategie“ znovu do módy ke konci 18. století. Teoretické práce Jominiho² a Clausewitz, mezi jinými, nastolují přesnou terminologii války a vyznačují rozdíl mezi strategií a taktikou. Strategie velmi rychle ztrácí starší význam jako „válečné umění“ a spojuje se čím dál více s fenomény politickými, diplomatickými, ekonomickými a psychologickými, tedy jinými než vojenskými.

Clausewitz jako první zdůraznil politickou dimenzi války a existující přímý vztah mezi vojenskou strategií a politikou. Tento vztah nabyl na významu ve 20. století po zavedení jaderných zbraní a rozšíření nepřímých válek. V současnosti všechny definice strategie berou v úvahu strategii globální (totální nebo integrální). Globální strategie hraničí s politikou a zahrnuje různé všeobecné strategie, včetně strategie vojenské, která je zase shrnutím strategie druhů ozbrojených sil, strategie operační a taktiky.

Značně zmatené šíření a používání výrazu strategie odhalilo proměnu vztahu strategie a války. Až do padesátých let 20. století byla strategie chápána jako součást války, určovala tedy dávku násilí – více či méně velkou, avšak vždy důležitou. V současné době zahrnuje strategie válku, která je pouze omezeným fenoménem ve vztahu ke všeobecnému sociálnímu uspořádání.

K této proměně vztahu mezi strategií a válkou a k vertikálnímu rozlišení složek strategie odpovídajících různým úrovním politicko-strategické struktury se připojuje šíření horizontální, které odpovídá typologii současných válek a zvláštnostem vojenských strategií (pozemní, námořní, vzdušná). Jestliže mluvíme o určité strategii, je nutno mít od nynějška na mysli také strategie ostatní. Se zvýšením počtu typů skutečných nebo hypotetických konfliktů (v rámci jaderné války) v současném světě (války klasické, jaderné, omezené, nízké intenzity atd.) vyžaduje každý typ války odpovídající strategii. Existuje tedy konvenční strategie, jaderná strategie odstrašování, nepřímá strategie, strategie guerilly či protipovstalecká – a bylo by možné nalézt i další.

Jeden z hlavních problémů, s nimiž jsou dnes konfrontováni vysocí politici a vojenští odpovědní činitelé, spočívá ve stanovení strategií přizpůsobených pro konflikty, na nichž se jejich země podílejí. Často není snadné toto přizpůsobení úspěšně realizovat, protože definování strategických možností ztěžují kulturní a historické předsudky, tradice i vztahy. V historické perspektivě vojenští historikové rozlišovali dva typy strategií, a to vyčerpávající strategii a strategii zničení. Tuto typologii sice teoretikové války často používají, je však polemická a mnozí o oprávněnosti takového rozdělení pochybují.

² JOMINI, Antoine Henri (1779–1869), je spolu s Clausewitzem považovaný za největšího válečného teoretika 19. století. Své vojenské názory formuloval na základě zkušeností z napoleonských válek. Nejznámější díla: *Traité des grandes opérations militaires*; *Précis de l'art de la guerre*.

1.1 DEFINICE STRATEGIE

Definice strategie (a taktiky) se vyvíjely pod vlivem sociálních, politických a vojenských přeměn. Počet definic se zvyšoval, docházelo k jejich upřesňování, aniž by však nutně přispívaly k rozšíření znalostí strategického fenoménu. Dnes můžeme rozlišovat mezi klasickými definicemi strategie a moderní formulací, která chce být širší a současně přesnější.

Clausewitz považuje strategii za „...používání bojů pro účely války. Strategie stanoví plán války a ve funkci příslušného účelu volí řadu akcí vhodných k jeho dosažení, vypracovává plány různých tažení a organizuje v jejich rámci různé boje“. Taktika je podle něho považována za „používání ozbrojených sil v boji“.³ Ve 20. století charakterizuje Liddell Hart strategii v jednoduché definici jako „umění rozdělit a použít vojenské prostředky pro dosažení politických cílů“.⁴ Rozlišuje však mezi „strategií“ a „globální strategií“ (Grand Strategy), přičemž účelem globální strategie je podle něho využití všech zdrojů národa pro dosažení politického cíle války.

Francouzský generál André Beaufre je autorem moderní definice strategie jako „umění ovládat dialektiku vůlí používající sílu k vyřešení svého konfliktu“. Všeobecnou myšlenkou dialektiky vůlí je úsilí „dosáhnout rozhodnutí vytvořením a využitím takové situace, která rozvrátí morální stav protivníka natolik, že bude nucen přijmout podmínky, které mu chceme vnutit“.⁵

Lucien Poirier charakterizuje ve své definici strategii jako soupeření, jde však ještě dále a říká: „Strategie je dialektikou zúčastněných sil použitých pro dosažení stanovených cílů jako prostředků politiky. Je také dialektikou volnosti jednání nezbytných pro dosažení politických cílů. Konečně je také dialektikou vůlí používaných k vyřešení konfliktů o koexistenci. Strategie je systémem těchto tří dialektik.“⁶

Ve francouzsko-českém sborníku strategických, taktických a logistických pojmů je strategie definována jako „umění a věda o synchronizovaném a integrovaném vývoji a použití prostředků národní síly pro dosažení národních a nebo mezinárodních cílů na bojišti“.⁷ Ve druhém díle téhož dokumentu je pak strategie definována z pohledu jejího zařazení v rámci vojenského umění jako „součást vojenského umění zkoumající objektivní zákonitosti přípravy a vedení války státem (koalici států) a vedení strategických operací“.⁸

Na druhé straně Atlantiku například Colin Gray ve své známé definici říká, že strategie je „teorie a praxe užití nebo hrozby užití organizovaného násilí pro politické účely“.⁹ Podle tohoto pojetí lze tedy strategii jednoduše definovat jako „užití vojenské síly k dosažení politických cílů“.¹⁰

³ CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996.

⁴ LIDDELL HART, B. H. *Histoire mondiale de la stratégie*. Paris: 1962, 1998.

⁵ BEAUFRE, André. *Introduction à la stratégie*. Paris: 1963, 1998.

⁶ POIRIER, Lucien. *Essai de stratégie théorique*. Paris: 1982.

⁷ Francouzsko-český sborník strategických, taktických a logistických pojmů: 1. díl. Praha: MO ČR, 2006.

⁸ Tamtéž, 2. díl.

⁹ GRAY, Colin S. *Modern strategy*, New York: Oxford University Press, 1999.

¹⁰ BAYLIS, John, WIRTZ, James J. Introduction, s. 3. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.

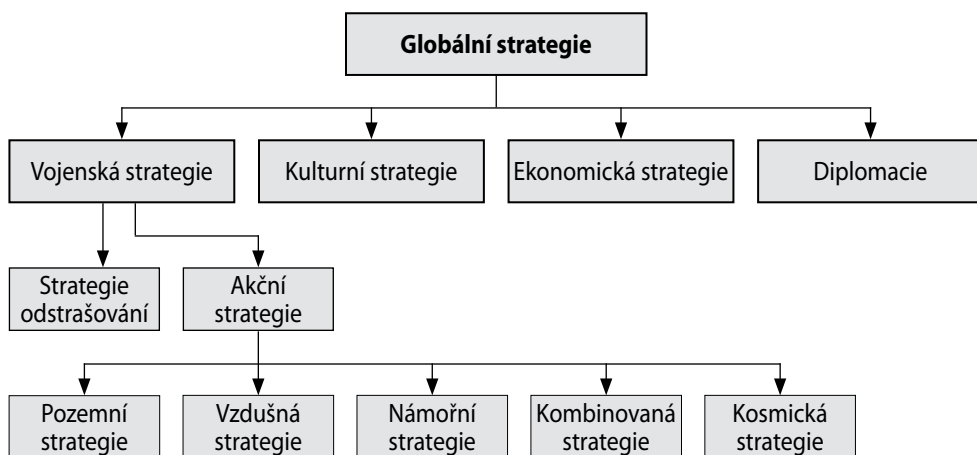
1 1.2 STRATEGICKÉ ÚROVNĚ

Všichni teoretikové se shodují na tom, že neexistují přesná rozhraní mezi různými strategickými oblastmi. Vojenská strategie je přirovnávána ke slunečnímu spektru, v němž má infračervenou část odpovídající oblasti všeobecné strategie, již se prolíná s vládní politikou, a ultrafialovou barvu, které odpovídají oblasti taktiky. Mnozí vojenští teoretikové přijali své vlastní rozdělení (a svou vlastní terminologii) strategie, čímž přispěli k zatemnění věci místo jejich vysvětlení. Pojem „všeobecná strategie“ byl používán jako synonymum globální strategie, ale také pro označení druhů strategie na nižší úrovni (strategie vojenská, politická, diplomatická, ekonomická, kulturní). Některé pojmy, jako operační umění nebo operační strategie, jsou více či méně používány v různých zemích.

Přes tyto (většinou nevelké) rozdíly existuje všeobecná idea strategické stupnice nebo struktury, na jejímž vrcholu je globální strategie, dále všeobecná strategie, která zahrnuje strategii vojenskou (politickou, diplomatickou, ekonomickou atd.), strategii operační, strategii prostředků a taktiku. Jednodušší verze zahrnuje pouze čtyři úrovně: globální strategii, vojenskou strategii, operační umění a taktiku.

Globální strategie

Globální strategie (nazývaná také totální strategie, integrální strategie, politicko-vojenská strategie, v angličtině Grand Strategy nebo National Strategy) se zabývá politickým rozhodováním, které přísluší hlavně státu. Globální strategie působí trvale v míru stejně jako za války. Hraničí přímo s politikou, již je podřízena. Jejím účelem je definování a dosahování cílů stanovených politikou, cílů, které nejsou válečné. Jejimi zdroji jsou zdroje národa. Její funkcí je rozdělovat úkoly mezi všeobecné strategie tak, aby bylo dosaženo cílů pro ni stanovených. Všeobecných strategií je několik: strategie politická, vojenská, ekonomická, diplomatická, kulturní a psychologická. Jde o složky realizace globální strategie. Každá z nich působí jednak samostatně, jednak ve spolupráci s ostatními. Takto odpovídají prostředkům globální strategie. V období ozbrojeného konfliktu globální strategie přejímá řízení války.

Obrázek č. 1: Možné působení globální strategie

Všeobecná (vojenská) strategie

Vojenská strategie zahrnuje i vedení války. Koordinuje akce pozemních, vzdušných, námořních složek ozbrojených sil a převádí směrnice globální strategie do úkolů odpovídajících použití ozbrojené síly. Se zřetelem k záměrům, které jsou pro ni stanoveny, musí vojenská strategie umožnit kalkulaci a koordinaci prostředků nezbytných pro úspěch vojenské akce, avšak bez překročení rámce politických cílů stanovených hlavou státu. Jejím účelem je dosáhnout těchto cílů s využitím disponibilních prostředků.

Vojenská strategie je kombinací postupných a kumulativních akcí. Postupné akce jsou realizovány v následných a uspořádaných etapách, zatímco kumulativní akce probíhají současně a bez zjevného řádu, jejich kumulativní účinek je však značný. Tradičně bylo účelem vojenské strategie přinutit protivníka, aby se podřídil vůli vítěze. Tohoto účelu bylo dosahováno cestou vojenského (především fyzického) rozhodnutí, kterého bylo všeobecně dosahováno rozhodující bitvou, později operacemi či taženými.

V současné době je tato představa příliš omezená. Generál Beaufre uvádí, že rozhodnutí je událostí psychologického řádu a musí u protivníka vyvolat přesvědčení, že pro něho není užitečné pokračovat v zápase. Liddell Hart zastává podobný názor, ale mluví spíše o „*vyvedení protivníka z rovnováhy fyzické a psychologické*“, což ho přirozeně a rozumově přinutí, aby upustil od zápasu. V obou případech stanoví vojenská strategie své cíle v působení na slabá místa protivníka, ať mají jakoukoli povahu, a snaží se těchto slabých míst využít. Funkcí vojenské strategie je stanovit rozhodující místo, na něž armáda zaútočí (zapůsobí), aby překonala protivníka a uskutečnila akci určenou k tomu, aby toho bylo dosaženo. Tváří v tvář nepříteli, který provádí stejnou akci, musí být vojenská strategie zaměřena na zachování volnosti jednání, bez níž nemůže být dosaženo stanovených cílů, a musí zbavit protivníka jeho volnosti jednání.

Vývojová a operační strategie

Dnes je obvyklé spojovat vojenskou strategii s operačním uměním a taktikou prostřednictvím vývojové (genetické) strategie a operační strategie, které tvoří dva druhy vojenské strategie.

Funkcí vývojové strategie neboli strategie prostředků je poskytnout strategům a hlavě státu k dispozici pokud možno co neúčinnější nástroj připravený v okamžiku potřeby. Vývojová strategie působí v době míru. Integruje všechny činnosti související s vytvořením jaderných a klasických arzenálů a řeší mezi jinými také problémy logistiky.

Operační strategie se zabývá použitím sil dodaných k dispozici vývojovou strategií. V širším významu je jejím úkolem formulovat, připravit a řídit použití existujících sil. V užším smyslu může být chápána také tak, že jejím účelem je řízení a koordinace velkých ozbrojených uskupení ve stanovené geografické oblasti, což ji staví přímo nad taktiku (v jiném dělení vojenského umění nad operační umění a taktiku).

Taktika

Význam slova taktika se během doby značně měnil, ale dnes již není předmětem sporů. Původně tento výraz řeckého původu znamenal sestavu vojsk před bitvou. V současné době je taktika definována jako *umění kombinovat použití různých druhů vojsk proti nepříteli*. Za klasické války se uplatňuje na bojišti nebo během střetnutí (pozemního, námořního, vzdušného). Netýká se však účinků vyplývajících z použití síly, ale jde o použití síly v rámci skutečného boje, a to už od jeho přípravné fáze. Taktika tedy působí na nejnižší úrovni vojenského (válečného) umění, přesto však má vztah i k bodu, v němž válka vrcholí – tj. k bitvě. Taktik má dva základní cíle: chránit vlastní vojska a zničit vojska svého protivníka.

1

Taktika je kombinací útoku a obrany. Jejím základem je manévr, jehož účelem je vést jednotky proti nepříteli – a to buď aby se proti němu bránil nebo aby na něho útočil či aby se mu vyhnul, případně aby ho přinutil k přesunu. Často je uskutečňováno několik těchto operací současně. Manévr je charakterizován určitým typem akcí: obranou, únikem, lstí a také útokem, překvapením, hrozbou či pronásledováním.

Za klasické války v bojích převládají dva druhy manévrů: průlomový manévr provedený po čelním úderu a obchvatný manévr, jehož ideální formou je úplné obklíčení nepřítele. Taktiku a manévry ovlivňuje přímý nebo nepřímý způsob vedení války. Nepřímý způsob dává přednost lsti a překvapení na rozdíl od přímého způsobu, při němž jsou síla a mohutnost hlavními prostředky pro úspěšné provedení průlomového manévru. Nepřímý přístup umožňuje vyvést protivníka z rovnováhy útokem na jeho nejzranitelnější místo a potom této slabiny využít.

Úder a palba jsou dva hlavní prostředky, jimiž disponuje taktický velitel, aby chránil vlastní jednotky a útočil na jednotky nepřátelské. Během staletí taktici diskutovali o výhodách jednoho oproti druhému. Dlouho také polemizovali o přednostech pěchoty a jezdeckta, později o přednostech tanků a letadel. Způsob vedení války a volba manévrů vedou k použití různých taktických kombinací v terénu. Ať jsou přítom možnosti volby a předběžné plány jakékoli, je taktika mnohem více než jiné oblasti války oblastí nejistoty, chaosu a neshod. Kvality velení zde mají prvořadou důležitost, protože rozhodnutí musejí být přijímána rychle. Situace bývá často proměnlivá, informace nejistá a spojení může být kdykoli přerušeno. S moderním vývojem války jsou reakční časy stále kratší, i když také systémy spojení a řízení dosahují rychlého pokroku. Dřívější taktik spoléhal především na svou bojovou zkušenost. V současnosti musí disponovat také vysokou flexibilitou, protože taktika prochází neustálým vývojem.

Současná taktika je ovlivňována nepřetržitým vývojem techniky. Někteří teoretikové proto uvažují o úrovni nižší, než je taktika – tj. o úrovni techniky. To má vztah k součinnosti systémů, která je podřízena taktice. Hlavním problémem techniky je přesně vymezit její vliv na taktiku. Historie často dokazuje, že je jak přeceňován, tak i podceňován, případně že jeho důsledky nelze předvídat. Ke zvládnutí nové techniky se zpravidla dospívá zdlouhavě a váhavě. Bylo tomu tak s dělostřelectvem, tanky i letadly. Na počátku jsou její účinky často zanedbatelné nebo dokonce negativní, brzy však může sehrát důležitou úlohu, jako například tanky za první světové války.

Operační umění

Místo a role operačního umění v rámci vojenského umění nebyla v minulosti chápána zdaleka jednotně, v řadě zemí a jejich ozbrojených silách byla dokonce ignorována. Operační umění si však postupně vydobylo postavení, které mu dnes právem náleží. Dochází ke sjednocování názorů na význam operačního umění a v současnosti není téměř nikde zpochybňováno.

Vznik a zformování operačního umění – jako nejmladší součásti vojenského umění – se nedají jednoznačně časově určit. Zpravidla se v odborné literatuře spojují s obdobím první světové války a někdy dokonce už s počátkem 19. století. Je však zřejmé, že potřeba řešit teoreticky i prakticky otázky v oblasti mezi vojenskou strategií a taktikou existovala již v daleké minulosti. Některé dílčí prvky operačního umění se ve vojenské praxi (válkách) objevovaly již v otrokářské společnosti, v období feudalismu i začátkách kapitalismu. Neprojevovaly se však nijak výrazně, a tak operační úkoly v závislosti na jejich charakteru řešila buď vojenská strategie nebo taktika. Předpoklady pro vznik operačního umění jako samostatné součásti vojenského umění nastaly až se vzrůstem masovosti armád, složitostí jejich organizace a prudkým zdokonalováním jejich výzbroje a celkového technického vybavení.

Velké, masové armády se střetly poprvé v dějinách v napoleonských válkách na začátku 19. století. V této době se podstatně zkvalitnilo technické vybavení armád a značně rozšířil i prostor jejich bojového působení. O výsledcích jednotlivých válek už nerozhodovala pouze jediná generální bitva (i když svůj význam stále měla), ale postupné, vzájemně svázané boje a bitvy, vedené dlouhodobě ve velkém prostoru. Tak vnikla potřeba rozdělit plnění jednoho strategického úkolu na dva i více dílčích úkolů (operací), které by byly plněny v zájmu postupného dosažení stanoveného strategického cíle.

Velkého pokroku vpřed bylo v operačním umění dosaženo ve druhé polovině 19. století a počátkem 20. století. V té době opět podstatně vzrostly početní stavy armád, zdokonalila se jejich výzbroj a ostatní zabezpečení a v neposlední řadě se projevil i možnosti přepravy vojsk po železnici a zavádění prostředků pro spojení (telegraf).

Ve válkách tohoto období se ukázaly nové výrazné rysy vojenského umění – například značné rozšíření prostoru bojové činnosti, rozdělení bojové činnosti na řadu sražení, která z taktického hlediska spolu nesouvisela, a členění bojového uskupení vojsk do hloubky. Tento vývoj byl pak ještě výraznější během první světové války.

Celkové rozšíření železniční dopravy i jiných druhů přeprav umožňovalo rychlý přesun vojsk, jejich soustředění a rozvinování. Současně s tím došlo ke zjednodušení zásobování a také, což je nejdůležitější, k rozšíření forem a způsobu manévru. Byly rychle zaváděny nové prostředky pro spojení na dálku (telegraf, telefon), čímž se zjednodušovalo velení velkým uskupením vojsk, která operovala na válčišti. To umožňovalo spolu se zavedením nových druhů zbraní (automatická samonabíjecí puška, kulomet, dalekonosná a rychlopalná dělostřelectvo apod.) další rozšíření linie fronty, lepší členění vojsk na sledy a ničení protivníka do větší hloubky jeho sestavy.

Výrazně se teorie operačního umění jako samostatná součást vojenského umění rozvinula v období první světové války, kdy ve vojenské praxi začala vznikat organická uskupení vojsk schopná plnit samostatné operační úkoly v rámci strategické operace. Vznik kvalitativně nových druhů vojsk, jako bylo tankové vojsko a letectvo, umožnil využít jejich technických a bojových parametrů k rozvíjení taktických úspěchů v úspěch operační. Současně se naplnil požadavek spojení mohutné palby s velkými možnostmi manévru.

Avšak ani v první světové válce nedosáhly operace ještě plného rozvoje, nebyly plně rozvinuty vznikající zásady a pravidla operačního umění a vytvořena jeho odpovídající teorie. Armádní operace měly omezený charakter a neřešily problém průlomu pozicní obrany nepřítel a rozvíjení útoku do velké hloubky. Přesto první světová válka poskytla nutné předpoklady a základy pro další formování operačního umění. Především přinesla praktické poznatky z operační činnosti vojsk, které nebylo možno včlenit do vojenské strategie nebo taktiky. Praktický vznik a provádění vojenských operací vyžadovaly nový teoretický pohled na vznikající umění a vytvoření nové teorie. Teorie se však za praxí opožďovala. Zobecnění zkušeností z první světové války ovšem později podstatně přispělo k rozpracování nové teorie operačního umění.

V armádách západních států, za jejichž hlavní představitele lze považovat Německo, Itálii, Francii, Velkou Británii a později i Spojené státy americké (dále jen USA), nebylo operační umění dlouhou dobu pokládáno za samostatnou součást vojenského umění. Tato situace trvala prakticky až do poloviny osmdesátých let 20. století, kdy se oficiálně a zejména pak po vydání předpisu FM-100-5 v armádě USA začíná používat pojem „operační umění“. Otázky přípravy a vedení operací i další problémy týkající se oblasti operačního umění se pochopitelně řešily teoreticky i prakticky také v dalších armádách. Zahrnovaly se však pod pojem „velká taktika“, „malá strategie“ a podobně.

Ve Svazu sovětských socialistických republik (dále jen SSSR), který je možno považovat za hlavního nositele teorie operačního umění mezi světovými válkami, byly reálné základy pro teoretické rozpracování operačního umění položeny v letech občanské války, kdy se základní formou plánování a vedení bojové činnosti operačních uskupení stala armádní operace. V roce 1919 se začaly projevovat také nové formy činnosti operačního měřítka – frontové operace. To vyplynulo ze skutečnosti, že splnění velkého operačního úkolu si vyžádalo postupné provedení tří operací armádního měřítka. Základním prostředkem pro plnění úkolů v tomto období byly vševojskové a jezdecké svazky, které tvořily základ armád i front. Letectvo bylo využíváno převážně jen jako prostředek operačního průzkumu a tanků byl mizivý počet. Koncem dvacátých let byla rozpracována obecná teorie operací, která zahrnovala otázky operačního použití jednotlivých druhů ozbrojených sil – tj. pozemního vojska, letectva a námořnictva. Za základní operační svaz byla považována armáda, a proto byla hlavní pozornost věnována zkoumání problematiky armádní útočné operace. Svoje uplatnění našla i teorie vedení postupných operací, která vytvořila základ pro pozdější rozpracování teorie hluboké operace a frontové operace. V této době byl již také oficiálně přijat termín „operační umění“ a v roce 1926 bylo s konečnou platností potvrzeno rozdělení vojenského umění na tři části, jak je známe dnes.¹¹

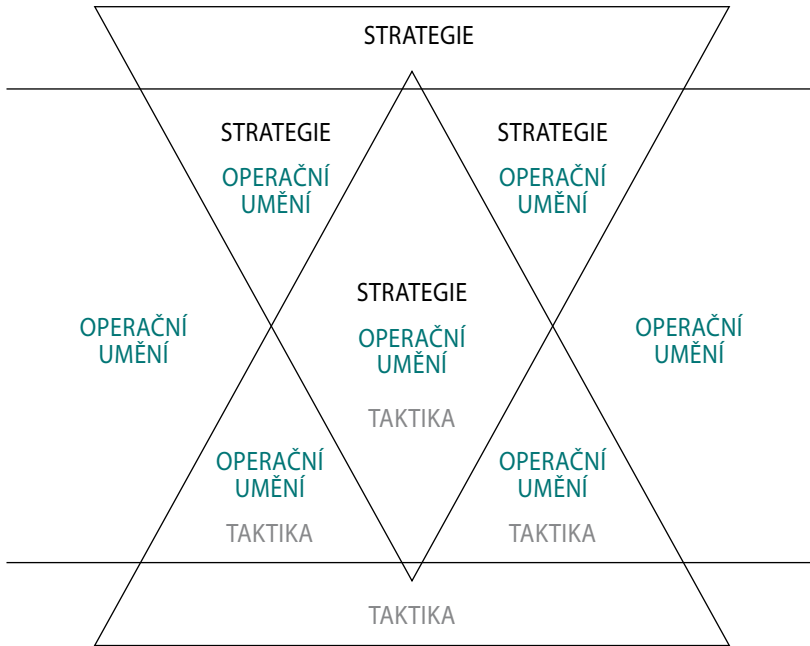
Druhá světová válka i poválečné období až do současnosti potvrdily význam operačního umění v rámci vojenského umění, které je postupně modernizováno a přizpůsobuje se novým podmínkám vedení války.

Je tedy možno shrnout, že operační umění, jak vyplývá z jeho vymezení, je součástí širšího celku, který je označován jako vojenské umění. Vojenské umění je základní a nejdůležitější součástí vojenské vědy, zabývá se zkoumáním zákonitostí ve způsobu vedení boje, operace a války jako celku a zahrnuje strategii, operační umění a taktiku. Operační umění je tedy „střední částí“ vojenského umění a tvoří spojnicí mezi strategií a taktikou. Existuje vztah *strategie–operační umění–taktika*, který má svou specifickou podobu v teorii a praxi. I přes relativní samostatnost všech součástí jsou tyto spojeny vazbami vzájemného respektování zkušeností, poznatků, principů a teorií.

V praxi je vztah mezi strategickým stupněm a operačními a taktickými stupni organizace vojsk jednoznačný a je vyjádřen více či méně přesnými organizačními řády velitelství a štábů nebo povinnostmi velitelů. Nejznámější je vztah nadřízenosti stupně vyššího stupni nižšímu s právem stanovovat úkoly a vyžadovat jejich plnění. Jinak řečeno, jde o to, že nadřízený plní úkoly prostřednictvím podřízeného, a proto mu k tomu musí vytvářet co nejlepší podmínky. Existuje však i vztah opačný, vyjadřující nutnost respektovat výsledky plnění stanovených úkolů taktického stupněm operačním a jeho výsledky stupněm strategickým.¹²

¹¹ KUBEŠA, M. *Základy operačního umění: skripta*. Brno: Vojenská akademie, Fakulta velitelská a štábní, 1996, S3494.

¹² NĚMEC, P., URBÁNEK, K. *Úvod do studia operačního umění: skripta*. Brno: Vojenská akademie, Ústav strategických studií, 2002, S3457.

Obrázek č. 2: Současné chápání vztahu strategie–operační umění–taktika

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAYLIS, John, WIRTZ, James J. *Introduction*. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- BEAUFRE, André. *Introduction à la stratégie*. Paris, 1963, 1998.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0. *Francouzsko-český sborník strategických, taktických a logistických pojmů: 1. díl*. Praha: MO ČR, 2006.
- GRAY, Colin, S. *Modern strategy*. New York: Oxford University Press, 1999.
- KUBEŠA, Milan. *Základy operačního umění: skripta*. Brno: Vojenská akademie, Fakulta velitelská a štábní, 1996, S3494.
- LIDDELL HART, B. Henry. *Histoire mondiale de la stratégie*. Paris, 1962, 1998.
- NĚMEC, Petr, URBÁNEK, Karel. *Úvod do studia operačního umění: skripta*. Brno: Vojenská akademie, Ústav strategických studií, 2002, S3457.
- POIRIER, Lucien. *Essai de stratégie theorique*. Paris, 1982.

1 ORIENTACE VE STUDIU**Shrnutí**

Strategii je možné pojmut jako koncepci, jako kategorii konfliktu, jako vědu, jako metodu, jako umění, jako kulturu, jako systém i jako historii.

Politickou dimenzi války a existující přímý vztah mezi vojenskou strategií a politikou odhaluje až Clausewitz.

Moderní definice: „*Strategie je dialektikou zúčastněných sil použitých pro dosažení stanovených cílů jako prostředků politiky. Je také dialektikou volnosti jednání nezbytných pro dosažení politických cílů. Konečně je také dialektikou vůlí používaných k vyřešení konfliktů o koexistenci. Strategie je systémem těchto tří dialektik.*“

Na vrcholu strategické stupnice je globální strategie, dále všeobecná strategie, která zahrnuje strategii vojenskou, strategie operační, strategie prostředků a následuje operační umění a taktika.

Složkami globální strategie jsou všeobecné strategie, jako je strategie politická, vojenská, ekonomická, diplomatická, kulturní, psychologická apod.

Vojenská strategie se soustřeďuje i na vedení války, kde koordinuje akce pozemních, vzdušných a námořních složek ozbrojených sil a převádí směrnice globální strategie do úkolů odpovídajících použití ozbrojené síly.

Vývojová strategie působí zejména v době míru. Integruje všechny činnosti související s vytvořením jaderných a klasických arzenálů a řeší mezi jinými také problémy logistiky.

Operační strategie se zabývá použitím sil dodaných k dispozici vývojovou strategií.

Operační umění je součástí širšího celku, který je označován jako vojenské umění, jež je základem a nejdůležitější součástí vojenské vědy a zabývá se zkoumáním zákonitostí ve způsobu vedení boje, operace a války jako celku. Zahrnuje strategii, operační umění a taktiku.

Otázky

1. Jak můžete definovat vztah mezi politikou, válkou a strategií a jak se vyvíjel názor na tento vztah v různých obdobích?
2. V čem shledáváte zásadní rozdíl mezi „klasickými“ a moderními definicemi strategie?
3. Jak lze charakterizovat strategické úrovně, čím se různé úrovně strategie zabývají?
4. Kterými složkami je tvořeno vojenské umění, čím se zabývají a jaké mají vzájemné vztahy?

Doporučená četba

BEAUFRE, André. *Úvod do strategie (Introduction à la stratégie)*. Praha: Naše vojsko, 1967, 220 s.

CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.

COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0. *Francouzsko-český sborník strategických, taktických a logistických pojmů: 1. díl.*

Praha: MO ČR, 2006.

CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*.

Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.

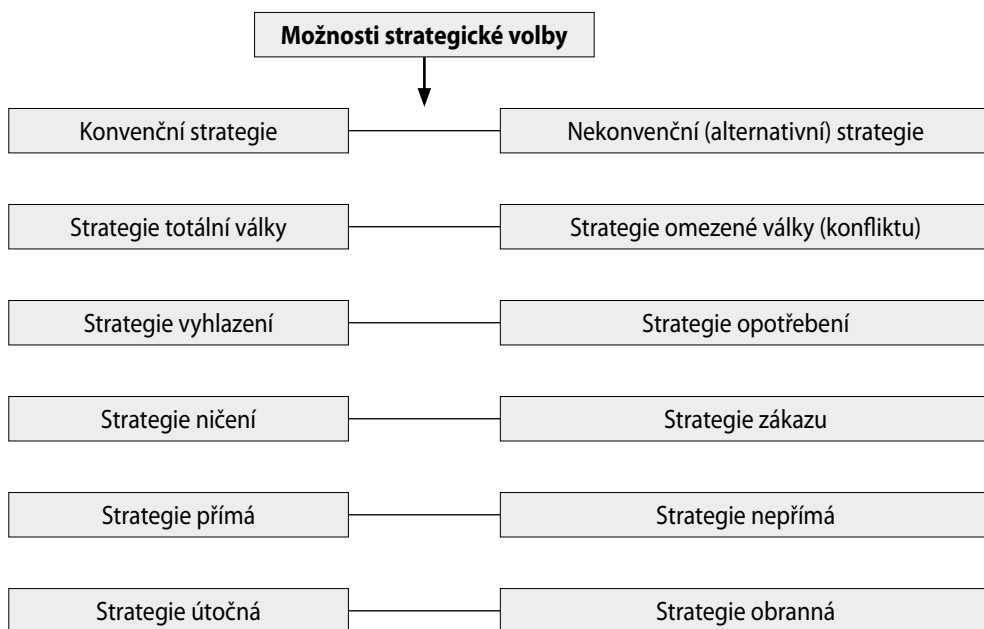
MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. Praha: Ivo Železný, 1997. ISBN 80-237-3544-6.

Mistr Sun. *O válečném umění*. Praha: Naše vojsko, 2005. ISBN 80-206-0773-0.

Typologie strategií

Clausewitz posuzoval válku jako souboj velkého rozmachu, v rámci něhož je strategie považována za dialektiku vůlí. Podle představy tohoto souboje a této dialektiky stavěli teoretici a historici určité druhy strategie soustavně proti sobě – například strategie jaderné a klasické, strategie klasické a revoluční, strategie vyčerpání a zničení, strategie pozemní a námořní nebo strategie ofenzivní a defenzivní. Tento protiklad vysvětluje jednu z důležitých charakteristik strategie, což je možnost volby. Strategická volba je určována ve funkci vlastních prostředků a prostředků protivníka, strategie jsou definovány ve funkci významu připisovaného strategickým způsobům působení na protivníka, hlavně na úrovni strategie všeobecné. Nepřímé strategie například zdůrazňují strategie jiné než vojenské, zvláště strategie politické a psychologické, zatímco klasická strategie je založena v zásadě na prostředcích vojenské strategie. Ve srovnání se strategií zničení využívá vyčerpávající strategie především politických, ekonomických a psychologických aspektů všeobecné strategie.

Rozdíly mezi strategiemi námořními a pozemními spočívají spíše v úrovni operací, vývojové strategie a taktiky. Námořní strategie v porovnání se strategií pozemní je strategií, jejíž principy se vztahují na válku, v níž je důležitým prvkem moře (definice je aplikovatelná také na vzdušnou strategii). Někteří teoretici kladou na podobnou úroveň jako námořní strategii

Obrázek č. 3: Možnosti strategické volby

rovněž jadernou strategií a tak odmítají myšlenku, že by mohla mít autonomní ráz. Podle jiných přesahuje jaderná strategie rámec vojenské strategie a týká se přímo politiky, i když její prostředky jsou vojenské. V každém případě má jaderná strategie od doby, kdy byly svrženy jaderné bomby na Japonsko (v srpnu 1945), spekulativní charakter. Kromě toho je „strategií ne-války“, která modifikuje ráz strategie, aniž by vylučovala její podstatné složky.

Strategie na nejvyšší úrovni zahrnuje celý soubor prostředků, které mohou obsahovat několik strategií nebo strategických směrů. Během téhož konfliktu mohou stratégové dávat přednost nejprve jedné strategii a potom jiné (například strategie zničení se změní ve vyčerpávající strategii) – a to podle volby nebo z nutnosti.

V jaderném věku mají některé strategie (například odstrašování je založeno na hrozbě odvetou a stupňovanou reakcí) za cíl vyloučit (jaderný) konflikt. Nicméně i jaderné odstrašování se může teoreticky změnit ve strategii totální války nebo strategii zničení, a to od okamžiku, v němž sama ztroskotá. V praxi probíhají současné konflikty (mimo jadernou oblast) s použitím strategií přizpůsobených pro klasické a omezené války, které vylučují použití jaderných zbraní, a dokonce i hrozbu jadernými zbraněmi.

Ve své podstatě je strategie porozuměním vtažů sil, porozuměním, které teoreticky musí řídit strategické volby ve funkci disponibilních prostředků a prostředků, jimiž disponuje protivník. Ve skutečnosti jsou strategické volby řízeny mnoha činiteli. Tyto volby se uskutečňují nejdříve ve funkci strategických kultur každého národa, které všeobecně podporují jeden přístup k válce oproti přístupu jinému. Například Čína dávala vždy přednost nepřímému přístupu. Spojené státy tradičně usilovaly o totální vítězství, které mělo jednou provždy vyřešit problém konfliktu. Dávne i nedávne historické události mohou rovněž značně ovlivnit strategické orientace hlav států a vojáků využitím nebo odmítnutím strategií dříve použitých.

Strategické volby jsou často formulovány v období míru ve válečných doktrínách, které reagují na aktuální situaci v řadě oblastí vojenství. Takový je například okamžik strategického váhání, k němuž dochází po ukončení velkého konfliktu. Často jde o reakci na předešlý konflikt nebo také o odpověď na nové skutečnosti sociální a technické, které změnilly strategický řád. Příkladem může být defenzivní doktrína Francie po roce 1918, doktríny bleskové války po zavedení tanků a letadel nebo jaderné odstrašování po zavedení jaderných zbraní.

Sociální, politické a technologické změny v době míru ve dvou posledních stoletích vyžadovaly pochopitelně období bleskového přizpůsobení strategií v okamžiku vypuknutí konfliktu, ale během válek rovněž přispívaly k rychlému vývoji strategií podle konkrétních situací. Podobně lze sledovat rozvoj jaderné strategie za studené války, kdy se zbraně po všech stránkách zdokonalovaly a stratégové je využívali k prvním krokům ve strategické oblasti. Jsou známy případy, kdy si některá úspěšná válečná doktrína z toho nebo onoho důvodu získala takovou popularitu, že jiné oficiální doktríny byly zpracovány podle jejích zásad. Clausewitzova doktrína nebo alespoň výklad jeho teorií inspirovaly několik generací německých a francouzských stratégů v období před první světovou válkou a později i strategů v Sovětském svazu.

V současném světě není vojenské vítězství nutně synonymem vítězství politického, jako tomu bylo za „klasických“ válek. Psychologické a politické dimenze jsou dnes stejně důležité jako dimenze vojenská, ba někdy jsou ještě důležitější. Strategie, které dávají přednost nevojenským nástrojům války, jsou běžně nazývány nepřímými strategiemi. Nepřímé strategie jsou zaměřeny na zlomení politické vůle protivníka prostředky jinými než vojenskými nebo se týkají prostředky snaží změnit poměr sil, aby bylo dosaženo konečného vítězství na bojišti.

Nejběžnější formou nepřímé strategie je revoluční válka, která se snaží působit na veřejné mínění a morálku protivníka kombinací vojenských a nevojenských prostředků ve snaze dosáhnout

podpory ze strany obyvatelstva. Revoluční strategie je strategií opotřebovavací, jejímž cílem je unavit protivníka a vhodně změnit poměr sil, aby bylo dosaženo politického vítězství.

2.1 STRATEGIE PŘÍMÁ A NEPŘÍMÁ

Nepřímá strategie, nepřímé války, nepřímý způsob, nepřímý přístup – tato rozmanitá terminologie odráží rozsah jedné základní oblasti strategie, který byl během staletí často zanedbáván, a to především na Západě. V historické perspektivě by bylo vhodné mluvit spíše o nepřímých strategiích, neboť okolnosti mohly změnit formu, jíž se tento způsob boje uplatňoval a který se dnes vynořuje po půldruhém století upřednostňování totální války a „přímé“ strategie.

V oblasti vojenského myšlení se teorie o nepřímé strategii objevují už v nejstarších textech, počínaje dílem *O umění válečném* od Sunzi (Mistra Sun), jehož aktuálnost dobře dokazuje trvalou platnost účinnosti nepřímé války, jejíž základy se během věků nezměnily. Jde o znalost poměrů sil, ekonomie úsilí, zneklidňování fyzické a psychické, manipulace, vyčerpávání protivníka a překvapení. Nepřímá strategie může být vojenská, avšak především, jak tomu je nyní často, politická.

Ať jsou prostředky vojenské či nikoliv, principy nepřímé strategie jsou totožné. Mají za úkol vyvést protivníka z rovnováhy, aby bylo využito jeho slabých míst pro dosažení cíle, a to vítězství vojenského nebo politického. Tradičně bylo použití nepřímých strategií určováno v podstatě úvahami geografickými a kulturními. V současné době jsou mezinárodněpolitické podmínky vhodné pro používání takových strategií, jejichž cílem všeobecně jsou vítězství v podstatě politická. Používané prostředky již nejsou výlučně vojenské. Současné analýzy mají proto tendenci zdůrazňovat rozdíl mezi politickou strategií a vojenskou strategií, zatímco historické analýzy mají tendenci vysvětlovat fenomén nepřímé strategie z hlediska striktně vojenského.

Generál Beaufre definuje přímé a nepřímé strategie podle povahy jejich cílů: vojenské pro přímou strategii, politické pro strategii nepřímou. Beaufre rozlišuje mezi nepřímým přístupem a nepřímou strategií. Nepřímý přístup je spojován s vlastním vedením vojenských operací a jeho cílem je vojenské vítězství (přímá strategie). Naproti tomu nepřímá strategie očekává hlavní rozhodnutí od prostředků jiných, než je vojenské vítězství. Nepřímá strategie se uplatňuje více či méně ve velkém rozmezí „volnosti jednání“ definovaném podle poměrů sil daného okamžiku a důsledků, které by taková strategie mohla mít na mezinárodní šachovnici.

Zatímco Beaufre analyzoval úroveň globální strategie, B. H. Liddell Hart definuje svou doktrínu „nepřímého přístupu“ v omezenějším rámci všeobecné vojenské strategie, kdy strategická dimenze nepřekračuje rámec války. Účelem strategie je vytvořit strategickou situaci natolik výhodnou, aby za stavu, kdy sama o sobě nepostačuje k dosažení rozhodnutí, bylo rozhodnutí dosaženo samotnou skutečností, že boj pokračuje. Účelem takto definované strategie je podle Liddella Harta vyvést protivníka z rovnováhy. Prostředků k vyvedení z rovnováhy je mnoho. Tyto prostředky tvoří tzv. nepřímý přístup, který je klíčem k vojenskému úspěchu ve všech dobách. Převaha nepřímého přístupu spočívá v soustředění na dva důležité prvky války, a to na poměr sil a ekonomii úsilí. Jestliže není poměr sil pro jednoho z obou protivníků příznivý, musí tento protivník použít nepřímého přístupu. Když je příznivý, může dosáhnout vítězství způsobem méně nákladným a rovněž použít nepřímého přístupu. Liddell Hart zdůraznil skutečnost, že nikdo si nikdy není absolutně jist svou převahou.

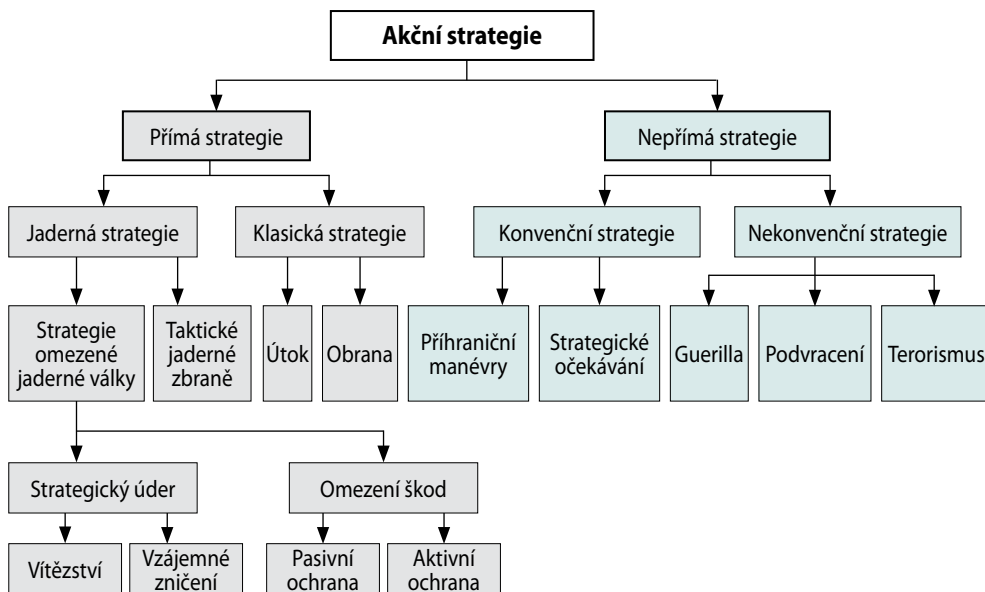
2

Vojenský teoretik a historik Éric Muraise definuje válku dvěma způsoby, přímým a nepřímým, a zavádí kulturní faktor jako důležitou determinantu typologie války. Vyvozuje, že válka přímá je údělem Západu, zatímco válka nepřímá je vedena především v Orientu. Účel nepřímé války spočívá ve vyvedení nepřítele z rovnováhy, čehož se většinou dosahuje fyzickým a psychologickým zneklidňováním protivníka. Z geografických a psychologických důvodů je nepřímá válka pro orientální svět výhodnější. Západní národy mají z morálních a náboženských důvodů potíže s používáním umění, které považují za nepoctivé. Rozsáhlé stepní oblasti střední Asie přirozeně vedou jízdní kočovníky k vedení války založené na pohyblivosti a volnosti jednání. Při nepřímé strategii dochází ke kombinaci boje se lstí, únikem, akcemi proti nepřátelské logistice. Je žádoucí vyvést protivníka z rovnováhy před jeho zničením. Je nutné, aniž bychom se vystavili ohrožení, podrýt jeho jistotu, zničit zdroje a morálku a udeřit pouze tehdy, když je úder účinný. Na taktické úrovni vyvolá nepřetržité zneklidňování protivníka jeho obavy z boje, aniž by bylo nutno boj vést.

Od antiky až po současnost je nepřímá taktika stále stejná. Jde o znepokojování, lest, pohyb vpřed a únik, přepad. Tato taktika umožnila nomádům střední Asie překvapit západní národy a zastihnout je nepřipravené. Přesto se nepřímé strategie používalo také na Západě, často z nutnosti a v dotyku s protivníkem.

Jednou z důležitých podmínek umožňujících používání nepřímé strategie je existence útočiště a základny, které mohou být geografické, politické anebo lidové. Pro nomády střední Asie byl útočištěm rozlehlý prostor. Horské oblasti, tropický les, močály jsou klasickými útočišti pro bojovníky guerilly. Městská guerilla využívá rozlohy velkých měst, zatímco teroristé obvykle používají útočiště politická.

Po období totálních válek, které skončilo v roce 1945, a po několika regionálních klasických válkách jsou mnohé současné války vedeny podle zásad nepřímé strategie. Studená válka

Obrázek č. 4: Přímá a nepřímá strategie jako součást akční strategie

a vytvoření jaderných arzenálů poskytly koloniálním a polokoloniálním národům rozšiřující se volnost jednání, možnost optimálně využít výhod nepřímé strategie. Nepřijatelná perspektiva jaderné války nutila obě supermocnosti k tomu, aby se uchýlily k nepřímé strategii jako logickému doplňku jaderné strategie.

Ve fázi dekolonizace hrála významnou úlohu revoluční válka, čemuž se Západ neuměl vždy přizpůsobit. Zatímco se guerilla stala metodou boje nepravidelných jednotek založenou na překvapení a znepokojování a určenou k oslabení pravidelné armády, revoluční válka se snaží stejnými politickými a vojenskými prostředky využít obyvatelstva k uchopení moci. Zásada „přežít znamená zvítězit“ dokonale platí pro situaci, v níž osvobozenecká hnutí nabývají převahu na politické úrovni.

V době hromadných sdělovacích prostředků se psychologická válka stále více stává náhradou vojenské války. Od roku 1945 dosahuje nepřímá strategie svých výsledků především nevojenskými prostředky.

Nepřímá strategie více než kdykoli jindy závisí na myšlení a na vůli, tedy i na psychologické válce, na propagandě a na dezinformaci.

Terorismus, který je nejnásilnější formou psychologické války, je nástrojem účinným a levným. Maximálně využívá nových zpráv sdělovacích prostředků a jejich vlivu na veřejné mínění. Války v Indočíně, Alžírsku a ve Vietnamu dokázaly převahu politického vítězství nad vítězstvím vojenským, převahu morálních sil nad fyzickou silou a podtrhly obtížnost snahy čelit nepřímé strategii strategií přímou.

2.2 ZVLÁŠTNÍ STRATEGIE, VZTAH VOJENSKÉ, POZEMNÍ, NÁMOŘNÍ A VZDUŠNÉ STRATEGIE

Ovládnutí moře a později i vzdušného prostoru a jejich využití pro válečné účely vedlo ke vzniku nových typů strategií, některými teoretiky nazývaných zvláštní strategie, které jsou vázány na prostředí, v němž jsou uplatňovány.

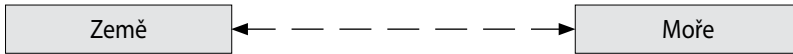
Z čistě logického hlediska musí teoretická strategie obsahovat tři základní aplikace, a to strategii pozemní, námořní a leteckou (vzdušnou), a případně i dnes vznikající strategii kosmickou. Kosmická strategie je někdy zahrnována do vzdušné či vzdušně-kosmické a je považována jen za jednu z dimenzí této strategie.

Pevnina se zásadně odlišuje od dalších dvou prostředí, s nimiž spojujeme námořní a vzdušné strategie, a odpovídá přirozeným zvyklostem člověka. Z řady rysů lze odvodit, že na tomto základě nejvýznamnější strategové soustřeďovali svou disciplínu a vytvářeli různé „všeobecné“ závěry ke strategii v širším slova smyslu, zejména však pozemní strategii. Jestliže se tedy hovoří o strategii „všeobecné“, jde zároveň o pozemní strategii relativně oprostěnou od dopadů nebo upravujících vstupů do prostředí námořního a vzdušného. Námořní a vzdušná strategie jsou zařazovány do zvláštních strategií a obě mohou být chápány pod operačním úhlem pohledu jako příprava a použití sil na moři a ve vzduchu nebo ve vyšší úrovni jako vliv námořního či vzdušného prostředí na všeobecnou strategii.

Zásadní chybou je sblížení námořní a vzdušné strategie tak, aby byly postaveny v opozici proti strategii pozemní. Jednota může být tvořena jen všemi typy strategií. I významní představitelé, kteří rozvinuli samostatnou teorii námořní strategie (Mahan a Corbet) nebo vzdušné strategie (Douhet, Warden a Boyd), se ve svých dílech odvolávají na Jominiho

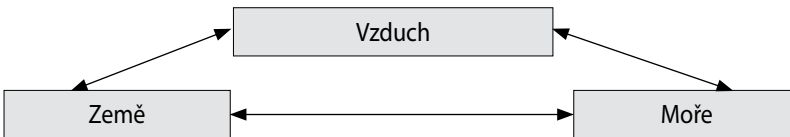
2

či Clausewitz, kteří rozvíjeli teorii všeobecné a v užším smyslu vlastně pozemní strategie. I principy války využívané nejprve v pozemních strategiích našly svůj modifikovaný odraz například ve vzdušných silách, přičemž je definoval kupříkladu již maršál Foch (volnost jednání, ekonomie sil, soustředění úsilí).

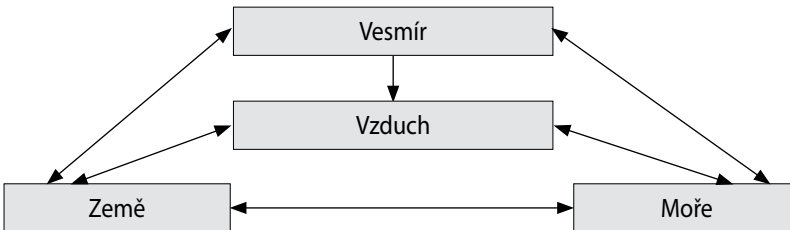
Tradiční dimenze strategie

(prostředky přímé akce prvku jednoho prostředí proti druhému jsou omezené)

Dimenze strategie ve 20. století

(vzduch spojuje strategie)

Dimenze současné strategie

(vesmír proniká do všech prvků strategie)

Obrázek č. 5: Dimenze působení strategie

2.3 NÁMOŘNÍ STRATEGIE

Námořní strategie sehrává v historii lidstva velmi významnou úlohu a v mnoha případech se podílela na formování či zhroutilí světových či regionálních mocností. Je možno shrnout, že „*suverenita státu končí tam, kde končí možnost působení jeho zbraní*“. Jsou to teprve letouny, které dávají možnost působit ze souše do námořního prostředí a na vzdálenost překonávající dostřel pobřežního dělostřelectva. Námořnictvo toto zajišťovalo mnohem dříve. Nicméně námořní strategie je součástí všeobecné (vojenské) strategie.

Současné poslání námořnictva je velmi rozmanité a navazuje na triádu admirála Duvala, která definuje základní poslání této složky ozbrojených sil:

- akce proti silám protivníka, dnes vedené ve třech dimenzích;
- akce proti zájmům, především k ochraně nebo přerušení námořních dopravních cest;
- akce proti zemi, především vyloďováním sil na pobřeží a vedením úderů rozličnými prostředky do hloubky území.

Námořní strategie jsou samozřejmě modernizovány a uzpůsobovány pro řešení aktuálních bezpečnostních problémů. V současné době jsou její klasické úkoly doplňovány o následující:

- podíl na odstrašování, které je zvýšeno jadernými zbraněmi a vysoce účinnými konvenčními prostředky ničení;
- zvládání krizí, kde námořnictvo již není pouze válečným prostředkem, ale podílí se na řešení krizí různé úrovně;
- ochrana exkluzivních ekonomických zón, vykonávání tradičních hlídkových úkolů a obrana námořních přístupů.

Je možno nalézt i jiná pojmenování pro poslání válečného námořnictva, ale zpravidla jde o modifikaci výše uvedených. Mohou to být pojmy jako ovládnutí moří, což lze ztotožnit s prvními třemi body admirála Duvala, nebo projekce síly (projection de puissance), což je bod třetí. Přítomnost (présence) námořních sil v oblasti je především prvkem odstrašování.

2.4 VZDUŠNÁ STRATEGIE

Vznik letectva a později vzdušných sil nezměnil základní podstatu války, ale letectvo změnilo způsob vedení války. Tím byl vytvořen požadavek rozvoje a zdokonalování nového hodnocení a správnosti využití třírozměrných aspektů uplatnění síly ve vzdušném prostoru. Již Giulio Douhet¹³ shrnuje, že „*kdokoliv posuzuje pozemní a námořní operace jakékoli důležitosti, musí nezbytně pamatovat na to, že nad zemí a mořem je vzduch*“.

Definování základních aspektů vzdušné strategie není jednoduchou záležitostí, a to z celé řady důvodů. Letectvo jako základní složka vzdušných sil není začleněno jen ve vzdušných silách, ale i v pozemních silách a námořnictvu. Převážná většina úkolů vzdušných sil je realizována ve prospěch uskupení na souši či na moři, tedy ve prospěch společné strategie. Vzdušné síly

¹³ DOUHET, Giulio (1869–1921), jeden z prvních teoretiků vzdušné války s mimořádným vlivem na další osobnosti. Jeho vize vzdušné války měly mimořádný dopad na rozvoj strategie mezi světovými válkami. Nejznámější díla: *Règles sur l'utilisation de l'aéroplane en guerre; La Maîtrise de l'aire*.

jsou integrujícím prvkem mezi pozemní a námořní strategií a posunují možnosti společného působení do třetí dimenze, do vzdušného prostoru.

Často, zejména pak v materiálech západních zemí, je používán pojem síla, vzdušná síla (Air Power) nebo síla ve vzdušném prostoru, což určitým způsobem vyjadřuje integraci všech nástrojů použitelných proti nepříteli ve vzdušném prostoru.

Obecné rysy vzdušné strategie vyplývají z přínosů možnosti vojenského využití vzdušného prostoru a jeho charakteristik.

Podstata síly ve vzdušném prostoru

Prostředí vzdušného prostoru je nejučelněji využíváno, když je považováno celkově za nedělitelné. Vzdušný prostor se skládá z úplného prostoru nad celým zemským povrchem, kde jeho spodní hranice je zemský povrch (souš nebo voda) a horní hranice není omezena. Vzdušný prostor zajišťuje přístup k celému zemskému povrchu a na rozdíl od pozemského prostředí nemá přirozené boční hranice.

Uplatnění síly ve vzdušném prostoru spočívá ve schopnosti použít pro vojenské účely základnu (prostředek) operující nebo procházející mediem vzdušného prostoru. Vývoj prostředků, které operují nad souší i nad mořem, výrazně změnil válku vytvořením třetího rozměru pro vojenské operace.

Elevace nad zemský povrch zajišťuje relativní výhody proti silám svázaným s povrchem. Zajišťuje širší perspektivu, větší potenciální rychlost, dosah a třírozměrný pohyb. Výsledkem je přirozená pružnost a mnohostrannost založená na větší pohyblivosti a schopnosti odezvy. Rychlost, dosah, pružnost a mnohostrannost použití sil ve vzdušném prostoru jsou význačné atributy. Tato kombinace vlastností vytváří základ pro uplatnění koncepcí síly ve vzdušném prostoru.

Letectvo a další prostředky působící ve vzdušném prostoru se mohou rychle soustředit na nebo nad libovolný bod zemského povrchu. Mohou využít principy masovosti a současného manévru v daleko větším rozsahu než pozemní síly. Oproti zemskému povrchu neexistují v prostředí vzdušného prostoru přirozené boční hranice, které by bránily základnám ve vzdušném prostoru od soustředění síly v libovolném bodě velice rychle, dokonce ani když startují ze široce rozptýlených míst.

Síla ve vzdušném prostoru může být uplatněna proti libovolnému rozložení sil nepřítele, tedy vůči nepřátelským politickým, vojenským, ekonomickým a sociálním strukturám současně nebo odděleně. Může být použita na podporu cílů národních, spojeneckých nebo jiných složek. Může být koordinována s pozemní silou nebo použita nezávisle.

Vlastní rychlost, dosah a pružnost síly ve vzdušném prostoru ji činí nejvíce mnohostrannou složkou vojenské síly. Tato mnohostrannost umožňuje její rychlé použití pro libovolnou úroveň cíle – od strategického přes cíl válčiště, včetně taktického použití při podpoře dalších cílů složek ozbrojených sil. Mnohostrannost využitelnosti síly ve vzdušném prostoru lze snadno ztratit, jestliže jsou decentralizovány a podřízeny jen pro potřebu pozemních prvků sil.

Velmi úzký vztah ke strategii má koncepce, která zpravidla říká, jak použít síly k naplnění strategických cílů. Dvěma základními vzdušnými koncepcemi jsou vzdušná nadvláda a přemístění síly.¹⁴

¹⁴ SPOLEČNÁ VZDUŠNÁ A KOSMICKÁ OPERAČNÍ DOKTRÍNA AJP-3.3. NATO: Vojenská agentura pro standardizaci, 2000.

Použití vzdušné síly

Vzdušná síla je důležitým prvkem ve všech vojenských operacích bez výjimky. Může být zasazena v celém spektru vojenských operací, na všech stupních, pro podporu národních, společných nebo mnohonárodních operací a cílů. Může být zasazena k působení proti nepřátelským politickým, vojenským, ekonomickým i sociálním strukturám současně či odděleně a může být koordinována s pozemními a námořními hladinovými a ponorkovými operacemi nebo použita samostatně.

Použití vzdušné síly může být rychle stupňováno nebo snižováno v každém druhu konfliktu a při správném použití může být účinným prostředkem pro dosahování cílů z hlediska výdajů. Avšak účinné používání vzdušné síly je podmíněno mnoha faktory, z nichž nikoli posledními jsou možnosti a přínosy vzdušných prostředků samotných. Vzdušné prostředky jsou vzhledem ke své rychlosti a dosahu schopné rychle přenášet přesnou bojovou sílu a svou přítomnost po celém světě. Kromě toho pružnost, mobilita a schopnost rychlé reakce letectva poskytují prvek překvapení v celém spektru konfliktu.

Používání vzdušné síly může vyloučit vojenské a politické nevýhody, které mohou vzniknout z dlouhé přítomnosti v cizí zemi. Protože vzdušná síla může operovat bez přítomnosti vojsk na zemi v celé oblasti operací, je schopna ovlivňovat konflikt při sníženém ohrožení vlastních sil a bez nepříznivé mezinárodní reakce. A pokud je dlouhodobá přítomnost v zemi považována za důležitou, může vzdušná síla tuto přítomnost účinně podporovat.

Přítomnost a pohotovost vzdušné síly mohou být silným odstrašujícím prvkem v obdobích před konfliktem i po něm a mohou přispívat ke stabilizaci celkové situace.

Ovládnání vzdušného prostoru, vzdušná nadvláda

Prvým požadavkem v plánu kampaně (vedení společných operací) je vytvořit podmínky, za nichž mohou vlastní operace na zemi, na moři a ve vzduchu probíhat nerušeně, zatímco jsou vlastní oblasti a vojenské síly bezpečné před útokem. Proto má dosažení jisté míry ovládnutí vzdušného prostoru velký význam pro všechny vojenské operace a je jedním z nejdůležitějších přínosů vzdušné síly pro úspěšné uskutečnění společné kampaně. Je nesporně jedním z důležitých kroků pro dosažení konečného stavu z politického i vojenského hlediska.

Strategické operace

Dosah a možnost soustředění vzdušné síly umožňují její použití v celém spektru operací na strategické (nezávislé) úrovni pro dosažení ničivých i neničivých účinků; příklady neničivých účinků jsou získávání strategické informace a strategická přeprava humanitární pomoci. Vzdušná síla nebo hrozba jejího použití proto poskytují mnoho způsobů pro útok na soudržnost a vůli nepřítele k boji, a to při zachování důležité ekonomie úsilí. Nezávislé použití vzdušné síly spolu s její rychlostí, mobilitou, pružností a přesností jí poskytují jedinečné postavení jako politicko-vojenského nástroje. Za každé krize může být vzdušná síla k dispozici v celém světě během několika hodin buď s malou nebo velkou jednotkou. Tato síla může prokázat odhodlání nebo zničit cíle s vysokou přesností, a to při minimalizaci rizika pro spojenecké síly.

Vzdušná strategie

Vzdušná strategie je celkový plán použití vzdušných sil. Musí odpovídat celkovému účelu a tento účel podporovat. Aby byla vzdušná strategie úspěšná, musí být zaměřena na požadovaný účel, být použitelná za dané situace a dostupná. Každý konflikt vytvoří svoje vlastní priority vzdušné

strategie. Je-li nutné čelit nepříteli schopnému používat vzdušnou sílu, prioritou vzdušné strategie musí být dosáhnout požadované úrovně ovládnutí vzdušného prostoru.

Strategické vzdušné operace

Strategické vzdušné operace jsou plánovány na strategickém nebo operačním stupni a jejich ráz je nejčastěji určován politickými účely a omezeními. Strategický útok je veden pro zničení nepřátelského těžiště nebo proti jiným souborům důležitých cílů, včetně míst velení, proti zdrojům energie, důležitým prostředkům válečné výroby a klíčové podpurné infrastruktuře pro dosažení požadovaných účinků. Zpravidla je veden mimo dosah prostředků pozemních (námořních) sil. Ve strategické vzdušné operaci se využívá rychlosti, doletu a soustředění letectva pro přímé a přesné údery na nepřátelská těžiště a s nimi související rozhodující místa, která mohou zahrnovat nepřátelské vedení a velení, infrastrukturu nebo klíčové objekty – například hlavní elektrárny, plynová a ropná zařízení, důležitá výzkumná a výrobní zařízení a vojenské objekty. Strategické vzdušné operace jsou určeny k tomu, aby měly přímý vliv na politickou vůli nepřítele anebo neutralizovaly jeho možnosti vést válku – jinými slovy, aby dosáhly strategického rozvratu. Je možno jich používat jak pro politicky důležité úkoly, tak pro nátlak na protivníka i jako nedílné části kampaně na válčišti. Nesoustředěné útoky pravděpodobně nebudou mít rozhodující výsledky; cíle musejí být pečlivě voleny, aby bylo zajištěno, že budou tvořit politické nebo strategické těžiště, a proto povedou k dosažení politických cílů kampaně. Strategické vzdušné operace, mnohem více než operace proti letectvu nebo vzdušné operace proti pozemním a námořním silám, budou pravděpodobně ovlivňovány politickými omezeními a zřeteli. Proto je pro úspěch strategické vzdušné ofenzivy důležitá volba cílů.

Strategické vzdušné operace mohou být vedeny značně nezávisle na jiných vzdušných a pozemních operacích, avšak mohou být mnohem účinnější, když všechny operace vzájemně podporují kampaň na válčišti. Ovládnutí vzdušného prostoru je nezbytné, když mají být strategické vzdušné operace vedeny po delší dobu.

Lze tedy shrnout, že vzdušná strategie v širším smyslu slova, v míru i za války může být zaměřena k řešení následujících úkolů:

- obrana teritoria státu před útokem vzdušnými prostředky;
- podíl na strategickém zpravodajství;
- podíl na strategickém odstrašování, a to i jako součást nukleárního odstrašování;
- údery na strategické cíle;
- zajištění vzdušné nadvlády v prostoru operací;
- podpora pozemních (námořních) sil;
- strategická přeprava.

Ale ne všechny země a jejich vzdušné síly jsou schopny realizovat toto spektrum strategických úkolů v celém rozsahu, ať už po stránce kvalitativní nebo kvantitativní. Reálně je mohou realizovat jen země s globálními nebo regionálními velmocenskými ambicemi a dostatečným vojenským potenciálem. U ostatních zemí je vzdušná strategie více či méně zužována podle reálných možností a vojenskopolitických ambicí.

Některé názory, že technologická revoluce umožňuje dosáhnout vítězství pouze letectvem, přehlížejí především fyzická omezení jeho použití, neschopnost ovládnout zemský povrch, ale také velkou důležitost morálního faktoru ve válce. Navíc vztah mezi různými druhy ozbrojených sil je synergický a některé druhy vojsk mohou plnit určité úkoly lépe než jiné. Letectvo má vynikající schopnost rychlého přemístění síly na velké vzdálenosti, nicméně existují okolnosti, za nichž je tato schopnost málo, pokud vůbec, důležitá.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BEAUFRE, André. *Introduction à la stratégie*. Paris, 1963, 1998.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- SPOLEČNÁ VZDUŠNÁ A KOSMICKÁ OPERAČNÍ DOKTRÍNA AJP-3.3. NATO: Vojenská agentura pro standardizaci, 2000.
- CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*. Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Určité strategie lze stavět proti sobě: strategie jaderné a klasické, strategie klasické a revoluční, strategie vyčerpání a zničení, strategie pozemní a námořní, strategie ofenzivní a defenzivní. Tento protiklad vysvětluje možnost volby jako jednu z důležitých charakteristik strategie.

Strategie na nejvyšší úrovni zahrnuje celý soubor prostředků, které mohou obsahovat několik strategií nebo strategických směrů.

Přímé a nepřímé strategie je možno definovat podle povahy jejich cílů: vojenské pro přímou strategii, politické pro strategii nepřímou. Dále lze rozlišit mezi nepřímým přístupem a nepřímou strategií. Nepřímý přístup je vlastní vedení vojenských operací a jeho cílem je vojenské vítězství (přímá strategie). Naproti tomu nepřímá strategie očekává hlavní rozhodnutí od prostředků jiných, než je vojenské vítězství.

Jestliže je strategie pojímána „všeobecně“, zahrnuje současně i pozemní strategii relativně oproštěnou od vlivů námořního a vzdušného prostředí. Námořní a vzdušná strategie jsou zařazovány mezi zvláštní strategie a obě mohou být chápány pod operačním úhlem pohledu jako příprava a použití sil na moři a ve vzduchu nebo ve vyšší úrovni, jako vliv námořního či vzdušného prostředí na všeobecnou strategii.

Námořní a vzdušná strategie jsou součástí všeobecné strategie a jsou charakteristické pro prostředí, ve kterém jsou uplatňovány.

Otázky

1. Co znamená možnost strategické volby?
2. V čem tkví zásadní rozdíly mezi přímou a nepřímou strategií?
3. Jaký je vztah vojenské strategie ke strategii námořní a vzdušné, případně pozemní?
4. Čím je charakteristické námořní a vzdušné prostředí ve vztahu ke strategii?
5. Jaké jsou hlavní cíle a úkoly vzdušné strategie?

Doporučená četba

- BEAUFRE, André. *Úvod do strategie (Introduction à la stratégie)*. Praha: Naše vojsko, 1967, 220 s.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- Francoúzký-český sborník strategických, taktických a logistických pojmů: 1. díl*. Praha: MO ČR, 2006.
- CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*. Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.
- SPOLEČNÁ VZDUŠNÁ A KOSMICKÁ OPERAČNÍ DOKTRÍNA AJP-3.3. NATO: Vojenská agentura pro standardizaci, 2000.

Strategie a další kategorie

3.1 POLITIKA A STRATEGIE

Vztah mezi politikou a strategií tvoří jeden ze základních problémů války, protože politika je často považována za nejvyšší formu strategie. Kde leží hranice mezi těmito dvěma oblastmi a jaká je povaha jejich vztahů? Na tuto otázku se snažila odpovědět většina teoretiků války. V různých vyjádřeních byly formulovány dva základní druhy odpovědí. Samostatná definice strategie je dána povahou těchto odpovědí.

Pro první druh je rozhraní mezi politikou a strategií jasné. Jakmile je rozpoután konflikt, je válka v kompetenci profesionálů. Jenom vojáci jsou schopni definovat a řídit vítěznou strategii, politikové musejí zůstat v pozadí až do mírových jednání.

V jiném druhu odpovědí je válka nástrojem politiky. Vojenská strategie je takto součástí globální strategie, která určuje postupy během celého trvání konfliktu, což vojákům nebrání vést operace v terénu.

Třetí, spíše okrajový přístup nerozlišuje mezi politikou a strategií, protože válka je sama o sobě účelem. Jde o totalitní názor na válku diktovaný ideologickými zřeteli a nikoli strategickými úvahami, který nachází použití pouze ve zvláštních historických souvislostech.

První škola, spojená se jmény Moltke¹⁵ a Schlieffen¹⁶, rozlišuje zásadní oddělení politiky a války. Zde se politická strategie a vojenská strategie rozvíjejí ve dvou oblastech, přičemž každá z nich má své vlastní prostředky a často i své vlastní „šéfy“ s jejich zvláštními kvalifikacemi a odbornostmi.

V politické oblasti mají státníci k dispozici takové nástroje, jakými jsou diplomacie, jednání, a dokonce i hrozba. V okamžiku, kdy je kolektivní násilí nevyhnutelné, vstoupí na scénu vojáci a převezmou otěže od politiků. Hlavním nástrojem vojáků je síla. Jejich úkolem je zvítězit nad protivníkem nebo ho odrazit. Strategie je definována těmito dvěma prvky, které určují cíle a prostředky války. Během celé doby trvání bojů je strategie jedinou funkcí rozhodnutí přijímaných generály pověřenými řízením operací. Politikové se nesmějí vrátit na scénu, dokud nebylo rozhodnuto o výsledku války.

Je tato představa realistická? Pro takové teoretiky, jakými byli Machiavelli¹⁷ a Clausewitz, je válka neoddelitelná od politiky. Ozbrojená akce může být považována pouze za prostředek, protože cíle byly definovány a řízeny politickou volbou. Válka je proto politickým nástrojem

¹⁵ MOLTKE, Helmut von (1800–1891), vojevůdce a teoretik plánovité války. Měl významný vliv na oblast organizace a přípravy války. Nejznámější díla: *Histoire de la campagne 1866*; *Questions de tactique appliquée*; *Sur la stratégie*.

¹⁶ SCHLIEFFEN, Alfred von (1833–1913), po smrti Moltkeho uznávaný jako velký stratég německé armády. Ovlivnil a formoval řadu osobností (Hindenburg, Armin, Ludendorff, Stein) a řídil zpracování *Plánu invaze do Francie* (známý také jako *Schlieffenův plán*).

¹⁷ MACHIAVELLI, Niccolo (1469–1527), zabýval se problematikou strategií na základě svých politických aktivit, filozofických a teoretických úvah. Nejznámější dílo: *Umění války* (*L'art de la guerre*).

stejně jako diplomacie. Ať vznikne z agresivní vůle nebo z nutnosti čelit ohrožujícímu nepříteli, je válka vždy záležitostí volby.

Tato volba je volbou politickou, jejímž konečným cílem je mír. Jakmile válka začala, je strategie určována politickými rozhodnutími, protože cíle politikou stanovené na začátku války stále patří do jejího oboru. Strategii války je nutno odlišovat od strategie za války. Strategie za války je podřízena strategii války. Jestliže je možné strategii rozložit do několika odlišných prvků, každá strategická akce je podřízena politicko-vojenské strategii, která zahrnuje a obsahuje všechny ostatní úrovně strategie a taktiky.

Když vojáci definují své strategie, činí tak pro naplnění politických cílů. Když se na politické cíle zapomene, vojenská strategie ztrácí svůj smysl a svou orientaci. Dokonce ani vojenské vítězství nemá možná své odůvodnění. Zdá se, že další fenomén potvrzuje paradoxní tvrzení, že vojenské vítězství není vždy ekvivalentní vítězství politickému a naopak. Nepřímé strategie dokázaly integrovat tento vztah mezi politické cíle a vojenské nástroje.

Povaha různých druhů konfliktů více méně zdůrazňuje dialektiku mezi válkou a politikou. Moderní klasické nebo nepřímé války zahrnují celé populace a obrovské materiální zdroje. V sázce je velmi mnoho. Proto je logické, že politická dimenze války je mnohem výraznější než v minulosti. Dnes je nemožné uvést do činnosti vojenskou strategii bez respektování politických parametrů, i když často existuje snaha jednat jinak. Návrat politiky do strategické diskuze přispěl k obnovení zájmu, který je v posledních letech projevován o Clausewitzovo dílo, v němž stojí, že „válka je pouze pokračováním politiky jinými prostředky“.

3.2 STRATEGIE A STRATEGICKÁ STUDIA

Studium strategie bylo v minulosti záležitostí především vojenských odborníků. Pohled do historie strategie ukazuje, že otázkám užití vojenské síly se odborně věnovali bývalí či sloužící vyšší důstojníci armády, kteří rozvinuli vlastní zkušenosti z vojenské služby a zasadili je do širších teoretických souvislostí. S koncem druhé světové války proniklo studium strategie na civilní univerzity, kde se strategie etablovala jako podobor mezinárodních vztahů. Tento podobor, označovaný jako strategická studia, prošel za zhruba šedesát let své existence rozvojem, který byl provázen řadou zajímavých diskuzí, které obohatily obor jako celek. Účelem následující části je stručně a přehledně shrnout vývoj strategických studií od doby jejich příchodu na akademickou půdu po současnost. Představíme si základní teoreticko-metodologické diskuze spojené se studiem strategie.

Následující text zohledňuje vývoj oboru především ve Spojených státech amerických. Důvodem je fakt, že množství zveřejňovaných informací zde umožnilo vznik oboru samotného. Unikátní byla existence na státu nezávislých institucí věnujících se studiu strategie a především množství veřejných publikací výsledků výzkumu. Přestože z Evropy vzešla řada zajímavých podnětů, minimálně do konce studené války byl vliv výzkumníků ze Spojených států amerických na vývoj oboru zcela zásadní. Na druhé straně železná opona taktéž existoval výzkum v oblasti vojenské strategie, jeho výsledky však byly málokdy zveřejňovány a o nezávislosti zde nelze hovořit. Strategie byla, podobně jako další oblasti, podřízena ideologii vedoucí strany a nadřazenému postavení Sovětského svazu v rámci Varšavské smlouvy. Nezávislé strategické myšlení u politických satelitů Sovětského svazu nebylo tolerováno. Ojedinelou práci, která stojí za pozornost, proto představují skripta generála

Václava Vitanovského nazvaná *Vojenská strategie koaličního pojetí*, jenž byla poprvé vydána v roce 1969.¹⁸

Strategická studia nikdy nebyla a nejsou samostatným vědním oborem etablovaným na univerzitách. Jedná se o oblast studia vzniklou v rámci oboru mezinárodních vztahů, která se zaměřuje na užití síly v mezinárodních vztazích. Neexistují proto samostatné katedry, kde by se studoval a zkoumal obor strategických studií. Odborníci na strategická studia jsou, pokud vůbec na univerzitě působí, většinou součástí kateder příbuzných oborů (politologie, historie, mezinárodní vztahy) a strategická studia vlastně doplňují vzdělání v mateřských oborech. Vedle toho jsou studována na specializovaných státních i nestátních ústavech, které svou analýzou podporují rozhodování státních institucí v oblasti bezpečnosti (především vojenské). Napojení strategických studií na politické rozhodování je a bylo specifikem oboru, které odlišovalo strategická studia od většiny dalších oblastí akademického bádání.

Základem strategických studií je mezioborový přístup. Strategická studia zdaleka nečerpají jen z mezinárodních vztahů, ale jde o využití poznatků a metod řady rozdílných oborů (ekonomie, politologie, historie či vojenství) ke komplexní analýze národní bezpečnosti.

Strategická a bezpečnostní studia

Pokud hovoříme o strategických studiích, nemůžeme pominout termín bezpečnostní studia a vymezení vzájemného vztahu studia strategie a bezpečnosti. Zatímco strategická studia soustřeďují svou pozornost na vojenské aspekty bezpečnosti dosažení cílů, bezpečnostní studia mají širší záběr, což odráží fakt, že bezpečnost nemůže být zdaleka spojována jen s fungováním a užitím armády. Studium bezpečnosti v širším slova smyslu se dostává pozornosti již v meziválečném období, kdy se na univerzitách etabluje obor mezinárodní vztahy, který s otázkami zajištění bezpečnosti úzce souvisí. Mezinárodní vztahy po první světové válce jsou založeny na teorii později označované jako idealismus, která soustřeďovala svou pozornost na vzájemnou závislost, odzbrojení, porozumění a kolektivní bezpečnost. Studium zmíněných témat a jejich využití v mezinárodních vztazích je chápáno jako cesta k zajištění míru a mezinárodní bezpečnosti. Válka je pojmována jako nežádoucí jev, který je nutné z mezinárodního prostředí odstranit. Podobně jsou zaměřena i bezpečnostní studia v rámci tehdejší disciplíny mezinárodních vztahů. Fenomén války je studován v nejširších souvislostech a na interdisciplinárním základě. Válka je rozebírána z pohledu práva, morálky, ekonomiky, biologie, historie, sociologie či filozofie. Přitom předmět studia je chápán jako selhání mezinárodních vztahů, problém, který je třeba vyřešit. Až na několik výjimek není válka a vedení vojenských operací chápáno jako nástroj politiky státu.¹⁹

Oproti tomu vojenští stratégové meziválečného období soustřeďují svou pozornost na zužitkování zkušeností první světové války a na teoretické rozpracování důsledků technologického pokroku a nových kategorií zbraní pro vedení bojových operací. Zavedení tanků, automobilů, letadel a rádiové komunikace do výzbroje armád (všeobecně označované jako mechanizace) mělo nevyhnutelně odezvu ve strategické teorii. Meziváleční stratégové jako Basil Liddell Hart, Charles DeGaulle, Michail Nikolajevič Tučačevskij či Heinz Guderian rozpracovávali

¹⁸ Za svou aktivitu byl generál Vitanovský v období normalizace „po zásluze odměněn“. První výtisk *Vojenské strategie* z roku 1969 byl záhy po vydání kompletně skartován a druhé vydání bylo možné až v roce 1991.

¹⁹ BALDVIN, David. A Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*, roč. 48, č. 1, 1995, s. 119–120.

na rozdílných základech podobné téma: vedení útočných operací založených na manévrech tankových jednotek ve spolupráci s ostatními druhy zbraní.

Strategie a bezpečnostní studia v meziválečném období se razantně rozcházejí v přístupu k problematice. Zatímco bezpečnostní studia analyzují konflikty, přičemž hledají způsoby jak vymítnout války a zajistit mezinárodní mír, stratégové hledají nevhodnější způsoby využití nové technologie v příštím konfliktu. Civilní akademická věda se s vojenskou sférou vlastně mýjí, když obě strany přistupují k podobné či související problematice na zcela rozdílných základech.

Strategie a studená válka

Po druhé světové válce se pochopitelně dostává národní bezpečnost do centra zájmu a nastává rozmach studia mezinárodních vztahů, čehož důkazem je založení specializovaných studijních oborů a vědeckých časopisů (International Organization, World Politics). Přelomovým textem na cestě k etablování studia strategie na akademické půdě byl článek Bernarda Brodieho *Strategie jako věda* z roku 1949.²⁰ Brodie vlastně navazuje na známý výrok, že strategie je příliš důležitá, než aby byla ponechána generálům, který pronesl francouzský premiér z období první světové války Georges Clemenceau. Podle Brodieho se vojenské strategii nedostávalo dostatečné pozornosti na poli vědecké komunity. Strategie vyžaduje systematickou analýzu založenou na vědecké metodologii. Za vhodný metodologický základ pro strategická studia považoval Brodie metodologii ekonomie, neboť strategické rozhodování stejně jako ekonomie zahrnuje rozhodování o způsobu zapojení daných prostředků a nevhodnější vynaložení omezených zdrojů pro dosažení daných cílů.

Brodie byl značně skeptický ohledně schopnosti profesionálních důstojníků překročit vlastní omezení v podobě centralizované organizační struktury armády či zájmů konkrétních armádních složek. Vojenští profesionálové jsou z tohoto pohledu příliš zaměstnaní taktikou a technologií a mnohdy nedohlédnou souvislosti ve strategické rovině. Politické rozhodování o vojenských otázkách spojených s válkou a mírem mělo být činěno nejen na základě rozborů situace poskytnutých ze strany armádních špiček, ale mělo být také podpořeno strategickou analýzou odborníků z civilní sféry. Strategická studia v rámci mezinárodních vztahů mají tvořit nezávislou odbornou protiváhu k armádním požadavkům a zájmům armády na poli strategického rozhodování o národní bezpečnosti.

Korejská válka definitivně potvrdila naléhavost otázek spojených s národní bezpečností a ze strategických studií se stal přístup dominující oboru mezinárodních vztahů. Druhá dekáda po druhé světové válce (1955–1965) bývá proto označována jako zlatý věk strategických studií.²¹ Nástup nukleárních zbraní mimo jiné umožnil přenesení úvah o technice užití zbraní a jejich plánování z vojenské sféry i na civilní pracoviště. Jednak nukleární konflikt svým rozsahem a možnými důsledky zdaleka překračoval oblast vojensko-technického rozhodování, jednak zde neexistovala historická zkušenost s podobným typem konfliktu. Zatímco v jiných případech mohli profesionální vojáci uplatnit vlastní praktickou zkušenost, v oblasti nukleárního konfliktu byli stejnými teoretiky jako kterýkoliv odborník bez přímé vojenské zkušenosti.

²⁰ BRODIE, Bernard. Strategy as a Science. *World Politics*, roč. 1, č. 4, 1949, s. 467–488.

²¹ BALDWIN, s. 123–124.

Rychlý rozvoj nukleárních zbraní a jejich nosičů se odrážel i na společenské a politické požadavky po teoretických pracích, které by poskytly návod, jakým způsobem se vyrovnat s akutní hrozbou vypuknutí nukleárního konfliktu s nedozírnými následky. Otázky spojené s přítomností nukleárních zbraní byly natolik společensky závažné, že de facto dochází ke splnění strategických a bezpečnostních studií, neboť pozornost většiny vědců byla soustředěna na studium vojenského konfliktu mezi supervelmocemi.

Teoretickým základem strategických studií je teorie realismu, která po druhé světové válce zcela ovládla mezinárodní vztahy. V roce 1948 publikoval Hanz Morgenthau svou slavnou knihu *Politika mezi národy*, která se stala základním kamenem teorie realismu v mezinárodních vztazích.²² Realismus se na rozdíl od meziválečného idealismu zakládá na skepsi ohledně možnosti spolupráce, porozumění a vymahatelnosti práva v mezinárodních vztazích. Pro realisty je stát hlavním aktérem v anarchickém mezinárodním prostředí a na fungování státu je proto soustředěna pozornost výzkumníků. Nejdůležitějším úkolem státu je zajistit vlastní bezpečnost, protože v mezinárodním prostředí neexistuje všeobecně přijímaná autorita, která by mohla garantovat bezpečnost jednotlivých států. Garantem bezpečnosti pro státy jsou vlastní ozbrojené síly, popřípadě vojenské koalice.²³

Období zlatého věku je pro strategická studia plodným obdobím, kdy vznikla řada významných teoretických konceptů spojených s nukleárními zbraněmi a všeobecně s užitím síly v mezinárodních vztazích. Jedná se především o teorii odstrašení, kdy je zajištěná schopnost druhého úderu, vzájemně zaručeného zničení či eskalace konfliktu. Problematickým bodem teorií bylo, že se jednalo jen a pouze o teorii, která nebyla podložena zkušeností. Teorie nukleární války naštěstí nemohly být testovány na konkrétních případech a byly rozvíjeny většinou na základě technických údajů o výkonnosti zbraňových systémů a odhadech schopností protivníka. Slovy Richarda Bettse byla slabinou strategických studií „široká pozornost věnovaná nejméně pravděpodobnému typu války a pozdní zvažování nejpravděpodobnějšího“.²⁴

Přesun soupeření mezi supervelmocemi do třetích zemí po kubánské raketové krizi zastihl strategická studia nepřipravená. Odborníci na strategii vzešli z civilních výzkumných center nebyli schopni odpovědět na řadu otázek spojených s lokálními konflikty. Strategická studia zaměřená na globální nukleární konflikt nedokázala adekvátně reagovat na angažmá USA ve Vietnamu a s tím související problematiku omezeného regionálního konfliktu, lokálního nacionalismu, partyzánské války či potlačení revolučního hnutí. Válka ve Vietnamu přenesla strategická studia od abstraktní nukleární teorie studené války zpět do reality horkého konfliktu, kde šedá teorie protipovstaleckého boje vzešlá z případových studií předchozích konfliktů selhávala. Strategická studia ztratila kredit jako obor poskytující návod postupu k zajištění národní bezpečnosti a politika détente znamenala další odklon od černobílého vidění světa jako soupeření dvou bloků. Pozornost vědců se přesouvala od vojenského zajištění národní bezpečnosti jiným směrem. Výjimkou byla oblast kontroly zbrojení a odzbrojení.²⁵

Události ve světové politice sedmdesátých let (zvláště ropná krize) dokázaly, že vážná ohrožení národní bezpečnosti (USA) nevycházejí jen z bipolárního soupeření velmocí. Strategická studia, stejně jako teorie realismu v mezinárodních vztazích, byla kritizována za jejich přílišné

²² MORGENTHAU, Hanz. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: A. A. Knopf, 1948.

²³ Viz např. DRULÁK Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál 2003.

²⁴ BETTS, Richard, K. Should Strategic Studies Survive? *World Politics*, roč. 50, č. 1, 1997, s. 15.

²⁵ BETTS, s. 14.

soustředění na bezpečnostní otázky spojené s vojenskou silou a státocentrický přístup. Do centra pozornosti vědců se dostala problematika označovaná jako politická ekonomie, která zahrnuje například problémy chudoby ve třetím světě či vzájemné ekonomické závislosti. Sedmdesátá léta minulého století také přinesla otevření témat spojených s tzv. strategickým zpravodajstvím, tedy fungováním zpravodajských služeb a jejich schopnosti včas upozornit na strategické ohrožení. Zájem o práci zpravodajských služeb podnítilo jednak zpřístupnění řady utajovaných materiálů z období druhé světové války, jednak zřízení vyšetřovacích výborů Kongresu Spojených států, jejichž činnost poskytla do té doby nevídané množství informací o zpravodajské činnosti.

Odklon od vojenské problematiky v rámci mezinárodních vztahů se ale ukázal jako dočasný a konec sedmdesátých let a především léta osmdesátá (spojená s nástupem Ronalda Reagana) znamenala příklon zpět ke studiu vojenské bezpečnosti. Základem pro mezinárodní bezpečnostní studia (jak byl obor často označován)²⁶ zůstaly teoretické práce z období zlatého věku. Vzhledem k nově známým faktům o praktických možnostech nukleárních sil a vojenském plánování byly upřesňovány a doplňovány koncepty nukleární stability a odstrašení. Nově byla věnována mnohem větší pozornost výstavbě konvenčních sil a konvenční strategii. Poznání, že užití nukleárních zbraní není zdaleka jedinou možností v konfliktu mezi Východem a Západem, vedlo k aplikaci konceptu odstrašení i na konvenční síly. Odstrašení pomocí strategických jaderných sil již nebylo považováno za dostatečné k odstrašení lokálního napadení. Ztráty regionálního charakteru v praxi nepřimějí USA k užití nukleární síly, protože důsledky podobného rozhodnutí jsou nepřijatelné a odstrašení se v takových případech stává nevěrohodným. Namísto eskalace konfliktu byl rozpracován koncept omezené války, tedy teoretický předpoklad, že na omezený útok bude reagováno přiměřenými prostředky, takže ne každá konfrontace musí vést k jaderné sebevraždě. Koncept omezeného konfliktu také nabízí svobodu volby, jakým způsobem bude na konkrétní ohrožení reagováno. Základem strategického uvažování se stala otázka, jak odradit východní blok od konvenčního napadení evropských členů Severoatlantické aliance (Organizace Severoatlantické smlouvy – North Atlantic Treaty Organization – NATO). Odpovědí bylo rozpracování strategie užití konvenčních sil v případě napadení namísto přímé hrozby nukleárním úderem.²⁷

Během studené války byla trvalá hrozba vypuknutí světového ozbrojeného konfliktu důvodem soustředění pozornosti výzkumu k otázkám užití síly v mezinárodních vztazích. Z mezinárodních okolností plynula taktéž vysoká politická poptávka a význam studií vojenského zajištění národní bezpečnosti. Strategická a bezpečnostní studia se proto do značné míry překrývala, neboť se soustředila na podobný prostor výzkumu. Neexistovalo jasné vymezení prostoru mezi studiem strategie a bezpečnosti, přičemž mnozí autoři, hlavně z USA, využívali tyto pojmy jako synonyma.

Rok 1989 – a co dál?

Náhlý a nikým neočekávaný konec studené války znamenal přelom ve všech směrech a strategická studia nejsou výjimkou. Pokles důrazu na vojenské aspekty bezpečnosti a nové spektrum hrozeb s sebou přineslo diskuzi o dalším zaměření strategických a bezpečnostních studií. Výrazné zaměření na vojenskou problematiku se stalo předmětem kritiky a objevily se vážné

²⁶ BALDWIN, s. 125.

²⁷ BETTS, s. 18.

pochybnosti o smysluplnosti existence samostatných strategických studií na akademické úrovni. Mezi hlavní body kritiky strategických studií patřilo a patří jejich zaměření na stát a použití síly či nedostatečný vědecký základ a opomíjení etických otázek spojených s nasazením vojenské síly.²⁸ Z diskuze vedené na stránkách odborných časopisů vyplynulo několik možných směrů, jak dále přistupovat k strategickým a bezpečnostním studiím.²⁹ Do popředí zájmu se dostávala nová problematika, což si vynutilo širší záběr bezpečnostních studií, než jakými byla témata plynoucí ze soupeření dvou vojenských bloků. Pozornost rozrůstající se skupiny vědců se přesunula k aktuálním problémům mezinárodních vztahů po konci studené války, jako byly regionální konflikty v různých částech světa, které do té doby zůstávaly mimo hlavní pozornost.

Někteří autoři (například Barry Buzan, Helga Haftendorn, Charles Kegley, Ole Wæver) šli ještě dále, když odmítli základní premisy bezpečnostních studií založené na teorii realismu a rozšířili oblast výzkumu nejen teritoriálně, ale i v oblasti problematiky a aktérů. Mnozí projevovali svou nespokojenost se svazujícím zahleděním do politiky a vojenství. Bezpečnostní studia podle tohoto přístupu věnovala vedle státu pozornost i nestátním aktérům a vedle tzv. tvrdé bezpečnosti i dalším bezpečnostním problémům. V devadesátých letech se jednalo například o lidská práva, environmentální či ekonomickou bezpečnost, kriminalitu nebo možnost vzniku rozsáhlé epidemie.³⁰

Výše naznačené rozšíření prostoru studia bezpečnostních problémů s sebou ale logicky přineslo otázky o vymezení hranice bezpečnostních studií. Co vše je možné považovat za věc bezpečnosti a co již ne, co je tedy legitimním tématem výzkumu bezpečnostních studií a co už rámec oboru přesahuje? Jedním z hlavních nositelů úzkého pojetí bezpečnosti byl Stephan Walt, který definoval bezpečnostní studia jako výzkum hrozby použití, použití a kontroly ozbrojené síly. Rozšíření výzkumných témat by ohrozilo soudržnost celého oboru a komplikovalo řešení důležitých problémů.³¹

Podobné obavy ohledně přílišného rozmělnění oboru vyjádřil i Richard Betts, který varoval před neomezeným výběrem výzkumných témat. Zároveň rozlišuje mezi strategickými a bezpečnostními studii a reálně tak uznává širší záběr bezpečnostních studií než jen úzce definovaná témata vojenství a politiky. Betts popisuje vývoj strategických studií jako pomyslné tři okruhy myšlení a vojenská bezpečnost pro něj trvale zůstává ústředním tématem studia. I když interdisciplinární výzkum propojující vojenství a politiky ustoupil po konci studené války do pozadí, neměl by být vytlačen jinými tématy, protože schopnost vedení války je a bude i do budoucna klíčová pro zajištění národní bezpečnosti.³²

Pádná odpověď na námitky k nejasnému vymezení mantinelů pro výzkum bezpečnosti v širším pojetí přišla z druhé strany Atlantiku, přesněji řečeno z Kodaňského institutu pro výzkum

²⁸ BAYLIS, John, WIRTZ, James J. *Introduction*, s. 8–11. In: BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.

²⁹ BALDWIN, s. 133–135.

³⁰ SUCHÝ, Petr. *Pozice bezpečnostních a strategických studií v rámci studia mezinárodních vztahů. Obrana a strategie*, roč. 3, č. 1, 2003, s. 9–10.

³¹ WALT, Stephan. *The renaissance of Security Studies. International Studies Quarterly*, roč. 35, č. 1, 1991, s. 211–239 (cit. podle Buzan Barry, Weaver Ole, de Wilde, Jaap, *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 12).

³² BETTS, s. 22–33.

míru (Copenhagen Peace research Institute). Barry Buzan, Ole Weaver a Jaap de Wilde ve své práci dostali ambicióznímu názvu *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* a skutečně dokázali vytvořit rozsáhlý teoretický rámec pro výzkum bezpečnosti. Autoři označují zastánce užšího pojetí bezpečnosti jako tradicionalisty a přicházejí s vlastním pojetím rozlišení bezpečnostních sektorů: „*Odmítáme zde tradicionalistickou redukci bezpečnostní problematiky na jediný sektor a přikláníme se k názoru, že bezpečnost je zvláštním typem politiky, jenž nachází uplatnění v celé řadě problémových oblastí.*“³³

Na samém počátku bylo nutné vypořádat se s oprávněnou námitkou tradicionalistů o možné nesoudržnosti oboru. Bylo nutné najít způsob jak rozlišit skutečné ohrožení bezpečnosti od pouhé politizace témat s odkazem na bezpečnost ve snaze získat zvláštní výhody. Základními kameny nového teoretického konceptu jsou pojmy politizace, sekuritizace, referenční bod a existencionální hrozba. Referenčním objektem je ohrožená hodnota (nezávislost, ideologie, náboženství, životní prostředí atd.), kterou chceme chránit. Zahrnutí určitého referenčního objektu do problematiky bezpečnosti znamená, že k jeho ochraně může být užito zvláštních opatření, která se vymykají běžnému politickému procesu, a finanční požadavky spojené s ochranou tohoto referenčního objektu by měly být přednostně uspokojovány. „*Krokem, jímž se politika dostává mimo zavedená pravidla hry a který rámuje určité téma buď jako zvláštní druh politiky, nebo jako záležitost stojící nad standardním politickým jednáním, je právě pojem bezpečnost. Sekuritizaci lze tedy považovat za radikálnější verzi politizace.*“³⁴

Proces sekuritizace zahrnuje prezentaci určitého problému jako existenční hrozby pro referenční objekt, což vyžaduje přednostní řešení tohoto problému. Samotné prohlášení o přítomnosti existenční hrozby není dostačující k přijetí problému jako otázky bezpečnosti, jedná se teprve o tzv. sekuritizační krok. Druhou fází procesu sekuritizace je všeobecná společenská akceptace přítomnosti existenční hrozby a teprve poté je proces sekuritizace naplněn a z tématu se stává skutečný bezpečnostní problém.³⁵ Takto všeobecně přijímané bezpečnostní problémy nevznikají jen v tradiční vojenské oblasti, proces sekuritizace se může uskutečnit i v dalších sektorech – tj. kromě vojenského i v politickém, ekonomickém, společenském a environmentálním sektoru. Problém z kteréhokoli ze zmíněných sektorů proto může být legitimním předmětem výzkumu bezpečnostních studií.

Vymezení strategických studií

Názorné schematické zobrazení mnohdy nepřehledné situace na poli výzkumu bezpečnosti poskytují John Baylis a James Wirtz, když vysvětlují souvislosti mezi strategickými a bezpečnostními studii, mezinárodními vztahy a politologií. Podrobnější pohled na věc nabízí schéma na obrázku č. 6. Nejužší vymezení prostoru výzkumu má vojenská věda, což je studium o přípravě, provedení, velení ve vojenských operacích a dalších technických oblastech spojených s efektivním vedením operací. Vojenská věda vlastně zkoumá veškeré aspekty ozbrojeného konfliktu a jejím cílem je poskytnout návod k nejlepšímu možnému využití schopností armády při jejím nasazení tak, aby bylo zajištěno splnění daných cílů.

Širší záběr mají strategická studia, která se zaměřují na studium témat spojených s hrozbou užití síly a přímým užitím síly. Strategická studia jsou (měla by být) syntézou poznatků z více

³³ BUZAN, WEAVER, DE WILDE, s. 5.

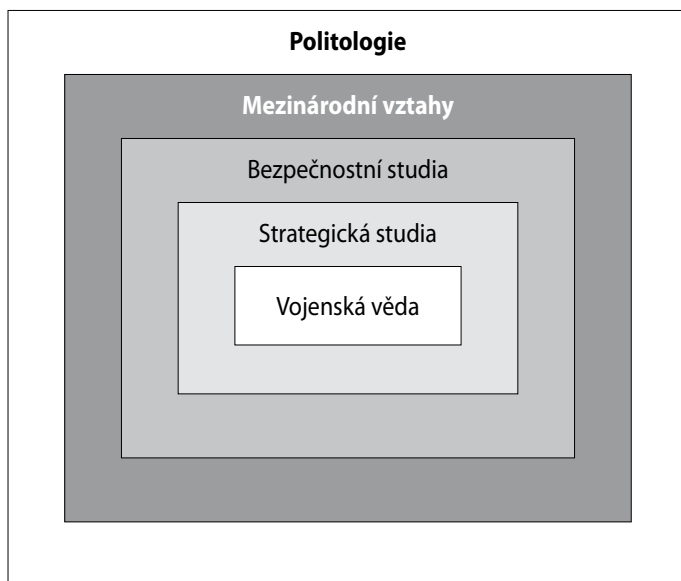
³⁴ BUZAN, WEAVER, DE WILDE, s. 34.

³⁵ BUZAN, WEAVER, DE WILDE, s. 35–36.

oborů (ekonomie, politologie, vojenská věda, technické obory aj.), která poskytuje souhrnný náhled na zajištění bezpečnosti státu, a to především prostřednictvím ozbrojených sil. Prostor výzkumu strategických studií je součástí bezpečnostních studií, která pojímají bezpečnost v širším smyslu a neomezují se jen na vojenské aspekty zajištění bezpečnosti. Bezpečnostní studia jsou následně podoborem mezinárodních vztahů, které vycházejí z politologie.

Lze také nalézt rozlišení mezi vojenskou strategií a strategickými studii. Vojenská strategie, „operační“ součást vojenské vědy, představuje nižší úroveň pohledu než strategická studia. Jak již bylo řečeno, strategická studia spojují vojenskou strategii (tedy způsoby vedení boje) a rovinu politického rozhodování, kde je nutné brát v úvahu celou řadu faktorů vnitřní i mezinárodní politiky.

Největším přínosem konce 20. století v oblasti studia bezpečnosti byla diskuze o nalezení mantinelů oboru. Vymezení prostoru strategických a bezpečnostních studií však není možné vnímat jako trvalý stav. Je třeba mít stále na paměti, že se jedná o teoretický koncept, který může zaostávat za reálným vývojem v bezpečnostní oblasti. Současné 21. století ukazuje, že v řadě případů není dost dobře možné oddělit vojenskou, politickou či ekonomickou sféru bezpečnosti. Oproti 20. století dochází ke značnému rozšíření prostoru působnosti armády, na kterou jsou kladeny úkoly i v oblastech civilní správy. Na zmíněný vývoj musejí reagovat strategická studia, a tak se do prostoru jejich zájmu dostává například fungování státní správy, rekonstrukce a ochrana infrastruktury nebo kriminalita. V tomto případě se sice již nejedná o existenční hrozby vlastnímu státu a bezpečnosti jeho obyvatel, ale nároky kladené na armádu i jednotlivce při plnění podobných úkolů spíše rostou. Strategická analýza pak musí brát v úvahu okolnosti, které by ještě nedávno zůstávaly mimo její pozornost. Lze tedy říci, že i strategická studia jsou v jistém směru nucena rozšiřovat vlastní záběr a následovat bezpečnostní studia směrem, kterému se mnozí ještě nedávno bránili.

Obrázek č. 6: Strategie jako věda

3.3 STRATEGIE A STRATEGICKÉ MYŠLENÍ

Následující část kapitoly se zabývá problematikou strategie a strategického myšlení. Objasňuje základní definice v rámci problematiky. Vymezuje základní principy strategického myšlení.

Strategické myšlení

Myšlení obecně je chápáno jako proces probíhající v uvažování, přemýšlení, myslí jednotlivých lidí. Z hlediska filozofické kategorie lze tento pojem charakterizovat jako:

- určitý směr vnímání a hodnocení okolního světa (individuální i kolektivní);
- souhrn obecných zásad přijímání rozhodnutí;
- vyhraněnou koncepci řešení problémů v určité oblasti (například ekonomické myšlení, filozofické myšlení, vojenské myšlení, strategické myšlení).

Strategické myšlení je takový způsob myšlení, který odpovídá podstatě procesů probíhajících ve světě, zejména pak jejich rychlé proměnlivosti, turbulenci, nečekaným zvrátům, stále rostoucí vzájemné propojenosti a tvrdé konkurenci, a umožňuje úspěšně řídit v těchto podmínkách instituci jakéhokoli typu. Strategické myšlení je v současné době velmi frekventovaný výraz jak ve vojenském, tak i nevojenském prostředí. Tato skutečnost souvisí s tím, že se pojem strategie značně rozšířil, a to především v oblasti vojenské, politické a ekonomické. Strategie také zasáhla celou oblast managementu. Za strategické jsou považovány nejen plány, cíle, zdroje, ale i úspěchy a chyby.

V českém jazyce lze uvedený pojem rozdělit na dvě slova, a to „strategický“ a „myšlení“. Slovo „strategický“ je možné chápat jako dlouhodobý, vrcholný, s dlouhou perspektivou, stanovující rozhodující a dlouhodobé cíle. Výraz „myšlení“ je všeobecně používaný nejen v odborné terminologii (například konzervativní myšlení, kritické myšlení, pozitivní myšlení nebo strategické myšlení), ale i v běžné hovorové řeči. Samotný název „strategické myšlení“ není používán příliš dlouho. Jeho obsah a současné vnímání bylo v minulosti v podstatě totožné s výrazem „strategie“.

Strategické myšlení – ať již ve vojenském nebo nevojenském prostředí – je vždy orientované na hlavní problémy z hlediska dlouhodobého i z hlediska závažnosti rozhodování. Za nejdůležitější lze považovat:

- splnění strategických cílů,
- optimalizaci cest a způsobů k jejich splnění,
- nalezení prostředků ke splnění cílů, aby vize nezůstaly pouze na papíře jako plány.

Za strategické myšlení lze považovat způsob myšlení a rozhodování i schopnost předvídat, jak aplikované postupy zabezpečí z hlediska dlouhodobého nebo velmi závažného období splnění stanoveného strategického cíle. Strategické myšlení podnítilo vznik strategie. Zpětný rozvoj strategie ovlivňuje strategické myšlení.

Principy strategického myšlení

K základním problémům v této oblasti patří vymezení principů, které mají v celé teorii i praxi strategického myšlení zásadní význam. Obecně význam slova „princip“ pochází z latinského výrazu „principium“, což znamená základní myšlenka, zásada, hlavní, výchozí teze, ideje, zásady jakéhokoli učení (teorie), z nichž lze odvodit jiné zvláštní zákony, jimiž se řídí nějaké děje, nebo v souladu s nimiž se uskutečňuje praktická činnost v dané oblasti.³⁶ Již ze samotného

³⁶ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1981, s. 558.

latinského výrazu vyplývá, že principy jsou hlavní ideje, jimiž se řídí lidé v určité oblasti své praktické činnosti. Principy jsou formulovány lidmi jako výsledek poznání skutečnosti. Mimo vědomí lidí principy neexistují. Vyvozuje je člověk s pomocí abstraktního myšlení a v tomto smyslu jsou také subjektivní. Podobně jako je vojenská strategie součástí vojenského umění, tak i principy vojenské strategie jsou součástí principů vojenského umění. Proto je při jejich zkoumání vhodné vycházet právě z obecných principů vojenského umění. Principy vojenského umění jsou stěžejní údaje, pravidla, nejdůležitější doporučení pro organizaci či vedení boje, operace a války v celku. Nejsou to jen jakékoliv jednotlivé teoretické teze, ale nejdůležitější obecné závěry hodící se pro praktické využití ve všech základních okruzích bojové činnosti vojsk a zahrnující hlavní směry možného projevu vojenského umění, které podmiňují úspěch v boji a operaci. Principy vojenského umění jsou základem pro správné rozhodnutí velitele. Dodržování principů umožňuje, aby velitel vyloučil chyby ve své činnosti a správně tuto činnost usměrňoval. Základem principů vojenského umění jsou objektivní zákony války a ozbrojeného zápasu. Principy vojenského umění tedy bezprostředně vyplývají z těchto zákonů a jsou správné pouze tehdy, když odpovídají objektivním zákonům. Proto je znalost zákonů války a ozbrojeného zápasu a pochopení charakteru jejich působení důležitou podmínkou dovedného využívání principů vojenského umění ve shodě s konkrétní situací. Zákony války a ozbrojeného zápasu jsou v odborné literatuře uváděny s různou formulací a v různém počtu. Všeobecně lze konstatovat, že tyto principy byly formulovány samotnými teoretiky vojenského umění a strategie (jako takzvané neměnné principy) nebo odvozené jinými autory ze známých děl vojenských klasiků. Zkušenosti slavných velitelů (vojevůdců) byly rovněž vysvětlovány formou souboru axiomat. Principy byly považovány za poznatelná pravidla, jimiž je nutno se řídit, aby bylo dosaženo vítězství. V rámci posuzování principů strategického myšlení v historických souvislostech je vhodné posoudit základní okruhy problémů, které se týkají samotného pojmu principů a navrhaných souborů principů. Ovšem otázka, zda a v jakém rozsahu tyto principy vyjadřují objektivní příčinné vztahy nebo opakované rysy či pravidelnosti, nepatří k základním problémům současné vojenské strategie. Jinak je tomu ale v případě jejich opakovatelnosti, která je často rozebíraným tématem. Principy vojenského umění a strategického myšlení byly posuzovány jako stručná doporučení pro úspěšné vedení ozbrojeného zápasu. Tvrdí se, že spočívají jak na bojových zkušenostech, tak na „*úvahách zdravého rozumu*“. Řečeno jinými slovy, jsou logickými důsledky odvozenými z úvah o ozbrojeném zápase. V tomto dvojím smyslu slouží jako vodítko pro jednání (vedení boje, operace, války). Zastánci principů tvrdí, že poskytují řídicí pravidla, protože odpovídají vnitřní logice ozbrojeného zápasu. Jestliže chce tedy velitel dosáhnout vítězství, musí jednat v souladu s principy. Strategická pravidla, zvaná také „principy války“, poskytují jednoduchý souhrn základních válečných zkušeností a jsou neocenitelná pro každého profesionálního vojáka a velitele. Někteří teoretici tvrdí, že zatímco není možné vytvořit všezahrnující teorii válečné strategie použitelnou pro rozmanité vojenské situace, principy mohou být užitečné pro formulaci konkrétní strategie.

Pokud jde o způsob, jímž by měly být principy používány, je nutné zdůraznit, že principy nejsou dogmatickými příkázáními. Musejí být aplikovány tvůrčím způsobem, v souladu s okamžitými podmínkami. Principy mají být považovány za zásady, avšak vyžadují individuální výklad v souladu se specifickou dobou a okolnostmi situace. Velitel je musí respektovat, aby zvolil nejracionalnější způsob činnosti v souladu s podmínkami.

V minulosti byly ovšem vysloveny také opačné názory. Kritika domněnky o stabilním anebo dokonce věčném charakteru principů měla různou formu. Ke kritizovaným oblastem patřily například:

- platnost určitých principů;

- příliš všeobecné znění principů, jež poukazuje na jejich univerzální platnost, ovšem pouze jako všeobecných idejí bez operační užitečnosti;
- změna formulace a obsahu určitých principů;
- potřeba změnit principy například v nových podmínkách raketo-jaderného věku.

Podstata této kritiky byla založena na tom, že principy úzce souvisejí s podmínkami boje a že každá radikální změna podmínek musí být následována radikální změnou principů. Zatímco v oficiálním pojetí jsou principy stále považovány za neměnné pravdy, mnozí teoretici jsou přesvědčeni, že tento názor platí pouze pro jejich nejvšeobecnější verze, tj. pro principy vyjádřené jedním slovem jako „soustředění“ nebo „překvapení“, které se aplikují pružně v souladu s podmínkami každé konkrétní situace. Někteří teoretici, kteří kritizují existující soubory principů, nezpochybňují možnost odhalení neměnných pravidel pro boj, ale zpochybňují pouze určitý soubor, který je navržen a akceptován. Často uvádějí svůj vlastní systém jako systém obsahující téměř neměnné zákony vedení války, tj. nezávislé na čase, místě nebo výzbroji a stejně platné a aplikovatelné pro velitele čety i pro polního maršála. Spory týkající se principů naznačují všeobecnou otázku: mají být principy války i nadále předmětem výzkumu, který je potřebný se zřetelem ke změnám a modifikacím? Třídění principů sestavených nejvýznamnějšími vojenskými teoretiky se v mnoha případech od sebe značně lišilo. Dříve neexistoval žádný zvyk sestavovat přehledy principů, avšak od doby, kdy se takové přehledy začaly objevovat, se nahromadilo velké množství výkladů, včetně značného počtu principů různého znění a obsahu. Lze tedy konstatovat, že každá strategická koncepce má jiný soubor oficiálně přijatých principů. Toto tvrzení můžeme doložit několika příklady z historie:

- Jomini uváděl dva základní principy: získat volným a rychlým přesunem výhodu spočívající v přivedení masy vojsk proti zlomkům nepřátelských sil a udeřit nejvíce rozhodujícím směrem.
- Clausewitz zastával čtyři principy: použít všechny dostupné síly s nejvyšší možnou energií; soustředit co možná největší síly do místa, ve kterém budou vedeny rozhodující úder; neztrácet čas a překvapit nepřítele; využít dosaženého úspěchu s nejvyšší energií.
- Foch byl zastáncem stejného počtu principů jako Clausewitz a pojmenoval je následovně: ekonomie sil, volnost konání (jednání), volné disponování se silami, utajení.
- Fuller vypracoval systém sestávající ze tří skupin principů a devíti principů. Do skupin patřily: skupina principů mentální sféry, skupina principů morální sféry a skupina principů fyzikální sféry. Zmíněné skupiny pak vyústily do souboru těchto principů: řízení, koncentrace, rozdělení, určení, překvapení, vytrvalost, mobilita, útočná činnost a utajení.
- Keener je zastáncem pěti principů, kterými jsou: cíl, vyvážené rozdělení sil, koordinace úsilí, iniciativa a nekonvenčnost.
- Beaufre vycházel z Fochových principů (neboli „strategických pravidel“) a dospěl k následující formulaci: „*dosáhnout rozhodujícího úspěchu díky svobodě konání dosažené vhodným šetřením sil*“. Svoboda konání v tomto případě znamená úspěch při blokování manévru nepřítele a provádění vlastního manévru až do dosažení jeho cíle; šetření sil znamená optimální rozmístění zdrojů – tj. optimální rozdělení vlastních zdrojů na zdroje k obraně proti manévru nepřítele a pro svůj manévr a rozhodující úder.

Pro srovnání a jako zajímavost ještě také uvádíme hlavní principy sovětské vojenské strategie formulované v sedmdesátých až osmdesátých letech minulého století. Sovětské principy strategického myšlení vycházely z tvrzení, že strategické cíle i strategické úkoly ozbrojených sil musejí odpovídat politickým cílům války. Nezbytným pravidlem byla patřičná úroveň

připravenosti vyčleněných ozbrojených sil k činnosti za všech možných podmínek a jednotné úsilí všech druhů ozbrojených sil v těsné součinnosti jejich svazů a svazků. K dalším významným principům strategického myšlení patřily například: rozhodné soustředění hlavního úsilí ozbrojených sil na nejdůležitějších směrech a prostorech, na směrech hlavního úderu potenciálního protivníka; nezbytnost soustředění potřebných sil a prostředků na rozhodujícím místě a v rozhodující době; vysoká aktivnost a rozhodnost ozbrojeného zápasu; nepřetržitost vedení ozbrojeného zápasu; pružný manévr vojsky, silami, prostředky, údery a palbou; včasné vytvoření strategických záloh, zásob materiálních prostředků, výzbroje a techniky a jejich udržení na nezbytné úrovni i v průběhu války; všestranné zabezpečení strategické činnosti ozbrojených sil a správné chápání úkolů stanovených politickým vedením.

Na základě výše zmíněných historických příkladů lze všeobecně konstatovat, že k nejčastěji citovaným principům, které se prolínají ve všech obdobích, je možné zařadit:

- princip cíle (každá vojenská operace musí směřovat k hlavnímu dosažitelnému cíli; obecněji řečeno tento princip je uveden do vztahu k vedení války jako celku);
- princip útočení (pouze útočná činnost vede k dosažení rozhodujících výsledků);
- princip soustředění sil, nazývaný rovněž princip koncentrace (použít maximum dostupné bojové síly na rozhodujícím směru);
- princip ekonomie sil (základní prostředky použité na směrech mimo hlavní směr musí být redukovány na minimum);
- princip manévrování neboli také princip pohybu;
- princip jednoty velení, někdy nazývaný také princip kooperace;
- princip utajení;
- princip překvapení;
- princip jednoduchosti plánování a velení (plány musí být jednoduché a jasně vyjádřené v rozkazech).

Kromě uvedených základních principů můžeme mezi významné principy strategického myšlení ještě zařadit následující:

- *Nepřetržitost* (nebo také *permanentnost*). Vzhledem k neustálým změnám situace je třeba nepřetržitě upravovat strategickou koncepci (strategii).
- *Respektování obecných principů strategie (vojenské strategie)*. Strategie (vojenská strategie jako součást vojenského umění) se řídí obecnými principy, jako je „soustředění sil a prostředků“, „překvapení“, „vysoká aktivita a rozhodnost“ atd. Principy strategického myšlení a principy strategie musí mít mezi sebou vzájemný vztah, a to zejména obsahový.
- *Uplatňování historického přístupu*. Při formulaci principů strategického myšlení je nutné vycházet z historických zkušeností.
- *Zachování obecných principů myšlení*. Při každém způsobu myšlení, které zpravidla vrcholí přijetím rozhodnutí, jsou používány obecné principy, jako je stanovení (vyhlášení) strategických cílů, harmonizace jednotlivých kroků, systematizace, časový harmonogram atd. Tyto obecné principy je třeba používat i ve strategickém myšlení.
- *Dlouhodobost, perspektivnost a nejistota v budoucnosti*. Strategické myšlení musí pracovat v uvedených dimenzích. Obecně platí, že čím dlouhodobější je myšlení – plánování, tím větší je nejistota, jak se v budoucnu vyvine konkrétní situace.
- *Rizikovitost přijímání rozhodnutí*. Tento princip souvisí s předcházejícím principem, zejména s problémem nejistoty v budoucnosti. Je proto třeba zpracovávat rozhodnutí ve variantách, podle prognózy vývoje.

- *Správná volba metod a prostředků.* Ke splnění vyhlášených strategických cílů je nutné zvolit a pak i důsledně uplatňovat adekvátní, reálné metody a prostředky.

Použitelnost principů strategického myšlení

Existuje celá řada přístupů z hlediska hodnocení použitelnosti principů strategického myšlení v současnosti. Pro zjednodušení uvedeme tři základní:

- První stanovisko považuje tradiční soubor principů za stále platný (což ovšem znamená, že jsou platné věčně) a úkolem je odhalit a dokázat, jak mají být tyto principy aplikovány ve všech myslitelných druzích války a vojenských operací: v případné jaderné totální válce, v omezené válce, v konvenční válce, při psychologickém vedení války apod. Všechny „nové principy“, příležitostně navrhované k zařazení do tradičního souboru jako odpovídající požadavkům nové epochy ve vedení války, musí být považovány spíše za nové metody aplikace existujících principů.
- Druhé stanovisko navrhuje považovat existující soubor principů pouze za rámec a dodat jim zcela nový výklad v souladu s revolučně novými podmínkami vedení války.
- Třetí názor je ten, že tradiční soubory principů jsou neslučitelné s moderními podmínkami vedení boje, a proto je nutné vypracovat nový soubor.

Existuje ovšem také názor, že všechny zavedené a z tohoto důvodu částečně již zastaralé soubory principů jsou nežádoucí, a to nejen proto, že žádný takový soubor nemůže být vyřešen uspokojivým způsobem, nýbrž i proto, že v moderním boji velitel musí mít a měl by mít naprostou možnost jednat podle podmínek a podle vlastního hodnocení těchto podmínek a metod, jichž je nutno použít.

Vedle všeobecné otázky o použitelnosti principů se v současné době vynořuje i jiná otázka, která se týká určitých změn v použitelnosti principů na určitém stupni vojenského umění. Rozlišují se dva druhy takových změn:

- První změnou je skutečnost, že některé principy, které byly tradičně principy taktiky, se staly principy strategie. Zdá se, že to souvisí s tím, že za současné (možná jaderné) války je možné dosáhnout cílů přímo strategickými údery. Dalším důvodem je to, že hlavních cílů takové války lze dosáhnout pouze nejužší spoluprací mezi politickým a vojenským vedením a přímým politickým rozhodnutím.
- Druhá změna zdůrazňuje, že se změnilы vztahы mezi strategií a taktikou, a protože se u některých přístupů vojenské umění diferencovalo ve velkou strategii, strategii a taktiku, nebo ve strategii, operační umění a taktiku, lze sotva principy vojenského umění současně aplikovat na všechny tyto stupně složek. Některé principy mohou platit pro všechny stupně, avšak jiné budou platit pouze pro některé z nich. Některé studie uvádějí soubory principů oddělené pro každý stupeň vojenského umění.

Určité druhy válek, jak se zdá, vyžadují formulaci samostatných souborů principů. Například jadernou válku a konvenční válku nelze úspěšně vést s použitím stejných principů vojenského umění. Konečně by bylo žádoucí překročit tradiční rámec, v němž byly principy vojenského umění omezeny na mezistátní války. Toto omezení bylo v souladu s tradičním účelem vojenského umění jako celku. Je účelné podrobit rozboru principy vnitrostátních válek, ačkoli v souvislosti s jejich velkou rozmanitostí je generalizace sotva možná. Vyjadřují mezi jinými různé činitele sociální skutečnosti, které se od sebe liší podle doby a země.

Závěrem lze konstatovat, že principy strategického myšlení v rámci vojenské strategie a strategického myšlení mají svoje trvalé místo a význam. Principy strategického myšlení, formulovány lidmi jako výsledek poznání skutečnosti, jsou závislé na historických souvislostech

a aktuálních podmínkách. V žádném případě je nelze chápat a ztotožňovat s dogmatickými příkazy. Principy strategického myšlení je nutné aplikovat tvůrčím způsobem v souladu s existujícími podmínkami. Na tomto základě lze do budoucna předvídat, že význam problematiky strategického myšlení je a i v budoucnosti bude s velkou pravděpodobností ještě významnější jak ve vojenském, tak i nevojenském prostředí. Z tohoto důvodu je potřebné uvedenou problematiku systematicky teoreticky zkoumat a rozvíjet. Nelze připustit obdobný stav, jako byl v nedávné minulosti, aby veškerá teorie, tzn. strategické myšlení, byla naprosto nekriticky a bez jakýchkoliv úprav a modifikací přebírána od některého jiného státu (dříve Sovětský svaz, nyní USA nebo NATO). Tento rozvoj je potřebný i za situace plnoprávného členství v NATO, anebo právě i proto. Na příkladech jiných států Severoatlantické aliance (Francie, Nizozemí), lze ukázat, že všechny rozvíjejí samostatně tuto problematiku, i když je zřejmé, že v kontextu (se zřetelem) k členství v koalici. Určení dalšího rozvoje v oblasti strategického myšlení je možné pouze za předpokladu přesného a zřetelného objasnění, co strategické myšlení obsahuje, jaké jsou „hranice“ jeho oblasti i v širším pojetí. V jiném případě nelze dospět k seriózním závěrům a vývodům. S tím souvisí i stanovení pojmového aparátu (jednotlivých kategorií) tak, aby se s jeho použitím a pomocí mohly vyjadřovat příslušné výsledky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BALDWIN, David. A Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*, roč. 48, č. 1, 1995.
- BAYLIS, John, WIRTZ, James J. Introduction. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 8–11. ISBN 0199289786.
- BETTS, Richard K. Should Strategic Studies Survive? *World Politics*, roč. 50, č. 1, 1997, s. 7–33.
- BRODIE, Bernard. Strategy as a Science. *World Politics*, roč. 1, č. 4, 1949, s. 467–488.
- BUZAN, Barry, WEAVER, Ole, DE WILDE, Jaap. *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. ISBN 80-903333-6-2.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*. Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie*. Brno: Vojenská akademie, 2001.
- MORGENTHAU, Hanz. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: A. A. Knopf, 1978 (páté vydání). ISBN 0394500857.
- PERRIN, Jean. *Důležitost strategického myšlení, strategie a vojenská strategie: závěrečná práce*. Brno: Vojenská akademie, 1999.
- REYSSET, Pascal, WIDEMANN, Thierry. *La Pensée Stratégique*. Paris: Presses Universitaires de France, 1997.
- SLÁDEČEK, Milan, ŠTĚPÁNEK, Karel. *Vojenská strategie*. Praha: Impuls, 1993. ISBN 80-85469-40-5.
- SUCHÝ, Petr. Pozice bezpečnostních a strategických studií v rámci studia mezinárodních vztahů. *Obrana a strategie*, roč. 3, č. 1, 2003.

SUCHÝ, Petr. Role a význam strategických studií v období po studené válce.

In Waisová, Šárka. *Bezpečnost a strategie: Východiska–Stav–Perspektivy*.

Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 11–22. ISBN 80-86473-46-5.

WALT, Stephan. The renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, roč. 35, č. 1, 1991, s. 211–239.

WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*.

Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 0199289786.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Vztah mezi politikou a strategií tvoří jeden ze základních problémů války a politika je často považována za nejvyšší formu strategie. Pro uznávané teoretiky (Machiavelli, Clausewitz) je válka neoddelitelná od politiky a ozbrojená akce může být považována pouze za prostředek, protože cíle byly definovány a řízeny politickou volbou. Válka je tedy politickým nástrojem ze stejného důvodu jako diplomacie. Vojenské strategie jsou definovány ve funkci politických cílů.

Po druhé světové válce se etablovalo studium strategie na základě vědeckého přístupu. Především v padesátých a šedesátých letech existovala silná politická poptávka po výsledcích výzkumu strategických studií, což přineslo jednak jejich nebývalý rozvoj, ale i úzké sepětí s politikou. Právě provázanost s politikou spolu s výhradním zaměřením na stát a ozbrojené síly byly důvodem pro kritiku strategických studií ze strany vědců preferujících jiné přístupy ke studiu bezpečnosti v rámci mezinárodních vztahů. Osmdesátá léta přinesla vyostření soupeření mezi supervelmocemi a s tím byl spojen i další rozvoj zájmu o studium strategie. Pozornost se soustředila na testování a rozvoj již dříve rozpracovaných teoretických konceptů a jejich aplikaci na sféru konvenčních sil. Konec studené války byl zásadním přelomem, který přinesl diskuzi o samých základech vědeckého zkoumání strategie. Diskuze z devadesátých let vyvrcholila oddělením strategických a bezpečnostních studií (které se do té doby často překrývaly) a jasným vymezením prostoru jejich studia.

Strategické myšlení je v současné době velmi frekventovaný pojem, a to jak ve vojenském, tak nevojenském prostředí. Samotný termín „strategické myšlení“ není používán příliš dlouho. Jeho obsah i jeho vnímání byly v minulosti v podstatě totožné s výrazem „strategie“. Za strategické myšlení lze považovat způsob uvažování a rozhodování i schopnost předvídání, jak aplikované postupy zabezpečí z hlediska dlouhodobého nebo velmi důležitého období splnění stanoveného strategického cíle. Strategické myšlení podnítilo vznik strategie. Zpětně rozvoj strategie ovlivňuje strategické myšlení. Velký význam v celé teorii i praxi strategického myšlení mají principy strategického myšlení, které však v žádném případě nelze chápat a ztotožňovat s dogmatickými příkázáními.

Otázky

1. Jakou roli hraje strategie ve vztahu k politice a naplnění politických cílů?
2. Lze ztotožnit vojenský a politický cíl války?
3. Jaký je rozdíl mezi strategickými a bezpečnostními studii?
4. Co je to sekuritizace?

5. Jaký je význam strategických studií v 21. století?
6. Jak lze stručně charakterizovat termín strategické myšlení?
7. Jaké jsou základní principy strategického myšlení?
8. Na jakém základě byly lidmi formulovány základní principy strategického myšlení?

Doporučená četba

- BAYLIS, John, WIRTZ, James J. Introduction. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- BEAUFRE, André. *Úvod do strategie (Introduction à la stratégie)*. Praha: Naše vojsko, 1967, 220 s.
- BUZAN, Barry, WEAVER, Ole, DE WILDE, Jaap. *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*. Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.
- DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003.
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie*. Brno: Vojenská akademie, 2001.
- SUCHÝ, Petr. Pozice bezpečnostních a strategických studií v rámci studia mezinárodních vztahů. *Obrana a strategie*, roč. 3, č. 1, 2003.
- SUCHÝ, Petr. Role a význam strategických studií v období po studené válce. In Waisová, Šárka. *Bezpečnost a strategie: Východiska–Stav–Perspektivy*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003.
- VITANOVSKÝ, Václav. *Vojenská strategie koaličního pojetí*. Praha: Federální ministerstvo obrany, 1991.

3.4 DALŠÍ VYBRANÉ POJMY POUŽÍVANÉ VE STRATEGII

Terminologie používaná ve spojení se strategií je velmi bohatá a není možno ji zmapovat vyčerpávajícím způsobem. Následující pojmy – **ekonomie sil, morální síly, odstrašování, omezená válka, principy války, překvapení, technologie a strategie, válčičtství, válečné umění a věda** – byly vybrány jako poměrně frekventované nebo jako problémy, nad nimiž se střetávají často i protichůdné názory.

Ekonomie sil

Princip ekonomie sil (anebo také úsilí) je jedním z nejstarších principů vojenského umění. Původně se tímto principem vysvětlovalo, že početní převaha nezaručuje vždy vítězství a proč může slabší armáda, která šetří své síly, dosáhnout jejich použitím na nevhodnějším místě a v nevhodnějším čase vítězství nad silnějším protivníkem. Přesto není princip ekonomie sil pouze zbraní slabého. Tohoto principu používají také armády stejně silné jako jejich protivník anebo dokonce početně silnější. Je platný stejně tak na taktickém stupni jako na nejvyšších stupních strategie.

Princip ekonomie sil se stal základním principem moderní strategie za napoleonských, respektive národních válek. Ty byly vedeny velkými počty vojsk, kdy navíc proti sobě stály armády nerovné si množstvím vojsk, techniky i z hlediska sociálního a kulturního. Z teoretického hlediska je princip ekonomie sil blízký ekonomickým zákonům založeným na snaze o dosažení co nejefektivnějšího výsledku ve srovnání s disponibilními zdroji. Tato „maximalizace“ zdrojů musí být kalkulována podle dokonalé znalosti nepřátelských sil a úsilí potřebného k jejich zničení. Zmíněná kalkulace zahrnuje veškeré možnosti moderních armád v oblasti zpravodajství, spojení, přepravy vojsk, logistiky a podobně.

Pro uplatnění principu ekonomie sil je nezbytné být pokud možno co nejlépe informován o nepříteli a být schopen rychle, způsobem co nejefektivnějším přepravovat vlastní vojska. Maršál Foch uvádí tuto definici: „*Princip ekonomie sil je umění vrhnout všechny své zdroje v jediném okamžiku do jednoho místa; použít tam všechny své jednotky a nechat je mezi sebou komunikovat, namísto aby byly rozděleny a poutány určitým nezměnitelným posláním. Potom, po dosažení výsledku, je vyslat k působení proti novému jedinému cíli. Je to umění působit postupně proti odporům, s nimiž se setkáváme, vahou všech svých sil, a k tomu sestavit své síly do systému.*“

Princip ekonomie sil úzce souvisí se dvěma dalšími komplementárními principy, což jsou účinek překvapení a soustředění úsilí, přičemž soustředění je fyzickou složkou odpovídající morálnímu prvku, jímž je překvapení. Soustředění úsilí musí být co možná největší, avšak nemůže být úplné. Podle B. H. Liddella Harta musí být armáda vždy rozdělena takovým způsobem, aby se všechny její složky mohly vzájemně podporovat a kombinovat, aby bylo vytvořeno maximální soustředění sil v jednom místě, zatímco minimum nezbytných sil je použito na jiném místě pro přípravu úspěchu soustředění.

Taktika bleskové války použitá Německem na počátku druhé světové války spočívala v aplikaci principu ekonomie sil a v optimálním využití technického pokroku (tanky, letouny) pro maximalizaci účinku překvapení a soustředěného úsilí. Příklad Německa dokazuje křehkost takového postupu, kdy jsou veškeré ozbrojené síly téměř výlučně odkázány na uvedený typ strategie. Německá armáda, málo připravená na dlouhotrvající válku, se po oslnivých vítězstvích na počátku války později na východní frontě zcela vyčerpala.

Morální síly

Morální síly tvoří zároveň antitezi a doplnění fyzických sil za války. V rámci klasické války se její morální složka vztahuje téměř výlučně na ozbrojené síly. Za moderní války, včetně války totální a nepřímých strategií, se morální síly vztahují jak na civilní, tak vojenskou složku a ovlivňují ozbrojené síly i obyvatelstvo a vlády.

Morální síly se v zásadě týkají bojovníků. Morálka bojovníka ovlivňuje jeho vůli, nadšení a odolnost v boji. Přispívá k soudržnosti jeho jednotky, obecně nazývané bojový duch (*esprit de corps*). Stejná národnostní, jazyková, náboženská nebo kmenová pouta podporují solidaritu v rámci jednotky. Vnitřní soudržnost, sebedůvěra a víra v kamarády je udržována, posilována kázní, výcvikem a zkušeností. Morálka vojáka je ovlivňována fyzickými a psychologickými prvky, jejichž účinky se silně projevují v extrémních podmínkách, při napětí, únavě a strádání všeho druhu za bojových situací. Dobré zdravotnické zabezpečení, přiměřená strava, pravidelné zásobování, dostatečný spánek, dobrá ochrana proti chladu, vlhku a horku jsou významné faktory, které přispívají k ochraně a dobré kondici vojáka. Naproti tomu frikce (tření, zadržávání), ať je jejich povaha jakákoliv, mají ve válce všeobecně za následek demoralizaci jednotek. Úlohou velitele je minimalizovat jejich vliv na psychiku anebo využít těchto velmi nepříznivých okamžiků k pozvednutí morálky svých jednotek.

Morálka jednotek působí odlišně v různých situacích, zejména podle ofenzivní nebo defenzivní povahy tažení, v nichž jsou ozbrojené síly zasazeny. Za ofenzivního tažení je morálka vojáka citlivější. Ofenzivní války jsou všeobecně vedeny daleko od základů a často na nepřátelském území, kde porážky, především opakované, mají velmi nepříznivé účinky na morálku ozbrojených sil. Nepřetržité znepokojování, jemuž může být voják vystaven ze strany guerilly, ovlivňuje jeho morálku, přičemž se jeho účinky akumuluji. Hromadný odpor nepřátelské armády v rámci střetnutí klasického typu může náhle změnit vůli celého kontingentu vojsk. Obrana na vlastním území, ve známém terénu, spojená se silným citem solidarity a s láskou k vlasti a podporovaná vůlí lidu, obsahuje velké a trvalé morální rezervy pro ty, kteří vedou obranné operace.

Bojová morálka, jejíž význam je (podle Napoleona) třikrát větší než význam fyzických sil, zaujímá významné místo ve všech strategiích. Válka je především střetáváním dvou vůlí a teprve potom střetáváním dvou fyzických sil. Cílem strategie v jejích různých formách je přinutit protivníka, aby se podřídil naší vůli. V rámci nepřímých strategií pak psychologický rozvrat protivníka, dosažený všeobecně jeho morálním zhroucením, fyzickým a politickým vyčerpáním, má tendenci snížit nebo zcela zničit na kratší či delší dobu jeho vůli k pokračování v boji.

Revoluční války, stejně jako války totální, vtahují do hry morální síly celého obyvatelstva, nikoli pouze ozbrojených sil. Jestliže obyvatelstvo podporuje válečné úsilí, stává se zároveň významným cílem. Oslabení vůle obyvatelstva k pokračování ve válce může být osudné pro akce jeho armády. Psychologické rysy celého národa a tím spíše prostředky pro manipulaci s ním je poměrně nesnadné postihnout. Účinek hromadného leteckého bombardování obyvatelstva je tedy předmětem sporů. Strategické doktríny z doby mezi dvěma světovými válkami tvrdily, že bombardování měst musí zničit vůli celých národů k boji. Zkušenosti z druhé světové války to však nepotvrdily; účinky byly opačné, než se předpokládalo. Zkušenosti z revolučních válek po roce 1945 zdůrazňují úlohu morálních sil v rámci zápasu za národní osvobození. Války v Indočíně a Vietnamu rovněž zdůraznily význam morálky, na který se v období závodů ve zbrojení a rychlého technologického pokroku zapomínalo. Tyto konflikty, v nichž proti sobě stály v téměř ideální formě síly fyzické a síly morální, dokázaly, že z dlouhodobého hlediska

a v terénu příznivém pro guerillu může vyšší vůle k úspěchu na národní úrovni zvítězit nad lidovou a politickou vůlí protivníka, která je slabší a podkopána pochybnostmi, i když se opírá o mohutný válečný arzenál.

Odstrašování

V obecném smyslu je strategie odstrašování prevencí strategie zabraňování. Jejím úkolem je odvrátit protivníka od nějaké iniciativy tím, že se mu dá na vědomí, že akce, kterou zamýšlí, je iracionální, nerozumná. Iracionální proto, že naděje na úspěch jsou velmi nejisté, cena by tedy byla neúměrná očekávanému zisku nebo nepřijatelná, bez ohledu na vyhlídky a zisk. V jaderném věku je strategie odstrašování prevencí strategie zabraňování, jejímž úkolem je odvrátit potenciálního agresora od vojenské akce hrozbou kalkulované jaderné odvety takového druhu, že její pravděpodobné fyzické účinky představují v jeho očích riziko nepřijatelné z hlediska politických účelů, které motivují jeho iniciativu.

Strategický účel je „prostý“. Jedná se jako vždy o vytvoření psychologického účinku na politiku protivníka. Požadavkem je značný odstrašující vliv na vůli protivníka, jehož snahy jednat musejí být blokovány před zahájením akce. Nesmí se stát nic z toho, co připravuje protistrana. Strategie jaderného odstrašování se projevuje nepřetržitým zadržováním ozbrojeného násilí nevelkými válečnými akty, spíše demonstracemi. Význam vojenských operací chápaných v jejich obvyklém smyslu se stává nepodstatným. Musí existovat odstrašování v naprosto přímém smyslu. Do tohoto světa strategie nesmějí být zařazovány operace nebo akce, které protivník nechápe, kromě zveřejňování teorií podněcujících k diskuzi svou dvojznačností a vážnými následky pro hodnocení a rozhodování politické i strategické. Jestliže nebyl vytvořen motiv zábrany, jestliže potenciální agresor pomine hrozbu slíbené odvety a zahájí svou vojenskou akci, odstrašování ztroskotalo. Z tohoto strategického neúspěchu by vyplynula zcela odlišná situace, kapitulace obránce nebo otevřená válka.

Stručně řečeno, zvláštností jaderného odstrašování je, že jde o neválečnou strategii, strategii reálného nepoužití ozbrojených sil. Účinek odrazení spočívá ve virtuálním použití sil, použití redukováném na formulaci hrozby účinné reakce. Nepřátelským rozhodovacím činitelům tato hrozba otevřeně oznamuje na jedné straně možnosti odvetných sil a na druhé straně pevný úmysl realizovat tyto možnosti, jestliže agresor přistoupí k akci, od níž je odrazován.

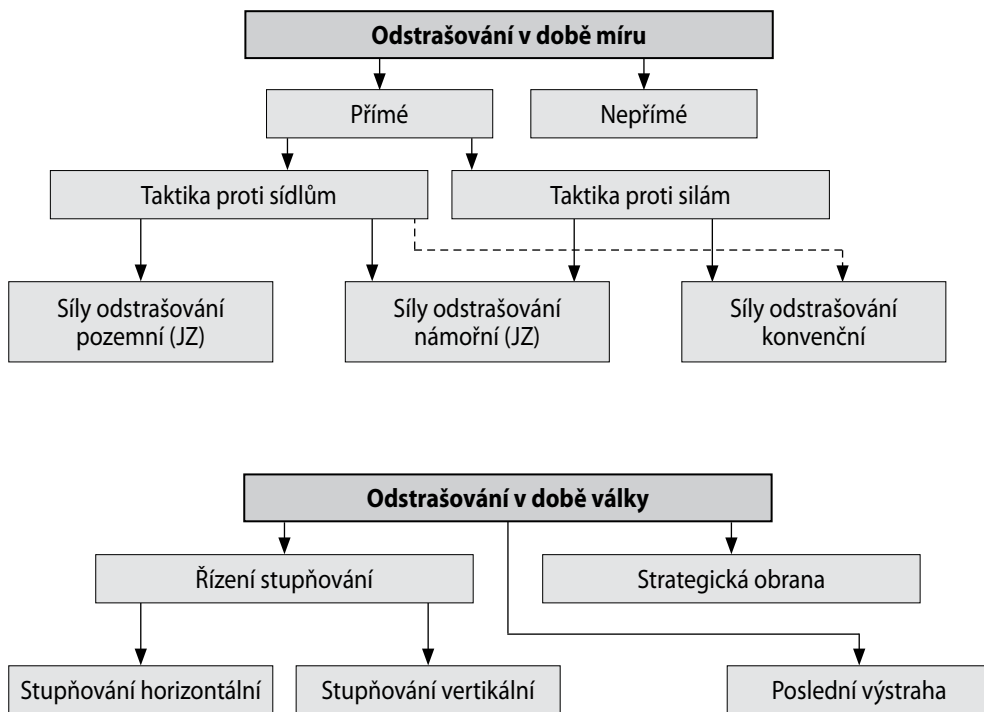
Je nutno přesně rozlišovat strategii odstrašování a strategii aktivní obrany, která by následovala po jejím ztroskotání, aby nedošlo k posunu, který často integruje obě strategie. Při odmítnutí kapitulace před agresí po ztroskotání odstrašování by napadený musel souhlasit s otevřenou válkou a uplatnit defenzivní strategii, jejíž cíl by se radikálně lišil od cíle, na který byla zaměřena při úvahách o účinnosti hrozby odvetou. Politicko-strategická situace vytvořená odstrašováním je situací míru nebo v nejhrošším případě krizí nevedoucí k válce a mezi antagonisty je zachován status quo. Situace, která by následovala po ztroskotání odstrašování, by zavedený řád zpochybnila, protože odstrašující strana ustoupí požadavkům protivníka bez boje nebo se smíří s válkou. Nevyhnutelně to ovšem neznamená, že odstrašující skutečně svou jadernou odvetu poté, co agresor zahájí svou akci.

Snaha dodat odstrašování přesný status vyžaduje účinnou praxi proto, aby nebylo zaměřováno odstrašování a přesvědčování. Jestliže odstrašovat někoho znamená dosáhnout, aby upustil od jednání, přesvědčování spočívá v tom, že někoho přimějeme, aby myslel, přál si a jednal tak, jak my si přejeme. To znamená přimět ho, aby jednal v souladu s naším očekáváním. Odstrašování je metodou strategie zabraňování, přesvědčování je metodou donucování a nátlaku. Proti pozitivnímu cíli přesvědčování, aby protivník jednal podle naší vůle, stojí

negativní cíl odstrašování, protože je nutno dosáhnout toho, aby nám protivník nevnucoval nic z toho, co zamýšlí. Odstrašování hrozbou reakce postupuje proti iniciativě protivníka. Přesvědčování spočívá v ovlivnění a dokonce v určování jeho chování tím, že mu hrozíme iniciativou, kterou by měl hodnotit tak, že nebude schopen jí čelit. Musí ustoupit nátlaku dříve, než se nátlak projeví účinným přinucením. Tyto dvě strategické metody mají společné to, že znamenají pouze virtuální použití sil. Možnost akce, která s nimi souvisí, stojí v pozadí hrozeb, jejichž psychologické vnímání určuje chování objektu působení.

Jestliže odstrašování může spekulovat s účinky jaderné hrozby, u přesvědčování je tomu jinak. Mýtus pumy a aktuální pravidla hry prakticky znemožnily používat nepřiměřenou hrozbu apokalypsy pro vykonávání nátlaku k tomu, aby druhý ustoupil.

Jaderný nátlak a vydírání nejsou nemožné, ale v dnešní situaci, kdy existují určitá pravidla hry, by nátlaková jaderná hrozba nebyla věrohodná a veřejné mínění by ji pravděpodobně zamítlo. Situace se vyvinula tak, jako by vůle použít jaderných zbraní byla nepřímou úměrná jejich výkonu a jejich počtu. Jde však pouze o nahodilou situaci, kterou může nová a nepředvídaná skutečnost zvrátit. Další rozdíl mezi odstrašováním a přesvědčováním, důležitý na úrovních politického projektu a strategické kalkulace a pro platnost teoretických modelů, spočívá v tom, že je psychologicky snazší odstrašovat druhého od jednání než ho přesvědčit, aby se smířil s *fait accompli* (neměnným stavem) nebo se sklonil před cizí vůlí.

Obrázek č. 7: Strategie odstrašování v míru a za války

Odstrašování vyžaduje pouze zdrženlivost potenciálního agresora, jehož definitivní rozhodnutí odpovídající dosud nehotovému projektu nebylo zatím přijato nebo nevedlo k zahájení akce. Jeho ozbrojené síly nemusejí měnit svůj současný postoj. Jestliže tedy zisk očekávaný podle politického zámyslu je nulový, protože nedošlo k akci, riziko spojené s každým konfliktem je rovněž nulové. Přesvědčování naopak vyžaduje od přesvědčovaného rozhodnutí, které mu je vnuceno a které je protikladné k jeho předchozímu rozhodnutí.

Je logické, že nastávají situace, kdy zámysl přesvědčovaného byl v průběhu realizace narušen. To jeho ozbrojeným silám vnucuje postoj odlišný od předchozího postoje, nové cíle probíhající operací anebo operace, které nebyly předvídaný. Zisk očekávaný od operace, která byla přerušena nebo změněna, přesvědčovanému unikl a ztráty materiálu anebo prestiže nejsou nikdy nulové. Ze všech těchto konvergentních důvodů lze teoreticky snáze dosáhnout psychologického účinku odstrašování než nátlakového účinku přesvědčování. V analogii s Clausewitzovým principem o převaze defenzivy nad ofenzivou se předpokládá, že za reálného stavu věcí je jaderné odstrašování strategickou metodou silnější než přesvědčování.

Protože strategie odstrašování odpovídá účelu, kterým je vytvořit zabraňovací psychologický účinek na vůli protivníka, je tedy účelovou akcí, i když se neprojevuje hmatatelným jednáním. Cíle je dosaženo, jestliže jsou skutečné vojenské operace nahrazeny akcí jiné povahy, jiným druhem manévru ozbrojených sil. Jako za každé konfliktní situace musí soupeř překonat odpor protivníka úsilím zaměřeným k tomu, aby byl protimanévrem anulován odstrašující účinek anebo aby byla získána volnost jednání nezbytná pro realizaci politického zámyslu.

Odstrašovací manévr je realizován ve dvou oblastech. Jde o strategii prostředků a koncepcí virtuálního použití, z nichž jsou utvářeny zamýšlené a realizované systémy sil. Spočívá v podstatě v intelektuálních operacích a hraje se v imaginárním prostoru. Odstrašující strana vychází z technických a taktických skutečností a z výzbroje obou stran, sestavuje strategické modely, které určují a popisují logický rozvoj vojenských a jiných operací, které by pravděpodobně probíhaly, kdyby potenciální agresor přešel do akce za té nebo oné výhodné situace. Tyto strategické modely tvoří souhrn možných scénářů, jež mají snahu předvídat operační strategie, které si mohou představit proti sobě stojící strany pro dosažení svých cílů. Popisují pravděpodobný průběh událostí v prostoru a v čase, scénáře a postupy, které za jakýchkoli způsobů zahájení akce a ofenzivního manévru agresora musejí zcela logicky odpovídat nutnosti jediného rozhodnutí v jediném určitém okamžiku souboje, to je realizace hrozby hromadné jaderné odvety napadeného proti nepřátelskému území. Tyto modely musejí podle strategické logiky a z politických důvodů vytvářet nutnost realizace takovýchto rozhodnutí na straně odstrašujícího a prokázat vysokou pravděpodobnost a dokonce nevyhnutelnost zdrcující odvety pro eventuálního agresora.

Jinak řečeno, odstrašující účinek vyplývá z kombinace jistoty a nejistoty v mentální oblasti potenciálního agresora – jistoty, pokud jde o existenci rizika nepřijatelného pro celý svět, rizika výslovně vyvolaného výzbrojí odstrašující strany a jeho předběžným modelem manévru před agresí, a nejistoty o přesných podmínkách použití teoretického modelu v případě zahájení nepřátelství, o strategických a politických podmínkách, které by podle názoru odstrašující strany ospravedlnily rozhodnutí pro odvetu. Nejistota je více paralyzující než podněcující, když je známo, že každá chyba v hodnocení by mohla rozpoutat nezvratný proces logicky popsany v modelu a stejně logicky vyústit do nenapravitelné pohromy.

Strategie odstrašování je vyjádřena v teoretických modelech, jejichž účelem je jejich uveřejněním v normálních časech jednoznačně informovat eventuální agresory o tom, co by se pravděpodobně stalo, kdyby se odvážili vojenské iniciativy, kterou jim modelové diskuze zakazují.

Popisná diskuze založená na logice pravděpodobného je dostatečně soustavná, aby vytvořila racionální představu možného sledu událostí a vysvětlila pravděpodobnost jejich vzniku, jejich kumulace a rozhodnutí pro odvetu, jestliže by došlo k zahájení agrese.

Praxeologická diskuze organizuje kalkulace, rozhodování, antagonistické akce, které se kříží a reagují na sebe podle principů a pravidel vojenské strategie, jež slouží politice.

Omezená válka

Jaké skutečnosti dovolují objektivně mluvit o omezené válce? Kdo by objektivně mohl tvrdit, že nějaká válka je, byla nebo bude omezená?

Anglický výraz *low intensity conflict* (konflikt nízké intenzity) vyvolává myšlenku omezené války. Po druhé světové válce se pojem omezená válka, odlišný od výrazu všeobecná neboli totální válka, vyvíjel jako alternativa ke třetí světové válce, která byla v jaderném věku považována za stejně zhoubnou pro vítěze jako pro poraženého. Avšak v praxi se při operačním plánování jedná o kvantitativní třídění (počet letadlových lodí, divízi...) a kvalitativní třídění (druhy bojových jednotek), jež by se týkalo vyčlenění sil považovaných za potřebné a dostatečné pro vítězství nad definovaným protivníkem. Tato příprava nám nic neříká o povaze války a jejím možném rozsahu. Také musíme být velmi obezřelí, když se jedná o vstup do války protipovstalecké nebo protiguerrillové.

Válka je považována za omezenou pouze *à posteriori* (následně). Když začíná, není ještě nic známo ani o jejím geografickém rozsahu a stupni násilí, jehož dosáhne, ani o jejím trvání. Z tohoto hlediska se omezení jeví jako údaj nesnadno předvídatelný, nanejvýše jen pravděpodobný.

Pro toho, kdo bojuje, není žádná válka omezená. Pouze stratég na nejvyšším stupni zjišťuje její požadované meze. Na operačním stupni však mohou meze vyplývat pouze z údajů o podmínkách střetnutí – to znamená zda udeřit zde a nikoli tam, takovou zbraní a nikoli jinou, v tomto prostoru apod. Pro bojovníky je to přesto válka, kde zabít anebo být zabit vůbec nesouvisí s pojmem omezení.

Pojem omezení charakterizuje politický účel války a fyzické násilí, jakož i trvání války. Omezit jednání znamená maximalizovat moc, aby bylo lépe dosaženo cíle. Omezit prostor znamená stanovit meze, které nesmějí být překročeny. Omezit válku znamená také omezit používání násilí a volbu objektů. Definování politického cíle války, volba strategických účelů, přizpůsobení cílů a prostředků úkolům na operačním stupni jsou metodami omezení.

Principy války

Existují principy války, které mají všeobecnou platnost? Tato otázka je tradičně jednou z nejvíce diskutovaných mezi vojenskými strategy. Zkoumání principů války probíhá paralelně s vědeckým rozvojem. Montecuccoli (1609–1680) byl jedním z prvních stratégů, kteří se snažili vypracovat univerzálně platnou teorii války. Stratégové 18. století věřili, že mohou extrapolovat geometrické principy obléhací taktiky na válku jako celek. Angličan Henry Lloyd (1720–1783) jako první definoval trvalé principy války, za které považoval sílu, iniciativu a všestrannost. Lloyd také jako první zdůraznil důležitost „operačních linií“, které převzali Tempelhoff, Bülow a především Jomini. Diskuze o platnosti principů války se rozvinula v období revolučních válek a potom během válek napoleonských.

Clausewitz a Jomini se dovolávají napoleonské strategie. Clausewitz považuje válku za uměleckou aktivitu, nikoli však za aktivitu vědeckou, a když se snaží pochopit základní povahu války, vyvaruje se také toho, aby ji definoval podle několika principů. Jeho odpůrce a současník

Tabulka č. 1: Vývoj v definování principů války (vojenského umění)

Foch	Fuller	Liddell Hart	Culmann	FM 100-5
Ekonomie sil Volnost jednání Překvapení	Řízení Útok Překvapení Soustředění Rozdělení Bezpečnost Mobilita Odolnost Rozhodnost	Cíl Pohyb Překvapení	Ekonomie a soustředění prostředků Zaměření (ve směru největší převahy) Bezpečnost	Cíl Útok Soustředění Ekonomie sil Manévr Jednota velení Bezpečnost Překvapení Jednoduchost

Jomini je odvážnější a tvrdí, že i když válka nemůže dosáhnout stejné míry jistoty jako exaktní vědy, přesto spočívá na neměnných a trvale platných principech. Jominioho doktrína, jejíž vliv bude značný, je založena na základním strategickém principu: řídit převážnou část své armády do rozhodujícího bodu válčiště a na nepřátelské komunikace. Hlavním prostředkem pro dosažení tohoto cíle je „operační linie“.³⁷ Několik desítek let po Jominim rozlišuje už Ferdinand Foch čtyři řídicí principy, které tvoří základ jeho strategické doktríny: ekonomie sil, volnost jednání, svobodné disponování silami a zajištění.³⁸

V období mezi světovými válkami se snažili položit základy vědy o válce Angličané. Generál Fuller byl přesvědčen, že válka je založena na základních principech. Podle něho jsou principy války odvozeny ze „zákona ekonomie sil“. Síla je rozdělena do tří kategorií: mentální síla (rozum, představivost a vůle), morální síla (strach, morálka a odvaha) a fyzická síla (ofenzivní, ochranná a mobilní schopnost). Principy války jsou definovány podle těchto tří kategorií. Mentální sféra se skládá ze tří principů: řízení, soustředění a rozdělení sil. Těmto třem principům odpovídají tři další principy v morální sféře: princip řízení morálních sil, princip překvapení (demoralizace) a princip odolnosti sil.³⁹

Odpovídajícími principy ve sféře fyzické jsou princip akce a princip zajištění. Těchto devět principů je možno shrnout do tří kategorií: řízení, tlak a odpor. Vojenští teoretikové po druhé světové válce jsou všeobecně opatrnější než jejich předchůdci a zdrženlivější při zavádění všeobecných principů války. Vojenský historik Éric Muraise rozlišuje tři základní principy války, na nichž se teoretikové shodují: vůle a morální síly, volnost jednání (nebo zajištění) a ekonomie. Tyto principy se mění podle epoch a disponibilních prostředků. Jsou definovány podle jediné proměnné, to jest cíle, jehož má být dosaženo.

První princip charakterizuje celý prostor vojenské nebo jiné akce. Je to vůle dosáhnout úspěchu směřující ke zlomení vůle protivníka. Druhý princip je specificky vojenský: jedná se o volnost

³⁷ JOMINI, Antoine Henri. *Précis de l'art de la guerre*. Lausanne, 1838.

³⁸ FOCH, Ferdinand. *Des Principes de la guerre*. Paris, 1903.

³⁹ FULLER, Charles J. F. *The Foundation of a Science of War*. London, 1926.

jednání vnější (taktickou) a vnitřní (strategickou). Princip ekonomie sil je rozsáhlejší než princip ekonomie sil: je zaměřen na „*vnucení své vůle při nejnižších nákladech*“.⁴⁰ Tento mnohem rozumnější přístup má výhodu, že činí strategickou diskuzi mnohem srozumitelnější. Zmíněné tři principy byly vysloveny s jistou mírou všeobecnosti, která dokazuje nesnadnost zavádění principů na jedné straně soustavných, užitečných na operační úrovni a na druhé straně použitelných za všech okolností. Specializace v této oblasti dosahuje výsledků konkrétnějších, i když méně pozoruhodných, a dokazuje, že určité principy, jejichž existence není sporná, jsou přesto omezeny na specifické oblasti války a na zvláštní okolnosti. Je jasné, že principy války nesmějí mít hodnotu univerzálních zákonů.

Překvapení

Účinek překvapení je základním prvkem válečného umění. Podle Clausewitze je překvapení základem všech vojenských akcí jak na strategické, tak na taktické úrovni.

Hlavní účel překvapení je řádu morálního: zničit vůli nepřítele. Překvapení na taktické úrovni spočívá současně v oblasti fyzické i morální. Dosáhnout ho je snazší, protože samotné akce jsou kratší a rychlejší. Naproti tomu účinek překvapení na strategické úrovni může naráz vyvést protivníka z rovnováhy a způsobit jeho pád. Překvapení jako morální prvek napomáhá kompenzovat nižší fyzické možnosti a umožňuje vojskům početně slabším čelit mocnějším protivníkům, a dokonce nad nimi zvítězit.

Princip ekonomie sil (nebo úsilí) jako jeden z řídících principů strategie spočívá v účinku překvapení (a také soustředění), který armádě umožní soustředit své síly do rozhodujícího místa, zvláště když protivník nebyl předem varován. Clausewitz tvrdí: „*Bez překvapení je převaha v rozhodujícím místě nemyslitelná.*“ Na taktickém stupni vyžaduje překvapení rychlost pohybu, velkou pružnost při volbě taktiky a vysokou soudržnost v organizaci jednotek. Důležité jsou také dobrá soustava průzkumu a dokonalá znalost terénu. Na strategickém stupni lze překvapení dosáhnout pouze naprostým utajením přípravné fáze.

Překvapení je jedním z hlavních prostředků nepřímé strategie, jejímž ústředním cílem je vyvedení protivníka z rovnováhy. Guerilla a bojovníci v horách využívají účinku překvapení a zbavují protivníka rovnováhy taktikou neustálého znepokojování. Přesto je překvapení důležitým nástrojem také za klasické války, jak o tom svědčí různé příklady z 20. století. Výhoda dosažená překvapením na počátku války není však nutně absolutní ani definitivní.

Strategie, která spočívá pouze na účinku překvapení, je z dlouhodobého hlediska beznadějná, ledaže by počáteční útok vedl k naprostému vítězství. Bez takového vítězství může mít překvapení také opačné důsledky, jestliže morální šok jím vyvolaný podnítl síly protivníka anebo posílil jeho vůli k boji.

Strategické překvapení může morálně a fyzicky přinutit protivníka, aby ukončil konflikt, aniž by nad ním bylo nutně dosaženo taktického vítězství. Některé doktríny jaderné strategie spočívají na překvapení vytvořeném prvním úderem. Překvapení tudíž není pouze prostředkem, ale i samostatným strategickým principem, který může sám o sobě a ve zcela teoretické podobě zajistit vítězství.

⁴⁰ MURAISE, Éric. *Introduction à l'histoire militaire*. Paris, 1964.

Technologie a strategie

Technologie je integrální částí války. Politika, strategie, operační umění a taktika jsou zčásti určovány takovými činiteli technologického řádu, jako je logistika, spojení, velení, zpravodajství a všeobecná organizace armády. Přesto je technologický prvek sám o sobě velmi zřídka schopen zajistit vítězství ve válce. Používání technologie, nikoli však technologie samotná, umožní armádě získat výhodu nad protivníkem. Technologický prvek je podřízen strategii, nikoli naopak, i když strategie musí brát v úvahu přínos technologie při formulaci a použití válečné doktríny.

Technologický přínos, jestliže je ho správně využito, umožní strategovi účinněji uplatnit všeobecné principy války, podle nichž se řídí jeho úsilí při vedení operací: mobilitu, rychlost, ekonomii úsilí, soustředění. Nicméně příčinný vztah mezi technologickým přínosem a vojenskou efektivitou je velmi složitý.

Historikové často zdůrazňovali vliv, jaký mohla mít technologie, zvláště v oblasti výzbroje, na výsledek velkých bitev a válek v průběhu staletí. Naproti tomu, vyloučíme-li odborníky pro obléhací techniku, žádný z velkých klasických teoretiků války nepřikládal této oblasti zásadní význam. Generál Fuller⁴¹ se v roce 1945 snažil zvrátit tuto tendenci tvrzením, že v různých epochách existovala dominantní zbraň, podle níž byly formulovány válečné doktríny a taktika. Ukazuje se, že všechny tyto různé přístupy obsahují jen část pravdy. Pro ujasnění je nezbytné zavést rozlišení především uvnitř samotné oblasti technologie, potom ve vztahu technologie a strategie a konečně mezi krátkodobými, střednědobými a dlouhodobými účinky technologie. Všeobecně se připouští, že vlastnictví výkonnější výzbroje, pokud je použita efektivně, může uživateli zajistit krátkodobou výhodu, která však zaniká, jakmile se boj prodlužuje. Je ovšem nutno vzít v úvahu, že z dlouhodobého hlediska může nějaký vynález změnit povahu vedení války. To byl případ dělostřelectva a doby trvající několik staletí.

Až do nedávné doby se technický pokrok vůbec netýkal politiky, která byla považována za dimenzi nadřazenou válce. Povahu strategické diskuze prudce změnilo zavedení jaderné zbraně. Od tohoto okamžiku nemůže politicko-vojenská strategie uniknout silnému vlivu jaderných zbraní, které změnily vztah mezi politickými cíli a vojenskými prostředky a jejichž použití překračuje přípustné strategické volby. Jaderná strategie mění strategické skutečnosti, přesto však nevyklučuje válku, jejíž moderní formy klasické i jiné přiznávají technologii stejnou kvalitatívni úlohu jako v minulosti. (Také viz body 4.2, 7.2.)

Válčiště

Pojem válčiště (*teatrum belli*) použil už v 17. století Gustav Adolf a rychle se rozšířil. Podle Clausewitze označuje „*celý prostor války, jehož hranice jsou chráněny a který má proto jistou nezávislost*“. V dnešním smyslu znamená válčiště geografický prostor, často značně rozlehlý, který je místem hlavního střetnutí v konfliktu, například evropské válčiště nebo pacifické válčiště za druhé světové války. Válčiště je proto definováno na strategické úrovni. Může být rozděleno na úroveň taktickou a operační, mezi pásma boje a komunikací a mezi přední a zadní bojové pásmo. Rozlišují se také válčiště pozemní, námořní a vzdušná.

Válečné umění a věda

Je válka uměním nebo vědou? Po staletí byla válka považována za umění a byla jako umění studována. První z dlouhé řady děl o strategii *O umění válečném* od Sunzi bylo vydáno

⁴¹ FULLER, Charles J. F. *Armament and History*. London, 1945.

v 5. století před našim letopočtem. V 16. století má stejný název i slavné dílo od Machiavelliho, podobně jako desítky jiných více či méně slavných spisů o témž předmětu. Sémantická diskuze o používání jednoho nebo druhého z těchto pojmů není příliš zajímavá (důkazem je to, že oba výrazy jsou často používány bez rozlišování), důležitější je diskuze, která se týká základní povahy války. Italský stratég Raimondo Montecuccoli⁴² (1609–1680) se jako první pokusil aplikovat určité vědecké metody na studium války a mnozí ho na této cestě následovali. Stejně četní byli i jejich odpůrci.

Teoretici zkoumající vědu o válce se řídí intelektuálními a vědeckými názory své epochy. Jejich oponenti usilují o definici podstaty války, ale odporují snaze formulovat pravidla a zákony. Argumenty na obou stranách jsou si dlouhou dobu podobné. Pro vědce má válka své vlastní zákony, i když dosud nenalezla teoretika, který by je odhalil. Pro jiné vylučuje existenci zákonů samotná povaha předmětu. Někteří teoretici dávají přednost hledání kompromisu: i když určité aspekty války nemohou být s jistotou pochopeny, přesto je možné formulovat některé základní principy. Všeobecně řečeno, samotná praxe maří všechny snahy, včetně těch nejskromnějších, o zjištění základních zákonů nebo pravidel války, protože se jejich forma mění.

Válka je podle slavného Clausewitzova výroku chameleónem. Projevuje se v různých a nových formách, které znemožňují všechny snahy o vědecký přístup, a to tím spíše, když její experimentální pole spočívá téměř výlučně na studiu minulosti a vážně omezuje schopnost předvídat budoucí události. Navíc jsou důležité aspekty války jako „válečný genius“ nebo „frikce“ nesnadno kvantifikovatelné, psychologická dimenze války není dosud správně pochopena a zůstává značně nepředvídatelná.

Dalším činitelem odpovědným za takový nedostatek strategických jistot je technologie. Používání pevností v 17. století vedlo tehdejší strategii k představě, že válka je geometrickým cvičením. Ve 20. století pozoruhodný rozvoj spojení a výzbroje přiměl některé strategii k tomu, že redukovali strategii na technologické soutěžení a vyhostili nepředvídatelnost a náhodu do sféry minulosti. Této chyby se dopustili četní strategové zejména v době mezi světovými válkami. Poučení na sebe nedalo dlouho čekat. Poválečná generace byla ukolébávána týmiž iluzemi. Teprve v posledních dvou až třech desetiletích se tendence změnila. I když je nesporné, že určité metody převzaté z exaktních věd poukázaly na četné prvky, které mají přímý nebo nepřímý vztah k válce, nelze z těchto analýz odvozovat zákony, které v nich nejsou obsaženy.

Ještě dnes musejí slova maršála de Saxe⁴³ (1757) nabádat k opatrnosti: „*Válka je věda skrytá temnotou a v tomto neznámu neučiníme ani jeden jistý krok. Jejím základem jsou rutina a předsudky jako přirozený následek neznalosti. Všechny vědy mají principy a pravidla. Válka je nemá.*“

⁴² MONTECUCCOLI, Raimondo (1609–1680), stratég a vynikající generál rakouských vojsk. Jeho dílo ovlivnilo následující vojenské teoretiky i praktiky. Jeho stěžejním dílem je *Mémoires de Montecuccoli*, které má tři díly: *De l'art militaire en général* (O vojenském umění ve všeobecnosti), *De la guerre contre les Turcs en Hongrie* (O válce proti Turkům v Maďarsku) a *Relation de la campagne de 1664* (Zpráva o tažení 1664). Mezi jeho další známá díla patří: *Traité sur la guerre* (Rozprava o válce) a *Sur la bataille* (O bitvě).

⁴³ SAXE, Maurice Comte de (1696–1750), narozen v Drážďanech, bojoval zejména po boku Evžena Savojského; kromě vynikající schopnosti velení v terénu je autorem významných děl vydaných až po jeho smrti: *Réveries sur l'art de la guerre* (Snění o umění války) a *L'Esprit de lois de la tactique* (Povaha zákonů taktiky).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006.

ISBN 2-7178-5088-0.

FOCH, Ferdinand. *Des Principes de la guerre*. Paris, 1903.

FULLER, Charles J. F. *Armement and History*. London, 1945.

FULLER, Charles J. F. *The Foundation of a Science of War*. London, 1926.

JOMINI, Antoine Henri. *Précis de l'art de la guerre*. Lausanne, 1838.

MURAISE, Éric. *Introduction à l'histoire militaire*. Paris, 1964.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Princip ekonomie sil (anebo úsilí) je jedním z nejstarších principů vojenského umění. Princip ekonomie sil je principem blízkým ekonomickým zákonům, založeným na snaze o dosažení nejefektivnějšího výsledku ve srovnání s disponibilními zdroji.

Potvrzuje se, že z dlouhodobého hlediska a ve vlastním příznivém terénu může vyšší vůle k úspěchu na národní úrovni zvítězit nad lidovou a politickou vůlí protivníka, která je slabší a podkopána pochybnostmi, i když se opírá o mohutný válečný arzenál.

Úkolem strategie odstrašování je odvrátit protivníka od nějaké iniciativy tím, že se mu dá na vědomí, že akce, kterou zamýšlí, je iracionální, nerozumná. Iracionální proto, že naděje na úspěch jsou velmi nejisté, cena by tedy byla neúměrná očekávanému zisku nebo nepřijatelná, bez ohledu na vyhlídky a zisk.

Pojem omezená válka charakterizuje politický účel války a fyzické násilí, jakož i trvání války. Omezit prostor znamená stanovit meze, které nesmějí být překročeny. Omezit válku znamená také omezit používání násilí a volbu objektů. Definování politického cíle války, volba strategických účelů, přizpůsobení cílů a prostředků úkolům na operačním stupni jsou metodami omezení.

Zkoumání principů války probíhá paralelně s vědeckým rozvojem. Od několika málo principů se jejich počet postupně zvyšuje a v různých obdobích se jednotlivým principům přikládá různý význam. Za nejvíce univerzální lze považovat ekonomii sil, volnost jednání a překvapení, případně soustředění úsilí.

Strategické překvapení může mít takový účinek, že přinutí protivníka, aby ukončil konflikt, aniž by nad ním bylo nutně dosaženo taktického vítězství. Také některé doktríny, zejména jaderné strategie, spočívají na překvapení vytvořeném prvním úderem. Překvapení není jen prostředek, ale i strategický princip, který může zcela hypoteticky zajistit vítězství.

Využití technologie, nikoli však technologie samotná, umožní armádě získat výhodu nad protivníkem. Technologický prvek je podřízen strategii, nikoli naopak, i když strategie musí brát v úvahu přínos technologie při formulaci a použití válečné doktríny. Technologický přínos, jestliže je ho správně využito, umožní stratégovi účinněji uplatnit všeobecné principy války, podle nichž se řídí jeho úsilí při vedení operací. Nicméně příčinný vztah mezi technologickým přínosem a vojenskou efektivitou je velmi složitý.

Válčiště je geografický prostor, často značně rozlehlý, který je místem hlavního střetnutí v konfliktu.

Zjištění základních zákonů nebo pravidel války maří praxe. I když určité metody převzaté z exaktních věd poukázaly na četné prvky, které mají přímý nebo nepřímý vztah k válce, nelze z těchto analýz odvozovat zákony, které v nich nejsou obsaženy.

Otázky

1. *Objasněte principy války (strategie), jejich význam pro praktickou činnost a podstatu jednotlivých vybraných pojmů ve vztahu ke strategii.*
2. *Jak je chápán princip ekonomie sil a překvapení?*
3. *Jaký vliv může mít morální síla na strategii a výsledky války?*
4. *Co je podstatou strategického odstrašování?*
5. *Jaký je vztah strategie a technologií?*
6. *S jakými problémy se potýkají snahy o nalezení zákonů války?*

Doporučená četba

BEAUFRE, André. *Úvod do strategie, (Introduction à la strategie)*. Praha: Naše vojsko, 1967, 220 s.

CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.

COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.

Francouzsko-český sborník strategických, taktických a logistických pojmů: 1. díl.
Praha: MO ČR, 2006.

CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*.
Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.

II

HISTORICKÝ VÝVOJ VOJENSKÉ STRATEGIE

Vojenská strategie má jako nedílná součást ozbrojeného zápasu dlouhou historii a její vznik je spojen s počátky válečnictví a vojenství v lidských dějinách. Její prvotní projevy a zásady byly formulovány na základě obecně platných zkušeností nabytých v praktické zkušenosti s použitím síly – ať již k prosazení zájmů za použití útočných forem vedení boje či k jejich obhajobě za využití obranných forem. Strategie však neprocházela kontinuálním vývojem a byla často v různých obdobích a v různých kulturách pod silným vlivem ritualizovaných forem válečnictví, které mohly vést k její dobové i geografické deformaci. Konfrontace s protivníkem, který takto podmíněné formy nerespektoval, však obvykle vyústila ve vojenskou porážku a vývoj vojenské strategie lze tak do jisté míry přirovnat k přirozenému výběru druhů dle Darwinovy teorie. Vojenská strategie se rozvíjela zejména v progresivních státních a společenských celcích s vysokým stupněm vojenské a politické organizovanosti, přičemž řada dynamických změn byla iniciována technologickým pokrokem a zaváděním nových a efektivních druhů zbraní a zbraňových systémů.

4 Historický vývoj strategie a strategického myšlení ve světě

Státní organizovaný útvar myslí strategicky, tj. racionálně definuje své politické zájmy a cíle, zvažuje a hledá cesty k jejich dosažení a zároveň volí prostředky k tomu přiměřené. Válečný konflikt je jedním z těchto prostředků, válka je tedy většinou podřízena politice a není, přinejmenším na určitém stupni společenské organizace, samoúčelná. Válečný konflikt je veden k tomu vyčleněnými a kvalifikovanými skupinami obyvatel řízenými kvalifikovaným vedením, jež je schopno analyzovat činnost protivníka, vyvodit z ní odpovídající závěry a usměrnit dle nich vlastní operace.

Počátek strategie a strategického myšlení je spojen se vznikem prvních organizovaných státních útvarů, které dosáhly jistého stupně společenského vývoje a vzdělanosti, jež umožňuje sofistikovanější použití mocenských nástrojů, jako jsou právě ozbrojené síly. První díla o strategii se objevují nezávisle na sobě v různých civilizačních okruzích, přičemž pro celkový vývoj strategického myšlení jsou stěžejní práce, které vznikly v evropském antickém světě a staré Číně prakticky ve stejném časovém období. Počátky strategického myšlení a koncepty strategie ve starověku (Aristides, Xenofón, Onesándros, Sunzi) jsou spojeny se snahou o zformulování základních principů a pravidel války a nastínění možností aplikace těchto principů s cílem dosažení vojenských i politických cílů. Samotné slovo strategie (στρατηγία) má původ v antickém Řecku. Strategie je pojem vytvořený ze dvou slov: *stratos* (vojsko) a *ago* (vésti). Od nich byl odvozen i pojem *stratég*. V městském státě Athénách bylo do této funkce voleno deset osob – stratégů, kteří určovali politiku v době míru a řídili vojenské operace v době války. V této desetičlenné radě působila řada proslulých mužů antického Řecka, jako byl Themistoklés, Aristides, Periklés. Pět stratégům byly určeny specifické úlohy, jako byla odpovědnost za velení armády, územní obrana athénskému státu, pobřežní obrana a výzbroj a inspekce námořnictva, dalších pět bylo pověřováno úkoly podle aktuálních potřeb. Po sjednocení Řecka došlo k poklesu jejich významu a úloha stratégů zůstala omezena na funkci náčelníků správních celků – tzv. *them*. Slova *strategema*, *strategika* – synonyma označující strategické umění – se objevují v dílech antických autorů. Je tedy pravděpodobné, že v antickém Řecku vznikla řada teoretických prací věnujících se strategii a vojenskému umění. Podle některých historiků byly první práce tohoto typu sepsány ve Spartě, což by bylo vzhledem k militaristickému charakteru tohoto městského státu pochopitelné. Nejstarší známý evropský autor, jehož jméno se dochovalo, byl stratég Eneás, který žil ve 4. století př. n. l. Těbaže se dá právě antické Řecko pokládat v mnoha směrech za kořenu klasické vojenské strategie a evropského přístupu k otázkám válečnictví, nelze podceňovat ani význam čínského myšlenkového odkazu daného rozvojem vzdělanosti i administrativy v prvních státních útvarech na teritoriu dnešní Číny. Čínská civilizace vždy věnovala velkou pozornost písemnictví, což se odrazilo i v mnoha pracích zabývajících se otázkami vojenství. Vojenskému umění a vojenské teorii byl přiřkládán v staré čínské filozofické literatuře nesrovnatelně větší význam, než tomu bylo v jiných civilizačních okruzích. V mnoha filozofických spisech lze najít rozsáhlá pojednání o této tematické, lze uvést jména autorů a děl jako Mistr Mo (Mo Ti), Mistr Sun (Sunzi), Mistr Kuan (Kuan-c') či *Letopisy pana Lü*. Ostatně i nejstarší zachované teoretické dílo, které se zabývá otázkami strategie, spis *Mistr Sun o umění válečném*, je připisováno čínskému vojenskému teoretikovi a stratégovi Sunzi.

4.1 VÝZNAMNÍ STRATÉGOVÉ A JEJICH PŘÍNOS PRO ROZVOJ VOJENSKÉ STRATEGIE

Sunzi

Za nejstaršího a nejnámějšího myslitele, který se zabýval otázkami strategie a jehož dílo se dochovalo do současnosti, lze považovat čínského vojevůdce, stratega a filozofa Sunzi (v přepisu uváděný rovněž jako Mistr Sun, Sun-c', Sun-Cu, Sun Tze), který působil v 6. až 5. století př. n. l. v královstvích Čchi a Wu v tzv. období válčících států. Nejstarším teoretickým dílem zabývajícím se otázkami strategie je tedy jeho spis, respektive třináct knih, *Mistr Sun o umění válečném*. Jeho traktát významně ovlivnil vojenské myšlení v Číně, Japonsku a Koreji; do Evropy se dostal až v 18. století. Sunzi strategii nepopisuje jako celek, jak ji chápeme dnes, ale spíše prezentuje řadu metod určených pro velitele armád a popisuje vojenské umění. Význam jeho díla však přetrvává do současnosti a stává se inspirací i pro nevojenskou sféru, kde se stalo populární v oblasti marketingu a finančních operací.

V první kapitole autor obhájí nutnost zkoumat válečný konflikt, neboť takovéto zkoumání má zásadní význam pro každý stát a může se stát podmínkou jeho samotné existence, rozkvětu či úpadku. Sunzi vychází z klasického čínského myšlení, které není zcela blízké myšlení evropskému, respektive západnímu, přesto základní postuláty jeho díla mají všeobecnou platnost. Při hledání podstaty strategie, respektive při přípravě strategických plánů klade důraz na zkoumání a porovnávání těchto pěti hlavních faktorů:

- cesty (mravních zákonů);
- nebes (časového faktoru);
- země (terénu);
- vojevůdce (velení);
- metody (kvalitní a efektivní organizace).

Velkou pozornost věnuje charakteristice ideálních vlastností vojevůdce, který by měl být moudrý, lidský, odvážný a respektovaný a dovedl pozitivně motivovat své podřízené.

Z operačního hlediska by hlavním cílem vojenského tažení mělo být dosažení rychlého a rozhodujícího vítězství, neboť dlouhodobý konflikt opotřebovává jak armádu, tak stát.

Z logistického hlediska varuje před problémy, jež mohou nastat při zásobování operací probíhajících ve vzdálených oblastech.

Za nejvyšší stupeň vojenského umění považuje vítězství založené na důmyslnosti a dosažené bez boje.

Šest principů Sunzi, které mají obecnou platnost i v současnosti:

- vítězství bez boje;
- vyhýbání se konfrontaci s hlavní silou protivníka, využití jeho slabin;
- oklamání a zpravodajská převaha;
- rychlost a flexibilita;
- ovlivňování akcí protivníka k prosazení vlastních záměrů;
- velení příkladem.

Na práci Sunzi navázal jeho údajný vnuk Sun Pin, jehož díla byla pokládána za ztracená a známá pouze z odkazů jiných autorů. Jeho spisy odrážely změny ve válečném umění, k nimž došlo během jednoho století, a nejsou tak teoreticky zaměřeny jako práce Mistra Sun. Významný

čínský strateg a vojevůdce Cchao Cchao (155–220 př. n. l.) napsal k dílu Mistra Sun (Sunzi) tento komentář:

„Tomu, kdo dosáhne šesti vítězství v deseti bitvách, tomu přejí hvězdy,

tomu, kdo dosáhne sedmi vítězství v deseti bitvách, přeje slunce,

tomu, kdo dosáhne osmi vítězství v deseti bitvách, přeje měsíc...
 Ten, kdo dosáhne deseti vítězství v deseti bitvách, je vojevůdce, jenž stojí nade všemi.“

„Bitva představuje co do důležitosti pouze jednu pětinu z celkových válečných operací.“

Strategičtí myslitelé antického světa a evropského středověku

Xenofón (430–353 př. n. l.) – vytvořil spis *O Kýrově výchování*, kde kromě taktiky jezdeckta podal i nástin strategického myšlení své doby. Jako jeden z prvních myslitelů také zdůraznil nutnost volnosti jednání: „válečné umění spočívá v umění zachovat si volnost“ (důraz na tento aspekt boje se objevuje až u F. Foche na přelomu 19. a 20. století).

Asklépiadés (1. století př. n. l.) – nebyl vojenským profesionálem, ale věnoval pozornost zákonitostem ve vedení boje, zabýval se teorií falangy a organizací makedonského vojska.

Onesándros (1. století n. l.) – sepsal *Poučení velitelům* (*Strategikos*). Lze se u něj setkat i se slovesem *stratego*, které odpovídá slovesu manévrovat.

Polýainos (konec 2. století n. l.) – je autorem práce *Strategemata*, v níž je analyzováno 356 válečných lstí, které použily historické osoby či mytologičtí hrdinové.

Élien Claudius, zvaný též Aelianus Tacticus (konec 1. století n. l.; řeckého původu) – sepsal dílo věnované císaři Trajánovi, jehož cílem bylo usnadnit pochopení spisů starších řeckých a římských autorů, zejména Asklépiadése. Jeho práce měla velký ohlas a byla v pozdějších dobách často opisována a zprostředkovala antický odkaz novověkým autorům a vojevůdčům. Švédský král Gustav Adolf, který je pokládán za tvůrce plukovního dělostřelectva, aplikoval právě na základě studia jeho díla do švédského modelu armády organizační prvky římských legií i jejich taktické postupy.⁴⁴

Amianus Marcellinus (přibližně 320–390 n. l.) – je autorem spisu *Res Gestae*, jenž představuje historický pramen pro pochopení strategie pozdního římského impéria.

Vegetius Renatus Flavius (383–450 n. l.) – vytvořil *Nárys vojenského umění* (*Epitoma rei militaris*, zvaný též *De Re militari*). Jedná se o kompilaci z dnes ztracených děl jeho předchůdců, kde se mimo jiné popisují základní pravidla války, výklad taktiky, útočného a obranného boje a organizace římské, respektive východořímské armády. Jeho dílo se stalo pro svoji přehlednost a čtivost jedním z hlavních odkazů na antické válečné umění a udržovalo s ním v tomto ohledu

⁴⁴ Vznik plukovního dělostřelectva ve švédském vojsku Gustava Adolfa měl mít svůj vzor v nasazení a použití balist římskými legiemi.

určitou kontinuitu na evropském kontinentu. Stalo se jedním z hlavních pramenů pro studium vojenského umění ve středověku, a proto bývá někdy označováno jako dílo, které nejvíce ovlivnilo evropské vojenské myšlení. Do dnešní doby se z něj zachovalo více než 320 rukopisů.

„Vše, co představuje výhodu pro protivníka, představuje nevýhodu pro tebe, a vše, co je pro tebe užitečné, škodí protivníkovi.“

Východořímská říše – Byzanc

Ve východořímské říši se strategické umění zachovávalo i rozvíjelo na rozdíl od evropského západu i v období středověku. Byla zde zachována díla antických myslitelů a studium vojenské teorie bylo součástí vzdělávání byzantských důstojníků. Právě schopnost použití strategických přístupů jak v diplomacii, tak při vedení vojenských operací umožnila byzantské říši po staletí odolávat náporům silnějších protivníků přicházejícím ze všech azimutů. V byzantském pojetí byl *stratég* velitel vojsk, s čímž souviselo i postupné stírání rozdílu mezi strategií a taktikou.

Nejstarší autentické byzantské dílo, datované do 6. století n. l., je připisováno tzv. **Magistru Syřanovi** a zprostředkovalo byzantským velitelům odkaz antického strategického myšlení. Je doloženo, že císař Konstantin VII. Porfyrogenétos doporučoval svému následníkovi, aby při vojenských taženích porovnával své záměry s knihami Polýainose a Magistra Syřana. Anonymní dochované zlomky byzantských děl (připisované právě Syřanovi), jako je *Peri strategikes* (*De re strategica*), podávají kromě taktických návodů i principy strategie s obecnou platností. Strategická poloha byzantského impéria v exponovaném geostrategickém regionu, oddělujícím evropský kontinent od Malé Asie, měla za následek permanentní vojenskou angažovanost na dvou frontách. Byzantská strategie tak vzhledem k limitovaným zdrojům a vojenským kapacitám výrazně preferovala diplomacii před vojenskými operacemi, čímž v praktickém použití výrazně předstihla svou dobu.

Strategičtí myslitelé jiných civilizačních okruhů

Téměř ve stejné době jako dílo čínského vojevůdce Sunzi či práce antických stratégů vzniká ve starověké Indii spis *Arthashastra*, jehož autorem má být myslitel **Kautiliya** či **Višnugupta** z přelomu 4. a 3. století př. n. l. Toto dílo obsahuje řadu myšlenek a tezí týkajících se války a diplomacie, jež jsou popsány formou rad panovníkům. Autor zde rozlišuje šest politických postupů: mír, válku, vyčkávání, pochod, žádost o podporu a dvojí hru. Z nich si pak vládce, na základě zvážení vlastních možností i možností protivníků, musí jeden zvolit a aplikovat jej ve své politice a mocenské hře.

Řadu strategických návodů a doporučení obsahují i díla arabských myslitelů, včetně základního náboženského spisu islámu *Koránu*. Jeden z nejznámějších arabských spisů o válečném umění je připisován **Ibn Hodeil al-Andalusi** z Granady, který ve 14. století formuloval strategii a taktiku jezdeckta muslimských vojsk i jejich křesťanských protivníků. Z islámského světa si zaslouží také pozornost *Knih rad*, která mimo jiné přináší řadu politických a strategických poučení i z oblasti vojenství.

Strategické úvahy mají své místo také v díle z prostředí mongolské euroasijské říše. Zde ve 13. století vzniká tzv. *Tajná kronika Mongolů*, v níž se popisuje sjednocení mongolských kmenů a jejich válečná tažení. Jde však nejen o kroniku, ale svým způsobem i o strategickou koncepci formulující vojenské a politické postupy, jimiž měl mongolský kmenový svaz dosáhnout světové dominance.

Vznik strategie jako vojenské koncepce v novověku

Do značné míry ritualizovaný způsob válčení, dynastická politika vládnoucích rodů určující státní politiku i sociálně-politická stratifikace středověké společnosti měly za následek stagnaci strategického myšlení i vojenského umění. Relativní úpadek vzdělanosti oproti předchozímu antickému období vedl i k menšímu zájmu o dosavadní teoretická díla, třebaže si některá z nich udržovala stálou popularitu a byla středem zájmu významných politických osobností své doby. Až na přelomu 15. a 16. století se vytváří díky společenským a technologickým změnám podmínky pro další rozvoj vojenství i strategie. V západoevropském prostředí se objevuje nový pokus o výklad strategie v souvislosti s dílem renesančního myslitele N. Machiavelliho.

Niccolo Machiavelli (1469–1527)

Florentský teoretik a myslitel. Ve svém díle *Vladař (Il Principe)* zkoumal reálné možnosti politické vůle k dosažení cílů. Na základě zobecnění zkušeností významných vojevůdců sepsal *Traktát o vojenském umění (Dell'arte della guerra; 1519–1520)*, v němž vyložil principy vedení válek a organizace vojsk. Machiavelliho teoretické přístupy byly velmi ovlivněny dílem Vegetia Renata Flavia, jehož myšlenkový odkaz přizpůsobil italským podmínkám 16. století.

Raimondo Montecucoli (1609–1680)

Rakouský císařský generál, diplomat a státník. Jeden z nejvýznamnějších vojevůdců habsburské monarchie. Jedním z jeho přínosů vojenské teorii bylo, že definoval jako hlavní cíl války dosažení vítězství. To sice z dnešního pohledu nemusí působit nijak objevně, nicméně v dobovém kontextu, ovlivněném tradičními přístupy zdůrazňujícími slávu, čest, prestiž i přímý materiální prospěch, se jednalo o nový pohled. Montecucoli samotný pojem *vítězství* nijak nekategorizoval, zdůraznil však, že na jeho dosažení mohou být využity všechny dostupné prostředky a je nutné nepodcenit rozsah příprav, plánů a kalkulaci finančních nákladů. Byl prvním vojenským autorem, který popsal a vymezil rozdíly mezi útočnými a obrannými operacemi a mezi mezistátním konfliktem a občanskou válkou. Jeho práce *O válce proti Turkům v Uhrách (De la guerre contre les Turcs en Hongrie, známá též jako Aforismy o umění válečném; 1670)* je jedním z prvních evropských pokusů o definování teorie moderní války.

Jean Charles Folard (1669–1752)

Významný francouzský vojenský teoretik, současníky nazývaný francouzským Vegetiem. Účastník řady vojenských tažení během války o španělské dědictví v letech 1702–1719. Ve svém díle porovnával zkušenosti nabyté francouzskou armádou v tomto období se svými závěry ze studia antického vojenského umění, zvláště řecko-makedonské falangy dle interpretace Polybia. Jeho novátorské přístupy a rezervovanost k lineární sestavě si získaly řadu kritiků, což se odrazilo v celkové percepci jeho díla a jeho dopadu na další vojenské teoretiky i praktiky. Folard zdůrazňoval vzájemnou strategickou spojitost mezi pozemními a námořními operacemi, která by měla vést k jednomu cíli a vycházet ze společného strategického zámyslu. Nejvýznamnějším dílem tohoto autora je kniha *Nová odhalení o válce z rozpravy Polybia (Nouvelles découvertes sur la guerre dans une dissertation de Polybe; 1724)*.

Maurice de Saxe (Moritz Graf von Sachsen; 1696–1750)

Francouzský maršál a úspěšný vojevůdce z doby vlády Ludvíka XV., účastník řady evropských konfliktů: severní války, války o španělské dědictví, války o rakouské dědictví apod. Jedna z největších postav francouzské vojenské historie a vynikající vojenský pedagog. Své teoretické úvahy o válce a strategii popsal v knize *Snění o válečném umění* (*Réveries sur l'art de la guerre*), která je ovlivněna díly antických myslitelů Onesándrose a Vegetia i jeho současníka Jeana Charlese Folarda.

Henry Loyd (1720–1783)

Anglický důstojník, jeden z prvních významných vojenských teoretiků 18. století. Sloužil v rakouské, pruské a ruské armádě. Sestavil řadu obecných a teoretických pouček a principů vojenské strategie. Jeho rozsáhlé historické a vojenskoteoretické dílo *Dějiny války v Německu z roku 1756 neboli vojenské a politické paměti generála Loyda* sice nebylo dokončeno, autor v něm však vložil řadu principů strategie. Zdůraznil zejména úlohu materiálního a politického činitele, pohyblivost i význam časové a prostorové kalkulace vojenských akcí. Ve vojenství viděl řadu zákonitostí, uznával existenci vojenské vědy, která se však měla vztahovat pouze na proces výstavby ozbrojených sil a jejich přípravu na válku. Vlastní vedení války mělo však postrádat jakákoliv pevná pravidla či zobecnění a jeho rozhodujícím prvkem měla být mimo všechny zákonitosti stojící individuální genialita a schopnosti vojevůdce. Velkou pozornost věnoval také geografické poloze státu a jeho společenským podmínkám jako faktorům ovlivňujícím kvalitu ozbrojených sil, respektive fyzické a morální vlastnosti obyvatelstva potenciálně využitelného k vojenské službě. Pro potřeby armády preferoval obyvatele horských oblastí před obyvateli z rovin a bohatých regionů, neboť ti jsou oproti horalům méně fyzicky odolní a zvyklí přemýšlet, což má negativní dopad na jejich disciplinovanost. Podobně obyvatelé států s despotickou formou vlády jsou uvyklí poslušnosti, ale útlak je může dohánět k odporu. Obyvatelé států liberálních jsou ideálními vojáky v případě, že jsou jejich ideály ve shodě s vojenskopolitickými záměry státu, jejich svobodomyšlnost je však v rozporu se zásadami vojenské disciplíny a kázně.

Zakladatelé a tvůrci moderního strategického myšlení

Henri Antoine Jomini (1779–1869)

Francouzský a ruský generál švýcarského původu. Významný vojenský historik a kritik, který ve svých pracích zkombinoval teoretické poznatky svých předchůdců z 18. století s novým způsobem vedení válek z napoleonského období a je proto pokládán za jednoho ze zakladatelů moderního vojenského myšlení a strategie. Systematicky se zabýval taženými Fridricha Velikého, mimo jiné překládal díla pruských a anglických autorů o sedmileté válce a snažil se zobecnit válečné zkušenosti z tohoto konfliktu. Podobně jako řada jeho předchůdců i následovníků viděl Jomini základ studia vojenské vědy a vojenského umění ve zkoumání historie, což vyjadřuje i jeho citát: „*Základem doktrín jsou vojenské dějiny.*“ Jeho myšlenky jsou shrnuty ve dvou stěžejních dílech: *Tableau analytique des principales combinaisons de la guerre et des leurs rapports avec la politique des États* (1830) a *Précis de l'art de la guerre ou nouveau tableau analytique des principales combinaisons de la stratégie, de la grande tactique et de la politique militaire* (1837–1838). Práce *Précis de l'art de la guerre* byla postupně doplněna o další přílohy (1855 a 1866) a podává řadu definic a klasifikací, jakož i základní přehled strategie. Taxinomie strategie definuje mimo jiné dvanáct základních koncepcí bitev, pět koncepcí ústupu a pět

východisek, jak analyzovat operace protivníka. Jominiho dílo mělo velký ohlas již za jeho života a bylo během relativně krátké doby přeloženo do několika evropských jazyků a vyšlo v několika vydáních.⁴⁵ Během americké občanské války (1861–1865) se Jominiho postuláty staly hlavním východiskem pro strategii a vedení války z obou stran, studovali je jak hlavní velitel sil Konfederace generál Lee, tak pozdější vítězný velitel armád Unie Grant. Jominiho práce mají dodnes aktuální platnost a jsou analyzovány v komunitě vojenských odborníků a teoretiků.

Jomini pokládal strategii za jednu z hlavních složek vojenského umění. Vojenské umění je dle něj tvořeno komplexem pěti (respektive šesti) samostatných, na sobě však závislých složek: strategií, vyšší taktikou, logistikou (materiálním zabezpečením), elementární taktikou a ženiijními schopnostmi. K těmto z vojenského hlediska čistým složkám připočítával ještě šestou složku – diplomacii, která byla ve vztahu k válce do té doby opomíjena.

Ve svém díle dospěl k názoru, že existují jednotné, neměnné a pro všechny vojenské operace stejné principy, jejichž aplikace je zárukou úspěšné realizace těchto operací.

„Velké vynálezy, k nimž došlo za posledních dvacet let, měly za následek velkou revoluci v organizaci, výzbroji a taktice armád. Strategie samotná však zůstává založena na stejných principech, které byly totožné u Scipia a Césara stejně tak jako u Fridricha a Petra Velikého a Napoleona, neboť jsou nezávislé na povaze armád a organizaci jednotek.“

Ozbrojený konflikt vnímal jako společenský fenomén, který je přirozenou součástí vývoje státních útvarů a prostředkem zajišťujícím růst či naopak pokles jejich mocenského vlivu a významu.

„Válka je historická nutnost napomáhající rozvoji států.“

Jako hlavní principy bojové činnosti definoval:

- usměrnění hlavních sil prostředky strategického spojení s rozhodujícím bodem (klíčové pozice) vojenské operace;
- manévrování, v němž by pouze část vlastních sil byla vázána protivníkem;
- zaujetí takové pozice, která umožní manévr vlastních sil na taktické úrovni směrem k rozhodujícímu bodu bojiště nebo proti pozicím, které je třeba obsadit;
- postupovat tak, aby hlavní síly nejen dosáhly rozhodujícího bodu, ale byly také schopny postupovat energicky a koordinovaně s cílem dosažení maximální efektivity.

Carl von Clausewitz (1780–1831)

Pruský důstojník, vojenský pedagog a intelektuál, účastník napoleonských válek v ruské a pruské armádě. V letech 1810–1812 přednášel vojenskou strategii a taktiku na Allgemeine Kriegsschule, kde od roku 1818 působil jako její velitel. V roce 1831 stál v čele generálního štábu pruské armády maršála von Gneisenau, jež byla rozmístěna u prusko-ruských hranic, respektive u hranic polského království (tzv. kongresovky), a měla reagovat na eventuální krizovou situaci v souvislosti s polským povstáním. Jeho teoretické práce vycházely z podrobného studia 130 válek a vojenských tažení z let 1566 až 1815.

Je autorem nejznámějšího uceleného teoretického díla o vojenské strategii *O válce (Vom Kriege)*, jež se stalo východiskem pro rozvoj strategie a vojenské vědy v 19. a 20. století. V této práci vytvořil progresivní teorii války, která se stala nejen předmětem pozornosti vojenských

⁴⁵ Vzhledem k Jominiho působení v Rusku si zde jeho teorie získala mezi mladými důstojníky takovou popularitu, že si proslulý husarský důstojník a partyzánský velitel z doby vlastenecké války roku 1812 generál Denis Davydov ve třicátých letech 19. století nostalgicky posteskl: „Všichni mladí jsou dnes samý Jomini, Jomini, ale co vodka?“

a politických teoretiků, ale i podkladem pro výstavbu ozbrojených sil, přípravu velitelského sboru a zpracování vojenských plánů. Clausewitz zde analyzoval vztahy mezi strategickými a taktickými formami ozbrojeného konfliktu, formuloval základní principy vedení bojové činnosti, bitev, tažení a válek jako celku. Zformuloval tezi o podřízenosti války politickým cílům a vyslovil požadavek studovat válku v rámci širšího sociálně-politického kontextu.

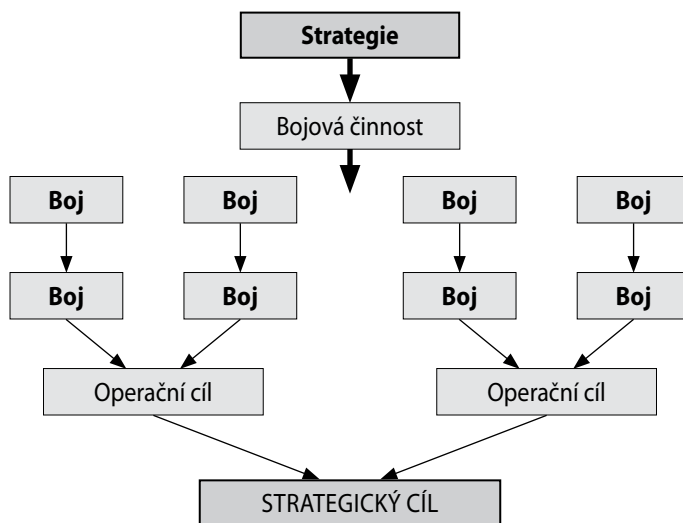
Podle von Clausewitz je válka „*plodem, výsledkem politiky, jejím pokračováním násilnými prostředky a zároveň nástrojem k dosažení politických cílů*“. Z tohoto důvodu nesmí být ozbrojený zápas posuzován a hodnocen nezávisle na politických souvislostech, což ve vztahu k válce platí i *vice versa*.

Válka není nikdy izolovaným aktem, nepropuká bez příčin a její rozšíření není nahodilé. Válka není izolovaným úderem bez následných aktivit, všechny prostředky válčících stran není možné zasadit v jeden okamžik, je ovlivňována akcemi spojenců, geografickými podmínkami apod. Ani ukončená válka není absolutní, respektive nemá trvalý výsledek. Poražený stát vidí ve vojenské porážce jen nutné zlo, které lze v budoucnu napravit a jehož dopady lze eliminovat.

Válka je akt násilí, jehož cílem je donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli a aby byl zbaven obrany. Toho je možné dosáhnout eliminací či destrukcí jeho bojové síly, teritoria a vůle.

Bojovou sílu protivníka (nepřátelského státu) je nutné zničit, tj. dosáhnout takového stavu, ve kterém nebude moci pokračovat v boji. To obnáší rozbití nepřátelských ozbrojených sil a dobytí nepřátelského teritoria, z něhož by mohla být potenciálně vybudována nová bojová síla. Pokud nedojde na tomto území ke zlomení vůle nepřítele (kapitulace, uzavření mírové smlouvy apod.), může znovu dojít k oživení nepřátelské činnosti – ať již na obsazeném teritoriu nebo vnějším zásahem ze strany třetí síly (spojenců protivníka).

Clausewitz věnoval také značnou pozornost zkoumání vztahu strategie a taktiky i spojovacímu článku mezi nimi, který ještě nedokáže pojmenovat. Možnou historickou interpretaci ukazuje následující schéma – obrázek č. 8.

Obrázek č. 8: Interpretace vztahu strategie a taktika

4

Příčiny, které ve strategii podmiňují použití boje, lze dělit na tyto prvky:

1. mravní – tj. vše, co je výsledkem psychických a morálních vlastností;
2. fyzické – velikost bojových sil, jejich struktura, poměr zbraní, jejich kvalita atd.;
3. matematické – úhly operačních linií, koncentrické a excentrické pohyby apod.;
4. geografické – vliv terénu, dominantní výšiny, pohoří, vodní toky, komunikace;
5. statistické – prostředky logistiky a podpory.

■ **Strategický úspěch**

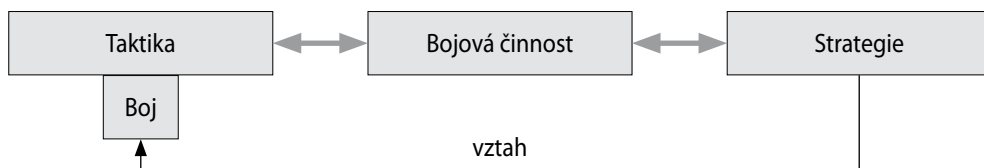
Úspěšný boj závisí především na taktice, terénu, poměru zbraní a vzájemném poměru sil. Dosažené vítězství je třeba dále rozvíjet z taktické na strategickou úroveň.

■ **Strategické účinnosti**

Okolnosti, které způsobují nebo usnadňují strategický úspěch, zahrnují tyto hlavní principy: moment překvapení, útok z různých směrů, podporu obyvatelstva a použití mravních sil.

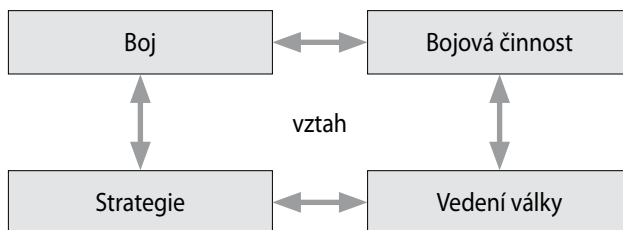
■ **Boj a jeho účel**

Boj je činnost, jejímž účelem je zničení nebo porážka nepřítele. Nepřítelem je v individuálním případě boje bojová síla, která proti nám stojí. Válku lze tedy chápat jako jeden velký boj. Války se však skládají z množství velkých a malých, paralelně i následně probíhajících bojů. Toto tříštění činností na mnoho jednotlivých akcí spočívá ve velké rozmanitosti vztahů, ze kterých válečný konflikt vychází. Účel boje (jediný) je úplné nebo částečné zničení nepřítele. Z hlediska pojmů se tento vztah dá dle von Clausewitze znázornit způsobem vyjádřeným na obrázku č. 9.

Obrázek č. 9: Vztah taktiky – bojové činnosti a strategie

Taktika je podřízena strategickým zájmům; z hlediska obsahu pojmů se dá znázornit horizontální a vertikální vztah.

Obrázek č. 10: Hierarchie pojmů podle von Clausewitze

Pouze velké taktické úspěchy mohou mít za následek strategický úspěch. Proto mají taktické úspěchy ve vedení války prvořadou důležitost.

Strategie je tedy podle von Clausewitze věda o používání bojů pro účely války a taktika je věda o používání bojových sil v boji. Vojenské umění je pak důležitým spojením mezi strategickými cíli a taktickým použitím vojsk. Za shrnutí von Clausewitzových myšlenek bývá někdy považováno jeho upozornění na tři tendence a tři různé soustavy zákonů, které určují válku, v kapitole *Závěr pro teorii*:

„Válka je tedy nejen účinný chameleon, protože v každém konkrétním případě trochu mění svoji povahu, nýbrž i svými jevy v celku, se zřetelem na tendence, které ji určují, je to vrtošivá trojice, složená z prvotní násilnosti svého živlu, totiž z nenávisli a nepřátelství, na které je třeba pohlížet jako na slepý přirozený pud, ze hry pravděpodobností a náhody, které z ní dělají volnou duševní činnost, a z podřízené povahy politického nástroje, která ji podrobuje jen a jen rozumu.“

Helmuth von Moltke starší (1800–1891)

Pruský generál a polní maršál, stratég a teoretik, reformátor pruské a turecké armády, náčelník generálního štábu pruské armády (1858–1888). Hlavní strůjce pruských vítězství ve válkách proti Dánsku (1864), Rakousku (1866) a Francii (1870–1871). Jeden z největších strategických myslitelů 19. století. V čele generálního štábu stanul navzdory skutečnosti, že nesloužil ve velitelské funkci u útvaru. Zastával názor, že hlavním zdrojem pro rozvoj strategie je historické poznání a že v této souvislosti má studium vojenských aspektů válek z historického hlediska větší význam než štábní cvičení. Sám na toto téma napsal několik studií, podobně jako publikoval své zkušenosti z působení v turecké osmanské armádě. Intenzivně se zabýval i teorií příprav a realizací vojenských operací, zejména pak logistikou. Strategii charakterizoval takto:

„Strategie je systém vhodný k dosažení cíle. Je to více než věda: je to aplikace znalostí do praktického života, zdokonalování jednoduchých myšlenek, které jsou v souladu s neustále se měnící situací. Je to umění jednat pod tlakem a za nejobtížnějších podmínek.“

Patrně nejznámější je von Moltkeho výrok: *„Žádný plán nepřežije první kontakt s nepřítelem.“* Což však neznamenalo, že by podceňoval otázku detailního plánování válečných operací, naopak – von Moltkeho pruská tažení se zakládala na podrobném rozpracování mnoha možných variant a rozvázném využití zásad ekonomie sil.

Představitelé strategického myšlení z přelomu 19. a 20. století

Alfred Thayer Mahan (1840–1914)

Americký admirál, jeden z předních a dosud nejuznávanějších teoretiků námořní strategie, přezdívaný též *Clausewitz moří*. Ve svých hlavních dílech *Vliv námořní moci v historii* (*The Influence of Sea Power in History*) a *Námořní strategie* (*Naval Strategy*) se pokusil definovat úlohu námořní moci ve vývoji států a všeobecné principy pro tvorbu námořní strategie a geostrategie. Námořní moc je dle něj nezbytná pro bezpečnost a prosperitu mocností, je však podmíněna souborem určujících geografických, hospodářských, kulturních, demografických a politických prvků.

Strategickou nadvládou na moři se dosáhne ovládnutí hlavních komunikačních tras, přičemž této nadvlády se dosáhne střetem s protivníkem v bitvě, respektive zničením jeho námořních sil. Porážka nebo i sama neschopnost čelit střetu vede k zániku systému kolonií, oblastí vlivu a základen mimo vlastní mateřské teritorium, a to bez ohledu na místo, kde ke střetnutí došlo.

Mahanovy práce měly velký ohlas – mimo jiné motivovaly americkou administrativu k budování silných námořních sil a podobný vliv měly i na německého císaře Viléma II. a jeho program výstavby německého námořnictva. Přes svůj velký význam je však jeho dílo psáno velmi komplikovaným jazykem, což je mimo jiné dáno jednak jeho elitářským akademickým přístupem, jednak skutečností, že se jedná o kompilaci akademických přednášek a nikoliv o souvislou monografii.

Alfred von Schlieffen (1833–1913)

Německý polní maršál a náčelník generálního štábu císařské armády v letech 1891–1906. Významný vojenský teoretik a stratég pokládáný za prvního teoretika bleskové války, který ovlivnil rozvoj vojenství nejen v Německu, ale i v celosvětovém měřítku. Prosazoval překvapivé a rychlé zahájení války, které umožní soustředit uskupení rozhodujících sil do prvního strategického sledu s dosud nerozvinutým protivníkem. Prioritou bojové činnosti se nemělo stát obsazení nepřátelského území, ale zničení jeho hlavních ozbrojených sil. Za jeho vedení byl vypracován v roce 1905 plán útočné bleskové války vůči Francii, který měl eliminovat riziko vleklého konfliktu na dvou frontách. Své teoretické přístupy a názory prezentoval ve studii *Cannae*, která měla velkou odezvu nejen v německém prostředí, ale i v anglosaském světě. Jeho teoretický odkaz se stal inspirací pro útočné a manévrové pojetí boje německých armád v obou světových válkách.

Ferdinand Foch (1851–1929)

Francouzský maršál, náčelník generálního štábu francouzské armády za první světové války a vrchní vojenský velitel sil Dohody. Významný vojenský teoretik, hlavní představitel francouzské vojenské školy z přelomu 19. a 20. století (velitel vojenské akademie Ecolé de Guerre) a tvůrce vojenské strategie. Mezi hlavní zásady jeho strategických myšlenek náleží: zásada ekonomie sil, volnost jednání, aktivní ráz bojové činnosti, soustředěné údery (tzv. teorie vyhlazování), vedení útočných operací menšího rozsahu (tzv. teorie vysílení) a geografická východiska vojenské teorie (neexistence obecně platné vojenské teorie pro všechny mocnosti). Základní formou vedení války je podle něj útočný boj, který je zároveň rozhodujícím prvkem války a musí mu být podřízena jak zvolená taktika, tak strategie. Foch byl obdivovatelem a zastáncem myšlenek von Clausewitze a společně s ním považoval boj za rozhodující prvek války, jemuž musí být podřízena nejen taktika, ale i strategie. Je autorem knih *Zásady války* (*Des Principes de la Guerre*; 1903) a *Vedení války* (*De la Conduite de la Guerre*; 1904).

John Frederick Charles Fuller (1878–1966)

Britský generál, účastník anglo-búrské války v roce 1899 a první světové války, uznávaný taktik a strategický myslitel. Vynikl zejména jako autor teorie o vedení války malými, moderními, mobilními a profesionálními armádami schopnými rozhodujícího úderu, které odrážely zkušenosti ze světového konfliktu. Je považován za prvního teoretika tankové a mechanizované války, třebaže jeho zásady nebyly nikdy plně aplikovány. Zastával názor, že vítězství v moderních konfliktech bude plně záviset na technické a materiální převaze, zatímco podíl ostatních faktorů bude minimální.

Publikoval více než třicet knižních děl, v nichž se snažil obsáhnout celou oblast vojenství.

Giulio Douhet (1869–1930)

Italský generál, důsledný propagátor myšlenky rozhodující role letectva v moderní válce. Velitel prvního do boje nasazeného leteckého útvaru na světě (v italsko-tureckém konfliktu o Libyi 1911–1912) a následně i autor první příručky pro vedení vzdušného boje *Pravidla použití letadel ve válce (Regole per l'uso degli aeroplani in guerra; 1913)* a knihy *Nadvláda ve vzduchu (Il dominio dell'aria; 1921)*. Dosažení nadvlády ve vzduchu představuje nezbytnou podmínku vítězství v konfliktu, přičemž strategické bombardovací letectvo se mělo stát páteří moderních ozbrojených sil, prvkem umožňujícím rychlé zničení vojenského i průmyslového potenciálu a morálky protivníka.

Významní představitelé strategického myšlení v období bipolárního rozdělení světa

Vznik bipolárního světa, který je založený na globální dominanci dvou supervelmocí disponujících jadernými zbraněmi a jejich strategickými nosiči, zpochybnil platnost dosavadních strategických koncepcí a postupů. Hrozba globální destrukce, daná schopností obou aktérů realizovat odvetný úder, i dva celosvětové konflikty z první poloviny 20. století měly za následek odklon od dosavadního vnímání vojenské strategie jako předpokladu úspěšné realizace politických cílů. Vzhledem k prudkému rozvoji technologií i společenských věd v oblasti politické, sociální i ekonomické se klasické pojetí strategie stalo neupotřebitelným a zastaralým. V období studené války se objevilo několik strategických koncepcí založených na použití zbraní hromadného ničení (ZHN), z nichž každá měla dobově podmíněné racionální jádro i své odpůrce a zastánce (strategická koncepce raketové jaderné války, jaderného odstrašování, překvapivého prvního jaderného úderu, omezeného konfliktu, strategické obranné iniciativy apod.). Strategie přestala být výlučnou doménou vojenských představitelů a teoretiků, ale stala se předmětem úvah politiků i civilních expertů spoluvytvářejících národní či blokové strategie světových mocností. Nejmarkantněji se tento proces odrazil v zahraničněpolitických přístupech Spojených států, kde se na jejich tvorbě podíleli nejen individuální bezpečnostní experti, ale i vědeckovýzkumné korporace a instituce. Dle názorů mnoha expertů došlo v tomto období k zásadnímu posunu od válečné k mírové strategii a vojenská strategie přestala být uměním jak dosáhnout vítězství vojenskou cestou, ale stala se uměním donucení, zastrašování a odstrašování protivníka. Čistě vojenská strategie se tak stala diplomacií násilí, respektive všeobecnou strategií zahrnující dimenzi vojenskou, politickou, diplomatickou, ekonomickou, psychologickou, ideologickou a kulturní. I přes tento posun v dosavadním chápání strategie lze v tomto období najít řadu osobností, které zásadním způsobem ovlivnily strategické myšlení a jejichž myšlenky mohou být stále inspirativní.

Evropští představitelé

Basil Henry Liddell Hart (1895–1970)

Britský vojenský teoretik a historik, odpůrce strategické koncepce hromadné odvety. Vypracoval teorii omezené války a napomáhal formulaci první strategické koncepce NATO. Analyzoval enormní ztráty z let první světové války a vyvodil závěr, že k porážce protivníka je potřebné narušit jeho rovnováhu, což musí předcházet hlavnímu útoku, tj. preferovat nepřímé

přístupy před přímým útokem. V meziválečném období se stal stoupencem Fullerových názorů na moderní konflikt a po druhé světové válce rozpracoval teorii omezené války, v níž zpochybňoval možnosti použití taktických jaderných zbraní v omezeném konfliktu. Účelem strategie podle něj není samotné překonání odporu, ale minimalizace jeho možností, čehož lze dosáhnout zejména pohybem a překvapením. Úspěšná strategie pak závisí zejména na promyšleném definování cílů a jejich souladu s vlastními možnostmi.

„Ve strategii je někdy nejkratší cestou ta nejdelší – zatímco přímý přístup k objektu unaví útočníka a posilí odpor obrany, nepřímý postup oslabí postavení obránce a naruší jeho rovnováhu.“

André Beaufre (1902–1975)

Francouzský generál a významný vojenský myslitel. Účastník válek v Maroku, Indočíně, Alžíru, druhé světové války i operace v Suezském průplavu. Zakladatel moderní pentomické struktury mechanizované divize. Vynikal analytickým postupem a systémovým myšlením. Autor populární a vysoce hodnocené knihy *Úvod do strategie (Introduction à la stratégie; 1963)*, charakterizované současníky i historiky jako nejuplněnější strategická rozprava své generace. Tvůrce doktríny jaderného odstrašování, kterou shrnul v díle *Odstrašování a strategie (Dissuasion et stratégie; 1964)*, která se stala učebnicí moderního chápání vojenské strategie v podmínkách studené války.

Jeho dílo bylo do značné míry ovlivněno vlastními zkušenostmi z konfliktů spojených s procesem dekolonizace, v nichž byla Francie navzdory taktickým vítězstvím poražena strategií protivníků. Strategii pokládal nikoliv za výlučnou doktrínu, ale metodu myšlení, s jejíž pomocí lze události chápat, hodnotit a řadit podle jejich významu a na základě toho určovat nejúčinnější postup a metody činnosti. Vojenskou strategii definoval jako umění zaměřit sílu na dosažení politických cílů, jejímž posláním je dosáhnout rozhodnutí vytvořením a využitím situace, která u nepřítele vyvolá takové rozvrácení morálního stavu, že bude nucen přijmout podmínky, které mu chceme vnutit.

Vasilij Danilovič Sokolovskij (1897–1968)

Maršál Sovětského svazu, za druhé světové války působil jako náčelník štábů frontů pod velením G. K. Žukova. V letech 1946–1949 velitel Skupiny sovětských okupačních vojsk v Německu, 1952–1960 náčelník generálního štábu sovětské armády. Významný sovětský vojenský teoretik, jehož dílo ovlivňovalo strategii Varšavské smlouvy v éře bipolárního rozdělení světa. Redaktor autorského kolektivu knihy *Vojenská strategie (Военная стратегия; 1962)*.

Vojenskou strategii vnímal nejen jako zobecnění zkušeností, ale i teoretické předvídání možných podmínek a způsobů pro vedení budoucích konfliktů. Zdůrazňoval mimo jiné souvislost vojenské strategie se společenskými, technickými a přírodními vědami, i to, že její obsah není neměnný, tj. podléhá úkolům, které stanovuje státní politika a možnosti materiálního i morálního charakteru, které má k dispozici (síly a prostředky), a že zákony strategie jsou objektivní a působí stejně na obou stranách konfliktu bez ohledu na eventuelní ideologické rozdíly.

*Mimoevropští představitelé***John Foster Dulles (1888–1959)**

Americký politik, diplomat a právník, který v meziválečném období zastával řadu významných funkcí jako expert pro politické a ekonomické otázky. Po druhé světové válce jeden z tvůrců zahraniční politiky USA, v letech 1952–1959 ministr zahraničních věcí. Spoluautor významných dokumentů: Washingtonské smlouvy a preambule Charty Organizace spojených národů, autor kritické analýzy dosavadních zahraničněpolitických přístupů USA *Válka nebo mír* (*War or Peace*; 1950). Jeden z hlavních stoupců role Spojených států jako protivníka a protiváhy SSSR a iniciátorů vzniku NATO, SEATO a CENTO. V prvních letech studené války sehrával významnou roli zastávce nekompromisního agresivního postoje vůči rostoucímu vlivu marxistické ideologie v globálním měřítku. Jeho zahraniční politika byla známá jako balancování na pokraji války a vycházela z předpokladu účinnosti jaderného zastrašování a amerického intervencionismu. J. F. Dulles byl také jedním z tvůrců strategické koncepce jaderné odvety: „*Schopnost balancovat na hraně bez toho, abyste se zapletli do války, je nezbytným uměním.*“

Henry Alfred Kissinger (1923)

Americký politik a diplomat, v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století jeden z předních odborníků na otázky politické a vojenské strategie. Zastával významné funkce – například poradce Národního bezpečnostního výboru USA, poradce výborů náčelníků štábů USA nebo v letech 1973–1977 funkci ministra zahraničních věcí USA. V letech 1969–1977 měl hlavní vliv na tvorbu americké zahraniční politiky, byl stoupcem normalizace vztahů se SSSR a Čínskou lidovou republikou (ČLR) – tzv. politiky *détente*, která měla zmírnit napětí ve vzájemných vztazích a riziko globální konfrontace. Zpočátku prosazoval strategii založenou na hrozbě použití jaderných zbraní, po dosažení rovnováhy ve strategických prostředcích zbraní hromadného ničení mezi oběma vojenskopolitickými bloky se stal zastáncem strategie pružné reakce.

Je autorem děl, která významně ovlivnila a napomohla formulovat novou politicko-vojenskou strategii USA: *Jaderné zbraně a zahraniční politika* (*Nuclear Weapons and Foreign Policy*; 1956), *Obnovený svět* (*A World Restored*; 1957), *Nezbytnost volby* (*The Necessity of Choice*; 1961), *Problémy společenství* (*Troubled Partnership*; 1965), *Problémy národní strategie* (*Problems of National Strategy*; 1965).

Maxwell Davenport Taylor (1901–1978)

Americký voják a diplomat, po druhé světové válce náčelník štábu amerických pozemních sil v Evropě, velitel amerických pozemních sil na Dálném východě a vrchní velitel ozbrojených sil Organizace spojených národů (OSN) během korejské války. V letech 1955–1959 náčelník štábu americké armády. Od roku 1962–1964 předseda Společného sboru náčelníků štábů (Joint Chiefs of Staff).

Generál Taylor byl odpůrcem strategické koncepce hromadné odvety J. F. Dullese, neboť primární orientaci na jaderný konflikt pokládal za nebezpečnou a paralyzující zahraničněpolitické ambice USA. Prosazoval strategickou koncepci, která by v podmínkách studené války umožňovala vést omezené konvenční konflikty bez neakceptovatelného rizika blokové jaderné konfrontace. Tato tzv. koncepce pružné reakce měla umožnit použití vojenské síly v nejrůznější formě a rozsahu, od konfliktů nízké intenzity vedených konvenčními zbraněmi až po eventuelní použití taktických jaderných zbraní. Potenciál jaderného odstrašování a připravenost

na globální jadernou válku měly umožnit realizaci omezených válek tím, že budou zabraňovat protivníkovi v nežádoucím rozšiřování či stupňování konfliktu. Spojeným státům měla tato koncepce poskytnout větší operativnost a flexibilitu a usnadnit prosazování amerických národních zájmů v zahraničí. Zásady tohoto strategického konceptu generál Taylor prezentoval v *Národním vojenském programu*, jeho návrhy však byly zamítnuty, což vedlo k jeho rezignaci a dočasnému odchodu do privátní sféry. V roce 1959 svoji koncepci rozpracoval a posléze i publikoval v knize *Nespolehlivá polnice (The Uncertain Trumpet; 1960)*, která si získala značnou pozornost a popularitu. Po změnách v čele americké administrativy, spojených s nástupem J. F. Kennedyho do funkce prezidenta USA a R. McNamary na post ministra obrany, se generál Taylor stal zvláštním poradcem prezidenta pro otázky bezpečnosti a jedním z hlavních tvůrců americké strategie v šedesátých letech 20. století. Jeho koncepce pružné reakce se stala oficiální strategickou koncepcí USA a teoretickým podkladem pro orientaci výstavby amerických ozbrojených sil.

Robert Strange McNamara (1916)

Americký politik a ekonom, v letech 1961–1968 ministr obrany USA pokládáný za hlavního architekta americké angažovanosti ve Vietnamu, v letech 1968–1981 prezident Světové banky (World Bank). Během své služby v ozbrojených silách se zabýval systémovou analýzou (mimo jiné vyhodnocoval efektivitu náletů letounů B-29), kterou později uplatňoval i v politice, a je považován za zakladatele disciplíny *Policy analysis*. Významnou úlohu sehrával během karibské krize v říjnu 1962 a vietnamské války, kdy představoval aktivního zastávce politiky intervencionalismu ve třetím světě. Byl stoupencem strategické koncepce zajištění vzájemné destrukce, tj. parity v odstrašovací potenciálu obou supervelmocí v éře studené války a z tohoto důvodu i přesvědčeným odpůrcem projektu protiraketové obrany.

4.2 VÝVOJ GENEZE VOJENSKÉHO STRATEGICKÉHO MYŠLENÍ A JEHO ODRAZ VE VOJENSKOSTRATEGICKÝCH KONCEPCÍCH

Studium dějin jakéhokoli druhu lidské činnosti je nenahraditelným zdrojem informací o oboru jako takovém, o jeho genezi, zlomových bodech a pravidlech a jejich vývoji v průběhu dějin. Stejně jako jiné vědní obory má i vojenská strategie své „klasiky“, jejichž díla a myšlenky v nich obsažené jsou dodnes platné a využívané. Mnohé myšlenky a teorie jsou sice velmi staré, ale stále žijí a platí a mohou nabídnout mnoho komukoliv, kdo se chce učit. Jak řekl Sunzi: „*Ten, kdo zná druhé a zná sebe, nikdy neutrpí porážku ani ve stovce bitev.*“

Války první vlny

Již v nejstarších obdobích vývoje lidského druhu docházelo k neustálému meziskupinovému násilí vyvolanému nejrůznějšími důvody. Zemědělská revoluce spustila první velkou vlnu změn v dějinách člověka. To vedlo postupně k formování nejrůznějších premoderních společností a vzniku trvalých sídel. S nimi byla spojena celá řada sociálních a politických změn. Mezi nejdůležitějšími z nich byla i sama válka. Zemědělství se stalo základem vedení války.

Umožňovalo produkci, skladování a nadprodukcii, o kterou stálo za to bojovat, a zároveň urychlovalo vývoj prvních státních útvarů. To byl základ vedení války. Na druhé straně však také omezovalo možnosti vedení války. Bylo nutné zapojit se do sklizně, ovšem sezónní forma této práce zase uvolňovala část populace právě pro vedení války. Tento faktor omezující dobu a způsob vedení války platil od dob prvních sídel až po pozdně feudální období a přechod společnosti na industriální. Ozbrojený zápas zůstával po celou dobu do značné míry osobní záležitostí, tedy bojem muže proti muži. První války vycházejí z podmínek daných agrárním charakterem společnosti – a to jak technickým rozvojem, tak i organizací, možnostmi komunikací, logistiky a administrativy. Z toho plynou limity ve stylu vedení, kulturních předpokladech a způsobu odměňování ve válkách.⁴⁶

Z archeologických nálezů je patrné, že nejstarší opevněná města jsou zároveň i prvním hmatatelným důkazem vedení bojové činnosti v lidské společnosti. Hradby měst Jericho v Palestině a Catal Huynuk v Anatolii, staré 8000, respektive 9000 let, tuto skutečnost jen potvrzují a jsou dokladem toho, že lidé mladší doby kamenné vedli organizované války již dávno před vynálezem písma nebo objevem zpracování kovů. Většina společností se však naučila používat písmo i zpracovávat kovy a vývoj ve zpracování kovů – cesta od mědi přes bronz k železu – znamenal vždy významný posun i ve vojenství. Nejstarší písemné záznamy (od druhé poloviny třetího tisíciletí před naším letopočtem) tedy hovoří v podstatě pouze o stěhování, válkách a dobývání.

Asyrská vojenská organizace

Na konci 8. století př. n. l. vzniká v Asýrii první stát, který je založen na armádě jako centru moci – armádě, která má povahu stálého pravidelného vojska. Hlavním zaměřením národa se stává válka. Veškeré úsilí asyrské společnosti je zaměřeno na zvyšování výkonnosti vojska a na zajišťování neustálé vojenské převahy nad všemi potenciálními nepřáteli. O vysokém stupni organizovanosti asyrského vojska svědčí to, že bylo schopno vést bojovou činnost ve všech typech terénu. Z dostupných údajů lze soudit, že velikost asyrského polního vojska dosahovala počtu až 100 000 mužů. Vojska této velikosti vyžadovala velké zásobovací vozatajstvo a mohla fungovat jen s hladce operujícím štábem a zcela funkčním logistickým zabezpečením.

Perský vojenský systém

Základem perského vojenského systému byla odvaha, zdatnost a vynalézavost. Peršané uměli všestranně přizpůsobovat své metody válčení všem podmínkám terénu. Na porobených národech se požadovala vojenská služba. Posádky roztroušené po celé říši tvořily hlavně jednotky z jiných oblastí (včetně mnoha řeckých žoldnéřů), ale vždy zahrnovaly i perský kontingent. Expediční síly byly také mnohonárodní. Jejich loajalita byla zajištěna politikou shovívavosti k poraženým a důslednou kontrolou.

První vojevůdci (3. a 4. století př. n. l.)

Vývoj strategie a taktického používání kombinovaných zbraní – jezdeckta, pěchoty a dělostřelectva – byl nejdůležitějším faktorem této doby. V dějinách vojenského umění se objevují první skuteční vojevůdci: **Alexandr Veliký** (356 př. n. l. až 323 př. n. l.) a **Hannibal** (247 př. n. l. až 182 př. n. l.). Ale i oni stavěli na umění svých předchůdců – **Filipovi Makedonském** a **Hamilkarovi**. Výrazné

⁴⁶ TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Dokořán, 2002, s. 44.

4

vojevůdcovské postavy se však objevují i v jiných oblastech tehdy kulturního světa – například **Pyrrhus z Epeiru**, indický **Čandraguptu**, čínský **Šin Huang-ti** a další.

Otcem strategie je nazýván kartáginský vojevůdce Hannibal, i když principy strategie se řídil i Alexandr Veliký. Jen skutečně málo vojevůdců následujícího období prokázalo srovnatelné chápání strategie. Velký důraz byl kladen především na vyplenění zdrojů protivníka. Hospodářský aspekt vedení válek byl dostatečně znám a pochopen. V důsledku toho lze konstatovat, že kromě válek Alexandra Velikého, Hannibala a Římanů v jejich republikánském období byly regulérní bitvy poměrně málo časté. Vojevůdci se soustřeďovali především na ovládnutí zdrojů nepřítele a blokovali jeho města a pevnosti.

První dá se říci vědecky organizované vojsko v dějinách byla armáda Filipa Makedonského (otce Alexandra Velikého). Jeho koncepce založená na používání těžkých vrhacích strojů v koordinaci s polními operacemi pěchoty a jezdeckva znamenala vznik polního dělostřelctva jako nového „druhu vojsk“. Jeho syn tuto koncepci převzal a rozvinul. Z tohoto období jsou také první jasné důkazy o plánování a systematickém organizování zásobovací služby a doplňování vojska na dlouhých taženích Alexandra a Hannibala, a to jak v čase, tak ve vzdálenosti. Makedonci, Kartáginci a po nich i Římané systematizovali své vozatajstvo.

Římský vojenský systém

Vzhledem k neustálým dobovacím válkám vedených Římem po porážce Kartága dochází k postupnému úpadku systému domobrany a k poklesu schopností velitelů, kteří neprošli školou legií. To vede k několika porážkám. Ty naopak vyvolaly potřebu výstavby profesionálního vojska. Základním prvkem římského vojenského systému zůstává legie, a to jak za přesunu, tak v boji. Legie na přesunu budovala každodenně opevněný tábor, který poskytoval základnu pro vedení útočných i obranných akcí. Typickým příkladem vojenského tažení této doby jsou galské války v letech 58–51 př. n. l. pod vedením **Gaia Julia Caesara** (100–44 př. n. l.). Vedení těchto válek odráželo zásady vojenské strategie konečného období republiky a jejího přerodu na císařství. Války byly vedeny s neobyčejnou krutostí a výsledkem jednotlivých bitev nebyla jen porážka nepřítele, ale následovalo i vyvražďení celého odbojného kmene nebo národa. Významnou úlohu v bojích mělo „ženijní vojsko“, které zabezpečovalo pohyb legií, ale také obléhání opevněných sídel. Příkladem je například přechod římských vojsk přes Rýn po mostě postaveném nedaleko dnešního Bonu v červnu roku 55 př. n. l. nebo bitva a obléhání Alesie mezi červencem a říjnem roku 52 př. n. l. V průběhu této bitvy nejprve přinutil Caesar vůdce Galů Vercingetorixe stáhnout se do silně opevněného města Alesie, a přestože měl asi jen poloviční počet vojáků, dokázal Galy uzavřít ve městě a postavit kolem něj dvojité násep dlouhý asi 22 km. Přes útoky galského osvobozovacího vojska pak dokázal díky zásobám potravin a přístupu k vodě pokračovat v obléhání města a přinutit jeho vyhladovělé obyvatele ke kapitulaci. Od prvopočátku byla moc Říma založena na vojenském systému, který se postupně vyvíjel a v podstatě přesně kopíroval politickou a hospodářskou situaci Říma. Některé zásady jeho vojenské politiky zavedl již **Augustus**. Jednou z nich bylo zajištění bezpečnosti říše ve vztahu se zdravou ekonomikou a vojenskou připraveností. Ozbrojených sil bylo potřeba jen k ochraně hranic a udržování vnitřního klidu v zemi. Augustu se proto snažil udržovat vojsko pokud možno tak velké, aby nezatěžovalo ekonomickou strukturu říše. Velmi dobře totiž chápal aspekt úspory sil, který v současnosti nazýváme „efektivita nákladů“. Tuto zásadu pak prakticky beze změny dodržovali i jeho nástupci. Se silícím tlakem barbarů na hranice, bylo ovšem nutné armádu posilovat. Přesto ale stále zůstává v poměru k velikosti říše malá. Celá armáda mimo pretoriánů byla rozmístěna podél hranic říše a díky dokonalé silniční síti neměla potřebu

budovat zálohy. S rostoucí velikostí říše bylo nutné pozměnit Augustovu mobilní obrannou koncepci na koncepci pevné obrany hranic. **Hadrián** proto spojil přirozenou ochranu hranic (řeky, pohoří, moře) s umělými překážkami. Tak postupně vznikají díla jako Limes Romanum v Germánii nebo Hadriánův val v Británii. Postupný vnitřní rozklad říše a potřeba odvracet rostoucí četnost útoků na její hranice vedly ke změně koncepce zajištění obrany. Aby se získala mobilní záloha, bylo vojsko rozděleno na dvě části: pohraniční oddíly (limitanei) a mobilní polní vojska (palatini). V mnoha zemích byla tato organizace armády, nebo jí podobná, platná ještě v nedávné době.

Období zásadních změn

V letech 600–800 našeho letopočtu dochází k dynamickým změnám v celém společenském vývoji kulturního světa. Tyto změny byly zapříčiněny především vzestupem a šířením islámu. Žádné jiné v té době běžné náboženství nedokázalo inspirovat tolik lidí, aby vůbec nedbali smrti a osobního nebezpečí v bitvě. Teprve později převzalo vojsko tvořené nejprve lehkým jezdecktvem četné byzantské způsoby vedení boje. To se prokázalo například v bitvě u Tours na západní straně Pyrenejí, kde se v roce 732 utkala přibližně stejně velká a dobře organizovaná vojska. Na jedné straně zde stáli muslimové a na druhé franské vojsko pod vedením **Karla Martela**. Tato bitva znamenala zlom a předznamenala nárůst vojenské síly franské říše.

Nástupce Karla Martela, **Karel I. Veliký**, provedl zásadní reorganizaci franského vojska a vojenského systému a vytvořil první organizované vojsko středověku, které lze alespoň částečně přirovnat k makedonskému a římskému. Do praxe zavedl systém, který jasně stanovoval povinnosti vazalů při rekrutaci vojska, majetkový základ pro povolávání, organizaci a výzbroj jednotek atd. Měl vynikající zpravodajský systém a plně funkční systém štábní. Opět zavedl polní dělostřelectvo i na svou dobu dokonalý logistický systém. Doplnování zásob bylo založeno na dopravě zásob do pole; to mu umožnilo vést válku na dlouhé vzdálenosti i v zimě – což bylo od dob Římanů nemožné. Klíčovým prvkem jeho vojenského systému byla soustava pohraničních opevnění propojených mezi sebou komunikacemi. Tyto pevnosti, doplněné zásobami, tvořily základny především pro jezdecktvu.

Konec středověku – přichází novověk

Středověk končí na konci 15. století, které s sebou přineslo mimo jiné i pád Konstantinopole, konec tzv. stoleté války, konec války růží v Anglii (1455–1485) i objevitelské výpravy Kryštofa Kolumba do Ameriky. Každá z těchto událostí byla ovlivněna jediným, o to důležitějším, faktorem, a to zbraněmi na střelný prach. K tomu lze v určité míře připojit i návrat k profesionálnímu vojsku a rostoucí úloze pěchoty a s ní spojený útlum těžkého jízdního vojska v brnění. Střelné zbraně na střelný prach dokazovaly, že jsou schopny proniknout pláty brnění nejúčinněji. To s sebou nese poznání, že prostý občan s palnou zbraní na střelný prach je v poli neúspěšnější. Nejpřevratnější změnu ale přineslo zavedení děl do námořní strategie, která byla do té doby prakticky po dva tisíce let stejná.

Problematika boje vedeného pomocí dělostřelectva a ekonomický a politický vliv na způsob vedení války vyvolaly zájem tehdejších intelektuálů stavějících na základech renesanční honby po informacích a všem novém. Nejvýznamnějším vojenským teoretikem té doby byl **Niccolo Machiavelli (1469–1527)**, státník a filozof z Florencie. Jeho díla, především *Vladař* a *Umění války*, jej právem řadí mezi zakladatele moderní strategie. Na základě studia klasických vojenských dějin došel k závěru, že vzorem pro vojenské síly jeho doby by měla být

římská legie se svou schopností manévru, kombinací sil a prostředků a odolností, doplněných o v té době moderní zbraně. Další výraznou osobností vojenského umění tohoto období byl například **Albrecht Dürer**, který se zabýval teorií opevňování.

Za začátek moderního válečnictví je považován přelom 16. a 17. století. V průběhu 17. století došlo k nejzásadnějším změnám ve vedení boje, výzbroji a následně i ve strategii. Na konci tohoto století bojuje pěchota v přímočarých formacích (stejných jako v první světové válce). Polní dělostřelectvo je v koordinaci s pěchotou a jezdeckem hlavní bitevní zbraní. Ve schopnosti využívat těchto prostředků, v jejich množství a pohyblivosti v souladu s plánováním se odráží nové pojetí strategie jako vědy. První vojenskou akademii moderní doby založil **Jan Nasavský** v roce 1617.

Po poměrně výrazných změnách ve vedení válek a bitev na počátku 17. století lze následující období, tzn. do konce 18. století, charakterizovat jako dobu určité stagnace, a to jak ve vývoji zbraní, tak v teorii vojenství. Nelze však říci, že tato doba neměla své vojenské velikány. Žádný z nich ovšem neměl nadání a možná ani příležitost překonat přísný vojenský systém, v němž operovali a kterému přizpůsobili sebe a svou strategii. Nejvýznamnější osobností této doby byl nesporně **Fridrich Veliký** (1712–1786), pruský král z rodu Hohenzollernů a jeden z největších vojevůdců 18. století. Za své vlády v letech 1740–1786 pozvedl Prusko na úroveň velmoci a rozšířil državy svého rodu, a to zejména na úkor Rakouska. Ale ani on nedokázal plně překonat konzervatismus své doby. To se projevovalo především v tom, že ze strachu před rozpadem své armády, nikdy nepronásledoval poraženého nepřítele.

Války druhé vlny

Průmyslová revoluce uvedla do pohybu druhou zásadní vlnu změn v dějinách lidstva. Změnila pro převážnou část obyvatelstva způsob získávání obživy. Tak jako masová produkce byla základním principem ekonomik založených na průmyslové výrobě, tak byla masová destrukce základem válek druhé vlny. Na konci 17. století byl do výroby zaveden nejjednodušší parní stroj, který je postupně modernizován. Ten umožňuje lepší využití nerostných surovin, nahrazuje lidskou sílu, vítr a vodu jako hlavní zdroje pohybu. V jednotlivých zemích začínají růst továrny a průmyslová hromadná výroba založená na síle strojů vytlačuje zemědělství založené na síle rolníka. S postupující industrializací se postupně industrializuje i válka. To uvolňuje masy mužské populace, jež jsou odváděny do armády, která se stává nástrojem státu. Nejdramatičtější změny ve válce přišly s novými standardizovanými zbraněmi, které se začaly vyrábět metodami masové produkce. Válka akcelerovala proces industrializace také tím, že šířila princip vyměnitelnosti součástek. Další průmyslový princip, standardizace, se začal uplatňovat nejen ve zbrojní výrobě, ale i ve vojenském výcviku, organizaci a doktríně.⁴⁷

Manévr – řízení palby a pohybu na bojišti – byl hlavní charakteristikou vedení boje v druhé polovině 18. století a na počátku století následujícího. Tento trend se odrážel jak v pozemních, tak námořních operacích té doby. U jeho zrodu stáli čtyři geniální vojevůdci tohoto období: jako první Fridrich Veliký a pak George Washington, na něž dále navazovali Napoleon Bonaparte v pozemních operacích a Horatio Nelson na moři.

⁴⁷ TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Dokořán, 2002, s. 49.

Napoleon Bonaparte (1769–1821)

Jednou z nejvýznamnějších osobností dějin válek a vojenského umění nejen tohoto období je Napoleon Bonaparte – vojevůdce, který od dob Čingischána poprvé přinesl koncepci promyšleného válečnictví, a to především svými taženími do Itálie, Egypta a později Rakouska či Ruska. Svou přítomností na bojišti budil respekt nejen u svých vojáků, ale především u protivníků. Jeden z jeho soupeřů, pruský maršál Blücher (1742–1819), prohlásil, že pouhá Napoleonova přítomnost na bojišti vydá za 40 000 mužů. Napoleon své myšlenky, na nichž založil svůj způsob vedení operace, nikdy systematicky nepopsal. Je však známo, že se vyhýbal jakékoli schematičnosti. Své plány pro jednotlivá tažení a bitvy se snažil vypracovat tak, aby nepřítel nevěděl, co má očekávat. Jako mistr manévrového boje se snažil vyhrát každé tažení již před první bitvou. Dokázal spojit rychlý přesun s klamným manévrem. Obcházel křídla nepřátelských armád. Blokoval komunikační linie nepřítele. Díky rychlosti přesunu svých armád často přinutil nepřítel bojovat v podmínkách pro něj nevýhodných.

Protivníky, kteří bývali většinou v početní převaze, se snažil zmást tím, že nechával svou armádu do poslední chvíle rozvinutou a pak ji vzápětí dokázal velkou rychlostí soustředit a s místní převahou zaútočit na kritický bod nepřítele. Klasickým příkladem takto vedeného tažení ukončeného vítěznou bitvou je jeho tažení z roku 1805 a bitva u Slavkova.

Bitva u Slavkova

Napoleon Bonaparte zareagoval na změnu situace ve střední Evropě v druhé polovině roku 1805 způsobenou především postupem ruského vojevůdce Kutuzova (1745–1813) rychlým soustředěním svých armád a postupem proti nepříteli. Z ležení u Boloně vyšly jeho armády 2. září a postupně směřovaly proti nepříteli francouzské sbory z celé Evropy (Itálie, severního Německa a Nizozemí). V říjnu obklíčila Napoleonova vojska 30 000 rakouských vojáků v Ulmu a 25. října je přinutila ke kapitulaci. Hlavní část jeho sil dále postupovala na Vídeň, kterou nakonec císař František přenechal Napoleonovi bez boje. V listopadu postupovaly Napoleonovy sbory v patách spojeneckých rusko-rakouských vojsk. U Brna Napoleon dokázal soustředit asi 65 000 vojáků. Spojenecká vojska byla roztroušena na velkém prostoru – například 18 000 mužů arcivévody Ferdinanda se nacházelo až u Prahy. Hlavní síly spojenců byly však soustředěny u Olomouce a z Itálie se k nim blížily posily. Navíc Napoleonovu situaci komplikoval postoj Pruska, které se stále více klonilo na stranu spojenců. Bitva byla nevyhnutelná a pro Napoleona v jeho postavení v okolí Slavkova výhodná.

Záměr spojenců byl jasný – porazit slabší francouzskou armádu a uříznout jí případný ústup na Vídeň obchvatem jejího pravého křídla. Spojenci zaútočili na Napoleonovo pravé křídlo, které částečně ustoupilo. To vedlo k nasazení dalších spojeneckých kolon do tohoto prostoru jižně od Prateckého návrší. Tím si však spojenci výrazným způsobem oslabili střed sestavy. V tomto okamžiku nastupují Napoleonovy sbory v čele se sborem maršála Saulta proti Prateckému návrší a po jeho dosažení je spojenecká armáda rozdělena na dvě části. Ty pak byly v následném boji drtivě poraženy a zahrnány na ústup. Ztráty spojenců činily asi 26 000 mužů, zatímco Napoleonova vojska po bitvě postrádala asi 9000 vojáků. Výsledkem bylo podepsání míru s Rakouskem a Ruskem, což uvolnilo Napoleonovi ruce především ve Španělsku a na dalších dílčích bojištích a výrazně posílilo autoritu a moc Francie v Evropě.

Vliv technického vývoje na vojenství (druhá polovina 19. století)

Parní energie a její aplikace v dopravě se staly důležitým bodem strategických plánů jednotlivých států. S potřebou fosilních paliv se mění priority ve využívání a potřebě jejich zdrojů, které se stávají strategicky důležité. Zavedení parního pohonu do námořní dopravy vedlo ke stavbám Suezského a posléze Panamského průplavu. Rozvoj železnice výrazně ovlivnil průběh konfliktů v období americké občanské války (1860–1865) i pruská vojenská tažení proti Rakousku a Francii. Významnou novinkou byl telegraf, zabezpečující rychlé spojení, ale také zvýšenou možnost rozkrytí plánů. Další změny přineslo výrazné zdokonalení palných zbraní (zadovky, drážkovaná hlaveň). Nejdůležitější změnou, kterou přinesla průmyslová revoluce, byl však odklon od tradičních způsobů výroby náročných na lidskou sílu. To vedlo k uvolnění části populace pro potřeby armády. Průmysl naopak mohl vyrábět více kvalitnějších zbraní.

Nejvýznamnější vojevůdci této doby stáli před novou výzvou – jak se vyrovnat s neočekávanými změnami ve vojenství, které přinesla průmyslová revoluce. Nové technické prostředky pro vedení a podporu války znamenaly, že se válka stává národní záležitostí. Národní hospodářství se plně zapojuje do vedení války. Americká občanská válka se stala z hlediska použitých prostředků, způsobu zapojení hospodářství a celonárodním charakterem první absolutní válkou. Nové podmínky války se odrážely ve střídavých úspěších tehdejších vojevůdců, a to jak **Ulyssese S. Granta** (1822–1885), tak **Roberta E. Lee** (1807–1870).

V Evropě mělo dominantní postavení Prusko, které navazovalo na Bedřicha Velikého. V čele generálního štábu v období průmyslové revoluce stál **Helmut von Moltke** (1800–1891), který dokázal spojit vědecký výzkum s podrobným plánováním a výukou vojenské logiky. Tím připravil pole pro bleskové tažení proti potenciálním soupeřům v Evropě – Rakousku a Francii. Na něj navázal **Alfred von Schlieffen** (1833–1913), který jako vojenský historik doplňoval Napoleonovy a Clausewitzovy teorie studiem starověkých i novověkých tažení. Vytvořil jednoduchou a pružnou strategii pro válku na dvou frontách proti Rusku a Francii.

Změny, které přinesla průmyslová revoluce ve vojenství, se zákonitě odrazily i na vlastním bojišti. Pěchota a jízda, dosud páteř všech armád, ztratily schopnost útočit proti spojené síle dělostřelectva a ručních zbraní. Výsledkem této změny byl přechod od frontálních útoků v zákopovou válku spojenou s budováním stále odolnějších objektů polního opevnění, což ve svém důsledku vedlo k budování moderních opevňovacích staveb podél hranic některých států.

Počátek 20. století - totální válka

V tomto období došlo ke spojení spalovacího motoru se zdokonalenými zbraněmi. To vyvolalo drastické zvýšení ničivých účinků a s tím spojené zrychlení tempa vedení operací. Velení v tomto období dosáhlo svého vrcholu v Německu. U všech velmocí byla zavedena instituce generálního štábu, který ve své struktuře a funkci vycházel z Moltkeho modelu. V anglosaských zemích se tato myšlenka prosazovala obtížně, jelikož se jevila jako krok k militarismu. V Británii byl proto ustaven institut generálního štábu až po búrské válce a ve Spojených státech až po válce se Španělskem.

Pojetí národa ve zbraních bylo nahrazeno myšlenkou národa ve válce. Schopnost národa produkovat a dodávat svým ozbrojeným silám zbraně a potraviny se stala mnohem důležitější

než pouhé lidské zdroje v uniformě. Projevilo se to i v případě Ruska v průběhu první světové války, jehož milionová armáda se vzhledem k permanentnímu nedostatku munice a zásobování bojiště vůbec stala téměř neškodnou tváří v tvář německým zbraním. Dalším prvkem ovlivňujícím zemi vést válku byla možnost obchodu a zásobování surovinami ze zahraničí. Britská pozemní blokáda centrálních mocností a Německá ponorková kampaň proti námořním spojům Británie se vyrovnaly. To ve svém důsledku znamenalo, že možnost trvalého zásobování průmyslu surovinami byla strategicky možná důležitější než okamžitá situace na frontě.

Vojenská rozhodování byla nevyhnutelně diktována politickými a hospodářskými ohledy, válka přestala být věcí pouze vojenskou nebo vojáků. Úspěch v totální válce spočíval stejně tak na schopnosti zemědělců zajistit potraviny, dělníků vyrobit dostatečné množství válečných potřeb jako vojáků zvítězit na bojišti. Tato zkušenost se ukázala již v době americké občanské války, kdy rozhodla o jejím výsledku především neschopnost Jihu zajistit potřeby války.

Strategie na bojišti byla velkou měrou závislá na úderné síle. To, že jednotlivé operace v dílčích fázích války na všech rozhodujících frontách uvázly v dlouhodobé zákopové válce, neznamená, že by byla ze strategického hlediska podceňována úloha manévru ve spojení s palebnou silou k dosažení rozhodnutí. Tato slepá ulička byla způsobena jednak územními omezeními na západní frontě a jednak taktickou činností na jednotlivých bojištích. První světová válka byla zahájena velkolepým manévrem na západní frontě podle Schlifffena plánu⁴⁸ a stejně tak byl tento manévr zastaven a posléze i odražen manévrem maršála Joffreho (1852–1931) na Marne. Teprve, když manévrující soupeři dorazili na konec jimi dosažitelných území, dostává se válka na západní frontě do patové situace. Z ní pak vede jediné možné východisko, a to frontální útok a průlom. V prvních dvou letech války byl kladen důraz na taktický průlom, který však vzhledem k možnostem obou stran rychle přesunovat zálohy podél bojiště vedl k jeho rychlé likvidaci. Proto byl jasný přechod na strategický stupeň manévrování, který se snažily aplikovat obě strany. Útok na hluboce členěnou obranu vyžadoval nejen počáteční, okamžitou převahu pro její prolomení v daném prostoru, ale hlavně schopnost tuto sílu doplňovat, a to jak formou lidských záloh, tak i materiálem a municí. Jen tak bylo možné rozvinout úspěch. Kromě několika případů přechodného nebo nevýznamného prolomení obrany nedošlo v průběhu bojů na západní frontě k rozhodující operaci tohoto druhu. Hlavním omezujícím prvkem byla schopnost pohybu vojenské techniky, mobilní palebné podpory a hlavně logistické podpory schopné zásobovat bojující vojska v průlomu. Na ostatních frontách, především na východní, byly možnosti rozsáhlých manévru mnohem větší vzhledem k rozsahu bojiště a s ním související naplněnosti fronty.

Na počátku století se evropské velmoci v podstatě shodly ve svých vojenských doktrínách na nutnosti chopit se iniciativy a hlavně ji udržet. Armády jsou stavěny a vojáci vychováni v útočném duchu. Zajímavou myšlenku přinesl do vojenské teorie varšavský bankéř Ivan S. Bloch. Ten v knize *Budoucí válka ve svých ekonomických a politických relacích: je nyní válka možná?*⁴⁹, která vyšla v roce 1898 v Petrohradě, na základě studia děl o vojenství došel k závěru, že zvýšená síla soudobých palebných zbraní válku znemožňuje „s výjimkou za cenu sebevraždy“. Bloch sice přecenil účinnost zbraní, byl však zřejmě mnohem blíže realitě než představitelé tehdejších vojenských škol, kteří stále prosazovali frontální útok jako hlavní druh vedení bojové činnosti.

⁴⁸ DUPUY, Ernest R., DUPUY, Trevor N. *Vojenské dějiny 1. a 2. díl*. Praha: Forma s. r. o., 1996, s. 1025.

⁴⁹ Tamtéž, s. 1038.

První světová válka přinesla do vedení války několik nových aspektů, které výrazně ovlivnily vojenskou teorii, strategii, operační umění a taktiku i doktrinální systém všech států v období do začátku druhé světové války. Válka se stala trojrozměrnou – novým prvkem je letadlo, a to nejen jako pozorovací stanoviště, ale i jako výrazný (možná rozhodující) bojový prvek. Dalším novým prvkem je tank, který je jako každá novinka na jedné straně zatracován či nedoceňován, na druhé zase přeceňován. Motorizace armád spojená se schopností rychlého manévru se stává v následujícím období rozhodujícím měřítkem pro „modernost“ armády. V první světové válce byla také poprvé použita proti nepříteli systematická psychologická kampaň zaměřená na podvracení morálky nepřátelských vojáků a civilního obyvatelstva i propagační kampaň pro posílení úsilí na domácích frontách.

Strategické plány zneprátelených stran byly připravovány už před samotnou válkou.

Německý plán vycházel z modifikované verze Schlieffenova plánu připraveného pro případ vedení bojů na dvou frontách, tedy proti Francii a Rusku (Alfred von Schlieffen byl náčelníkem německého generálního štábu v letech 1891–1906). Německá armáda měla za úkol udržet co nejmenšími silami pomalu se mobilizující Rusy na východě a zároveň hlavními silami rozdrtit Francii. Plán vycházel z předpokladu, že Francie bude dodržovat neutralitu Nizozemska a Švýcarska a soustředí své úsilí na získání Alsaska a Lotrinska. Stavěl tedy na současném simulovaném útoku malé části armády z Alsaska a Lotrinska s následným ústupem a útokem hlavních německých sil přes Nizozemsko a Belgii. Cílem bylo obejít Paříž ze západu a obklíčit tak celou francouzskou armádu a přinutit ji ke kapitulaci. Zatím by část sil ve východním Prusku ustupovala před postupujícími Rusy. Po porážce Francie by byl proveden rychlý přesun německých sil na východní frontu (díky dokonalému systému železnic), kde by bleskovým úderem porazily Rusy. Válka měla skončit během několika týdnů.

Francie plánovala soustředění svých sil podél východních hranic a okamžitý úder na Alsasko a Lotrinsko (přesně podle Schlieffenova předpokladu). Tato koncepce byla jádrem plánu XVI z roku 1911. Hlavní velitel francouzské armády sice došel k závěru, že německý útok bude veden přes Belgii, a chtěl mu proto předejít reorganizací armády a postupem francouzských vojsk přes Belgii, ale jeho idea nebyla pochopena a následně byl uvolněn z funkce. Přesto byly jeho myšlenky částečně využity a vznikl tak plán XVII, jehož autorem byl generál Joffre. Ten počítal s okamžitým útokem francouzské armády v Alsasku a Lotrinsku, ale zároveň vylčil dvě armády pro případ německého postupu přes Belgii. Plán dále počítal s okamžitým nástupem Ruska proti Německu a Rakousku a koordinací úsilí s Britským expedičním sborem. Největší jeho chybou bylo však tradiční francouzské nedocenení okamžité síly a schopností německé armády.

Ruský plán předpokládal okamžitou ofenzivu proti Německu i Rakousku bez ohledu na případné problémy s mobilizací, která byla plánována na tři měsíce. Výsledkem byly počáteční úspěchy proti oběma zemím.

Na **rakousko-uherské** straně vypracoval náčelník generálního štábu generál Franz Conrad von Hötzendorf dva plány: plán „B“ pro válku proti samotnému Srbsku a plán „R“ proti Srbsku a Rusku. Nejprve se rozhodl pro první z nich, ale v průběhu soustředění sil jej zavrhl a zvolil postup podle plánu „R“. To vedlo k tomu, že v době zahájení války neměl k dispozici v potřebných prostorech žádný ze svých šesti sborů.

Meziválečné období a druhá světová válka

Toto období, které končí použitím první jaderné bomby, čímž otvírá dveře nové atomové éře ve vojenství, znamenalo nevidaný rozsah ve vývoji motorů, zlepšení konstrukce tanků, nové úkoly pro letectvo, vývoj raketových zbraní a elektrotechniky. Postupně bylo potlačeno klasické dělení operací na pozemní, námořní a vzdušné. Úspěch v tomto novém koordinovaném trojrozměrném vedení války závisel na schopnostech využití a propojení civilní vědy a průmyslu na jedné straně, na vojenském umu a rozvoji vojenské teorie na straně druhé. Zvítězit pak mohl jenom stát, který dovedl co nejlépe spojit různá hlediska daného projektu s možnostmi a schopnostmi využití zdrojů.

Další výraznou změnou ve vedení války je její úzce koaliční pojetí (druhá světová válka na straně spojenců). To vedlo ke sdružení velitelů, štábů, vojsk a zdrojů nejprve Velké Británie a Spojených států a posléze i dalších zemí na různých úrovních. Logistika se postupně vyvinula v samostatný vojenský vědní obor, jehož mistrovským produktem bylo zásobování invazních vojsk v Normandii.

Vývoj vojenské strategie v meziválečném období

První světová válka přinesla do vedení bojové činnosti několik zásadních novinek, které ovlivnily vývoj vojenského umění a strategie v meziválečném období. Jednalo se především o:

- *délku vedení soustavné bojové činnosti*

V předchozích konfliktech, které byly časově delší než první světová válka (stoletá válka, třicetiletá válka, sedmiletá válka, napoleonské války...), se vždy jednalo o jednotlivá tažení, mezi kterými byly kratší či delší období bez vedení bojové činnosti. Tato období byla nutná k obnově bojeschopnosti zúčastněných armád, obnově zásobovacího systému a hospodářství vůbec. První světová válka představovala více než čtyři roky bojů na všech frontách bez patrných přestávek. Bojová činnost se vedla soustavně, i když s různou aktivitou, a jednotlivé bitvy trvaly i několik měsíců (Verdun).

- *poziční vedení obrany na západní frontě a převážně manévrový způsob vedení bojové činnosti na východní frontě*

Tato skutečnost zásadně ovlivnila názory na vedení budoucí války ve státech zapojených do bojů na obou frontách.

- *zavedení dělostřelecké přípravy*

Tento nový element vedl k nutnosti vyrábět a na frontu dopravovat obrovská množství munice. Schopnost logistiky zajistit tuto potřebu se stala rozhodujícím limitem pro možnosti obou stran války.

Sovětský svaz

Sovětská vojenská škola, která se rozvíjela souběžně s výstavbou Rudé armády, přinesla do vojenské teorie nejvíce novinek a lze ji jednoznačně považovat za nejprogresivnější. Na základě zkušeností carské armády z první světové války stavěla především na strategickém útoku jako hlavním druhu bojové činnosti. Jeho součástí mohla být i přechodná, dílčí, obranná operace. Došlo k významnému rozvoji teorie hluboké útočné operace, kde se čelní útok vedený převahou sil na směru mění v hloubce na obchvatné manévry na křídlech.

Nejvýznamnější osobností sovětské meziválečné vojenské školy byl **Michail Nikolajevič Tuchačevský** (1893–1937), jehož stěžejní dílo *Nové otázky války* obsahovalo základní myšlenky,

pojmy a definice související se sovětskou vojenskou strategií a s ní spojenými úkoly budování Rudé armády. Vzhledem k hospodářské situaci Sovětského svazu poloviny třicátých let minulého století pochopil, že není v možnostech země budovat jenom vojenské systémy a prvky, které lze nazvat parazitními. Zavedl proto také například pojem *aeromotomechanizace*, což byl vojenský systém, jehož prvky zároveň sloužily v národním hospodářství, a vysvětloval její využití: „Protože aeromotomechanizace je systémem standardním a v době míru lze použít těchto strojů, vytváří [...] předpoklady pro jejich opravdu hromadné použití ve válce. Tak vzniká situace, že velké množství technicky nejdokonalejších zbraní má kořeny přímo v národním hospodářství.“⁵⁰ Dále prosazoval urychlené zavádění tanků do výroby a výzbroje. Hlavním úkolem tankových svazků bylo působit na celé šíři a do celé hloubky sestavy protivníka. Cílem bylo proniknout do týlu nepřítele a odříznout jeho prvosledové jednotky od druhých sledů a záloh. Sovětská vojenská strategie byla také založena na koaličním charakteru budoucí války. Vycházela z předpokladu, že válka může začít i bez jejího vypovězení. Cílem Sovětského svazu a jeho Rudé armády bylo zničit protivníka na jeho území. K dosažení tohoto cíle bylo možné dočasně vyklidit části území, při zachování bojeschopnosti hlavních sil přejít do obrany a po vyčerpání protivníka přejít do strategického útoku. Příkladem války vedené podle těchto zásad byl sovětsko-japonský konflikt u Chalkin Golu.

Velká Británie a USA

Průběh bojů na západní frontě a množství ztrát na straně Francouzů, Britů a Američanů vedl západní velmoci k přesvědčení, že válka světového rozsahu se už do konce 20. století nebude opakovat. Případné lokální konflikty se budou odehrávat mimo Evropu a vyřeší je malé profesionální síly maximálně do velikosti sboru. Ty budou silně naplněny technikou a zbraněmi tak, aby měly především technologickou převahu. Hlavním problémem bylo stanovit velikost dostatečné síly umožňující vedení manévrové útočné i obranné činnosti s tím, že délka konfliktu se ani zdaleka nebude rovnat délce první světové války. Strategické koncepce obou států navíc výrazně ovlivnila hospodářská krize na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století, která způsobila až 40% propad hrubých domácích produktů, což se následně odrazilo ve financování zbrojní výroby, výzkumu ale i délky vojenské služby jako takové. Velká Británie a USA se snažily především zajistit námořní převahu nutnou k zabezpečení potřeb svých zemí. To měla zabezpečit smlouva, která byla uzavřena v roce 1922 ve Washingtonu mezi tehdejšími námořními mocnostmi Anglií, Francií, Japonskem, Itálií a Spojenými státy a která stanovila celkovou tonáž jednotlivých loďstev podle kategorií. Podmínky této smlouvy byly porušeny (čímž smlouva ztratila platnost) v roce 1934 Japonskem a Německem (tyto dvě mocnosti již dříve deklarovaly u svých lodí podstatně menší tonáž, než měly ve skutečnosti). Německo bylo po první světové válce ještě navíc omezeno kapitulační smlouvou z Versailles (1917–1935), která mu zakazovala stavět bitevní lodě o výtlačku větším než 10 000 tun, což v praxi vylučovalo stavbu této kategorie lodí vůbec. To nakonec vedlo k nutnosti přepracovat vojenské strategie všech západních států.

⁵⁰ BROŽ, Ivan. *Manažeři války*. Praha: Epoque, 2003, s. 384.

Francie

Francie vycházela při stanovování své poválečné vojenské strategie také z výsledků předešlé války a vzhledem ke vzniku nových střeoevropských zemí (Československo, Spojené království Srbů, Chorvatů a Slovinců) nachází na východních hranicích svého tradičního nepřítel nové spojence. Vývoj francouzské vojenské strategie procházel několika fázemi. V první se Francie spoléhá především na útok vedený současně ze dvou směrů: jednak z Alsaska a Lotrinska na východ, jednak z Československa na západ, směrem na Mnichov a Berlín, který by vedly jednotky československé branné moci. Postupně však přechází na strategii založenou na obraně a buduje Maginotovu linii. Její výstavba prochází několika etapami v souvislosti s vývojem mezinárodní situace a především s vývojem v Německu. Linie nejprve kryla hranici s Německem a Itálií a postupně byla prodlužována podél Belgických hranic až k pobřeží kanálu La Manche. Linie měla vést k vyčerpání protivníka a pak měl následovat strategický útok spojený s překročením hranice a zničením nepřítel. Letectvo zajišťovalo vzdušnou převahu nutnou k vedení války. V této strategii nebyly však vůbec rozpracovány zásady obrany na vlastním území v operační hloubce po případném prolomení Maginotovy linie. Země tedy nebyla připravena na vedení dlouhodobé války.

Německo

Německá vojenská strategie vycházela z podobných předpokladů a zásad jako strategie sovětská. Německo pochopilo, že vzhledem ke svým omezeným zdrojům není schopno vést dlouhodobou válku. Na konci první světové války se objevují první teoretické práce, ale i nekonformní názory, které naznačují budoucí směr vývoje tankové teorie vedoucí až k „blitzkriegu“ – bleskové válce. Jedním z prvních, kdo vybočili z řady, byl britský ženijní kapitán Martel. Ve svém pojednání *Tank Army (Tanková armáda)* vyjádřil představu, že v budoucnosti se tank stane nejdůležitější zbraní a války se budou odehrávat mezi tankovými armádami protivníků. Ještě v době první světové války se Martelových myšlenek chopil britský major J. F. C. Fuller. Ten hodlal do války vrátit mobilnost, a to tak, že se pro tanky vybere nevhodnější terén a tomu se pak co možná nejlépe přizpůsobí útok. Fuller tedy požadoval něco, co mělo už velmi blízko k bleskové válce: krátký, prudký tankový nájezd, který měl demoralizovat nepřítel a prolomit linii, nikoli však dobýt území. To měly zajistit oddíly pěchoty a jízdy, které tento tankový nájezd podporovaly, a letectvo, které by při nízkém letu bombardovalo nepřátelské pozice. Protože se do té doby tanky nasazovaly bez ohledu na okolnosti, a podle toho to pak také často dopadalo, znamenaly Fullerovy myšlenky poměrně radikální přístup.

Vývojem teorie bleskové války se v průběhu dvacátých a na počátku třicátých let minulého století zabývaly všechny evropské státy, ale pouze Německo a Sovětský svaz ji dokázaly aplikovat. Německo tedy postavilo svou strategii na strategickém útoku na dvou až třech směrech s následným obklíčením hlavních sil protivníka. Hloubku zajišťovaly ze vzduchu výsadkové síly a vzdušnou nadvládu mělo zajistit letectvo, jehož hlavním úkolem byla podpora postupujících pozemních jednotek a zničení letectva protivníka již na zemi v první fázi operace.

V průběhu dvacátých let se však objevilo i několik dalších radikálních koncepcí vedení budoucí války. Zatímco na konci první světové války bylo letectvo považováno za podpůrnou zbraň ozbrojených sil, o několik let později již tvořilo jejich rovnocennou složku. Velký vliv na tento proces měla představa letecké války, jak ji razil italský generál Giulio Douhet, který proklamoval myšlenku naprosté nadřazenosti letectva v budoucí válce. Mohutné bombardovací letectvo mělo být hlavním prostředkem pro zničení veškerého technického a vojenského potenciálu nepřítel. Pozemní armáda byla podle Douheta jen podružnou okupační mocí,

kteřá by jen dovršila dobytí cizího území. V meziválečné době tuto myšlenku vyznávaly nejvíce italská, americká a částečně i britská armáda. Neuváženost Douhetových představ byla dokázána už ve španělské občanské válce, ale přesto za druhé světové války dosáhly svého zlatého věku. Douhetismus proklamovali zejména Italové, ale v jeho praktickém uskutečnění jim bránily zejména ekonomické potíže. Stejně jako v případě obrněné techniky neměl italský průmysl prostředky na sestrojení mohutných strojů s dlouhým doletem.

Vliv techniky na strategii

Válka na zemi

Až do 20. století vedly války hlavně profesionální armády. Ve 20. století bylo potřeba úsilí celého národa, aby dokázal uspokojit potřeby válečné mašinérie. Válka se týkala nejen vojáků, ale i širokých vrstev obyvatelstva, které se staly přímými účastníky bojů a jejich obětmi. Ve válkách 20. století zahynulo více než sto milionů lidí. Logickou odpovědí na stále mohutnější smrtící účinky zbraní je snaha o ochranu živé síly. Na bojišti první světové války se objevily první tanky. Jestliže první světová válka byla válkou kulometů, tak ve druhé byl tank hlavní zbraní. Jeho dominance v pozemních operacích byla překonána v samém závěru války prvním použitím jaderné zbraně.⁵¹

Žádná zbraň neměla na bojišti takový dopad jako tank, který byl poprvé hromadně nasazen za první světové války. Dokázal v jedné zbraní spojit palebnou sílu, ochranu a pohyblivost. Nejdůležitějším faktorem je palebná síla, která dělá zbraň zbraní a tank tankem. Poprvé byly britské tanky použity 15. září 1916 u Flers. Velitelé se je však museli naučit používat. První vystoupení bylo neúspěšné, ale v bitvě u Cambrai v listopadu 1917 již dokázaly výrazně pohnout se statickou frontou. Dosažené zisky však byly záhy ztraceny nevhodným plánováním dalších fází útoku. Ovšem i přes problémy lze konstatovat, že spojenecké tanky na západní frontě významně přispěly k porážce Německa. Po válce však došlo především u západních mocností k přechodnému útlumu vývoje této zbraně. Naopak tomu bylo v Sovětském svazu a Německu, jejichž spolupráce na vývoji nových zbraní, včetně tanků, se datuje od poloviny dvacátých let. Německo přizpůsobilo tankům celé své pojetí vedení válek a postavilo na něm i svoji strategii. Blesková válka v sobě spojila propracované použití pozemních útoků tankových a motorizovaných jednotek v kombinaci s dělostřelectvem a letectvem. Schopnost vyrobit a na frontu dodat co největší množství tanků se ukázala jako rozhodující pro dosažení vítězství. Z tanku se stala „královna bitevních polí“⁵². Rozvoj této zbraně neustrnul ani s nástupem jaderných zbraní. Současné konflikty ukazují jejich nepostradatelnost prakticky ve všech operacích a na všech bojištích. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století došlo k dalšímu výraznému technologickému pokroku v jejich vývoji. Díky vývoji a aplikaci nového typu pancéřování, použitím turbínového pohonu a zavedením podkaliberní munice s ochuzeným uranem spolu se systémem řízení palby vznikl bojový prostředek, který má a bude mít i v budoucnu svou nenahraditelnou roli.

Jednoznačně největší změnu do vojenské strategie přineslo první použití jaderné zbraně Američany v Hirošimě a Nagasaki. Navíc, vzhledem k následným úspěchům při dobývání

⁵¹ FORTY, G. *Pozemní války*. Praha: Beta, 2001, s. 6–9.

⁵² Tamtéž, s. 85.

vesmíru vznikla i nová, skutečná globální zbraň. To způsobilo, že ozbrojené síly byly nuceny při změnách svých vojenských koncepcí, doktrín a strategií čelit největším problémům ve své historii. Zbraně se staly rozhodujícím činitelem strategie. Záměr zastrašit protivníka na byl na důležitosti, tajemnosti a vynalézavosti. Objevuje se nový pojem – *zvládnutí konfliktu*. Dostupnost jaderných zbraní a hrozba téměř jisté katastrofy při jejich použití rozdělila vedení války a koncepce, které se k němu vztahují, na dvě zcela odlišné úrovně: vyšší, která zahrnuje obecnou (strategickou) jadernou válku mezi velmocemi, a nižší (konvenční), jež se pravděpodobně obejde bez jaderných zbraní, přestože ani to nelze zcela vyloučit.

Válka ve vzduchu

V roce 1794 provedl kapitán Coutelle první letecký průzkum, když pozoroval rakouská postavení. V roce 1849 provedli Rakušané první bombový útok vypuštěním balónů nad Benátky. Dne 1. listopadu 1910 italský poručík Gavotti jako první pilot letadla těžšího než vzduch bombardoval turecká postavení v Libyi. Na konci první světové války již byly ve výzbroji tisícikilové tříštivé bomby. Po skončení bojů však došlo, podobně jako u jiných druhů zbraní, k útlumu zájmu o vývoj v oblasti vojenského letectví. Výjimkou bylo námořní letectvo, kde vznikaly speciální letouny určené pro zcela nový typ zbraně – letadlovou loď. Vývoj letadel byl v meziválečném období zaměřen na zvýšení doletu, nosnosti a rychlosti. Výrazným příspěvkem k novému chápání funkcí letectva bylo využití německých JU 52/3m k přepravě vojáků již v prvních fázích občanské války ve Španělsku. Ve druhé polovině třicátých let rostl tlak na vývoj a výrobu moderních letadel všech typů především v Německu, Velké Británii a Sovětském svazu. Výrazně však zaostávala Francie a USA. Na vedení vzdušné války měl pak rozhodující vliv objev a aplikace radaru. Druhá světová válka přinesla celou řadu novinek jak v technice, tak v použití letectva: hromadné bombardování, využití leteckých útoků z palub letadlových lodí, vedení námořních bitev pomocí palubního letectva, zvyšování nosnosti a doletu – pojem strategické letectvo, bezpilotní prostředky, dálkově naváděné bomby. Nejvýznamnějším počinem bylo zavedení proudového pohonu letadel, které ovlivnilo celé pojetí letecké války. Zásadní změnou bylo i použití strategického letectva k bombardování jadernými bombami.

Po válce vývoj strategického letectva pokračoval v nezmenšeném tempu. Nové vodíkové (termojaderné) zbraně mohl Boeing B-52 již v polovině padesátých let dopravit na vzdálenost 9500 km. Prakticky celá druhá polovina 20. století se stala ve vzduchu bojem dvou koncepcí: sovětské a americké. Finanční náročnost vývoje a stavby nových letadel vedla k zásadní redukci jejich počtu. Zásadní změnu v použití letectva přinesla první válka v Perském zálivu v roce 1991, která byla zahájena útokem letectva bez součinnosti s pozemními silami. Pozemní jednotky spojenců nastoupily do bojů teprve po naplnění cílů letecké části operace.

Válka na moři

Stejně jako u pozemních a leteckých složek došlo i ve vojenském námořnictvu v průběhu 20. století k nejzásadnějším změnám od jeho vzniku. Počátek století byl ve znamení obrovských loďstev vyzbrojených bitevními Dreadnoughty s děly ráže 15 palců a připravených svést rozhodující námořní bitvu s nepřitelem. První světová válka však ukázala, že k rozhodnutí konfliktu mohou tyto mohutné jednotky přispět pouze minimálně. Ale objevuje se nová námořní zbraň, kterou je ponorka určená především k boji s konvoji a k jejich likvidaci. Tím lze zasáhnout nepřitelem na nejcitlivějším místě, což je materiální schopnost vést dlouhodobou válku. V meziválečném období nastal útlum ve vývoji a stavbě velkých námořních jednotek

kromě nového typu plavidel, jímž jsou letadlové lodě. Během druhé světové války se právě ony staly rozhodující silou k vedení ofenzivních námořních operací. Postupně převzaly i rozhodující roli při zajišťování kombinovaných operací především v rámci amerického postupu v Tichém oceánu.

Dalším důležitým prvkem byl vývoj elektroniky – od zajištění komunikace a jejího sledování v první světové válce po vývoj podmořských detekčních přístrojů, jako byl ascid ve válce druhé. Vyrobovací operace prováděné ve druhé polovině války přinesly nutnost vývoje a stavby nových vylobovacích plavidel, zásobovacích lodí a lodí zajišťujících hromadnou strategickou přepravu přes oceán. Bitevní loď byla postupně odsouzena do role doprovodného plavidla a stanoviště palební podpory při vylobovacích operacích; od poloviny osmdesátých let byly stahovány do rezerv a následně rozebírány.

Použití atomových bomb přineslo přesvědčení, že politický vliv lze prosazovat svazem bombardérů schopných nést jaderné zbraně a že pro ohromné síly vojenského námořnictva není uplatnění.⁵³ Vzhledem k faktu, že jaderné zbraně lze rozmístit i na moři, byl tento názor záhy překonán a letadlové lodě a ponorky dostaly novou strategickou roli. Technický vývoj se v tomto období soustředil na letadlové lodě a ponorky. Na letadlové lodě byly umístěny stroje s proudovými motory a tak dochází k vyrovnání námořních a pozemních leteckých sil. Skutečnou zásadní změnu přineslo však až zavedení jaderného pohonu na povrchová plavidla a posléze i ponorky, jejich vyzbrojení řízenými střelami s jadernými hlavicemi, naváděnými torpédy a minami. Tím se z ponorky ve spojení s letadlovou lodí stává nejobávanější prostředek strategického vedení války.

Strategická teorie a praxe

Na základě historického vývoje vojenské strategie lze dále uvažovat nad poválečným vývojem završeným současnými vojenskými strategickými koncepcemi. Historie této vědní disciplíny a zkušenosti, které přinesl poslední celosvětový konflikt, výrazně ovlivnily strategické názory a teorie, které od konce druhé světové války vypracovala řada vojenských i civilních teoretiků. Ovlivnily nebo dokonce určovaly současnou vojenskopolitickou strategii – a to nejen Spojených států, NATO či Ruské federace, ale také Číny, Indie, Argentiny, Brazílie a dalších států, které soupeří o pozici regionálních vojenských velmocí.

Historické zkušenosti a vývoj ukázaly nezbytnost těsného spojení vědy s vojenskou praxí. V roce 1961 dostala strategická doktrína Spojených států určité obrysy, a třebaže pak nikterak neustrnula v nějakých pevných formách, přece jenom se od té doby vyvíjela klidněji. I to je třeba považovat za zásluhu strategického zkoumání a za důsledek činnosti expertů. Celou oblast, která se nabízelá jako předmět jejich bádání, prozkoumali tito specialisté tak důkladně, že se v jejich studiích setkáváme jak s aktuálními otázkami současné doby, tak i s problémy, které pravděpodobně vyvstanou v nejbližších letech. V tomto procesu vědci vypracovali metody, které umožňují načrtnout s jistou věrohodností i budoucnost.

Sám vývoj vojenské techniky přispěl ke stabilizování situace a dosáhl stavu, kdy je schopen poskytnout širokou paletu volitelných možností. V dřívějších letech byla technika silou, která podstatně ovlivňovala strategické rozhodování nebo si určitá rozhodnutí prostě vynucovala.

⁵³ KEMP, P. *Námořní války*. Praha: Beta, 2002, s. 9.

Bylo tomu tak proto, že se zdálo, že vojenská technika nabízí jen jediné možné řešení. Dnes je její určující působení podstatně slabší. Díky existenci široké škály technických prostředků se vymoženosti vojenské techniky opět staly skutečnými nástroji v pravém slova smyslu. Štáby plánující operace i politici, kteří o nich rozhodují, mají možnost zcela svobodné volby.

V polovině šedesátých let minulého století všeobecně převládal názor, že technický převrat, který by nějak hluboce změnil existující podmínky současné vojenské situace, je v nejbližší budoucnosti málo pravděpodobný. V nejbližších letech se nedá očekávat nic, co by svým významem řádově odpovídalo vynálezu termonukleárních náplní, zkonstruování raket, pomocí nichž lze uvést na oběžnou dráhu kolem země těžké náklady, vynálezu raketového motoru na pevné palivo, jaderného pohonu ponorky nebo vyvinutí a zavedení průzkumných a spojovacích družic do výzbroje. I toto tvrzení má, jak nás učí studium vojenské historie, své meze. V historii válek a vojenského umění je jen velmi málo předpovědí týkajících se charakteru vývoje technického pokroku, které by byly skutečně výstižné. Všechny převratné změny, k nimž došlo za poslední období, se vždy zdály nepravděpodobné, ale jen do chvíle, než se staly skutečností.

V dřívějších etapách vývoje se vynálezy a objevy, na jejichž základě bylo možné konstruovat nové zbraňové systémy, často stávaly výchozím bodem pro vytváření nových strategických názorů pro nové strategické plánování. V současné době je tomu naopak. Rozsáhlá škála možností, s nimiž disponuje výzkumný komplex, obsahuje nebo může v dohledné době poskytnout prostředky k realizaci téměř každého plánu. Jedinou podmínkou k tomu je odvážit se plně využít potřebných, často skutečně mohutných prostředků. Štáby odpovědné za plánování na strategické úrovni mají možnost před zahájením vlastního plánovacího procesu vycházet z jasně definovaného cíle, kterého je nutné dosáhnou. Po jeho stanovení lze začít se zpracováváním návrhu strategie, který povede ke stanovenému cíli. Následně je možné volit nástroje, které tuto strategii naplní – a to zbraňové systémy, které jsou k její realizaci zapotřebí. Pak se tyto zbraňové systémy mohou začít budovat. Základní změnou tedy je, že se strategie nepřizpůsobuje úrovni techniky ani vývoji zbraní a zbraňových systémů, ale je tomu naopak. Takový postup byl nemyslitelný, pokud voják, politik a vědec působili na zcela odlišných úrovních a jejich znalosti nebyly dostatečné a vzájemně koordinované. Jejich propojení přineslo další zásadní změnu. Ze druhé světové války pak vzešla nová generace, pro niž ekonomie, diplomacie, sociologie, jaderná fyzika, elektronika, vojenská strategie, mocenská politika a psychologie jsou běžně známé pojmy.

Při pohledu na historický vývoj nám nemůže uniknout skutečnost, že podnět k tomu, aby se k novým problémům přistupovalo novým způsobem, vyšel daleko dříve od vojenských institucí než od oněch civilních míst, která nesou odpovědnost za formulování politiky. Po ukončení druhé světové války, ale také po každém z rozhodujících konfliktů poválečného období (Korea, Vietnam) se jednotlivé složky ozbrojených sil – vojenské letectvo, námořnictvo a pozemní síly – začaly zabývat úkoly spojenými s vývojem nových generací zbraní a zpracováním nových strategických plánů a doktrín.⁵⁴

⁵⁴ SCHWARZ, Urs. *Strategie včera, dnes a zítra*. Praha: Naše vojsko, 1968, s. 169.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, 357 s.
- BEAUFRE, André. *Úvod do strategi (Introduction à la stratégie)*. Praha: Naše vojsko, 1967.
- BROŽ, Ivan. *Manažeri války*. Praha: Epoque, 2003. ISBN 80-86328-31-7.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.
- COOKSLEY, Peter G. *Letecké války*. Praha: Beta, 2002. ISBN 80-7306-048-5.
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- DUPUY, Ernest R., DUPUY, Trevor N. *Historie vojenství. Díl 1*. Praha: Forma, 1996. ISBN 80-7216-000-5.
- DUPUY, Ernest R., DUPUY, Trevor N. *Historie vojenství. Díl 2*. Praha: Forma, 1997. ISBN 80-7213-008-0.
- FORTY, G. *Pozemní války*. Praha: Beta, 2001. ISBN 80-86278-99-9.
- JANDERKA, Richard. *Strategické myšlení*. Brno: ÚSS. 2002-S-1-032.
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie*. Brno: VA, 2001.
- KEMP, P. *Námořní války*. Praha: Beta, 2002. ISBN 80-7306-025-6.
- LIDDELL HART, B. H. *Histoire mondiale de la stratégie*. Paris, 1998.
- CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud. *Dictionnaire de stratégie militaire*. Librairie Académique Perin, 1998. ISBN 2.262.01374-8.
- MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. Praha: Ivo Železný, 1997. ISBN 80-237-3544-6.
- Mistr Sun. *O válečném umění*. Praha: Naše vojsko, 2005. ISBN 80-206-0773-0.
- SCHWARZ, Urs. *Strategie včera, dnes a zítra*. Praha: Naše vojsko, 1968.
- SOKOLOVSKIJ, Vasilij D. *Vojenská strategie*. Praha: Naše vojsko, 1963.
- TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-7203-445-6.

ORIENTACE VE STUDIU**Shrnutí**

Vznik strategie a strategického myšlení je spojen se vznikem prvních organizovaných státních útvarů s vyšším stupněm společenského vývoje, vzdělanosti a technologií, které umožnily vybudování adekvátní mocenské a politické základny pro výstavbu a použití ozbrojených sil. Nejstarší zachované úvahy o strategii se objevují nezávisle na sobě v různých civilizačních okruzích, přičemž pro celkový vývoj strategického myšlení jsou stěžejní díla, která vznikala ve staročínské civilizaci a evropském antickém okruhu.

Vývoj poznání v oblasti vojenské strategie odráží plně celkové politicko-ekonomické uspořádání společnosti své doby. Přes limitované možnosti agrární společnosti v zásobování armády jsou již zde formulovány teoretické základy vojenská strategie. První díla a následně i školy vojenské strategie vznikají již ve starověku a obsahují dosud platné zásady strategického plánování i prvky moderní strategie. S mocenským vzestupem římského impéria se pohled na vojenskou strategii a její rozvoj zaměřuje především na zajištění dostatečného

množství sil nezbytných k udržení dosažených územních zisků a s nimi spojených ekonomických výhod.

Celospolečenské změny, které byly důsledkem souhry několika dějinných faktorů a událostí, se v evropském prostředí ve středověku projevily relativním úpadkem vzdělanosti i s ní související stagnací mnoha oborů, strategické myšlení nevyjímaje. Nový impulz představovalo období renesance, které znamenalo i odklon od ritualizovaného způsobu vedení válečných konfliktů k modernějším formám vedení boje. K výrazným změnám ve vývoji vojenské strategie dochází díky zavedení palných zbraní a na ně navazující výstavbě pravidelných armád. Problematika boje vedeného pomocí dělostřelectva, ekonomický a politický vliv na vedení války, vyvolaly nový zájem intelektuálů své doby. Ve schopnosti využívat nových prostředků, v jejich množství a pohyblivosti v souladu s plánováním se odráží nové pojetí strategie jako vědy. Největší rozvoj klasického strategického myšlení je spojen s 19. stoletím. Osobnosti, jako Jomini a von Clausewitz, významně ovlivnily řadu svých následovníků z přelomu 19. a 20. století i dominantních politických vůdců 20. století.

S postupující industrializací se postupně industrializuje i válka. Zásadní změny ve válce představuje zavedení nových standardizovaných zbraní, které se začaly vyrábět metodami masové produkce. Průmyslový princip standardizace se začal uplatňovat nejen ve zbrojní výrobě, ale i ve vojenském výcviku, organizaci a doktríně. Vzrůstá význam logistiky, jejíž schopnost zajistit potřeby bojujících armád se stává jedním z rozhodujících činitelů ozbrojeného konfliktu. S koncem druhé světové války a vznikem bipolárního světa dochází k odklonu od dosavadního klasického pojetí vojenské strategie. Vzhledem k bezprecedentnímu ničivému potenciálu jaderných zbraní přestává být klasická strategie uměním, jak lze dosáhnout politických cílů vojenskou cestou, a stává se diplomacií silových prostředků – respektive všeobecnou strategií zahrnující dimenzi vojenskou, politickou, diplomatickou, ekonomickou, psychologickou, ideologickou i kulturní.

Otázky

1. Charakterizujte hlavní období rozvoje strategického myšlení v dějinách.
2. Popište hlavní rozdíly v pojetí strategie u Jominiho a u von Clausewitze.
3. Jaký je vztah strategie, taktiky a politiky podle von Clausewitze?
4. Popište hlavní impulzy pro změny strategického myšlení v období bipolárního rozdělení světa.
5. Jak lze z obecného hlediska dělit historii vojenského umění a strategie?
6. V čem vidíte stěžejní body vedoucí k revoluci ve vojenství?
7. Kdo jsou tvůrci moderní strategie a v čem vidíte jejich přínos pro současnost?
8. Na konkrétním příkladu popište zásadní změnu, kterou s sebou přinesla změna strategických koncepcí vyspělých států industriální epochy.
9. Jaké nové směry ve vývoji vojenské strategie přineslo meziválečné období v Evropě?

Doporučená četba

BEAUFRE, André. *Úvod do strategie (Introduction à la strategie)*. Praha: Naše vojsko, 1967, 220 s.

BROŽ, Ivan. *Manažeři války*. Praha: Epoque, 2003.

COOKSLEY, P. G. *Letecké války*. Praha: Beta, 2002.

CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.

DUPUY, Ernest R., DUPUY, Trevor N. *Vojenské dějiny 1. a 2. díl*. Praha: Forma s. r. o., 1996.

- FORTY, G. *Pozemní války*. Praha: Beta, 2001.
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie*. Brno: VA, 2001. S 355.
- KEMP, P. *Námořní války*. Praha: Beta, 2002.
- KUBEŠA, Milan. *Strategie obrany státu a vojenská strategie*. Brno: VA, 1994. S 1400.
- MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. Praha: Ivo Železný, 1997. ISBN 80-237-3544-6.
- Místr Sun. *O válečném umění*. Praha: Naše vojsko, 2005. ISBN 80-206-0773-0.
- SCHWARZ, Urs. *Strategie včera, dnes a zítra*. Praha: Naše vojsko, 1968.
- SOKOLOVSKIJ, V. D. *Vojenská strategie*. Praha: Naše vojsko, 1963.
- TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Dokořán, 2002.

4.3 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ STRATEGICKÉ ŠKOLY A VOJENSKÁ STRATEGIE V OBDOBÍ STUDENÉ VÁLKY

V rozmanitosti a variantnosti dějinných událostí v oblasti vojenství lze identifikovat společné tendence, rysy či jiné charakteristiky, které svým způsobem dokumentují základní obraz o daném procesu či jevu, ukazují některé společné vlastnosti, vazby a vztahy nejen uvnitř, ale i vně daného systému. Lze hovořit o „strategické škole“, pojmu, který ve značně schematické, respektive obecné rovině charakterizuje dějinnou událost z hlediska realizace vojenské akce, operace, tažení, které má svou ideu, cíl, způsob dosažení a konečný efekt.

Strategické školy

Kategorizace strategických škol vychází ze zvolených kritérií a je ji třeba chápat jako zjednodušení pro potřebu výuky nebo zkoumání. Je možno je dělit podle nejvýznamnějších mocností zvolené historické etapy, podle kulturní sounáležitosti vybraných regionů, podle význačných osobností a jejich děl, která zásadním způsobem ovlivnila strategické myšlení, i podle rozhodujících prostředků realizace strategických cílů. V procesu hodnocení dějinných vojenskostrategických událostí nelze jednoznačně určit, která strategická škola byla uplatněna. Téměř vždy jde o směsici několika typů strategických škol. Neustále však je potřebné uvažovat o velmi těsném svazku mezi politikou a vojenskou strategií.

Při použití *kritéria vojenskohistorického* lze definovat tři hlavní školy, které se sice zrodily postupně, ale dnes koexistují.

Klasická škola se zaměřuje na řízení války a zahrnuje všechny stoupence tradiční koncepce strategie soustředěné kolem jediného pojetí, čímž je vítězství (chápano ve smyslu úplné porážky protivníka či jeho kapitulace). Strategie je chápána jako umění vojevůdce – generála (velitele vojska), a jsou to jeho znalosti (talentovaného či geniálního vůdce) nebo neznalosti (podprůměrného vůdce), které podmiňují úspěch nebo prohru. Tato škola soustřeďuje všechna velká jména strategického myšlení od svého vzniku až do moderní epochy. Pomineme-li epochu starověku, ze které pocházejí krátké texty o vojenství a válkách, je třeba připomenout římské teoretiky Taktikose (první polovina 4. století př. n. l.), Thukididese (460–399 př. n. l.), Polybiosse (202–120 př. n. l.) a Flavia, který ve svém spise *Přehled vojenských otázek* shrnul dosavadní antické

vojenské poznatky. Dále lze jmenovat řecké teoretiky Xenofóna (zemřel v roce 354 př. n. l.) a Onesándrose (1. století n. l.), byzantské strategy Mauritia a Lva VI., čínského Sunzi (6. až 5. století př. n. l.), indického teoretika Kautiliya (4. století př. n. l.) i arabské strategy – zejména pak Mohameda a jeho nástupce, kteří do strategického myšlení implementovali náboženství. Velkými představiteli této školy jsou Machiavelli (1469–1527), jehož úvahy o válce měly velký význam až do 19. století, teoretik Montecuccoli (1608–1681), který dále rozvíjí Machiavelliho teorie, strategové osvícenství (18. století) Bedřich II. (1712–1786) a hrabě de Guibert (1743–1790) a konečně také Clausewitz (1790–1831) a Jomini (1770–1869), které můžeme považovat za zakladatele moderního vojenského myšlení. I dnes zůstává tato škola živá.

Neoklasická škola se zrodila na konci 19. století, kdy rozvoj vědeckých studií a zrození sociálních věd vedlo k jasnějšímu uvědomění si prostředí strategie. Pojetím zůstalo i nadále vítězství, ale válka je chápána v širším kontextu. Jsou brány do úvahy i nevojenské dimenze války, jako je geografie, meteorologie a jiné vědní disciplíny. Mezi její nejvýznamnější představitele patří například v meziválečném období francouzský admirál Castex (1878–1968) či britský teoretik Corbett (1854–1922), v posledních desetiletích pak Brodie (1909–1989) z USA nebo francouzský generál Beaufre (1902–1975).

Moderní škola se plně rozvíjela až po roce 1945. Paradigma vítězství (ve smyslu porážky protivníka ve válce) je opuštěno a strategie směřuje k tomu, aby byla přijímána jako společenská věda, která již není omezena pouze na oblast konfliktu a jeho vedení, ale jejíž cíle jsou mnohem rozmanitější než nalezení vítězství (vojenské porážky protivníka). Tento nový přístup je věcí nejen vojáků, ale i civilních vědců. Problémem této strategie je schopnost rozlišení mezi těmi, kteří strategickou teorii skutečně oživují (modernizují), jako Thomas Schelling (narozený 1921) v USA nebo generál Lucien Poirier (narozený 1918) ve Francii, a těmi, kteří se spokojí s připojením se k okázalým diskuzím nad starými myšlenkami a nezřídka používají nesrozumitelných závěrů bez vlastního tvůrčího přínosu.⁵⁵

Vývoj vojenské strategie v období studené války

Pro zobecnění typů vojenských strategií v období studené války mají zcela zásadní význam strategie NATO a Varšavské smlouvy a v rámci nich strategie USA a Sovětského svazu. Jistý význam pak mají i strategie, respektive doktríny dalších zemí soustředěných v obou organizacích, pro něž byly strategie velmocí či organizací kolektivní obrany vůdčí a limitující a které zpravidla vlastní a nezávislé strategie výrazněji nerozvíjely.

Na vývoji vojenské strategie, jež se realizovala prostřednictvím vojenskostrategických koncepcí NATO a Varšavské smlouvy, lze dokumentovat průniky všech tří strategických škol dle výše uvedeného základního dělení (klasické, neoklasické i moderní).

K pochopení jednotlivých vojenskostrategických koncepcí je potřebné ve stručnosti připomenout dějinné události a charakter bezpečnostního prostředí, ve kterém se tyto koncepce vytvářely. Zároveň je potřebné připomenout úroveň vojenskostrategického myšlení v intencích tehdejších názorů na zahájení a vedení války. Obě tyto skutečnosti nám umožní snáze pochopit cíl a smysl vytvářených vojenskostrategických koncepcí Západu i Východu.

⁵⁵ COUTAU-BÉGARIE, H. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006, s. 254–255.

4

Cesta ke studené válce

Co vlastně znamená pojem *studená válka*? Jako první ho použili pováleční politikové a novináři pro označení stavu napětí mezi velmocemi po druhé světové válce. Hovořili o situaci, kdy chladné hlavně děl jsou připraveny kdykoliv znovu vystřelit. Nejběžněji je dnes tento pojem používán pro období od Churchillova fultonského projevu na jaře 1946, kdy předpověděl spuštění železné opony ve východní Evropě, až po pád berlínské zdi v roce 1991.

Jednou ze soupeřících stran v této válce byla postupně se vytvářející světová socialistická soustava, kde vůdčí politickou, ideologickou, vojenskou i ekonomickou silou byl Sovětský svaz s vedoucí úlohou Komunistické strany Sovětského svazu. Jeho expanzionistická politika byla zaměřena na rychlý vývoz komunistické ideologie nejen do svého okolí.

První trhliny v protihitlerovské koalici se objevily již na konci války. Vycházely mimo jiné z rozdílných představ o poválečném uspořádání světa. Sovětský svaz v čele se Stalinem měl především zájem o uznání nové západní hranice SSSR a vytvoření nárazníkového pásma za touto linií. Šlo o vytvoření pásma „přátelských režimů“ při sovětských západních hranicích, tzn. z Polska, Československa a východního Německa. Cíle Spojených států naproti tomu byly více posunuté do nevojenské roviny a do popředí se dostávalo udržení liberálních demokratických systémů v Evropě a zatlačování sovětské expanze.

Již na konci druhé světové války vznikala ohniska napětí mezi bývalými spojenci. Můžeme připomenout spor kolem složení polské vlády a další orientaci Polska, krizi kolem situace v Bulharsku, Rumunsku a Řecku. Další problém byl kvůli budoucnosti Německa. Západní spojenci již od roku 1943 připravovali plány na případné rozdělení Německa a zničení jeho průmyslového potenciálu. SSSR si naopak přál jednotné Německo, ale oslabené, nejlépe neutralizované a podléhající sovětskému vlivu. Nakonec bylo rozhodnuto o rozdělení území Německa na čtyři okupační zóny. Ohniska napětí se však zdaleka neprojevovala jen v Evropě, existovala i jinde ve světě (severní Irán, Turecko, občanská válka v Číně aj.). Zaktivizoval se i odpor kolonií a protektorátů. Zejména závislé země, na jejichž území se odehrávaly boje druhé světové války, odstartovaly jako první novou vlnu nacionalismu a často i ozbrojeného odporu proti cizí nadvládě (Indonésie, Vietnam, Alžírsko, Indie, Malajsie aj.).

Vlivem těchto krizí se zvyšovala podrážděnost a nedůvěřivost mezi Západem a SSSR, který předpokládal, že poválečná situace bude spíše nahrávat jejich záměrům socializovat postiženou kapitalistickou kontinentální Evropu, která prožívala těžkou hospodářskou krizi. Před hrozbou realizace této sovětské koncepce se musely USA a jejich spojenci bránit.

Vojenské síly po druhé světové válce

Důležitý byl poměr vojenských sil po skončení světového konfliktu. Na konci války měl SSSR jen v Evropě 450 divizí, v nichž sloužilo 4–5 mil. vojáků, v 60 amerických divizích sloužilo 1,1 mil. vojáků a dále zde byly jednotky britské a francouzské. Celkově měly v polovině roku 1945 sovětské síly přes 11 mil. mužů (bez započítání zhruba milionu příslušníků bezpečnostních složek), Američané 11,5 mil. vojáků (především v Tichomoří), Velká Británie 5 mil. mužů (rozdělených mezi obě hlavní válčičště) a Francie zhruba milion vojáků (soustředěných zejména v Evropě). Síly obou postupně se rýsujících bloků byly tak alespoň formálně vyrovnány. Kromě toho trpěly oba tábory svými problémy. Před SSSR stál úkol obnovy zničené země, integrace tzv. nespolehlivých živlů do sovětské společnosti (což většinou znamenalo jejich odsun do gulagů) a řešení obrovského problému se zásobováním a udržováním armády v životaschopném stavu. USA zase musely řešit problémy spojené s nutnou racionalizací vojenských struktur a výkonností logistiky v případě dalšího konfliktu.

USA také vlastnily pouhé dva kusy jaderné munice, což nehrálo tak velkou roli v poměru vojenských sil. Kromě toho by se proti konfliktu s válečným spojencem ostře postavila americká veřejnost. S postupující demobilizací západních spojenců se navíc poměr sil mezi Západem a SSSR měnil v jejich neprospěch. Ke zdůvodnění rychlého odzbrojení pomohlo Američanům i vědomí jejich nukleárního monopolu. Stav ozbrojených sil v roce 1947 klesl na 1,5 mil. mužů, tedy na 13 % stavu z roku 1945, a vojenský rozpočet se snížil ze 76 mld. USD v roce 1945 na 11,4 mld. v roce 1947. Vojenské síly Velké Británie se zmenšily v roce 1948 na 930 000 mužů a Francie měla 530 000 vojáků. SSSR také demobilizoval, ale v podstatně menším měřítku. Jeho armáda se na počátku roku 1948 zmenšila na 45 % oproti roku 1945 – tj. na zhruba 5 mil. vojáků.

Tehdejší názory na rozpoutání možné války

Vojenská teorie byla kromě mohutného tlaku na rozvoj nových a moderních zbraňových systémů zaměřena i na rozvoj vojenského umění. Lze zobecnit následující názory na způsob zahájení a vedení války:

- Vypukne-li válka mezi Západem a Východem, byla by válkou světovou a ve své sociální podstatě rozhodujícím střetnutím dvou světových společenských soustav – kapitalismu a socialismu.
- Příští možná válka by byla koaliční – z jedné strany blok kapitalistických států a z druhé strany SSSR a jeho satelity. Každá z koalic v ní bude sledovat ty nejrozhodnější politické a vojenskostrategické cíle.
- Příští možná válka by podle použitých prostředků jejího vedení byla válkou raketo-jadernou, což znamená:
 - a) byla by to nejničivější válka v dosavadní historii lidstva;
 - b) přímými objekty působení raketo-jaderných zbraní by byla kromě ozbrojených sil i administrativní, politická a ekonomická střediska v hlubokém týlu;
 - c) charakter a způsoby bojové činnosti druhů ozbrojených sil by doznaly podstatných změn;
 - d) podstatně by se změnil prostorový rozmach ozbrojeného zápasu.
- Současné bojové prostředky by setřely hranici mezi frontou a týlem a daly by budoucí světové válce mezikontinentální rozmach.
- Raketo-jaderné zbraně by v budoucí válce umožnily dosáhnout rozhodujících výsledků ve velmi krátké době, avšak válka by mohla mít i déletrvajíc ráz.
- Úspěšné vedení války by bylo závislé na ekonomickém a morálně-politickém potenciálu válčících zemí i celých koalic.

Velký důraz byl v tehdejší rozvoji vojenského umění kladen na první okamžiky zahájení války – na základní způsoby jejího rozpoutání. Oba potenciální soupeři předpokládali, že protivník může zahájit válku v následujících variantách:

- a) **Překvapivé všeobecné jaderné napadení.** Tato válka by byla zahájena „globálním jaderným úderem“ především strategickými a vyčleněnými operačně-taktickými prostředky jaderného napadení na vojenské, politické, ekonomické, administrativní a jiné objekty, které mají vliv na vedení a zabezpečení války. K využití výsledků jaderného útoku by byly postupně zasazovány pozemní a vzdušné síly.
- b) **Překvapivé napadení bez použití jaderných zbraní.** Agrese by v tomto případě byla zahájena mohutnými údery letectva s cílem zničit hlavní síly letectva napadené strany, prostředky jaderného napadení, místa velení a hlavní uskupení vojsk. Šlo by především o ničení vojenských cílů. Charakteristické by bylo současné zasazení vzdušných a pozemních sil.

- c) **Překvapivé zahájení agrese s omezeným použitím jaderných zbraní.** Tento způsob zahájení války by pravděpodobně zahrnoval jen jedno nebo několik sousedních válčíšť za použití pouze taktických jaderných prostředků. Hlavní úlohu by v této variantě plnilo pozemní vojsko v úzké součinnosti s letectvem.
- d) **Rozpoutání agrese po určitém období utajení přípravy s následným zahájením agrese (všemi předešlými způsoby).** Tento způsob by pro napadenou stranu byl nejvýhodnější, vzhledem k času na přípravu k obraně. Samozřejmě, že by vše záleželo na včasném odhalení příprav k rozpoutání války napadenou stranou.

Obecně lze konstatovat, že útočící strana by ve všech variantách projevila snahu maximálně využít momentu překvapení.

Poválečná vojenskopolitická strategie USA a Západu

První oficiální návrhy, jak konkurovat rostoucí rozpínavosti Sovětského svazu na politickém i vojenském poli, začaly vznikat v USA krátce před skončením druhé světové války. Již v září 1945 schválil sbor náčelníků štábů důležité memorandum o vojenské strategii USA v poválečném období. Dokument vycházel z monopolu atomové zbraně, přičemž za potenciálního protivníka byl označen Sovětský svaz, kterému měl být zasazen preventivní jaderný úder. V letech 1946–1949 vytvářela americká armáda v rychlém sledu plány, které počítaly s jadernou válkou proti SSSR. Všechny tyto plány počítaly s mohutným sovětským útokem na západní Evropu, na Blízkém východě a v Koreji. Hlavními úkoly amerických sil měla být obrana západní polokoule, evakuace okupačních sil z Evropy a Koreje, obrana Velké Británie a základna v oblasti Káhira–Suez, zajištění bezpečnosti na linii Beringovo moře–Japonské moře–Žluté moře, vytvoření základen na Islandu a Azorách a zničení sovětského vojenského námořnictva. Západní Evropa i Korea měly být po krátkém ústupovém boji ponechány Sovětům. S touto alternativou počítaly Spojené státy nevěřejně až do poloviny padesátých let a vytvářely k tomuto účelu v evropských zemích sklady zbraní a zásob pro případnou partyzánskou válku. Ve druhé fázi mělo rychle následovat strategické bombardování jadernými zbraněmi, které mělo rozhodnout válku ve prospěch Západu. V roce 1948 bylo rozhodnuto, že část atomových zbraní bude použita k zadržování sovětského postupu v Evropě.

Celé toto plánování mělo velké slabiny. Nebyly stanoveny jasné cíle, kterých by bylo třeba v konfliktu dosáhnout, neexistovala přesná a jednoznačná rozhodnutí o metodě použití nukleárních zbraní. Kvalitativně nová zbraň – jaderná bomba – byla „napasována“ do staré doktríny konvenčního strategického bombardování a zkušeností z druhé světové války. Plány nerespektovaly skutečnost, že by slabé pozemní síly západních spojenců nedokázaly udržet letecké základny v bezpečí před Sověty a jejich spojenci po dobu, která byla nutná pro provedení plánovaného strategického bombardování. A konečně neexistoval ani dostatečný počet atomových bomb a jejich nosičů pro provedení požadovaných atomových úderů. V roce 1945 měly USA 6 jaderných bomb (započítány jsou i bomby nedokončené), v roce 1946 – 11, v roce 1947 – 32, v roce 1948 – 110 a v roce 1949 – 235. Ale už plán ze srpna 1947 počítal se zhruba 400 jadernými údery. I počet letadel schopných nést jaderné zbraně stoupal neuspokojivě z 23 v prosinci 1946 na 60 v zimě 1948.

Souběžně s touto vojenskou koncepcí se rodila i politická strategie pro studenou válku – politika zadržování, známá jako tzv. *Trumanova doktrína*. Právě ona dalekosáhle změnila

zahraniční politiku USA a dokončila přechod od amerického izolacionismu k neomezeným celosvětovým závazkům.

Spojené státy také současně učinily kroky k přizpůsobení své administrativy aktivní roli v mezinárodní politice. Teprve v roce 1947 totiž vznikly v USA centrální orgány pro koordinaci zahraniční a vojenské politiky. Na základě Zákona o národní bezpečnosti (National Security Act) vznikla Rada národní bezpečnosti (National Security Council – NSC) a ministerstvo obrany (Department of Defense), zvané podle tvaru své centrální budovy též Pentagon. Došlo k obnově Společného sboru náčelníků štábů (Joint Chiefs of Staff), který měl zastřešit a koordinovat jednotlivé složky ozbrojených sil. Přednost však dostalo letectvo, zejména jeho složka Velení strategického letectva (Strategic Air Command – SAC), vybavené strategickými bombardéry a jadernými zbraněmi. SAC vzniklo již v březnu 1946 a postupně mu kromě strategických bombardérů byly podřízeny i mezikontinentální jaderné střely a další prostředky, včetně špionážních letadel U-2.

Celá Evropa se vzpamatovávala ze šoku německé agrese a část politiků byla zaměstnána snahou zabránit jejímu možnému opakování. Toto úsilí ze strany Francie stálo původně i za uzavřením tzv. *Dunkerské smlouvy* mezi Velkou Británií a Francií z 4. března 1947. Dohoda předpokládala společnou akci proti jakékoliv agresi, ale byla namířena proti obnově „německé útočné politiky“ a obě strany se zavazovaly ke vzájemným konzultacím s USA a Sovětským svazem proti případné německé agresivní politice. V tomto smyslu byla spíše mrtvým narozeným dítětem, ale posloužila jako podklad, vzor a předstupeň pozdějším obranným společenstvím západní Evropy.

Navazujícím krokem byla *Smlouva o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a sebeobraně* podepsaná představiteli Belgie, Francie, Velké Británie, Nizozemska a Lucemburska dne 17. března 1948 v Bruselu. Tato smlouva („*smlouva pěti*“ nebo také „*Bruselská smlouva*“) vzešla z iniciativy britského ministerského předsedy Bevina a k jejímu uzavření bezprostředně vedly tři rozhodující faktory:

- za prvé šlo o reakci na pražský převrat v únoru 1948;
- za druhé o vědomí sovětského tlaku na severu Evropy, kde Moskva tlačila na Dánsko a zejména na Norsko, aby uzavřely dohody vedoucí k jejich omezené suverenitě;
- za třetí chtěli Evropané zaangažovat USA na dění v Evropě – k tomu potřebovali nejprve zlomit argument amerických odpůrců této angažovanosti, kteří tvrdili, že se Evropané sami nedokážou shodnout a definovat své zájmy.

Ve smlouvě se pravilo, že pokud se kterákoliv členská země stane objektem ozbrojené agrese, poskytnou jí ostatní státy veškerou vojenskou pomoc. Spojenectví mělo i integrační charakter. Jednotlivé státy se zavázaly organizovat a koordinovat své ekonomické aktivity tak, aby dosáhly co nejlepších výsledků, a to vyloučením konfliktních kroků své hospodářské politiky, koordinací výroby a rozvojem vzájemné obchodní výměny. Byly vytvořeny: Stálá komise, Konzultativní výbor ministrů zahraničních věcí a zejména Vojenský výbor, který posléze vytvořila Obranná organizace Západní unie. Vrchním velitelem této Západní unie se stal britský maršál Bernard Montgomery. Vojenské plánování bylo založeno na předpokladu pomoci ze strany USA. Vznik aliance podpořil i americký ministr zahraničí a ihned navrhl její rozšíření o Itálii, Dánsko, Island a Portugalsko.

Na pořadu dne byla diskuze o tom, jak zapojit USA do obrany Evropy a které země budou začleněny do „*kolektivního obranného uskupení severního Atlantiku*“. S odkazem na svou neutralitu odmítly svou účast Rakousko, Švýcarsko i Švédsko, jehož zapojení bylo považováno z geostrategického hlediska za žádoucí. Irsko odmítlo svou účast vzhledem k přítomnosti

britské armády v Ulsteru. Velký strategický význam byl přisuzován členství Islandu, kde bylo za druhé světové války umístěno 45 000 amerických vojáků. Na podzim 1946 podepsaly Spojené státy smlouvu s Islandem o využívání letiště v Keflavíku, které sloužilo potřebám americké armády v Německu. Jelikož tehdejší letouny měly poměrně krátký dolet, bylo nutné na cestě z Ameriky do Evropy na tomto ostrově doplňovat palivo. Stejně důležité bylo vzhledem ke Grónsku i Dánsko. Velký strategický význam měly Azory, což mluvilo i přes trvání nedemokratického Salazarova režimu pro členství Portugalska. Diskuze vznikla kolem členství Itálie, která geograficky nepatří k severnímu Atlantiku a jejíž přínos pro společnou obranu byl podle vojenských expertů sporný, ale jejíž začlenění vehementně podporovala Francie. Ta navíc požadovala, aby byla do smlouvy začleněna i obrana Alžírsko, jež bylo podle její ústavy integrální součástí Francie. Nakonec 4. dubna 1949 podepsali ve Washingtonu smlouvu o založení Severoatlantické aliance – *Severoatlantickou smlouvu* – ministři zahraničních věcí Belgie, Dánska, Francie, Islandu, Itálie, Kanady, Lucemburska, Nizozemska, Norska, Portugalska, USA a Velké Británie.

Klíčový byl článek 5, který pravil, že „*ozbrojený útok proti jedné nebo více smluvními stranám v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem a dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a udržet bezpečnost severoatlantické oblasti*“. Tato oblast byla definována v následujícím článku jako „*území kterékoli smluvní strany v Evropě nebo Severní Americe, alžírské departementy Francie, ostrovy pod jurisdikcí kterékoli smluvní strany v severoatlantické oblasti severně od obratníku Raka*“. Za ozbrojený útok ve smyslu smlouvy byl považován i útok na okupační síly kterékoli smluvní strany v Evropě a lodě nebo letadla kterékoli ze smluvních stran, jež se nacházejí v oblasti kterékoli smluvní strany.

Severoatlantická aliance měla v poválečném světě tři hlavní poslání. Nejlépe je snad vyjádřil první generální tajemník NATO lord Lionel Ismay: úkolem NATO je „*udržet Ameriku v Evropě, Rusko mimo západní Evropu a Německo při zemi*“.

První kroky v tvorbě vojenskostrategických koncepcí USA a NATO

Ratifikace Severoatlantické (nebo také Washingtonské) smlouvy a vytvoření řídicích institucí aliance daly vojenským plánovačům oficiální půdu pro vznik alianční strategie. Impulzem pro rychlé zpracování obranných plánů se stalo rozhodnutí vlády USA z ledna 1950 o revizi dosavadní strategie (přijetí tzv. Trumanovy doktríny). Souběžně s prudkým rozvojem strategického plánování v USA postupovala obdobná činnost také v alianci. Původní představy alianční generality vyjádřil již v červenci 1949 předseda Spojeného výboru náčelníků štábů USA generál Omar N. Bradley ve svém projevu v zahraničním výboru Kongresu, kde uvedl tři hlavní strategické zásady NATO:

- USA provedou hlavní strategický palebný úder;
- USA zabezpečí většinu operací na moři, včetně ochrany námořní dopravy;
- evropské státy aliance zabezpečí hlavní jádro pozemního vojska.

Tyto představy byly schváleny na třetím zasedání Severoatlantické rady (North Atlantic Council – NAC) ve Washingtonu v lednu 1950, čímž byly formulovány základy obranného systému nazvaného později „štit a meč“. Pozemní vojska evropských států NATO měla zabezpečit obranu před nenadálým prvním úderem protivníka, který měl být poté zničen masovým nasazením

strategického letectva USA. Byl zpracovány tři základní plány (krátkodobý plán na jeden až dva roky, střednědobý plán na čtyři až pět let a dlouhodobý plán na deset let). Tyto plány v podstatě řešily výstavbu integrovaných sil, které by byly schopny odrazit agresi sovětského bloku.

Strategie hromadné odvety

Přijetí Řecka a Turecka do NATO pozitivně ovlivnilo vytvářející se strategickou koncepcí aliance. Definitivní podoby nabyla tato strategická koncepce v oficiálním dokumentu Vojenského výboru NATO, který byl přijat 9. prosince 1952 pod označením MC 14/1. Podrobněji propracované zásady strategické koncepce byly ovlivněny jak novými strategickými zbraňovými systémy, tak značným posílením konvenčních sil. Protože však k tomuto posílení došlo na balkánském směru, který nikdy nemohl být považován za hlavní a vojensky rozhodující, projevil se již v dokumentu MC 14/1 určitý posun ve směru další preference „meče“, tedy strategických jaderných zbraní.

V součinnosti s vývojem ve vojenské technice postupoval také vývoj strategických koncepcí, který čím dál tím více stavěl na odstrašujícím faktu hrozivé zbraně než na nutnosti jejího použití. Současně byl však také formulován názor, že pokud se nepodaří pomoci „velkého strachu“ válce vyhnout, bude nutné přejít k masivní odvěti.

Americká strategie hromadné odvety byla založena na myšlence odstrašení – potenciální agresor měl mít jistotu, že jeho akce nezůstane bez odvety a že tato odvěta pro něho bude mít ty nejstrašnější následky. Jako taková však hromadná odvěta mohla působit beze zbytku pouze za určitých podmínek. V prvé řadě byla založena na kombinaci jistoty a důvěry. Možný protivník musel mít jistotu, že jeho nepřátelská akce bude mít za následek hromadnou odvetu, a stejně tak každý americký spojenc musel důvěřovat tomu, že deklarovaná hrozba bude v předem stanoveném okamžiku opravdu realizována. Dále hromadná odvěta závisela na vojenských a technických parametrech; vůči případnému protivníkovi musela být účinná. Buď tedy nesměl být protivník schopen tuto strategii vlastními obrannými prostředky eliminovat, nebo nesměl mít takové prostředky, jimiž by její realizaci zabránil.

Americká strategie plně odpovídala koncepci „štítu a meče“. USA byly zcela srozuměny se svou povinností „meče“; „štít“, či spíše útok na něj, vnímali plánovači Pentagonu jako tzv. spouštěcí mechanismus, jímž začne „meč“ působit.

Dosažení těchto proměn ve strategickém uvažování členských zemí aliance umožnilo dvacáté zasedání NAC v prosinci 1956, na němž byl přijat dokument Vojenského výboru NATO pod označením MC 14/2 jako základ alianční strategie pro další období. *Strategie hromadné odvety* byla v modifikované podobě přijata jako základní dokument pro celou alianci, přičemž své místo v ní získaly i taktické jaderné zbraně, u nichž ovšem musely být vyjasněny otázky podřízenosti.

Pokračování v proměně strategických koncepcí aliance přinesl počátek roku 1957, kdy prezident USA Eisenhower vyhlásil odpovědnost své země za obranu celého světa před komunismem. Zkušenost z právě skončené suezské krize pak ukazovala, že ke střetu s komunistickou expanzí nemusí dojít pouze v Evropě a že nemusí mít zcela nezbytně charakter globálního atomového konfliktu. Ještě koncem ledna 1957 sice nový hlavní velitel vojsk aliance v Evropě generál Norstadt opět vyhlásil, že stěžejním úkolem vojsk NATO je odstrašení případného protivníka za pomoci vlastního konvenčního i jaderného potenciálu, jehož je aliance připravena použít, ale další vývoj se již ubíral jiným směrem.

Ke konfliktu v rámci aliance vyvolanému právě „převahou“ SSSR došlo na 3. parlamentní konferenci NATO. Vojenská komise konference se postavila proti přílišnému spoléhání NATO na jaderné zbraně, což vedoucí činitelé aliance označili za „vzpouru malých států“.

4

Modifikace strategie hromadné odvety

Zasedání Rady NATO zahájil 16. prosince 1957 americký prezident Eisenhower, který ujistil všechny přítomné, že „*Spojené státy přispěchají s okamžitou pomocí s veškerými ozbrojenými silami*“. Následoval projev hlavního velitele NATO v Evropě generála Norstadta, který navrhl proměnu strategie „štítu a meče“. Síly „štítu“, které měly být kromě taktických jaderných zbraní doplněny také operačními systémy středního dosahu, obdržely v jeho pojetí tři hlavní úkoly:

- udržet hranice, dokud totální spojenecké úsilí nebude účinné;
- reagovat na „pokusné akce“ protivníka, na pohraniční incidenty a malé ozbrojené konflikty;
- úspěšně se postavit proti „velké“ agresi, avšak menší než totální jaderná napadení.

Zásadní proměnou, kterou Norstadtův plán přinášel, bylo rozčlenění případné agrese protivníka do několika stupňů, přičemž pouze na ten nejvyšší se mělo reagovat hromadnou odvetou, nižší měly být schopny zvládnout samotné síly „štítu“. Zásady nové modifikace strategické koncepce aliance přijaté na prosincovém zasedání Rady NATO byly na jaře 1958 včleněny do dokumentu MC-70.

Cesty k posílení pružnosti strategie

Nástup amerického prezidenta Johna F. Kennedyho a jeho administrativy z Demokratické strany rázně proměnil strategickou vojenskou koncepci USA. Původní doktrína totální války vedené strategickým letectvem nebyla schopna adekvátně reagovat na nové formy komunistické infiltrace ve třetím světě, na což se snažila svým způsobem reagovat již *Eisenhowerova doktrína*. Teprve nová americká administrativa přinesla ráznou proměnu strategické koncepce a na ni navazující reorganizaci struktury a plánování ozbrojených sil. S požadavkem na proměnu strategické koncepce vystoupil před kongresem prezident Kennedy již v březnu 1961 a na návrh jejího hlavního tvůrce tajemníka obrany Roberta McNamary byla nazvána *pružnou reakcí*.

Pružná reakce se od hromadné odvety lišila podstatným prvkem – hromadná odvěta pouze reagovala na protivníkovu akci, a to fakticky jediným způsobem, pružná reakce měla také reagovat, ale úroveň této reakce měla být závislá jen na vlastních záměrech. Na vzrůstající odpor se mělo reagovat užitím vyššího stupně síly, daného tzv. eskalačními stupni. Tato případná eskalace měla navíc USA umožnit vést akce na několika místech současně – podle potřeby obrany před různorodým protivníkovým tlakem. Na tyto požadavky reagovala výstavba ozbrojených sil podle principu nazvaného dvě a půl války (schopnost vést dvě tzv. velké války – v Evropě a na Dálném východě – a ještě jednu tzv. malou válku kdekoli jinde na světě). Všeobecná jaderná válka se v té době zcela nevylučovala, neměla však být základní formou konfliktu, ale spíše jeho poslední variantou, která by následovala až po konvenční válce a omezené jaderné válce.

Ještě v listopadu 1962 na zasedání vojenského velení aliance byl podpořen německý požadavek na tzv. *strategii předsunuté obrany*, která měla hájit celé území Spolkové republiky Německo (dále jen SRN) před případným útokem protivníka. Těmto představám se dostalo podpory i na následném zasedání NAC v Paříži během prosince 1962, kde americký ministr obrany McNamara rozebral výsledky karibské krize. Velkým dojmem zde zapůsobilo jeho tvrzení, že strategické jaderné zbraně se fakticky staly „štítem“, neboť jejich existence a ničivá síla jsou takovou hrozbou, jíž se nikdo neodváží použít. Za „meč“ proto označil konvenční síly aliance doplněné jadernými zbraněmi taktického a operačního dosahu. I když jeho projev nebyl přijat jednoznačně, obnovil snahu na vyřešení otázky jaderných sil aliance.

V polovině roku 1967, po dokončení všech dislokačních proměn, se na pořad politických i vojenských jednání dostala proměna strategické koncepce NATO (diskuze byly přerušeny vystoupením Francie z vojenské struktury aliance). Představitelé členských zemí souhlasili se skutečností, že strategická doktrína NATO bude z velké části odrážet základní principy americké strategické doktríny pružné reakce. Do značné míry byly tyto zásady respektovány v rámci přípravy jednotlivých armád členských států aliance již od roku 1963, hlavní zásadou se stala schopnost „*pružně čelit jakýmkoli formám útoku ze strany Varšavské smlouvy*“.

Strategie pružné reakce

Definitivní verze nové strategické koncepce spatřila světlo světa 16. ledna 1968, kdy Vojenský výbor NATO vydal směrnici MC 14/3 týkající se strategické koncepce obrany členských zemí aliance. Dokument reagoval na všechny proměny vojenství v poválečném období a přesně stanovil způsoby reagování na vnější vojenské či politické podněty. Na rozdíl od bývalé koncepce hromadné odvety předpokládal pro NATO schopnost vést různé druhy konfliktů, od omezeného konvenčního až po globální jaderný. Aliance si ponechala v rukou možnost případné eskalace konfliktu do vyšší sféry, pokud její síly nebudou v nižší sféře schopny úspěšně reagovat na agresivní akce protivníka. Dokument považoval stávající konvenční síly aliance za vcelku dostačující za předpokladu, že budou podle potřeby modernizovány a v případě krize okamžitě posíleny dalšími jednotkami z Velké Británie a hlavně z USA. Pro obranu oblasti střední Evropy a dánských úžin byly potvrzeny již zažitá koncepte představené strategie a obrany centra s manévrem na křídlech.

První výsledky odzbrojovacích jednání, které se týkaly stanovení maximálních početních limitů strategických systémů, se promítly počátkem sedmdesátých let také do vývoje americké strategické koncepce. V březnu 1971 představil americký tajemník obrany Melvin R. Laird *koncept realistického odstrašování*, která vycházela jak ze zkušeností z vietnamské války, tak z nové strategické situace ve světě dané určitým sblížením mezi USA a Čínou.

Tajemník obrany Laird se stal autorem pojmu *strategická dostatečnost*, který znamenal schopnost zasazení zničujícího odvetného úderu protivníkovi, jenž by se snažil vyřadit strategickou triádu USA (strategické pozemní, vzdušné a námořní raketo-jaderné prostředky). Dalším prvkem nové koncepce se stala schopnost vést „jeden a půl války“, tedy jednu velkou v Evropě a jednu malou kdekoli ve světě, k čemuž měl přispět nový princip tzv. *strategické mobility*, který se měl realizovat ve strategické a taktické oblasti. Právě principy dostatečnosti a mobility měly USA umožnit případné rozsáhlé snižování početních stavů prvků strategické triády, aniž by tím byly narušeny spojenecké závazky USA kdekoli na světě.

Modifikace strategie pružné reakce

Modifikace strategické koncepce aliance měla stále vycházet z požadavků pružné reakce a představené obrany, novinkou se však stalo zpracování určitých změn daných novou strategickou koncepcí USA – *strategií přímé konfrontace*.

Zásady nové americké strategie předložil v červnu 1981 americký tajemník obrany Caspar Weinberger. Ozbrojené síly USA se podle této koncepce měly zaměřit na tzv. prodloužené odstrašování, které by snížilo riziko užití jaderných zbraní na všech úrovních vojenské eskalace. Z tohoto důvodu měla být konvenční vojska vyzbrojena a vycvičena s ohledem na strategickou mobilitu a vysokou bojovou pohotovost. Pro vedení bojové činnosti pak došlo k rozpracování zásad tzv. *kombinovaného vzdušného a pozemního boje* (Air-Land Battle), které byly v srpnu 1982 včleněny do předpisu FM 100-5.

Na novou americkou strategickou koncepci reagovala také aliance. Aplikací kombinovaného vzdušného a pozemního boje na území Evropy se stal tzv. *úder proti silám v hloubce*, schválený jako směrnice v listopadu 1984. Tato strategie umožnila evropským členům aliance vyřešit i původní „kvadraturu kruhu“ z počátku padesátých let – dosáhnout relativní rovnováhy v konvenčních silách bez naprosté militarizace své ekonomiky i společnosti.

Postavení evropských zemí ve strategických koncepcích NATO

Od svého vzniku v roce 1949 prošly strategické koncepcce Severoatlantické aliance mnohými změnami, které odrážely snahu přizpůsobit se novému mezinárodněpolitickému prostředí. Hlavní roli při jejich vytváření měly Spojené státy americké, které však často narážely na jistý odpor ze strany evropských partnerů, zvláště Francie a Velké Británie.

Strategie hromadné odvety a role evropských států v ní

Již výše zmíněné strategické obranné plány (krátkodobý, střednědobý a dlouhodobý) z ledna 1950 byly rozděleny podle časového hlediska. První dva plány počítaly se situací, kdy by evropské konvenční síly musely čelit více než trojnásobné přesile ze sovětské strany. V tomto případě byly vypracovány ústupové cesty, avšak nejzazší linie nebyla stanovena buď vůbec, nebo (v případě střednědobého plánu) za řeku Rýn. Tento fakt byl krajně nepřijatelný především pro Francii, která odmítala koncepci, v níž by evropské státy zůstaly fakticky bezbranné a musely se spoléhat pouze na USA a jejich jaderné odstrašení. To nakonec vyústilo v situaci, kdy na nátlak Francie byly ještě v létě 1950 opuštěny strategické plány, které vycházely ze zásad krátkodobého nebo střednědobého plánu (opuštění území a jeho následné osvobození). Impulz, který urychlil jednání o tom, jak by v konečné podobě měla vypadat první strategie aliance, přišel zvenčí. Na začátku padesátých let vypukla korejská válka, která vyvolala v alianci diskuzi o tom, jak bránit území členských států před podobnou agresí. Proto bylo již v roce 1950 – stejného roku, kdy vypukla korejská válka – svoláno zasedání Rady NATO, na němž byla přijata pro území Evropy *strategie předsunuté obrany*. To byl jeden z posledních kroků, který směřoval k úspěšnému přijetí celkové *strategické koncepce „štítu a meče“* ve dnech 20.–25. února 1952, kdy byla na zasedání Rady NATO v Lisabonu schválena oficiální strategická koncepce hromadné odvety a předsunuté obrany. V případě útoku hrály evropské konvenční síly roli „štítu“, kdy měly za úkol zastavit agresí protivníka i za cenu, že ustoupí až za linii řeky Rýn. Role „meče“ byla určena americkým strategickým jaderným silám, přesněji řečeno strategickým bombardérům, které poté zasadí protivníkovi několik jaderných úderů. Tato strategie tak částečně spoléhala na jaderné odstrašení, které mělo mít za následek pro případného agresora natolik velké ztráty, že by se mu nakonec ani nevyplatilo zaútočit.

Již při řešení strategické koncepce aliance v Římě v roce 1951 se počítalo s tím, že se ke strategickému letectvu USA připojí také bombardovací letectvo Velké Británie a obě země využijí k útoku jaderné zbraně. Postupem času, spolu s vývojem vojenských technologií se strategická koncepce „štítu a meče“ stále více přikláněla k odstrašujícímu prvku jaderné zbraně – tedy k posilování „meče“. Zastáncem tohoto posilování byla kromě USA také Velká Británie, která v tomto ohledu byla výjimkou mezi evropskými členskými státy aliance. Evropské státy se snažily najít si jakýsi prostor pro vlastní manévry, ale bez potřebného zbrojního vybavení

byly odkázány výhradně na USA a jejich jaderný potenciál. To se však netýkalo Velké Británie, která v roce 1955 předložila Bílou knihu o otázkách obrany, kde byla rozpracována tzv. válka s přeraženou páteří. Ta měla umožnit vedení války a odvrácení agrese i po případných atomových úderech. Do popředí se tak dostalo britské bombardovací letectvo s jadernými zbraněmi a Velká Británie se tak postavila po bok USA v roli „meče“.

Už v roce 1952 vstoupili do NATO dva noví členové – Řecko a Turecko. Přestože zde byly námitky ohledně jejich schopnosti naplňovat společně sdílené hodnoty, na nichž je aliance založena, jejich přínos v bezpečnostně strategické oblasti byl v dané době rozhodující. Strategická koncepce „štítu a meče“ tak značně posílila roli „štítu“, neboť jejich vojenská síla okamžitě zvýšila početní stav integrovaných vojsk téměř o polovinu a jejich geografická poloha uzavřela oblast Středozemního moře pro infiltraci komunistického bloku.

Myšlenka na připojení Německa k alianci se objevila již při vytváření samotných návrhů první strategie a při problémech s posílením evropských konvenčních sil. Zpočátku však evropské státy Německo odmítaly, protože měly obavu z toho, co se stane, když se obnoví jeho vojenské složky. Čím dál tím víc se však ukazovalo, že jeho připojení k alianci by nejen posílilo evropský „štít“, ale zároveň by NATO získalo strategicky velmi důležité území. Největší zájem na připoutání Německa ke zbytku západní Evropy měly hlavně USA. K tomuto úkolu si USA vybraly Francii, která na oplátku požadovala záruku, že se Spojené státy budou velkou měrou bezprostředně podílet na obraně kontinentu. Zde je nutné se krátce zmínit také o hospodářské oblasti, kde byl v roce 1950 uveřejněn tzv. *Schumanův plán*, který měl sloučit správu odvětví uhlí a oceli ve společném trhu Francie a Německa. Jednalo se o předchůdce Smlouvy o zřízení Evropského společenství uhlí a oceli, která byla podepsána o rok později – 18. dubna 1951 – v Paříži. Také v oblasti bezpečnosti se začala realizovat řada iniciativ – a to především tzv. *Plevenův plán* a myšlenka na založení Evropského obranného společenství. A právě Plevenův plán předpokládal vytvoření evropské armády. V rámci evropské armády měly být zařazeny i německé jednotky, nikdy však v síle větší než prapor. Status německých jednotek byl však později rozšířen na úroveň divize. Přestože *Smlouva o vytvoření Evropského obranného společenství* byla podepsána v roce 1952, Francie ji nakonec neratifikovala, a tudíž nikdy nevstoupila v platnost. Problematika zapojení německých složek do bezpečnostního systému Evropy se nakonec vyřešila vstupem Německa do aliance v roce 1955.

Tabulka č. 2: Rozšiřování členství v NATO v letech 1949–1982

Signatáři Severoatlantické smlouvy	
1949	Belgie, Dánsko, Francie, Island, Itálie, Kanada, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Spojené království, USA (celkem 12 členů)
Rozšíření členství	
1952	Řecko a Turecko (13. a 14. členem NATO)
1955	Spolková republika Německo (15. členem NATO)
1982	Španělsko (16. členem NATO)

4

Evropské státy a strategie pružné reakce

Na počátku šedesátých let se aliance připravovala na nutnou změnu své strategické koncepce. Tento proces však zkomplikoval velmi závažný problém uvnitř aliance. Spolu s nástupem Charlese de Gaulla jako prezidenta Francie se začínaly v alianci vytvářet silné třecí plochy, a to především mezi již zmíněnou Francií a USA. Už v roce 1960 vystoupil de Gaulle proti tzv. Norstadtovu plánu přeměnit NATO ve čtvrtou atomovou velmoc. Tento plán by SRN poskytl právo spolurozhodovat o použití atomových zbraní. Kromě toho předložil de Gaulle také návrh na reformu aliance, který pojednával o tom, že by Francie měla mít samostatnou kontrolu nad zbraněmi nacházejícími se na jejím území – a to především nad jadernými zbraněmi. Francouzský prezident de Gaulle se tak snažil co nejvíce zmenšit vliv Spojených států amerických na kontrolu francouzského vojenství. Dokonce prohlásil, že k zachování suverenity uvnitř aliance musí Francie budovat vlastní údernou sílu. Otázka kontroly jaderných zbraní nebyla však jedinou problematickou oblastí. Vzájemné vztahy se zhoršily také kvůli válce v Indočíně, kdy se USA rozhodly neposkytnout leteckou pomoc francouzským výsadbkářům. Nastává období, kdy Francie není ochotna ustoupit a v červnu 1963 odvolává své závazky, které v případě války podřizovaly její atlantickou flotilu vedení aliance. Vše vyvrcholilo na jaře 1966, kdy prezident de Gaulle oficiálně oznámil vystoupení Francie z vojenských struktur NATO a zároveň dodal, že udržování vojenských základen NATO na francouzském území je neslučitelné se svrchovaností Francie. To však neměnilo nic na tom, že Francie stále setrvala v civilních složkách aliance.

Ještě než se státy aliance shodly na nové strategické koncepci, sehrálo důležitou roli založení zvláštního výboru pro otázky jaderné výzbroje. Protože tuto koncepci navrhl americký ministr obrany McNamara, byl výbor prozatímně pojmenován podle něj – jako tzv. *McNamarův výbor*. Byla to také poslední snaha, jak urovnat vztahy s Francií, avšak tyto ambice se mu nepodařilo naplnit. Nicméně z McNamarova výboru vzešla *Pracovní skupina pro jaderné plánování*, která měla zajišťovat spolupráci mezi členskými státy aliance v oblasti dalšího vyvíjení jadernými zbraněmi, kontroly stavu zbraní a konzultace při vypracovávání plánů pro jejich nasazení a rozmístění. Práce skupiny byla důležitá především pro evropské členské státy, neboť pro některé z nich bylo operování s jadernými zbraněmi novou zkušeností.

Kolem roku 1967 se aliance konečně vnitřně vzpamatovala z vystoupení Francie z vojenských struktur, a mohla se proto dále věnovat změně své strategické koncepce. Hlavním důvodem pro změnu byl fakt, že v té době Sovětský svaz snížil náskok USA v oblasti strategických jaderných zbraní. Z toho vyplývalo, že případný vojenský konflikt by mohl být velmi nebezpečný také pro samotné Spojené státy. Členské státy se dohodly, že alianční strategie bude vycházet z americké strategie pružné reakce. Největšími zastánci této strategie z řad evropských členů byly Velká Británie a SRN. Přijetí *strategie pružné reakce* jako oficiální strategie aliance v roce 1967 proběhlo velmi hladce, bez vážnějších komplikací, a to také z důvodu absence Francie. Hlavním cílem byla snaha téměř úplně eliminovat možnost vzniku tzv. jaderného patu. Podle konkrétní situace se měly použít nejprve konvenční, potom taktické jaderné a jako poslední řešení situace strategické jaderné zbraně. Na rozdíl od strategické koncepce „štitu a meče“ považovala strategie pružné reakce konvenční evropské síly za dostačující, avšak pouze tehdy, pokud budou průběžně modernizovány a v případě konfliktu co nejrychleji posíleny jednotkami z USA a Velké Británie. Přestože se tato koncepce nepotýkala s tolika komplikacemi jako ta první, neznamená to, že zde žádné problémy nebyly. Především v západoevropských státech se objevovalo jisté znepokojení, protože někteří považovali přijetí této koncepce za vyjádření nechuti USA nasazovat svůj jaderný potenciál na obranu evropských států.

Strategie SSSR a Varšavské smlouvy za studené války

Politika Sovětského svazu na prahu studené války byla mnohem méně koncepční a díky systému jednoho diktátora také v jistém ohledu i pružnější než politika USA. Sovětský svaz usiloval o upevnění postavení SSSR a svého zázemí. Šlo mu o zkoušku sil protivníka a využití jeho případné slabosti, přičemž se chtěl vyhýbat příliš riskantním konfrontacím.

Politika SSSR se stávala stále ideologičtější a rychle špěla k otevřené konfrontaci se spojenci. To se týkalo zejména ovlivňování vlastních cest k socialismu a vnucení sovětského systému a vzoru ve svém celku zemím střední a východní Evropy. Za rozhodující moment, kdy bylo ze sovětské strany s konečnou platností rozhodnuto o plné sovětizaci tohoto území, je považován podzim 1947, kdy bylo založeno *Informbyro* – koordinační centrum hlavních evropských komunistických stran. To s konečnou platností rozhodlo o sovětizaci té části Evropy, kde byl vliv Moskvy převažující, ačkoliv i zde bylo možné dosáhnout výjimek. Československo bylo například do této sféry zahrnuto, Finsko však nikoli.

Pohled Kremlu na mezinárodní situaci přednesl ve svém referátu na zasedání *Informbyra* člen sovětského politbyra Ždanov. Prohlásil, že se v důsledku války vytvořilo nové rozložení politických sil a vznikly dva tábory – tábor imperialistický a antidemokratický vedený USA a tábor socialistický a demokratický vedený SSSR. Hlavním cílem tábora reakce je upevnění imperialismu, příprava nové imperialistické války, války se socialismem a demokracií a podpora reakčních a antidemokratických profašistických režimů. Prohlásil, že americký imperialismus přešel po skončení druhé světové války k agresivnímu, otevřeně expanzivnímu kurzu.

V roce 1949 dosáhlo vyzbrojení východního bloku nebývalé úrovně. Během roku 1949 povolala sovětská armáda k prezenční službě další velmi silný ročník z druhé poloviny dvacátých let a její početní stav tak výrazně překročil 6 mil. vojáků. Její pozemní vojsko bylo v té době nejsilnějším na světě – nikdy předtím ani poté nebylo tak nasyceno moderními zbraněmi, od výzbroje jednotlivce až po tanky a dělostřelecké systémy. Masová výroba typů zbraní z posledního období druhé světové války umožnila plně vyzbrojit více než dvě stovky divizí moderní technikou, což však byl trend, který nebylo možné udržovat do nekonečna. V létě 1949 se navíc dostávalo z krize sovětské letectvo. V roce 1947 byl zalétán letoun Mikojan MiG-15 se šípovým křídlem a kopií britského motoru Rolls Royce Nene, jenž se stal jednou z nejvíce vyráběných stíhaček na světě. Rychlým tempem pokračovala výstavba sovětského strategického letectva. Koncem roku 1948 vznikly první útvary strategických bombardérů, které byly schopny zasáhnout jakýkoliv cíl v Evropě. Koncem čtyřicátých let se tak sovětská armáda dostala do velmi výhodné pozice, neboť v případě konvenční války na evropském kontinentu neexistovala síla, která by ji dokázala zastavit. Pozadu nezůstávaly ani oba hlavní sovětské satelity ve střední Evropě – Československo a Polsko.

Podstata sovětské doktríny pružné konfrontace

Druhá světová válka prověřila realnost sovětské předválečné vojenské doktríny (tento pojem se běžně používal a lze ho zjednodušeně přijmout jako synonymum k pojmu vojenská strategie). Vojenská doktrína vyjadřovala vztah státu k základním otázkám války a míru. Některé její zásady se buď neosvědčily nebo z různých důvodů nenašly uplatnění. Upřesnění jejího obsahu vycházelo z bohatých a mnohostranných zkušeností z vedení operací, ale také z řady jiných faktorů spojených s kvalitativními změnami v politické, ekonomické a zvláště pak

vojensko-technické oblasti. Jak předválečná, tak i poválečná vojenská doktrína obsahovaly dvě části – část sociálně-politickou (politickou) a vojensko-technickou (vojenskou).

Politická stránka zahrnovala otázky, které se týkaly metodologických, ekonomických, sociálních a právních předpokladů dosažení záměrů v možné válce. Vyjadřovala mírové úsilí Sovětského svazu a jeho připravenost spolehlivě bránit socialistické vymoženosti. Hovořilo se v ní o rostoucí agresivitě imperialismu, který rozpoutal studenou válku, urychlil závody ve zbrojení, osvojil si atomové vydírání a vytvořil síť agresivních protisovětských a protisocialistických bloků – NATO (1949), ANZUS (1951), SEATO (1954) a CENTO (1955).

Vojenská stránka doktríny zahrnovala principy určující strategický charakter budoucí možné války a v souladu s politickými cíli stanovovala prostředky, formy a metody vedení ozbrojeného zápasu, směry výstavby ozbrojených sil, jejich přípravy a přípravy celé země na možnou válku.

Ve vojenské oblasti se Sovětský svaz snažil doslova za každou cenu co nejrychleji dosáhnout USA a vyrobit jadernou pumu. Cíle bylo dosaženo za vydatné pomoci sovětské rozvědky, a tak první sovětská atomová puma byla vlastně kopií bomby americké. Nicméně přes velkou snahu dosáhnout tohoto prestižního úspěchu se zdá, že sovětské vedení logicky více spoléhalo na ohromné sovětské pozemní síly a nevěřilo, že by atomová bomba přinesla rozhodující změnu v rovnováze sil. Stalin v září 1946 v rozhovoru pro Sunday Times řekl: „*Nedomnívám se, že atomová bomba je skutečně takovou závažnou silou, za jakou jí pokládají někteří politici. Atomové bomby jsou k zastrašení malověrných, nemohou rozhodnout osud války...*“ A tato slova rezonovala i u vojáků. Vynález atomových a dokonce i termonukleárních zbraní se dlouhou dobu vůbec neodrazil v sovětském vojenském myšlení a jaderné zbraně byly považovány jednoduše za silnější formu dělostřelectva. Podle sovětských stratégů bylo naopak hlavní chybou amerických vojenskostrategických koncepcí přecenění významu techniky a podcenění role člověka, mas ve válce. Například v roce 1951 v tajném časopise pro sovětské důstojníky *Vojennaja mysl* bylo uvedeno, že „*názor, že vítězství v budoucí válce může být dosaženo několika jadernými bombardováními, je pouze odrazem vojenské negramotnosti*“. V pracích sovětských teoretiků na přelomu čtyřicátých a padesátých let se neustále zdůrazňovalo, že spíše než jaderné zbraně rozhodnou o výsledku příští války „obyčejné“ druhy zbraní, množství a kvalita vojsk.

Sovětské experty se domnívali, že válka bude srážkou dvou koalic vedených na jedné straně USA a Velkou Británií a na straně druhé SSSR (a po vypuknutí korejské války i Čínou). Předpokládali, že válka bude dlouhá a vyžádá si nasazení milionů vojáků. Po americkém testu jaderné zbraně se prioritou Moskvy stalo zajištění stability týlu a morálky vojsk. Hlavním strategickým manévrem měl být strategický útok a vítězství mělo být dosaženo úsilím všech složek armády, přičemž rozhodující roli měly hrát masivní pozemní síly.

I když byl za základní vojenský manévr považován strategický útok, měla ještě v roce 1946 sovětská vojska vypracované obranné plány, které počítaly s protiútokem. Například v Německu se počítalo reálně s ústupem na čáru Vismar, Swediner-See, Salzburg. V roce 1948 cvičila ruská vojska v Německu ještě asi v polovině svých štábních cvičení obranu, ale je pravděpodobné, že podíl obrany v jejich plánech rychle klesl až k nule.

I přes prioritu pozemních vojsk si vzhledem k technickému zaostávání vyžádalo velkou modernizaci letectvo. Role válečného loďstva byla v prvních poválečných letech tradičně defenzivní. Po roce 1945 se však rozběhl program výstavby velkého množství ponorek, vycházejících z osvědčených německých typů, a zdá se, že na začátku padesátých let chtěl Stalin vybudovat mohutné hladinové i ponorkové loďstvo s ofenzivním posláním. Hlavním cílem bylo vytvořit na moři hrozbu proti Spojeným státům, která by byla ekvivalentní jejich loďstvu. Vyzbrojování jako celek nabíralo rychlé obrátky.

Prostřednictvím bilaterálních smluv Sovětský svaz postupně integroval armády „klientských“ zemí střední a východní Evropy – Bulharska, Polska, Československa, Rumunska, Maďarska a Albánie.

Některé zvláštnosti národních doktrín zemí východního bloku

Začátky formování doktrín budoucích sovětských satelitů spadají do let 1944–1945, kdy byly na osvobozených územích vytvářeny nové národní vlády s cílem dokončit likvidaci fašismu, nastolit demokratické zřízení a provést sociálně-politické přeměny. K dosažení těchto cílů byly vytvářeny ozbrojené síly a vznikaly základy národních doktrín. Politická stránka národních doktrín lidově demokratických zemí odrážela nutnost nedovolit „reakčním imperialistickým kruhům“ zmaření revolučního procesu a ubránit zemi před vnějším agresorem. Byla zde tedy vnitřní a vnější úloha ozbrojených sil. Prostřednictvím politiky komunistických a dělnických stran osvobozených států byl prosazován sovětský vliv při budování demokracie a armád nového typu. Zárukou bezpečnosti těchto států se staly smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi SSSR a těmito státy.

V polovině padesátých let měl každý socialistický stát svou národní vojenskou doktrínu. Výcvik, výzbroj a všechny záležitosti armády byly podřízeny sovětskému vzoru a sovětským poradcům, kteří měli často rozhodující slovo. To se odrazilo i v propagandě. Ne náhodou proto například 9. sjezd Komunistické strany Československa v květnu roku 1949 uložil úkol učit se od sovětské armády. Usnesením Ústředního výboru Bulharské komunistické strany z března 1950 bylo stanoveno hluboce a systematicky studovat a zavádět zkušenosti sovětské armády a mít přítom na paměti odkaz J. Dimitrova: „*Naše armáda se musí považovat za neoddělitelnou součást sovětské armády. Musíme mít stejné úkoly, stejnou organizaci, stejnou výzbroj a stejnou vojenskou vědu. Musíme se učit u sovětské armády, musíme si vzájemně rozumět a mluvit stejným jazykem ve všech otázkách.*“

V té době se mezinárodní situace v Evropě prudce zostřila. Začátkem května 1955 se členem NATO stala SRN. Země východního bloku proto přijaly opatření k zajištění své bezpečnosti uzavřením a podepsáním tzv. *Varšavské smlouvy*, a to 14. května 1955. Tato skutečnost se promítla i do národních doktrín. V politické části doktrín se zdůrazňoval požadavek zdržovat se v mezinárodních vztazích hrozby silou a apelovalo se na řešení sporů mírovými prostředky. Byl zdůrazňován koaliční a výhradně obranný charakter doktrín. Ve vojensko-technické části se prosazovala vojenská spolupráce s cílem připravovat se k vedení případné koaliční války v rámci socialistické koalice. Sovětská doktrína a ustanovení přijaté Varšavské smlouvy vedly státy k sjednocování řádů, předpisů, výcviku a k zavádění unifikované výzbroje ve svých armádách.

Strategie pružné konfrontace a Varšavská smlouva

Svazek členských států Varšavské smlouvy vznikl na základě *Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci* podepsané 14. května 1955 Albánií, Bulharskem, Československem, Maďarskem, Německou demokratickou republikou, Polskem, Rumunskem a SSSR ve Varšavě. Formálně byl reakcí na zřízení Západoevropské unie a pařížské dohody umožňující vstup SRN do NATO. Ve skutečnosti si SSSR spíše zajišťoval kontrolu nad svými satelity. Smlouva byla uzavřena na dvacet let s automatickým prodloužením o deset let pro státy, které ji rok před uplynutím lhůty nevyproví. Albánie se přestala zúčastňovat činnosti Varšavské smlouvy v roce 1962 a 13. září 1968 ji na protest proti intervenci armád pěti členských zemí do Československa vypověděla. Intervence se nezúčastnilo rovněž Rumunsko. Deklarativně byla cílem

Varšavské smlouvy koordinace politiky a vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, respektive spolupráce ve vojenské oblasti při společné obraně socialismu, suverenity a nezávislosti, ve skutečnosti však byla především mocenským nástrojem SSSR, zajišťujícím jeho hegemonii ve východoevropském prostoru.

Nejvyšším politickým orgánem Varšavské smlouvy byl oficiálně *Politický poradní výbor* složený z nejvyšších stranických a státních představitelů členských zemí. Na základě článku 5 Varšavské smlouvy bylo vytvořeno *Spojené velení ozbrojených sil smluvních stran*, které postupovalo podle společně stanovených zásad s cílem provádět „*dohodnutá opatření nutná k upevnění obranyschopnosti tak, aby byla chráněna mírová práce jejich národů, zaručena nedotknutelnost jejich hranic a území a zajištěna obrana před možnou agresí*“. V praxi však direktivy Spojenému velení a štábu Spojených ozbrojených sil přicházely z Kremlu. Velení sídlilo v Moskvě a v jeho čele stáli pouze sovětsí vojenští představitelé. Zástupci ozbrojených sil ostatních států byli pouze styčnými důstojníky, kteří přinášeli instrukce sovětského velení. Otázky strategie a taktiky v obecné rovině neřešilo Spojené velení a štáb Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy, ale generální štáb sovětských ozbrojených sil. Hlavními veliteli Varšavské smlouvy byli maršálové SSSR Koněv (1955–1960), Grečko (1960–1967), Jakubovskij (1967–1976), Kulikov (1977–1986) a Ogarkov (1986–1991).

Od samého počátku se sovětská doktrína pružné konfrontace neoficiálně promítala do národních doktrín zemí východního bloku. O to více se tyto otázky začaly prosazovat po podepsání Varšavské smlouvy a zahájení činnosti Spojeného velení a štábu Spojených ozbrojených sil. Oficiálně sice žádná společně deklarovaná doktrína států Varšavské smlouvy neexistovala, ale uplatňovaná opatření v zahraničněpolitické a hlavně vojenské oblasti byla centrálně řízena z Moskvy a země východního bloku plnily úlohu prodloužené ruky SSSR směrem na západ. Vzájemná nedůvěra mezi NATO a Varšavskou smlouvou se nejvíce projevovala v horečném zbrojení, zvláště v jaderném. Oproti strategii hromadné odvety NATO zde byla sovětská strategie pružné konfrontace se zapojením států východního bloku a jejich ozbrojených sil. Vzájemná odvetná opatření v konvenčním a jaderném zbrojení způsobila tzv. bezpečnostní dilema, v rámci něhož se sice rovnováha sil udržovala, ale stále na vyšší a vyšší kvantitativní, respektive kvalitativní úrovni. Armády států východního bloku, kde rozhodující úlohu sehrávalo Československo, Polsko a Německá demokratická republika (NDR), vytvářely první strategický sled s cílem zadržet agresora co nejbližší u státní hranice a vytvořit podmínky k zasazení druhého strategického sledu, kterým byly sovětské divize z území Německé demokratické republiky (NDR) a od roku 1968 i z území Československa. Další strategické zálohy byly na území SSSR. Cílem bylo osvobodit vlastní území, přenést bojovou činnost na území agresora a jeho území ovládnout. Velký význam se kladl na počátek zahájení války, jelikož šlo o eliminaci překvapení ze strany „agresora ze Západu“. Do nejpodrobnějších detailů byla rozpracovávaná teorie příkrytí státní hranice, což se především týkalo armád NDR, Polska a Československa. V době platnosti strategie hromadné odvety NATO byla obdobná opatření plněna a plánována i u vojsk členských zemí Varšavské smlouvy. Rozhodující úlohu zde sehrávalo sovětské strategické letectvo a raketové vojsko, které postupně početně zvyšovalo svůj jaderný potenciál do nepředstavitelných rozměrů. K závodům ve zbrojení došlo i v konvenčních silách. Dislokace vojsk byla plně podřízena záměrům jejich strategického, operačního a taktického použití v příští možné válce. Souběžně s nahuštěním vojsk NATO na území západního Německa, zvláště v příhraničním území v souvislosti s přijetím koncepce předsunuté obrany v rámci strategie hromadné odvety, docházelo k obdobnému dislokačnímu zhuštění na území Československa a NDR s cílem zadržet agresora co nejdříve a tak chránit vlastní území před válečným ničením.

Varšavská smlouva a cesta k doktríně odvrácení války

Závody v jaderném a konvenčním zbrojení mezi státy NATO a státy Varšavské smlouvy dosáhly na počátku sedmdesátých let minulého století takové úrovně, že se svět ocitl na pokraji světové katastrofy. Běh dějin byl protkáán četnými politickými krizemi (suezská, berlínská, kubánská aj.), které se vždy vyřešily složitým politickým jednáním. Politikové obou soupeřících táborů si stále více a více začali uvědomovat, že bezpečnost nemůže donekonečna spočívat na strachu z odvety. Neustálé zbrojení nejen ubíralo zemím zdroje na daleko potřebnější a rozumnější využití, ale kvantitativní a kvalitativní růst moderních zbraní, především pak jaderných, byl v rozporu s jejich případným použitím, a to z toho důvodu, že by znamenalo zkázu pro celý svět. Ke konci sedmdesátých let byl nastartován odzbrojovací proces četnými vzájemně přijatými smlouvami, které se postupně týkaly jaderných a později i konvenčních zbraní na straně NATO a Varšavské smlouvy. V roce 1975 byl zahájen tzv. helsinský proces, jehož cílem bylo budovat vzájemnou důvěru mezi státy NATO a Varšavské smlouvy, USA a SSSR a posilovat vzájemnou bezpečnost a spolupráci v různých oblastech. Rozhodující význam v nastávajícím oteplování vzájemných vztahů mezi Východem a Západem měly četné odzbrojovací dohody mezi USA a SSSR. Nové politické myšlení, jehož představitelem byl Michail Gorbačov, znamenalo novou filozofii v mezinárodních bezpečnostních vztazích, založenou na vzájemném porozumění, respektu a důvěře, a překonávání starého způsobu myšlení, stereotypů a dogmat zděděných z minulosti. Postupem času se tento trend dařilo prosazovat i v oficiální politice USA, SSSR a dalších západních a východních států.

Doktrína odvrácení války

V roce 1987 byl na berlínském zasedání Politického poradního výboru států Varšavské smlouvy přijat dokument nazvaný *O vojenské doktríně států Varšavské smlouvy*, který byl oficiálně deklarován a vysvětlován celému světu jako doktrína Varšavské smlouvy. Bylo to poprvé v historii, kdy členské státy takto veřejně vyslovily své úmysly. Do té doby se nic podobného nestalo. Tento počín měl určitý politický a vojenský význam a v této době byl jednoznačně významným činitelem k posílení důvěry mezi Západem a Východem.

Obsahem politické části dokumentu bylo zdůraznění obranného charakteru úsilí všech zemí Varšavské smlouvy a odmítnutí války jako prostředku řešení mezinárodních rozporů. Zdůrazňovalo se v ní, že jaderná válka nemůže být rozumným prostředkem pokračování politiky. Členské země Varšavské smlouvy před celým světem prohlásily, že nikdy a za žádných okolností nezhájí vojenské akce proti žádnému státu nebo svazku států, nestanou-li se samy objektem ozbrojeného útoku. Dále prohlásily, že nikdy nepoužijí jaderné zbraně jako první a že nemají žádné územní nároky vůči žádnému státu v Evropě ani mimo ni. V doktríně se dále uvádělo, že za rozhodující faktor odvrácení války se považuje vojenskostrategická parita, jejíž úroveň se má neustále snižovat, a to na úroveň, kdy žádná strana (NATO ani státy Varšavské smlouvy) nebude mít prostředky k nenadálému útoku proti druhé straně a k rozvíjení útočných operací vůbec. V doktríně se deklarovala vůle pro úplný a všeobecný zákaz jaderných zkoušek jako prvořadé opatření, jehož smyslem je zastavit vývoj, výrobu a zdokonalování jaderných zbraní a zabránit rozšíření závodů ve zbrojení do kosmického prostoru. Součástí politické části dokumentu byla i výzva k zákazu použití chemických zbraní a dalších zbraní hromadného ničení. Byla zde deklarována i výzva k jejich likvidaci, včetně likvidace průmyslové základny pro jejich výrobu. Státy Varšavské smlouvy v ní navrhovaly zemím NATO vytváření zón bez jaderných a chemických zbraní a zón se sníženou koncentrací výzbroje a zvýšenou důvěrou. Doktrína navrhovala likvidaci vojenských základen na území jiných států, odsun nejnebezpečnějších

druhů zbraní z pásma bezprostředního dotyku obou vojenských koalic a snížení koncentrace ozbrojených sil a výzbroje v tomto pásmu na dohodnutou minimální úroveň. Státy Varšavské smlouvy v doktríně dokonce deklarovaly i neobvyklou rozdělení Evropy na vojenské bloky stojící proti sobě a vyzývaly k současnému rozpuštění Severoatlantické aliance a Varšavské smlouvy a vytvoření komplexního systému mezinárodní bezpečnosti.

Vojensko-technická část doktríny zdůrazňovala připravenost a odhodlání států Varšavské smlouvy k obraně „socialistických vymožeností“ před případným agresorem, čímž se myslely USA a země NATO. Apelovalo se v ní na nutnost udržovat vysokou bojovou připravenost a pohotovost ozbrojených sil států Varšavské smlouvy, a to pro případ, že budou napadeny agresorem ze Západu. Pokud se to stane, zasadí tomuto agresorovi drtivý úder. Dále zde bylo konstatováno, že hrozba visící nad SSSR a dalšími státy socialistického společenství neslábne, ale naopak roste. Zdůrazňovala se zde nutnost připravovat stát a jeho ozbrojené síly k obraně, k odrazení možné agrese, nutnost připravovat orgány velení a vojska k vedení nejen obrany, ale i rozhodného útoku v rámci drtivého úderu. Tato bezesporu ostrá vyjádření, která ve své podstatě stírala politické deklarace obsažené v politické části doktríny, byla zdůvodňována a legalizována neexistencí politického mechanismu v zajišťování evropské bezpečnosti. Byl proto obhajován vojenský mechanismus, o který se bylo nutné opřít při zajišťování evropské bezpečnosti.

Jistou zajímavostí byl i návrh členských států Varšavské smlouvy členům NATO, aby byly vzájemně konzultovány a porovnány vojenské doktríny obou aliancí, analyzován jejich charakter, společně posouzen směr jejich dalšího vývoje, odstraněna léty nahromaděná vzájemná podezřívavost a nedůvěra, dosaženo oboustranně lepšího chápání záměrů a zabezpečeno, aby vojenské koncepce a doktríny vojenských bloků a jejich účastníků spočívaly na obranných principech.

4.4 JADERNÁ STRATEGIE

Objevení a vývoj nukleárních zbraní byly pro oblast vojenské strategie bezpochyby největší událostí 20. století. Vývoj jaderné zbraně přinesl zásadní změny do všech oblastí vojenské činnosti – od strategického uvažování přes konstrukci zbrojních systémů až po přípravu jednotlivce. Po konci druhé světové války ještě byly jaderné zbraně považovány za legitimní zbraň a tehdejší armády si musely vypracovat a osvojit způsoby vedení bojové činnosti za změněných podmínek. Přestože pravděpodobnost jaderného konfliktu od té doby klesala (díky zvýšení účinku, dosažení rovnováhy v arzenálech a morálním omezením), armády musely a musí být na tuto možnost připraveny.

Ačkoliv již v první světové válce byly masově nasazeny chemické zbraně hromadného ničení, teprve vývoj nukleární technologie přinesl v oblasti strategie skutečnou revoluci. Ochrana proti biologickým či chemickým zbraním vyžadovala především opatření na nižší úrovni, ale závažnější změny do strategických koncepcí nepřinesla. Se vznikem jaderné zbraně také souvisí vstup civilních teoretiků do oblasti strategie a vznik samotných strategických studií. Jaderné zbraně podnítily nebývalý rozvoj strategické teorie, které však bylo právem vyčítáno, že se jedná o pouhé teoretizování, neboť zde neexistují reálné příklady, na nichž by mohla být testována.

Jedním z nejvýznamnějších počínů raného období jaderné strategie byl sborník *The Absolute Weapon*, který editoval Bernard Brodie. Ve sborníku byl nastíněn dopad existence nukleárních

zbraní na vojenskou strategii. Brodie zde také poukázal na fakt, že ničivé účinky jaderných zbraní činí válku nepřijatelnou, protože cena za jakoukoli výhru by byla příliš vysoká. Cílem armády a zahraniční politiky má být odvrácení války a ne vítězství.⁵⁶

Jaderné odstrašení

Navzdory jistému oddělení od technické reality (které bylo prokázáno otevřením archivů v osmdesátých letech minulého století) bylo na poli jaderné strategie vytvořeno několik pozoruhodných teoretických konceptů, z nichž nejvýznamnější je koncept odstrašení. Odstrašení bylo dále rozpracováno a přejato jako širší strategický koncept platný i pro oblast konvenčních sil. Rozeznáváme dva základní druhy odstrašení: hrozbu trestem nebo odepření. *Hrozba trestem* (threat of punishment) představuje odstrašení, jež probíhá prostřednictvím hrozby, že v případě určitého činu budou přijata opatření, která protivníkovi způsobí nepřijatelné ztráty (například zničení hlavního města). *Odstrašení prostřednictvím odepření* (denial) se uskutečňuje prostřednictvím hrozby, že pokud protivník zahájí odstrašovanou akci, odstrašující stát mu zabrání v dosažení vojenských a politických cílů této akce (například prostřednictvím podpory napadeného státu je útočnickovi zabráněno, aby dosáhl svých původních cílů).⁵⁷ Jaderné zbraně jsou především hrozbou pro protivníka a odstrašení pomocí odepření lze u nich aplikovat jen velmi omezeně. Odstrašení prostřednictvím hrozby trestu se stalo základem pro vztahy supervelmocí v počátečním období studené války.

Jaderné zastrašování prošlo jistým vývojem. Zpočátku se odstrašující potenciál rovnal reálné existujícímu potenciálu. S rozpracováním konceptu prvního úderu se hodnota odstrašujících sil stala přímo závislá na potenciálu, který by si tyto síly uchovaly poté, co by obdržely první úder protivníka. Závisel by tedy na jejich možnostech přežití. Na tento moment reagovala tzv. taktika přežití⁵⁸, jejímž cílem bylo pokud možno okamžité vyhlášení poplachu a uvedení systémů do bojové pohotovosti – například systém včasné výstrahy (včasného varování), přičemž by byly využity například radary dalekého dosahu, satelity, automatizované systémy spojení a počítače. Následovat měl vzlet letadel a odpálení řízených střel předtím, než dopadne první salva jaderných střel druhé strany. To v některých případech vedlo i k udržování letadel jaderného (strategického) letectva ve vzduchu.⁵⁹ Dalším cílem této taktiky bylo zajistit ochranu odpalovacích zařízení zvýšením jejich mobility, ukrýváním nebo rozptýlením, aby byl protivník nucen nasadit na jejich zničení významný počet svých zbraní, takový počet, který by kompenzoval i případnou úspěšnou protiraketovou obranu.

Problematickým bodem odstrašení je, že se jedná o pasivní strategii, která má významný psychologický rozměr. Záleží totiž na samotném protivníkovi, jak hrozbu pochopí, jakým způsobem na ni bude reagovat a zda se vůbec nechá odstrašit. Podstatou psychologické roviny zastrašování byla samozřejmě snaha protivníka přesvědčit o odhodlání jaderné zbraně

⁵⁶ BRODIE, Bernard (ed.). *The Absolute Weapon*. New York: Harcourt Brace, 1946, s. 69. Cit. podle PAYNE, Keneth, WALTON, Dale. Deterrence in the Post-Cold War World. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 161–182.

⁵⁷ PAYNE, Keneth, WALTON, Dale. Deterrence in the Post-Cold War World. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 161–164.

⁵⁸ BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.

⁵⁹ Na tuto praxi v roce 2007 odkázala Ruská federace, když obnovila lety strategických bombardérů.

v té či oné situaci použít. Zároveň bylo nutné protivníka přesvědčit, že jeho ztráty budou větší než případné zisky, a proto se mu konflikt nevyplatí. Současná argumentace o rozhodující roli jaderné výzbroje a jaderné strategie vychází z předpokladu, že konflikt, ve kterém protivník nasadí jaderné zbraně – je jedno, v jakém rozsahu – se nevyplatí nikdy. Tento předpoklad však není ověřitelný a není faktem, je spíše důsledkem patu studené války a masivní kulturní indoktrinace, která roli jaderných zbraní během druhé poloviny 20. století v euro-americké společnosti téměř zdémonizovala a – mimo jiné i v kontextu mírových hnutí – celospolečensky učinila jejich použití morálně obtížně přijatelným.

Jaderné soupeření

Jaderné zbraně byly tématem, které dominovalo západnímu strategickému myšlení po velkou část druhé poloviny 20. století. Někteří autoři⁶⁰ se domnívají, že jaderné zbraně sehrávají klíčovou úlohu i v současnosti. Oproti charakteru výzbroje v předcházejících staletích měli jaderné zbraně dvě specifika. Prvním byla skutečnost, že přestala existovat přímá úměra mezi účinností a masou nasazených prostředků – ke zničení velkých cílů (flotil, tankových svazů, měst atd.) už nebyla třeba adekvátně velká ozbrojená síla, ale stačila jediná zbraň. Druhým specifickým byla téměř absolutní pohyblivost, a to zejména s objevením se mezikontinentálních balistických střel. Vlastníci zbraňových systémů s dostatečným dosahem mohli efektivně udeřit proti kterémukoliv místu na planetě. Armády koncentrované na obranu hranic už nebyly schopny uchránit zemi před fyzickým zničením či alespoň masivním poškozením.⁶¹ Pokusů vyrovnat se s tímto stavem se objevila celá řada.

První možností, se kterou pracovali stratégové zúčastněných stran, bylo preventivní zničení jaderných zbraní nepřítele nebo alespoň zařízení k jejich výrobě a prostředků k jejich přepravě na cíl. Historické zařazení této komponenty jaderné strategie je provedeno později. Strategie preventivního úderu měla svůj význam zejména v situaci, kdy jedna ze stran měla výraznou převahu jak v technologii, tak v množství zbraní, druhá strana disponovala pouze menším počtem zbraní a nosičů a schopnosti detekce úderu zahájeného nepřítelem byly omezené. V současnosti se taková situace objevuje spíše v případě států, které vyzývají tradiční jaderné velmoci a samy disponují jen velmi malým počtem jaderných zbraní, popřípadě u zemí, které se pokoušejí jaderné zbraně teprve vyvinout. Příkladem útoku proti jaderným kapacitám, tedy schopnosti vyvinout či sestrojít jadernou zbraň, by mohl být izraelský letecký útok proti iráckému reaktoru v Osiraku v roce 1981. Základem úspěšné realizace preventivního zničení jaderného potenciálu nepřítele je přesná a co nejobsáhlejší databáze cílů. Podstatné totiž je vyřazení všech či téměř všech zbraní či nosičů anebo kapacit protivníka prvním překvapivým úderem, aby nemohl zahájit odvetu. Tato taktika je namířena „proti (ozbrojeným) silám“ protivníka. Typické je, že byla součástí americké jaderné strategie, což se v průběhu studené války východní blok snažil využít alespoň v psychologickém boji – propagandě opakovaným poukazem na fakt, že NATO ze své doktríny odmítá vypustit možnost prvního úderu proti Varšavské smlouvě.

Další složkou jaderné strategie, která se stala významnou ve druhé polovině 20. století a je významnou dodnes, bylo plánované provádění přeпадů a ničení jaderných zbraní nebo jejich

⁶⁰ Srv. VAN CREVELD, Martin. *Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu*. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

⁶¹ BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.

nosičů za letu k cíli. Zvláštním rysem a výhodou takové taktiky by bylo, že v okamžiku její naprosté účinnosti by nebylo třeba téměř žádných dalších opatření. Účinku by pozbyla i nepřátelská hrozba odvetným úderem. Právě tato možnost znepokojovala východní armády už v průběhu studené války. Dosažení ideálního stavu, tedy jistoty zničení nepřátelských jaderných nosičů na cestě k cíli, však bylo po technické stránce ne-li nemožné, tak velmi obtížné. Nejen to, stejně obtížné by bylo – po jeho dosažení – takový stav trvale udržovat, zatímco by se nepřítel snažil najít způsoby, jak obranu překonat. Po valnou část studené války probíhal závod mezi zvyšováním možností přepadání a ničení jaderných zbraní na jedné straně a zvětšováním schopností těchto zbraní pronikat nepřátelskou obranou k určeným cílům na straně druhé. Jako komponenta byl tento závod přítomen v logistické strategii, která se skládala z průmyslové, technické a finanční strategie⁶². Namísto přímého ničení nepřátelských prostředků se úsilí v této oblasti soustředilo na jejich překonávání. V okamžiku vývoje nové generace zbraňových systémů se nepřátelské prostředky staly zastaralými a tím se výrazně snižovala jejich použitelnost. Protivník musel reagovat vývojem nových zbraňových systémů či vylepšováním stávajících, čímž se ekonomicky vyčerpával. Úvahy o využití logistické strategie se objevily jistě už přinejmenším v šedesátých letech minulého století, jako první však bezpochyby vytane souvislost s programem *Strategické obranné iniciativy* za Reaganovy administrativy. Myšlenka využití taktiky přepadání a ničení zbraní a nosičů za jejich cesty je přítomna i v současnosti, protože se jedná o jeden z neefektivnějších způsobů překonání momentu odstrašování. Navíc má tato taktika řadu výhod i z širšího strategického hlediska, od zjevně politicky přijatelnějšího pozadí (lze lépe argumentovat ve prospěch tvrzení, že jde o součást obranné strategie, než je tomu třeba u taktiky opírající se o první úder) až po širší míru použitelnosti souvisejících zbraňových systémů, tedy jejich nasazení i k jiným účelům (viz později zmiňované systémy protiraketové obrany).

Efekt odstrašování souvisel s třetí složkou jaderné strategie, jejíž podstatou byla hrozba odvetnými akcemi. S konceptem odvetného úderu souvisela spíše taktika úderu „proti městům“, která byla založena na předpokladu způsobení tak masivních lidských ztrát, že protivník bude buď odstrašen od prvního úderu nebo bude následně poškozen tak, že nebude schopen pokračovat ve válce. Útoky proti městům jsou vhodné pro účastníka konfliktu, který disponuje jen omezeným jaderným arzenálem, anebo v již zmiňovaném případě odvetného úderu, kdy je třeba brát v potaz, že jaderné střely nepřítele jsou již na cestě k cíli (či dopadly), nemá tedy smysl vést odvetný úder proti nepřátelským jaderným silám. Aby zastrašování bylo efektivní, bylo pro protihráče v jaderné strategii nezbytné udržovat svůj jaderný potenciál na takové úrovni, aby i po obdržení prvního úderu bylo dostatečné množství jaderných střel schopno překonat protivníkovu obranu a způsobit mu nepříjemné ztráty. To předpokládalo nejen držení dostatečného jaderného arzenálu, ale i jeho ukrytí nebo ochranu před případným prvním úderem protivníka. Zde je možné hledat některé důvody pro existenci nejen betonových sil pro mezikontinentální střely, ale i vývoj ponorek nesoucích jaderné střely atd. Zároveň je nutné zaručit způsob dopravy jaderných zbraní na protivníkovu území. To může být zajištěno technologicky vyspělými nosiči nebo například tajným dopravením jaderných zbraní na území protivníka a jejich ukrytím.

Poslední a zřejmě nejméně významnou složkou jaderných strategií byla fyzická ochrana proti účinkům jaderných zbraní. Tím je myšleno rozptylování sil, zakopávání a budování krytů aj.

⁶² BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.

Žádné z ochranných opatření nezajišťovalo úplnou ochranu, ale mohlo by zajistit částečné snížení účinků jaderného úderu nepříteli. Ovšem k zajištění alespoň minimální účinné míry ochrany celé populace či její významné části by zřejmě bylo nutné vynaložit obrovské množství prostředků, proto bylo postupně od této formy taktiky upouštěno a v rámci jaderné strategie byla využívána pouze coby doplňková. Debatu je možné v této souvislosti vést například o švýcarském modelu⁶³.

Nukleární zbraně a jejich dělení

Jaderná strategie je také spojena s celou řadou vysoce technických parametrů (vzhledem k nemožnosti praktického ověření je její teorie z velké části založena na technických datech a psychologických předpokladech). Existují dvě oblasti, které utvářejí jadernou strategii jako celek: problematika samotných nukleárních zbraní a problematika jejich nosičů.

V oblasti nukleárních zbraní je rozlišováno mezi řadou typů nukleárních náloží podle jejich konstrukce a účinku, což následně ovlivňuje možnosti jejich nasazení. Nejstarším typem nukleární zbraně je atomová bomba, která byla použita na konci druhé světové války. V padesátých letech byla vyvinuta tzv. vodíková bomba, která má mnohem větší účinnost než bomba atomová. Obě bomby se odlišují podle druhu nukleární reakce, která v nich probíhá. Zatímco atomová bomba je založena na štěpné reakci, vodíková využívá nukleární fúzi. Další druh, tzv. neutronová bomba je zkonstruována tak, aby měla omezený výbuch, který je však doprovázený silným radioaktivním zářením.

Podle způsobu nasazení je také rozlišováno mezi strategickými a taktickými nukleárními zbraněmi. Kategorie taktických zbraní je produktem technického pokroku (miniaturizace) a strategické úvahy založené na předpokladu, že pouhá hrozba provedením hromadného úderu nukleárními zbraněmi neposkytuje jinou možnost než naprosté zničení. Nasazení taktických nukleárních zbraní o menší síle vychází z konceptu omezené jaderné války, kde by měly být nasazeny jaderné zbraně nižší síly určené k vyřazení armády protivníka, nikoli však ke kompletnímu zničení nepříteli. Taktické nukleární zbraně mají poskytnout možnost volby a omezenou volnost v rozhodování, nabídnout i jiné alternativy než jen naprosté zničení. Produktem této strategické rozvahy byly také například výše zmíněné neutronové bomby, které měly pomoci silného radiačního záření vyřadit vojenskou techniku a personál armád při omezených škodách na infrastruktuře.

Z hlediska vojenské strategie je důležitější rozvoj nosičů jaderných zbraní. V této oblasti hovoříme o tzv. strategické triádě, kterou tvoří tři druhy nosičů strategických jaderných zbraní. Jedná se o bomby či rakety umístěné na bombardérech, rakety s jadernými hlavicemi umístěné v pozemních silech nebo na mobilních rampách a rakety umístěné na ponorkách. Schopnosti strategické triády sehrávají značnou roli při úvahách o možných variantách průběhu nukleárního konfliktu.

V případě selhání odstrašení vstupuje do hry úvaha o tzv. prvním úderu. Jedná se o předpoklad, že ve výhodné pozici je stát, který zaútočí jako první, protože dokáže zničit část (nebo celý) jaderného arzenálu protivníka, který již pak nebude schopen provést plnohodnotný odvetný

⁶³ Švýcarsko v šedesátých letech minulého století přijalo program výstavby komplexu nukleárních krytů schopných pojmut celou populaci státu. Patrně největší evropský kryt, který spadá do tohoto komplexu a je napojený na tunel pod horou Sonnenberg, byl částečně uzavřen v roce 2006. V zemi však dále zůstává údajně asi 270 000 funkčních krytů.

úder. Strategie prvního úderu byla přitažlivá zvláště v prvním desetiletí studené války, kdy technická omezení neumožňovala včasnou detekci protivníkového útoku. Čas potřebný k provedení odvetného úderu prodlužovaly také technické parametry tehdejších nosičů, proto reálně hrozilo, že strategické nukleární síly napadeného státu budou z velké části zničeny ještě na zemi. Rozložení jaderného potenciálu na různé druhy nosičů zaručovalo, že kterémukoli ze soupeřů zbude dostatečný arzenál k provedení odvetného útoku, který zaručí zničení útočnicka. Ve chvíli, kdy oba soupeři dosáhnou věrohodné schopnosti provedení zničujícího odvetného úderu, nastává situace označovaná jako *vzájemně zaručené zničení* (Mutual Assured Destruction – MAD).

Strategická triáda

Rozdělení strategických jaderných zbraní na různé druhy nosičů zohledňuje výhody a nevýhody jednotlivých částí strategické triády tak, aby bylo zajištěno přežití dostatečného nukleárního arzenálu i v případě prvního úderu protivníka.

Strategické bombardéry jsou první částí triády existující od konce druhé světové války. Jejich výhodou je jejich pohyblivost a možnost udržování části sil permanentně ve vzduchu, což má zaručit jejich přežití v případě prvního úderu protivníka. Naopak nevýhodou je zranitelnost při cestě na cíl, kdy hrozí, že velká část úderné síly bude vyražena protivzdušnou obranou protivníka. Později byly rakety s nukleární hlavicí dostatečně zmenšeny a jejich nosičem mohla být i běžná bojová letadla. Nukleární arzenál byl rovněž umístěn na střely s plochou dráhou letu, které mohou být taktéž nesený letouny.

Mezikontinentální balistické rakety (Intercontinental Ballistic Missiles – ICBM) představují další významnou část strategické triády, která byla zavedena do výzbroje na přelomu padesátých a šedesátých let. Výhodou mezikontinentálních balistických raket je jejich rychlost, obtížná detekce a neexistence účinné obrany (což se může do budoucna změnit). Naopak jejich významnou slabinou je fixní umístění raket v podzemních silech, což znamená významné riziko zničení tohoto potenciálu ještě před startem. Rozmístění významné části strategického nukleárního arzenálu vlastně podporovalo provedení prvního úderu, protože strana, která by dokázala nečekaně udeřit a zničit většinu strategického potenciálu protivníka ještě na zemi, by dosáhla významné výhody. Zmíněné riziko bylo zvláště vysoké u prvních generací mezikontinentálních balistických raket rozmístěných v šedesátých letech, které využívaly tekutého paliva, a proto vyžadovaly delší čas pro přípravu ke startu. Následujícím stupněm vývoje bylo umístění mezikontinentálních balistických raket na pojízdné odpalovací rampy. Tímto způsobem bylo ztíženo odhalení aktuální pozice rakety ještě před jejím startem. Vzhledem k specifickým podmínkám bylo umístění strategických raket na nákladní automobily realizováno pouze v SSSR.

Dalším krokem při rozvoji jaderné triády bylo umístění raket s nukleárními hlavicemi na ponorky. *Rakety odpalované z ponorek* (Submarine Launched Ballistic Missiles – SLBM) mají všechny výhody mezikontinentálních balistických raket, ale navíc jsou obtížně zjistitelné a napadnutelné před jejich startem. Ponorky s nukleárními zbraněmi se proto staly významnou součástí triády, která zaručovala provedení odvetného úderu v případě napadení. Zavedení raket odpalovaných z ponorek do výzbroje vyžadovalo překonání celé řady technických potíží. Rané řady strategických ponorek nesly rakety (nebo letounové střely) omezeného dosahu, což znamenalo zvýšené riziko odhalení, protože se musely nejprve přiblížit území protivníka. Rozmístění dostatečného množství nukleárních zbraní na ponorkách u obou protivníků studené války znamenalo dosažení bodu, kdy ani jedna strana nemohla udeřit první a tím se vyhnou následné zničující odvetě.

Strategie jaderného konfliktu

V padesátých letech vystoupily USA s tzv. doktrínou masivní odvety, která vycházela z mezinárodní situace první poloviny padesátých let. Doktrína masivní odvety měla především odradit SSSR od útoku na státy západní Evropy. USA si udržovaly nad SSSR významný náskok jak v počtu jaderných zbraní, tak i jejich nosičů (strategické bombardéry). Naopak rozložení konvenčních sil v Evropě, kde reálně hrozil konflikt mezi Východem a Západem, vyznívalo ve prospěch SSSR a jeho spojenců. USA deklarovaly, že budou na přesněji nespécifikované vojenské akce protivníka reagovat mohutným úderem jaderných sil. Vzhledem k výrazné převaze v oblasti nukleárních sil si mohly tento velmi tvrdý postoj dovolit.

S rozvojem sovětských nukleárních kapacit a zařazením mezikontinentálních raket však ztrácela masivní odvěta na věrohodnosti. USA neodstrašovaly jen bezprostřední napadení vlastního státu, ale i napadení spojenců v Evropě. Výše zmíněná situace, kdy stát odstrašuje nejen vlastní napadení, ale zavazuje se i k ochraně spojenců, je označována jako *rozšířené odstrašení*. Ve chvíli, kdy SSSR získal dostatečné schopnosti k provedení mohutného odvetného úderu, bylo legitimní otázkou, zda by USA obětovaly vlastní zem kvůli obraně například západního Německa. O tom se dalo úspěšně pochybovat, a tím byla i zpochybněna věrohodnost celé doktríny masivní odvety. Nedůvěryhodnost odstrašení ze strany USA vedla Velkou Británii a Francii (kromě dalších faktorů) ke snaze o zajištění bezpečnosti prostřednictvím vlastního nukleárního arzenálu.

V šedesátých letech reagovaly USA přijetím *strategie pružné reakce* (flexible response) neboli také omezené jaderné války. Jedná se o strategii, která předpokládá, že na omezený útok bude reagováno podobnými prostředky, a USA tak ustupují od masivní odvety, která již nebyla udržitelnou alternativou. Strategie pružné reakce znamenala rozvoj taktických nukleárních sil, které by byly využitelné v omezeném nukleárním konfliktu. V případě ozbrojeného konfliktu v Evropě by bylo možné reagovat prostřednictvím taktických nukleárních zbraní zaměřených na vojenskou sílu, což by automaticky neznamenalo vzájemné naprosté zničení USA a SSSR. Samotný koncept omezené nukleární války se stal předmětem pochybností a kritiky. Není totiž jasné, zda je možné udržet jaderný konflikt v omezených mezích. Lze si totiž stejně dobře představit variantu, kdy po prvním nasazení nukleárních zbraní dojde k rychlé eskalaci konfliktu až k provedení úderu strategických nukleárních sil.⁶⁴

Protiraketové systémy a omezování nukleárního arzenálu

Dosažení vzájemně zaručeného zničení otevřelo cestu k rozhovorům obou supervelmocí nad možnostmi omezení závodů ve zbrojení. Ve chvíli, kdy oba protivníci disponují dostatečným arzenálem k odstrašení prvního úderu, již nemělo smysl dále pokračovat v nákladném navyšování arzenálu nukleárních zbraní. V takovém případě hovoříme o tzv. strategické stabilitě, protože vzájemné odstrašení a hrozba vlastního zničení utvářejí stabilní prostředí, kde se ani jeden z aktérů neodhodlá k významnému útoku na svého protivníka. Udržení strategické stability bylo jedním z cílů rozhovorů o omezení zbrojení vedených od konce šedesátých let. Cílem rozhovorů bylo stanovit racionální limity množství rozmístěných nukleárních hlavíc a nosičů. Dále mělo být omezeno zavádění protiraketových systémů, které mohly chránit území státu proti napadení a narušit tak strategickou rovnováhu. Pokud by jeden z protivníků dokázal uvést do provozu účinný protiraketový systém dostatečného rozsahu, došlo by k narušení rovnováhy a zvýšení rizika nukleárního konfliktu. Stát chráněný takovým systémem by

⁶⁴ PAYNE, WALTON, s. 165–170.

byl motivován k provedení prvního úderu, protože by mohl spoléhat na vlastní obranu proti odvetnému útoku protivníka.

Rozvoj protiraketových systémů šel ruku v ruce s rozvojem mezikontinentálních balistických raket. Avšak zatímco v případě strategických bombardérů existovala vysoká pravděpodobnost jejich zničení před zásahem cíle, v případě mezikontinentálních balistických raket se jednalo o úkol mnohem obtížnější. Systémy využívající rakety určené k ničení balistických střel (Anti-Ballistic Missile – ABM) narážely na řadu technologických limitů. Ačkoli bylo ke zvýšení pravděpodobnosti zničení cíle užito menších nukleárních náloží, nedařilo se dosáhnout dostatečné účinnosti systému. Systémy protiraketové obrany proto nebyly schopny zajistit reálnou ochranu proti rozsáhlému útoku strategických sil protivníka. Protiraketový systém *Sentinel*, rozmísťovaný v USA od konce šedesátých let, měl jen omezený rozsah a byl především pojistkou proti náhodně odpáleným střelám ze SSSR nebo proti omezenému arzenálu Číny, ale nikoli proti nukleárnímu úderu plného rozsahu. Vzhledem k technickým možnostem neměly systémy protiraketové obrany ani schopnost v dohledné budoucnosti výrazně redukovat ztráty způsobené nukleárním útokem protivníka. To pak bylo jedním z důvodů uzavření *Smlouvy o omezení systémů obrany proti balistickým střelám* (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABMT), která byla uzavřena mezi USA a SSSR v roce 1972.

Omezení protiraketových systémů významně ovlivnil i další krok v rozvoji nukleárních zbraní, kterým bylo zavedení tzv. *samostatně naváděných hlavic* (Multiple Independently Targetable Reentry Vehicle – MIRV). Miniaturizace a zvýšení výkonu raket umožnily umístění většího počtu nukleárních hlavic na jedinou raketu. Po dosažení oběžné dráhy se jednotlivé hlavice pohybují samostatně pomocí vlastního manévrovacího a naváděcího systému, což umožňuje zasažení většího množství cílů prostřednictvím jediné rakety. Samostatně naváděné hlavice výrazně zvýšily náklady na zavedení účinného protiraketového systému, neboť proti každé jednotlivé hlavici by musela být odpálena samostatná raketa. Zatímco před zavedením samostatně naváděných hlavic stačilo proti každé raketě potenciálního útočníka postavit jednu obranou raketu (která byla menší a levnější), od počátku sedmdesátých let se poměr nákladů obrací v neprospěch obrany.

Smlouva o omezení systémů obrany proti balistickým střelám byla v roce 1972 mezi USA a SSSR uzavřena na dobu neurčitou. Obě supervelmoci se v ní zavázaly, že nebudou vyvíjet a rozmísťovat systémy protiraketové obrany nad rámec dohody, která dovolovala každému státu rozmístit dva (později jen jeden) omezené systémy protiraketové obrany. USA se rozhodly tento systém rozmístit nad vlastními mezikontinentálními balistickými raketami tak, aby byla zaručena jejich schopnost odvetného úderu, ale na základě výše zmíněných technických komplikací společně s porovnáním nákladů a účinků systému dospěly pak k rozhodnutí tento obranný systém deaktivovat (odvetný úder byl tak jako tak zaručen rozmístěním raket na ponorkách). Oproti tomu SSSR vybudoval a udržoval v činnosti protiraketový systém kolem hlavního města Moskvy, kde byla také rozmístěna část sovětských mezikontinentálních balistických raket. Již od osmdesátých let však smlouvu provázely rozpory ohledně jejího dodržování. Konkrétně se jednalo o výstavbu sovětského radaru včasné výstrahy hluboko na sovětském území, což bylo porušením textu smlouvy, který výstavbu podobných zařízení omezoval.⁶⁵

⁶⁵ K problematice Smlouvy o omezení systémů obrany proti balistickým střelám viz např. Federation of American Scientists. Anti-Ballistic Missile Treaty; <http://www.fas.org/nuke/control/abmt/index.html> (26. 5. 2008).

Jednání o omezení systémů protiraketové obrany probíhalo v rámci širších rozhovorů o omezení strategických zbraní, které se konaly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Výsledkem těchto rozhovorů byla kromě již zmíněné Smlouvy o omezení systémů obrany proti balistickým střelám také dohoda o základních pojmech a principech fungování jaderného soupeření a zmrazení počtu rozmístěných nosičů a nukleárních hlavic. Smluvní zajištění horní hranice počtů zbraní mělo zabránit další eskalaci závodů ve zbrojení, avšak stanovené počty výzbroje (dosažené v sedmdesátých letech) byly natolik vysoké, že pro obě supervelmoci již nemělo smysl je dále zvyšovat. Celkově byly rozhovory o omezení strategických zbraní (Strategic Arms Limitation Treaty – SALT) ze sedmdesátých let spíše zklamáním a výsledné smlouvy SALT I a SALT II byly široce kritizovány. V důsledku sovětské invaze do Afghánistánu dokonce nebyla SALT II nikdy ratifikována.⁶⁶ První dohody o skutečné redukci výzbroje bylo dosaženo v oblasti raket středního dosahu (500–5500 km), když se obě strany po dlouhých jednáních v roce 1987 dohodly na zničení všech zbraní, včetně podpůrných systémů.⁶⁷ Dalším významným krokem v oblasti protiraketových systémů byla Strategická obranná iniciativa USA označovaná jako „hvězdné války“, kterou představil v roce 1983 prezident Ronald Reagan. Jednalo se o nový protiraketový systém, který neporušoval Smlouvu o omezení systémů obrany proti balistickým střelám, neboť ta se vztahovala pouze na obranné rakety. Tento systém měl pomoci laserů, jejichž zdroje by byly umístěny na oběžné dráze, ničit mezi-kontinentální balistické rakety protivníka. Strategická obranná iniciativa nebyla ničím jiným než rozsáhlým výzkumným programem, který se nikdy nedostal do fáze realizace. Jak se záhy ukázalo, celý plán byl příliš ambiciózní a s dosavadní technologií nebylo možné dosáhnout jeho cílů. Více než v operační účinnosti ležel význam iniciativy ve strategicko-politické rovině. Údajný rozvoj systému narušil důvěru protivníka (SSSR) ve vlastní schopnost jaderného odstrašení, což se ukázalo být nejvýznamnějším reálným ziskem z celého programu.

Jaderná strategie po skončení studené války

Patová situace zablokovaného konfliktu trvala v euro-americkém prostoru téměř čtvrt století. Časem se vedle jaderné strategie rozvíjela především strategie nepřímá, využití politických, ekonomických a jiných mechanismů a prostředků k tomu, aby byl poměr sil zvrácen v neprospěch protivníka ještě předtím, než dojde k přímému ozbrojenému střetnutí. V Asii, Jižní Americe a v Africe, zejména pak v tehdejších koloniích, se současně, v souvislosti s národněosvobozeneckými boji a činností levicových povstaleckých skupin, začala rozvíjet i strategie týkající se guerilly. Pro vojensky nejmocnější státy však zůstávalo klíčovou otázkou překonání jaderné strategie. To se více méně podařilo až v osmdesátých a devadesátých letech minulého století. Přesto zůstává skupina autorů a teoretiků,⁶⁸ kteří se stále domnívají, že nejpodstatnější strategií pro současnost je strategie jaderná. I pokud by tomu tak bylo, týká se tato úvaha masových střetnutí státních armád nebo symetrických konfliktů. Se zdůrazněním role jaderné strategie souvisí i občas zmiňovaný předpoklad, že šíření jaderných zbraní vede ke zvyšování

⁶⁶ BAYLIS, John. Arms Control and Disarmament. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 191–193.

⁶⁷ Viz Federation of American Scientists. Intermediate-Range Nuclear Forces; <http://www.fas.org/nuke/control/inf/index.html> (26. 5. 2008).

⁶⁸ Například již zmiňovaný Martin van Creveld.

vojenskopolitické stability. Argumentací ve prospěch tohoto předpokladu je zdůraznění momentu vzájemného (jaderného) odstrašení. Dříve, v období studené války se předpokládalo, že úspěšné zastrašování závisí především na materiálních faktorech a k úspěšně vedené strategii odstrašování je třeba disponovat mohutným potenciálem zbraní o dostatečném účinku, velké přesnosti zásahu a značné schopnosti pronikat ke stanoveným cílům. Ocenění tohoto potenciálu spočívá na odhadu – s tím samozřejmě dlouhodobě souvisela špionáž a snaha o matení protivníka, aby přecenil skutečné síly. Po skončení studené války je možné pozorovat, že zásadní vliv mají faktory spíše psychologické. Z předpokladu stěžejní role psychologických faktorů v současnosti vycházejí také zastánci názoru o rozhodující roli jaderného zastrašování.

Je však třeba dodat, že tento náhled na užití jaderných zbraní není nadčasový a nemůže být ani univerzální. Pokud by však, třeba i po omezenou dobu, jaderné odstrašování fungovalo jako stabilizující prvek, bylo by podstatnou komponentou jeho uplatnění v globálním měřítku šíření jaderné výzbroje. To je však, jak bude zmíněno dále, vnímáno spíše jako hrozba. V souvislosti s úvahou o stabilizující roli jaderné výzbroje se objevuje tvrzení, že státy, které se stanou jadernými, vedou méně válek než státy vyzbrojené pouze konvenčně. Je třeba ovšem dodat, že takové příklady jsou pouze dva, a to Čína a Indie. Čína se zapojila od roku 1949 do pěti konfliktů, z toho pak do čtyř před získáním jaderné zbraně: Korea (1950–1953), Tchaj-wan (1954), Quemoy (1958), Indie (1962). Poté, když se stala jadernou mocností, vedla válku pouze s Vietnamem (1972). Indie vedla od znovunabytí své samostatnosti čtyři větší konflikty, ale všechny se uskutečnily dříve, než získala jadernou výzbroj: Pákistán (1947–1948, 1965, 1971), Čína (1962).⁶⁹ Oproti tomu stojí jako příklad Izrael, u něhož se předpokládá vlastnictví jaderných zbraní, popřípadě i jaderná velmoc USA, které vedou ozbrojené operace relativně často. Jaderné zbraně tedy brání vzniku ozbrojeného konfliktu mezi státy pouze v případě, pokud jaderné zbraně vlastní oba protivníci.

Jaderná strategie v multipolárním světě

Výsledky výzkumu spojeného se Strategickou obrannou iniciativou byly po skončení studené války využity k vývoji méně ambiciózního obranného systému, který má ochránit území USA před útokem omezeného počtu mezikontinentálních balistických raket. Změna světového rozložení sil se výrazně odrazila i v nukleární strategii. Hlavním úkolem již nebylo odstrašení bezprostřední hrozby rozsáhlého nukleárního útoku, ale zabránění šíření technologie výroby nukleárních zbraní a jejich nosičů. Zatímco u obou supervelmocí studené války jsou nukleární arzenály omezovány smlouvami o omezení strategických zbraní (Strategic Arms Reduction Treaty – START), další státy své arzenály navyšují⁷⁰ a rozšiřuje se i počet států vlastnicích nukleární zbraně.⁷¹ S nezadržitelným technologickým rozvojem se zvyšuje také dostupnost nukleárních zbraní, na které tak mohou dosáhnout i státy střední velikosti. Rozšíření nukleárního

⁶⁹ VAN CREVELD, Martin. *Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu*. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

⁷⁰ HECKER, Siegfried S. *Report on North Korean Nuclear Program*. Center for International Security and Cooperation, Stanford University; <http://www.fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/hecker1106.pdf> (26. 5. 2008).

⁷¹ Kromě USA a SSSR jsou držiteli nukleárních zbraní (první test): Velká Británie (1952), Francie (1960), Čína (1964), Izrael (výroba 1970–1980), Indie (1974), Pákistán (1998), Severní Korea (2006). Viz SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security, s. 21; http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=346 (26. 5. 2008).

arzenálu do výzbroje většího počtu aktérů světové politiky bylo bývalými soupeři ze studené války vyhodnoceno jako nejvážnější hrozba strategické stability a odpovědi na tento vývoj mají být systémy protiraketové obrany proti útoku menšího rozsahu.

Smlouva o omezení systémů obrany proti balistickým střelám umožňovala USA i SSSR rozmístit jeden protiraketový systém omezeného rozsahu (chráněného prostoru). Sovětský svaz a následně pak i Rusko svůj stávající systém protiraketové obrany v okolí Moskvy v devadesátých letech modernizovaly, jeho rozvoj byl však zároveň postižen rozpadem SSSR a ekonomickou krizí, takže o operačních schopnostech tohoto systému panují vážné pochybnosti.

USA se rozhodly rozvíjet systém, který by měl omezenou schopnost v rozsahu útoku, jemuž má bránit, ale který by zároveň pokrýval celé území USA, případně i spojenců. Podobný zájem byl ale v rozporu se Smlouvou o omezení systémů obrany proti balistickým střelám, která připouštěla pouze existenci systému omezeného dosahu. V roce 2002 byla smlouva omezující protiraketové systémy ze strany USA vypovězena.⁷² Vypovězení Smlouvy o omezení systémů obrany proti balistickým střelám následovalo ustanovení Agentury raketové obrany (Missile Defense Agency), která je nástupcem organizací vzešlých ze Strategické obranné iniciativy prezidenta Reagana. Úkolem agentury je rozvíjet systém protiraketové obrany, který by v sobě integroval řadu komponentů rozmístěných kolem celé Země, jež mají být schopné zneškodňovat balistické střely (mezikontinentální i kratšího dosahu) ve všech fázích jejich letu.⁷³

Jaderná strategie rozvinutá v podmínkách soupeření supervelmocí není zcela platná pro případy dalších aktérů mezinárodních vztahů, kteří mohou mít rozdílné motivace k zisku jaderných zbraní. Základní motivací zůstává odstrašení útoku na vlastní území, získání převahy nad potenciálními protivníky a posílení vlastní pozice na mezinárodním poli. Vývoj jaderných schopností je také zužitkován na domácím poli – například jako potvrzení silné pozice vládnoucího režimu. Nejproblematictější částí jaderné strategie menších států je situace, kdy je jaderným arzenálem odstrašován konvenční útok. Jde o situaci ne nepodobnou strategii masivní odvety z padesátých let, kdy USA využívaly své nukleární převahy k odstrašení konvenčního útoku v Evropě. Odstrašení pomocí strategie masivní odvety může být účinné proti slabšímu protivníkovi, který na masivní úder nedokáže odpovědět. V případě, když je odstrašování vedeno omezeným potenciálem zbraní proti silnějšímu protivníkovi, jedná se o sebevražednou logiku s nejistými výsledky.

Odstrašování konvenčního útoku jadernými zbraněmi rovněž značně zvyšuje riziko jejich skutečného nasazení. Zmíněný přístup je motivován vlastní slabostí v oblasti konvenční výzbroje, kdy nukleární varianta představuje nejschůdnější cestu k posílení vlastního postavení na mezinárodní scéně. Pro menší státy může zisk nukleární zbraně představovat „eso“ v mezinárodní politice, které jim uvolní ruce k uskutečnění cílů zahraniční politiky. Nukleární zbraně jsou nejjednodušší cestou k zisku silného postavení na mezinárodní scéně, kterého by menší stát jinak nemohl dosáhnout. Získání rané verze jaderné bomby a jejich nosičů je technologicky (a zřejmě i finančně) méně náročné než komplexní rozvoj rozsáhlých konvenčních sil na špičkové technické úrovni. Podstatným rozdílem v obou přístupech je, že pokročilé konvenční zbraně jsou volně přístupné na trhu, zatímco rozvoje nukleárních zbraní musí státy často dosáhnout vlastními silami.

⁷² CRS. *Nuclear Arms Control: The U.S.-Russian Agenda*; <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/IB98030.pdf> (26. 5. 2008).

⁷³ CRS. *Missile Defense: The Current Debate*; <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL31111.pdf> (26. 5. 2008).

Účinnost jaderných zbraní a možné fatální důsledky jejich použití z nich učinily především politický než vojenský nástroj. Pro supervelmoci je nepřipustné, aby menší státy mohly s pomocí jaderné zbraně „jednoduše“ překonat jejich vojenskou převahu v konvenční oblasti. Pouhé jaderné odstrašení již pro ně není postačující volbou, protože vlastně možnost volby nedává, ale pouze odstraňuje případné jaderné napadení. Menší stát s pomocí „jaderného esa“ získává značnou volnost jednání v oblasti konvenčních armád, což mu může otevřít cestu k uskutečnění případných agresivních výpadů ve svém okolí. Při zvyšování počtu členů jaderného klubu je pro supervelmoci důležité získat schopnost eliminace nukleární hrozby ze strany menších států. Vybudování funkční protiraketové obrany tak představuje důležitou reakci na technologický rozvoj ve světě. Věrohodná eliminace nukleárního potenciálu menších států je nezbytným krokem pro udržení postavení supervelmoci i do budoucna. Protiraketová obrana, obrazně řečeno, vyráží z ruky menším státům jejich „eso“ a umožňuje klasické uplatňování převahy v oblasti konvenčních sil. Samotná existence této obrany odrazuje další státy od snahy získat nukleární zbraně, protože jejich zisk nepovede k naplnění strategických cílů. Výstavba protiraketových systémů v oblasti strategické teorie znamená přechod od odstrašení pomocí trestu k odstrašení pomocí odepření.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAYLIS, John. Arms Control and Disarmament. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 0199289786.
- BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.
- CRS. Nuclear Arms Control: The U.S.-Russian Agenda; <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/IB98030.pdf> (26. 5. 2008).
- CRS. *Missile Defense: The Current Debate*; <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL31111.pdf> (26. 5. 2008).
- COUTAU-BÉGARIE, Hervé. *Traité de stratégie*. Paris: Économica, 2006. ISBN 2-7178-5088-0.
- EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: AVIS, 2006. ISBN 80-7278-326-2.
- Federation of American Scientists. Anti-Ballistic Missile Treaty; <http://www.fas.org/nuke/control/abmt/index.html> (26. 5. 2008).
- Federation of American Scientists. Intermediate-Range Nuclear Forces; <http://www.fas.org/nuke/control/inf/index.html> (26. 5. 2008).
- FIDLER, Jiří, MAREŠ, Petr. *Dějiny NATO*. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-145-0.
- HECKER, Siegfried S. *Report on North Korean Nuclear Program*. Center for International Security and Cooperation, Stanford University; <http://www.fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/hecker1106.pdf> (26. 5. 2008).
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie: skripta*. Brno: VA, 2001, S 355.
- JAŠEK, J. *Přikrytí státní hranice a odrážení agrese nepřítele: skripta*. Brno: VA, 1981.
- KUBEŠA, Milan. *Strategie obrany státu a vojenská strategie: skripta*. Brno: VA, 1994, S 3498.
- KULIKOV, Viktor G. *Doktrína míru: Varšavská smlouva*. Praha: Naše vojsko, 1988.
- Organizace Severoatlantické smlouvy*. Příručka NATO, Brusel, 1999.

- PAYNE, Keneth. WALTON, Dale. Deterrence in the Post-Cold War Worl. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press 2007. ISBN 0199289786.
- SCHWARZ, Urs. *Strategie včera dnes a zítra*. Praha: Naše vojsko, 1968.
- SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security; http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=346 (26. 5. 2008).
- SOKOLOVSKIJ, Vasilij D. a kolektiv. *Vojenská strategie*. Praha: Naše vojsko, 1964.
- VAN CREVELD, Martin. *Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu*. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Období studené války bylo obdobím konfrontace mezi USA a SSSR a později i mezi organizací NATO a Varšavské smlouvy. Strategické koncepce, respektive vojenské doktríny byly namířeny proti sobě. Mezi jmenovanými subjekty probíhaly závody v horečném konvečním i jaderném zbrojení a v rámci bezpečnostního dilematu a vzájemné nedůvěry bylo v polovině sedmdesátých let minulého století dosaženo stavu, který lze charakterizovat jako stav na pokraji světového konfliktu.

Strategické koncepce Severoatlantické aliance měly jeden společný rys. Ve všech se totiž objevuje požadavek na posílení evropského pilíře aliance. Koncepce byly vždy deklarovány jako obranné, s úkolem zabránit expanzionistické politice SSSR a agresí zemí Varšavské smlouvy. Vztahy mezi členskými státy NATO bylo možné charakterizovat jako demokratické s určitou vedoucí rolí USA. I vojenskostrategické koncepce USA byly vždy páteří oficiálních koncepcí NATO. Cvičení štábů a vojsk vycházela vždy ze situace, že SSSR a jeho satelity zahájily agresí, což pro NATO znamenalo její zastavení organizovanou obranou a pokračování protiútokem. Vojenské doktríny SSSR a organizace Varšavské smlouvy nebyly deklarovány na veřejnosti a ve své podstatě byly utajovány. Až ke konci osmdesátých let její členové vystoupili s politickou deklarací, která byla nazvána jako doktrína odvrácení války a vyjadřovala vstřícný krok k budování vzájemné důvěry mezi dvěma soupeřícími bloky. Přísně centralistickou pozici zde sehrával SSSR a jeho ozbrojené síly, což se projevovalo ve všech oblastech výstavby, přípravy a použití ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy. Cvičení štábů a vojsk probíhala obdobně jako u NATO. Agresorem byla však Severoatlantická aliance a agresí bylo nutné zadržet ozbrojenými silami NDR, Polska a Československa, pak následoval zdrcující úder hluboko do vnitrozemí členských států NATO.

Rozpad Varšavské smlouvy a faktický zánik Sovětského svazu postavily v roce 1990 a 1991 NATO s konečnou platností před úkol definovat svou úlohu v situaci ukončené studené války. Ztráta nepřítele byla pro NATO podnětem pro tvorbu zcela nové strategie, která již nemá konkrétní a hlavně proti sobě stojící protivníky. Bylo potřeba hledat smysl fungování aliance a novou podstatu její další existence.

Jaderná strategie je základem moderní strategie. Její nejvýznamnější částí a nejzásadnějším přínosem ke strategickému myšlení je teoretické rozpracování konceptu odstrašování. Mezi její další významné části také patří vzájemně zaručené zničení či preventivní úder. Jaderná strategie

významně přispěla i k rozvoji otázek odzbrojení a kontroly zbrojení. Přestože se po skončení studené války zdá být jaderná strategie na ústupu, pro jaderné mocnosti zůstává doktrína užití strategických sil jednou z nejdůležitějších částí národní strategie. Jadernou teorií je také ovlivněno, nebo z ní přímo vychází, strategické myšlení v oblasti konvenčních sil. Do budoucna může jaderná strategie znovu získávat na významu, neboť pro mnohé menší státy se relativně dostupné jaderné zbraně stávají vhodnou alternativou, jak čelit zdrcující převaze USA (jako světového hegemonu) v konvenční oblasti.

Otázky

1. Vyjmenujte, z vojenskohistorického hlediska, strategické školy a jejich představitele z řad vojenských teoretiků.
2. Vlastními slovy definujte podstatu „vojenskostrategické koncepce“, respektive „vojenské doktríny“.
3. Charakterizujte hlavní vojenskostrategické koncepce NATO v období studené války.
4. Objasněte hlavní rysy doktríny odvrácení války, kterou deklarovaly v roce 1987 členské státy Varšavské smlouvy.
5. Co je to strategická triáda?
6. Jaké známe druhy odstrašení?

Doporučená četba

DUNN, Lewis A. *Deterrence Today, Rolles, Challenges and Responces*. Ifri Security Studies Centre, Proliferation papers, 2007;

http://www.ifri.org/frontDispatcher/ifri/publications/proliferation_papers_1090224187156/publi_P_publi_sec____deterrence_today_1189171120510
(26. 5. 2008).

FIDLER, Jiří, MAREŠ, Petr. *Dějiny NATO*. Paseka, Praha, Litomyšl, 1997. ISBN 80-7185-145-0.

KUCHYŇKOVÁ, Petra, SUCHÝ, Petr (eds.). *Vývoj a výsledky kontroly procesů zbrojení a odzbrojení: marnost nad marností?* Brno: Masarykova univerzita, MPU, 2005.

KULIKOV, Viktor G. *Doktrína míru Varšavská smlouva*. Praha: Naše vojsko, 1988.

Organizace Severoatlantické smlouvy. Příručka NATO, Brusel, 1999.

ROJČÍK, Ondřej, VILÍMEK, Petr (eds.). *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*.

Brno: Masarykova univerzita, MPU, 2006. ISBN 8021041196.

Varšavská smlouva; <http://zpravy24.pantax.cz/2005/05/16.05.05.htm> (Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci..., Varšava, 14. května 1955).

Internetové odkazy

<http://www.nato.cz> (Informační centrum o NATO)

<http://www.natoaktual.cz> (oficiální portál Informačního centra o NATO)

Geneze československého (českého) strategického myšlení

Následující kapitola se zabývá problematikou československého strategického myšlení od vzniku Československé republiky (ČSR) do devadesátých let 20. století. Je rozčleněná do dvou základních částí. První z nich popisuje československé strategické myšlení a vojenskou strategickou koncepci v meziválečném období. Druhá část je věnována období po druhé světové válce. V jejím závěru jsou popsány zásadní změny v problematice československého a českého strategického myšlení a vojenské strategické koncepce, ke kterým došlo po roce 1989, respektive po zrušení Varšavské smlouvy a pozdějším vstupu České republiky do NATO.

5.1 ČESKOSLOVENSKO V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Válečné studie a plány 20. let

Většina československých válečných studií a plánů z období dvacátých let minulého století pochází ze třetího (operačního) oddělení francouzské mise. Je tedy pochopitelné, že vycházejí z francouzské vojenské doktríny a ukazovaly na úroveň ovlivnění francouzského vojensko-teoretického myšlení válečnými zkušenostmi. Zároveň ovšem jejich náměty a cíle, zasazené do rámce historického vývoje Československa, výrazně dokumentují nejen politické pozadí působení francouzské mise, ale i záměry vedoucích politických představitelů státu. V naprosté většině šlo o plány válečných střetnutí, které počítají s jednotkami posílenými částečnou nebo všeobecnou mobilizací.

Základním problémem každé studie a plánu bylo:

- zajištění hranic a pozorování nepřítele po dobu naplňování rámcových útvarů a jednotek mobilizovaným mužstvem;
- manévrování soustředěnými jednotkami na vnitřních a vnějších liniích podle povahy cíle manévru – buď obranného, nebo útočného.

Pro různé stupně zajištění hranic byly používány různé termíny – překlady z francouzštiny, jako je střežení, pozorování, zajištění, krytí atd. Později se ustálily pro francouzské vojenské výrazy „surveillance“ a „couverture“ české termíny „ostraha“ a „kryt“.

Téměř všechny dokumenty zachovávaly následující členění:

- Stanovení cíle a jeho vojenskopolitické odůvodnění s odhadem pravděpodobného chování sousedů a důrazem na nepřátelský stát (státy).
- Výchozí situace československé armády – tj. dislokace vojsk, úroveň výzbroje apod.
- Předvídaná širší vojenská (politická) opatření pro přípravu vojsk na střetnutí.
- Všeobecné směrnice pro ostrahu a krytí hranic, soustředění vojsk na československém území po mobilizaci, opatření pro zabezpečení týlu vojsk.
- Systém organizace velení na válčišti – tj. stanoviště hlavního velitele, teritoriální hranice vyšších jednotek a uskupení a jejich velitelská stanoviště.
- Úkoly pro oddělení hlavního štábu vzhledem k detailnímu propracování všech rozkazů a k možným eventualitám vývoje na válčišti.

Československé strategické myšlení a vojenská strategická koncepce ve 30. letech

První československá vojenská strategie byla vypracována ve třicátých letech 20. století. Z mezinárodního a vojenskopolitického hlediska vycházela ze zahraničněpolitické situace – tj. válečného ohrožení státu ze strany fašistického Německa i nepřátelských politických postojů Polska a Maďarska. Opírala se o spojeneckou smlouvu s Francií, společenství s Rumunskem a Jugoslávií (známé pod názvem *Malá dohoda*) a pak také o spojeneckou „podmíněnou“ smlouvu se Sovětským svazem (nezbytná byla přímá vojenská zainteresovanost Francie), s nímž jsme tehdy neměli společnou hranici a „přechod“ přes Polsko a Rumunsko byl problematický.

Dále byla strategická koncepce ČSR do určité míry poznamenána i situací z roku 1919 – tj. lokálním konfliktem o Těšínsko a událostmi na tzv. slovenské frontě.

První strategická koncepce ČSR měla výrazně obranný charakter. Opírala se zejména o výše zmíněné spojenecké smlouvy (jako mezinárodněpolitické a vojenskopolitické záštity) a o realizaci francouzské vojenské strategické koncepce poziční obrany.⁷⁴ Základem veškeré přípravy ozbrojených sil byla koncepce strategické obrany Československé republiky vycházející z československé vojenské doktríny. Opírala se o Malou dohodu, o smlouvu s Francií a později i se SSSR. Vycházela z časových a prostorových možností zásahu ozbrojených sil spojenců ve prospěch Československa. Ministerstvo národní obrany v čele s hlavním štábem se zaměřovalo na celkově defenzivní pojetí obrany ČSR, které se opíralo o francouzské závěry o strategické obraně státu. Francouzská vojenská škola vycházela z teorie formulované koncem první světové války, že pohyb vojsk může být uskutečněn na bojišti až po palbě. Z toho pak vyvodili francouzští teoretikové poučku, že palba má většinou větší účinek v obraně než v útoku, a proto je nutné počítat s budoucí válkou jako s válkou převážně poziční a pozdějším přechodem do strategického protiútku. Francouzská vojenská teorie ovlivňovala československé vojenské odborníky, zejména absolventy francouzské válečné školy, kteří přejímali uvedené názory jako neměnné. Vojenští odborníci pochopitelně přihlíželi také k dalším strategickým názorům týkajícím se zvýšení úlohy manévru pohybem a palbou nebo potřeby budování vysoce pohyblivých mechanizovaných útvarů a svazků. Československá vojenská doktrína však především vycházela z geostrategického polohy ČSR, jejích potenciálních nepřátel i možností obrany. Nadále akceptovala jednu ze stěžejních myšlenek hodnocení vojenskopolitické situace ČSR, že proti republice se dá vždy vytvořit jistá lokální převaha, a proto je našim životním zájmem, abychom se nehájili sami. Vojenská doktrína počítala s tím, že budoucí válka bude pro Československo válkou obrannou a současně válkou koaliční, v níž jeho armáda nepovede bojovou činnost samostatně, nýbrž bude součástí koaliční armády, složené z armád spojenců ČSR. Hlavní vojenský úkol Československa byl koncentrován do požadavku uhájit celistvost státu před vpádem vojsk nepřítel, abychom ze zdrojů celého státu mohli živit co nejdéle a nakonec plně úspěšnou obranu. Tato obecně přijatá zásada v oblasti strategie vtiskla rozhodující pečeť celé vojenské doktríně. Jejím původním rysem byl obranný ráz, který měl vliv na všechny otázky výstavby, přípravy a použití armády.

⁷⁴ *Vojenské dějiny Československa*. III. díl (1918–1939). Praha: Naše vojsko, 1987, s. 375–378.

Podél státní hranice ČSR byla postupně budována soustava železobetonových pevností vybavených dělostřeleckou a kulometnou výzbrojí (obdoba Maginotovy linie).⁷⁵ Šlo o důmyslně propojený systém lehkých a těžkých opevnění. Celkem mělo být vybudováno několik tisíc objektů, z toho asi desetina těžkých. Tato pevnostní soustava byla (respektive měla být podle plánů) ještě postupně doplňována další soustavou pevností na linii Trutnov–Ostrava, v severních Čechách, západně od Plzně, okolo Prahy, jihozápadně od Českých Budějovic, jižně od Brna, u Bratislavy a Komárna. Opevnění byla budována od srpna 1934 a jejich první fáze měla být dokončena do října 1940. Výhledově se plánovala výstavba opevnění i v dalších letech.⁷⁶ Dnes se můžeme na tuto koncepci dívat shovívavě, ale v dané době a existujících podmínkách byla ze strategického hlediska pokládána za jedinou reálnou alternativu. Mezinárodní situace byla taková, že Československá republika byla obklíčena státy, které se netajily se svými územními požadavky. Názor o poziční obraně nesdílelo jen Československo a Francie, ale do jisté míry například i tehdejší Německo. I když Německo na jedné straně rozpracovávalo koncepci „bleskové války“, na straně druhé budovalo na břehu Rýna proti Francii pevnostní obranný val – tzv. Siegfriedovu linii neboli Západní val (1934 až 1939)⁷⁷. A obdobně vybuďovalo například i Finsko svou Mannerheimovu linii (1927–1939)⁷⁸.

V souvislosti s tehdejší strategickou koncepcí ČSR se později – a to v podstatě nejen po druhé světové válce, ale prakticky až dodnes – klade otázka, nakolik byl československý obranný plán reálný a zda jsme se tehdy mohli dokonce sami – opuštění spojenci – bránit.⁷⁹ Stanoviska se doposud různí, a to i po všestranném vyhodnocení těchto možností. Šlo však spíše o otázku především politickou a teprve pak vojenskopolitickou.

Z vojenského hlediska, uvážíme-li tehdejší poměr sil, jsme se mohli po značnou dobu (jeden až tři měsíce; odhady jsou zde vždy problematické a spíše hypotetické) úspěšně bránit, protože po mimořádně úspěšné mobilizaci relativně dobře vycvičených záloh (celkem 19 ročníků) jsme dosáhli poměrně příznivého poměru sil. Armáda byla dobře vyzbrojena a všestranně zajištěna. Podle tehdejších zkušeností a propočtů byla obrana reálná, pokud poměr sil nepřekročil hodnotu 1 : 3 (a ten v rozhodujících ukazatelích překročen nebyl). Argument proti tomuto hodnocení, že by národ byl vystaven velkým ztrátám, je značně diskutabilní. Je však jisté, že i v případě vojenské zainteresovanosti spojenců do válečného konfliktu, by se Československo každopádně nevyhnulo ztrátám. Představovat si ale válku beze ztrát je velmi naivní. Tím, že armáda, i když nezaviněně, do boje za svoji vlast nezasáhla, ztratila na dlouhý čas společenskou prestiž, zvláště ve složitých situacích nedávné historie státu. Tím, že republika nakonec zůstala osamocena, jsme se dostali do politické i vojenské izolace. Počítat s vojenskou aktivitou ostatních států Malé dohody bylo v dané době iluzorní. Německo tak mohlo veškerou svou vojenskou sílu soustředit na Československo, a dokonce ji ještě postupně zvyšovat. Za této situace pak nemělo smysl bojovat. V této situaci nelze směřovat rozhodné odhodlání

⁷⁵ Maginotova linie byla vybudována Francouzi ve třicátých letech 20. století na obranu hranic proti Německu a Itálii. Přestože byla považována za nedobytnou, neuchránila Francii od postupného obsazení v roce 1940. Viz *Maginotova linie 1928–1945*, William Allcorn, Grada. ISBN 978-80-247-1887-3.

⁷⁶ KUPKA, Vladimír, a kol. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: LIBRI, 2002.

⁷⁷ Siegfriedova linie, jak vypadají německé pevnosti na břehu Rýna. In *Nedělní list* 23. 10. 1938, s. 8.

⁷⁸ Mannerheimova linie, finské opevnění z doby tzv. zimní války 1939–1940; <http://www.mannerheim-line.com/>.

⁷⁹ PFAFF, Ivan. *Mohli jsme se v září 1938 sami bránit?* Přílohy časopisu Reportér, č. 41, 42, 43/1992. JOHN, Miroslav. *Září 1938. Sv. 2. Možnosti obrany Československa*. Brno: Bonus A, 1997.

občanů a vojáků bojovat za svobodu a nezávislost s reálnou možností vojenského úspěchu. Přinášet velké oběti pouze z důvodů morálních si vedení státu nedovolilo. Tvrzení některých historiků i teoretiků, že Německo na válku proti samotnému Československu v dané době nemělo, není pravdivé a je neodpovědné. Potenciální možnosti a rezervy Německa byly značné. Tuto skutečnost zanedlouho potvrdila válka vůči Polsku a Francii. Teprve po zvážení mezinárodněpolitické a vojenskopolitické situace a na základě velmi tvrdého politického nátlaku, včetně našich rozhodujících spojenců, bylo od ozbrojeného odporu upuštěno. Šlo tudíž nikoliv o vojenský, ale především o politický problém.

Mnichovský diktát byl pro Československou republiku velmi krutý. Ztratili jsme území o rozloze 41 098 km² se 4 879 000 obyvateli, pohraniční pevnosti a 33% průmyslu.

5.2 ČESKOSLOVENSKÉ STRATEGICKÉ MYŠLENÍ A VOJENSKOSTRATEGICKÁ KONCEPCE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Není bez zajímavosti, že po roce 1948, prakticky až do poloviny osmdesátých let 20. století, se v Československu, podle sovětského vzoru, termín *vojenská doktrína* používal jen pro vojenské koncepcce západních, respektive kapitalistických zemí – jako vojenský odborný termín nižšího řádu. Oproti tomu se prosazoval termín *vojenská věda* s přívlastkem *sovětská*. Samotná *vojenská strategie* jakoby neexistovala – kromě politické proklamace, že je *obránná*. Pokud se termínu *strategie* používalo, tak především v kontextu *vojenské strategické operace*, ale nikoli jako celkové strategické koncepcce.

Období 1945–1948

Koncepcce československé vojenské strategie po druhé světové válce procházela několika etapami. Těsně po válce byla její základní politickou motivací obrana proti možnému revanšismu ze strany Německa. Tato koncepcce měla spíše politickopropagační charakter, protože taková situace ze strany právě poraženého státu, kdy navíc na jeho území byla rozmístěna spojenecká vojska vítězných mocností, nepřipadala v úvahu. V dané době československá vojenská strategická koncepcce prakticky neexistovala. Vojenská politika se koncentrovala do výstavby nové československé armády. Její základ tvořily zjevně rozdílné celky: prvním byl 1. československý armádní sbor formovaný postupně v SSSR v rámci Rudé armády a se sovětskou výzbrojí, vedle něho pak ke konci války utvořená, ale organizačně nekonsolidovaná 1. československá smíšená letecká divize, rovněž zformovaná v SSSR, dále Československá samostatná obrněná brigáda vytvořená v Anglii a tři československé letecké perute vyčleněné z britského královského letectva (RAF). Další součástí československé armády byly nedemobilizované pozůstatky bývalé armády tzv. slovenského štátu⁸⁰, zejména jeho rotmistrovský a důstojnický sbor; pozůstatky polovojensky organizovaných partyzánských odřadů a skupin, operujících především na Slovensku a částečně i Moravě; zbytky jednotek a skupin z bojů v českých zemích

⁸⁰ *Slovenský štát* je vžitě označení prvního samostatného státního útvaru Slováků, který existoval v letech 1939 až 1945 na okleštěném území dnešního Slovenska (bez jižních a východních částí) a nesl oficiální název Slovenská republika.

a konečně také reaktivovaný důstojnický a rotmistrovský sbor z období předmnichovské ČSR. K tomu pak ještě přibýly nástupy branců z obnovené Československé republiky. V důsledku toho se v československé armádě projevovala i tříšť velmi rozdílných názorů na koncipování její organizační struktury a výzbroje, která byla logicky nesourodá a sestávala z toho, co si přinesly jednotky a útvary našich zahraničních vojsk. Na podzim roku 1945 byl zahájen s nemalými obtížemi organizovaný vojenský výcvik a během výcvikového roku byly řešeny záležitosti spojené s mírovou výstavbou československé armády. Vojenská výstavba československé armády vycházela z III. hlavy Košického vládního programu⁸¹, který byl jednoznačně zaměřen na výstavbu československé armády po vzoru Rudé armády. Později, po roce 1948 přibyla k základní politické motivaci další, která se prezentovala jako obrana socialismu před anglo-americkým a následně i světovým imperialismem. Období 1945–1948 se vyznačovalo rozmanitými, někdy i protikladnými tendencemi a snahami, které byly mnohdy spojeny s prosazováním vedoucí úlohy Komunistické strany Československa (KSC) v armádě. Z dobového hodnocení tohoto období se můžeme mimo jiné dovědět, že se komunistická strana rozhodně stavěla proti tendencím směřujícím k nestrannosti armády. Představitelé KSC razantně vystupovali proti názorům, které se objevily například na podzim 1948 a byly oficiálně publikovány ve vojenském tisku (Obraně lidu). Byly to názory o československé vojenské doktríně vyrůstající úzce z domácích poměrů. Mělo se jednat o zvláštní druh vojenské doktríny, která by byla založena na principech marxismu-leninismu s použitím jiných prvků různých vojenských doktrín. Představitelé KSC jednoznačně odmítali názory o politickém poslání ČSR jako „mostu“ mezi Východem a Západem. Formulace toho typu byly na poli vojenské strategie hodnoceny jako falešné a nebezpečné. Komunistická strana proklamovala, že pokroková vojenská doktrína musí být založená na marxismu-leninismu a nemůže být úzce omezena ani nacionálně, ani zeměpisně.⁸² Dále představitelé KSC argumentovali tím, že naše vojenská doktrína nemůže být kompromisem mezi vědeckou a nevědeckou doktrínou. Výše uvedené fakty názorně ilustrují, kam až sahají kořeny pozdějšího „osobitého“ vývoje a vojenskostrategické situace v československé armádě. Oproti pouónorovému vývoji však v období let 1945–1948 existovala jistá názorová rozrůzněnost, dokonce i určitý pluralismus v otázkách vojenské strategie a vojenského myšlení.

Období 1948–1989

O období mezi lety 1948 až 1989 se nedá tvrdit, že u nás vojenskostrategická koncepce neexistovala. Vojenskostrategická koncepce nebyla veřejně publikována, ale existovala – a můžeme říct, že spíše v podobě vojenskopolitické, zejména po vytvoření Varšavské smlouvy⁸³. Tato strategická koncepce existovala v přísně utajované podobě, jako rozpracování vojenské politiky státu. Lze proto konstatovat, že vojenská strategická koncepce byla koncepcí vyplývající pro Československo z úkolu, který byl navenek pro naši armádu stanoven nejvyššími

⁸¹ Košický vládní program. Svoboda 1984, s. 11. Hlava III Košického vládního programu mimo jiné určovala: „Vláda chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické antifašistické čs. armády... Aby byla umožněna nejužší spolupráce s Rudou armádou..., budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády.“

⁸² Ke vzniku a vývoji Československé lidové armády. Naše vojsko – HPS ČSLA 1959, s. 91.

⁸³ Varšavská smlouva byla uzavřena v roce 1955. Po svržení komunistických režimů se sama rozpustila v roce 1991. Její základní plány byly známy od doby sjednocení Německa, kdy byly odtajněny vojenské archivy NDR.

politickými a vojenskými orgány Varšavské smlouvy. Výraz „navenek“ je zde použit úmyslně, protože do doby, než bylo vytvořeno Velitelství spojených ozbrojených sil (ale i po jeho vytvoření), byly naší armádě stanoveny úkoly generálním štábem sovětských ozbrojených sil. Za této situace byla pak československá vojenská koncepce součástí strategické koncepce Sovětského svazu a představovala soubor praktických východisek, která se zabývala přípravou a realizací předpokládaných úkolů československých ozbrojených sil, jejich výstavbou, všestrannou přípravou národního hospodářství i zahraniční politiky státu pro případ války. Vojenská koncepce, spolu se zahraniční politikou v bezpečnostní problematice, byla takto odvozena od strategických vojenskopolitických cílů a zájmů SSSR. Jednoznačně byla odrazem zájmů vojenské strategie SSSR transformovaných prostřednictvím Varšavské smlouvy, respektive Politickým poradním výborem Varšavské smlouvy reprezentovaným vedoucími stranickými činiteli účastnických zemí, kteří současně kumulovali i funkce legislativních hlav států. Vojenská strategie SSSR měla globální charakter, zahrnovala tedy prostorově nejen Evropu, ale i Severní Ameriku, Střední Ameriku, různé prostory asijských válčičů, severní Afriku i karibskou oblast. V tomto rámci se hlavní strategické otázky československého státu orientovaly především na problémy výstavby armády a jejího použití ve válce v rámci Varšavské smlouvy. Veřejně proklamovaná obrana Československé socialistické republiky (ČSSR) nebyla reálně hlavním úkolem. K hlavním strategickým otázkám patřila také operační příprava státního území na vedení války a mobilizace národního hospodářství a jeho činnost ve válce.

Velmi náročné požadavky na výstavbu československé armády z hlediska jejího strategického poslání měly v šedesátých letech několik doprovodných jevů. Jednalo se postupně o úsilí o dislokaci sovětských vojsk na našem území, a to v první polovině šedesátých let. Tato snaha se stupňovala zejména po karibské krizi a berlínských událostech. Na začátku šlo o snahu rozmístit zde „minimálně“ speciální vojska sovětských útvarů vysokofrekvenčního (VČ⁸⁴) utajeného spojení. Později přibyl tlak na přímé rozmístění části sovětského pozemního vojska. Dalšími průvodními jevy bylo úsilí o odchod sovětských poradců, některá dislokační opatření, rámcování útvarů na Slovensku atd.

Velmi zajímavou problematikou v popisovaném období byly snahy a úsilí o vypracování vlastní (národní) vojenské doktríny a strategie. Tyto snahy se nejdříve projeví v omezeném rozsahu. Ve snaze o respektování některých našich národních zvláštností (léta 1963–1964), zejména odpovědnosti za „přežití“ národa ve válce, a v souvislosti se složitostmi spojenými především s neúměrnými výdaji na obranu se však stupňovaly. Tomuto vzestupu pomohly i existující rozpory při přejímání operačního plánu a plnění požadavků sovětského velení na operační přípravu státního území⁸⁵. Problematiku vojenské strategie v období šedesátých let, kdy ve vojenské a politické oblasti bylo Československo v naprosté závislosti na vojenské doktríně a strategii Sovětského svazu, nebylo jednoduché rozpracovat. Narušit tuto závislost bylo nemyslitelné. Bylo tomu tak i v případě knihy *Vojenská strategie*⁸⁶ od generála Václava Vitanovského. Přestože jeho práce plně odráží zejména v ideologické oblasti charakter dané doby, jedná se o velmi cennou koncepci tzv. koaliční strategie. Práce se, bohužel, v původním

⁸⁴ Zkratka VČ je odvozena z ruského termínu „vysoko častotnaja“ (vysokofrekvenční).

⁸⁵ Například nepřiměřené a nesplnitelné požadavky na realizaci opatření k zajištění přesunů vojsk, na vyčlenění spojovacích kanálů apod.

⁸⁶ VITANOVSKÝ, Václav. *Vojenská strategie koaličního pojetí* (1968). Druhé, upravené vydání. Praha: Správa strategického rozvoje FMO, 1991.

zněni nezachovala a je nenávratně zničena. Její ojedinělost spočívá v tom, že od konce druhé světové války až do devadesátých let minulého století nenajdeme v Československu nikoho, kdo by knihu s takovou tematikou napsal. Kniha *Vojenská strategie* je však i dokladem toho, že v československé armádě byli také vojáci, kteří našli odvahu přemýšlet o vlastní československé vojenské doktríně a strategii. V období Pražského jara 1968 bylo dokonce vytvořeno zvláštní pracoviště ministerstva národní obrany a generálního štábu, kde se začala rozpracovávat nová československá doktrína, která měla odpovídat zájmům obrany Československa. Obdobné úsilí v této době existovalo i na některých vojenských školách a jiných pracovištích. Veškerá tato činnost byla však zastavena dnem 21. srpna 1968 a nezůstala bez represivních postihů těch, kteří se na ní podíleli. Po roce 1968 bylo veškeré „národní“ úsilí zmařeno a jeho iniciátoři byli vyhozeni z armády. Písemné materiály z té doby se neuchovaly – byly zničeny. Nastala éra působení Československé lidové armády (ČSLA) ve stále těsnějším „bojovém svazku bratrských armád“⁸⁷. Naše účast ve Spojeném velení ozbrojených sil Varšavské smlouvy byla po mnoho let pouze symbolická a reprezentována pouze jedním styčným důstojníkem⁸⁸. Reálně proto Československo nemělo na koncepci strategie Varšavské smlouvy žádný vliv. Ten ostatně nemělo ani později, kdy se počet našich důstojníků u Spojeného velení zvýšil. Skutečnost byla taková, že generální štáb ozbrojených sil SSSR vydal pro naši armádu (čs. *front*) operační směrnici, ve které jsme měli stanoven úkol v rozsahu frontové útočné operace (včetně spolupráce se sovětskými vojsky a zajištění zasazení jejich dalších strategicko-operacních sledů). Výstavba armády, především organizace, výzbroj, dislokace, velení a materiálně-technické zabezpečení byly zcela podřízeny potřebám operačního úkolu. Rozsah této výstavby byl dán *Protokolem o výstavbě ČSLA*, který spolu s *Operačním plánem* sice schvalovala Rada obrany státu, respektive Předsednictvo Ústředního výboru KSČ, ale rozhodující slovo měl opět generální štáb sovětských ozbrojených sil. Podobná situace byla při řešení jak operační přípravy státního území, tak mobilizace národního hospodářství (včetně tvorby mobilizačních záloh), kde se respektovaly požadavky generálního štábu sovětských ozbrojených sil. Naše vojenská strategie byla de facto vojenskou strategií SSSR. Svého druhu paradoxem je skutečnost, že přitom *československý front* představoval značnou bojovou hodnotu tkvící v sestavě tří vševojskových armád (celkem 15 divizí, z toho 11 motostřeleckých a 4 tankové), letecké armády a frontových i armádních prostředků (raketové vojsko a dělostřelectvo, protiletadlové vojsko, ženijní, chemické, spojovací a výsadkové vojsko, průzkumné jednotky, týly atd.). Bojová úderná hodnota těchto sil se opírala o značné množství bojové techniky⁸⁹. Kromě toho byla na našem území od konce roku 1968 umístěna Střední skupina sovětských vojsk v hodnotě vševojskové armády (včetně bojového letectva a bojových vrtulníků). Orientačně bylo na našem území v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století, pokud jde o pozemní údernou sílu, zhruba 5500 tanků, 6000 obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty a další bojová technika. Tyto počty se nezměnily ani po roce 1987, kdy SSSR oficiálně vyhlásil „obranou doktrínu“.

⁸⁷ Viz publikace *Bojový svazek bratrských armád*. Praha: Naše vojsko, 1976.

⁸⁸ Kterému se říkalo „představitel“.

⁸⁹ Jednalo se o 4585 tanků, 4900 obrněných transportérů a bojových vozidel pěchoty, 77 odpalovacích zařízení taktických raket (a operačně taktické rakety SSSR), 3445 děl, raketometů a minometů ráže nad 100 mm, 407 bojových letounů a 101 bojových vrtulníků.

Období 1989–1992

Počátkem devadesátých let dvacátého století došlo k zásadnímu obratu v pojetí a obsahu československé vojenské strategie. Hlavním důvodem razantních systémových změn byly politické změny v Československu a Evropě, rozpad Varšavské smlouvy. Rozsah těchto změn byl tak závažný, že dosavadní vojenskou strategii v nových politických podmínkách nebylo možné reformovat. Vypracování nové československé vojenské strategie se stalo nutností. Tato vojenská strategie v souladu s přijatou československou vojenskou doktrínou byla založena na obranném principu – tj. obraně státu vlastními menšími silami než doposud.

Nově vytvořená a přijatá československá vojenská doktrína vytvořila podmínky pro realizaci a existenci obranné vojenské strategie. Obranná vojenská strategie Československa byla založena na obraně státu pouze s vlastními, a v relativně blízké perspektivě i menšími, ozbrojenými silami než doposud. Zvýšení kvality na úkor kvantity předpokládalo výstavbu plně bojeschopných, profesionálně zdatných a akceschopných ozbrojených sil, které budou perspektivně vyzbrojené účinnou, moderní, kvalitativně vyšší a efektivnější bojovou technikou. Celkově lze konstatovat, že hlavní úkol těchto sil byl stanoven jako obrana republiky proti případnému, co do rozsahu omezenému, vnějšímu vojenskému zásahu.

Při koncipování nové vojenské strategie bylo bezpodmínečně nutné oprostít se od vynucených hodnocení vojenských strategií a doktrín minulosti, vymanit se z doposud používaných postulátů a uvést na pravou míru různá tvrzení. Není totiž pravda, že jsme měli dříve v rámci Varšavské smlouvy svou vlastní „obranou“ vojenskou strategii a doktrínu. Československá republika a její ozbrojené síly zažily v poválečném období celou řadu experimentů. Vedle experimentů v politické a ekonomické oblasti, v řídicí sféře na všech úrovních proběhla i celá řada experimentů v ozbrojených silách, které se týkaly jejich struktury, dislokace, výzbroje apod. Lze také konstatovat, že československá armáda byla v poválečném období budována jednoznačně podle vzoru sovětských ozbrojených sil. Výsledkem této skutečnosti byla výstavba ozbrojených sil schopných vést bojové akce pouze v rámci vojenského uskupení Varšavské smlouvy.

V celoevropské zahraničněpolitické oblasti vycházela základní koncepce nové československé vojenské strategie z myšlenky, aby v rámci helsinského procesu byla vytvořena doposud chybějící institucionální platforma pro racionální posuzování otázek bezpečnosti v Evropě (československý návrh z dubna 1990 IFMZV). Tato platforma vycházela ze zásadního postulátu, aby mechanismus bezpečnosti na evropském kontinentě byl nezávislý na dosavadních vojenskopolitických uskupeních. V tomto období Československo bylo ještě členem Varšavské smlouvy. Výchozí diskem pro koncipování nové vojenské strategie byl zahraničněpolitický vývoj a zejména jeho dohledná perspektiva. Ta se výrazně vzdalovala od dosavadní politické struktury evropského kontinentu založené na principu rovnováhy sil mezi dvěma vojenskopolitickými bloky. V rámci bipolárního rozdělení světa země, které nebyly z různých důvodů do těchto bloků začleněny, byly v nedefinovaných sférách politických a ekonomických vlivů. Tato skutečnost měla pro tyto státy (jako například Finsko) nezanedbatelný význam. Na základě dřívějších zkušeností lze ale konstatovat, že v praxi je jednoznačná vojenská rovnováha nedosažitelná. Vojenská strategie používá tento pojem, ale historické zkušenosti ukázaly, že rovnováha byla možná například jen v určitých zbraňových systémech, jejichž počet a dislokaci šlo pomocí výkonné, zejména satelitní techniky relativně snadno a s dostatečnou přesností kontrolovat. Tato satelitní kontrola byla v případech pochybností doplněna dodatečnou pozemní kontrolou formou inspekcí. Oproti tomu je již méně přesná, pokud je vůbec možná, kontrola některých zbraňových systémů z hlediska účinnosti nebo možnosti měnit tuto účinnost – například účinnost a „kalibr“ nukleárních hlavic.

Významným faktorem, který měl vliv na formování československého strategického myšlení a koncipování vojenské strategické koncepce devadesátých let 20. století, byla dislokace vojsk v Evropě, která dostala po strukturálně politických změnách ve východoevropských zemích zcela novou vojenskopolitickou podobu. Od zrušení Varšavské smlouvy existuje dodnes v Evropě jediná vojenská aliance – NATO. Novou, výraznou změnu v její strategické koncepci, spolu se změnami v chování této aliance, přinesl listopadový summit (1991) v Římě. Předně zde bylo konstatováno, že aliance nemá konkrétního (definovaného) nepřítele, který by měl v úmyslu napadnout kteréhokoli jejího člena. Nicméně Evropa i v této době byla ještě daleko od trvalé bezpečnosti. Vnitřní konflikt v Jugoslávii byl výmluvným příkladem toho, kam až může vést eskalace společenských, hospodářských, náboženských a národnostních problémů. Oblastmi nacionálního, sociálního a ekonomického napětí byl nejen Balkán, ale i jiné oblasti. Mimořádně složitá problematika tamní nestability měla také vliv na československou vojenskou strategii. V řadě těchto zemí (Jugoslávie, Náhorní Karabach, Abcházie, Kyrgyzstán aj.) vzájemné politické, náboženské i jiné nesnášenlivosti přecházely do konfliktních situací. Řešení těchto situací bylo v mnoha případech velmi obtížné až nemožné i při veškeré snaze o jeho zprostředkování mezinárodními organizacemi. Tyto skutečnosti si vynutily přijetí nové strategie NATO, která pak byla z objektivních příčin (v dané době nečekaných) nebo v důsledku vzniku Společenství nezávislých států znovu modifikována. V tomto dokumentu (strategii NATO) je vyjádřena skutečnost, že neexistuje konkrétní hrozba z Východu. Termín „hrozba“, který v minulosti hrál významnou úlohu, byl nahrazen termínem „riziko“. Rizika tohoto období byla mimo jiné spojena jednak s tím, že se po zániku SSSR rozšířil počet států vlastních jaderné zbraně, jednak s výbušnými společenskými, ekonomickými a národnostními problémy v různých regionech. Bezpečnostní politika – politika kontroly zbrojení a odzbrojení (stanovení zbraňových limitů apod.) – sloužila především k řešení vztahů mezi Východem a Západem, respektive mezi NATO a Varšavskou smlouvou. Po roce 1990 se situace postupně několikrát zcela změnila. Zásadní změnou ve vojenské strategické koncepci České republiky a pojetí strategického myšlení bylo však přistoupení České republiky do NATO.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Armáda a národ.* Praha: Národní rada Československá – nakl. L. Mazač, 1938.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce.* Brno: Bonus A, 1996. ISBN 80-85914-27-1.
- Československá vlastivěda. Díl V. – Stát.* Praha: Sfinx, 1931.
- GAVET, André. *Umění velitelské. Velitelské zásady pro důstojníky všech hodností.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1922.
- JANDERKA, Richard. *Vojenská strategie.* Brno: VA, 2001.
- KUBEŠA, Milan. *Strategie obrany státu a vojenská strategie.* Brno: VA, 1994.
- MASARYK, Tomáš G. *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky, 1918 až 1920.* Praha: Čin, 1933.
- MASARYK, Tomáš G. *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky, 1921 až 1923.* Praha: Čin, 1934.
- MASARYK, Tomáš G. *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918.* Praha: Čin, 1938.
- MIKA, Janusz. *Strategie ve Vojenském ústavu vědeckém.* In *Věda a armáda, věda a válka 1914–2004.* Masarykův ústav AV ČR, ÚSS UO v Brně, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

PEZL, Karel. Bezpečnostní zájmy ČR a transformace NATO. *Aliance*, 1/1999.
SLÁDEČEK, Milan, ŠTĚPÁNEK, Karel. *Vojenská strategie*. Praha: Impuls, 1993.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Československé strategické myšlení se začalo formovat ve třicátých letech minulého století. V předcházejícím období, tj. od vzniku samostatné ČSR můžeme spíše mluvit o válečných studiích a plánech. Pro první československou vojenskostrategickou koncepci a strategické myšlení první republiky je příznačný francouzský vliv a výrazně obranný charakter. Období po ukončení druhé světové války lze rozčlenit do následujících etap:

- 1945–1948;
- 1948–1968;
- 1968–1989;
- 1989 až po současnost.

Celkově pro období po ukončení druhé světové války (s výjimkou určitých pokusů o vytvoření vlastní národní strategie v období Pražského jara 1968) je příznačný sovětský vliv a de facto absence vlastní národní vojenské strategie. K zásadní změně dochází až po roce 1989, respektive po zrušení Varšavské smlouvy a pozdějším vstupu České republiky do NATO.

Otázky

1. Která armáda měla největší vliv na tvorbu československých válečných studií a plánů v období po vzniku samostatné ČSR?
2. Od jakého období můžeme mluvit o československé vojenské strategii? Jaký měla charakter?
3. Jak lze stručně rozdělit do etap vývoj československého strategického myšlení od ukončení druhé světové války do současnosti?
4. V čem vidíte zásadní obrat v obsahu a pojetí československé (české) vojenské strategie v období po roce 1989?

Doporučená četba

Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2006. ISBN 80-7277-256-2.

Rozvoj ozbrojených sil a vojenského umění po druhé světové válce. Skripta. Brno: Katedra strategie, operačního umění a válek VA, 1990.

VITANOVSKÝ, Václav. *Vojenská strategie koaličního pojetí (1968)*. Druhé, upravené vydání. Praha: Správa strategického rozvoje FMO, 1991.

Vojenské dějiny Československa, III. díl. Od r. 1918 do r. 1939. Praha: Naše vojsko, 1987.

Vojenské dějiny Československa, V. díl. Od r. 1945 do r. 1955. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6.

III

STRATEGIE PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ

Rozpad bipolárního světa, ke kterému došlo na počátku poslední dekády 20. století, znamenal i zásadní proměnu dosavadního bezpečnostního prostředí, což se odrazilo i v systému mezinárodních vztahů, v strategických přístupech i praktické politice globálních aktérů. Blokovaná konfrontace přestala být aktuální hrozbou a dosavadní koncepty vzájemného jaderného odstrašování dvou supervelmocí bylo nutné zásadně přehodnotit. Nové bezpečnostní prostředí se však stalo navzdory některým optimistickým prognózám méně stabilní a s vyšší mírou nepředvídatelnosti, než tomu bylo v předchozím období.

Do zániku bipolárního uspořádání byly otázky národní bezpečnosti doménou ozbrojených sil, které představovaly konkrétní nástroj jednotlivých států zajišťující obhajobu či prosazení státních zájmů silovými prostředky. Hrozby vnitřní i vnější bezpečnosti byly poměrně předvídatelné i identifikovatelné a racionalita globální politiky supervelmocí determinovaná schopnostmi vzájemné destrukce působila do jisté míry jako stabilizační faktor.

6

Nové bezpečnostní prostředí a vojenské strategie současnosti

Konec 20. století byl ve znamení dynamických proměn, v nichž se odrážel nejen zánik sovětského bloku, ale i procesy globalizace přinášející redukci role národního státu. Minimalizuje se riziko vzniku globálního konfliktu a klesá riziko přímé vojenské konfrontace mezi státy, stát však zároveň přichází o monopol na použití násilí a vedení války. Mezinárodní ozbrojená konfrontace, charakteristická pro dlouhé období po vestfálském míru, je vystřídána vnitrostátními konflikty nebo konfliktem státu a nestátního aktéra. Na významu nabývají i nevojenské hrozby, které v mnoha směrech neodpovídají tradičním představám o ohrožení, a roste i jejich vzájemná provázanost. Toto období je charakteristické i tím, že vzhledem k rozpadu mnohonárodnostních států dochází k oživení etnických i ideologických tenzí v řadě regionů, které v krajním případě ústí do ozbrojených konfliktů, jejichž dopady často přesahují regionální úroveň. Noví nestátní aktéři si osvojují použití násilí jako nástroje k prosazení svých cílů a vyhlašují i vedou války vůči státním aktérům či etnickým nebo religiózním komunitám, někdy i s využitím vnější podpory od aktérů státních, kteří tak napomáhají i erozi vlastního suverénního monopolu v této oblasti. Ozbrojené násilí přestává být aktem politické racionality státu, ale často se stává produktem nepředvídatelných i iracionálních motivů širokého spektra etnických, náboženských a ideologických motivů. Dosavadní uznávané a respektované zákonitosti použití násilí začínají ustupovat kulturním faktorům ovlivňujícím tradiční pojetí národní a státní bezpečnosti. Klasičtí aktéři a rozpoznatelné linie konfliktu v mnoha případech mizí. Válečný konflikt dvou soupeřících stran disponujících konvenčními silami, na který se regulární armády států v minulosti připravovaly jako na hlavní scénář použití ozbrojených sil, je postupně nahrazován konfliktem dlouhodobého charakteru s obtížně identifikovatelným protivníkem. Tohoto protivníka nelze porazit či eliminovat klasickou vojenskou operací, neboť není spjat s konkrétní státní strukturou a často ani s konkrétním teritoriem, nerespektuje tradiční válečné právo a vzhledem ke své slabosti ve smyslu konvenčních sil se snaží využívat asymetrických forem k útoku na zájmy svého soupeře.

Od poloviny devadesátých let 20. století se objevují první zmínky a pokusy o vymezení asymetrie a asymetrického protivníka v oficiálních dokumentech Spojených států, které se snaží reagovat na proměny bezpečnostního prostředí a objevení se nových hrozeb. Asymetrie je zde mimo jiné charakterizována jako nepředvídatelný a netradiční přístup obcházející a narušující protivníkovy silné stránky využitím jeho zranitelných stránek prostřednictvím nových technologií a inovativních prostředků. Hrozby a rizika, které ovlivňují bezpečnostní prostředí na přelomu 20. a 21. století, byly demonstrovány při útocích z 11. září 2001. Dosavadní nezranitelnost jediné globální supervelmoci byla prolomena aktem mezinárodního terorismu, který posunuje a stírá pomyslné i faktické hranice mezi vnitřním a vnějším ohrožením i mezi vnitřní a zahraniční bezpečností státu. Nové výzvy si vyžadují aplikaci odpovídající strategie – zatímco tradiční konvenční válka mezi státními aktéry je stále méně pravděpodobnou variantou řešení mezinárodních sporů, na proměnlivé bezpečnostní prostředí se snaží reagovat nové strategické koncepce a doktrinální přístupy velmocí i aliančních uskupení.

6.1 VOJENSKOSTRATEGICKÉ DOKUMENTY USA

Spojené státy americké mají celou řadu dokumentů, které se týkají národní bezpečnosti. Následující text se soustředí na vojenskou strategii USA jako na vrcholný dokument, který určuje směr vývoje armády Spojených států. Při rozboru vojenské strategie USA je třeba si uvědomit, že se jedná o text určený, směřující především navenek – slouží vedení armády ke komunikaci s širokou veřejností. Strategie je tedy více souborem idejí a vysvětlením myšlenek pro občany USA než dokumentem závazným pro nižší stupně vedení armády. Výše zmíněné pojetí vojenské strategie je specifické pro USA a vzniklo počátkem devadesátých let minulého století, kdy musely ozbrojené síly obhájit vlastní existenci před občany a politickou elitou.

Systém strategických dokumentů USA

Základem systému je *Strategie národní bezpečnosti* (National Security Strategy), prezentovaná prezidentem USA. Strategie národní bezpečnosti je vrcholovým dokumentem, který definuje linii zajištění bezpečnosti státu. Koordinuje uplatnění, rozvoj a plánování všech nástrojů státní moci (ekonomických, diplomatických, vojenských atd.) ke společnému posílení národní bezpečnosti.

Na Strategii národní bezpečnosti navazují strategie jednotlivých ministerstev, které dále rozvíjejí priority stanovené v celonárodní strategii. Nejinak je tomu i u ministerstva obrany, jehož *Strategie národní obrany* (National Defence Strategy) patří pochopitelně mezi nejdůležitější strategické dokumenty v oblasti bezpečnosti. Strategii národní obrany schvaluje ministr obrany a jedná se o charakteristiku prostředí, vymezení mantinelů a označení hlavních cílů pro podrobnější vojenské plánování. *Strategie národní bezpečnosti* je dokumentem civilního vedení armády, na který bezprostředně navazuje vojenská strategie, což je produkt vrcholného vojenského velení armády.

Národní vojenská strategie (National Military Strategy) definuje vojenské cíle a operační koncepty, na jejichž základě pak jednotlivá operační velitelství a vedení složek ozbrojených sil plánují rozvoj potřebných schopností.⁹⁰ Za produkci *Národní vojenské strategie* je odpovědný *předseda sboru náčelníků štábů* (Chairman of Joint Chiefs of Staff).

Vedle *Strategie národní obrany* a *Národní vojenské strategie* jsou připravovány strategické dokumenty upravující pouze určitou významnou tematickou oblast. Jde o oblasti, kde je potřeba, vzhledem k jejich významu, zajistit zvýšenou koordinaci postupu všech složek státu. V posledních letech se jednalo například o strategie pro boj s terorismem, zbraněmi hromadného ničení či strategie pro další postup ve válce v Iráku. Ministerstvo obrany ve spolupráci se sborem náčelníků štábů reaguje na podněty vycházející z nejvyšší úrovně (Rada národní bezpečnosti) a zpracovává strategické dokumenty koordinující postup složek v rámci resortu. Jedná se například o *Národní vojenskou strategii pro boj se zbraněmi hromadného ničení* (National Military Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction), *Národní vojenský strategický plán pro válku s terorismem* (National Military Strategic Plan for the War on Terrorism) nebo o strategie, plánování a vyhodnocování operace v Iráku. Významným dokumentem v oblasti strategického plánování je také pravidelná čtyřletá revize obrany (Quadrennial Defence Review). Zpráva, která je výsledkem této revize, je důležitou zpětnou vazbou pro stanovování dalších strategických cílů.

⁹⁰ YARGER, Harry R. Toward a Theory of Strategy. In Bartholomees, Boone (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*. U. S. Army War College, 2006, s. 107–113.

Organizační struktura a vojenská strategie

Systém plánování a koncepčních dokumentů, tak jak existuje v současnosti, dostal svůj základ v roce 1986, kdy byl přijat tzv. *Goldwater-Nichols Act*. Tento zákon byl výsledkem diskuzí nad nejednotností velení, která komplikovala vedení operací. Základní struktura ozbrojených sil USA byla utvořena v roce 1947 (plus doplněk z roku 1949), kdy byl přijat zákon o národní bezpečnosti (National Security Act) podepsaný prezidentem *Henry Trumanem*. V oblasti armády (byla zde například založena i CIA) tento zákon ustanovil jednotné ministerstvo obrany, kterému byly podřízeny samostatné části ozbrojených sil: pozemní vojsko, letectvo, námořnictvo a námořní pěchota. Pozdější zkušenosti ale ukázaly, že jednotlivé části ozbrojených sil požívají příliš velké samostatnosti, což vedlo ke komplikacím při vedení společných operací. Nasazení armády například ve Vietnamu či na Grenadě bylo provázáno soupeřením jednotlivých složek a nekoordinovaností postupu, což bylo příčinou řady potíží při nasazení (rozdílné technické vybavení komplikovalo vzájemnou komunikaci atd.).

Goldwater-Nichols Act, pod kterým je podepsán prezident *Ronald Reagan*, posílil pozici předsedy sboru náčelníků štábů (Chairman of Joint Chiefs of Staff), který je hlavním koordinátorem vojenské politiky a poradcem prezidenta. Jak předseda, tak náčelníci jednotlivých složek ozbrojených sil stojí mimo přímý systém podřízenosti bojových jednotek. Velení ve vojenských operacích náleží jednotlivým operačním velitelstvím (s působností rozdělenou podle teritoriálního členění), jejichž velitelé podléhají přímo ministru obrany a prezidentovi. Na vedení konkrétních složek tak zůstává koncepční práce, výcvik, nákup vybavení, podpůrné činnosti a především kontrola nad vynakládáním zdrojů.⁹¹

Vojenská strategie 1992

Změny v organizační a velitelské struktuře se projevily i ve strategických dokumentech. Do osmdesátých let existovalo větší množství rozsáhlých strategických dokumentů, které měly poskytovat vedení pro dlouhodobé plánování a které podléhaly utajení. Změnu v pojetí strategických dokumentů přinesla nejen zmiňovaná reforma velení armády, ale i konec studené války. Během studené války zde po desítky let existoval čitelný a stálý protivník, proti němuž byly ozbrojené síly zaměřeny. Vojenská strategie USA proto nevyžadovala zásadnější změny směru, přístupů a způsobu uvažování. Základní strategická konstelace zůstávala po řadu let stejná a tuto situaci odrážely i strategické dokumenty, které byly především byrokratickým produktem pro plánování.

Konec studené války s sebou přinesl pochybnosti o smyslu existence rozsáhlých ozbrojených sil, strategickou nejistotu a zostřený boj o finanční prostředky. Zhroucení Sovětského svazu a následná válka v Perském zálivu byly zásadními událostmi, které ovlivnily strategické uvažování USA. Předseda sboru náčelníků štábů generál *Colin Powell* reagoval na situaci zveřejněním nově pojaté Národní vojenské strategie. Bylo evidentní, že strategie zadržování již patří minulosti a USA musí přijít s novým strategickým přístupem. Odpovědí byl koncept tzv. základních sil – *Base Force*. Účelem *Base Force* bylo vytvořit strukturu ozbrojených sil, která by zaručovala schopnost armády bránit zájmy USA ve světě při současném provedení redukce počtů a finančních škrtů. Podkladem pro myšlenku *Base Force* bylo vyhodnocení situace po druhé světové válce, války v Koreji a Vietnamu, kdy hromadné a neplánované redukce ozbrojených sil

⁹¹ MEINHART, Richard M. National Military Strategies: 1990 to 2005. In Bartholomees, Boone (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*. U. S. Army War College, 2006, s. 303–312.

vedly k značnému omezení jejich schopností. *Base Force* měly zajistit, že redukce (odhadovalo se kolem 25 % ve struktuře a 10–25 % u financí) nebudou znamenat zásadní podlomení akceschopnosti redukovaných ozbrojených sil.⁹²

Nová struktura měla být položena na čtyřech základech, podle kterých měly být dále budovány ozbrojené síly USA. Prvním základem bylo *odstrašení a obrana*, což znamenalo zachování věrohodného nukleárního arzenálu k odstrašení případných protivníků. Odstrašení mělo být také dosaženo pomocí trvalého výzkumu a modernizace v oblasti vojenských sil. Dále byl stanoven *koncept předsunuté přítomnosti* (Forward Presence), který byl převzat z předchozí strategie z roku 1989 a vlastně nahradil dřívější koncept předsunuté obrany. Oproti předchozí strategii byla předsunuté přítomnosti věnována větší pozornost. Menší stálé síly společně s dočasně umístěnými jednotkami měly být udržovány ve světě tak, aby demonstrovaly ochotu USA bránit své zájmy. *Koncept odpovědi na krizi* předpokládal připravenost k přemístění dostatečného počtu sil pro řešení regionálního konfliktu. Do krizového regionu měly být přesunuty síly z USA doplněné prostřednictvím snížení počtu sil předsunuté přítomnosti v jiných oblastech. Zároveň měly být ozbrojené síly schopny odstrašit, popřípadě reagovat na druhý regionální konflikt souběžně. Čtvrtým principem byl *princip rekonstrukce*, který znamenal, že si Spojené státy ponechají prostředky pro případné znovuvybudování rozsáhlejších ozbrojených sil, pokud to bude potřeba. Tento princip měl do budoucna odradit případné protivníky od vojenského soupeření s USA.⁹³

Strategie z roku 1992 také znamenala přenesení důrazu od pozemních sil na síly letecké. Důraz na letectvo vyplýval z vyhodnocení nasazení ozbrojených sil hlavně v první válce v Perském zálivu, kde letectvo sehrálo nepřehlédnutelnou roli. Leteckým silám se tak dostalo větší části omezeného rozpočtu na úkor prostředků vynakládaných na pozemní síly (podíl letectva narostl zhruba o 2 %). Další z priorit byla snaha o udržení vysoké úrovně výzkumu a vývoje. Přestože prostředky vyčleněné na nákup výzbroje klesaly, podíl financí věnovaných na výzkum a vývoj narůstal. Pozornost byla také věnována udržení vysoké míry připravenosti stávajících jednotek. Cílem bylo, aby všechny jednotky, které budou zachovány, byly plně připraveny plnit operační úkoly. Výdaje na vojenské operace a údržbu proto nadále setrvaly na vysoké úrovni.⁹⁴

Vojenská strategie 1995

Strategie v roce 1995 byla vytvářena na pozadí probíhající redukce ozbrojených sil. Demokratický prezident *Bill Clinton* (zvolen 1993) a jeho první ministr obrany *Les Aspin* podporovali nutné omezení a přeskupení ozbrojených sil po ukončení studené války. Podnětem pro další směřování pod vládou demokratické strany byl přehledový dokument nazvaný *Bottom-up Review*, kde nový ministr obrany nastínil základní limity a cíle vojenské politiky USA. Hlavní diskuze byla vedena nad rozsahem schopností ozbrojených sil angažovat se v regionálním konfliktu. Ve hře byly čtyři varianty:

- vybojovat jediný významný regionální konflikt,

⁹² LARSON, Eric V., ORLETSKY, David V., LEUSCHNER, Kristine. *Defence planning in a Decade of Change*. Santa Monica: RAND, 2001, s. 6–9.

⁹³ LARSON, ORLETSKY, LEUSCHNER, s. 10–11.

⁹⁴ LARSON, ORLETSKY, LEUSCHNER, s. 20–22.

- vybojovat jeden významný regionální konflikt a po přestávce i druhý podobný konflikt,
- vybojovat dva významné regionální konflikty téměř současně,
- vybojovat dva významné regionální konflikty téměř současně a vést další menší operace.⁹⁵

Předchozí strategie počítala se třetím scénářem, ale na počátku roku 1993 byl preferován scénář druhý. Následující debata a vážné výhrady jak ze strany ozbrojených sil, tak i spojenců vedly k zachování třetí varianty jako rámce pro strategické plánování.⁹⁶

Bottom-up Review byl podkladem pro předsedu sboru náčelníků štábů generála *Johna Shalikashviliho* při zpracovávání vojenské strategie. Ozbrojené síly měly pokračovat v redukci počtů osob ze 2 130 000 z roku 1989 na plánovaných 1 445 000 v roce 1999. Vzhledem k mezinárodní situaci se redukce týkala především tří hlavních složek ozbrojených sil – pozemního vojska, letectva a námořnictva, zatímco námořní pěchota prováděla pouze omezené redukce v počtech. Vojenská strategie 1995 nepředstavovala, navzdory výměně vlády, nikterak zásadní zlom. Oproti předcházející strategii byl zcela vypuštěn princip znovuvybudování, který předpokládal zachování schopností pro případnou opětovnou výstavbu sil na úrovni studené války. Tento princip znamenal udržování kapacit pro výstavbu, výcvik a rozmístění nových jednotek, včetně rozsáhlé průmyslové základny. Ve strategii z roku 1995 se již zmínky o znovuvybudování neobjevují a je kladen důraz na vysoký stupeň připravenosti existujících jednotek.⁹⁷ Obecnými vojenskými cíli státu bylo podporovat stabilitu a potlačovat agresí. Těchto cílů mělo být dosahováno pomocí vojenské strategie, která zahrnovala vojenskou přítomnost ve světě a projekci síly jakožto základní strategické koncepce. Vojenská strategie USA z roku 1995 dále obsahuje tyto komponenty:

- mírové zapojení,
- odstrašení a prevence konfliktu,
- boj a vítězství v samotných válečných konfliktech.

Mírové zapojení zahrnuje širokou škálu nebojových aktivit, které mohou ozbrojené síly USA provádět. Jedná se o udržování kontaktů s armádami jiných zemí (vedení společných cvičení, výcvik, výměnné programy atd.), které mají podporovat strategické cíle. Dále je zahrnuta asistence cizím státům prostřednictvím vyslání odborníků či realizace podpůrných programů. Mírové zapojení zahrnuje i humanitární operace (především poskytování přepravních kapacit armády), protidrogové a protiteroristické operace. Protidrogovým a protiteroristickým operacím je věnována jen velmi omezená pozornost a ozbrojené síly se do nich mají zapojovat především ve spolupráci s policejními složkami státu. Do operací na udržení míru se mají ozbrojené síly zapojovat na základě rozhodnutí o konkrétním případě.

Druhým komponentem vojenské strategie je **odstrašení a prevence konfliktu**. Do této oblasti spadá celá řada specifických činností a úkolů počínaje nukleárním odstrašením přes utváření regionálních aliancí a kontrolu zbraní až po vynucení sankcí nebo operace na vynucení míru. Oproti předchozí strategii je mnohem větší důraz kladen právě na odstrašení a prevenci

⁹⁵ Jako významný regionální konflikt je definován konflikt, kde je protivník schopen realizovat rozsáhlý útok armády (vybavené těžkými zbraněmi) na území sousedního státu, který stojí proti přesile. Například potenciální válka na Korejském poloostrově.

⁹⁶ LARSON, ORLETSKY, LEUSCHNER, s. 48–49.

⁹⁷ MEINHART, s. 308–309.

konfliktu. USA jasně deklarují za jakých podmínek mohou být jejich síly nasazeny do mezinárodních operací a v případech, kdy bude vysoká pravděpodobnost bojového nasazení si hodlají ponechat velení v operacích.

Poslední komponent strategie je nazvaný **boj a vítězství**. Schopnost vést bojové operace k vítěznému konci zůstává nejdůležitějším komponentem vojenské strategie. Přípravenost armády k úspěšnému boji je základním požadavkem na ozbrojené síly a musí být brána v úvahu při všech zásadních rozhodnutích. USA budou udržovat dostatečné vojenské síly k rozhodnému prosazení svých národních zájmů. Na základě zkušeností z operace Pouštní bouře USA hodlají posílit své schopnosti k projekci síly v případě válečného konfliktu. Vedle sil rozmístěných v různých částech světa budou ozbrojené síly spoléhat především na projekci síly rozmístěné v USA. Spojené státy budou schopné v krátkém časovém intervalu rozmístit velké množství personálu a vybavení do krizové oblasti tak, aby dokázaly odradit protivníka od dalších agresivních operací. Pro podobnou projekci síly je nezbytná včasná dostupnost bojových a podpůrných schopností jak u aktivních, tak rezervních sil.

Síly USA budou v operacích nejčastěji spolupracovat s regionálními spojeneckými silami, a proto musí být schopné vést společné operace. Regionální koalice jsou pro USA nástrojem k znásobení bojové síly a důležitým prvkem k úspěšnému dosažení cílů operace. Zásadní částí strategie vedení bojových operací je schopnost provádět společné operace a kombinovat schopnosti jednotlivých složek ozbrojených sil. Ozbrojené síly musí být schopny postupovat (velet, komunikovat) jako jeden celek a vzájemně se doplňovat prostřednictvím vlastních specifických schopností. Vojenská strategie proto určuje všeobecné funkce pro jednotlivé složky ozbrojených sil: pozemní a letecké síly, námořnictvo, vesmírné síly a jednotky zvláštních operací. Nejdůležitějšími jsou získání a udržení vzdušné nadvlády, rychlá rozmístitelnost vysoce účinných pozemních sil, okamžitá odpověď na krizi prostřednictvím vylobovací operace podpořené námořní přítomností a schopnost zajistit globální průzkum a komunikaci.⁹⁸

Vojenská strategie 1997

Ještě před odchodem z funkce předsedy sboru náčelníků štábů stihl generál *Shalikashvili* podepsat vojenskou strategii 1997. Vypracování nového strategického dokumentu v tak krátkém období si vynutila především potřeba reagovat na impulzy vzešlé od prezidenta a ministra obrany, které byly produktem širších diskuzí o způsobu zajištění bezpečnosti a roli ozbrojených sil USA vedených ve druhé polovině devadesátých let. V roce 1997 byla vydána *Národní bezpečnostní strategie pro nové století*, kde prezident *Bill Clinton* stanovil některé nové koncepty shrnuté slovy: **formovat** (Shape), **reagovat** (Respond) a **přípravovat** (Prepare). Také ministerstvo obrany, na základě zadání od Kongresu, od konce roku 1996 pracovalo na revizní zprávě, která měla prověřit strategie, programy a výdaje ministerstva. Tato zpráva (Quadrennial Defence Review)⁹⁹ byla vydána v roce 1997 a podrobněji rozpracovávala výše zmíněné pojmy a porovnávala tři možné alternativy dalšího postupu při výstavbě ozbrojených sil.

Tři primární termíny jsou dále rozvedeny ve vojenské strategii. Spojené státy se budou i nadále zapojovat v globálním měřítku, formovat tak mezinárodní prostředí a utvářet podmínky

⁹⁸ *National Military Strategy 1995: A Strategy of Flexible and Selective Engagement*. Washington: U. S. Government Printing Office, 1995, s. 2–16.

⁹⁹ QDR 1997 navazuje na předchozí Bottom-up Review a je od roku 1997 vydáváno pravidelně každé čtyři roky (2001, 2006).

příznivé pro zájmy USA a globální bezpečnost. To znamená, že ozbrojené síly musí být schopné reagovat na celé spektrum krizí, aby ochránily národní zájmy USA. V dalších fázích musí být přijaty kroky k současné přípravě na nejistou budoucnost.¹⁰⁰ Strategie z roku 1997, navazující na předchozí dokumenty, zmiňuje podobné součásti vojenské strategie. Pod formování mezinárodního prostředí jsou zahrnuty z předchozí strategie známé aktivity obsahující zvyšování mezinárodní stability, předcházení a minimalizování konfliktů a hrozeb a mírové odstrašení. Reakce na celé spektrum krizí zahrnuje odstrašení agrese a přinucení v případě krize, boj a vítězství v rozsáhlých regionálních válkách a vedení paralelních operací menšího rozsahu dle aktuálních potřeb. V rámci přípravy na nejisté výzvy budoucnosti budou ozbrojené síly USA usilovat o dosažení informační nadvlády a technické inovace. Strategie 1997 také navazuje na předchozí definice strategických konceptů. Mezi tyto koncepty patří strategická pohyblivost (agility), zámořská přítomnost, projekce síly a udržování přesvědčivé síly k dosažení vojenských i nevojenských cílů.¹⁰¹

Odlišnosti oproti předcházející strategii je možné nalézt pouze v několika oblastech. Především jsou v roce 1997 mnohem detailněji rozebírány asymetrické hrozby a tzv. divoké karty, což je termín, který byl v předchozí vojenské strategii užít k označení nepředvídatelných hrozeb v mezinárodním bezpečnostním prostředí. Kromě toho jsou zde zdůrazněny důvody, proč musí být armáda zapojena do formování mezinárodního prostředí. V návaznosti na tento požadavek je akcentována schopnost armády k vedení bojových operací a vítězství ve válce jako nejdůležitější úkol ozbrojených sil USA. Předseda sboru náčelníků štábů zde také mnohem detailněji identifikuje požadovanou strukturu sil, které by měly naplnit vojenskou strategii. Tento krok je možné vysvětlit snahou vyvinout větší tlak na jednotlivé druhy sil k provedení nezbytných reforem a nepříjemných redukcí počtů pomocí jasně stanovení limitů v dokumentu nejvyšší úrovně. Oproti předchozím dokumentům je posledním z významných rozdílů podrobnější rozpracování přípravy na budoucnost. Strategie 1997 položila základ pro současnou doktrínu vedení společných operací a provedení transformace ozbrojených sil v souladu s nejnovějším vývojem v oblasti vojenství (revoluce ve vojenství – Revolution in Military Affairs).¹⁰²

Vojenská strategie 2004

Události ze září 2001 výrazně ovlivnily fungování ozbrojených sil USA, což se pochopitelně odrazilo i ve vojenské strategii, a to jak do obsahu, tak i do procesu přípravy. Ještě koncem roku 2001 bylo publikováno pravidelné čtyřleté hodnocení obrany (Quadrennial Defence Review) jehož součástí byla i obranná strategie USA. Následně byla v roce 2002 vydána nová bezpečnostní strategie. V návaznosti na zmíněné dokumenty byla na rok 2002 připravována i nová vojenská strategie, ale její vydání se nakonec o další dva roky pozdrželo. Důvodem byla nutnost prioritně řešit otázky spojené s vojenským nasazením ve válce proti terorismu. Koordinaci postupu a strategické vedení pro jednotlivé složky ozbrojených sil ve válce proti terorismu poskytl *Národní vojenský strategický plán pro válku proti terorismu* (National Military Strategic Plan for the War on Terrorism). Plán vydal předseda sboru náčelníků štábů (generál Richard B. Myers) jako utajovaný dokument poskytující armádě všeobecné pokyny

¹⁰⁰ *National Military Strategy 1997*. Washington: U. S. Government Printing Office, 1997, s. 2.

¹⁰¹ Viz *National Military Strategy 1997*.

¹⁰² MEINHART, s. 309.

pro vedení války s terorismem. Jelikož po plánu následoval ještě další neutajovaný dokument udělující pokyny pro vedení operací (Joint Operations Concepts), současné vydání vojenské strategie se zdálo být nadbytečné.¹⁰³

Pochybnosti okolo vydání vojenské strategie vyřešilo rozhodnutí Kongresu, který současně se schvalováním zákona o obranném rozpočtu požadoval zhodnocení vojenské strategie USA. Odpovědí Kongresu bylo vydání *Národní vojenské strategie* z roku 2004, která byla pro Kongres zpracována i s utajovanou přílohou, kde jsou detailněji analyzována strategická rizika. Rok 2004 byl také výjimečný významnějším vstupem ministra obrany do procesu plánování a formování strategie. Ministerstvo obrany poprvé připravilo *Strategii národní obrany* (National Defence Strategy) jako samostatný dokument, který poskytuje detailnější podklad pro vojenské vedení při vypracovávání strategie, plánování a vedení operací. Úkolem vojenské strategie je především implementovat vymezení a cíle obsažené ve Strategii národní obrany, a proto byla zpracovávána v úzké spolupráci s ministerstvem obrany.¹⁰⁴

Ve *Strategii národní obrany* je věnován prostor identifikaci změn v bezpečnostním prostředí a následným proměnám v charakteru hrozeb. Tradiční hrozby jsou spojeny se státními aktéry a jejich armádami. Avšak vzhledem k převaze USA a jejich spojenců v oblasti schopností pravidelných armád možní protivníci ustupují od otevřeného soupeření s USA v této oblasti. Naopak narůstají nepravidelné hrozby zájmům a bezpečnosti USA, jako jsou terorismus či povstalecké skupiny, které se zaměřují na dlouhodobé cíle a podlomení politické vůle USA. Dále jsou identifikovány katastrofické hrozby, což jsou především snahy protivníků získat zbraně hromadného ničení. Proliferace zbraní hromadného ničení patří mezi nejzávažnější hrozby USA a jejich spojencům, a proto je třeba na ně zaměřit zvláštní pozornost. Poslední kategorií hrozeb jsou tzv. rozvratné (disruptive) hrozby, kam spadají nová technologická řešení, které mohou změnit zaběhnuté způsoby boje a v určitých oblastech zvrátit převahu USA. Existují náznaky, že možní protivníci usilují o vývoj podobných technologií (například biotechnologie, informační technologie), a jelikož jsou podobné průlomové objevy nepředvídatelné, ozbrojené síly musí rozpoznat jejich potenciál a připravit se na zvládnutí možných důsledků.¹⁰⁵

Ve vojenské strategii jsou rozebrány hlavní aspekty bezpečnostního prostředí, což jsou: *širší okruh protivníků* (od států po nestátní aktéry a individua), *komplexnější bojiště* (rozšíření prostoru boje na celou planetu), *šíření a zpřístupňování moderní technologie* (civilní technologie dvojího použití). Vojenská strategie rozvádí cíle ze Strategie národní obrany a určuje tři vojenské strategické cíle. Prvním a nejdůležitějším z těchto cílů je ochrana Spojených států. Důraz na ochranu vlastního území proti jinému než nukleárnímu napadení je přitom zcela nový a představuje reakci na září 2001. K zabezpečení tohoto cíle mají ozbrojené síly především odstraňovat zdroje hrozeb v zahraničí a utvářet protiteroristicky naladěné mezinárodní prostředí. Na domácí půdě mají ozbrojené síly zajistit strategické přístupy k USA a být schopné poskytnout podporu civilním orgánům, pokud to bude nutné. Druhým strategickým cílem je prevence konfliktu a překvapivého útoku. Akce k zajištění tohoto cíle zůstávají podobné jako v předchozích strategických dokumentech: předsunutá přítomnost, mezinárodní bezpečnostní

¹⁰³ MEINHART, s. 310–311.

¹⁰⁴ MEINHART, s. 311.

¹⁰⁵ *National Defence Strategy of the USA: Strategy for Today, Vision for Tomorrow*. Washington: Ministry of Defence, 2005.

spolupráce a věrohodné odstrašení. Novou a velmi diskutovanou částí strategie je možnost preventivních (preemptivních) akcí.¹⁰⁶ USA jasně deklarují, že potenciální hrůzné důsledky případného útoku vyžadují zajištění bezpečnosti Spojených států prostřednictvím eliminace hrozeb ještě předtím, než se mohou uskutečnit. Explicitní zmínka o možnosti preventivní akce ve vojenské strategii je jasným důsledkem předchozího teroristického útoku na USA. Posledním cílem je převaha nad protivníky, což je dlouhodobý strategický cíl USA, který se objevuje i v předcházejících strategiích. Ozbrojené síly USA mají být schopné protivníka rychle a rozhodně porazit, ale kromě hlavních bojových operací je nově zmiňována i schopnost vedení následujících stabilizačních operací. Ozbrojené síly mají být schopné vytvořit a udržet příznivé podmínky pro bezpečnost a stabilitu (zohlednění zkušenosti z Iráku).¹⁰⁷

V části vojenské strategie postihující způsoby naplnění strategických cílů již nenalezneme vymezení počtů a organizace sil, tak jak tomu bylo u předcházejících strategických dokumentů. Strategie se naopak zaměřuje na popis schopností, kterých má být dosaženo. Ústup od stanovování definic počtů osob jednotlivých sil je jasnou změnou v průběhu transformace ozbrojených sil. Fáze škrtů a omezování, probíhající od konce studené války, je uzavřena a vedení armády upírá pozornost do budoucna k rozvoji nových schopností a k modernizaci sil. Velikost ozbrojených sil je obecněji definována pomocí konstrukce označované jako 1-4-2-1, kde čísla vyjadřují akce (scénáře), k jejichž plnění musí být ozbrojené síly připraveny. Jedná se o obranu vlasti (1), předsunutou přítomnost a odstrašení ve čtyřech regionech (4), vedení dvou překrývajících se operací zároveň (2) a rozhodné vítězství v jedné kampani (1). Takovýto přístup k charakteristice struktury ozbrojených sil ponechává větší flexibilitu a umožňuje úpravy podle potřebných schopností, založených na definici aktuálních hrozeb.¹⁰⁸

Konkrétně vojenská strategie zmiňuje jako hlavní schopnost uplatnění síly, rozmístitelnost a udržitelnost vojenských sil, schopnost zabezpečení bojiště a schopnost dosažení převahy. Pozornost je věnována nastínění společné vize do budoucna, která má naznačit směry pro rozvoj a plánování budoucích schopností. Výslovně je zde zmíněno osm oblastí schopností, na které bude zaměřena pozornost při transformaci ozbrojených sil. Jedná se o posílení zpravodajských schopností, ochranu operačních základen, operace ve společném prostoru (vesmír, kybernetický prostor, mezinárodní vody), projekci a udržení síly v obtížně přístupných oblastech, omezení bezpečných útočišť nepřítele, vedení „network centric“ operací, zlepšení schopností pro vedení operací proti nepravidelným protivníkům a zvyšování schopností partnerů (doma i v zahraničí).¹⁰⁹

¹⁰⁶ V českém jazyce je obtížné odlišení pojmů preventivní a preemptivní, které je ale nanejvýš důležité. Národní bezpečnostní strategie 2002 hovoří o preemptivním úderu jako o legitimním nástroji mezinárodní politiky USA. „Preemptivní úder se zaměřuje na akci předcházející bezprostředně útoku hrozícímu ze strany protivníka. Je tedy založena na existenci protivníkových rozvinutých schopností a na faktoru jasného a bezprostředního ohrožení. Preventivní válka naproti tomu vychází z logiky zahájení konfliktu, který by s největší pravděpodobností nastal v budoucnu, za stávajících výhodnějších podmínek. To znamená, že preventivní válka není plně opřena o stávající, ale pouze o rozvíjející se či potenciální schopnosti, jakož i o mnohem problematičtější situaci bez jasného a bezprostředního nebezpečí. Preemptivní úder je tedy spíše taktickým postupem, zatímco preventivní válka je mnohem závažnější strategickou volbou.“ KOHL, Radek. *Národní bezpečnostní strategie USA a ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 1–2.

¹⁰⁷ National Defence Strategy of the USA: Strategy for Today, Vision for Tomorrow, s. 13–14.

¹⁰⁸ National Defence Strategy of the USA: Strategy for Today, Vision for Tomorrow, s. 21–22.

¹⁰⁹ National Defence Strategy of the USA: Strategy for Today, Vision for Tomorrow, s. 23.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- KOHL, Radek. *Národní bezpečnostní strategie USA a ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004; <http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2004/rkhol2004.pdf> (10. 4. 2008).
- LARSON, Eric V., ORLETSKY, David V., LEUSCHNER, Kristine. *Defence planning in a Decade of Change*. Santa Monica: RAND, 2001; http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1387/ (10. 4. 2008).
- MEINHART, Richard M. National Military Strategies: 1990 to 2005. In BARTHOLOMEES, Boone (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*, U. S. Army War College, 2006; <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/index.htm> (10. 4. 2008).
- National Military Strategy 1995: A Strategy of Flexible and Selectiv Engagement*. Washington: U. S. Government Printing Office, 1995.
- National Military Strategy 1997*. Washington: U. S. Government Printing Office, 1997.
- National Defence Strategy of the USA: Strategy for Today, Vision for Tomorrow*. Washington: Ministry OF Defence, 2005.
- YARGER, Harry R. Toward a Theory of Strategy. In BARTHOLOMEES, Boone (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*, U. S. Army War College, 2006; <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/index.htm> (10. 4. 2008).

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Od roku 1992 byly v USA vydány čtyři dokumenty nazvané *Národní vojenská strategie* a jejich charakter se v průběhu času pozměňuje v závislosti na okolnostech. Zpracování veřejně přístupného dokumentu *Národní vojenská strategie* je důsledkem změn po skončení studené války. Vojenská strategie byla nejprve nástrojem pro komunikaci vedení armády především s občany, ale i příslušníky ozbrojených sil. Ozbrojeným silám má tento dokument poskytnout společné vize a cíle a napomoci zajištění společného postupu jednotlivých složek, které se jinak těší značnému stupni samostatnosti. Aktuálně nejdůležitější změnou je odklon od přesebného definování struktury složek k definování schopností, kterých má být dosaženo. Tento přístup k definování strategických priorit je více orientovaný do budoucna a umožňuje větší flexibilitu při samotném utváření ozbrojených sil.

Otázky

1. Jaké jsou hlavní strategické dokumenty USA v oblasti bezpečnosti?
2. Jak se promítly útoky z 11. září 2001 do vojenské strategie USA?
3. Co obsahuje čtyřleté hodnocení obrany (Quadrennial Defence Review) a od kdy je zpracováváno?
4. Jaké schopnosti chtějí ozbrojené síly USA rozvíjet do budoucna?

Doporučená četba

BARTHOLOMEES, Boone (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*. U. S. Army War College, 2006;

on-line <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/index.htm>.

Národní vojenská strategie, aktuální i dřívější strategie a další dokumenty USA jsou přístupné například ze stránek Univerzity letectva:

<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-doct.htm>.

KOHL, Radek. *Národní bezpečnostní strategie USA a ČR*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004; on-line <http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/2004/rkhol2004.pdf>.

6.2 VOJENSKOSTRATEGICKÉ DOKUMENTY RUSKÉ FEDERACE

V Sovětském svazu (Svaz sovětských socialistických republik – SSSR) kromě ekonomických změn došlo také k výrazné vnitropolitické změně – k jeho rozpadu, což dále zásadně ovlivnilo i zahraničněpolitickou orientaci jeho jednotlivých samostatných nástupnických států. Vytvoření Společenství nezávislých států znamenalo vznik formální organizace, která v nové situaci nepředstavovala žádný pokrok. Postavení Ruské federace (RF) jako nástupnického státu bývalého SSSR bylo komplikováno i nepřipraveností na návrat stovek tisíc vojáků a jejich rodinných příslušníků z dříve spojeneckých států, nutností řešit složité otázky jaderné bezpečnosti a problémy s náhle předimenzovanou armádou a dalšími ozbrojenými složkami. To vše navíc probíhalo v podmínkách ekonomického krachu, provázeného sociálními nejistotami a narůstajícím vnitřním chaosem ve všech oblastech života ruské společnosti.

Tato doba nepřála koncepčnímu řešení vojenskobezpečnostních otázek. První třetina devadesátých let tak uplynula ve znamení improvizací a pseudoreforem, které nepřinesly nic pozitivního. Tomuto stavu se však nelze divit. Nebylo totiž ani na co navázat z minulosti, kdy doktríny Varšavské smlouvy a SSSR byly pouze upravenými politickými proklamacemi, do kterých nebylo možné implementovat pragmatické závěry moderního vojenskopolitického uvažování závěru století.

Do konce 20. století byla v Ruské federaci vytvořena soustava bezpečnostních dokumentů, která se opírala o tři nosné základní strategické dokumenty. Výchozím dokumentem je *Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace*, na ní úzce navazuje *Koncepce zahraniční politiky Ruské federace a dále Vojenská doktrína Ruské federace*, která jako základní strategický dokument konkretizuje vojenskopolitické ambice pro ozbrojené síly Ruské federace. Cesta k vytvoření těchto dokumentů a následný proces jejich realizace do praxe byly značně složité a v mnoha případech byla napadána i jejich reálnost. Sloužily jako východisko pro tvorbu dalších bezpečnostních dokumentů, a to především resortních a dokumentů nižší úrovně politickoodborného a ryze odborného charakteru (například: *Koncepce informační bezpečnosti*, *Hlavní cíle vojenského rozvoje Ruské federace do roku 2020*, *Základy politiky Ruské federace v oblasti činnosti vojenského námořnictva na období do roku 2010*, *Vojenská námořní strategie* apod.).

Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace je základním politickým dokumentem řešícím bezpečnostní otázky Ruska a zároveň určujícím východiskem pro konkretizaci v oblasti zahraniční politiky, vojenství i ekonomiky. Koncepce zahraniční politiky Ruské federace

představuje systém názorů na základní směry orientace ruské zahraničněpolitické linie. Vojenská doktrína Ruské federace je základním vojenskopolitickým dokumentem řešícím odborné vojenské otázky obrany státu a jeho zabezpečení.

Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace

První Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace¹¹⁰ byla schválena prezidentem Jelcinem na konci roku 1997 a sestávala se ze čtyř částí, které řešily postavení Ruska ve světě, ruské národní zájmy, hrozby pro národní bezpečnost a způsoby zajištění národní bezpečnosti Ruské federace. Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace definovala základní strategické cíle, směry a principy ve všech oblastech státní politiky (zahraniční, vojenské, vnitřní, ekonomické, ale i ekologické a další) v zájmu národní bezpečnosti. V řadě oblastí je značně obecná, nicméně poměrně přesně definuje možná ohrožení (rizika) národní bezpečnosti ve všech hlavních oblastech života a existence ruského státu. Koncepce národní bezpečnosti se stala základem a výchozím materiálem pro zpracování dalších významných strategických státních dokumentů a zákonů v oblasti bezpečnosti a obrany Ruska, mimo jiné i nové vojenské doktríny.

Zajímavé je, že Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace uvádí jako realitu vzrůst úrovně ohrožení ve vojenské sféře – a to jak vnější (například další možnost rozšiřování NATO), tak i vnitřní (například potíže s vojenskou reformou).

Na začátku roku 2000 došlo k aktualizaci Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace. Změny byly vyvolány především zásadním zhoršením ekonomické situace Ruska po finanční krizi v roce 1998, růstem hrozby terorismu a extremismu uvnitř Ruské federace (uvedeno je Čečensko) a růstem vnějších hrozeb (uvedeno je ohrožení strategické stability a ozbrojovacích procesů, ohrožení ze strany mezinárodních teroristických organizací a rozšiřování NATO).

Ve vojenské oblasti jsou v Koncepci národní bezpečnosti Ruské federace uvedeny mezi hlavními hrozbami národní bezpečnosti mimo jiné i zdoluhavý proces reformy ozbrojených sil, neřešení sociálních problémů příslušníků ozbrojených sil, nedostatečná bojová příprava vojsk a nenaplňnost armády osobami a technikou.

Použití vojenské síly uvnitř země je podle tohoto dokumentu možné pouze v přísném souladu s Ústavou Ruské federace a federálními zákony v případech vzniku ohrožení života občanů, územní celistvosti země, ale také v případě hrozby násilné změny ústavního zřízení. Tato ustanovení jsou velmi zásadní, neboť například legislativně ospravedlňují vojenský zásah v Čečensku. V otázce použití jaderných zbraní byl snížen takzvaný jaderný práh. Koncepce národní bezpečnosti totiž definuje použití těchto zbraní i na odrazení agrese vedené konvenčními prostředky nebo při řešení jiných druhů nejaderného ohrožení Ruska. Toto rozhodnutí nepředstavuje ani tak zvýšenou agresivitu Ruska, jako spíše odráželo tehdejší stav ruských ozbrojených sil. Ruské konvenční síly by totiž zřejmě nebyly schopny odrazit masivnější agresi. Úpravy v Koncepci národní bezpečnosti Ruské federace patrně reagovaly na negativní změny v poměru konvenčních sil mezi Západem a Ruskem. V této souvislosti je však nutné uvést, že Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace současně zakotvovala zásadu, že Rusko nepoužije vojenské prostředky při řešení mezinárodních ani vnitropolitických problémů jako první. V případě jaderných prostředků Rusko spíše deklarovalo použití těchto zbraní jako politického prostředku k zadržování agrese.

¹¹⁰ Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace (výnos prezidenta RF z 19. 12. 1997).

Velmi důležitým a zároveň i nebezpečným aspektem Konceptce národní bezpečnosti Ruské federace byl fakt, že podle uvedených ustanovení byla ohrožena národní bezpečnost Ruska v řadě klíčových oblastí. Prozatímním důsledkem bylo „pouze“ vedení ozbrojeného konfliktu v Čečensku. Konceptce národní bezpečnosti poskytovala prezidentovi a nejvyšším státním orgánům možnost vyhlásit mimořádná opatření hraničící až s vyhlášením stanného práva a nebývalých pravomocí pro všechny ozbrojené složky státu. V těchto souvislostech nebylo možné vyloučit i zneužití ozbrojených sil ve vnitropolitickém boji. Zcela jistě je však pro plnou realizaci ustanovení Konceptce národní bezpečnosti Ruské federace nutné provést řadu následných analýz a přijmout nové zákony.

Konceptce zahraniční politiky Ruské federace

Konceptce zahraniční politiky Ruské federace¹¹¹ byla jejím prvním dokumentem tohoto typu a představuje souhrn názorů na základní směry orientace zahraničněpolitické linie Ruska. Za její nejvyšší prioritu je označena ochrana zájmů jedince, společnosti a státu. Vychází z Konceptce národní bezpečnosti Ruské federace a tematicky navazuje na dokument Základní směry konceptce zahraniční politiky Ruské federace, schválené prezidentským výnosem číslo 284 z 23. dubna 1993. Konceptce zahraniční politiky Ruské federace má tyto hlavní části:

- současný svět a zahraniční politika RF;
- priority RF při řešení globálních problémů;
- regionální priority;
- vytváření a realizace zahraniční politiky RF.

Konceptce zahraniční politiky Ruské federace nepředstavuje žádnou zásadní změnu v zahraničněpolitické orientaci Ruska, neboť přebírá některá podstatná ustanovení „Primakovovy doktríny“¹¹². Jedním z nich je například úsilí o formování multipolárního systému mezinárodních vztahů. V této souvislosti je zajímavé, že v tomto dokumentu nebyl použit termín „multipolární svět“ tak jako v Konceptci národní bezpečnosti Ruské federace nebo ve Vojenské doktríně Ruské federace. To lze považovat za tendenci ke zlepšení spolupráce a vztahů Ruska se Západem. Zatím však není jasné, jak Rusko hodlá toto ustanovení Konceptce zahraniční politiky Ruské federace realizovat v praxi. Již z principu totiž nemůže přiznat tendenci k jednapolárnímu systému ve světové politice, neboť právě multipolárnost při spolupráci například s Čínou, Indií nebo Evropou poskytuje Rusku možnost reálně obhajovat své zájmy. Na rozdíl od Konceptce národní bezpečnosti Ruské federace a Vojenské doktríny Ruské federace nová Konceptce zahraniční politiky Ruské federace de facto konkretizuje potenciálního protivníka, kterým jsou USA. V řadě případů však nová Konceptce zahraniční politiky Ruské federace uvádí pouze rámcové problémy ruské zahraniční politiky a nenabízí jejich konkrétní

¹¹¹ Konceptce zahraniční politiky Ruské federace (schválená 28. 6. 2000).

¹¹² Jevgenij Primakov jako premiér Ruské federace v polovině devadesátých let formuloval tzv. Primakovovu doktrínu, která byla vnímána jako ztělesnění nastávajícího klimatu společenských očekávání. Prioritním úkolem Primakovovy vlády bylo vytvoření protiváhy k americké dominanci ve světě. Pluralitní systém mezinárodních vztahů si vyžádal prohloubení partnerství s Íránem (i v nukleární oblasti) a s Čínskou lidovou republikou. Primakov pátral také po spojení v Iráku a Libyi, oživil perspektivu sjednocení s Běloruskem a zvláštní důraz kladl na integraci v rámci Společenství nezávislých států. Primakovovy aktivity vyvolaly diskuze o podobě ruské myšlenky supervelmoci pět let po zániku Sovětského svazu. Rusko se totiž nezabavilo sovětské vize „my versus oni“ a stále se ucházelo (i přes svou tehdejší hospodářskou a vojenskou slabost) o roli globální velmoci. „Doktrína národní bezpečnosti Ruské federace přijatá v roce 1997 očekávala hrozbu odevšad.“

řešení. V každém případě v oblasti mezinárodní bezpečnosti Rusko prosazuje další omezení úlohy faktoru síly v mezinárodních vztazích při současném upevňování strategické a regionální stability. V souvislosti s tím se Ruské federace zavázala dodržovat platné závazky, dohody a smlouvy, týkající se snižování počtů konvenčních sil i jaderného odzbrojení (Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, Smlouvu o snížení stavu strategických zbraní, Smlouvu o omezení strategických zbraní a další). Nevyhýbala se ani možnosti uzavírání dalších nových smluv.

V Koncepci zahraniční politiky Ruské federace však Rusko jasně deklarovalo, že nesouhlasí s rozšiřováním NATO a případná realizace plánu USA na vybudování národní protiraketové obrany vyvolá z jeho strany adekvátní opatření. Při upevňování mezinárodní bezpečnosti považuje Rusko za nepřijatelné pokusy o zavedení tzv. koncepcí humanitární intervence a omezené suverenity do mezinárodní praxe za účelem zdůvodnění jednostranných silových akcí bez souhlasu Rady bezpečnosti Organizace spojených národů (RB OSN). Velmi pozitivně je hodnoceno ustanovení Koncepce zahraniční politiky Ruské federace, které zakotvuje jako jeden z nejdůležitějších úkolů boj s mezinárodním terorismem.

V rámci takto zpracované koncepce se Rusko bude zřejmě i nadále dostávat do kolizí se Západem a především s USA, což může negativně ovlivnit plnění nejdůležitějšího úkolu Ruska zvýšit svůj ekonomický potenciál a integrovat se do světové ekonomiky.

V souvislosti s ustanoveními Koncepce zahraniční politiky Ruské federace je velmi zajímavá priorita, kterou hodlá Rusko věnovat jednotlivým světovým regionům – jde o následující pořadí: země Společenství nezávislých států, Evropa jako celek, NATO, západní Evropa, státy střední a východní Evropy, včetně České republiky, Pobaltí, Balkán, USA, Asie, Blízký východ.

Ustanovení Koncepce zahraniční politiky Ruské federace, která se týká států střední a východní Evropy (včetně České republiky), jsou velmi obecná a nelze z nich vyvodit jednoznačné závěry. Každopádně je pouze konstatována nutnost zachovat dosavadní lidské, hospodářské a kulturní styky, překonávat existující krizové jevy a dodat další impuls spolupráci v souladu s novými podmínkami a ruskými zájmy. Tato ustanovení jsou jenom dalším dokladem nekonkrétnosti a možnosti různého výkladu a realizace celé řady jiných principů Koncepce zahraniční politiky Ruské federace, což ve svém důsledku představuje potenciální možnost nenadálého ohrožení bezpečnosti jak České republiky, tak i dalších států střední a východní Evropy.

System vojenských doktrín Ruské federace

První Vojenská doktrína Ruské federace vznikala v situaci za faktické absence bezpečnostních dokumentů vyšší právní síly celostátního významu. Byla projednávána v březnu a v říjnu roku 1993 na zasedáních Státní dumy Ruské federace a dne 2. listopadu 1993 byla schválena Bezpečnostní radou Ruské federace. Výnosem prezidenta Jelcina z téhož dne byla uvedena v platnost. Byla určena pro přechodné období, kalkulované na léta 1993–2000 nebo do okamžiku, kdy se vyjasní konečná podoba Ruské federace a Společenství nezávislých států (SNS). Obsahovala úvod, politickou část, vojenskou část, vojenskotechnickou a ekonomickou část a závěr. Její přijetí samozřejmě neznamenovalo její okamžitou a úspěšnou realizaci, byl však položen základ pro rozvoj moderního vojenskopolitického uvažování s paralelním sledováním a reakcí na světové dění. V říjnu 1999 byl zveřejněn návrh nové vojenské doktríny, který byl po dílčích úpravách schválen prezidentem Putinem v dubnu 2000.

Pro vytvoření názoru na vývoj ruského, postsovětského vojenskopolitického myšlení je důležité analyzovat Vojenskou doktrínu Ruské federace z roku 1993. Tento dokument se přes řadu existujících problémů snažil i nadále Rusko prezentovat jako velmoc, která nemá

pojmenovaného konkrétního nepřítele. Zdůrazněna byla prioritou využití nevojenských prostředků k řešení sporů. Přesto se však Ruská federace cítila ohrožena jak vojenskou silou potenciálních protivníků, tak nestabilitou či skutečnými ozbrojenými konflikty v oblastech přiléhajících k teritoriu Ruska nebo jeho spojenců. Dalším nepřijatelným prvkem bylo zasahování do vnitřních záležitostí Ruska spolu s tehdejšími záměry rozšiřování NATO. Vytypovány byly i hrozby ruským životním zájmům. Jaderné zbraně tato doktrína již nepovažovala za prvořadě vojenské prostředky. Jejich hlavní funkce byla především v roli prostředku odstrašení proti jaderné i konvenční agresi.

Vojenská doktrína Ruské federace z roku 2000

Dne 4. února 2000 se v Kremlu, za předsednictví úřadujícího prezidenta Vladimíra Putina, uskutečnilo zasedání Rady bezpečnosti Ruské federace, na kterém byla projednána nová vojenská doktrína. Při její vytváření bylo přihlíženo k událostem v Čečensku, které se netýkaly pouze Ruska, ale také Tádžikistánu, Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. Rozšíření zóny působení NATO a možnost přijímat rozhodnutí v rámci NATO¹¹³ bez účasti Rady bezpečnosti OSN označil Putin za nové jevy, na které Rusko musí brát zřetel. V nové vojenské doktríně považuje Rusko jaderné zbraně za prvek politického odstrašování a hodlá tyto zbraně použít jako odpověď i na rozsáhlou agresi s použitím konvenční výzbroje nebo v případech kritických pro Ruskou federaci a její spojence, v prvé řadě Bělorusko.

Rada bezpečnosti Ruské federace tak přijala novou vojenskou doktrínu, která nahradila tu stávající, platnou od roku 1993. Vojenská doktrína Ruské federace byla změněna necelý měsíc po změně bezpečnostní doktríny Ruska (po přijetí nové Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace). Vojenští experti podotýkají, že se Rusko touto projadernou doktrínou snaží vyrovnat oslabení pozic v oblasti konvenčních zbraní.

Základní rysy Vojenské doktríny Ruské federace

Dne 25. dubna 2000 byl zveřejněn výnos nově zvoleného prezidenta V. Putina o schválení nové Vojenské doktríny Ruské federace, čímž tato vstoupila v platnost. Dokument je kromě úvodu strukturován do tří částí: vojenskopolitické, vojenskostrategické a vojenskoekonomické.

Vojenská doktrína je charakterizována jako dokument přechodného období, tj. období budování demokratické státnosti, mnohasektorové ekonomiky, adaptace vojenské organizace státu a dynamické transformace systému mezinárodních vztahů. Z části vojenskopolitické bylo zcela odstraněno základní východisko původního návrhu textu doktríny o tom, že současný svět je charakteristický soupeřením mezi jednapolárním a mnohopolárním uspořádáním.

V textu doktríny lze najít konfrontační odstavce, které odrážejí nedořešené problémy – výraz postojů k operaci v Kosovu, situaci v Čečensku, záměrům USA na budování Národní protiraketové obrany (National Missile Defence – NMD), vyjádření pocitu Ruska, že je proti němu vedena nespravedlivá informační politika, a obavy z nečisté hry vyspělých zemí v oblasti severního Kavkazu a Kaspického moře. V tomto kontextu Vojenská doktrína Ruské federace jako destabilizující faktory uvádí:

- snahy oslabit (ignorovat) existující mechanismy mezinárodní bezpečnosti (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, OSN);

¹¹³ Summit NATO ve Washingtonu, USA, 23.–25. dubna 1999.

- užití síly jako prostředku humanitární intervence bez mandátu Rady bezpečnosti OSN a proti principům mezinárodního práva;
- narušení mezinárodních dohod v oblasti omezení zbrojení a odzbrojení;
- využití informačních a jiných netradičních prostředků a technologií ze strany subjektů mezinárodních vztahů s cílem dosažení agresivních (expansionistických cílů);
- činnost extremistických, náboženských, nacionalistických a separatistických organizací a struktur;
- nadnárodní organizovaný zločin.

Dokument obsahuje novou definici rizik, kterých je identifikováno celkem třináct. V oddílu o hrozbách se konstatuje, že hrozba přímé vojenské agrese v tradičních formách proti Ruské federaci a jejím spojencům je snížena. Tento stav je důsledkem pozitivních změn v mezinárodních vztazích, provádění aktivní a mírumilovné politiky Ruské federace a udržování dostatečného odstrašovacího potenciálu (především jaderného). Jedná se o tyto vnější hrozby:

- teritoriální претенze k Ruské federaci;
- vměšování do vnitřních záležitostí Ruské federace;
- snahy ignorovat zájmy Ruské federace při řešení mezinárodních problémů;
- existence vojenských konfliktů v blízkosti hranic Ruské federace a jejích spojenců;
- koncentrace vojenských sil v blízkosti hranic Ruské federace a jejích spojenců a v mořích k nim přiléhajících;
- rozšiřování vojenských bloků a svazů na úkor bezpečnosti Ruské federace;
- přesun cizích vojsk na území států sousedících s Ruskou federací při porušení Charty OSN;
- příprava a formování ozbrojených skupin na teritoriu jiných zemí s cílem jejich přesunu na území Ruské federace;
- napadení vojenských objektů Ruské federace a jejích spojenců dislokovaných v zahraničí či oceánu;
- činnost zaměřená na podryvání globální a regionální stability;
- nepřátelské informační a informačně-psychologické aktivity;
- diskriminace a potlačování práv a svobod ruských občanů v zahraničí;
- mezinárodní terorismus.

Jako vnitřní hrozby možného ohrožení Ruské federace byly identifikovány:

- pokus o násilné svržení ústavního režimu;
- nezákonné aktivity extremistických, náboženských, nacionalistických a separatistických organizací a struktur s cílem narušit územní celistvost Ruské federace a destabilizovat vnitropolitickou situaci v zemi;
- plánování, příprava a provádění aktivit namířených na dezorganizaci orgánů státní moci;
- vytváření, příprava a vybavování nezákonných vojenských formací;
- nezákonné šíření zbraní, výbušnin a dalších prostředků, které by mohly být zneužity pro diverzní, teroristickou či jinou nezákonnou činnost;
- organizovaný zločin, terorismus, pašeráctví a jiné nezákonné činnosti v rozměrech ohrožujících vojenskou bezpečnost Ruské federace.

V části věnované zajištění bezpečnosti je definováno užití jaderných zbraní. Základní princip je totožný s principy definovanými v Koncepci národní bezpečnosti RF: Ruská federace je připravena užit své jaderné zbraně v případě napadení zbraněmi hromadného ničení a také v případě rozsáhlé vojenské agrese v situacích kritických pro národní bezpečnost. Navíc se ve Vojenské doktríně Ruské federace z roku 2000 objevuje text o tzv. negativních garancích, který vychází z Vojenské doktríny Ruské federace z roku 1993. Podle něj Ruská

federace nepoužije jaderné zbraně proti účastnické zemi Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Non-Proliferation Treaty – NPT) z roku 1968, která nedisponuje jadernými zbraněmi. Tento princip neplatí v případě napadení Ruské federace, ozbrojených sil Ruské federace, spojence či země, se kterou má Ruská federace závazky v oblasti bezpečnosti, v případě, že toto napadení bude provedeno či podporováno zemí disponující jadernými zbraněmi, a v případě, že daná země má spojenecký závazek s jadernou zemí. Cílem této velmi komplikované, v originále téměř nesrozumitelné formulace je stimulace zemí ke zřeknutí se možnosti vlastnit jaderné zbraně a podpora Smlouvy o nešíření jaderných zbraní. Přetrvává odpor k rozšiřování NATO a některé další projevy konfrontačního myšlení.

Celkově lze text Vojenské doktríny Ruské federace charakterizovat jako jednoznačně pozitivní signál. Posuny v textech strategických dokumentů v závislosti na měnící se zahraničněpolitické situaci jsou důkazem konjunkturálního charakteru tvorby těchto dokumentů. Současné znění doktríny je však mnohem realističtější a pragmatičtější. V rámci diskuze o nové zahraniční politice Ruské federace se stále častěji objevuje názor, že ruská zahraniční politika by měla v rámci celkové vstřícnosti k Západu, který je jejím prioritním strategickým partnerem, identifikovat úzký počet zájmů, za které stojí za to jít do tvrdých stanovisek vůči Západu (selektivní angažovanost). Takový seznam již existuje, zatím je však nevěřejný¹¹⁴.

Z vystoupení ruských představitelů a z nové Vojenské doktríny lze usuzovat, že se bude jednat zhruba o tyto okruhy:

- nepřípustnost vměšování se jiných zemí do vnitřních záležitostí Ruské federace (například Čečensko);
- tvrdá pozice proti koncepci humanitární intervence bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, kde má Ruská federace právo veta (například Kosovo);
- snaha o udržení strategické parity s USA (nepřípustnost jednostranného vystoupení USA ze Smlouvy o omezení strategických zbraní a nepřijatelnost perspektivní strategické dominance cestou „nezranitelnosti“; aktivní přístup k odzbrojovacím procesům);
- nutnost posilovat vliv Ruské federace na mezinárodní vztahy – prosazování zapojení Ruska do systému evropských (regionálních) uskupení a získání práva spolupodílet se na rozhodování (zejména NATO, Evropská unie).

Vojenská doktrína Ruské federace z roku 2000 je dokumentem zásadního významu, jehož věrohodnost je dána mimo jiné poměrně těsnou vazbou na další významné dokumenty typu Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace a Koncepce zahraniční politiky Ruské federace. Přes řadu výhrad, které mají mnohdy i výrazně ideový charakter, odráží současný stav vojenského myšlení vedoucích představitelů ozbrojených sil Ruské federace a podporuje snahy ruských politiků o postupný návrat ke skutečně velmocenské pozici Ruska.

Praktickou aplikací Vojenské doktríny Ruské federace z roku 2000 je i probíhající reforma ruských ozbrojených sil. Racionální pohled na význam raketových vojsk strategického určení a snaha o dosažení lépe vyvážených poměrů mezi jednotlivými druhy vojsk budou zřejmě hlavním kritériem její myšlenkové vyzrálosti. Stejně tak budou ekonomické možnosti země rozhodující pro její praktickou realizaci.

¹¹⁴ Russia's New Military Doctrine, Klimentko, A. F., Military Thought; 2000.

Porovnání ruských vojenských doktrín z roku 1993 a 2000

Porovnáním Vojenské doktríny Ruské federace z roku 1993 a nové Vojenské doktríny Ruské federace z roku 2000 lze vysledovat směr myšlenkových postupů ruského vedení v závislosti na světovém, evropském i středoasijském dění, vnitropolitickém vývoji v Ruské federaci a hájení jejích zájmů. Návrh byl zpracován Střediskem strategických výzkumů Generálního štábu ozbrojených sil Ruské federace, které je považováno za „mozek“ ruských ozbrojených sil.

Použití termínů „systematický“ a „souhrnný“, které nejsou ve Vojenské doktríně Ruské federace z roku 1993 použity, svědčí o tom, že Vojenská doktrína Ruské federace z roku 2000 je produktem několika různých oficiálních hlasů – silových ministerstev: Ministerstva obrany RF, Ministerstva zahraničních věcí RF, Ministerstva vnitra RF, Federální agentury pro vládní spojení a informace (FAPSI) a Federální služby bezpečnosti (FSB).

Za povšimnutí stojí používání termínu „spojenec“. Vojenská doktrína Ruské federace z roku 2000 uváděla termín „spojenec“ celkem devětadvacetkrát, zatímco Vojenská doktrína Ruské federace z roku 1993 pouze pětkrát. V mnoha případech je význam slova spojenec velmi neurčitý. V doktríně není tento pojem definován ani vysvětlen a je tedy zavádějící, co je tímto termínem myšleno, zvláště v souvislosti s použitím jaderných zbraní.

Vojenská doktrína z roku 2000 hovoří o ochraně národních zájmů a zárukách vojenské bezpečnosti Ruska a jeho spojenců. Pro porovnání – Vojenská doktrína Ruské federace z roku 1993 stanoví, že zájmem Ruska je zajistit v rámci slušnosti a vzájemné prospěšnosti mezistátní vztahy. V doktríně z roku 2000 Rusko nejenže bere na sebe mnohem větší odpovědnost za hájení vlastních zájmů a zájmů svých spojenců, ale v povýšení role (vojenské) obrany nad mezistátní vztahy poskytuje důkaz o návratu k mentalitě soupeření více než ke kooperaci. Toto se prolíná celým textem.

Vojenská bezpečnost byla uváděna jako nejdůležitější aktivita státu a národní bezpečnost je jedním z aspektů ruské státní politiky, ve kterém byl konsenzus mezi politickou elitou. Toto konstatování zdůrazňuje i fakt, že Vojenská doktrína Ruské federace z roku 1993 neobsahovala žádné tvrzení o soudržnosti nebo cílech.

Vojenská doktrína z roku 2000 obsahuje prohlášení o podpoře současných trendů plateb pro zajištění obrany v Ruské federaci, zajištění dostatku prostředků pro konvenční, vysoce mobilní síly i pro jaderné zbraně. Poprvé se objevuje nutnost zajištění podpory politických rozhodnutí přítomností námořních sil.

Popisná část dokumentu řeší úkoly orgánů státní správy ve věci obrany a bezpečnosti. Podle ústavy vláda Ruské federace nemůže přímo řídit činnosti v oblasti obrany. Spíše realizuje opatření na úrovni obrany země a státu. Vláda Ruské federace by mohla přímo řídit tyto aktivity pouze na základě jednotlivých zákonů nebo prezidentských dekretů či rozkazů (prezident je vrchním velitelem ozbrojených sil).

Novinkou ve Vojenské doktríně Ruské federace z roku 2000 byla legalizace a ponechání práva použít jaderné zbraně i jako odpovědi (reakce) na situace, kdy je ohrožena národní bezpečnost Ruska nebo jeho spojenců. Použití vágních (neurčitých, mlhavých) termínů, jako je „kritická situace“, „spojenci“, „jiná situace“, „nějaký jiný útok“ apod., dával Rusku velice širokou bázi pro použití jaderných zbraní (větší než ve Vojenské doktríně Ruské federace z roku 1993). To potvrzuje, že Ruská federace považuje jaderné zbraně více než kdy jindy za velmi důležité k zajištění své bezpečnosti.

Reforma ozbrojených sil a nová vojenská doktrína

Vliv Ruska ve světě bude i nadále vyplývat z udržování a posilování jeho vojenské síly. Je nesporné, že ruské politické a vojenské vedení si je toho vědomo, což se odráží i v přístupech k hodnocení hrozeb pro bezpečnost Ruska. Podle dokumentu *Aktuální úkoly ozbrojených sil Ruské federace*¹¹⁵ přijatého v roce 2003 neexistuje přímá vojenská hrozba Ruské federaci. Ruské vojenské plánování na strategické úrovni počítá s řadou faktorů neurčitosti, což je „taková situace, konflikt nebo proces politického nebo vojensko-politického charakteru, jejichž vývoj může podstatně změnit geopolitickou situaci v prioritním regionu zájmu Ruska nebo vytvořit přímou hrozbu bezpečnosti Ruska“. V této souvislosti je příznačné, že za „faktory neurčitosti“ je kromě vývoje vnitřní situace v klíčových zemích světa považován i vývoj situace v zemích Společenství nezávislých států (SNS) a vývoj v jednotlivých regionech.

Velká pozornost je také věnována tendencím vrátit jaderné zbraně mezi přijatelné nástroje používané v rámci vojenských operací. V této souvislosti je důležité zdůraznit, že výše uvedený dokument hovoří mimo jiné o vývoji jaderných zbraní v řadě zemí a následně o tendenci „snížení prahu použití jaderných zbraní“, což je považováno za faktor, který může narušit globální i regionální bezpečnost. Je zřejmé, že se přitom v mnoha případech jedná o země, které leží v blízkosti nebo v sousedství Ruska a států SNS. Odpovědí Ruska má být přestavba systému řízení vojsk a přístupu k zadržování hrozeb různých úrovní. Ministr obrany Ivanov v říjnu 2003 ve svém vystoupení na reprezentativním shromáždění ruského politického a vojenského vedení k bezpečnostním prioritám země dokonce nevyločil ani preventivní použití síly, pokud si to budou vyžadovat zájmy Ruska nebo jeho spojenecké závazky. V lednu 2006 pak jasně definoval priority modernizovaných ozbrojených sil 21. století:

- rozvoj strategických odstrašujících sil,
- vytvoření sil rychlé reakce,
- zvyšování úrovně bojového výcviku.¹¹⁶

Vyšší mobilita ozbrojených sil je přitom považována i za důležitý faktor při zajišťování efektivnější ochrany zásob nerostných surovin – zvláště v těžko dostupných a nezalidněných oblastech Sibiře a Arktidy.

V roce 2007 byl představen program modernizace ruské armády, který by měl probíhat do roku 2015. Ruská federace plánuje nejen kompletně obměnit stárnoucí komponenty jaderné triády, ale i významně modernizovat své konvenční síly. Přestože armáda bude při svém doplňování nadále spoléhat na povinnou vojenskou službu, má být dále rozšiřován počet profesionálních vojáků. Současně probíhají přípravy nové vojenské doktríny Ruské federace, kde Rusko hodlá zohlednit rostoucí význam vojenské síly v současném světě a definovat aktuální problémy národní bezpečnosti.

Stav ozbrojených sil je dán tím, že po více než jedné dekádě stagnace svého vývoje (snížené výdaje na obranu, omezení výcviku vojsk, zastarávání zbraní a techniky, živelné snižování početního stavu ozbrojených sil, nedostatečné sociální zabezpečení profesionálních vojáků atd.) začaly ozbrojené síly díky ekonomickému vzestupu země obnovovat svoje kapacity. Vojenský rozpočet se zvýšil z úrovně 205 mld. rublů v roce 2001 na úroveň 711 mld. rublů (cca 26,3 mld. dolarů) v roce 2005 a v dalších letech se rovněž počítá s jeho zvyšováním, které má být doprovázeno větším důrazem na modernizaci zbraní a vojenské techniky

¹¹⁵ *Aktualnye zadachi razvitiya vooruzhennyh sil Rossijskoj federacii*; dostupné na <http://www.mil.ru>.

¹¹⁶ Dlouhodobá vize Ministerstva obrany Ruské federace.

(v roce 2011 má být 50 % vojenského rozpočtu určeno na tento účel). Výdaje na zajištění obrany jsou přesto ve srovnání se Spojenými státy zhruba 25krát menší a tento základní trend se nepodaří Rusku do roku 2020 změnit. Základní míra vojenské parity se Spojenými státy především v oblasti jaderných zbraní se bude udržovat prostřednictvím tzv. asymetrických opatření, kdy se počítá s tím, že do výzbroje raketových vojsk budou zařazovány nové manévrující strategické rakety, které nebudou zachytitelné protiraketovou obranou protivníka. Rusko bude v horizontu roku 2020 nadále patřit mezi hlavní aktéry vývoje ve světě spolu se Spojenými státy, Evropskou unií, Čínou a islámským světem. Jeho zdroje a potenciály, což se v první řadě týká značného surovinového bohatství a také vojenské síly, i přes její relativní oslabení, mu mohou umožnit samostatně realizovat a prosazovat svoje zahraničněpolitické a bezpečnostní zájmy především v postsovětském prostoru, případně i v klíčových světových regionech: Evropě, Asii a na tzv. velkém Blízkém východě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Aktualnye zadachi razvitiya vooruzhennykh Rossijskoj federacii*; <http://www.mil.ru> (30. 4. 2008).
- BALABÁN, Miloš. *Postavení Ruska a jeho vývoj po roku 2020 s výhledem do roku 2050*.
Pražské sociálně vědní studie, Veřejná politika a prognostika, 2006. ISSN 1801-5999.
- BALABÁN, Miloš. *Bezpečnostní politika Ruské federace (studie)*. Brno: Ústav strategických studií Univerzity obrany, 2005.
- KLIMENKO, A. F. Russia's New Military Doctrine. *Military Thought*; roč. 9, 2000, č. 3, s. 27,
Vojennaja doktrina Rossijskoj federacii. *Zarubežnoje vojennoje obozrenije*, č. 6, 2000, s. 2–5.
Vojenská doktrína Ruské federace. Výnos prezidenta RF, 21. dubna 2000.
On-line <http://www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/706-1.html> (30. 4. 2008).
- Vrcholové bezpečnostní dokumenty některých evropských států, USA a NATO*. Studie.
Sekce VZS GŠ AČR, Praha 2001.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Vznik Ruské federace jako nástupnického státu bývalého Sovětského svazu byl komplikován vojenskobezpečnostními změnami ve světě. Přístup k tvorbě základních bezpečnostních a vojenskostrategických koncepčních dokumentů znamenal improvizaci a tvorbu pseudoreforem, neboť nebylo na co navázat z minulosti, přičemž doktríny Varšavské smlouvy a SSSR byly pouze upravenými politickými proklamacemi. Do konce 20. století byla v Ruské federaci vytvořena soustava bezpečnostních dokumentů, která se opírala o tyto tři nosné základní dokumenty:

- Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace,
- Koncepce zahraniční politiky Ruské federace,
- Vojenská doktrína Ruské federace.

Na začátku 21. století byly pod vlivem změn ve vnějším, ale i vnitřním bezpečnostním prostředí Ruské federace provedeny novelizace bezpečnostních dokumentů. Schválení nové vojenské doktríny v roce 2000 přišlo necelý měsíc po změně bezpečnostní doktríny Ruska (přijetí nové Konceptce národní bezpečnosti Ruské federace). Snaha Ruska o udržení si vlivu ve světě bude i nadále vyvolávat nutnost udržovat a posilovat ozbrojené síly Ruské federace, což se především odráží v přístupech k tvorbě, schvalování a prosazování jejich vrcholných bezpečnostních dokumentů.

Otázky

1. *Odpovídají hlavní bezpečnostní dokumenty Ruské federace podmínkám současného bezpečnostního prostředí? Vyjmenovávají všechny budoucí hrozby?*
2. *Jak se projevuje praktická aplikace hlavních bezpečnostních dokumentů Ruské federace do podmínek výstavby, rozvoje a činnosti jejich ozbrojených sil?*
3. *Pokuste se srovnat hlavní bezpečnostní dokumenty Ruské federace s podobnými dokumenty Severoatlantické aliance, Evropské unie nebo například USA. V čem se liší a co mají společného? Co je důvodem odlišností?*
4. *Jaké důvody by ospravedlňovaly přijetí nových strategických dokumentů a vizí Ruské federace? Potřebuje Ruská federace novou vojenskou doktrínu?*

Doporučená četba

Ministerstvo obrany Ruské federace; <http://www.mil.ru/eng/>.

Russia Revises Military Doctrine To Reflect Global Changes; http://www.spacewar.com/reports/Russia_Revises_Military_Doctrine_To_Reflect_Global_Changes_999.html (5. 5. 2008).

Vojenská doktrína Ruské federace. Výnos prezidenta RF, 21. dubna 2000; <http://www.scrf.gov.ru/Documents/Decree/2000/706-1.html> (30. 4. 2008).

Konceptce zahraniční politiky RF (z roku 2000); <http://www.scrf.gov.ru/documents/25.html>.
Концепция внешней политики Российской Федерации (30. 4. 2008).

Dlouhodobá vize Ministerstva obrany RF; <http://mil.ru/eng/12005/12064/index.shtml> (30. 4. 2008).

Konceptce národní bezpečnosti RF; <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html> (30. 4. 2008).

6.3 VOJENSKOSTRATEGICKÉ KONCEPCE A DOKUMENTY NATO A EU

Ukončení studené války současně znamenalo konec hrozby světové války s použitím jaderných zbraní. Nové bezpečnostní prostředí je však, paradoxně, méně stabilní, méně předvídatelné a méně přehledné než v době bipolárního soutěžení supervelmocí (USA a SSSR) po druhé světové válce¹¹⁷.

Soudobé vojenské stabilizační operace mezinárodních organizací (například NATO v Afghánistánu) nebo koalic států (operace *Iraqi Freedom* v Iráku) jsou odlišné od toho, na co byly armády dříve připravovány. Již nejde o masivní nasazení armád nebo o rychlé chirurgické hi-tech operace proti konvenčním jednotkám nepřítele, jakými byly například tzv. první válka v Perském zálivu v roce 1991 nebo bombardování Miloševičova režimu v Jugoslávii 1999, nýbrž o vlekoucí se konflikty s nejednoznačným protivníkem. Tento protivník není spjatý s konkrétním státem nebo územím, nerespektuje zásady válečného práva a útočí na civilisty. Jedná se o nejrůznější, zejména náboženské, extremisty. Aby omezil konvenční vojenskou převahu mezinárodního společenství, přenáší protivník boj do zastavěných oblastí, skrývá se mezi civilním obyvatelstvem a používá tzv. asymetrické způsoby vedení boje (například sebevražedné atentáty nebo nástražné výbušniny). Také podoba vítězství ve válce se změnila. Úspěch vojenských operací již není závislý pouze na fyzickém zničení protivníka či udržení konkrétního území, ale především na stabilizaci situace a pomoci civilnímu obyvatelstvu. Ve vzrůstající míře rozhoduje o celkovém vítězství úzká součinnost a spolupráce vojenských a civilních aktérů (vládních i nevládních národních i mezinárodních organizací) při klíčové stabilizaci a rekonstrukci po *ukončení* hlavních bojových akcí.

Jako „vítěz“ studené války musela Severoatlantická aliance rychle reagovat na nové hrozby, proti nimž však nebyla původně založena, ani na ně nebyla připravena. Šlo také o její smysluplné přežití v nových podmínkách po pádu SSSR a rozpadu nepřítele – Varšavské smlouvy. Tradiční konvenční útok proti některé členské zemi NATO se stal krajně nepravděpodobný. Jestli chtěla obhájit svou relevanci, musela aliance vyslat jednotky mimo svůj definovaný euroatlantický prostor, protože byla jedinou efektivní bezpečnostní organizací ve světě schopnou zastavit násilí. Současně musela zahájit důkladnou transformaci jak své organizace, tak především ozbrojených sil, mezi něž po roce 1999 přibývají i armády nových členských zemí z bývalého nepřátelského socialistického bloku.

Souběžně s transformující se NATO získal nový impulz i evropský integrační proces. Vznikla těsněji politicky a ekonomicky provázaná Evropská unie (EU) s jednotnou měnou, která se rovněž rozšířila o nové členy především na východ. Stále hlubší politická integrace a ambice EU hrát významnější politickou roli (jako partner USA, OSN) vedly k rozhodnutí přidat k tradiční hospodářské roli také oblast zahraniční politiky a bezpečnosti. Vznikla Evropská bezpečnostní a obranná politika a EU začala posílat jednotky do svých prvních stabilizačních misí. V následujícím textu si přiblížíme hlavní strategické dokumenty, kterými se NATO a EU řídí.

¹¹⁷ O relativní stabilitě bezpečnosti v době studené války vypovídá i skutečnost, že NATO po celé období let 1967 až 1991 pracovala s jedinou strategickou koncepcí, zatímco po studené válce a s novými hrozbami přijala hned dvě koncepce – na summitech v Římě (1991) a ve Washingtonu (1999). Mnozí dnes navíc volají po přijetí nové strategické koncepce NATO, zejména v souvislosti s hrozbou mezinárodního terorismu.

Základní strategické dokumenty NATO

Severoatlantická aliance disponovala již téměř od svého založení zastřešujícím strategickým dokumentem, který pojmenovával hrozby a definoval způsoby, jak jim má čelit. Jedná se o tzv. *Strategickou koncepci NATO*, která byla v závislosti na měnících se hrozbách v nepravidelných intervalech revidována (1950, 1957, 1967, 1991, 1999). Platná Strategická koncepce NATO je po Severoatlantické smlouvě (nazývané také Washingtonská smlouva) druhým nejvyšším dokumentem aliance. I přes své relativní stáří je tak v roce 2008 stále platná *Strategická koncepce NATO* přijatá na výročním summitu aliance ve Washingtonu v dubnu 1999.

Historicky vzato, aliance nepřijímala strategické koncepce velmi často. Dělo se tak vždy jen tehdy, pokud vládlo přesvědčení, že politické a praktické požadavky na nový text vyváží složitost práce na novém dokumentu. Od konce studené války do roku 2008 přijala aliance jen dvě strategické koncepce – v roce 1991 a 1999. Strategická koncepce v roce 1991 byla přijímána ve světle konce studené války a rozpuštění Varšavské smlouvy. Předtím, od roku 1967, NATO nový dokument nepotřebovala. Před rokem 1991 byly strategické koncepce NATO utajovanými dokumenty, které pojednávaly převážně o vojenské strategii odstrašení a obrany a nutných vojenských silách. Strategie z let 1991 a 1999 již byly neutajované s cílem oslovit občany zemí NATO a ukázat transparentnost v novém bezpečnostním prostředí i nečlenským zemím. Tyto moderní dokumenty již nepojednávaly jen o vojenských silách, ale zohledňovaly celkově se měnící filozofii NATO. Poskytují rámec pro celou šíři činnosti aliance – slouží jako vodítko pro vojenskou politiku, včetně operací a plánování sil, podporují otevření se veřejnosti a potenciálním novým členům, partnerům a potenciálním nepřátelům aliance veřejně deklarují její úmysly.

Změny v bezpečnostním prostředí, a to zejména po zahájení globální války s terorismem po 11. září 2001,¹¹⁸ vyvolaly potřebu aktuálnějšího dokumentu. Protože aliance nedospěla ke konsenzu nad novou strategickou koncepcí, vydali oba strategičtí vojenští velitelé NATO¹¹⁹ v roce 2004 dokument s názvem *Strategická vize: Vojenská výzva* (Strategic Vision: Military Challenge), který zohledňuje poslední vývoj. Úplně nejaktuálnějším strategickým dokumentem (březen 2008) aliance je tzv. *Souhrnná politická směrnice* (Comprehensive Political Guidance) přijatá na summitu v Rize v listopadu 2006. Tento dokument pojednává zejména o transformaci sil členských zemí NATO.

Strategické koncepce a další rámcové dokumenty jsou v mezidobí doplňovány dokumenty přijímanými na schůzkách ministrů nebo vrcholných představitelů zemí aliance. Jde o tzv. *deklarace a komuniké* z pravidelných jednání ministrů zahraničních věcí nebo obrany členských zemí NATO (konají se několikrát za rok) anebo ze summitů hlav států a vlád zemí NATO (konají se nepravidelně, zhruba jednou za dva až tři roky). Deklarace a komuniké mají operativní povahu, reagují na aktuální vývoj a určují alianční politiku na nejbližší měsíce.

¹¹⁸ Teroristické útoky na USA v září 2001 vedly k historicky první aktivaci stěžejního článku č. 5 Washingtonské smlouvy o kolektivní obraně. Pro někoho se tak paradoxně stalo na „obranu“ nejsilnějšího člena NATO a jediné zbývající světové supervelmoci – USA. Předtím se totiž předpokládalo že to bude (západní) Evropa, kdo požádá o pomoc USA při předpokládaném útoku vojsk Varšavské smlouvy. Je to názorný příklad, jak nové bezpečnostní hrozby změnily NATO.

¹¹⁹ Severoatlantická aliance má dva strategické vojenské velitele – vrchního spojeneckého velitele v Evropě (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) a vrchního spojeneckého velitele pro transformaci (Supreme Allied Commander Transformation – SACT).

Strategická koncepce NATO z roku 1999

Summit Severoatlantické aliance, který se konal v dubnu 1999 ve Washingtonu u příležitosti 50. výročí jejího založení, přijal doposud stále platnou *Strategickou koncepci NATO*. Tento dokument reagoval v době svého vydání na změny, které se udály od přijetí první alianční strategické koncepce po ukončení studené války v roce 1991.

Zatímco koncepce z roku 1991 se ještě zaměřovala na primární úkol NATO, tj. kolektivní obranu před útokem na alianční území podle článku 5 Washingtonské smlouvy, a málo předpokládala operace mimo území členských států, bezpečnostní prostředí a role NATO se v následujícím období dramaticky změnilo. Aliance především podnikla první operace mimo článek 5 Washingtonské smlouvy¹²⁰. Výrazně také rozšířila svůj záběr a spolupráci s bývalými protivníky a ostatními zeměmi v euroatlantické oblasti. *Strategická koncepce NATO z roku 1999 proto již počítá s eventuálními operacemi aliance mimo článek 5 Washingtonské smlouvy.*

Strategická koncepce z roku 1999 zopakovala trojí hlavní poslání aliance: sloužit jako fórum pro konzultace, zajišťovat kolektivní obranu a podílet se na šíření demokracie (a tím předcházet konfliktům). K těmto základním úkolům přibýly i úkoly nové – *zvládání krizí (crisis management)*, včetně operací na prevenci konfliktů, a *partnerství*, zahrnující dialog a spolupráci s ostatními zeměmi v euroatlantické oblasti. Ve srovnání s koncepcí z roku 1991 se téměř nezměnila pasáž pojednávající o jaderných silách aliance. NATO vidí použití svých jaderných zbraní jako krajně vzdálené a uvádí, že tyto zbraně již nejsou namířeny proti žádné konkrétní zemi.

Aliance v koncepci rovněž pojmenovala nové hrozby. Ty budou přicházet z více směrů a budou těžko předvídatelné. Půjde o útlak, etnické konflikty, ekonomické krize, hroucení politických systémů, šíření zbraní hromadného ničení, regionální krize na okraji teritoria aliance, územní spory, etnické a náboženské soupeření, neúspěšné reformy v některých (především slabých) státech, porušování lidských práv a rozpad států. Dnešní globální hrozba číslo jedna – terorismus – je zmíněna jen okrajově, spolu se sabotážemi, organizovaným zločinem a přerušením dodávek životních surovin.

Velký význam přisoudila v koncepci aliance rozvíjení vztahů s partnerskými zeměmi (tj. členskými zeměmi Euroatlantické rady partnerství – Ruskem, Ukrajinou) a středozemními státy v rámci tzv. středozemního dialogu, včetně politických kontaktů, konzultací a praktických vojenských cvičení. Důležitým rozměrem pro politickou a vojenskou transformaci NATO se stalo přijímání nových členů (před summitem ve Washingtonu se novými členy stali tři bývalí nepřátelé aliance ze zrušené Varšavské smlouvy – Česká republika, Polsko a Maďarsko). Podle koncepce musí aliance zajistit kolektivní obranu a vést operace na řešení krizí, někdy s krátkou varovací dobou a daleko od domova i mimo alianční území. Vojenské síly musí být interoperabilní (to znamená, že armády různých zemí musí být schopny spolu účinně spolupracovat) a musí mít odpovídající doktríny a technologie pro komplexní a společné operace. Operací se mohou také účastnit partnerské země nebo jiné nečlenské země NATO. Pro úspěch operace je klíčová interakce mezi silami aliance a civilními aktéry (vládními a nevládními organizacemi).

¹²⁰ Strategická koncepce 1999 byla přijímána v době realizace operace *Allied Force* (letecké bombardování režimu Slobodana Miloševiče v bývalé Jugoslávii jako reakce na humanitární krizi v Kosovu). Spojenci v ní zastřené popsali, že NATO použilo sílu i bez mandátu RB OSN.

Strategická vize: Vojenská výzva

Vzhledem k (morálnímu) stáří *Strategické koncepce NATO z roku 1999* a s tím související nutností mít dokument, který by reagoval na důležité změny v bezpečnostním prostředí po 11. září 2001, zpracovala v roce 2004 obě strategická velitelství aliance (Velitelství spojenec-kých sil pro operace – Allied Command for Operations a Velitelství spojeneckých sil pro transformaci – Allied Command for Transformation) dokument *Strategická vize: Vojenská výzva*. Jejím hlavním cílem je nastínit pravděpodobný charakter budoucího operačního prostředí v horizontu 15 let a stanovit, jak by podle toho měly vypadat síly aliance, respektive jejich členských zemí. Dokument tedy poskytuje vodítko pro transformaci ozbrojených sil na nové bezpečnostní hrozby. Formálně si klade za úkol popsat charakter konfliktů budoucnosti, koncepce pro rozvoj ozbrojených sil a jejich operačních schopností a poskytnout rámec pro obranné plánování a přijímání investičních rozhodnutí jak v rámci samotné aliance, tak i pro jednotlivé členské země. V neposlední řadě by mělo jít o dokument, od kterého se bude odvíjet budoucí koncepční práce v NATO. Dále chce rovněž vyvolat hlubší diskuze v alianci i v jednotlivých členských státech.

Podle obou aliančních strategických velitelů budou hlavními rysy vývoje bezpečnostního prostředí pokračující globalizace, asymetrický způsob vedení boje, demografické rozdíly v různých částech světa, ekologické faktory, zhroucené státy, skupiny podporující radikální ideologie a nevyřešené (tzv. zamrzlé) konflikty. Postupující globalizace bude mít za následek, že bezpečnost členských zemí aliance budou do větší míry ovlivňovat události kdekoli na světě. Nezanedbatelnou roli tu sehrávají i globalizovaná média, která nejenže informují o dění na celém světě v (téměř) reálném čase, ale protivník je může využívat proti demokratickým státům, k působení na veřejné mínění jejich obyvatelstva¹²¹. Asymetrický boj bude čím dál více využívat (komerčně) dostupnější technologie a nekonvenční prostředky, včetně zbraní hromadného ničení. Vzhledem k malé úctě protivníka k vlastnímu životu a životu civilistů obecně, budou k jeho bojové taktice patřit i sebevražedné útoky zfanatizovaných osob. Budou se prohlubovat demografické rozdíly mezi stárnoucí populací vyspělých zemí a vysokou mírou růstu populace zemí rozvojových. To bude mít mimo jiné za následek zmenšování základny mladých lidí pro službu v ozbrojených silách vyspělých (západních) států. Dále bude tato demografická nerovnováha pravděpodobně vyvolávat migrační vlny nejen z ekonomických a sociálních důvodů, ale také kvůli dostupnosti zdrojů energie a potravy. Může růst mezinárodní napětí a migranti budou zatěžovat sociální systémy v cílových zemích. Dále může docházet z nejrůznějších příčin (ekonomické, etnické, náboženské, slabé politické vlády apod.) k rozpadům států a z toho může plynout i nekontrolované šíření zbraní. V neposlední řadě budou hrozbou pro alianci nejrůznější skupiny podporující radikální ideologie a nevyřešené konflikty v některých částech světa.

Nové bezpečnostní prostředí bude mít důsledky pro vojenské síly. Aliance bude muset zvládnout celou paletu nejrůznějších úkolů – od prevence krizí přes humanitární operace až po boj vysoké intenzity, a to všechno se souběžnou spoluprací a koordinací s řadou mezinárodních vládních i nevládních organizací. Ačkoli je velká konvenční agrese proti území NATO nepravděpodobná, aliance se nemůže zaměřit pouze na asymetrické hrozby mimo teritorium svých členských zemí, ale musí si stále uchovat schopnost vést bojové operace vysoké intenzity.

¹²¹ Tak například televizní záběry na dav Somálců vlekoucích ulicemi hlavního města Mogadiša těla amerických vojáků v roce 1993 přispěly k požadavku americké veřejnosti na odchod amerických vojáků ze Somálska.

Bezpečnost bude v budoucnu chápána v širším slova smyslu než jen jako tradiční obrana přeseného teritoria – bude zahrnovat krizové řízení, prevence konfliktů, nastolení a udržení míru, pomoc při živelních pohromách a jiných katastrofách i humanitární a rekonstrukční pomoc. Budoucí alianční operace budou stále více společné mezi více druhy vojsk (pozemní, letecké, námořní, systémy bez lidské osádky – anglicky *joint*) a mnohonárodní. Účast vojsk různých států ve společných operacích bude vyžadovat intenzivnější a účinnější vzájemnou spolupráci (označuje se termínem *interoperabilita*). Rozvoj komunikačních a informačních prostředků umožní, aby operace byly vedeny ve vyšším tempu. Na bojištích bude probíhat řada souběžných vojenských činností – od boje vysoké intenzity přes policejné-pořádkové úkoly po rozdělování humanitární pomoci a rekonstrukci. Budoucí ozbrojené síly budou muset být agilní, společné (*joint*) a mít expediční charakter (tj. budou muset být schopné operovat mimo vlastní stát). Budou muset mít schopnost rychlého nasazení, rozvinutí a dlouhodobého udržení v operační oblasti. Musí být plně interoperabilní s ostatními vojenskými silami a schopny spolupracovat s civilními orgány, nevládními organizacemi a dalšími orgány ve společném prostoru. Náročnost budoucích operací může vyústit v požadavek na vyšší úroveň vzdělávání a výcviku. Vzroste i význam záloh.

Strategická vize: Vojenská výzva zavádí nový přístup k chápání vojenských operací. Jedná se o tzv. přístup označovaný anglickou zkratkou EBAO – *Effects-based Approach to Operations*, pro kterou neexistuje jednoznačný český překlad. Obecně jde o takový princip plánování a vedení operací, při kterém se působí na protivníka koordinovaným použitím všech dostupných prostředků¹²². Složitost a neurčitost budoucích úkolů bude vyžadovat zapojení všech prostředků k dosažení cílů, tedy nejen prostředků čistě vojenských. Jde o přístup, který zvažuje všechny souvislosti a důsledky. Tento nový přístup jde dál než dřívější požadavek na zničení nepřítel a ovládnutí území a bere v potaz i širší důsledky a souvislosti pro úspěšný výsledek operací (politické, ekonomické, sociální, ekologické, morální apod.).

Další strategické dokumenty NATO – deklarace a komuniké

Žádná strategická koncepce nemůže stačit rapidně se měnícím okolnostem a nemůže operativně reflektovat na aktuální problémy, se kterými se aliance potýká. Proto se celková strategie aliance neustále vyvíjí a kromě strategických koncepcí se skládá také z dalších dílčích dokumentů – zejména *deklarací a komuniké*. Závěrečné *deklarace a komuniké* z pravidelných ministerských nebo vrcholných jednání (summitů) jsou těmi nejaktuálnějšími strategickými dokumenty NATO, protože popisují aktuální činnost aliance a vytyčují její úkoly pro nejbližší období (měsíce).

Summit NATO v lotyšské Rize v listopadu 2006 přijal deklaraci, ve které aliance označuje za svou nejvyšší prioritu operaci v Afghánistánu. Dále uvádí, že pro řešení dnešních konfliktů je v narůstající míře nutné společné vojensko-civilní úsilí a že klíčem pro transformaci ozbrojených sil

¹²² Zkušenosti NATO ze současných operací ukazují, že pouhá vojenská reakce nemůže vyřešit složité krizové situace ani zaručit budoucí stabilizaci. Přístup EBAO je zaměřen na kombinaci vojenských a nevojenských opatření, jejichž cílem je ovlivnit celkové chování a schopnosti jiných aktérů – národních, nadnárodních, znepřátelených stran atd. v daném operačním prostředí. Na strategické úrovni má princip EBAO za cíl sladění použití různých nástrojů (politických, sociálních a vojenských). Tyto nástroje mohou patřit NATO jako celku, jednotlivým národním státům, mezinárodním nebo nevládním organizacím. Jinými slovy je EBAO podmíněno úzkou interakcí mezi různými organizacemi na různých úrovních.

států NATO je koncepce sil rychlé reakce NATO (*NATO Response Force – NRF*)¹²³. Jako relativně novou hrozbu pojmenovává Řížská deklarace i přerušení dodávek životně důležitých surovin (tzv. energetická bezpečnost). Aliance rovněž ujistila, že bude pokračovat ve svém rozšiřování o připravené kandidáty a členské země vyzývá, aby zastavily nebo obrátily trend snižujících se výdajů na obranu.¹²⁴

Summit v Rize přijal i tzv. *Souhrnnou politickou směrnici*, která je v současné době nejaktuálnějším dlouhodobým strategickým dokumentem aliance. Jejím cílem je poskytnout rámec zejména pro transformaci ozbrojených sil členských států aliance na příštích deset až patnáct let. Mimo jiné se zde také uvádí, že nové hrozby vyžadují, aby aliance pokračovala v transformaci jak své organizace, tak schopností svých sil, které musí být zasaditelné, udržitelné, interoperabilní a použitelné v tzv. expedičních operacích. Klíčovou roli mají sehrát *NATO Response Force*. Aliance musí rovněž zapracovat na zlepšení sdílení informací, včetně zpravodajských. Jelikož musí čelit jak konvenčnímu, tak asymetrickému nepříteli, musí mít její síly tyto schopnosti:

- účastnit se společných (více druhů sil) expedičních operací daleko od mateřského státu, s malou nebo žádnou podporou hostitelského státu, a musí být udržitelné na dlouhé období, což vyžaduje také adekvátní prostředky (strategické) dopravy;
- rychle přizpůsobit stav jednotek a jejich reakce na nepředvídané okolnosti, což mimo jiné vyžaduje vysoký stupeň pohotovosti a flexibility;
- odstrašovat a ochraňovat proti terorismu a přispívat k ochraně aliančního obyvatelstva, území, kritické infrastruktury a sil;
- chránit informační systémy proti útokům po síti;
- vést operace s ohledem na hrozby zbraní hromadného ničení a zbraní chemických, biologických, radiačních a jaderných, zároveň pak musí mít i schopnost ochránit síly na bojišti před hrozbami balistických raket;
- bojovat v zeměpisně a klimaticky obtížných oblastech i v zastavěném prostoru s minimalizací nechtěných ztrát a škod;
- vést operace v součinnosti a koordinaci s nejrůznějšími institucemi, organizacemi, včetně boje, stabilizace, rekonstrukce, usmířování a humanitární aktivity souběžně s reformami bezpečnostního sektoru.

Zatím poslední summit NATO v Bukurešti (2008) se více věnoval řešení aktuálních otázek než zpracovávání dokumentů strategického významu. Staronovou prioritou jednání byla mise NATO v Afghánistánu, kterou provází chronický nedostatek sil. Členské státy se i přes rozpory zavázaly ke zvýšení svých příspěvků. Ze strategického hlediska jsou do budoucna nejvýznamnější rozhodnutí o pokračování rozšiřování NATO a rozhodnutí vybudovat

¹²³ Síly rychlé reakce NATO (NRF) vznikly z podnětu tehdejšího ministra obrany USA Rumsfelda, který v roce 2002 požadoval, aby kvůli novým hrozbám aliance disponovala souborem pružných jednotek, které by byly schopné rychlého vyslání do prostoru krizí. NRF je jakousi výkladní skříní jednotek zemí NATO. Mělo by jít o vysoce připravené a technologicky vyspělé jednotky složené z pozemní, letecké a námořní složky a speciálních sil. Koncept NRF byl oficiálně přijat na summitu NATO v Praze v roce 2002. NRF by měly být schopné provádět mise na celém světě a v celém spektru operací. Na summitu v Rize (2006) NATO vyhlásilo, že síly NRF dosáhly plných operačních schopností.

¹²⁴ NATO se od konce studené války do roku 2008 rozšířilo o 10 zemí. V roce 1999 do NATO vstoupily Česká republika, Maďarsko a Polsko, v roce 2004 Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. V roce 2008 na summitu v Bukurešti aliance přizvala Chorvatsko a Albánii (Makedonie přizvána nebyla, dokud nevyřeší své spory s Řeckem). Byl také prohlouben dialog s Gruzii a Ukrajinou.

společnou protiraketovou obranu NATO, do které budou zapojeny i části protiraketového systému USA.¹²⁵

Bezpečnostní a obranná politika Evropské unie

Evropská unie (EU) jakožto primárně ekonomické sdružení začala výrazně rozvíjet svou obrannou politiku teprve relativně nedávno (od roku 1998). Ačkoliv evropské instituce původně nevznikly se záměrem věnovat se také obraně (od toho tu bylo NATO), přesto se v minulosti o evropské obranné dimenzi uvažovalo. Pokus o vytvoření evropského obranného společenství v roce 1954 ale ztroskotal¹²⁶ a evropská společenství se soustředila na svou původní oblast – tj. hospodářskou spolupráci mezi členskými zeměmi.

Když v roce 1999 Severoatlantická aliance přijímala svou poslední strategickou koncepci, byla společná bezpečnostní a obranná politika Evropské unie (European Security and Defence Policy – ESDP) teprve na samotném počátku. Impulzem pro vznik evropské bezpečnostní a obranné politiky byl francouzsko-britský summit v roce 1998 v St. Malo. Formálně pak byl vznik evropské bezpečnostní a obranné politiky odsouhlasen na zasedání Evropské rady v Kolíně v červnu 1999, kdy bylo rozhodnuto převést roli Západoevropské unie (ZEU) do EU. Důležitým milníkem při vývoji evropské obranné politiky byla i dohoda mezi NATO a EU z roku 1996 o poskytnutí některých prostředků a plánovacích kapacit NATO pro operace EU.¹²⁷

Evropská bezpečnostní politika se v devadesátých letech 20. století ubírala několika směry. V roce 1948 byla založena ZEU jako organizace kolektivní obrany. Jejími členy byly země, které byly zároveň i členy NATO. Aliance však brzy získala větší důležitost. V roce 1996 bylo na ministerském zasedání NATO v Berlíně odsouhlaseno, že na základech ZEU bude vytvořena evropská bezpečnostní a obranná identita v rámci struktur NATO, jakýsi pilíř EU v alianci. Důvodem bylo umožnit evropským zemím podniknout akci v takovém případě, když se NATO nebude chtít angažovat jako celek. Dohoda z Berlína umožňovala evropským zemím přístup ke kapacitám NATO (tento princip je dnes znám pod pojmem „Berlín plus“).¹²⁸

Evropská bezpečnostní a obranná politika je hlavním prvkem společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Formálně sice spadá pod Radu EU, ale významnou roli při její realizaci hraje Vysoký představitel pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU (High Representative for the Common Foreign and Security Policy). Ústřední institucí evropské

¹²⁵ Stranou pozornosti by nemělo zůstat ani rozhodnutí Francie vrátit se od roku 2009 do vojenských struktur NATO (po dvaatřiceti letech).

¹²⁶ Návrh neprošel ve francouzském parlamentu.

¹²⁷ EU má na Velitelství NATO pro operace (ACO) svou „buňku“ („EU Cell“). Tato spolupráce mezi aliancí a EU je známa jako „Berlín plus“, podle místa, kde byly v roce 1996 odsouhlaseny modalities pomoci aliance EU. Jedná se především o poskytnutí některých plánovacích kapacit aliance pro potřeby misí EU.

¹²⁸ Jakousi obdobou sil rychlé reakce NATO (NRF) je koncept bojových skupin Evropské unie (EU Battlegroups). Jde o soubor vojenských jednotek o síle 1500 vojáků pod kontrolou EU. V současnosti existuje 15 mnohonárodních skupin, které rotují tak, aby v každý moment byly k nasazení připravené dvě z nich. Battlegroups dosáhly plných operačních schopností 1. ledna 2007. Jde o jednotky, které jsou schopné nasazení do 10 dnů od rozhodnutí a udržitelné nejméně 30 dní (120 při rotaci sil). Battlegroups slouží k plnění úkolů společné bezpečnostní a obranné politiky EU: humanitární a záchranné akce, bojové akce při zvládání krizí, peacemaking, odzbrojování, podpora boje proti terorismu nebo pomoc bezpečnostnímu sektoru. Dílčími úkoly jsou prevence konfliktů oddělením nepřátelých stran, evakuace, dodávky pomoci nebo úvodní stabilizace bezpečnostní situace. Velké země EU obecně přispívají vlastními Battlegroups, menší země se spojují do společných skupin, ve kterých je určen vedoucí stát s operačním velením.

bezpečnostní a obranné politiky je Evropská obranná agentura (European Defence Agency – EDA). Byla založena v roce 2004, aby pomáhala členským zemím EU a Radě EU zlepšovat evropské obranné schopnosti v oblasti krizového managementu a aby podporovala evropskou bezpečnostní a obrannou politiku. Konkrétně má EDA za úkol vyvíjet obranné schopnosti, podporovat obranný výzkum a technologie, posilovat evropskou technologickou a průmyslovou základnu v oblasti vyzbrojování, podporovat spolupráci v oblasti vyzbrojování a vytvářet konkurenční evropský trh s obranným vybavením.

Od roku 2003 provedla EU 18 operací na třech kontinentech. Úkolem těchto misí byl jak klasický peacekeeping (udržení míru), tak i monitoring hranic nebo pomoc reformám policie a bezpečnostního a soudního sektoru. V misích bylo doposud nasazeno kolem 10 000 lidí. Jde o menší operace, kde kombinovaně působí vojáci a civilní experti na danou problematiku. K prvnímu nasazení vojenských jednotek EU (EUFOR) došlo v březnu 2003 v Makedonii (Operace Concordia). První skutečně velkou operací EU pak bylo nahrazení jednotek NATO v Bosně a Hercegovině silami EUFOR v prosinci 2004 (Operace Althea). V letech 2003 až 2006 EU prováděla operaci v Konžské demokratické republice (KDR). Kromě Balkánu a KDR působily mise EU rovněž v Gruzii, Indonésii, Súdánu, Palestině a na hranicích Ukrajiny a Moldavska. Dále má EU svou právní misi také v Iráku a v roce 2008 se předpokládá nasazení evropských jednotek do Čadu a Středoafričské republiky spolu s jednotkami OSN.

Evropská bezpečnostní strategie

Základními strategickými bezpečnostními dokumenty EU jsou *Evropská bezpečnostní strategie* (European Security Strategy – ESS) z prosince 2003 a *Dlouhodobá vize potřeb a kapacit evropské obrany* (Long-Term Vision For European Defence and Capacity Needs) z roku 2006. Evropská bezpečnostní strategie je dokument, kterým se řídí bezpečnostní politika EU. V souvislosti s existencí evropské bezpečnostní a obranné politiky jde o první případ, kdy Evropa formulovala společnou bezpečnostní strategii. Podtitul dokumentu zní „bezpečná Evropa v lepším světě“. Přijetím Evropské bezpečnostní strategie získala EU vůbec první strategický rámec pro použití svých civilních a nově i vojenských nástrojů. Přijetí Evropské bezpečnostní strategie bylo do značné míry reakcí na zahájení války v Iráku a na rostoucí zapojení EU mimo své hranice. Evropská bezpečnostní strategie vychází z pojmenování současných hrozeb. Kromě globálních problémů, jakými jsou chudoba a nemoci, pojmenovává dokument pět hlavních hrozeb – terorismus, zbraně hromadného ničení, regionální konflikty, zhroutené státy a organizovaný zločin. Dokument připouští, že již i Evropa je cílem globálního terorismu, a v tomto jí dala historie téměř okamžitě za pravdu, když teroristé na jaře 2004 zaútočili na vlaky v Madridu. Madridské útoky ospravedlnily nutnost mít společnou bezpečnostní strategii a odhalily naléhavou potřebu, aby evropské státy daly své obranné schopnosti dohromady. Evropská bezpečnostní strategie uznává klíčovou roli Spojených států v evropské integraci a v evropské bezpečnosti a snaží se definovat EU jako strategického partnera USA. Podle Evropské bezpečnostní strategie je evropská bezpečnost závislá na účinném multilaterálním systému v čele s Radou bezpečnosti OSN, která má rozhodující zodpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Evropská bezpečnostní strategie označuje terorismus za *amorfní* (těžko uchopitelnou, beztvárovou) hrozbu a uznává, že s ní nelze bojovat tradičními nástroji a přístupy. Je zapotřebí širší přístup než jen použití vojenské síly. Nejnebezpečnější hrozbou je spojení terorismu a zbraní hromadného ničení – tedy když se jich teroristé zmocní. Živným prostředím pro terorismus a nekontrolovatelné šíření zbraní hromadného ničení jsou regionální konflikty a zhroutené státy, které mohou teroristům poskytovat útočiště a podporu (třeba i nechtěně – viz současná

slabá vláda v Afghánistánu nebo některé slabé státy v Africe, které nemají plnou kontrolu nad celým svým územím). Evropská bezpečnostní strategie dále jako výraznou hrozbu evropské bezpečnosti uvádí organizovaný zločin, zejména na pozadí pokračujícího integračního procesu a svobody pohybu, které stírají rozdíl mezi vnitřní a vnější bezpečností.

K prosazování svých zájmů používala dříve Evropská unie především své tradiční civilní nástroje, pro které se v literatuře vžilo označení „měkké“ (jako protiklad k „tvrdým“, kterými se myslí vojenská síla). Protože EU dříve neměla vojenský prvek, patřily mezi tyto nástroje především hospodářská pomoc, obchodní a kulturní vztahy a diplomacie (včetně nátlaku a sankcí). Jedním z nejvýraznějších rysů Evropské bezpečnostní strategie je fakt, že k těmto tradičním nástrojům EU zařazuje nově právě i vojenskou sílu. Aby byla Evropská bezpečnostní strategie efektivním dokumentem, potřebuje silné vynucovací mechanismy. Podřízení se států sankcím lze vynutit řadou nástrojů a EU ve své bezpečnostní strategii již oznamuje, že bude spoléhat na schopnosti a ochotu členských států použít sílu. Preventivní zapojení (*engagement*) může zabránit vážnějším problémům v budoucnu, proto Evropská bezpečnostní strategie zdůrazňuje potřebu jednat při těchto hrozbách proaktivně. EU nicméně nehrozí preemptivním (*pre-emptive*) vojenským zásahem.

Dlouhodobá vize potřeb a kapacit evropské obrany

Evropská obranná agentura vypracovala v roce 2006 dokument s názvem *Long-Term Vision For European Defence and Capacity Needs (Dlouhodobá vize potřeb a kapacit evropské obrany – dále jen „Dlouhodobá vize“)*. Jde o detailnější vodítko pro budoucí rozvoj evropských obranných schopností. Na tvorbě dokumentu se podílelo množství institucí i mimo EU (vedle Vojenského výboru EU a ministerstev obrany členských států mimo jiné i pařížský Institut bezpečnostních studií, Evropská asociace leteckého a obranného průmyslu či Velitelství pro transformaci NATO a široká akademická a bezpečnostní komunita). Jedná se o výrazně prognostický dokument, který předkládá vizi budoucího strategického prostředí ve světě (zhruba do roku 2025) a predikuje místo a povahu operací evropské bezpečnostní a obranné politiky v něm. Ze široké analýzy pak generuje závěry pro požadované schopnosti evropských sil. Těmi budou velení, informace, zapojení, ochrana, rozvinutí a udržení.

Dlouhodobá vize je dokumentem, který nastiňuje, doporučuje a navrhuje, ale není závazný. Nemůže být ani neměnným dogmatem na příštích dvacet let, předpokládá se naopak jeho kontinuální revize tak, aby odpovídal reálným podmínkám. Vize zeširoka prognózuje hlavní rysy globálního prostředí do roku 2025 a postavení Evropy v něm.¹²⁹ Podle Dlouhodobé vize dojde k posunu v chápání pojmů *obrana* a *bezpečnost*. Malá pravděpodobnost konvenčního útoku proti evropskému území totiž může způsobit pokles ochoty daňových poplatníků financovat „obranu“ v tradičním slova smyslu – tj. klasickou vojenskou obranu státního území. Budou se naopak zvětšovat obavy o *vnitřní bezpečnost* států. Větší význam bude mít zabezpečení ochrany zejména před teroristickými útoky, útoky na počítačové sítě, před náporem přistěhovalců nebo zajištění dodávek zdrojů energií. Armáda bude zajišťovat bezpečnost integrovaně s mnoha dalšími složkami státu, ale pro některé nové úkoly nebude tím nejlepším subjektem. Evropa by sice podle této prognózy měla zůstat jednou z nejstabilnějších a nejvíce

¹²⁹ Všimá si zejména negativního demografického vývoje s ekonomickými důsledky (stárnutí populace a ubývání lidí v produktivním věku s vyššími nároky na sociální politiku), dále pak energetických zdrojů, globálních médií a komunikací.

prosperujících částí světa, avšak rizikovým faktorem do budoucna je stárnutí populace a ztráta hospodářské výlučnosti Evropy.

Jaké důsledky pro evropskou obranu tedy vyplývají z této prognózy? *Evropská obranná agentura identifikovala dva klíčové úkoly pro evropskou obranu – přizpůsobit se měnící se roli sil a přizpůsobit se technologické revoluci.* Všechny strany moderního konfliktu si již dnes uvědomují, že politický výsledek střetu nebude určen jen dosažením vojenských cílů (zničení protivníka, dobytí území), ale spíše způsobem, jakým jsou operace prováděny (nebo jak jsou veřejností vnímány, že jsou prováděny). Jednotky jsou nasazovány do boje se stále většími omezeními¹³⁰. Typická operace na řešení krizí bude expediční, mnohonárodní a bude používat kombinaci mnoha nástrojů státní moci.

NATO a EU

Severoatlantická aliance a Evropská unie byly založeny k rozdílným úkolům. Nepřekvapí proto, že na obranu orientovaná NATO má na rozdíl od převážně ekonomické EU dlouhodobě vypracovanější kulturu a systém strategických bezpečnostních dokumentů. Na druhé straně se o slovo v bezpečnostní sféře hlásí i Evropa, a v jednu dobu (prosinec 2003 až srpen 2004) dokonce Evropská unie disponovala modernějším strategickým dokumentem, než jaký měla sama aliance.

Dvě klíčové platné strategie obou organizací – *Strategická koncepce NATO (1999)* a *Bezpečnostní strategie EU (2003)* – vznikly v rozdílném bezpečnostním „letopočtu“. Jeho přelomem byly teroristické útoky na USA v září 2001. Aliance svůj deficit reakce na terorismus v roce 2004 odstranila přijetím společného dokumentu dvou strategických velitelů *Strategická vize: Vojenská výzva*. EU se po přijetí vlastní bezpečnostní strategie mohla soustředit na vydání výhledové *Dlouhodobé vize potřeb a kapacit evropské obrany (Dlouhodobé vize)*, která dále posunula evropské strategické chápání budoucího bezpečnostního prostředí a dále rozpracovala požadavky na budoucí evropské síly.

Do roku 1991 byly strategické koncepce NATO utajovanými dokumenty. Dvě poslední koncepce (z let 1991 a 1999) však jsou již veřejné, mají za cíl oslovit vlastní veřejnost a veřejnost a vlády nečlenských zemí. V současnosti se vedou diskuze o tom, zda by aliance neměla přijmout nějakou novou koncepci, zejména v souvislosti se vzestupem globálního terorismu. Převažující hlasy proti přijímání nové koncepce říkají, že stávající koncepce je dosti flexibilní, aby pokryla i hrozby dneška, a argumentují, že pro terorismus má aliance samostatný dokument (*Military Concept for Defence Against Terrorism* z října 2003). Navíc panují obavy, že by se konsenzus k nové strategické koncepci nerodil v NATO lehce, což by mohlo podkopat soudržnost aliance v době, kdy zejména v Afghánistánu tak trochu bojuje i o vlastní přežití.

Nezdá se však, že by absence nové strategické koncepce alianci nějak bránila reagovat na změněné bezpečnostní prostředí (terorismus, Irák, Afghánistán). Nebránilo jí to například zahájit protiteroristickou námořní operaci ve Středozemním moři (operace *Active Endeavour*) ani v zahájení výcviku iráckých bezpečnostních složek (mise NTM-I) nebo při podpoře

¹³⁰ Zdůrazní se rovněž vzrůstající právní a politická omezení pro použití síly v boji – například co je legitimním cílem v operaci nebo jaké jsou možnosti nasazení národních jednotek. Zesilují také obavy z dopadů bojové činnosti na životní prostředí, což vyvstalo zejména po použití munice s ochuzeným uranem při operacích v Kosovu a Iráku.

(přepravě) vojáků Africké unie v Darfúru. Nezamrzla ani spolupráce NATO–EU¹³¹. Naopak, aliance podporuje vznik evropské bezpečnosti a obranné politiky praktickými kroky, mimo jiné i úspěšným předáním operace SFOR v Bosně a Hercegovině Evropské unii na konci roku 2004. Ještě předtím zahájila aliance svou transformaci zejména prostřednictvím NATO Response Force (sil rychlé reakce NATO).

Od bombardování Jugoslávie zůstává v alianci citlivou otázkou jak ospravedlnit a legitimizovat hrozbu nebo použití síly. Zásahy mimo článek 5 Washingtonské smlouvy jsou daleko kontroverznější než kolektivní obrana, protože nejde o přímé a jednoznačné napadení území žádného spojence. Členské země si tedy musejí vyjasnit, zda konkrétní konflikt představuje hrozbu jejich hodnotám a zájmům a jestli ospravedlní případnou silovou intervenci.

Na straně Evropské unie je již samotná existence její první bezpečnostní strategie důležitým krokem k založení kultury bezpečnostních strategií a přispívá k rozvoji společné bezpečnosti a obranné politiky. Je to však jen začátek cesty. Tradice „měkkých“ (tj. civilních, politických) nástrojů EU je nyní doplněna o skutečné vojenské schopnosti. Evropská bezpečnostní strategie tak otevírá cestu k většímu použití síly ze strany EU. Silnou stránkou Evropské bezpečnostní strategie je i to, že na rozdíl od množství ostatních dokumentů EU je krátká a srozumitelná. Navzdory dřívějším obavám nevyznívá Evropská bezpečnostní strategie vůbec protiamericky. Zdůrazňuje naopak strategické partnerství EU a USA a dává základ pro lepší transatlantickou spolupráci, mimo jiné i tím, že obě strany čelí stejným hrozbám (Evropská bezpečnostní strategie označuje terorismus za strategickou hrozbu bez hranic). Vojenské schopnosti mají EU umožnit účastnit se humanitárních a mírových operací a použít sílu tam, kde se aliance jako celek nebude chtít angažovat. Na druhé straně bude i EU stále nucena řešit, za jakých podmínek použít sílu, když selžou diplomatické prostředky.

Strategická koncepce NATO a Bezpečnostní strategie EU vznikly v rozdílném historickém kontextu. Strategická koncepce NATO vznikala ve víru první bojové akce aliance (zásah proti režimu Slobodana Miloševiče). Evropská bezpečnostní strategie již zohlednila změny po 11. září 2001. Společně mají to, že se jedná o svrchované dokumenty, které podléhaly souhlasu členských zemí obou organizací, zatímco Strategická vize: Vojenská výzva a Dlouhodobá vize potřeb a kapacit evropské obrany jsou spíše pracovními dokumenty, které vznikly jako produkt dílčích složek obou organizací (alianční strategická velitelství a EDA). Evropská bezpečnostní strategie je prvním evropským dokumentem svého druhu. Není tak propracovaná jako Strategická koncepce NATO a slouží spíše jako odrazový můstek pro strategickou diskuzi pro vlády členských zemí EU, které nejsou členy NATO. Strategická koncepce z roku 1999 byla překonána událostmi a podle mnohých je zastaralá. NATO bylo proto donuceno vypracovat

¹³¹ Společná deklarace NATO–EU z roku 2002 zahrnuje konkrétní zásady spolupráce. Jde o partnerství (například činnosti pro zvládnání krizí by se měly „vzájemně posilovat“), vzájemné konzultace a spolupráci, rovnost a respekt k autonomním rozhodování a zájmům obou organizací a společný rozvoj vojenských schopností společných oběma organizacím. Podle zásad známých jako „Berlín plus“, dojednaných v roce 2003, může EU používat struktury, mechanismy a vybavení (*assets*) NATO. Existuje rovněž dohoda o sdílení informací a styčné buňky EU fungují na velitelství NATO v SHAPE a v Neapoli. Vztah mezi silami EU a NATO je založen na zásadě „oddělitelné, ale ne oddělené“. Tato zásada byla přijata již v roce 1994 (summit v Bruselu) pro vyčlenování sil NATO ve prospěch Západoevropské unie (předchůdce dnešní společné bezpečnosti a obranné politiky). Znamená, že části kapacit NATO mohou být vyčleněny ve prospěch operací EU, pokud se na tom členské státy shodnou. Při rozhodování o zahájení operací platí „právo prvního odmítnutí“ – pouze pokud NATO odmítne zahájit misi, může se pro ni rozhodnout EU.

i Souhrnnou politickou směrnicí (Comprehensive Political Guidance – CPG), všemi členy schválený politicko-vojenský dokument, který řeší požadavky na budoucí síly.

Jaký je vlastně smysl strategií v současné době? Skutečně globálními strategiemi disponují jen hlavní hráči s dlouhodobou vizí a ty země, které mají schopnosti a nástroje k jejich implementaci skutečně mobilizovat (NATO, USA, EU, Rusko, Čína, Japonsko, Indie). Kromě překotného vývoje bezpečnosti ovlivňuje efektivitu strategických dokumentů i faktor překrývajícího se členství mnohých evropských států v NATO a EU. Některé země tak mají vlastně tři bezpečnostní strategie, když připočítáme i jejich vlastní národní. Jak se v tom vyznat a kterou se (primárně) řídit? V důležitosti by měla převažovat ta společná, nadnárodní, protože si nelze představit, že by jakákoli evropská země zůstala při potenciálním útoku osamocená. Evropský kontinent je v míru a na obzoru není hrozba agrese proti území Evropy. Proto je výstavba evropských vojenských sil čím dál více směřována ke schopnosti vést operace mimo hranice vlastního státu a Evropy. Tyto operace budou mnohonárodní – budou se na nich podílet ozbrojené síly mnoha členských států. Je proto potřeba, aby pro svou činnost vycházely z jednotného filozofického přístupu. I k tomuto účelu slouží strategické dokumenty mezinárodních organizací. Národní strategie jednotlivých států by pak měly vycházet ze strategií organizací, kterých je daný stát členem, a měly by respektovat jejich hlavní principy. Tam, kde velí zájem nebo tradice daného státu respektovat národní specifika, existuje místo pro národní dokumenty. Dále jsou národní strategie nezbytné pro definování použití ozbrojených sil při zajišťování nejrůznějších úkolů bezpečnosti uvnitř členských států.

Zejména kvůli rapidně se vyvíjejícímu bezpečnostnímu prostředí se dnes již nepředpokládá, že by strategie platily na dekády jako dříve. Protože praxe značně předbíhá teorii, mají nejrůznější strategické dokumenty spíše platnost na několik výhledových let a je potřeba je neustále aktualizovat, aby zůstaly „živé“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DUFOURCQ, Jean, PONSARD, Lionel. *Security Strategies: NATO, The United States, and the European Union*, NATO Defence College Occasional paper, Rome, 2005.
- KARAFFA, Vladimír. Strategická vize transformace NATO. *Vojenské rozhledy*, roč. 14, č. 1, 2005, s. 33–40.
- KARAFFA, Vladimír. *Aktuální problémy rozvoje operační teorie a praxe (přednáška)*. Brno: Univerzita obrany, leden 2007.
- KARAFFA, Vladimír. Cesty transformace. *Vojenské rozhledy*, roč. 16, č. 1, 2007, s. 3–8.
- Koncept plánovacího procesu na stupni prapor. Zkušenosti z operací*, č. 7, 2007, Ředitelství výcviku a doktrín AČR, Správa doktrín, s. 46–52 (ke konceptu EBAO).
- Security Strategies: NATO, the United States, and the European Union*. NATO Defence College, Rome, 2005.
- Riga Summit Declaration*, NATO, 2006.
- SOLANA, Javier. *From Cologne to Berlin and beyond – Operations, institutions and capabilities*. Berlin, 29 January 2007.
- Strategies*. NATO Defence College Anciens' Seminar, September 2005.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Klíčovými dokumenty pro vývoj Severoatlantické aliance jsou tzv. strategické koncepce. V závislosti na měnících se hrozbách byly revidovány v nepravidelných intervalech (1950, 1957, 1967, 1991, 1999). Platná *Strategická koncepce NATO* je po Severoatlantické (Washingtonské) smlouvě druhým nejvyšším dokumentem aliance. Strategická koncepce NATO z roku 1999 počítá poprvé v její historii s eventuálními operacemi aliance mimo článek 5 Washingtonské smlouvy. Na změny v bezpečnostním prostředí, a to zejména po zahájení globální války s terorismem po 11. září 2001, reaguje dokument dvou strategických velitelů NATO *Strategická vize: Vojenská výzva*. Jejím hlavním cílem je nastínit pravděpodobný charakter budoucího operačního prostředí v horizontu 15 let a stanovit, jak by podle toho měly vypadat síly aliance. Nejaktuálnějším strategickým dokumentem NATO (březen 2008) je tzv. *Souhrnná politická směrnice*, přijatá na summitu v Rize v listopadu 2006. Tento dokument je rámcem pro transformaci ozbrojených sil členských států aliance na příštích deset až patnáct let. Mimo jiné se zde uvádí, že nové hrozby vyžadují, aby NATO pokračovalo v transformaci jak své organizace, tak schopností svých sil, které musí být zasaditelné, udržitelné, interoperabilní a použitelné v expedičních operacích. Strategické koncepce a další rámcové dokumenty jsou v mezidobí doplňovány *deklaracemi a komuniké*, přijímanými na pravidelných jednáních ministrů nebo vrcholných představitelů zemí aliance. Tyto dokumenty vytyčují alianční politiku na nejbližší období.

Evropská unie začala výrazně rozvíjet svou obrannou politiku teprve relativně nedávno. Od roku 1998 vzniká evropská bezpečnostní a obranná politika (ESDP), která je hlavním prvkem společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Významnou roli v ESDP hraje Vysoký představitel pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU. Ústřední institucí ESDP je Evropská obranná agentura (EDA). Milníkem při vývoji evropské obranné politiky byla dohoda mezi NATO a EU o poskytnutí některých prostředků a plánovacích kapacit NATO pro operace EU („Berlín plus“). Základními strategickými bezpečnostními dokumenty EU jsou *Evropská bezpečnostní strategie* (ESS) z prosince 2003 a *Dlouhodobá vize potřeb a kapacit evropské obrany* z roku 2006. Evropská bezpečnostní strategie poskytuje rámec pro bezpečnostní politiku EU. Jde o vůbec první případ, kdy Evropa formulovala společnou bezpečnostní strategii. *Dlouhodobá vize* pak poskytuje rámec pro budoucí rozvoj evropských obranných schopností.

Otázky

1. *Odporují platné strategické dokumenty NATO a EU podmínkám současného bezpečnostního prostředí a úkolům obou organizací? Vyjmenovávají všechny aktuální a potenciální hrozby?*
2. *Pokuste se srovnat Strategic Concept NATO a Security Strategy EU. V čem se liší a co mají společného? Co je důvodem odlišností?*
3. *Jaké důvody by ospravedlňovaly přijetí nové strategické koncepce NATO? Potřebuje aliance novou koncepci?*
4. *Jak by podle Vás mělo vypadat „rozdělení práce“ v bezpečnostní oblasti mezi NATO a EU? Má mít vůbec EU obrannou dimenzi? Nedochozí ke zdvojování úsilí?*
5. *Jaké závěry z uvedeného textu vyplývají pro strategické dokumenty ČR v obranné oblasti? Existuje vůbec prostor pro národní strategii, když jsme členy EU a NATO? Co přináší národní strategie (bezpečnostní, vojenská) jiného?*

Doporučená četba

The Alliance's Strategic Concept. NATO, 1999.

European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World. EU, 2003.

Comprehensive Political Guidance. NATO, 2006.

NATO Handbook. NATO, 2006.

Strategic Vision: The Military Challenge. NATO, 2004.

Long-Term Vision For European Defence and Capacity Needs. European Defence Agency, Brusel, 2006.

Internetové odkazy

www.nato.int (*homepage NATO*)

www.ndc.nato.int (*NATO Defence College*)

www.europa.eu.int (*homepage EU*)

www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=261&lang=EN&mode=g
(*homepage ESDP*)

www.eda.europa.eu (*homepage EDA*)

<http://iss.europa.eu> (*Institut pro bezpečnostní studia EU – je zde dostupná řada analýz na bezpečnostní otázky*)

6.4 ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ STRATEGICKÉ MYŠLENÍ A VOJENSKOSTRATEGICKÉ KONCEPCE PŘELOMU TISÍCLETÍ

Bezpečnostní politika a obrana, jako její nedílná součást, prošly v České a Slovenské Federativní republice (ČSFR; 1990–1992) a České republice (ČR; od 1993) od listopadové revoluce v roce 1989 hlubokými změnami. V mezinárodněpolitické oblasti byly ovlivněny zejména ukončením studené války a bipolarity, rozpadem sovětského impéria a ukončením činnosti vojenského paktu Varšavské smlouvy. Mezi hlavní vnitropolitické vlivy patřily přechod k demokratickému režimu, rozdělení federace a její armády na dva samostatné celky a začlenění země do NATO a EU. V souvislosti s novými bezpečnostními výzvami nelze rovněž opominout pokračující přizpůsobování euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur tomuto vývoji, což se nutně muselo odrazit i v obranné politice České republiky.

Následující stať porovnává výchozí organizační a početní stav federální armády s výsledky reorganizace a redukce počtů zbraní a početních sil, mimo jiné i v rámci limitů *Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě*. S ohledem na dopady v oblasti dislokace zmiňuje také proces odsunu sovětských jednotek v letech 1990–1991. Zasloužená pozornost je věnována průběhu a výsledkům rozdělení federální armády na dvě samostatné armády k 1. lednu 1993. Dále jsou zde chronologicky vyjmenovány základní koncepční dokumenty, které se vztahovaly k reformě armády po roce 1989, a stručně charakterizovány jejich záměry a dosažené výsledky. Závěr je věnován koncepci z roku 2003, přepracované na změněný zdrojový rámec.

Dědictví studené války¹³²

Do roku 1989 vycházela koncepce zabezpečení obrany Československa z bipolárního rozdělení světa a z plné podřízenosti závazkům vyplývajícím z členství země ve Varšavské smlouvě, tj. vojenskopolitickému svazku evropských socialistických zemí v čele s tehdejšími Sovětským svazem. Podobně jako armády ostatních států Varšavské smlouvy i Československá lidová armáda (ČSLA), jak zněl její tehdejší oficiální název, byla budována a organizována podle vzoru armády SSSR a její charakter a způsob použití odpovídal politickým a vojenským ambicím tehdejšího Sovětského svazu. Armáda byla součástí prvního operačního sledu Varšavské smlouvy, což bylo dáno sousedstvím země se Spolkovou republikou Německo (SRN), na jejímž území byly rozmístěny kromě německých jednotek i jednotky některých dalších členských států NATO. Tomuto předurčení odpovídala i organizační struktura a dislokace ČSLA.

Československou armádu tvořilo k 31. prosinci 1989 pozemní vojsko, letectvo, vojsko protivzdušné obrany státu a vojenská část civilní obrany. Území Československa bylo rozděleno do dvou teritoriálních vojenských okruhů:

- *Západní vojenský okruh (dále ZVO)* byl dislokovaný na území Čech a Moravy a z části i na Slovensku. Jeho velitelství sídlilo v Táboře a byl předurčen k vytvoření válečného frontu. Ve své podřízenosti měl přibližně 85 % pozemního vojska.
- *Východní vojenský okruh (dále VVO)* s velitelstvím v Trenčíně byl rozmístěn převážně na teritoriu Slovenské republiky a představoval zbývajících 15 % počtů pozemního vojska. Na rozdíl od ZVO, který disponoval bojovými prvky armády, byly na teritoriu VVO umístěny zejména vojenské školy a opravárenská a další týlová zařízení.

¹³² Bílá kniha o obraně České republiky, 1995, MO ČR – Impuls, Praha, 1995, s. 21–29.

Mírovou armádu představovaly útvary přímo podřízené federálnímu ministerstvu národní obrany, velitelství dvou uvedených vojenských okruhů se svými svazky, útvary a zařízeními (Západní vojenský okruh s 1. a 4. armádou a 10. leteckou armádou; Východní vojenský okruh), Velitelství protivzdušné obrany státu, Štáb civilní obrany, speciální svazky a útvary, vojenské školy a další zařízení. Hlavní bojovou sílu Československé armády tvořilo 15 vševojskových divizí, dvě letecké divize, dvě divize protivzdušné obrany, jedna dělostřelecká divize, raketové a protiletadlové raketové svazky a útvary. Československá armáda k 31. prosinci 1989 provozovala 16 stálých letišť. Z hlavních druhů bojové techniky bylo ve výzbroji přibližně 4500 tanků, 4900 bojových obrněných vozidel, 3400 dělostřeleckých systémů ráže 100 mm a vyšší ráže a 687 letounů. Celkový počet vojáků v činné službě dosahoval 210 000 osob; z tohoto bylo 61 405 vojáků z povolání (41 715 generálů a důstojníků a 19 690 praporčíků) a 148 595 vojáků v základní službě. Občanských zaměstnanců pracovalo v armádě okolo 80 000.

Situace v letech 1990–1992

Dne 26. února 1990 v Moskvě podepsali ministři zahraničních věcí J. Dienstbier a E. Ševardnadze (za účasti nejvyšších představitelů obou zemí V. Havla a M. Gorbačova) *Dohodu mezi vládami ČSSR a SSSR o odchodu sovětských vojsk z Československa*. Součástí dohody byl i harmonogram stahování rozdělený do tří etap. První etapa měla být ukončena do 31. května 1990, druhá do 31. prosince 1990 a třetí do 30. června 1991. Harmonogram byl vcelku dodržen. *Protokol o skutečněném úplném odsunu sovětských vojsk* podepsali vládní zmocněnci obou zemí dne 25. června 1991.

Na vývoj organizace a početních stavů armády v letech 1990–1992 mělo kromě odsunu sovětských jednotek vliv zejména přijetí několika významných dokumentů. V roce 1990 to byla především mezinárodní kontrolně-zbrojní *Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě* (dále S-KOS), z vnitrostátních dokumentů došlo ke schválení *Koncepce výstavby Československé armády do konce roku 1993* a k přijetí *Zákona o zkrácení základní vojenské služby z 24 na 18 měsíců*. V roce 1991 byla Federálním shromážděním ČSFR vyhlášena *Vojenská doktrína ČSFR*.

Podle S-KOS byly pro ČSFR stanoveny maximální počty hlavních druhů výzbroje a techniky: u bojových tanků 1435 ks, bojových obrněných vozidel 2050 ks, dělostřeleckých systémů 1150 ks, bojových letounů 345 ks a u úderných vrtulníků 75 ks. Nadpočetná technika podléhající stanoveným limitům byla k 1. lednu 1992 soustředěna na osmi shromažďovacích místech k plánované likvidaci. Jednalo se o 1880 tanků, 2453 bojových obrněných vozidel, 2335 dělostřeleckých systémů ráže 100 mm a vyšší ráže a 101 bojových letounů.

Koncepce výstavby Československé armády do konce roku 1993 byla schválena v listopadu 1990. Jejími základními principy se staly redislokace, reorganizace a redukce ozbrojených sil. Hlavním účelem *redislokace* bylo dosáhnout rovnoměrného rozmístění vojsk po celém území státu tak, aby bylo možné v případě potřeby vytvořit obranné uskupení, které by čelilo napadení republiky z jakéhokoli směru. Současně šlo i o zásadní změny v rozmístění letectva na menším počtu letišť, které by odpovídalo požadovaným životním a ekologickým hlediskům. Rozhodující dislokační změny se měly uskutečnit ve vazbě na odsun sovětských vojsk z území ČSFR do konce roku 1992. *Reorganizace armády* vycházela z nutnosti přebudovat tehdejší organizační strukturu ozbrojených sil tak, aby splňovala požadavky efektivní obrany. Podstatným rysem těchto změn bylo například kromě snížení počtů výzbroje také vytvoření integrované protivzdušné obrany státu, zjednodušení systému polního velení a nové koncipování teritoriálních ozbrojených sil. Současně bylo nutné vytvořit moderní a účinný systém

řízení obrany státu a velení ozbrojeným silám. *Redukce ozbrojených sil*, tj. početních stavů a výzbroje, probíhala nejen v souladu s realizací koncepce její výstavby, ale současně i jako smluvní závazek vyplývající z S-KOS. Původní početní stav vojáků v činné službě, který činil v roce 1989 cca 210 000 osob, se tak koncem roku 1992 snížil na tabulkový mírový počet 159 152 osob.

Změny v přípravě vojsk byly výrazné. Došlo k přechodu od systému přípravy koaliční na přípravu, která zabezpečovala schopnost armády samostatně bránit ČSFR. V praxi to znamenalo, že se ustoupilo od rozsáhlých divizních a plukovních taktických cvičení. Základem se stala vycvičenost jednotlivce a slaďování činnosti jednotek do stupně prapor.

Vojenská doktrína ČSFR byla vyhlášena Federálním shromážděním dne 20. března 1991. Podle této doktríny bylo hlavním úkolem Československé armády v případě napadení odrazit pozemní i vzdušný útok nespécifikovaného agresora z jakéhokoli směru a na jakoukoli část území ČSFR. Respektovala rovněž princip rozumné obranné dostatečnosti. Současně deklarovala, že ČSFR je připravena poskytnout své ozbrojené síly k plnění úkolů v rámci mírových sil OSN i k likvidaci následků ekologických a jiných živelních katastrof. Jedním z důležitých ustanovení doktríny bylo rozhodnutí uskutečnit zásadní přestavbu ozbrojených sil, jejímž cílem bylo vybudovat armádu výlučně obranného charakteru.

Rozdělení armády ČSFR¹³³

V souvislosti s dosavadním vývojem česko-slovenských vztahů a výsledky červnových voleb v roce 1992 bylo přijato politické rozhodnutí o rozdělení ČSFR na dva samostatné státy a tím i o rozdělení federální armády.

Rozdělení armády ČSFR vycházelo z *ústavního zákona číslo 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku, a ústavního zákona číslo 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky*.

Principy a zásady rozdělení armády ČSFR byly schváleny Radou obrany státu dne 28. září 1992. Pro rozdělení sil a prostředků byl stanoven poměr 2 : 1, a to s ohledem na kvantitativní i kvalitativní ukazatele a cenovou hodnotu. V uvedeném poměru byly rozděleny limity počtů osob, výzbroje a techniky tak, aby v souhrnu nebyla překročena stanovená hranice pro bývalou ČSFR daná S-KOS.

Proces rozdělování byl řízen Generálním štábem v součinnosti s vojenskými velitelstvími *Západ, Střed a Východ* a velitelstvím letectva a protivzdušné obrany. Tento složitý a náročný manévř představoval přemístění množství techniky a materiálu mezi oběma republikami prostřednictvím 2324 vojenských transportů po železnici a 117 přesunů kolon techniky po silnicích. Z území Slovenské republiky bylo do České republiky přesunuto 224 dělostřeleckých systémů, 42 letounů, 39 kusů automobilní techniky a 691 ostatních druhů techniky. Naproti tomu z České republiky bylo přesunuto na slovenské území 347 dělostřeleckých systémů, 163 letounů, 164 tanků, 59 bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, 2032 kusů automobilní techniky a 610 ostatních druhů techniky. Přesuny výzbroje, techniky a materiálu, které byly zahájeny k 1. listopadu 1992 a v hlavních druzích ukončeny do 20. prosince 1992, probíhaly organizovaně bez mimořádných událostí. Ke konci roku 1992 bylo ukončeno předání letadel.

¹³³ Bílá kniha o obraně České republiky.

Vznik AČR a její transformace dle Konceptu výstavby do roku 1996¹³⁴

S ohledem na uvedený *ústavní zákon číslo 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky*, a v souvislosti se vznikem České republiky byla ve správní oblasti přijata k 1. lednu 1993 některá formální opatření týkající se názvů a pojmenování i v oblasti obrany. Federální ministerstvo obrany (FMO) bylo nahrazeno názvem Ministerstvo obrany (MO), název Československá armáda (ČsA) nahradil název Armáda České republiky (AČR), Generální štáb Československé armády (GŠ ČsA) byl nahrazen názvem Generální štáb Armády České republiky (GŠ AČR). Federální zákonné normy, základní řády a vojenské předpisy, rozkazy a nařízení zůstaly v platnosti i v AČR. Nově vzniklá AČR prakticky představovala dvě třetiny bývalé federální armády z roku 1992.

Organizační strukturu AČR k 1. lednu 1993 tvořilo pozemní vojsko, letectvo a protivzdušná obrana. Součástí armády byly dále záchranné útvary civilní obrany, železniční vojsko a jednotky ostrahy objektů zvláštní důležitosti. Pozemní vojsko tvořily dvě tankové divize na snížených počtech, tři mechanizované divize, z toho jedna na snížených počtech, jeden raketový pluk, dvě dělostřelecké brigády, čtyři ženijní brigády, dvě brigády chemické ochrany, jedna spojovací brigáda, dvě brigády technického zabezpečení, dvě brigády materiálního zabezpečení a dvě zdravotnické brigády.

Podle údajů předaných Českou republikou v rámci S-KOS k 1. březnu 1993 činil celkový tabulkový mírový počet vojáků v činné službě 117 838 osob, z toho v orgánech velení a zabezpečovacích útvarech 6910, v pozemních silách 40 101, ve vojenském letectvu a letectvu protivzdušné obrany (PVO) 14 060, ve vojsku PVO (mimo leteckých útvarů PVO) 21 082 a v útvarcích a zařízeních s centrální podřízeností (spojovací, výzkumné, stavební aj.) 23 285 osob.

V tomto období bylo také nezbytné přistoupit k zásadním systémovým změnám v armádě tak, aby její organizace a struktura odpovídaly změně strategického prostředí po rozdělení bývalé ČSFR. Současně bylo nutné vycházet ze změněných vnějších i vnitřních bezpečnostních podmínek a z charakteru a cílů nově vzniklé České republiky.

V průběhu roku 1993 byly k 31. prosinci 1993 ze sestavy AČR vyjmuty záchranné útvary Civilní ochrany, železniční vojsko, strážní jednotky zvláštní důležitosti, vrcholový sport a jednotky zabezpečení prezidenta republiky, ve kterých k 1. lednu 1994 celkově působilo 15 183 vojáků. Na základě závazků vyplývajících ze S-KOS byly po rozdělení ČSFR zvláštní smlouvou rozděleny národní úrovně mezi ČR a SR v poměru 2 : 1. Na ČR připadlo 957 bojových tanků, 1367 bojových obrněných vozidel, 767 dělostřeleckých systémů, 230 bojových letounů a 50 úderných vrtulníků. Limit pro ozbrojené síly České republiky, zahrnující kromě AČR i policii a jiné ozbrojené složky státní moci, činil 93 333 osob.¹³⁵ Od vstupu S-KOS v platnost zničila česká armáda do 16. listopadu 1995 celkem 4207 kusů smlouvou omezené techniky, z toho 1179 bojových tanků, 1470 bojových obrněných vozidel (BOV), 1498 dělostřeleckých systémů a 64 bojových letounů. Stalo se tak v souladu se závazkem účastnických států S-KOS zničit do 40 měsíců od jejího vstupu v platnost přebývajících techniku. Nadbytečná bojová technika se likvidovala podle předepsaných postupů. Celý proces, pravidelně kontrolovaný vojenskými inspekcemi členských států S-KOS, byl ukončen k 15. listopadu 1995. Náklady spojené s touto likvidací přesáhly 105 mil. Kč.

¹³⁴ Bílá kniha o obraně České republiky.

¹³⁵ Informace Odboru kontroly zbrojení a odzbrojení MO.

Změny v armádě byly motivovány novou bezpečnostní situací v Evropě, demokratizací společnosti a *novým systémem vyčleňování rozpočtových nákladů na armádu*. Transformace armády, která byla zahájena v polovině roku 1993, se do roku 1996 realizovala podle *Koncepce výstavby AČR* přijaté v roce 1993. Tato koncepce stanovila pro transformaci armády základní cíle, které zahrnovaly přechod na třístupňový systém velení, snížení počtu osob, stabilizaci posádek využívaných armádou, personální změny na rozhodujících funkcích, zavedení logistiky jako integrovaného systému všestranného zabezpečení vojsk, zavedení systému plánování, programování a rozpočtování a postupné sblížování s NATO s cílem dosáhnout kompatibility a interoperability v hlavních oblastech.

Ve zmíněném období se uskutečnily následující transformační změny:

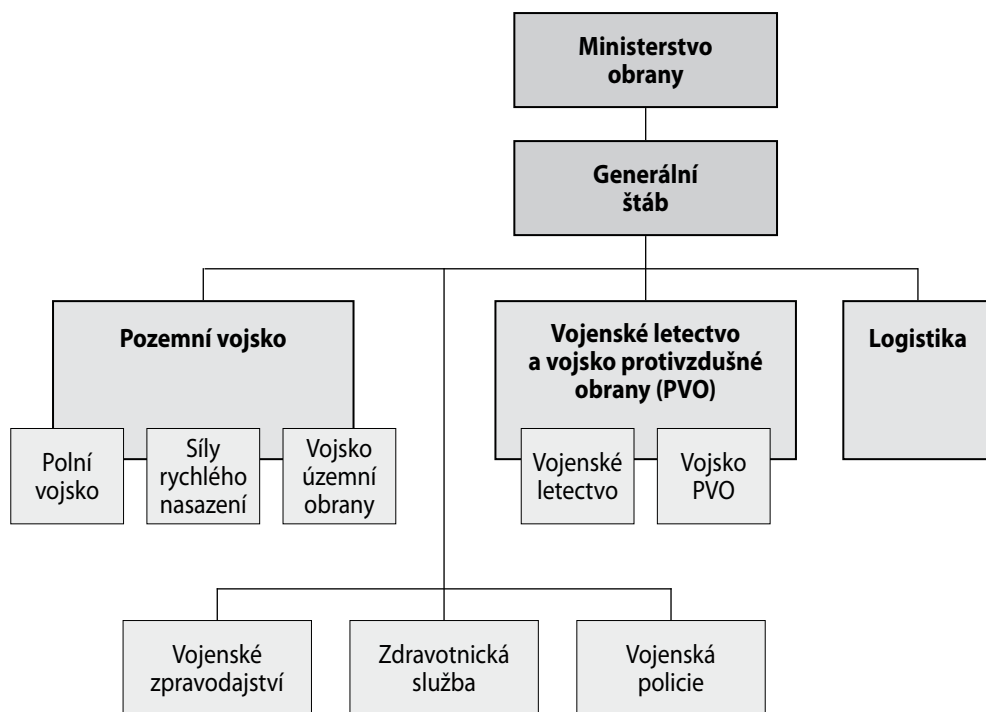
- V roce **1993** byl reorganizován *strategický stupeň řízení* představovaný Ministerstvem obrany. Na *operačním stupni* byla vytvořena velitelství sboru taktického letectva, sboru protivzdušné obrany a velitelství logistiky. Bylo zrušeno velitelství letectva a protivzdušné obrany a velitelství smíšeného leteckého sboru. Na *taktickém stupni* byl zahájen přechod na brigádní systém reorganizací jedné mechanizované divize na mechanizovanou brigádu. V souvislosti se zkrácením vojenské základní služby na dvanáct měsíců přešla armáda na nový systém výcviku.
- V roce **1994** byla dokončena výstavba *operačního stupně* reorganizací vojenských velitelství Západ (Tábor) a Střed (Olomouc) na velitelství 1. a 2. armádního sboru. Na taktickém stupni byla v pozemním vojsku vytvořena brigáda rychlého nasazení, pět mechanizovaných brigád a třináct brigád územní obrany. Ve vojenském letectvu a vojsku protivzdušné obrany vzniklo pět leteckých základen (základny taktického, stíhacího, školního, vrtulníkoveho a dopravního letectva) a tři radiotechnické brigády. Zrušena byla velitelství 2. a 3. divize protivzdušné obrany, tři pěší a jedna motorizovaná divize a železniční vojsko. Velitelství logistiky převzalo odpovědnost za materiální zabezpečení všech součástí armády.
- V roce **1995** byla ukončena transformace armády vytvořením další mechanizované brigády, brigády územní obrany a stabilizací organizačních struktur. Došlo k postupnému snížení počtu vojáků na 65 000. Výrazně se snížil počet svazků, útvarů a zařízení. Byly respektovány počty zbraní stanovené S-KOS. Armáda byla zabezpečena rozhodujícími druhy výzbroje a techniky z domácí nebo bývalé sovětské výroby.
- V rámci pokračující redислоkace vojsk došlo k dalšímu podstatnému snížení počtu posádek (uvolněno bylo 24 velkých nebo středních a 37 malých posádek). Výběr posádek a rozmístění vojsk byly prováděny na základě operačních, výcvikových, ekonomických a sociálních podmínek.

Po ukončení transformace k 1. lednu 1996 tvořily AČR orgány velení, pozemní vojsko, vojenské letectvo a vojsko protivzdušné obrany, logistika, vojenské zdravotnictví a vojenská policie. Organizační strukturu Armády České republiky představovaly dva armádní sbory, sbor taktického letectva, sbor protivzdušné obrany a velitelství logistiky a samostatných svazků a útvarů v přímé podřízenosti Generálního štábu AČR.

Pozemní vojsko se členilo na plní vojsko, síly rychlého nasazení a vojsko územní obrany.

Vojenské letectvo bylo organizováno do leteckých základen a dělilo se na taktické, vrtulníkové, dopravní a speciální.

Vojsko protivzdušné obrany bylo tvořeno stíhacím letectvem, protiletadlovým raketovým vojskem a radiotechnickým vojskem.¹³⁶

Obrázek č. 11: Schéma organizační struktury AČR 1995¹³⁷

¹³⁶ Mimo počty AČR byly Civilní obrana České republiky, jednotky vyčleněné do mírových sil OSN, Vojenská kancelář prezidenta republiky, Hradní stráž, Úřad pro kontrolu odzbrojení v Praze, Armádní sportovní centrum Dukla Praha, dva asanační pyrotechnické odřady a odřad kontroly vzorků pro Radonový program, Bílá kniha o obraně České republiky, s. 21–29.

¹³⁷ Bílá kniha o obraně České republiky, s. 22.

Vývoj situace v letech 1997–1999¹³⁸

Po vládním schválení *Národní obranné strategie* začátkem roku 1997 byl ve stejném roce předložen vládě *Záměr koncepce výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005* (dále jen *Záměr*). Vycházel z cílů uvedené strategie stanovující souhrn konkrétních a vzájemně propojených opatření v AČR k dosažení schopnosti urychleného plnění úkolů vyplývajících z tohoto dokumentu a z předpokládaného členství v NATO. S ohledem na možnost vzniku delšího časového prodlení a tím i zřejmě nevhodného využívání finančních prostředků v důsledku ukončení předchozí koncepce koncem roku 1996 a opožděným zahájením realizace nové, dosud nerozpracované koncepce, řešil resort obrany stávající situaci zahájením realizace pouze výše uvedeného *Záměru*. Hlavním nedostatkem zmíněných dokumentů bylo, že nevycházely z reálných lidských, finančních a věcných zdrojů, což mělo negativní dopad na prohlubování některých problémů ve vojscích. Katastrofické povodně v roce 1997, které způsobily škody na majetku ozbrojených sil, ale současně znamenaly i jejich použití pro krizové situace státu, mimo jiné ukázaly na nezbytnost řešení právních podmínek pro zajišťování bezpečnosti a obrany státu. Dlouho odkládané legislativní úpravy byly zahájeny přijetím *ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky*. V souladu s článkem 9 tohoto zákona vznikla Bezpečnostní rada státu (BRS), jejíž složení a činnost byly poprvé v samostatné ČR upřesněny usnesením vlády ČR ze dne 10. června 1998 č. 391, *o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti ČR*. Byl tak po pětileté přestávce utvořen vrcholový orgán výkonu státní správy pro koordinaci v této oblasti. Současně byl přijat tzv. balíček vojenských zákonů, který vytvořil legislativní podmínky pro přistoupení ČR k Severoatlantické smlouvě.

Začátkem roku 1998 zpracoval resort obrany *Koncepci výstavby AČR do roku 2000 s výhledem do roku 2005*, kterou vzala na vědomí Bezpečnostní rada státu dne 29. června 1998. Nicméně vzhledem k tomu, že tento dokument řešil problematiku výstavby AČR pouze z hlediska přípravy ke vstupu a nikoliv nadcházejícího členství v NATO a nebyl podložen ani schválenou Bezpečnostní strategií ČR, ani Vojenskou strategií ČR, přijal ministr obrany rozhodnutí, aby byl zásadním způsobem přepracován. Nový materiál, zpracovaný Generálním štábem AČR pod názvem *Koncepce výstavby resortu obrany do roku 2004 s výhledem do roku 2009*, byl předložen vládě ke schválení v roce 1999.

V rámci procesu přijímání země do NATO byl v závěru roku 1998 zaveden v České republice, podobně jako ve všech aliančních zemích, systém obranného plánování, řízený vládou. Za plnění úkolů a opatření obranného plánování odpovídá Ministerstvo obrany České republiky (MO ČR), přičemž koordinátorem plánovacích opatření k zajištění obrany se stal *Výbor pro obranné plánování*, jako stálý pracovní orgán Bezpečnostní rady státu.

Koncepce výstavby resortu obrany z roku 1999¹³⁹

V návaznosti na přijetí České republiky do NATO dne 12. března 1999 a tím i vytvoření nových podmínek zajišťování obrany schválila česká vláda dne 9. června 1999 *Koncepci výstavby resortu obrany do roku 2004 s výhledem do roku 2009* (dále jen *Koncepce*). Zmíněný koncepční dokument vycházel z předtím schválené *Bezpečnostní strategie ČR a Vojenské strategie ČR*.

¹³⁸ LAPÁČEK, František, CRHÁK, Milan. *Komentář k nové koncepci výstavby AČR*. Vojenské rozhledy č. 4/1999, AVIS, s. 16.

¹³⁹ *Koncepce výstavby resortu obrany*. Vojenské rozhledy č. 4/1999, AVIS, s. 3–15.

AČR, jejímiž hlavními složkami jsou pozemní síly, vzdušné síly a podpůrné složky, je organizována na principu brigádního a praporečnického systému, který umožňuje variabilní a operativní použití vojsk. Schopnost sil působit v rámci aliance je nicméně omezena kvalitou systémů velení, řízení a průzkumu, komunikačních a informačních systémů, zastaralostí a nedostatečným technickým vybavením stávající výzbroje a ostatní techniky.

Za hlavní přínosy dosavadní transformace resortu obrany *Koncepce* označila splnění minimálních vojenských požadavků pro vstup ČR do NATO, institucionalizování systému obranného plánování, zahájení procesu snižování počtů osob a hlavních zbraňových systémů, snížení počtu posádek a rovnoměrnější rozmístění armády na území státu, zlepšení vzájemného vztahu mezi obyvatelstvem a armádou a zavedení systému jazykové přípravy vojáků z povolání.

Mezi přetrvávající těžkosti zařadila aplikaci moderních manažerských metod, hodnostní a vzdělanostní strukturu vojáků z povolání neodpovídající požadavkům stanoveným systemizací funkcí a hodností, dále absenci zásadní restrukturalizace vojenského školství a integrace obranného výzkumu a vývoje a rovněž neuspokojivý stav v oblastech snižování nemovitého majetku, rozsahu a struktury zásob a modernizace výzbroje a ostatní techniky.

Mezi základní východiska a limitující podmínky budoucí struktury a velikosti AČR *Koncepce* zařadila schopnost v rámci NATO eliminovat potenciální bezpečnostní rizika a ohrožení státu definovaná Vojenskou strategií ČR a jako člen aliančního uskupení plnit úkoly podle článku 5 Severoatlantické smlouvy (někdy nazývané Washingtonská smlouva)¹⁴⁰, včetně účasti na mezinárodních mírových operacích mimo území státu i aliance. Dosavadní samostatné pojetí obrany státu se změnilo v pojetí kolektivní, při udržení individuální schopnosti bránit území státu jako celku, v souladu se články 3 a 5 Severoatlantické smlouvy, a zachování připravenosti vyčleňovat deklarované síly a prostředky do aliančního uskupení. Zdrojová omezení lidská, věcná a finanční měla mít pro naplňování cílů výstavby a stanovených úkolů zásadní význam.

Hlavní cíle resortu obrany kromě již zmíněného zajištění eliminace rizik v rámci kolektivní obrany při zachování schopnosti autonomní obrany státu zahrnovaly dosažení schopnosti spolupůsobit určenými silami a prostředky s armádami NATO. Dále se mezi ně řadilo i odstranění negativních jevů současného stavu a sladění výstavby s ekonomickými možnostmi státu. Hlavní úkoly obsahovaly zejména zabezpečení kvality a kvantity personálu, zbraňových systémů a ostatní techniky podle standardů NATO. Plánované změny byly současně sestaveny podle priorit výstavby resortu, kam kromě zajišťování úkolů obrany, modernizace výzbroje a zvýšení kvality personálu patřilo rovněž prohloubení civilní kontroly ozbrojených sil, rozvoj informatiky, výstavba jednotné logistiky resortu, uplatnění ekologických technologií aj.

V pasáži věnované organizačnímu členění resortu a úkolům jednotlivých prvků se mimo jiné uvádělo, že resort bude tvořit AČR, přímo podřízené útvary a zařízení civilněsprávní části MO, osoby v zahraničních misích a dočasně Civilní ochrana ČR. Celkový početní stav resortu neměl překročit v roce 2002 mírový limit 62 000 osob – vojáků z povolání (VZP), vojáků v základní službě (VZS) a občanských zaměstnanců (o. z.).

¹⁴⁰ Podle článku 5 Severoatlantické smlouvy je ozbrojený útok proti kterémukoliv členskému státu NATO považován za ozbrojený útok proti všem členským státům aliance. Viz Severoatlantická smlouva, Příručka NATO, 2001, s. 546.

Organizační uspořádání AČR tvořily:

- **pozemní síly** (v míru se měly skládat z Velitelství pozemních sil, kterému bude podřízena nově vytvořená mechanizovaná divize jako nový prvek pro zabezpečení začlenění sil a prostředků do společných operačních uskupení aliance, dále brigáda rychlého nasazení a výcvikové a mobilizační základny druhů vojsk);
- **vzdušné síly** (v míru se měly skládat z Velitelství vzdušných sil a jemu podřízených orgánů a sil velení, řízení a průzkumu, vojenského letectva organizačně uzpůsobeného do čtyř leteckých základen a protiletadlového raketového vojska organizačně uzpůsobeného do jednoho svazku);
- **síly územní obrany** (měly se budovat mimo jiné k obraně a ochraně významných objektů infrastruktury na území státu, v míru se měly skládat z Velitelství sil územní obrany, kterému by byla podřízena teritoriální velitelství územní obrany, mobilizační základny a vojenské záchranné útvary);
- **podpůrné složky** (logistika, Vojenská zpravodajská služba, Vojenská policie, vojenské zdravotnictví a přímo podřízené útvary a zařízení Generálního štábu AČR).

Síly AČR se členily podle operačního předurčení a kategorií NATO na:

- **síly okamžité reakce** (s dobou připravenosti k použití do 10 dnů);
- **síly rychlé reakce** (s dobou připravenosti do 20 dnů; oba druhy sil budou připraveny k přidělení do kategorie sil pod velení NATO a kategorie sil vyčleněných pro NATO a k možnému využití pro eliminaci nenadále vzniklých vojenských a nevojenských rizik ohrožení státu);
- **hlavní obranné síly** (mírové a válečně vytvářené svazky a útvary, které budou rozděleny podle kategorií NATO na přidělené pod velení, vyčleněné, předurčené pro NATO a síly pod národním velením. Mírové svazky a útvary budou připraveny k posílení a nahrazení sil okamžité a rychlé reakce).

Pro mezinárodní mírové operace měly být v resortu připraveny síly a prostředky v rozsahu do 1000 osob k plnění specifických úkolů v síle zesíleného mechanizovaného praporu, jednoho vrtulníkového roje a letecké dopravní skupiny. Dále měly být připraveny jednotky podpůrného typu v síle roty (chemická, ženijní, zdravotnická apod.) nebo odřadu (polní nemocnice).

Počty hlavních druhů výzbroje a ostatní techniky měly od 31. prosince 2002 činit 795 bojových tanků, 1252 bojových obrněných vozidel, 657 dělostřeleckých systémů ráže sto a více milimetrů. V leteckých kategoriích měly národní úrovně činit 200 bojových letounů a 50 úderných vrtulníků. Plánované počty tanků se měly snížit na 541 kusů a v letecké technice na 96 bojových letounů, 36 úderných vrtulníků, 18 vrtulníků bojové podpory a na 22 protiletadlových raketových kompletů středního a malého dosahu. Do výzbroje se mělo postupně zavést 72 podzvukových víceúčelových taktických letounů L-159 a v souladu s ekonomickými možnostmi státu až 24 nadzvukových víceúčelových taktických letounů.¹⁴¹

V systému velení a řízení měl být i nadále zachován třístupňový systém (*strategický* – ministerstvo obrany; *operační* – velitelství pozemních sil, velitelství vzdušných sil, velitelství sil územní

¹⁴¹ Podle údajů předaných za ČR v rámci S-KOS činily k 1. lednu 2003 skutečné počty hlavních druhů výzbroje a ostatní techniky 541 bojových tanků, 1235 bojových obrněných vozidel, 528 dělostřeleckých systémů ráže sto a více milimetrů, 125 bojových letounů a 34 bojových vrtulníků.

obranu a velitelství podpůrných složek; *taktický* – velitelství svazků, základen, útvarů a zařízení v podřízenosti orgánů vyšších stupňů).

Předpokládaný časový harmonogram plnění hlavních úkolů výstavby resortu:

- do konce roku 2000 začlenit mechanizované brigády pod velitelství mechanizované divize a dosáhnout schopnosti plnit úkoly v rámci společných mírových a humanitárních operací;
- do konce roku 2001 dokončit výstavbu celoarmádní datové sítě na strategické a operační úrovni;
- do konce roku 2002 dosáhnout limitu počtu osob stanoveného pro resort, vybudovat systém velení a řízení pro síly okamžité reakce, integrovat systém protivzdušné obrany a systém řízení letového provozu do příslušných systémů NATO a předat základnu vrtulníkového letectva do podřízenosti pozemních sil;
- do konce roku 2004 přezbrojit část taktického letectva podzvukovými víceúčelovými taktickými letouny L-159, v závislosti na ekonomických možnostech státu zahájit zavádění nadzvukových víceúčelových taktických letounů do operačního zasazení a dokončit výstavbu celoarmádní datové sítě;
- do konce roku 2006 dokončit výstavbu sil podřízených nebo vyčleněných pro NATO a vybudovat systém velení a řízení pro síly rychlé reakce; zahájit proces integrace komunikační infrastruktury, modernizovat systémy řízení palby, výzbroje a ostatní techniky pozemních sil a zvýšit přepravní kapacitu dopravního letectva; dále realizovat hlavní opatření sociálního programu, ekologického programu a opatření ke zlepšení podmínek života VZP a VZS, restrukturalizovat zásoby souběžně s modernizací a zaváděním nové výzbroje a ostatní techniky;
- po roce 2006 zavést vícekanálový protiletadlový a protiraketový systém a dokončit restrukturalizace zásob;
- do konce roku 2009 v případě rozhodnutí o přezbrojení AČR nadzvukovými víceúčelovými taktickými letouny dokončit jejich zavedení.

Při zabezpečení výstavby resortu obrany *Koncepce* vycházela v oblasti lidských zdrojů z předpokladu, že počet vojáků v základní (náhradní) službě bude sice postupně klesat, ale ještě v roce 2009 jich bude do 20 000 osob. Počet vojáků z povolání měl dosahovat do 22 500 osob. S úplnou profesionalizací se počítalo pouze u jednotek a útvarů sil okamžité reakce s krátkou dobou připravenosti, zatímco u obdobných jednotek a útvarů s delší dobou připravenosti se v mírové organizační struktuře počítalo sice v menší míře, ale i nadále s vojáky v základní službě a občanskými zaměstnanci-vojáky v záloze.

Pokud se týče věcných zdrojů a infrastruktury, dokument stanovil dvanáct programových okruhů ve sférách centrálního řízení a administrativy, vzdělávání a sociálního zabezpečení, zahraničních aktivit, rozvoje pozemních sil, vzdušných sil, vojenského zpravodajství, zabezpečení velení a řízení, rozvoje centrální logistiky, vojenského zdravotnictví, vědy a výzkumu, reprodukce nemovité infrastruktury a ekologie. Za důležitý předpoklad splnění cílů *Koncepce* označila racionální vědeckou a výzkumnou podporu, využívající koordinace výzkumných a vývojových aktivit na národní úrovni a v rámci NATO. Ke splnění požadavku na efektivnější využívání nemovitého majetku měl pokračovat proces účelného soustředování vojsk do perspektivních posádek.

V oblasti zajištění potřebných finančních zdrojů se *Koncepce* odvolávala na usnesení vlády ČR č. 478/1996 o záměru postupného zvyšování podílu vojenských výdajů na hrubém domácím produktu (HDP) zhruba o 0,1 % ročně tak, aby v roce 2000 dosáhl tento podíl zhruba 2 %. Současně

poukázala na nezbytnost stanovit nový odhad vývoje finančních zdrojů pro střednědobé období do roku 2004 s možným výhledem do roku 2009, který představuje fixaci podílu celkových výdajů Ministerstva obrany na 2,2 % HDP. Přitom poukazovala na nutnost respektovat v investiční oblasti splátkový kalendář projektu L-159, schválený vládou v červnu 1997, a plnění cílů výstavby ozbrojených sil, k nimž se ČR zavázala jako člen NATO. Kromě uvedených skutečností, které ovlivňují strukturu resortních výdajů, dokument poukazyval na nutnost posílení výdajů k zabezpečení provozu útvarů a především výcviku, zejména pro jednotky vyčleňované pro použití sil NATO, vytváření zásob pro síly rychlé reakce a likvidace nepoužitelných zásob.

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky z let 2002 a 2003

Na základě vládou schválených *Základních strategických principů a cílů reformy ozbrojených sil* ze srpna 2001, s cílem vytvořit plně profesionální armádu do roku 2006, vypracoval tým vládního zmocněnce pro přípravu reformy ozbrojených sil *Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*. Kromě obsahu reformy a termínu byly dalším pilířem zadání vlády finanční zdroje představované ročním podílem 2,2 % z HDP. Při zpracování se vycházelo z hlavních faktorů ovlivňujících výstavbu ozbrojených sil. Jednalo se především o vývoj bezpečnostního prostředí, zvláště po 11. září 2001, integraci ČR do NATO, vývoj vojenství a moderních technologií a v neposlední řadě o dopady studené války, které se projevují v dědictví vlastní vzdálenější i nedávné minulosti (například zanedbaná infrastruktura, značné zásoby nepotřebného majetku, zastaralá výzbroj aj.). Uvedenou koncepcí se završila *druhá etapa přípravného období reformy ozbrojených sil ČR* a uzavřela se tak strategická revize obrany zahájená v listopadu 2000. Vláda schválila konečnou verzi této koncepce, předloženou tehdejším ministrem obrany J. Tvrdíkem, dne 13. listopadu 2002. Současně uložila Ministerstvu vnitra zpracovat do konce roku 2004 koncepci bezpečnostního systému ČR a Ministerstvu zahraničních věcí bezpečnostní strategii. Reforma ozbrojených sil tak byla zpracovaná v předstihu vůči plánované architektuře bezpečnostního systému, která by ideálně měla být vytvořena jako první.¹⁴²

Reformní plány vycházely ze zdrojového rámce, u kterého byl při schvalování reformy předpoklad, že bude reálný a bude naplněn. V souvislosti s následnými urychlenými přípravami na naléhavou reformu veřejných financí se stal hlavním problémem fakt, že stát si nemohl dovolit vyčleňovat reformou předpokládané prostředky na rozvoj ozbrojených sil. Vynucený pokles zdrojového rámce již pro rok 2004 podstatným způsobem změnil podmínky pro provedení reformy a resort byl tak nucen, v kritickém období zahájení plnění reformy v roce 2003, rozpracovat koncepci na pozměněné zdrojové podmínky a uvést ji s nimi do dlouhodobého souladu. Došlo tak k objektivní změně v oblasti, která byla považována za jeden ze základních pilířů reformy. Její nerespektování by však vedlo k nevyváženosti celého konceptu a k rozporům mezi cíli a možnostmi.¹⁴³

Návrh *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec* (listopad 2003), předložený novým

¹⁴² VÁŇA, Jan. *Koncepce výstavby profesionální armády a mobilizace ozbrojených sil ČR rozpracovaná v návaznosti na změny nového zdrojového rámce*. Národní seminář k reformě ozbrojených sil, 24. 9. 2003.

¹⁴³ *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec*. A report 24/2003, s. 3, 4.

ministrem obrany M. Kostelkou,¹⁴⁴ vláda schválila dne 12. listopadu 2003. Výdaje na kapitulu MO v rozpracované reformě nebyly již jako dosud odvozeny z procentuálního podílu na hrubém domácím produktu, ale ve výši, která je nezbytná k pokrytí úkolů spojených s dosažením počátečních operačních schopností v roce 2006 a navazujícími změnami. Výhledově stanovený meziroční reálný nárůst, vyjádřený nominální hodnotou, představuje řádově meziročně cca 3 mld. korun v závislosti na tom, jaké úkoly bude resort plnit.

Oproti původní verzi nemá přepracovaná koncepce střednědobý plán na léta 2003–2008, nýbrž na léta 2005–2010 s tím, že rok 2004 byl považován za přechodový. Základní úkoly ozbrojených sil zůstaly nezměněny: obrana území České republiky s využitím systému kolektivní obrany, zabezpečení účasti v operacích mimo území našeho státu, zajištění střežení vzdušného prostoru, dostát plnění aliančních závazků a připravenost k plnění národních úkolů při nevojenských ohroženích. V rámci *politicko-vojenských ambicí* jsou stanoveny typy operací, v návaznosti na situace podle článku 5 Severoatlantické smlouvy i mimo tento článek, a schopnost AČR v nich působit:

- V případě vysokého stupně ohrožení, jehož pravděpodobnost je ale v současnosti téměř nulová, by se operace zúčastnila celá armáda, včetně všeobecné mobilizace. Přes připravenost k obraně vlastními zdroji přepracovaná koncepce spoléhá na to, že v případě konfliktu by ostatní koaliční partneři splnili svoji povinnost vyplývající ze zmíněného článku.
- Při operaci nízké intenzity podle článku 5 Severoatlantické smlouvy, což může být konflikt na území NATO, ale v oblasti, která přímo nesousedí s ČR, bude vyslán zhruba zdrojový ekvivalent mechanizované brigády (bez rotace).

Přepracovaná koncepce počítá s nutností za každé situace střežit vzdušný prostor v rámci *Systému integrované protivzdušné obrany NATO* (NATO Integrated Extended Air Defence System – NATINEADS) a s plněním asistenčních záchranných nebo humanitárních úkolů v České republice.

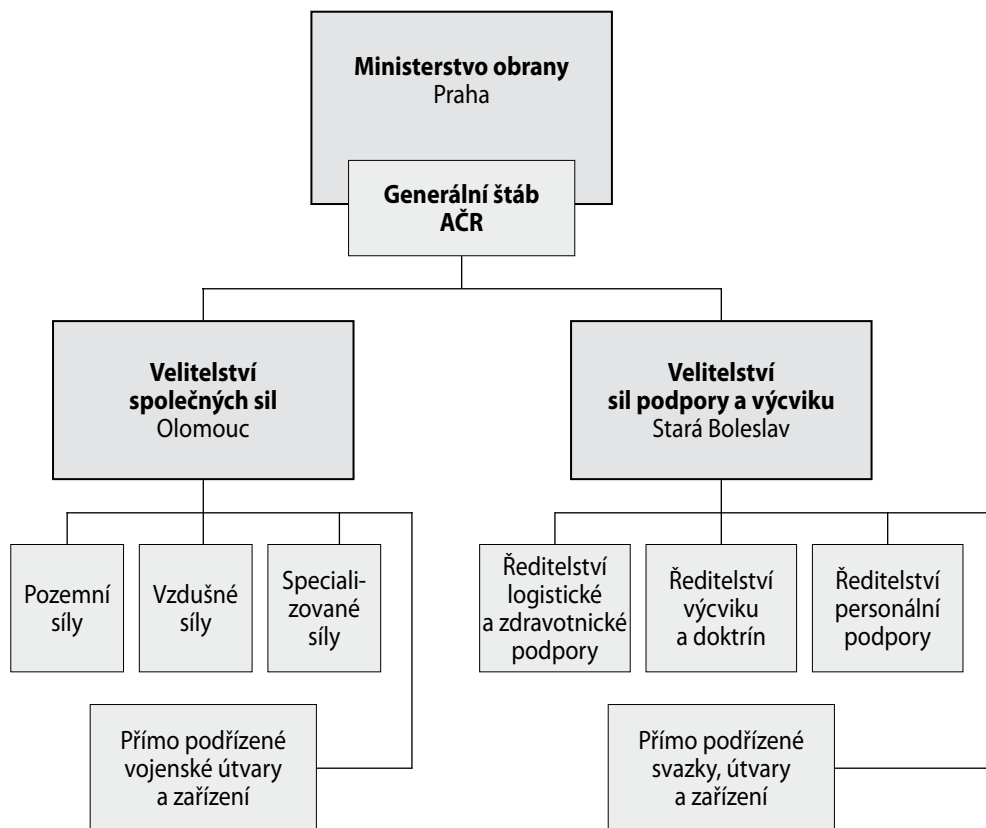
Mírová struktura armády by měla být schopna zajistit bezpečnost bez mobilizace a bez přijímání dalších mimořádných opatření. S připraveností na dosažení cílových operačních schopností AČR se počítá v letech 2010–2012.

Operací na prosazení míru mimo článek 5 Severoatlantické smlouvy se může armáda zúčastnit v síle brigády nebo ekvivalentu brigády – tj. do 3000 osob (bez rotace). Oproti původní koncepci tak došlo ke snížení o 2000 osob. Předpokládá se účast ve dvou paralelních operacích – v jedné operaci silou zhruba do 1000 osob a ve druhé, případ od případu, do 250 osob.

Při omezeném ozbrojeném lokálním konfliktu mimo ČR se počítá s účastí brigády pro operaci společné obrany nízké intenzity, která by měla být k dispozici od roku 2007. Toto působení brigády, nebo spíše praporu a specializované jednotky, by bylo bez rotace, maximálně po dobu šesti měsíců. V případě operace na udržení míru existuje možnost rotace jednotky.

V případě hrozeb nevojenského charakteru by armáda byla schopna nasadit v míru ve prospěch policie do 1000 osob na maximální dobu tří měsíců (původní koncepce předpokládala 2000 osob). Přepracovaná koncepce také snížila o 300 osob původní záměr počtu poskytnutých příslušníků do integrovaného záchranného systému – na 1200 po dobu jednoho měsíce.

¹⁴⁴ Dosavadní sociálnědemokratický ministr obrany J. Tvrdík v souvislosti s nutností přepracovat koncepci ze své funkce odstoupil. Odstoupení zdůvodnil zejména svou přílišnou osobní spjatostí s původní verzí koncepce a přísliby danými jak vojenské, tak civilní veřejnosti, zejména v místech vojenských posádek, které však v nových podmínkách nebude možné splnit.

Obrázek č. 12: Schéma organizační struktury AČR k 31. 12. 2004

Cílová organizační struktura AČR

Cílová organizační struktura AČR počítala se třemi místy velení:¹⁴⁵

- Ministerstvo obrany ČR (integrované s Generálním štábem AČR) – Praha
- Velitelství společných sil – Olomouc
- Velitelství sil podpory a výcviku – Stará Boleslav

Integrace MO a GŠ probíhala a probíhá již delší dobu. Přes několikanásobnou reorganizaci Ministerstva obrany se však nepodařilo systémově správně rozdělit působnost mezi jeho civilněsprávní část a Generální štáb AČR. K cílům integrace tak patří nejen odstranění duplicit, ale především zlepšení komunikace mezi jejich jednotlivými složkami. Součástí bývalého samostatného GŠ se staly součástmi Ministerstva obrany s tím, že jsou podřízeny náčelníkovi Generálního štábu (NGŠ). Vznik transformovaného MO snížil počet příslušníků civilněsprávní

¹⁴⁵ *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. A report 24/2003.*

i vojenskoodborné části, dále byla odstraněna duplicitní činnost v oblastech, jako je personalistika a obranné plánování. Poslední velká reorganizace se uskutečnila v roce 2002, avšak bez důsledného zhodnocení její úspěšnosti. Další změny proběhly po etapách, a to k 1. prosinci 2003 a poté k 1. lednu a 1. dubnu 2004. Byla zrušena sekce strategického plánování MO, personální sekce MO, sekce personalistiky GŠ a sekce perspektivního plánování GŠ. Byla vytvořena sekce personální MO, sekce obranné politiky a strategie MO a sekce plánování sil MO. Byl zrušen Národní úřad pro vyzbrojování MO a Úřad strategických projektů infrastruktury a k 1. lednu 2004 byla vytvořena sekce vyzbrojování MO.

Oproti snížení počtů k 1. prosinci 2003 byla reorganizace k 1. dubnu 2004 rozsáhlejší. Stávající počet cca 2300 osob se snížil zhruba na 1690 osob. Významný dopad měla tato reorganizace i na přímo podřízené vojenské útvary a zařízení MO a GŠ. Cílem bylo vytvořit jednu organizaci zajišťující integrované ministerstvo. Vzhledem k úsilí o minimální počet přímo podřízených útvarů byly všechny prvky podpory přesunuty do podřízenosti Velitelství sil podpory a výcviku, další prvky pod Velitelství společných sil. S cílem odstranění duplicit došlo k 1. dubnu 2004 v rámci GŠ ke zrušení několika sekcí (například logistiky, velení a řízení, vojenského zdravotnictví aj.) a ke vzniku několika společných sekcí na MO. Tato reorganizace dále pokračuje.¹⁴⁶

Společné síly soustřeďují nejdůležitější druhy sil s předpokládaným nasazením v různých operacích. Jsou to:

- *pozemní síly* (dvě mechanizované brigády, dělostřelecká brigáda, průzkumný prapor, ženijní záchranná brigáda, brigáda logistické podpory a prapor zabezpečení);
- *vzdušné síly* (základny taktického vrtulníkoveho a dopravního letectva, brigáda velení, řízení a průzkumu);
- *specializované síly* (velení brigády chemické a biologické ochrany, Středisko odborné přípravy ochrany proti zbraním hromadného ničení, jednotka postavená okolo našich vytvářených mobilních pasivních sledovacích systémů typu Věra);
- *společné prvky zabezpečení* (ženijní záchranná brigáda, brigáda logistické podpory, spojovací prapor, prapor zabezpečení, Centrum civilně-vojenské spolupráce a Centrum psychologických operací).

Síly podpory a výcviku jsou prvkem teritoriálního charakteru a působí převážně ve stacionárních zařízeních. Určeny jsou zejména k poskytování personální, finanční, logistické, zdravotnické, komunikační a jiné podpory součástí resortu MO a spojeneckým silám na území ČR v rámci plnění úkolů HNS (Host-Nation Support – podpora hostitelskou zemí). Tvoří je především *Velitelství sil podpory a výcviku s Ředitelstvím logistické a zdravotnické podpory, Ředitelstvím personální podpory a Ředitelstvím pro výcvik a doktríny*. Jejich součástí jsou (respektive byly) také Základna komunikačních a informačních systémů, Středisko bezpečnosti informací, krajská vojenská velitelství, Agentura vojenských informací a služeb, vojenská hudba a prapor zabezpečení.

Jednotky společných sil by měly dosáhnout cílových operačních schopností v letech 2010–2012. Naproti tomu u sil podpory a výcviku se počítá s dokončením reformy již v roce 2008. Do konce roku 2006 by měly být vybrané jednotky schopné splnit úkoly na jakémkoliv místě ve světě a vyrovnat se vycvičeností a vyzbrojením profesionálním jednotkám z některých dalších

¹⁴⁶ Z interview s vedoucím oddělení koordinace reformy AČR na GŠ Františkem Kunešem zveřejněném pod názvem *Velké změny, ale ne poslední* v časopise A report č. 2/2004.

členských zemí Severoatlantické aliance. Zatímco dosavadní reforma má platnost do roku 2012, kdy by měla být na uvedené úrovni vybraných jednotek celá armáda, připravuje se již v rámci resortu dlouholetá vize o podobě AČR v letech 2020–2025.¹⁴⁷

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Armádní ročenka '93*. Praha: MO ČR – AVIS, 1994.
- BALABÁN, Miloš. *Tvorba a realizace bezpečnostní politiky – historická reflexe a současné výzvy. Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*. Praha: MO ČR – AVIS, 2004.
- Bílá kniha o obraně České republiky*. Praha: MO ČR – Impuls, 1995.
- DOBROVSKÝ, Luboš. Stručný nástin polistopadového vývoje zahraniční politiky a její vliv na formování politiky bezpečnostní, respektive obranné. *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*. Praha: MO ČR – AVIS, 2004.
- GAVLAS, Pavol, RAŠEK, Antonín. Před deseti lety se rozdělila československá armáda. *Mezinárodní politika*, roč. XXVI, č. 12, 2002.
- KOCÁB, Michael. K ukončení odchodu sovětských vojsk z území ČSFR (Zpráva komise FS ČSFR pro dohled na odsun sovětských vojsk). *Mezinárodní vztahy*, roč. 27, č. 1, 1992.
- Koncepce výstavby resortu obrany. *Vojenské rozhledy*, roč. 8, č. 4, 1999.
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec*. A report, č. 24, 2003. Praha: MO ČR – AVIS, 2003.
- LAPÁČEK, František, CRHÁK, Milan. Komentář k nové koncepci výstavby AČR. *Vojenské rozhledy*, roč. 8, č. 4, 1999.
- PECKA, J. *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989–1991 (Dokumenty)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996.
- Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 16. 7. 1992, Československá zahraniční politika*. Dokumenty 7/1992, Federální ministerstvo zahraničních věcí.
- Protokol mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem obrany Slovenské republiky o využívání části dokumentace vzniklé před zánikem České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 21. 4. 2002* (publikován pod č. 51/2002 Sb. mezinárodních smluv).
- STRNÁDEK, Jiří. Strategická koncepce stability a bezpečnosti pro 21. století a požadavky na obranný průmysl. *Vojenské rozhledy*, roč. 8, č. 4, 1999.
- Severoatlantická smlouva*. Washington DC, 4. 4. 1949. Příručka NATO, 2001.
- ŠEDIVÝ, Jiří. Odchod sovětských vojsk z Československa. *Mezinárodní vztahy*, roč. 28, č. 3, 1993.
- VÁŇA, Jan. *Koncepce výstavby profesionální armády a mobilizace ozbrojených sil ČR rozpracovaná v návaznosti na změny nového zdrojového rámce*. Národní seminář k reformě ozbrojených sil, 24. 9. 2003.

¹⁴⁷ Z rozhovoru P. Barocha s náčelníkem GŠ AČR genpor. P. Štefkou zveřejněném v *Hospodářských novinách* dne 12. 9. 2005 pod názvem *Nelze mít vojáky pro mír a pro válku*.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Od samého začátku budování demokratického státu byla pozornost nové politické elity zaměřena na vytvoření účinného systému civilního řízení a kontroly armády, který by měl být chápán jako dlouhodobý proces. Jeho zahájení však poznamenaly některé nedostatky, k jejichž odstranění nepomohlo ani jmenování civilních ministrů obrany. Kromě parlamentního tlaku na urychlení personálních změn, které měly posílit důvěryhodnost ozbrojených sil v nových podmínkách, nebyla ze strany nové politické garnitury tehdy iniciována žádná komplexní obranná politika státu.¹⁴⁸

Reformu obranné politiky, ale i začlenění státu do euroatlantických a evropských bezpečnostních struktur výrazně ovlivnily zkušenosti armády získávané ze *stále širší mezinárodní a bilaterální vojenské spolupráce*. Důležitou podporu představovalo zapojení ČR do aliančních programů *Partnerství pro mír*, *Programu společného kontaktního týmu* (Joint Contact Team Program – JCTP), amerického studijního a výcvikového programu *IMET* (International Military Education and Training) a vysílání vojenských představitelů ke studiu v Marshallově středisku. Účastníci těchto programů, aktivit pořádaných NATO si zejména rozšířili znalosti o normách a operačních postupech aliance. Významnou pomoc představovala rovněž *dvoustranná vojenská spolupráce se státy NATO*, zejména s USA a Velkou Británií. Všechny získané zkušenosti přispěly k usnadnění začlenění ČR do NATO v roce 1999, zapojování do společných aliančních vojenských jednotek a k účasti na bezpečnostních projektech EU v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Angažovanost ČR se zvýšila po získání členství v EU (2004).

Základním problémem a hlavním nedostatkem koncepčních rozhodnutí v oblasti obranné politiky přijímaných v devadesátých letech byla skutečnost, že neexistovala dlouhodobá a jasná vize o cílové velikosti a organizační struktuře armády. Z toho vyplývalo mimo jiné nevhodné nakládání s finančními a materiálními zdroji, což se projevovalo například schválením některých nedomyšlených a vysoce ztrátových zbrojních projektů. Kvalitě rozhodovacích procesů v oblasti reformy by také prospěla užší komunikace mezi subjekty, které se na tvorbě a realizaci obranné a bezpečnostní politiky přímo podílejí – tj. vláda, ministerstva, parlament a politické strany. Nedostatečná komunikace vedla mimo jiné k neprovázanosti přijímaných koncepčních materiálů – například v roce 1998, když byla obranná koncepce přijata dříve, než byla schválena bezpečnostní strategie a vojenská strategie. Obdobná situace nastala i v roce 2002, když došlo k zahájení realizace reformní vojenské koncepce bez ohledu na reálnou ekonomickou kalkulaci jejích nákladů a dopadů. Její následné přepracování způsobilo nemalé politické, ekonomické společenské a psychologické těžkosti. Rovněž v tomto případě vojenská strategie zřejmě nepředcházela koncepci reformy ozbrojených sil, nýbrž se jí přizpůsobila.

¹⁴⁸ DOBROVSKÝ, Luboš. *Stručný nástin polistopadového vývoje zahraniční politiky a její vliv na formování politiky bezpečnostní, respektive obranné*. Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy. Praha: MO ČR – AVIS, 2004, s. 48.

Tato skutečnost vede k tvrzení o oprávněnosti koncepčního rozpracování celkové problematiky obrany státu, a to jak po věcné stránce, tak po stránce jejího řízení.¹⁴⁹

Celý složitý a nelehký proces reformního úsilí v obranné politice země a vývoj strategického myšlení se především vyznačovaly značným počtem různých koncepčních materiálů se vztahem k reformě ozbrojených sil, které ve většině případů nebyly podloženy potřebnými finančními a materiálními zdroji. Ke kontinuitě reformního vývoje nepřispělo ani poměrně časté střídání ministrů obrany (v průběhu uplynulých patnácti let se jich vystříдалo jedenáct). Přes všechny zmíněné peripetie reformní proces nakonec vyústil do vytvoření malé profesionální armády vševojskového charakteru k 1. lednu 2005, jejíž výzbroj a vycvičenost by měla vyhovovat do roku 2012 stále náročnějším požadavkům vyplývajícím ze současných i možných budoucích bezpečnostních výzev.

Otázky

1. Charakterizujte armádní organizační strukturu a dislokaci k prosinci 1989.
2. Které významné dokumenty ovlivnily dislokaci, organizaci a početní stav armády v letech 1990–1992?
3. Stručně popište a zhodnoťte průběh rozdělení federální armády v roce 1992.
4. Popište hlavní transformační změny od vzniku AČR 1. ledna 1993 do roku 1996.
5. Charakterizujte koncepční vývoj a organizační uspořádání AČR v letech 1996–2002.
6. Uveďte základní rysy Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracované na změněný zdrojový rámec (listopad 2003).

Doporučená četba

TŮMA, Miroslav, PROCHÁZKA, Josef, JANOŠEC, Josef. *Překonávání důsledků studené války v některých oblastech obranné politiky Československa a České republiky*. Skripta. Brno: Univerzita obrany, 2007.

TŮMA, Miroslav. *Relics of Cold War, Defence Transformation in the Czech Republic*. SIPRI, Policy Paper N. 14.; <http://www.sipri.org>.

¹⁴⁹ BALABÁN, Miloš. *Tvorba a realizace bezpečnostní politiky – historická reflexe a současné výzvy Bezpečnostní politiky České republiky – výzvy a problémy*. Praha: MO ČR – AVIS, 2004, s. 28.

Strategie v 21. století

Konec studené války postavil strategická studia před zásadní dvojjedinou výzvu. Zhroutení bipolárního světa především vyvolalo potřebu přehodnotit panující představy o mechanismech fungování mezinárodních vztahů a o roli války. Druhou část výzvy představovalo hledání adekvátního zakotvení strategických studií ve vztahu k ostatním sociálněvědním disciplínám, především bezpečnostním studiím. Druhé jmenované téma nemohlo být vyřešeno bez alespoň rámcové shody na tom, jaké jsou základní charakteristiky bezpečnostního prostředí postudenoválečného světa, protože bez ní nebylo možné určit význam války, a tím méně i strategických studií, pro zajištění bezpečnosti. Strategická studia dokázala obhájit svoji samostatnou existenci ve druhé polovině devadesátých let minulého století, tedy ještě před teroristickými útoky 11. září 2001, které význam ozbrojených sil a strategických studií v novém bezpečnostním prostředí plně potvrdily. Na začátku 21. století stojí strategická studia před řadou nových výzev, které souvisejí s rehabilitací významu ozbrojených sil pro zajišťování bezpečnosti a s otázkami, jaké konflikty lze v proměnlivém bezpečnostním prostředí očekávat a jak formovat odpovídající strategii.

Do agendy strategie podle Jamese Wirtze spadá problém nebo záležitost za prvé v případě, že je za vhodnou odpověď na něj považována akce vojenských jednotek, za druhé v situaci, kdy je vojenská akce příčinou specifického problému (v oblasti životního prostředí, přírodních a surovinových zdrojů, demografie a další), a za třetí v situaci, kdy tento jev může vyvolat důsledky, které ovlivní budoucí způsob použití ozbrojených sil a tím i podobu strategie. Při aplikaci Wirtzových kritérií se tradiční agenda strategických studií rozšiřuje nejenom o nové aktivity státu spojené s použitím ozbrojených sil, například v situacích, kdy není dostupná nevojenská alternativa (pomoc při přírodních katastrofách, postkonfliktní rekonstrukce atd.), ale i o důsledky použití ozbrojených sil, například na životní prostředí, které mohou poškodit blahobyt národa i jednotlivců.¹⁵⁰

7.1 SOUDOBE STRATEGICKÉ MYŠLENÍ

Strategická studia jako akademická disciplína dosáhly největšího rozkvětu v anglosaském prostředí, v němž se objevují nejvlivnější nové myšlenky a koncepce. Ty se následně šíří do dalších zemí, kde jsou částečně přejímány, částečně vyvolávají kritiku. V každém případě jsou však reflektovány. Vzhledem k omezenému prostoru publikace jsou předmětem následujícího článku pouze nejzajímavější myšlenky přicházející právě z anglosaského prostředí. Podrobně budou představena díla dvou výrazných osobností současného strategického myšlení – Everetta Dolmana a Edwarda Luttwaka, kteří s využitím podobných inspirací z teorií fyziky dospívají k odlišné odpovědi na otázku, jaký je ústřední princip ovládající strategii a válku. Dále jsou

¹⁵⁰ WIRTZ, James. *A New Agenda for Security and Strategy?*, s. 340–341. In Baylis, John, Wirtz, James, Gray, Colin S., Cohen, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 337–355.

nastíněny nejlivnější současné operačně-taktické koncepce vedení válek a strategie operačních prostředí – vzdušné, námořní, pozemní a vesmírné moci. Při čtení následujících řádků je třeba mít na paměti, že myšlenky jednotlivých autorů často nejsou komplementární. Jak je již pro moderní sociální vědy charakteristické, nezřídka bývají i navzájem konfliktní.

Ve strategickém myšlení se ustálilo dělení strategie států podle úrovně konfliktu a autority, jež za ni nese odpovědnost. Nejvýše stojí *globální strategie* (*Grand Strategy*), což je proces využívání všech dostupných prostředků státu (diplomatická, informační, vojenská, ekonomická a další moc) k vykonávání pokračujícího politického vlivu; zodpovídá za ni nejvyšší politické vedení. *Vojenská strategie* využívá prostředky, které jsou jí k dispozici (pozemní, námořní, letecké, vesmírné a informační síly), k vytvoření a prosazení plánu na získání trvalé vojenské výhody; provádí ji nejvyšší vojenské velení. Vojenská strategie musí respektovat politické cíle a hranice stanovené politickým vedením, přičemž tyto cíle propojuje s vojenskými prostředky. V rámci vojenské strategie mohou existovat *operační strategie*, jejichž cílem je ovládnout (*command*) jednotlivá prostředí – média (moře, pevnina, vzduch, vesmír, informace), na nichž operují specializované složky ozbrojených sil; zodpovídají za ně nejčastěji velitelé dané složky armády (letectva, námořnictva atd.). Pokud není možné médium ovládnout, potom se cílem stává souboj o ovládnutí, případně snaha zabránit protivníkovi v ovládnutí média. Rovina *operační strategie* propojuje *taktickou úroveň*, která se nachází pod ní, se s nadřazenými strategiemi (politickými cíli).¹⁵¹ (*Také viz část I.*)

Strategická teorie pro složitý svět

I v 21. století zůstává Karl von Clausewitz se svým dílem *O válce* významným inspiračním zdrojem strategického myšlení. O převedení jeho myšlenek do moderního světa se pokusil Everett C. Dolman v knize *Pure Strategy – Power and Principle in the Space and Information Age* z roku 2005. Dolman svoji *pure strategy* (ryzí strategii) označuje za filozofii strategie. Jejím základním zjištěním je vymezení *struktury* války a toho, že tato struktura může být manipulována ve prospěch státu.

Podle Dolmana je na strategii běžně aplikována taktická logika, což se projevuje tím, že je často stavěna na čtyřech chybných předpokladech. Za prvé, války a bitvy jsou vždy buď vyhrané nebo ztracené. Za druhé, tento výsledek je vždy možné připsat aktivitám a rozhodnutím klíčových postav; to znamená, že pokud by rozhodnutí v klíčových okamžicích byla jiná, změnil by se i výsledek. Za třetí, strategie je poznamenána úsilím o dosažení předem pevně určeného výsledku (vítězství). Za čtvrté, ačkoliv jednou uskutečněné bitvy a války nelze zopakovat, je rozšířený předpoklad, že jejich zevrubným zkoumáním lze určit klíčové prvky budoucích akcí.

V Dolmanově pojetí neřeší strategie otázku vítězství, které spadá zcela do domény taktiky. Strategie je nikdy nekončící proces změny a adaptace. Její tvůrce se musí mnohem více než na rozhodnutí o konkrétní žádoucí akci soustředit na *manipulaci se strukturou*, v jejímž rámci jsou všechny (taktické) akce následně uskutečňovány. Stratég chápe, že válka je pouze jedním z aspektů společenských a politických vztahů, které jakožto trvajících interakce budou pokračovat i poté, co válka skončí. Strategie je spojnicí mezi politikou (*policy*) a vojenskou akcí; anticipuje budoucí možné události a v souladu s tím formuje a určuje směr použití vojenských prostředků. Ve své nejjednodušší formě je tedy plánem pro dosažení trvalé výhody

¹⁵¹ DOLMAN, Everett C. *Pure Strategy. Power and Principle in the Space and Information Age*. London: Frank Cass, 2005, s. 26–30.

(tzn. politického vlivu a prospěchu). Mezi strategií a válkou je podobný vztah jako mezi politikou (*politics*) a volbami: politika volbami nezačíná ani nekončí.

Zatímco taktická logika sleduje fyzická, společensko-politická, technologická, časová a další omezení vojenských aktivit a slaďuje s nimi taktické jednání, strategická logika je zaměřena na to, jak tyto hranice změnit a vytvořit tak co nejhodnější podmínky pro následující střet. Díky existenci dlouhodobého plánu, v němž je konkrétní střet pouze jednou z mnoha epizod, může být stratég ochoten přistoupit na boj i v situaci, kdy je porážka, tedy taktická pohroma, vysoce pravděpodobná, nicméně prospívá strategickým záměrům. Stratég jedná ve prospěch trvalého blaha státu, podstatou jeho práce je předvídat změny a vývoj a adaptovat se na ně.

Taktika je založena na rozhodování *v kontextu* války, zatímco rozhodování *o kontextu* války je definičním prvkem strategie. Strategie tedy není pouze taktikou povýšenou na vyšší úroveň; jedná se o odlišný druh činnosti s odlišnou logikou propojování cílů a prostředků. Podle Dolmana jsou dokonce strategie a taktika teoreticky opačné koncepce, ačkoliv vždy neoddělitelně spjaté. Spojovacím prvkem globální a vojenské strategie na jedné straně a taktiky na straně druhé je operační strategie.¹⁵² Pokud by funkce taktiky (zničení protivníka) nebyla směrem k vojenské strategii filtrována operačním cílem (jímž je ovládnutí média – prostředí), logika taktického vítězství by převládala nad logikou operačních a strategických cílů; měřítkem úspěchu ve válce by se staly poměry ztrát mezi protivníky (*body-count wars*).

Manipulací struktur (pravidla, procedury, agendy, očekávání a další) stratég usiluje o rozšíření škály dostupných možností, voleb, protože čím rozsáhlejší je množina alternativ, tím je moc aktéra větší. Rozhodnutí стратега vedou nejenom k rozšiřování možností voleb jeho samotného, ale i protivníka tak, aby se zvýšila pravděpodobnost výhodného pokračování střetu. Příkladem disfunkční strategie je spojenecké uspořádání v Evropě v předvečer první světové války, kdy pevné závazky ke konkrétním akcím v určité situaci zbavily všechny strany možnosti volby a ze strategií učinily pouhý mechanismus. Naopak taktik usiluje o redukcii protivnickových možností až na jedinou: kapitulaci.¹⁵³

Taktik se musí pohybovat v rámci pravidel hry, která mu diktuje nejenom struktura této hry, ale také politika skrze strategii (například zakázané nástroje vedení boje: bombardování civilistů, použití otravných plynů atd.). Strategie představuje nikdy nekončící sekvenci rozhodnutí, přičemž podrobná znalost těchto rozhodnutí je podmínkou nejenom pro pochopení aktuálního stavu hry a jeho interpretaci, ale i pro predikci jejího budoucího vývoje. Nicméně chápat budoucnost pouze jako pouhé protažení trendů současnosti je chybné, protože výsledná představa bude pouhým pokračováním současnosti opomíjejícím vliv intervenujících proměnných. Historie je vždy myšlenkový konstrukt a jako takový podléhá permanentní reinterpetaci – je mobilizována (manipulována) stratégem na podporu měnících se záměrů. Budoucnost, o jejíž utváření stratég usiluje, bude ve stejné míře výsledkem událostí a vnímání událostí, které se již staly, jakož i rozhodnutí a činů, které se teprve stanou.¹⁵⁴ Stratég, chce-li být úspěšný, musí také mít schopnost manipulovat s obecným vnímáním pravidel, norem a ostatních normativních limitů, které vymezují jednak přípustné jednání, jednak chápání toho, jak nejlépe danou věc učinit.

Významným Dolmanovým příspěvkem je zahrnutí teorie chaosu a komplexnosti do strategického myšlení. Základním poznatkem teorie chaosu je, že i ta nejmenší akce může

¹⁵² Tamtéž s. 2–15.

¹⁵³ Tamtéž s. 36–43.

¹⁵⁴ Tamtéž s. 61–74.

při průchodu systémem vyvolat mimořádně silnou a zcela nepředvídatelnou ozvěnu (známá metafora o mávnutí motýlích křídel, které na druhé straně Země vyvolá hurikán). Tím překonává představu o linearitě výstupu, který je přiměřený velikosti vstupu (tzn. že jen silný vstup vygeneruje silný výstup), a nahrazuje ji tvrzením, že všechny společenské systémy jsou nelineární, a v důsledku tedy nepředvídatelné. Tím vyvrací racionalistický/pozitivistický přístup k poznání, který předpokládal, že svět je založen na zákonech a principech, jejichž identifikace a změření nám umožní spolehlivě predikovat budoucnost. Teorie komplexnosti navazuje na teorii chaosu, překračuje její zaměření na studium chaosu jako nepředvídatelné síly a snaží se pochopit *strukturu* chaosu.¹⁵⁵

Z kvantové fyziky přebírá Dolman poznatek, že jevy mohou být poznány pouze přibližně, nikoliv absolutně, což nás nutí spokojit se s poznáním světa pouze na úrovni pravděpodobností, nikoliv jistot. Co se týká budoucnosti, každý náš pokus určit pravděpodobnost, že nastane nějaká situace, tuto pravděpodobnost ovlivňuje, čímž je popřeno newtoniánské přesvědčení, že jevy existují nezávisle na našem zkoumání a měření, že analytik je objektivní a nezúčastněný. Pro стратега z toho plyne, že pečlivé studium zprůměrovaných charakteristik individuálního chování může poskytnout dostatečně přesnou představu o budoucím chování skupiny individuí (ačkoliv predikce chování samotných individuí tvořících skupinu je vyloučena). Vzhledem k tomu, že jednání skupiny je na rozdíl od jednání jedince předvídatelné, zdrojem poznání pro стратега jsou opakující se vzorce obsažené v jednání, nikoliv jednání samotné. Strateg tedy nemusí vědět, které letadlo zasáhne daný cíl, ale poučen minulostí dokáže předvídat, kolik letadel je ke splnění zadání třeba. Jeho úkolem je vést vojenské záležitosti tak, aby taktický výsledek války, a ještě více individuální bitvy, nebyl pro strategický úspěch (pokračování výhodného stavu) rozhodující.

Strateg musí usilovat o získání co největšího množství informací v rozumném čase, nicméně nesmí předpokládat, že získá dokonalý obraz světa. Naše tvorba strategie, uvažování o ní, předpoklady, protivníková odpověď na ni, to vše strategii mění, nezřídka nepředvídaným směrem. Strategieva manipulace strukturou a pravidly vychází pouze z předpokladů: strateg neví jistě, zda udělený impuls přinese po průchodu komplexním systémem právě ten výstup, který očekával. Proto jeho cílem není nějaký specifický výsledek, ale zvýšení pravděpodobnosti nastolení/trvání výhodné situace. Zmiňovaným komplexním systémem teorie komplexnosti rozumí vysoký počet nezávislých komponent navzájem působících v rámci početných vztahů (tvořících síť) upravovaných pravidly, přičemž na úrovni systému je patrné chování, které je odlišné od prostého součtu chování jednotek. Bohatost soutěživých a spolupracujících vztahů umožňuje systému spontánní a kontinuální sebeorganizaci (skrze organizaci a reorganizaci), jejímž výsledkem je dynamické přizpůsobování systému, dynamická stabilita. Vzniká tak komplexní adaptivní systém, jehož typickým představitelem je lidská společnost. Teorie komplexnosti rozlišuje dvě ideální podoby struktury: úplný chaos a dokonalý řád. Mezi nimi je rovnovážný bod charakteristický určitým řádem: hrana chaosu, která se nachází mezi strnulým řádem neumožňujícím změnu a chaosem.¹⁵⁶

Strateg si musí být vědom, jakým způsobem dochází k vývoji a změnám, aby mohl do struktury své strategie včlenit schopnost přizpůsobení. Odhalení změny a práce s ní (její přijetí, manipulace, odmítnutí) vyžadují schopnost učení z minulých zkušeností se změnami. Předpokladem adaptace je tedy existence zpětné vazby, což je rozdíl mezi původní představou, jaký svět

¹⁵⁵ Tamtéž s. 90–95.

¹⁵⁶ Tamtéž s. 100–111.

bude, a tím, čím se po akci svět skutečně stal. Systémy náročné na kontrolu situace v reálném čase musejí obsahovat vedle zpětné navíc i dopřednou vazbu (*feedforward*) založenou na analýze vstupů umožňující adaptaci ještě předtím, než je vygenerován výstup. Dopředná vazba dovoluje analyzovat (ne)výhody akce dříve, než je uskutečněna.

Stratég tvoří strategii tak, aby se co nejvíce překvapení stalo příležitostí: musí být schopen těžit z nových technologií, aliancí, sérií taktických vítězství i porážek. Materií stratéga tak není to, co je, nýbrž to, co není: pohybuje se v říši změny, v níž manipuluje hranicemi a pravidly soutěže a mění je dle svých potřeb. Pro strategii jsou podle Dolmana změna a překvapení natolik důležité, že by mohly být považovány za trvalé principy války. Genialita stratéga spočívá v tom, že rozpozná nové možnosti dříve než protivník a lépe využívá frikci války. Přitom však neusiluje o maximální utajení, místo toho preferuje co nejintenzivnější tok informací mezi všemi stranami, protože přehled nad obsahem informačních toků směřujících k protivníkovi výrazně zvyšuje úspěšnost odhadu protivnickovy reakce.¹⁵⁷

Podle Dolmana by měla být strategie se strukturou komplexního adaptivního systému tvořena podle čtyř principů:

- maximalizace počtu uzlů (tzn. rozmělnění skupinových aktérů na menší); čím více jich je, tím adaptabilnější a flexibilnější je síť a tím lépe je možné předvídat agregované reakce na změnu;
- maximalizace vazeb, která umožňuje šíření dobrých a odstranění špatných praktik ze systému;
- maximalizace volnosti aktérů na velení při volbě reakce;
- minimalizace kontroly podřízených aktérů nadřízenými, která brání zahlcení stratéga podružnostmi.

Aktéři musejí mít volnost v jednání omezenou pouze obecnými pravidly. Díky tomu budou moci na své úrovni dosahovat větší efektivity. Zpracovávání stejných informací různými aktéry zvyšuje pravděpodobnost, že informace bude některým z nich správně interpretována a tato interpretace předána ostatním. Síla síťového přístupu proto spočívá nikoliv v tom, že jedna interpretace je dokonale a rychle předána všem aktérům, ale že nezávislí aktéři po samostatném zpracování informace nabízejí velké množství možných řešení. Stratég tak získává řadu pohledů, které využívá k vytvoření rámce, v němž taktičtí aktéři nejlépe naplňují cíl strategie: pokračující výhodu.

Strategie vycházející z řady perspektiv by, ve snaze maximalizovat adaptabilitu, měla zajistit co největší rozptýlení správných informací v systému. Vytvořením podmínek pro maximalizaci interakce a soutěže aktérů s minimální mírou centralizovaného řízení by strategie měla podpořit vznik soutěživého trhu myšlenek. Odstranění překážek pro volné vyjadřování postojů a zájmů aktérů by mělo nastolit vhodné podmínky pro spontánní tvorbu hierarchické organizace složené z několika úrovní, která by poskytovala výhody komplexního systému. Strategií prosazená pravidla by měla udržovat strukturu na pomezí mezi stagnací dokonalého řádu a chaosem.

Podle Dolmana je strategie jako umění: je originální, zabývá se hledáním a rozvojem nových pohledů a způsobů myšlení. Její výsledky jsou překvapující. Naproti tomu taktika je spíše řemeslem, které předpokládá zručnost získanou cvičením a praxí. Zatímco taktice je možné se naučit jako řemeslu, pro strategii je třeba vrozeného talentu. Avšak talent, aby se rozvinul, vyžaduje vzdělání.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Tamtéž s. 119–131.

¹⁵⁸ Tamtéž s. 179–193.

Paradoxní logika strategie

Edward Luttwak ve své knize *Strategy – The Logic of War and Peace* přišel s tvrzením, že všechny formy války, stejně jako antagonistické politické a ekonomické chování států v čase míru se vyznačují stejnou univerzální *paradoxní* logikou. Její podstatu vyjadřuje římské přísloví *si vis pacem, para bellum*, chceš-li mír, připravuj válku, které říká, že pokud chceme A, musíme usilovat o Z, tedy o jeho opak. Tato absurdní rada dává smysl pouze v oblasti strategie, kterou Luttwak rozumí utváření a důsledky lidských vztahů v kontextu panujícího nebo potenciálního ozbrojeného konfliktu. Paradoxní logika je popřením běžné lineární logiky, její působení obrací výsledky předpokládané lineární logikou, v extrémním případě až v protiklad, čímž akci postavenou na lineární logice mění v neúspěch. Může-li být útok veden dvěma cestami, potom ta široká, přímá a pevná je špatná, zatímco úzká, klikatá a nezpevněná je dobrá, protože nepřítel bude v souladu s lineární logikou předpokládat, že pro útok bude využita ta první, zatímco druhou bude méně chránit. Pouze ve válce je tedy něco dobré právě díky tomu, že je to špatné. Nicméně i užívání paradoxních voleb, především je-li opakované, se může stát předvídatelným.¹⁵⁹

Paradoxní logika se projevuje ve dvou dimenzích: v *horizontálním* působení protivníků, kteří se snaží čelit krokům protivníka či je zvrátit (akce a reakce protivníků), a ve *vertikální* interakci jednotlivých úrovní konfliktu (strategie) – od technické přes taktickou, operační, strategii bojiště až pro úroveň komplexní strategie. Paradoxní logika provází v horizontální dimenzi akci všemi jejími souslednými fázemi: úspěchem, kulminací, úpadkem a obratem akce v protiklad. Strategie pokrývá jak úsilí o odvrácení války, tak i její vedení. Do horizontální interakce vstupují na technické (vertikální) úrovni jednotlivé zbraně (například protitanková raketa a tank), na taktické jednotky, které přímo proti sobě bojují, operační úroveň zahrnuje bitvy v jejich dynamické celistvosti, bitvy jakožto střety různých typů jednotek a jejich taktik. Úroveň strategie bojiště dává do souvislosti geografický prostor a vojenskou sílu, přičemž politický a ekonomický charakter území jsou opomenuty.

V protikladu k Dolmanovi Luttwak tvrdí, že stejná logika působí na všech úrovních strategie, přičemž se mění pouze předmět, na který působí. Těchto pět úrovní strategie je sice uspořádáno hierarchicky, nicméně výsledky nejsou dosahovány jednosměrně od nejnižší k nejvyšší úrovni, avšak v rámci interakcí všech úrovní. Úrovně strategie směrem vzhůru ve vertikální dimenzi ke globální strategii pokrývají stále širší geografický prostor a stále více proměnných. Obrázek poskytovaný každou úrovní je jiný, směrem ke globální strategii pozorujeme více souvislostí, nicméně každá úroveň je důležitá. Vertikální interakce mezi úrovněmi jsou ovlivňovány paradoxní logikou působící na každé horizontální dimenzi (akce a reakce), čímž činí strategické fenomény obtížně predikovatelnými. Například: pokud se na bojišti objeví nová zbraň, odpověď nemusí přijít na technické úrovni (zavedení technického prostředku), ale může se jí stát změna taktiky, což zase může přimět protivníka k reakci na operační úrovni.¹⁶⁰

Luttwak nabízí svoji teorii jako nástroj k harmonizaci všech úrovní a dimenzí strategie, jejichž komplexnost a dále nutnost anticipovat protivníkovy reakce činí ze strategie složitou záležitost. Paradoxní logika se uplatňuje ve válečných i konfliktních mírových vztazích národních vůdců

¹⁵⁹ LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition.* The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001, s. 1–3.

¹⁶⁰ Tamtéž s. xi–xii, 14, 86–89, 137–138.

a vlád, přestože si toho nemusí být vědomi. Jelikož pouze zdánlivě nesoudržná a protichůdná politika může být schopna čelit účinkům paradoxní logiky a nastolit harmonii v obou dimenzích, je v demokratických zemích obtížné pro strategii odporující měřítkům lineární logiky „zdravého rozumu“ nalézt politickou a veřejnou podporu. Kvůli omezenému prostoru pro paradoxní akce se proto demokracie nemohou spoléhat na manévr a vítězství pomocí vyčerpání nepřítele, což předpokládá dosažení převahy v mobilizovaných zdrojích. Avšak stejně jako zákony fyziky platí pro všechny bez ohledu na to, zda je znají, i strategická logika ovlivňuje vedení států, přestože o strategii nic neví: důsledky toho, co činí, jsou předurčeny paradoxní logikou mařící očekávanou kontinuitu a lineární vývoj.¹⁶¹

Veškeré aktivity spadající pod strategii jsou komplikovány tím, že jsou vedeny vůči protivníkovi, který není pasivní, ale reaguje: užívá svoji vlastní sílu, zbraně, vůli a mysl. Jeho schopnost reagovat může snížit překvapení, k jehož dosažení slouží využívání paradoxních voleb. V okamžiku, kdy je protivník překvapen natolik, že ztrácí schopnost reagovat a stává se pouhým souborem pasivních cílů, je strategické jednání s paradoxní logikou v daném čase a prostoru nahrazeno pouhou jednoduchou správou. Logikou střetu se stává lineární logika průmyslové produkce s běžnými kritérii výrobní efektivity. Za každou paradoxní volbu učiněnou s cílem získat výhodu se ovšem platí – větší či menší ztrátou síly. Právě ztráta síly je charakteristickým prvkem manévru: formy paradoxní akce snažící se obejít protivníkovy silné stránky a využít jeho slabiny. Vedle manévru slouží k získání výhody i další paradoxní volby: utajení a klamání. Klamání však vyžaduje odvedení lidských a materiálních zdrojů z klíčových aktivit, čímž snižuje bojový potenciál. Dovedena do extrému mohou klamná opatření vyčerpat hlavní strategické aktivity natolik, že způsobí jejich neúspěch. Ačkoliv nepřítel bude překvapen, paradoxní logika změní úspěch v porážku. Zatímco ztráta určité části síly je jistá, úspěšné překvapení nikoliv, a proto s sebou paradoxní akce nesou větší či menší riziko.

Jiným druhem rizika je organizační riziko, které roste s tím, jak se plány a akce odklánějí od nejjednodušších postupů. Organizační riziko neplyne z reakcí protivníka, ale z vlastních chyb, nedorozumění, zdržení a z mechanických selhání. Úměrně snaze snížit očekávaná bojová rizika nějakou paradoxní akcí – manévrem, utajením, klamem – roste složitost akce a tím i organizační riziko. Tření, průvodní jev každého pohybujícího se mechanismu, je u strategické akce v důsledku její mimořádné složitosti natolik vysoké, že přirozeným stavem vojenských sil jakékoliv velikosti je paralyzovaná nehybnost. Každá součást komplikovaného stroje se může porouchat a přitom naplnění plánu závisí na perfektním fungování všech složek. Navíc souhrn frikcí je více než jejich pouhý součet, protože spolu reagují a násobí se. Lze očekávat, že protivník bude, s cílem oslabit akci, usilovat o zvýšení tření. Výhody překvapení jsou tak snižovány jak ztrátou bojového potenciálu, tak růstem organizačních rizik. Nejvíce může získat použitím paradoxních akcí a technik materiálově slabší strana, která se obává přímé konfrontace síly, přestože vedou k dalším ztrátám síly.

Přirozenou tendenci přeměny v protiklad lze zvrátit pouze permanentním úsilím. Jenom tak se vítězství, například ve formě rychlého postupu při bleskové válce, po dosažení kulminčního bodu nezmění v porážku způsobenou logistickými problémy a vyčerpáním vojsk. Vítězící armáda musí s rostoucím úspěchem zvyšovat svoje úsilí jenom proto, aby udržela své zisky. Zatímco vítězství potvrzuje procedury, strukturu, taktiku a metody vítězné armády,

¹⁶¹ Tamtéž s. 50, 57, 258–261.

ať již stály za úspěchem či jej bylo dosaženo spíše jim navzdory, porážka motivuje k analýze a transformaci.

V dynamickém kontextu války může docházet k neustálému přelévání vítězství a porážky mezi stranami: poražený může využít výhody taktické obrany natolik dobře, že začne porážet úspěchem vyčerpaného protivníka. K oddálení kulminačního bodu a zvratu je třeba obnovovat útočnou energii odpočinkem a střídáním vojsk, zajistit dostatečné zásobování, nastolit bezpečnost na dobytém území, přezkoumávat používané taktiky a metody a upravovat je tak, aby je nepřítel nemohl svojí reakcí učinit neúčinnými. Negativní důsledky přílišné expanze se neomezují pouze na rozsáhlá bojiště s dlouhými zásobovacími liniemi, ale objevují se všude tam, kde aktivity trvají dostatečně dlouho na to, aby tah jedné strany mohl následovat protitah protivníka.

Střídání akce a reakce se objevuje na *technické úrovni* strategie ve formě nových zbraní a válečných prostředků a opatření proti nim. Přitom protivník bude nejvíce zdrojů a úsilí nasazovat proti těm zbraním, které považuje za nejnebezpečnější. Paradoxně zbraně považované za méně nebezpečné si tak mohou déle zachovávat účinnost. Reakce přirozeně nemusejí přijít v technické rovině strategie, ale i ve formě taktiky, změněných operačních metod atd. Jako každá akce se tedy i inovace pohybují po křivce, na jejímž vrcholu je kulminační bod úspěchu, po jehož dosažení efektivita klesá. Ačkoliv zpočátku jsou nejefektivnější vysoce specializované prostředky, jsou zároveň nezranitelnější protiopatřeními, s nimiž se vyrovnávají mnohem obtížněji než prostředky schopné plnit širší škálu úkolů. Přitažlivost vysoce specializovaných zbraní (například pěchotní protitankové rakety) spočívá v tom, že zdánlivě nabízejí levný způsob, jak čelit drahým univerzálním zbraním (tank). Ovšem snadná překonatelnost specializovaných zbraní a opatření je činí neúčinnými a tím ruší veškerou výhodu nižších pořizovacích nákladů. Předpoklad, že čím silnější je podnět, tím výraznější bude i snaha mu čelit, se vedle technické uplatňuje i na ostatních úrovních strategie, ve válce i v míru.¹⁶²

Podoba války na *operační úrovni* se odvíjí od převažujícího *stylu války*, který se u každého státu nachází někde mezi dvěma krajními body škály: opotřebováváním a manévrem. Opotřebovávací válka je vedena průmyslovými metodami, kumulativním ničením podle lineární logiky, protože nepřítel není schopen účinné reakce. Čím více se válka blíží k ideálnímu bodu opotřebovávací války založené na prostém rutinním opakování ověřených postupů, tím více je operační úroveň pouhým součtem taktických částí. Umění války je nahrazeno procesem. Protipól opotřebovávání – manévr – nemá za hlavní cíl zničení fyzické podstaty protivníka, ale usiluje o jeho paralýzu vyvoláním rozvratu jednoho či více klíčových systémů (vedení a řízení, logistika, metody vedení války, konkrétní technický systém – například radar apod.). Podstatou manévru je obejít protivníkových silných stránek a napadení jeho slabín (fyzických, psychických, technických nebo organizačních) s využitím vlastních relativně silných stránek. Přestože manévr nabízí slabší straně dosažení výsledků, které jsou ve výrazném nepoměru k použitým silám a zdrojům, mnohem silnější působení paradoxní logiky může snadno vyústit v úplné selhání. Opotřebovávání je způsob válčení vyžadující zaplacení plné ceny ve zdrojích, ale s nízkým rizikem, zatímco manévr může být proveden s nižšími náklady, avšak za mnohem vyššího rizika. V praxi se nikdy nesetkáme s ideální podobou: skutečné styly válčení jsou vždy kombinací obojího. Zatímco aktéři, kteří se považují za silnější, preferují obvykle spolehlivé opotřebovávací metody (frontová ofenziva, systematické bombardování

¹⁶² Tamtéž s. 3–36.

apod.), slabší aktéři inklinují k metodám manévru (bleskové válce, guerille a dalším). A podle tohoto vnímání vlastní síly budují všechny země své ozbrojené síly v době míru. Vzhledem k závislosti manévru na informacích se země spoléhající na manévr mnohem více snaží porozumět svému protivníkovi.

Ačkoliv jsou národní styly dostatečně stabilní na to, aby byly definovány, nejsou zdaleka permanentní a prostupují všemi úrovněmi strategie. Jednotné a všezahrnující cíle a metody z úrovně komplexní strategie procházejí hierarchií úrovní, rozpadají se na stále specifitější operační, taktické a bojištné (*theater*) metody a cíle.¹⁶³

Komplexní strategie, což je úroveň, na níž interakce nižších – vojenských – úrovní přináší konečné výsledky, ukazuje, že paradoxní logika je neustále přítomna i v mezinárodní politice. Přirozeně zde existuje permanentní ovlivňování i směrem dolů ve vertikální dimenzi: od dění v mezinárodní politice k vojenské sféře. Horizontální dimenze je na této úrovni tvořena vztahy mezi státy. Na rovině komplexní strategie je nejvíce patrný nesoulad mezi paradoxní logikou strategie a lineární logikou „zdravého rozumu“, podle níž jsou v politickém procesu určovány národní zájmy a cíle. Ozbrojené síly v době míru slouží především k odrazování protivníků od kroků, které jsou chápány jako škodlivé (pomocí hrozby trestu či upření nadějí na zisk), a k jejich přesvědčování ke krokům, které jsou považovány za žádoucí. V obojím hraje roli nejenom kvantita a kvalita ozbrojených sil, jejich schopnost způsobit neakceptovatelné škody, ale i předpokládaná ochota je užít k prosazení vlastních cílů.

Pokud se mezi úrovněmi strategie nepodaří vytvořit harmonii, i úspěch na jedné úrovni může být zcela vymazán neúspěchem na úrovni vyšší. Nastane-li disharmonie mezi vertikální dimenzí (například taktická vítězství USA nad Severovietnamci) a horizontální dimenzí (zbavení americké vlády podpory spojenců a veřejného mínění skrze diplomacii a propagandu, tzn. politiku), vertikální úspěch má mnohem ničivější důsledky, protože působí přímo na úrovni hierarchické nadřazené globální strategie. Spojí-li se ve válce převaha vojenská s diplomatickou, stává se z boje jednostranný postup vůči nepříteli, který stěží dokáže reagovat. Paradoxní logika tím ztrácí část své síly, ale nemizí úplně.¹⁶⁴

V Luttwakově pojetí jsou válka a strategie duel, souboj vůlí vedený materiálními a lidskými prostředky, v němž vítězí ten, kdo dokáže reagovat pružněji, má větší přehled o situaci, zabráni zahlcení informacemi, dokáže přesněji predikovat oponentovy kroky, má kvantitativní a kvalitativní převahu, dokáže využít nepřátelské slabiny (i opotřebovávání je využitím zdrojové slabosti) a je schopen využít účinků paradoxní logiky na lineárně uvažujícího nepřítele. Strategie nesmí být v průběhu střetu neměnná, každá akce vyvolává reakci, kterou je třeba předvídat. Luttwakova paradoxní logika je racionální, a proto je tím, co se běžně označuje za „logiku“. Nekončí však konstatováním lineární logiky, že krok A povede k přímo úměrnému výsledku B, ale snaží se předvídat oponentovu racionální reakci na A, hledá nejvhodnější reakci na tuto reakci atd. Statický pohled tak nahrazuje permanentní dynamickou interakcí. Slabinou jeho přístupu je, že většinu akčně reakčních souvislostí lze pozorovat až zpětně, což snižuje schopnost predikce.

¹⁶³ Tamtéž s. 112–119, 131.

¹⁶⁴ Tamtéž s. 207–257.

Válka jako pokračování politiky a přeměna války v mír

Princip „*válka je nástrojem politiky*“ si zaslouží bližší pozornost nejenom proto, že je pro strategii zcela zásadní, ale také kvůli skutečnosti, že častým opakováním se z něj stalo klišé a význam těchto slov se do značné míry ztratil. Podle Edwarda Luttwaka je válka funkční nástroj schopný řešit politické konflikty a nastolit mír, avšak pouze za předpokladu, že válečný střet bude ukončen až po dosažení kulminační fáze násilí, která vytvoří podmínky pro dlouhodobé mírové uspořádání. Spotřebováváním a ničením materiálních i morálních zdrojů, potřebných pro pokračování války, válka brání svému pokračování. Válka přináší mír skrze úplné vítězství jedné strany, vyčerpání obou stran nebo vyvolá společensko-ekonomickou transformaci, která vyřeší příčiny války.

Od vzniku OSN se však prosadila snaha přerušit války mezi slabšími státy vnějším zásahem, a to co nejdříve po vypuknutí. Dohodnutá příměří jsou oběma stranami využívána jako období posilování bojových kapacit a přípravy na pokračování války. A jelikož většina příměří není následována mírovou smlouvou, ve svém důsledku válku prodlužují a zvyšují utrpení, protože chrání slabší stranu před uznáním porážky a přijetím ústupků. Vměšování supermoci již není na rozdíl od doby studené války ospravedlněno snahou zabránit eskalaci konfliktu mezi bloky. Pokračování intervencionismu v dnešním mezinárodněbezpečnostním uspořádání je především reakcí na tlak občanů-diváků citově zasažených krutými výjevy války zprostředkovanými médii.

Státy intervenují do cizích konfliktů především nepřímo pod záštitou multilaterálních organizací, nejčastěji OSN. Přítomnost sil na udržování míru na jedné straně mění chování obyvatel, kteří nesledují přirozený instinkt odejít z oblasti konfliktu a rozptýlit se a zůstávají v nebezpečném prostředí, na druhé straně však tyto jednotky nejsou schopny civilisty ochránit. Vojenské organizace, především NATO, by byly schopné přerušit násilí. I když by tím stejně jako u nuceného příměří prodloužily období války, mohly by alespoň účinně chránit civilisty – pouze však za podmínky, že by byly ochotné akceptovat rizika spojená s bojem, což se neděje.

Za destruktivní považuje Luttwak i působení humanitárních organizací provozujících uprchlické tábory. Ačkoliv jsou tato zařízení podle západních kritérií velmi primitivní, v místech, kde působí, nabízejí uprchlíkům vyšší životní úroveň, než na kterou byli zvyklí: pravidelnou a bezpracnou stravu, lékařskou péči a vzdělání. Tato koncentrace národnostních menšin, například Palestinců v Libanonu, Sýrii, Jordánsku, Gaze a na Západním břehu Jordánu, brání integraci uprchlíků do jiných společenství a je základnou radikálů. Izolace uprchlíků, jejich vytržení z normálních společenských a pracovních vztahů má za následek petrifikaci revanšismu, která překáží ukončení konfliktu.

V důsledku toho, že nevládní organizace jsou jednak bezbranné, jednak se snaží být zadobře se všemi stranami konfliktu, jsou jejich zařízení a poskytovaná pomoc dostupné i pro bojovníky. Tato zvláštní forma materiální pomoci oddaluje vyčerpání jedné ze stran, které by ji donutilo akceptovat porážku.

Vnější intervence blokují transformační působení jak rozhodného vítězství, tak bojového vyčerpání. V zájmu ochrany trpících lidí tak v řadě případů není intervence, ale naopak zdrženlivost. Koncepce OSN pro poskytování podpory uprchlíkům by měla být změněna tak, aby pouze krátkodobá pomoc byla rychle následována repatriací, rozptýlením v populaci, nebo emigrací. Pouze tak bude moci válka plnit svoji skutečnou funkci, jíž je nastolení míru.¹⁶⁵

¹⁶⁵ LUTTWAK, Edward N. *Give War a Chance*. Foreign Affairs, roč. 78, č. 4, červenec–srpen 1999, s. 36–44.

Stejně jako paradoxní logika způsobuje přeměnu války v mír, její působení může přeměnit i mír ve válku: mír uvolňuje prostor pro působení demografických, kulturních, ekonomických a společenských změn, které narušují rovnováhu sil dříve udržující mír, protože mírový pokrok zvyšuje nesymetricky válečné schopnosti států a současně vytváří příležitosti pro úspěšnou válku. Jedinou výjimkou jsou demografické změny vyvolávající ve společnosti averzi k válečným ztrátám. Úpadek podpory vojenských angažmá není zapříčiněn ani demokratickými principy řízení společnosti, ani televizním pokrytím, ale snižováním počtu dětí v rodinách, které vede k vyšší koncentraci citových investic rodiny do každého dítěte. Nový demografický kontext dovedený do důsledků znamená, že žádná země s nízkou porodností nemůže hrát klasickou roli velmoci intervenující dle svého uvážení v cizích zemích s cílem prosadit své jiné než životní zájmy, přestože má stále fyzické atributy vojenské síly.¹⁶⁶

Intervence se proto orientují (někdy dokonce zcela omezují) na bombardovací kampaň. Zásah NATO proti Srbsku na pomoc Kosovu Luttwak označuje za první posthrdinnou válku: zvolený způsob intervence, tzn. bezpečné, ale málo účinné letecké bombardování z velké výšky, nadřadil ochranu života vojáků nad záchranu albánských životů, které byly ničeny srbskými jednotkami bez ohledu na kontrolu vzdušného prostoru silami NATO. Kosovský případ ukazuje, nakolik omezený manévrovací prostor vlád ve věku globálního mediálního pokrytí limituje prosazení cílů humanitární, ale šířeji i jakékoliv jiné vojenské akce.¹⁶⁷ Klíčovou slabinou ryze bombardovací kampaně je, že protivníkovi nelze fyzicky vnutit vlastní podmínky, protože on sám musí akceptovat svoji porážku. To je přitom výsledkem politického procesu, v němž je bombardování pouze jedním z mnoha faktorů. Všeobecnému rozpoznání posthrdinné reality brání zavedené stereotypy, institucionální kultury a byrokratické zájmy na co nejvyšším rozpočtu. Předpoklad, že tolerance ke ztrátám je funkcí důležitosti daného boje – tzn. výsledkem racionální kalkulace zisků a nákladů, je pouhou racionalizací.¹⁶⁸

Konvenční chápání strategie

Příkladem konvenčnějšího přístupu k obecné teorii strategie je strategický model *U. S. Army War College* vycházející z díla Arthura F. Lykkeho. Podle něj se strategie zabývá tím, jakým způsobem politické vedení země užívá dostupnou moc (nástroje či zdroje) státu ke kontrole okolností a geografických oblastí při plnění cílů, které podporují státní zájmy. Poskytuje vodítka pro užití moci za účelem donucení nebo přesvědčení protivníka. Strategie upravuje dlouhodobý, ozbrojený i neozbrojený konflikt mezi národy. Teorie strategie stojí na několika premisách. Za prvé, strategie je proaktivní a stojí na předvídání: usiluje o získání kontroly nad prostředím, není reakcí. Za druhé, stratég musí znát konečný stav, který má být vytvořen, a kontext, aby mohl strategii správně nastavit. Tento konečný stav je definován skrze zájmy, jimiž může být přežití, ekonomický blahobyt atd. Směřování strategie ke konečnému bodu je zásadním rozdílem této teorie strategie ve srovnání s pojetím E. Dolmana. Za třetí, strategie musí nalézt správnou rovnováhu mezi zamýšlenými cíli, metodami jejich dosažení a dostupnými zdroji. Za čtvrté, politický záměr musí strategii dominovat, jelikož vytváří účel,

¹⁶⁶ LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition.* The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001, s. 67–68, 71, 73–74.

¹⁶⁷ LUTTWAK, Edward N. *Give War a Chance.* Foreign Affairs, roč. 78, č. 4, červenc–srpen 1999, s. 36–44.

¹⁶⁸ LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition.* The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001, s. 74, 77, 80.

poskytuje směr a ospravedlnění akcí zakotvených ve strategii. Za páté, strategie je hierarchická: globální strategie vytváří široký rámec pro vojenskou a další strategie, přičemž všechny podřízené strategie musejí respektovat jí definované cíle, postupy a zdroje a přispívat k jejich prosazení. Strategie se od operační činnosti a taktiky liší funkčním, časovým a geografickým rozsahem, který má nejšířší, přestože pokrok v dopravě a komunikacích může způsobit časový a/nebo prostorový souběh všech tří úrovní. Za šesté, strategie je komplexní: musí brát v úvahu celý kontext strategického prostředí. Za sedmé, strategie musí být tvořena na základě pečlivé analýzy, jejímž cílem je odhalit všechny relevantní faktory. Za osmé, každá strategie může selhat. Respektování těchto premis však riziko snižuje.

Podle Lykkeho je strategie tvořena cíli, způsoby dosažení cílů a zdroji, které musejí být v rovnováze. Úměrně nevyváženosti těchto tří pilířů rostou rizika selhání strategie, a proto je přípustná jenom taková, která představuje pro stát akceptovatelné riziko. U každé strategie je podle něj třeba testovat tři ukazatele: vhodnost (povede její realizace ke kýženému účinku?), proveditelnost (může být akce provedena s dostupnými prostředky?) a přijatelnost (je předpokládaná cena ospravedlnitelná hodnotou kýženého účinku?).¹⁶⁹ Lykke, na rozdíl od Dolmana a podobně jako Luttwak, chápe strategii a taktiku nikoliv jako jin a jang, ale spíše jako kontinuum, jako činnost řízenou stejnou logikou, pouze s jiným časovým, funkčním a geografickým rámcem.

Podle Ruperta Smithe tvorba strategie začíná otázkou, jaké jsou zamýšlené výsledky, a pokračuje tématy vztahujícími se ke koncepční a praktické stránce strategie. Podmínkou úspěchu je soudržnost všech odpovědí a také mezi strategickou, operační a taktickou úrovní. Na každé úrovni jsou dostupné jiné prostředky, a proto pro plnění různých úkolů jsou jednotlivé úrovně nestejně vhodné. Při bojové aktivitě je důležitější než celkové množství nasazených sil jejich hustota, jinými slovy koncentrace v klíčovém bodě. Technologický pokrok je sice významný, nicméně je třeba mít na paměti, že každá inovace vyvolá odpověď protivníka, který se přizpůsobí naší technologii a použije ji proti nám. Permanentní *cyklus* inovace a adaptace musí být sladěn s *úrovní a hustotou* do jednoho harmonického celku. Použití síly vychází z pečlivé analýzy toho, co je možné v konkrétním kontextu silou dosáhnout. Válka je soubojem vůlí, a proto veškeré válečné úsilí musí směřovat k naplnění strategického záměru: ovlivnění myšlení a vůle lidí; získání „srdcí a myslí“ není pouze podpůrnou aktivitou, ale principem determinujícím způsob použití síly. Tento cíl se nemění ani ve střetu s nestátním aktérem, jelikož i on je více či méně závislý na lidech.

Ve válce vůlí hrají velkou roli zákony a média. Pouze komunikace skrze média učiní taktický úspěch všeobecně přijatým faktem. James Gow k tomu dodává, že dnes jsme svědky vzájemné provázanosti strategie, zákonů a politiky, přičemž jedno transformuje druhé a měnící se kontext vyvolává tlak na změnu všech. Společně s bojem o vůli lidí zprostředkovaným médii tato skutečnost vytváří soutěž ještě komplexnější.¹⁷⁰

¹⁶⁹ YARGER, Harry R. *Toward a Theory of Strategy: Art Lykke and the Army War College Strategy Model*, s. 107–112. In Bartholomees, Jeffrey B., Jr. (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 107–113.

¹⁷⁰ GOW, James. *The New Clausewitz? War, Force, Art and Utility – Rupert Smith on 21st Century Strategy, Operations and Tactics in a Comprehensive Context*, s. 1164–1169. *The Journal of Strategic Studies*, roč. 29, č. 6, prosinec 2006, s. 1151–1170.

7 **Koncepce Effects-Based Operations a Network-Centric Warfare**

V posledních letech je ve strategickém diskurzu stále častěji zmiňována *koncepce Effects-Based Operations* (EBO)¹⁷¹. Americké letectvo definuje EBO jako operace plánované, vykonávané, vyhodnocované a přizpůsobované k ovlivňování či změně systémů nebo schopností s cílem dosáhnout zamýšlených výsledků.¹⁷² E. Mann, G. Endersby a T. Searle vymezují EBO jako vojenské akce a operace zaměřené na vytvoření významných a záměrných účinků (*effects*) skrze aplikaci vhodné mobility, zásobování, útoku, obrany a manévrů; EBO se zaměřuje na funkční, systémové a psychologické účinky, které následují za okamžitým fyzickým výsledkem taktické či operační události.¹⁷³ Z uvedených definic je patrné, že těžiště koncepce se nachází především na operační úrovni. Je však třeba upozornit na její logické přesahy jak do strategie, tak především do taktiky.

Na taktické úrovni může EBO představovat plánovací metodologii pro provádění operací, která propojuje národní strategii s operačními cíli skrze užití vojenských a nevojenských prostředků. Stejně tak může být využita jako nástroj pro určování priority a významu cílů na základě analýzy protivníka jako systému a jeho slabin. Na operační úrovni lze na EBO pohlížet jako na *Network-Centric Warfare* (viz níže), která konflikt chápe jako střet komplexních přizpůsobivých systémů s obtížnou predikovatelností. Na strategické úrovni lze EBO považovat za nástroj užití národní moci – politické, vojenské, ekonomické a diplomatické – proti prvkům oponentovy moci. Budeme-li na EBO pohlížet jako na způsob, kterým jsou propojovány prostředky a cíle skrze identifikaci žádoucích výsledků (nebo strategických cílů), potom se jedná o tvorbu strategie.¹⁷⁴

Přestože význam tohoto termínu lze stěží označit za ustálený, různé přístupy sdílejí základní prvky a principy. Většinová shoda panuje na tom, že *EBO je komplexní pohled na operace, myšlenkový proces*. Nejedná se tedy o novou teorii války, ale o intelektuální rámec zaměřený na zlepšené užití vojenských schopností. EBO usiluje o zahrnutí co nejširšího spektra možností, sjednocení postupu a integraci všech schopností. Přístup je zaměřen na lepší využití vztahu mezi akcí a reakcí, na pochopení vojenských a politických souvislostí taktiky, operace i strategie. *EBO prostupuje všemi úrovněmi a dimenzemi války*; integruje všechny nástroje války – politické, informační, ekonomické a kulturní, což vyžaduje náročné multidisciplinární myšlení a schopnosti. Vzhledem k tomu, že většinou existuje více cest k dosažení žádaného účinku, je třeba zvolit takovou podobu operace, která k němu směřuje nejlépe. Multidisciplinární myšlení pomáhá oslabit hranice mezi strategickou, operační a taktickou úrovní, například poznáním, že i relativně slabá taktická akce může mít významné strategické účinky. *EBO se orientuje na nastolení konečného stavu a cílů*. Přístup se snaží skloubit všechny akce tak, aby jejich účinky vedly k cílům a konečným stavům, které řeší situaci nebo konflikt uspokojivým způsobem, definovaným odpovědnými institucemi. Poté, co vojenští velitelé na základě politického zadání definují realistické cíle, jejich podřízení na všech úrovních vymezení účinky, které mají

¹⁷¹ V podstatě synonymně je používán také termín *Effects-Based Approach to Operations* (EBAO).

¹⁷² *Air Force Doctrine Document 2*, s. 13. Cit. v HUNERWADEL, J. P.: *The Effects-Based Approach to Operations. Questions and Answers*, s. 61. *Air & Space Power Journal*, roč. XX, č. 1, jaro 2006, s. 53–62.

¹⁷³ MANN, Edward, ENDERSBY, Gary, SEARLE, Tom. *Dominant Effects: Effects-Based Joint Operations*, s. 99. *Aerospace Power Journal*, roč. 15, č. 3, podzim 2001, s. 92–100.

¹⁷⁴ HO, Joshua. *The Dimensions of Effects Based Operations*, s. 169–174. *Defence Studies*, roč. 5, č. 2, červen 2005, s. 169–187.

vést k dosažení těchto cílů. *EBO usiluje o homogenní spojení plánování, provádění a hodnocení do jednoho přizpůsobivého celku.* Při redukci na pouhé plánování se ztrácí strategický prvek i předvídání protivníkových reakcí. EBO by tedy mělo zahrnovat měření pokroku směrem k vytyčeným cílům, a to při zohlednění širokého kontextu komplexních systémů.¹⁷⁵

Podmínkou efektivní implementace EBO je vlastnictví několika na sebe navazujících schopností:

- *Pokročilé a vysoce schopné senzory, které dokáží zachytit nejenom pevná, ale i mobilní a maskovaná zařízení.*
- *Efektivní práce se znalostmi: zpracování dat získaných senzory s využitím počítačového modelování na předpovědi příštích protivníkových kroků; rychlá distribuce informací v celé válečné síti.*
- *Tvorba přesných účinků skrze fyzické akce a informační operace (propaganda, psychologické operace).*¹⁷⁶

Koncepce EBO však není přijímána pouze s nadšením. Milan Vego přišel s kritikou, která se více než na teoretické konstrukce, zmíněné výše, zaměřuje na realizaci koncepce v praxi, při níž se objevují významné nedostatky a dokonce odchylky od teoretických principů. Vego považuje EBO za vedlejší produkt *Network-Centric Warfare*. Obě koncepce mají společné to, že nesdílejí Clausewitzovo pojetí přirozenosti války, na kterou pohlížejí spíše prizmatem podnikání, a jsou pevně svázány se systémovým přístupem k hodnocení situací. Podoba EBO zaváděná do praxe závisí na matematických metodách pro predikci a měření účinků, kterými se snaží posuzovat nekvantifikovatelné aspekty války. Výsledkem je nejenom posilování ne-realistických očekávání, ale i vytěsňování „umění“ ze strategie a její chápání jako čisté vědy. Tím se celý přístup podle Vega diskvalifikuje.

„Účinky“ jsou natolik nespécifické, že na rozdíl od cílů nemohou sloužit jako základ vojenského plánování. Pouze cíl může být vodítkem pro volbu správné metody a vzájemný vztah mezi jednotlivými prvky operace, jako je koncentrace, těžiště, manévr, kulminační bod apod. Předvídání účinků prvního řádu, jak to předpokládá EBO, je velmi složité, protože zpravodajci nemohou předpovědět klíčové aspekty strategického chování protivníka, a předvídání účinků druhého a třetího řádu už je prakticky vyloučené kvůli přílišnému množství proměnných. Na strategické a operační úrovni spočívá největší problém s účinky v tom, že zde jsou pro úspěch nejdůležitější nehmotné prvky (míra a pevnost veřejné podpory, pevnost aliance apod.), které nelze kvantifikovat. I když jsou při analýze preferovány kvantitativní ukazatele na úkor kvalitativních, prvně jmenované nejsou oproštěny od subjektivních zkreslení, protože se do nich také promítají politické manipulace, předsudky a zkreslený obraz nepřítele.

EBO stojí na předpokladu, že nejlepším způsobem, jak uchopit vojenskou situaci, je systémový přístup, který je založen na analýze uzlů a jejich propojení. Koncepce předpokládá, že účinek akce na uzel je více či méně lineární, může být předvídan a díky tomu lze působení na uzel přesně nastavit k vyvolání požadovaného účinku. Přestože většina stoupců EBO tvrdí opak, ve skutečnosti nezohledňují skutečnost, že protivník se nemusí chovat tak, jak předpokládají. Spoléháním na predikci založenou na předpokladu proporcionality vstupů a výstupů, byť na nejnížší možné úrovni (uzly a vazby mezi nimi tvoří systém), popírají pří-

¹⁷⁵ HUNERWADEL, J. P. *The Effects-Based Approach to Operations. Questions and Answers*, s. 54–57. *Air & Space Power Journal*, roč. XX, č. 1, jaro 2006, s. 53–62.

¹⁷⁶ HO, s. 175–181.

znivci EBO v praxi vlastní tvrzení o nepředvídatelnosti reakce na akci v rámci komplexních přizpůsobivých systémů.

Podle Vega je EBO ve své podstatě přístupem zaměřeným na výběr cílů, který je velmi úspěšný při ničení celé škály nepřátelské infrastruktury a mohl by být úspěšný i při útocích na informační systémy a sítě. Avšak na operační a strategické úrovni je již kombinace hmotných a nehmotných prvků války doplněných o působení nejistoty, frikce a nepředvídatelnosti natolik složitá, že činí tento přístup nevhodným. Taktické metody plánování a výkonu akcí nelze aplikovat na operační a strategickou úroveň, ačkoliv se tyto tři úrovně liší pouze rozsahem cíle a z toho plynoucí složitostí prostředí. Tím, že oproti zavedeným procedurám stoupenci EBO vložili mezi konkrétní a měřitelné cíle a úkoly nejednoznačné účinky *de facto* oslabili význam cílů. Vysoce komplexní a dynamickou situaci na operační a strategické úrovni nelze uměle zredukovat na šest nebo více systémů a ty dále na uzly, vazby, zranitelnost a vzájemnou závislost. Snad ještě důležitější je skutečnost, že protivník má schopnost reakce – nepředvídatelné a někdy i iracionální. Pokrok operace či kampaně nelze přesně změřit pomocí kvantitativních metod. Vega tak dospívá k závěru, že při správné aplikaci jsou tradiční rozhodovací a plánovací procesy, založené na správném načasování a sladění všech prvků moci, schopné dosahovat výsledků očekávaných od EBO.¹⁷⁷

Pro úspěšné plnění nových úkolů v současném a budoucím prostředí téměř všechny země světa přistoupily k více či méně hluboké transformaci svých ozbrojených sil zaměřené na využívání nových technologií a na efektivní působení v informačním věku. Spojené státy si jako vůdčí koncepci probíhající transformace ozbrojených sil pro bojiště 21. století zvolily koncepci *Network-Centric Warfare* (NCW)¹⁷⁸. Základním principem NCW je sběr informací, jejich rychlé zpracování, analýza, interpretace a sdílení v reálném čase mezi všemi aktéry na bojišti; NCW usiluje o zvýšení efektivnosti bojové činnosti a získání konkurenční výhody skrze rychlou distribuci informací.¹⁷⁹ Ve středu koncepce NCW je vytvoření a udržování společného operačního obrazu a decentralizace výkonu. Výhodou decentralizace je přenechání iniciativy aktérovi, který má nejlepší přehled o taktické situaci a je schopen reagovat rychle.¹⁸⁰ Dosavadní realizace má však spíše podobu vnášení nových prostředků do starých konceptů, do nezměněného řetězce hierarchického řízení, a opomíjí potenciál fundamentální změny ve vedení války.¹⁸¹ Je-li EBO koncepce s těžištěm na operační úrovni, potom

¹⁷⁷ VEGO, Milan N. *Effects-Based Operations: A Critique*, s. 51–57. Joint Force Quarterly, č. 41, 2006.

¹⁷⁸ Britové rozvíjejí velmi podobnou koncepci nazvanou *Network Enabled Capacity* (NEC), která se od amerického protějšku liší především menší ambiciózností: cílem není revoluční změna ve vedení války, ale omezení času přesunu informace od senzoru k vojákovi, což má umožnit lépe informované rozhodnutí a dynamičtější vedení operací vytvářející na protivníka permanentní tlak. NEC má umožnit rychlé a soustředěné působení na omezeně reagujícího protivníka. Blíže: Meiter, J. S. *Network Enabled Capacity: A Theory Desperately in Need of Doctrine*. Defence Studies, roč. 6, č. 2, červen 2006, s. 189–214.

¹⁷⁹ NITSCHKE, Stefan. *Network-Centric Warfare – The European Initiatives*, s. 18. Military Technology, č. 3, 2004, s. 18–26.

¹⁸⁰ BARNETT, Roger W. *Naval Power for a New American Century*, s. 55. Naval War College Review, roč. IV, č. 1, zima 2002, s. 43–62.

¹⁸¹ GROH, Jeffrey L. *Network-Centric Warfare: Just About Technology?*, s. 374–375. In Bartholomees, J. B., Jr. (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 373–386.

NCW představuje technicko-doktrinální nástroj pro jeho realizaci, přičemž nejdůležitější se NCW promítá do bojové činnosti na taktické úrovni.

Pouze postupně je překračováno úzké zaměření na technologické aspekty koncepce a na významu nabývá téma člověka-válečníka a jeho chování v prostředí sítě. Pozornost se zaměřuje na pochopení vazeb mezi informační doménou, doménou poznání (kognitivní) a společenskou doménou a jejich vztahu k doméně fyzické (vojenská akce). Informační doménou se rozumí oblast vytváření, zpracování a sdílení dat, informací a znalostí mezi vojáky. V doméně poznání dochází ke zpracování dat, informací a znalostí v myslí vojáka. Ve společenské doméně probíhá interakce lidí; působí zde kultura, hodnoty a očekávání.¹⁸²

Mimo ignorování lidské dimenze válčení Jeffrey Groh nastiňuje několik dalších problémů spojených s přetrvávajícím pohledem na NCW – například: přílišný důraz na taktickou stránku vede k opomíjení toho, že NCW nabízí komplexní změnu pohledu na válku; zaujetí technologií se začíná šířit z taktické úrovně a diktuje strategii; NCW není oproti očekávání s to odstranit „mlhu“ a frikci, trvalé principy války, pouze může jejich negativní důsledky omezit; přílišný důraz na rychlost velení může vést k unáhleným rozhodnutím.¹⁸³

Vytvoření efektivní válečné sítě se podle Everetta Dolmana neobejde bez pochopení toho, co je informace a informační moc. Síla informace spočívá v tom, že se bez ní neobejde žádná akce, že informace je zdrojem významu a hodnoty všech fenoménů a je původcem změny. Zatímco ve společnosti předinformačního věku byla moc informace spojena s jejím vlastnictvím, v 21. století má informační moc ten, kdo dokáže v největší míře sobě prospěšně informace šířit (skrze síť). Proto globální systém určování polohy – Global Positioning System (GPS), poskytující informace volně všem, zvyšuje informační moc USA.¹⁸⁴

Někteří stoupenci NCW věří, že zavedení koncepce do praxe by mělo dovolit přesun od opotřebovávající války k mnohem rychlejší a efektivnější formám bojových operací charakteristických rychlostí velení a sebesynchronizací¹⁸⁵ struktury sil a jejich systémů velení a řízení.¹⁸⁶ Čas však zřejmě ukáže, že NCW není novým typem či formou vojenské operace, pouze přináší nové formy a metody *velení a řízení* ozbrojených sil v operacích 21. století, postavené na integrovaném informačním prostoru vytvářeném (téměř) v reálném čase. Prvky rychlosti a sebesynchronizace ve velení a řízení mění obsah tohoto velení a řízení i charakter vojenských operací. Úspěšná implementace NCW není sama o sobě zárukou ani informační nadřazenosti nad protivníkem, ani plné synchronizace velení a řízení a aktivit na bojišti, protože NCW není koncepcí, která by pokrývala celé vedení války.¹⁸⁷

¹⁸² Office of Force Transformation: *The Implementation of Network-Centric Warfare*. Cit. v Groh, Jeffrey L. cit. dílo, s. 376–377.

¹⁸³ GROH, s. 376–377.

¹⁸⁴ DOLMAN, s. 168–179

¹⁸⁵ Princip sebesynchronizace je převzat z teorie komplexních systémů, která předpokládá, že složité struktury se nejlépe uspořádávají spíše samy směrem odspodu nahoru než skrze příkazy shora. V praxi je ovšem patrný opak: roste rozpor mezi tendencí utužování centralizace velení a řízení a potřebou vytvořit velitelům na nižších úrovních větší prostor pro iniciativu.

¹⁸⁶ GORBACHEV, Yury E. *Network Centric War: Myth or Reality?*, s. 145, 149. *Military Thought*, roč. 15, č. 1, 2006, s. 143–154.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 152–153.

7 Strategie vzdušné, námořní a pozemní moci v 21. století

Vzdušná moc, analogicky k jejím obdobám pozemní, námořní, informační a vesmírné moci, není záležitostí jedné ze složek ozbrojených sil (letectva apod.), nýbrž souhrnným přístupem všech těchto složek k jednomu z médií (prostředí), na/v nichž jejich aktivity probíhají. V reakci na přístup Spojených států přejala většina velmocí princip provázaného vedení boje (*jointness/joint warfare*). Ačkoliv jednotlivé složky ozbrojených sil vytvářejí vlastní organizační kultury a orientují se výrazně (nikoliv však výhradně) na jedno prostředí, jejich nasazení je provázané a podléhá jednotnému velení a řízení s různě geograficky vymezenou působností (od bojiště po celý svět).¹⁸⁸ Jednotlivé moci využívají specifických vlastností média, ve kterém operují, a výkonem různých funkcí přispívají ke společnému úsilí. Strategie druhů sil tak nejsou obhajobou jedné konkrétní složky ozbrojených sil, která má být schopna sama vyhrát válku, ale spíše se jedná o koncepci optimálního využívání jednotlivých médií. Ovládnutí prostředí představuje předpoklad k aktivnímu využití média pro účely vojenské strategie.¹⁸⁹

Za klíčovou vlastnost dnešní vzdušné moci lze bezesporu označit její schopnost fungovat jako mnohoúčelové pojídlo, které činí možnými moderní provázané operace. Současně je hlavním nástrojem silných zemí při vynucování si svých zájmů na slabších protivnících, a to ze dvou důvodů: jednak jsou současné bombardéry díky pokroku v technologiích a doktrínách s to překonat obranné systémy téměř všech zemí, jednak vysoce přesná munice ve srovnání s nenaváděnými bombami zásadně zredukovala riziko nechtěných škod.¹⁹⁰

Významný vliv na současný způsob používání vzdušné moci Západem, především Spojenými státy, má teorie Johna A. Wardena III. Podle Wardena pokrok v technologii (přesná munice, získávání informací atd.) umožnil mnohem efektivněji než dříve vyřazovat těžiště protivníkovy moci – tzn. cíle, jejichž zneschopnění má významné dopady na válečné schopnosti. Warden předpokládá, že státy jsou ve svém fungování podobné biologickým systémům, které jsou tvořeny harmonicky spolupracujícími subsystémy specializovanými na specifické funkce. Odlišnost funkcí znamená, že každý subsystém je pro fungování systému jinak významný; nejdůležitějším je ten, který má na starost řízení ostatních subsystémů: klíčovým těžištěm je schopnost politického vedení kontrolovat a vést stát a obyvatele. Systémový přístup tedy poskytuje vodítko pro určování priority cílů v letecké kampani. Wardenova teorie je postavena na nepřímém vedení války, které se nesoustředí na protivníkovy silné stránky, na rozhodné vítězství v klíčové bitvě, ale naopak vyhledává slabiny a využívá je.

John Warden vytvořil model pěti soustředných kruhů, v němž každý kruh představuje jeden ze subsystémů (směrem od středu k okrajům): politické a vojenské vedení a velení, včetně získávání informací; výživa organismu – zdroje energie, potravin, finance a další (poskytují organismu prostředky k fungování, růstu a opravě poškození); infrastruktura; obyvatelé; ozbrojené síly. Poškození každého ze subsystémů má nepřímý dopad na všechny ostatní, přičemž čím blíže středu se nachází, tím jsou důsledky pro celek organismu závažnější. Vzhledem

¹⁸⁸ CUNNINGHAM, G. K. *Landpower in Traditional Theory and Contemporary Application*, s. 156. In Bartholomees, J. B., Jr. (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 155–173.

¹⁸⁹ DOLMAN, s. 38–40.

¹⁹⁰ MORAN, Daniel. *Geography and Strategy*, s. 133–135. In Baylis, John, Wirtz, James J., Gray, Colin S., Cohen, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 124–139.

k obtížnosti zničení *vedení* je v praxi většinou nutné usilovat o odstrižení ostatních kruhů od *výživy* s cílem způsobit tlak na politické vedení a kolaps celého systému. Ačkoliv teorie považuje za možné i specifické aktivity namířené na obyvatele, které zahrnují psychologickou válku a další akce k podlomení morálky, v praxi se očekává tento efekt především od destrukce způsobené bombardováním. Zničení posledního kruhu – *ozbrojených sil* – je významně usnadněno, pokud mu předchází oslabení ostatních podsystémů, na jejichž podpoře je závislý. Základním předpokladem Wardenovy teorie je kontrola vzdušného prostoru nad územím protivníka a z toho plynoucí svoboda aktivit. Ovládnutí vzduchu však nemusí být dosaženo. Rovněž si lze představit aktéry, jejichž řetěz velení je natolik volný, že jednotlivé složky nemusejí být jeho zničením ochromeny. Kampaň proti Srbsku v roce 1999 ukázala nejenom to, že protivník může své ozbrojené síly účinně rozptýlit a maskovat, ale především skutečnost, že šance na prosazení strategických cílů výhradně leteckou operací je nízká. Warden sice netvrdí, že pouze letectvo je dostatečné, nicméně tato politicky lákavá představa jím dozajista byla inspirována.¹⁹¹

Vojenské operace v Afghánistánu a Iráku prováděné v rámci války proti teroru potvrdily, že vzdušná moc sama o sobě není schopna donutit nepřítele ke kapitulaci, a ukázaly, jak zásadní výhodu pro pozemní operace představuje blízká podpora technologicky vyspělého letectva. Oproti Wardenově vizi prosazení strategického cíle skrze útok na vnitřní kruhy systému jsme byli svědky návratu taktického odrolování nepřítele především skrze zneschopňování (nikoliv nutně přímé destrukce) vnějšího kruhu – nepřátelských sil. Současná debata v rámci teorie vzdušné moci se do značné míry koncentruje právě na spor stoupců systémového přístupu, vycházejícího z Wardena, a zastánců orientace letectva na blízkou podporu a působení na bojišti¹⁹². Tím, co se nemění, je pohled politiků na vzdušnou moc, kterou nadále považují za relativně „čistý“, levný a méně rizikový způsob použití vojenské síly než akce pozemních jednotek.¹⁹³

Edward Luttwak se domnívá, že s využitím přesně naváděné munice může být systematické bombardování neúčinnou, užitečnou, velmi užitečnou i zcela postačující metodou války, a to v závislosti na faktorech charakterizujících povahu bojiště: hustota a zranitelnost transportních sítí, možnost dopravy neupraveným terénem, vzdálenosti a především složení a objem dopravy. Například v první válce v Perském zálivu přesně naváděná munice dokázala zničit irácké silniční i železniční zásobování, čímž odřízla invazní jednotky od zásobování, především vodou. Zatímco plošné bombardování jednotek nemělo významnější efekt a neuspělo při snaze podlomit morálku, útoky přesnou municí měly fyzické a kumulativní účinky. Význam vzdušné moci je tak vždy vysoce závislý na charakteru protivníka.¹⁹⁴

¹⁹¹ CHUN, Clayton K. S. *John Warden's Five Ring Model and the Indirect Approach to War*, s. 362–368.

In Bartholomees, J. B., Jr. (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 361–372.

¹⁹² Například WILSON, Peter A., GORDON IV, John, JOHNSON, David E. *An Alternative Future Force: Building a Better Army*, s. 36. Parameters, zima 2003–2004, s. 19–39.

¹⁹³ BIDDLE, T. D. *Air Power Theory: An Analytical Narrative from the First World War to the Present*, s. 354–355. In Bartholomees, J. B., Jr. (ed.): *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 331–360.

¹⁹⁴ LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001, s. 196–199.

Způsob nasazení vzdušné moci prochází od počátku devadesátých let minulého století zásadní transformací, která je výsledkem jednak stále většího nasazení přesné munice, jednak používáním letadel se sníženou detekovatelností, které mohou operovat bez ochranného doprovodu, a jednak zaváděním nových operačních metod, především EBO. Výsledkem je schopnost vyvolat již krátce po začátku operace rozsáhlé účinky, a to nikoliv tradičním lineárním způsobem ničení cílů, ale simultánními útoky. Operační *koncept paralelního vedení války* vycházející z EBO je postaven na více či méně současném napadení všech hlavních cílů se záměrem vyvolat kumulativní či kaskádovitý efekt, čímž má být rychle získána efektivní kontrola nad všemi oponentovými systémy. Paralelní vedení boje se orientuje na vyvolání konkrétních účinků na cíle spíše než na prostou fyzickou destrukci. Primárním záměrem je tedy omezit či vyřadit protivníkovu schopnost velet a řídit síly, tzn. reagovat. Paralelní vedení boje skýtá řadu výhod: vede k menšímu ničení, omezuje počet cílů, které je třeba vyřadit, lépe propojuje konkrétní účinky s politickými a vojenskými cíli. Pro koncept je tedy zásadní vymezení žádoucích účinků a způsobů, jak jich dosáhnout. Významnou výzvou pro paralelní válčení zůstává schopnost předvídat protivníkovy kroky.¹⁹⁵

Edward Luttwak je sice také zastáncem systémového pohledu na protivníka, kterého chápe jako kombinaci provázaných subsystémů, nicméně na rozdíl od Wardena zdůrazňuje, že protivník se neustále mění a reaguje. Čím přesnější je počáteční seznam důležitých cílů, tím je počáteční útok úspěšnější, avšak současně tím radikálnější bude reakce protivníka a tím více se předválečné plány a souslednosti cílů odchýlí od dynamicky se měnící situace. Úspěch vzdušné ofenzivy může zajistit pouze vymanévrování protivníka: efektivní reakce na každou jeho reakci.¹⁹⁶ Podle Luttwaka teprve přesně naváděná munice a letadla obtížně zjištělná radarem, společně s pokrokem při získávání přesných a včasných informací, vytvořily ze vzdušné moci prostředek, který za výhodných okolností dokáže způsobit paralýzu nepřítele, tedy něco, co již v minulém století Douhet, Mitchell a Trenchard považovali za danost. Výsledky dnešních válek závisí na vzdušné moci v dosud nevídané míře, přesto stejnou míru paralýzy, jaké bylo dosaženo v otevřeném terénu pouště, nelze očekávat v členitém či zalesněném prostředí. Proto nelze ztotožňovat vzdušnou moc s celkovou vojenskou mocí státu.¹⁹⁷

U námořní moci je primárním požadavkem připravenost k námořnímu boji. Vedle toho musí být námořní moc také schopná podpory ozbrojených intervencí, humanitární pomoci, vynucování sankcí, vymáhání mezinárodních úmluv o moři a zdrojích a dalších misí v souladu s vojenskou strategií. Stejně jako může být moře arénou střetu, může se stát i prostorem spolupráce, při níž se doplňují specifické schopnosti všech participantů spojených sdílenými zájmy. To se týká především kolektivního vymáhání řádu na moři, jehož posláním je udržovat příznivé podmínky pro námořní obchod a svobodnou plavbu, na nichž je v současnosti závislá většina států se zanedbatelnou výjimkou málo rozvinutých, potravinově a surovinově soběstačných zemí. Nové bezpečnostní prostředí si vynucuje propojení pobřežní ochrany, kontroly moře a projekce moci na pevninu do jednoho soudržného celku tak, aby námořní moc mohla provázaně a efektivně provádět celé spektrum bojových a nebojových operací.

¹⁹⁵ CROWDER, Gary L. *Effects-Based Operations. The Impact of Precision Strike Weapons on Air Warfare Doctrines*, s. 16–22. *Military Technology*, č. 6, 2003, s. 16–25.

¹⁹⁶ LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001, s. 201.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 189, 205.

Odrazem této změny se stala společná strategie amerického námořnictva, pobřežní stráž a námořní pěchoty nazvaná *Cooperative Strategy for 21st Century Seapower* z roku 2007, která zastřešuje poprvé všechny národní složky námořní moci a propojuje je se zbývajícími prvky národní moci.¹⁹⁸

Vzhledem k tomu, že stejně jako u vzdušné moci se příspěvek námořní moci k vojenské strategii odvíjí od schopnosti ovlivnit politické dění na pevnině, stala se preferovaným způsobem užití námořní moci projekce moci, která vyvolává účinky relativně nejrychleji. Otevření prostoru pro větší příklon k projekci moci nepochybně z části souvisí i s úpadkem námořnictva řady zemí, které nadále není s to zabránit získání kontroly nad mořem. Námořní moc tradičně operovala v prostředí charakteristickým nelinearitou, která začala významněji postihovat operace v ostatních prostředích až v nedávné době.

Základním předpokladem expedičních operací, které dnes přitahují největší pozornost strategů i politiků, je získání *přístupu*, tzn. zbavení protivníka úkrytu, které umožní výběr, nalezení, identifikaci, sledování a napadení cíle. Teprve získání přístupu dovoluje napadnout strategické a operační cíle, které se nacházejí většinou na pevnině. Na rozdíl od země a vzdušného prostoru nad ní, které jsou politicky kontrolovány, jsou mimopobřežní moře a vzdušný prostor nad nimi, vesmír a kyberprostor otevřené pro všechny k získání přístupu. Přirozenou reakcí protivníků na snahu získat přístup je úsilí o jeho odepření.¹⁹⁹ Za tímto účelem řada pobřežních států buduje schopnost odepření moře, v některých případech i omezené kontroly moře (určitého prostoru nebo znemožnění některých způsobů užití moře), a to nejenom ve formě akvizice ponorek, ale i leteckých a pozemních raketových sil s dlouhým dosahem. Přestože jediná globální námořní mocnost dnešní doby, Spojené státy, není schopná trvale kontrolovat všechna moře, rozhodující je její schopnost ustavit ve spolupráci s ostatními složkami ozbrojených sil v omezeném zájmovém prostoru lokální kontrolu moře i proti vůli většiny současných potenciálních protivníků.

Roger Barnett předvídá, že v důsledku zesíťování průzkumu a práce s informacemi se řada činností přesune z lodí na jiné místo sítě, což umožní zmenšit lodě i posádky. To dovolí, že za stejné finanční zdroje bude možné pořídit více plavidel a rozmístit je na více místech. Výsledkem bude nejenom hustší globální pokrytí, ale i výkonnější bojová síť s více uzly. Díky volnému přístupu k mořím, vzdušnému prostoru nad nimi, kyberprostoru a vesmíru, díky informační nadřazenosti dané zesíťováním, přesným zbraním s dlouhým dosahem a s využitím technik informačního boje námořní moc získala bezprecedentní schopnost ničit nepřátelská útočiště a rychle, přímo a rozhodně ovlivňovat dění na pevnině.²⁰⁰ Díky schopnosti rychlého přesunu, koncentrace a trvalé přítomnosti podle měnící se situace má námořní moc schopnost přispívat k diplomatickému nátlaku i odstrašování potenciálních nepřátel od nevytáhných kroků. Permanentní předsunutá přítomnost umožňuje zásah již v počátku rozvíjejícího se konfliktu či humanitární krize – předtím, než negativně ovlivní globální systém.

Cílem všech operací je v posledku změnit situaci na zemi, a proto zaujímá ve vojenské strategii pozemní moc nejdůležitější místo. Proti rozhodnutí vyslat pozemní jednotky působí dva

¹⁹⁸ BAER, George W. *Notes Toward a New Maritime Strategy*, s. 18, 20, 23. *Naval War College Review*, roč. 60, č. 2, jaro 2007, s. 17–26.

¹⁹⁹ BARNETT, Roger W. *Naval Power for a New American Century*, s. 43–49. *Naval War College Review*, roč. IV, č. 1, zima 2002, s. 43–62.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 59–60.

důležité faktory: jednak velmi pravděpodobný růst počtu obětí ve vlastních řadách, jednak skutečnost, že tento akt v sobě obsahuje silný imperativ úspěšného zakončení akce, který není-li naplněn, má negativní politické důsledky pro původce rozhodnutí.²⁰¹

Pozemní moc tvoří konglomerát navzájem se ovlivňujících prvků a jako celek je více než pouhý součet jednotlivých částí. Úspěšné působení vojenských sil vyžaduje podporu od vlád, obchodních a finančních společností a průmyslu, nevládních organizací, vědy a technologie, zemědělství, společenských a politických činitelů a kulturních norem, které hrají významnou roli při přípravě a účasti sil v akcích. Pouze pozemní moc má díky trvalému, osobnímu a bezprostřednímu kontaktu s lidmi a vládami schopnost vynutit u adresáta vojenské akce významnou a trvalou změnu. Formy aplikace pozemní moci jsou vysoce závislé na kontextu a jejich změny se vyznačují jak evolučností, tak cykličností. Cykličnost se projevuje historickým střídáním důrazu na jednu ze dvou vlastností: koncentrace sil versus manévr, dlouhodobé opotřebovávání versus rychlá a drtivá porážka nepřítele, přímé versus nepřímé vedení války (blíže o opotřebovávání a manévru viz *Paradoxní logika strategie*). Evolučnost souvisí především s technologickým pokrokem a způsobuje, že vnější podoba a projevy cyklických dualit se mění.

Pro plnění nových i stávajících posláních v 21. století se pozemní moc musí stát pohotovější, flexibilnější a strategicky mobilnější. Zatímco strategický transport zůstane podle Cunninghama doménou námořnictva a stále více letectva, v okamžiku, kdy se jednotky dostanou na místo určení, bude integrace všech složek ozbrojených sil a provázané vedení boje pravděpodobně i nadále úkolem velení pozemních sil. Je to mimo jiné i proto, že pouze pozemní síly jsou cvičeny, organizovány a vybaveny pro provádění tří klíčových typů operací napříč celým spektrem vojenských misí: útoku, obrany a stability a rekonstrukce. Klíčový přínos pozemní moci pro vojenskou strategii spočívá v její bezkonkurenční přizpůsobivosti, díky které dokáže plnit nejširší spektrum rolí: pozemní moc má svoji nezastupitelnou roli v široké škále misí od pomoci při zvládnání domácích přírodních či průmyslových katastrof až po taktickou jadernou válku.²⁰²

Na začátku 21. století na Západě začala být za nejdůležitější parametr pozemních jednotek považována strategická mobilita, která má zajistit schopnost okamžité odpovědi na rychle se rozvíjející hrozbu agrese kdekoli na světě. Požadavky na přepravu všech jednotek vzduchem určují maximální přípustnou hmotnost nejtěžšího kusu techniky pod 20 tun, čímž vynucují nahrazení těžké balistické ochrany jinými způsoby ochrany. Dnes prosazované řešení má středně těžkým bojovým vozidlům zajistit schopnost zničit nepřátelské těžší zbraně předtím, než budou moci zaútočit, a to pomocí vyspělých technologií, senzorů a spojení všech aktérů na bojišti do jedné sítě. Obětování palebné síly i ochrany ve prospěch mobility však není nutné: vojenský zásah bude i v budoucnu vyžadovat týdny až měsíce na budování politické podpory a během této doby mohou být jednotky dopraveny na bojiště po moři. A i kdyby bylo možné uskutečnit zásah velmi rychle, pro první úder není třeba účast veškerých pozemních sil. Zatímco prvosledové jednotky by tedy měly mít schopnost rychlého strategického přesunu, páteř sil zajišťující dlouhodobou přítomnost bude mít dostatek času ke konvenčnímu přesunu. Koncepce rozmístění ze vzduchu předpokládá dokonalé ovládnutí vzduchu, a to včetně zabránění užití široce rozšířených zbraní protivzdušné obrany pro nízké výšky (těžké kulometry, střely typu stinger

²⁰¹ MORAN, s. 125, 132.

²⁰² CUNNINGHAM, s. 156–171.

apod.). Letectvo dlouhodobě ustupuje od riskantních operací v nízké výšce a je nepravděpodobné, že se do tohoto nebezpečného teritoria bude chtít vrátit. K této neochotě určitě ještě přispěje, pokud se operace nebudou odehrávat v otevřeném terénu, jaký je charakteristický pro Irák nebo Afghánistán, ale například v nepřehledné džungli. Americká koncepce budoucích pozemních sil předpokládá homogenizaci současných různých typů jednotek v podstatě na jeden: vysoce pohyblivou sílu, jejímž nejtěžším bojovým prostředkem budou středně těžká pásová vozidla v několika modifikacích. Homogenizace sil však zřejmě omezí spektrum misí, které budou s to provádět, především těch mimo střední pásmo intenzity. Jde tak proti zkušenostem z invaze do Iráku v roce 2003, kdy se pro boj v městském prostředí i otevřeném terénu osvědčila kombinace tanků a mechanizované pěchoty. Dovedení strategického konceptu do důsledků ukazuje jeho nesoulad s předpokládaným budoucím bezpečnostním prostředím a zpochybňuje představu, že změny v povaze hrozeb vyžadují radikální transformaci vybavení a organizace pozemní moci.²⁰³ (Také viz část 2.)

Vesmírná moc

S rostoucí rolí ve vesmíru umístěných prostředků v koncepcích i praxi taktiky, operací a strategie se stále větší pozornost obrací k vesmírné moci. Vedle aktuální závislosti ozbrojených sil na vesmírných prostředcích průzkumu, zaměřování, komunikace apod. je významným motorem i lepší pochopení příležitostí a důsledků využívání vesmíru.²⁰⁴

Podle Marka Hartera se vesmír vyznačuje pěti klíčovými charakteristikami. Vesmír je *konečnou výšinou*: v celé historii válčení přinášelo ovládnutí vyvýšeného bodu významné taktické, operační i strategické výhody a vesmírné prostředí je výšinou vyznačující se bezprecedentní rychlostí, dosahem, výškou a utajením. Současně nemá úzká hrdla charakteristická pro zemský terén. Vesmír je *specifické médium*, a proto vyžaduje *specifickou teorii, doktrínu a politiku*: jelikož každé médium je ovládáno jinými fyzikálními zákony, vyžaduje zvláštní přístup, který adekvátně reflektuje výhody a nevýhody využívání tohoto prostředí. *Využití vesmírné moci dokáže násobit síly ostatních složek ozbrojených sil*: vesmírné prostředky poskytují především informace v různých podobách a zajišťují komunikaci; činí možné moderní koncepce, jako je NCW a EBO. *Vesmírné prostředky podporují všechny úrovně války současně*: díky své rychlosti, dosahu a přesnosti mohou vytvářet zároveň lokální i globální účinky, poskytují informace klíčové pro plánování a provádění akcí na strategické, operační i taktické úrovni a jsou využívány v celém spektru úkolů ozbrojených sil – od konvenční války po humanitární pomoc. *Vesmírná moc posiluje národní ekonomická a vojenská těžiště* (zdroje moci, z nichž stát čerpá svoji volnost v jednání či fyzickou sílu) tím, že poskytuje prostor pro jejich efektivnější fungování v globálním kontextu.

Prvním předpokladem vesmírné převahy – tzn. svobodné akce ve vesmíru zaručené schopností ochránit vlastní vesmírné prostředky a v případě nutnosti eliminovat protivníkovu svobodu akce – je získání zajištěného přístupu do vesmíru. Přístup na strategické místo ve vesmíru stojí a padá se schopností dopravovat do vesmíru spolehlivě a levně náklad v dostatečném množství i v čase krize. Druhým předpokladem vesmírné převahy je kontrola vesmíru, která

²⁰³ WILSON, Peter A., GORDON IV, John, JOHNSON, David E. *An Alternative Future Force: Building a Better Army*, s. 21–26. Parameters, zima 2003–2004, s. 19–39.

²⁰⁴ SHELDON, John B. *Book Review: Dolman, Everett, C. Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*, s. 235. Comparative Strategy, roč. 21, č. 3, s. 235–237.

stojí na senzorech („oči a uši“), obraně vesmírné moci – především proti rušení – („štit“) a útočných prostředcích proti nepřátelským vesmírným schopnostem na škále od leteckých a raketových útoků přes antisatelitní zbraně až po rušičky („meč“). Posledním předpokladem vesmírné převahy je existence samostatné struktury velení a řízení vesmírných sil, která propojuje a řídí prvky vesmírné dopravy a kontroly vesmíru.

Vesmírná moc je souhrnem všech vesmírných schopností země k provádění a ovlivňování aktivit ve vesmíru, skrze vesmír a z vesmíru při realizaci politických cílů. Proto její maximalizace vyžaduje propojení aktivit vojenské, soukromé, vládní a vědecké sféry v jeden celek. Předpokladem plného využití vesmírného potenciálu země je podle Hartera vybudování samostatných a dostatečně financovaných vesmírných sil koncentrujících veškeré vojenské aktivity země související s vesmírem.²⁰⁵

Everett Dolman považuje za nejvhodnější formu politiky pro vesmír obdobu geopolitiky 19. století: astropolitika je prodloužením teorií globální geopolitiky do lidského souboje o vesmír; je studiem vztahu mezi vesmírným terénem a technologií na jedné straně a vývojem politiky, vojenské politiky a strategie na straně druhé. Podle Dolmana tedy spolu státy s vesmírnými ambicemi navzájem ekonomicky či vojensky soupeří, přestože to zhusta zakrývají rétorikou o spolupráci a harmonii, přičemž jeho astropolitický model je nástrojem pro analýzu a vysvětlení tohoto souboje. Expanze do vesmíru byla na počátku pevnou součástí komplexní strategie států, které v ní viděly příspěvek ke své bezpečnosti. Tyto země vytvořily mezinárodní režim, který zajišťoval, že žádná z nich nezíská ve vesmíru dominanci, což by navždy změnilo podobu mezinárodní politiky. Režim vybudovaný kolem *Smlouvy o vnějším vesmíru* z roku 1967 však způsobil pád vzájemné rivality, která byla až do té doby hlavním motorem dobývání vesmíru.²⁰⁶

Přestože v současnosti využívání vesmíru dominují sběr a distribuce informací, rozmístění zbraní ve vesmíru, s výjimkou jaderných zbraní, není zakázáno žádnou mezinárodní smlouvou. Významnou motivací pro tento krok se mohou stát pokračující snahy především Číny vyvíjet pozemní a letecké antisatelitní zbraně, které by v případě použití proti oponentům závislým na satelitních prostředcích při vedení boje znamenaly fatální ztrátu bojeschopnosti a pravděpodobnou porážku. Vyzbrojování vesmíru tak může začít nikoliv jako snaha získat převahu, nýbrž jako defenzivní reakce, jako odraz úsilí udržet si dosavadní převahu na bojišti.

Současné a budoucí války

V odpovědi na otázku, jaký typ konfliktů můžeme očekávat v 21. století, se nám dostává diametrálně odlišných odpovědí. Podle Christophera Fettweise učinily moderní válečné technologie, především jaderné zbraně, válku mezi velmocemi natolik nákladnou, že ze strategických kalkulací vymazaly možnost dosažení vítězství. Rovněž se změnil význam teritoria: v informačním věku již není determinantem národního blahobytu a prestiže. Válku by také měla vylučovat změna morálního pohledu na válku, která ji činí nepřijatelným nástrojem politiky. Podle Fettweise války nevznikají nekontrolovatelně, ale jsou výsledkem racionální kalkulace, a proto pokud nebude válka v národním zájmu, nikdo ji nezahájí. Mění-li se všechny sféry lidského života – filozofií počínaje a ekonomikou konče – mezinárodní vztahy se musejí

²⁰⁵ HARTER, Mark E. *Ten Propositions Regarding Space Power: The Dawn of a Space Force*, s. 66–75, *Air & Space Power Journal*, roč. 20, č. 3, léto 2006, s. 64–78.

²⁰⁶ SHELDON, s. 235–236.

proměňovat též. Fettweis tak dospívá k závěru, který je v rozporu s pozicí strukturálního realismu, a sice že povaha státního chování se může měnit.²⁰⁷

Fettweisův názor na změněnou povahu a roli války nesdílí Colin Gray. Ten konstatuje, že od konce studené války Západ (a především USA) vstupoval do konfliktů převážně s třetířádnými protivníky. Přesto byly v řadě případů jeho výkony na bojišti nepřesvědčivé (Somálsko, Kosovo). Zatímco Západ upravuje svoje strategie a doktríny směrem ke zlepšení výkonů ozbrojených sil ve střetech s třetířádnými protivníky, příprava na konflikt s oponentem druhého a prvního řádu, který dříve či později přijde, se vytrácí. Vojenská hegemonie USA je pouze dočasným výsledkem geopolitického uspořádání světa po studené válce. Jenom díky americké moci, která nemá žádnou ekvivalentní protiváhu, jsou Spojené státy schopné hrát roli světového šerifa a ochránce své vlastní vojenské převahy. Přestože probíhající transformace ozbrojených sil zřejmě přinese zajímavé vojenskotechnologické výsledky, její příspěvek ke *strategickým* schopnostem bude mnohem omezenější. Jednak proto, že až do roku 2020 budou zřejmě protivníci Západu asymetrickí: budou užívat způsoby vedení války, které mu neumožní využít silné stránky hi-tech zbraní. A potom také proto, že lepší výkony na bojišti nemusejí znamenat lepší plnění strategického cíle, jímž je výhodný mír. Takové nelichotivé hodnocení samozřejmě vyvolává otázky, zda se transformace ubírá správným směrem, zda je přípravou na skutečné budoucí strategické výzvy.

Směr transformace ozbrojených sil do značné míry předurčuje přesvědčení, že válka mezi velmocemi je věcí minulosti. Nicméně současná mocenská převaha USA bude velmi pravděpodobně erodovat a ruku v ruce s tím se bude rozšiřovat prostor pro vypuknutí velké války. Al-Kajdá, která ukončila meziválečné období, a katastrofický terorismus obecně v delším časovém horizontu ztratí v důsledku nerealizovatelnosti svého společensko-politického programu přitažlivost. Na druhou stranu s rostoucí vzácností surovin včetně vody a postupujícím globálním oteplováním se zřejmě význam teritoriálních sporů bude zvyšovat.

Období po studené válce bylo svědkem významné transformace normativního přístupu k válce. Válka již není vnímána jenom jako nepraktický prostředek řešení problémů, které vzdorují všem ostatním nástrojům, ale stává se přímo morálně nepřijatelnou; v kultuře zakotveným tabu. Gray nicméně tvrdí, že morálka bude opět nahrazena nutností v okamžiku, kdy Západ pozbude současný pocit strategického bezpečí. Vztah občanů k válce zřetelně demonstruje, že strategie musí pečlivě zkoumat široký kontext, v němž mají války probíhat, včetně kulturního, společenského a politického. Ty jsou, v rozporu s představou technologických nadšenců, totiž tím, co před strategií i taktikou staví největší výzvy.²⁰⁸

Rupert Smith v knize *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* z roku 2005 tvrdí, že „průmyslové“ války mezi státy, charakteristické masovým nasazením materiálních a lidských zdrojů, jsou nahrazovány „válkami mezi lidmi“, v nichž mizí hranice mezi vojenským a civilním a chybí rozhodující bitva. Současná válka je podle Smithe charakteristická přesunem důrazu od úsilí o úplné vítězství k nastolení konkrétních podmínek, situace. Boj probíhá mezi lidmi a vítězstvím je získání myšlení lidí, ovlivnění jejich záměrů, nikoliv zlomení vůle silou. Válka již není střetem pravidelných armád reprezentujících na bojišti státy, ale přichází přímo mezi lidi – ať již jako guerilla a nepravidelná válka, nebo se svými

²⁰⁷ FETTWEIS, Christopher J. *Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Politics*, s. 113 až 115, 117. *Comparative Strategy*, roč. 22, č. 2, 2003, s. 109–129.

²⁰⁸ GRAY, s. 14–26.

důsledky. Změněné cíle i charakter války ji prodlužují a způsobují nepředvídatelnost jejího konce. Nástroje vedení války – lidé – mají tak vysokou cenu, že hlavní prioritou válek se stalo ochránit bojovou silu. Nový kontext vyžaduje nevidanou míru přizpůsobivosti, využívání starých zbraní novým způsobem. Adaptabilita se stala klíčovou podmínkou úspěšného vedení boje. Novodobých konfliktů se téměř vždy účastní nestátní aktéři, například koalice států. Důsledkem je obtížnější nalezení a prosazení jasného politického cíle.²⁰⁹

Islámský terorismus v praxi demonstroval, že terorismus je účinnou taktikou boje. Učinil jej tím nejenom atraktivní metodou prosazování radikálních názorů, ideologií a požadavků, ale i slibným doplňkem konvenčních metod politiky mezi státy. Inspirace může vést k tomu, že v následujících letech se počet nestátních aktérů (společenských hnutí, etnických minorit, náboženských skupin apod.) užívajících násilí může znásobit, protože k násilí se mohou uchýlit příznivci téměř všech radikálních myšlenkových směrů. Kvůli chybějícímu těžišti nemohou být tato hnutí rozhodným způsobem poražena, a proto se vojenské strategie musejí připravit na dlouhodobou existenci násilného terorismu, který se bude vyskytovat i po ústupu islamistického. Ačkoliv se dnes zdá, že nebezpečí terorismu velmoci spojuje, není pravděpodobné, že by způsobilo radikální změny v mezinárodních vztazích, že by se stalo prvkem určujícím podobu velmocenských vztahů. Avšak pokud se velmoci ve vzájemných soubojích, stejně jako v minulosti, uchýlí k využívání teroristických skupin proti svým oponentům, bude taková podpora, na rozdíl od minulosti, nebezpečnější, protože katastrofický terorismus může vyprovokovat odvetu proti svému sponzorovi a celkově destabilizovat světovou politiku.²¹⁰

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAER, George W. Notes Toward a New Maritime Strateg. *Naval War College Review*, roč. 60, č. 2, jaro 2007, s. 17–26.
- BARNETT, Roger W. Naval Power for a New American Century. *Naval War College Review*, roč. IV, č. 1, zima 2002, s. 43–62.
- BIDDLE, Tami D. Air Power Theory: An Analytical Narrative from the First World War to the Present. In BARTHOLOMEES, Boone J., Jr. (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 331–360. ISBN 1-58487-244-6.
- CONWAY, James T., ROUGHEAD, Gary, ALLEN, Thad W. A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower. *Naval War College Review*, roč. 61, č. 1, zima 2008, s. 7–19.
- CROWDER, Gary L. Effects-Based Operations. The Impact of Precision Strike Weapons on Air Warfare Doctrines. *Military Technology*, roč. 27, č. 6, 2003, s. 16–25.
- CUNNINGHAM, G. K. Landpower in Traditional Theory and Contemporary Application. In BARTHOLOMEES, Boone J., Jr. (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 155–173. ISBN 1-58487-244-6.

²⁰⁹ GOW, s. 1161–1163.

²¹⁰ WALTON, Dale C. *Not Only Islamism: Great Power Politics and the Future of Terrorism*. *Comparative Strategy*, s. 25–33, roč. 26, 2007, s. 21–37.

- DOLMAN, Everett C. *Pure Strategy. Power and Principle in the Space and Information Age*. London: Frank Cass, 2005. ISBN: 0714656054.
- ECHEVARRIA II, Antulio, GRAY, Colin S. Clausewitz and How Has War Changed? *Parameters*, roč. XXXV, č. 2, léto 2005, s. 138–140.
- FETTWEIS, Christopher J. Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Politics. *Comparative Strategy*, roč. 22, č. 2, 2003, s. 109–129.
- FRÜHLING, Stephan. Uncertainty, Forecasting and the Difficulty of Strategy. *Comparative Strategy*, roč. 25, č. 1, 2006, s. 19–31.
- GORBACHEV, Yury E. Network Centric War: Myth or Reality? *Military Thought*, roč. 15, č. 1, 2006, s. 143–154.
- GOW, James. The New Clausewitz? War, Force, Art and Utility – Rupert Smith on 21st Century Strategy, Operations and Tactics in a Comprehensive Context. *The Journal of Strategic Studies*, roč. 29, č. 6, prosinec 2006, s. 1151–1170.
- GRAY, Colin S. How Has War Changed Since the End of the Cold War? *Parameters*, roč. XXXV, č. 1, jaro 2005, s. 14–26.
- GROH, J. L. Network-Centric Warfare: Just About Technology? In BARTHOLOMEES, Boone J., Jr. (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College 2006, s. 373–386.
- HARTER, Mark E. Ten Prepositions Regarding Space Power: The Dawn of a Space Force. *Air & Space Power Journal*, roč. 20, č. 3, léto 2006, s. 64–78.
- HO, Joshua. The Dimensions of Effects Based Operation. *Defence Studies*, roč. 5, č. 2, červen 2005, s. 169–187.
- HUNERWADEL, J. P. The Effects-Based Approach to Operations. Questions and Answers. *Air & Space Power Journal*, roč. XX, č. 1, jaro 2006, s. 53–62.
- CHUN, Clayton K. S. John Warden's Five Ring Model and the Indirect Approach to War. In BARTHOLOMEES, Boone J., Jr. (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 361–372. ISBN 1-58487-244-6.
- LUTTWAK, Edward N. Give War a Chance. *Foreign Affairs*, roč. 78, č. 4, červenec–srpen 1999, s. 36–44.
- LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001. ISBN: 0674005082.
- MANN, Edward, ENDERSBY, Gary, SEARLE, Tom Dominant Effects: Effects-Based Joint Operations. *Aerospace Power Journal*, roč. 15, č. 3, podzim 2001, s. 92–100.
- MEITER, J. S. Network Enabled Capacity: A Theory Desperately in Need of Doctrine. *Defence Studies*, roč. 6, č. 2, červen 2006, s. 189–214.
- MORAN, Daniel. Geography and Strategy. In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 124–139. ISBN 0199289786.
- NITSCHKE, Stefan. Network-Centric Warfare – The European Initiatives. *Military Technology*, roč. 28, č. 3, 2004, s. 18–26.
- SHELDON, John B. Book Review: Dolman, Everett, C. Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age. *Comparative Strategy*, roč. 21, č. 3, 2002, s. 235–237.
- VEGO, Milan N. Effects-Based Operations: A Critique. *Joint Force Quarterly*, č. 41, 2006, s. 51–57.

- WALTON, Dale C. Not Only Islamism: Great Power Politics and the Future of Terrorism. *Comparative Strategy*, roč. 26, č. 1, 2007, s. 21–37.
- WILSON, Peter A., GORDON IV, John, JOHNSON, David E. An Alternative Future Force: Building a Better Army. *Parameters*, roč. XXXIII, č. 4, zima 2003–2004, s. 19–39.
- WIRTZ, James J. A New Agenda for Security and Strategy? In BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., Cohen, Eliot *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 337–355.
- YARGER, H. R. Toward a Theory of Strategy: Art Lykke and the Army War College Strategy Model. In BARTHOLOMEES, Boone J., Jr. (ed.). *U. S. Army War College Guide to National Security, Policy and Strategy*. Second edition. U. S. Army War College, 2006, s. 107–113. ISBN 1-58487-244-6.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Strategické teorie postavené na teorii komplexních adaptivních systémů čelí zásadní výzvě: potřebě převést koncepcce a strategie do života, aniž by se zhroutily pod nezpracovatelným náporům informací. Současně musejí nalézt hranici mezi tím, co lze uchopit vědeckými metodami, a složkou umění ve strategii a tyto dvě dimenze skloubit.

V pohledu na přirozenost a roli války můžeme ve strategickém myšlení rozlišit dva směry: tradicionalisty a modernisty. Tradicionalisté, například Luttwak, Dolman nebo Gray, trvají na tom, že ani nové století nezměnilo přirozenost války, která je věčná, přestože ruku v ruce se společenskými a technologickými změnami jde i transformace řady vnějších atributů války. Strategie obsahuje neoddelitelnou složku umění a válka zůstává pokračováním politiky, jejím nástrojem. Cílem strategie je vytvoření či pokračování situace, která je pro daný stát výhodná. Dolman tvrdí, že ačkoliv je cílem války výhodný mír, neznamená to, že nejsme svědky defektních válek, jejichž cílem je vítězství. Tendence nahradit strategický cíl taktickým nepramení jen z neznalosti strategické teorie, ale objevuje se také ve střetech, v nichž se projevuje směřování k extrémům. S tím, jak rostou ztráty i sázky, klesá schopnost politiků řídit válku jako prodloužení politiky. Válka se stává politikou a taktická logika vítězí.

Luttwak, věrný své paradoxní logice, zase dospívá k závěru, že Spojené státy vítězstvím ve studené válce dosáhly kulminačního bodu úspěchu a nyní se nacházejí na sestupné křivce moci. Vytvářející se mocenské vakuum otevře prostor pro formování protiamerických aliancí, které dříve či později začnou vystupovat vůči USA agresivně. Na základě jiné úvahy dochází k přesvědčení o rostoucí pravděpodobnosti velké války i Colin Gray.

Naproti tomu modernisté vkládají velké naděje jednak do společenských změn, které snižují ochotu občanů trpět ve válkách a vedou k preferování diplomatických způsobů řešení konfliktů, jednak do nových koncepcí vedení boje. Ty mají zajistit výhodu nad protivníkem, která, bude-li válka nevyhnutelná, povede k rychlému a drtivému vítězství s minimálními ztrátami na všech stranách. Modernisté věří, že principy řídící mezinárodní vztahy se natolik transformovaly, že válka mezi velmocemi je ne-li vyloučená, potom alespoň velmi nepravděpodobná. Svoji pozornost proto zaměřují na vytváření koncepcí pro konflikty s protivníky druhého a třetího řádu, které jsou vedené s téměř chirurgickou přesností malými, lehkými, ale vysoce mobilními a kvalifikovanými ozbrojenými silami těšícími se informační dominanci.

Otázky

1. Jak definuje Everett Dolman strategickou a taktickou logiku?
2. Čím se vyznačují komplexní přizpůsobivé systémy a jak ovlivňují strategické myšlení?
3. Jaký je podle Edwarda Luttwaka rozdíl mezi lineární a paradoxní logikou a jak působí paradoxní logika na horizontální a vertikální dimenze strategie?
4. Proč je podle Edwarda Luttwaka ve válce třeba dosáhnout kulminačního bodu násilí a čím je v současnosti jeho dosažení oddalováno?
5. V čem spočívá systémový pohled Johna Wardena na protivníka, jaké jsou jeho silné a slabé stránky?
6. Jaké jsou klíčové charakteristiky vzduchu, moře, země a vesmíru jako strategických operačních prostředí?

Doporučená četba

- BAYLIS, John, WIRTZ, James J., GRAY, Colin S., COHEN, Eliot. *Strategy in the Contemporary World*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- DOLMAN, Everett C. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London: Frank Cass, 2002.
- DOLMAN, Everett C. *Pure Strategy. Power and Principle in the Space and Information Age*. London: Frank Cass, 2005.
- FRIEDMAN, Norman. *Seapower and Space*. Annapolis: Naval Institute Press, 2000.
- GRAY, Colin S. *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- GRAY, Colin S. *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and The Evidence of History*. London: Frank Cass, 2002.
- LUTTWAK, Edward N. *Strategy. The Logic of War and Peace. Revised and enlarged edition*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001.

7.2 TECHNOLOGIE A STRATEGIE - REVOLUCE VE VOJENSTVÍ

Válka je definována jako masové organizované násilí realizované centrálně řízenými a hierarchicky organizovanými protivníky, z nichž nejméně jeden zastupuje stát²¹¹. Terčem násilí jsou zejména ozbrojené síly protivníka. Jejich zničení či alespoň efektivní paralýza je předpokládaným nástrojem narušení morálky protivníka a jeho psychologické porážky. V případě válečných konfliktů se jedná obvykle o symetrické či asymetrické konflikty. Symetrickými jsou obecně konflikty protivníků, kteří disponují totožnými či obdobnými prostředky, vojenským potenciálem a jejichž taktika je obdobná a strategie totožná či blízká. Asymetrický konflikt je konfliktem protivníků, jejichž prostředky, taktika a strategie jsou obdobné či totožné, nicméně mezi nimi existuje výrazná až zásadní disparita vojenských potenciálů²¹² – jeden z protivníků je tedy výrazně silnější než druhý.

Právě na tento typ konfliktů (symetrických a asymetrických) se koncentrovala pozornost teoretiků v průběhu druhé poloviny 19. století a po většinu 20. století. Výjimku tvořilo imperiální či koloniální válečnictví, kde se západní (evropské i americké) ozbrojené síly setkávaly často s odporem majícím charakter guerillové války. Studium tohoto druhu boje však bylo na okraji zájmu.²¹³ Ve středu pozornosti byla příprava na války mezi srovnatelnými protivníky, obvykle evropskými státy. Válečné konflikty byly plánovány jako krátkodobé, k čemuž směřovala i strategie sledovaná všemi zúčastněnými stranami. Pouze pokud nemohlo být dosaženo porážky protivníka rychle, měnily se války v dlouhotrvající konflikty, které měly často opotřebovací charakter. Protivník se unavoval, vyčerpával. Po druhé světové válce se však západní přímá strategie dostala do slepé uličky. To souviselo s objevením se jaderných zbraní.

Revoluce ve vojenství

Jaderné zastrasování nepokrývalo a nezmrázilo všechny konflikty, existoval určitý volný prostor jednání, a to zejména u akcí menšího rozsahu či akcí v méně exponovaných regionech, kde nebylo možno ospravedlnit uskutečnění hrozby odvetnými opatřeními. V této oblasti byla jaderná strategie doplňována jinými prostředky. Jedním z takových prostředků bylo vytváření systémů ozbrojených sil, které by byly s to porazit protivníka v omezených akcích. Jednalo se především o taktické ozbrojené síly – letecké a pozemní nebo letecké a námořní nebo intervenční sbory. Zejména západní teoretici přešli od konceptu hromadné jaderné odvety ke koncepci pružné reakce, nasazení právě takových sil, jaké budou zapotřebí, přičemž jednotlivými stupni měly být: konvenční konflikt, limitovaná jaderná odvěta a globální jaderná válka až jako extrémní stádium. Krom jiného i ve snaze předejít hromadné jaderné odvetě při vedení masového vojenského konfliktu začalo ve vojenství docházet ke změnám, které koncem osmdesátých let a v průběhu devadesátých let přerostly v transformaci označovanou

²¹¹ Srv. MAREŠ, Miroslav. *Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii*, 2004; http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/1-2004cz/mares.pdf (12. 3. 2008); EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: MO ČR – AVIS, 2006.

²¹² Srv. SOULEIMANOV, Emil. *Terorismus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů*. In *Terorismus: Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-76-7. Souleimanov zastává názor, že o asymetrickém konfliktu lze hovořit v případě strategické asymetrie, nicméně taktickou asymetrii nevylučuje ani jako součást jinak symetrických konfliktů.

²¹³ Srv. například PORCH, Douglas. *Imperiální války*. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007.

jako *Revolution in Military Affairs* – RMA, což je v současnosti překládáno převážně jako *revoluce ve vojenství*.²¹⁴

Revoluci ve vojenství je možné vnímat jako posun v paradigmatu – válka či vedení války začaly být chápány jinak. Tato změna souvisela se zavedením nových vyspělých technologií a změnou organizačních struktur. Sám termín RMA se stal značně populární zejména v devadesátých letech minulého století. RMA je definována jako kvalitativní změna ve vedení boje vyvolaná uplatněním nových technologií, které umožňují vývoj a uplatnění nových doktrín, organizace armády a realizace vojenských operací. Integrace informačních a komunikačních technologií do výzbroje a vybavení je podstatou celého konceptu. Při rozpracovávání koncepce RMA bylo postupem času vycházeno z mnoha různých zdrojů. Odkazováno bylo na práce sovětských vojenských teoretiků z druhé poloviny minulého století, kteří rozeznávali dvě základní změny ve vojenství v průběhu 20. století: nasazení letectva, motorových vozidel a chemických zbraní během první světové války a vývoj jaderných zbraní, raket a počítačů za druhé světové války. Jiní autoři rozeznávají čtyři velké revoluce ve vojenství za posledních 500 let vyvolané objevením a inovativním nasazením nových technologií:

- a) revoluci střelného prachu;
- b) první průmyslovou revoluci;
- c) druhou průmyslovou revoluci;
- d) informační revoluci²¹⁵.

Dalšími zdroji byly *teorie třetí vlny* manželů Tofflerových, *koncepce Netwar* rozpracovaná analytiky Arquillou a Ronfeldtem pro RAND Corporation a *koncept informační války*. Ačkoliv koncepce RMA měla a má ambice stát se ucelenější teorií, ve své podstatě nepopisuje nic jiného než transformaci americké doktríny a vojenských sil, k níž došlo díky souhře dvou faktorů. Prvním bylo úsilí významně zlepšit vojenskou doktrínu, která byla motivována debaklem americké armády ve Vietnamu a snahou překonat jaderný pat. Druhým faktorem bylo masové rozšíření a rychlý vývoj informačních a komunikačních technologií.

Otázkou, která byla americkými teoretiky řešena v průběhu osmdesátých let, byla masivní převaha Východu v počtech konvenčních zbraní. Nová doktrína a technologie měly pomoci zastavit či porazit případný sovětský útok bez použití jaderných zbraní. Cílem bylo kvalitativně lepší doktrínou a technologií kompenzovat kvantitativní převahu protivníka. Uvádí se, že prvním zdrojem inspirace byly izraelské zkušenosti z izraelsko-arabských válek, které se uskutečnily v letech 1948–1949, 1956, 1967 a zejména pak z války z roku 1973, v níž měli protivníci Izraele významnou početní převahu. Izraelským jednotkám se přesto podařilo arabské armády zastavit a porazit. Na základě jejich zkušeností byla rozpracována *doktrína AirLand Battle* (překládáno jako *koncepce vzdušně-pozemního boje*), která spočívá nikoliv v čelním střetnutí a opotřebovacím boji, ale v útocích na druhé sledy protivníka (do hloubky sestavy), získání a udržení iniciativy, vymanévrování nepřítele a užití širokého spektra zbraňových systémů současně, aby bylo dosaženo překvapení a rozvratu nepřítele. Druhou inspirací byly rozsáhlé změny v sociální a ekonomické oblasti, ke kterým začalo docházet v důsledku šíření vyspělých technologií, konkrétně technologií informačních a komunikačních. Na podstatu těchto změn neexistuje jednoznačný názor a jsou vděčným objektem rozsáhlých výzkumů a studií i v současnosti. V amerických materiálech devadesátých let jsou

²¹⁴ Srv. TOFFLER, Alvin – TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-86569-16-0.

²¹⁵ Srv. BOOT, Martin. *War Made New*. New York: Penguin, 2006.

obvyklé odkazy na práci futurologů manželů Tofflerových, kteří působili dlouhodobě jako poradci americké administrativy i armády a kteří nabídli vlastní teorii o podstatě těchto změn známou jako *třetí vlna*²¹⁶. Nový způsob boje, nové vedení války i nová strategie měly odpovídat těmto změnám a této podobě společnosti. Vojenství mělo následovat ekonomiku.

Termínem, který se nejběžněji používá k označení nového charakteru současné organizace ekonomiky, sociálních struktur a dalších segmentů či rovin a aspektů globální společnosti, je *informační společnost*. Objevila se celá řada pokusů přesněji specifikovat a vymezit obsah termínů *informační společnost* či *civilizace třetí vlny*. V těchto popisech jejich autoři často operují jednak s charakterem informací jako komodity – informace jsou zbožím, které se prodává a kupuje, jednak s rychlostí jejich cirkulace, tzv. ekonomickou globalizací či změnou efektivních organizačních modelů z hierarchických, které byly typické pro předchozí typy společnosti, včetně společnosti průmyslové, na síťové. Například Castells uvádí tyto čtyři charakteristické znaky: ústřední roli vědy a technologií, posun od materiální produkce ke zpracovávání informací, nástup nového organizačního uspořádání založeného na horizontálních a decentralizovaných sítích a rozvoj globalizace²¹⁷.

Tofflerovi a autoři, kteří na ně navázali, se domnívali, že změny, ke kterým ve společnosti následkem vývoje a uplatnění nových technologií dochází, mají revoluční charakter a mění samu podstatu společnosti. Vedení války se má těmto změnám přizpůsobit. Předobrazem, ke kterému se odvolávají i autoři *doktríny Network Centric Warfare* (NCW)²¹⁸, je sféra ekonomiky.²¹⁹ To, co funguje a je konkurenceschopné v ekonomice, bude podle jejich názoru fungovat a prokáže své kvality i ve vojenství.

V souladu s Tofflerovými²²⁰ lze změny vymezit v několika oblastech. První a zásadní je přenesení důrazu z materiálních zdrojů – fyzické sféry – na poznání či znalosti, tedy sféru duševní. V závislosti na charakteru obsahu americké doktríny posledních let rozeznávají dvě oblasti: informační a znalostní/rozhodovací sféru. Informační sféra závisí na fyzických veličinách, údajích a jedná se o surová data: terén, povětrnostní podmínky, počty a vybavení jednotek atd. Znalostní (poznávací nebo rozhodovací) sféra data interpretuje, vyhodnocuje, tvoří závěry, je to oblast taktiky a strategie. Další změnou je trend k omezení masovosti, poklesu počtu jednotek, výstroje a výzbroje, provázané ovšem se zvyšováním jejich účinnosti/efektivity. Se zvyšováním efektivity souvisí i požadavek na vysokou kvalifikaci všech zúčastněných složek. Důraz se klade na vzdělání. Ideální je, disponují-li vojáci na všech stupních velení všestranným přehledem. Rychlé tempo změn, ale i požadavek rychlé reakce v konkrétních situacích, například manévru, vede k požadavku na iniciativu a schopnost inovace. V organizační oblasti se objevují nové formy uspořádání, roste význam zejména síťového typu organizace. Hierarchické formy organizace jsou méně efektivní – pomalejší, což souvisí s tím, že rozhodovací cyklus

²¹⁶ „Třetí vlna“ je zároveň i název knihy, kterou Tofflerovi napsali a která se v osmdesátých letech minulého století stala vlivnou.

²¹⁷ CASTELLS, Manuel. *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 1996.

²¹⁸ V Evropě je užíván termín *Network Enabled Capability* (NEC), který pochází z Velké Británie a označuje de facto stejnou doktrínu.

²¹⁹ Viz například ALBERTS, David, GARSTKA, John, HAYES, Richard, SIGNORI, David. *Understanding Information Age Warfare*. Washington: CCRP, 2001.

²²⁰ TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Argo, 2002.

i za využití informačních a komunikačních technologií potřebuje určitý čas. Hierarchické organizace jsou v některých případech také méně flexibilní a nákladnější.

Klíčová je role znalosti. Poznání vhodného charakteru a vhodně uplatněné může do značné míry nahradit ostatní vstupy systému. V případě výroby může umožnit snížení ostatních vstupů, jako je práce, energie, suroviny, omezit potřebný čas, prostor a peníze nutné k produkci; v případě vojenství si lze představit obdobnou situaci při identifikaci a likvidaci nepřátelského velení či určených bojových systémů přesně naváděnou municí namísto kobercového bombardování. S tím bezpochyby souvisí i snížení masovosti, která je chápána jako důsledek nasazení informačně intenzivních, často automatizovaných systémů, které jsou s to za nízkých nákladů efektivně nahradit masu strojů. Příklady, které jsou často uváděny, vycházejí z počtu vypálených střel či vypuštěných pum, nutných k eliminaci cíle – například v roce 1881 britská flotila vypálila na egyptské pevnosti u Alexandrie 3000 střel a cíl zasáhlo 10 z nich, za druhé světové války tank vypálil 17 střel, než zničil stroj protivníka, během operace Pouštní bouře se poměr vypálených střel k počtu zničení u amerických tanků blížil již ideálnímu poměru 1:1, jeden bojový let F-117 s jednou naváděnou střelou dosahuje statisticky stejného efektu jako 95 bojových letů ve Vietnamu (se 190 vypuštěnými pumami) nebo 4500 letů B-17 a 9000 vypuštěných pum v průběhu druhé světové války²²¹. Efektivní snížení masovosti umožňuje v ekonomické sféře produkci přizpůsobit potřebám či požadavkům malých skupin zákazníků či ji dokonce individualizovat. To vede k vysoké různorodosti. Faktem ovšem zůstává, že řada produktů je nadále vyráběna masově. Obdobně by tomu zřejmě mělo být ve vojenské sféře, to však koncepce RMA částečně opomíjí. Po dlouhou dobu propagátoři RMA hovořili o malé, profesionální a vysoce kvalifikované armádě. Je však zřejmé, že jsou situace, ve kterých je naopak výhodná velká, masová armáda. Příkladem, který může ilustrovat rozdíl, je úder na velkou skupinu špatně vycvičených a vyzbrojených protivníků, který může být úspěšně realizován jediným letadlem (Afgánistán), oproti okupaci celé země a střežení jak důležitých objektů a osob, tak hranic (některé odhady hovoří o tom, že například pro okupaci Iráku a plnění úkolů ostraha a ochrany by bylo zapotřebí nejméně 450 000 vojáků²²²).

Specializace souvisí s charakterem poznání, kterého je v jednotlivých konkrétních oblastech taková suma, že není jednoduše zvládnutelná a jeho obsažení zabere určitý čas a vyžaduje určité schopnosti. Kvalifikace pak souvisí s faktem, že právě zvládnutí sumy konkrétního poznání a získání určitých dovedností může být často nezbytné k ovládnutí vyspělé technologie. V oblasti lidských zdrojů jde o vzrůstající nároky na odbornost vojáků – některé z nových zbraňových systémů nelze ovládat bez potřebného vzdělání, stejně tak na vyhodnocování dat je potřeba určité míry odbornosti. Požadavek na inovaci souvisí s růstem různorodosti situací, kterým je třeba čelit, s požadavkem na rychlost a přirozeně také s požadavkem na produkci poznání, tedy i s kreativitou. Obdobně tomu se i role síťových struktur na úkor hierarchických zvyšuje proto, že malé skupiny operující v sítích jsou schopny jednak vyvíjet vyšší rychlost, jednak se ukazuje, že míra iniciativy a schopnost inovace jsou hierarchickými strukturami do jisté míry potlačovány, zatímco v menších skupinách nefungujících na hierarchickém principu rostou.

Také systémovou integraci lze chápat jako důsledek vzrůstající komplexnosti a systémové složitosti. Kromě komunikace v operačním prostoru, kdy ideálem integrovaných jednotek je velitel bojového vozidla, který může přímo komunikovat s pilotem letadla pohybujícím

²²¹ DUNNIGAN, James F. *Bojiště zítřka*. Praha: Baronet, 2004.

²²² BOOT, Martin. *War Made New*. New York: Penguin, 2006.

se nad ním²²³, jde i o integraci mezisystémovou – takovou může být úzká spolupráce armády a zpravodajských služeb atd. Podmínkou integrace je vysoká hustota infrastruktury, přičemž novým fenoménem, který složitost systému značně zvyšuje, je informační infrastruktura, kterou lze popsat také jako počítačové a telekomunikační síť. Důsledkem rozsáhlého rozšíření počítačových a telekomunikačních technologií je zrychlení toku informací. S ohledem na fakt, že informace tvoří podstatu znalostí a znalosti jsou klíčovým faktorem pro vedení boje způsobem vymezeným RMA, je v konfliktu nezbytné usilovat o získání relativní převahy nad protivníky dalším zrychlením. To vede ke snaze o bezprostřední reakci či obecně uplatnění informací v době co nejbližší reálnému času. Ideálem je samozřejmě simultánní uplatnění znalostí, na které odkazuje v některých svých textech zabývajících se zkoumáním rychlosti P. Virilio²²⁴, nicméně lze předem upozornit, že fyzické limity takovouto aplikaci znemožňují. To ovšem neznamená, že tlak na další zvyšování rychlosti neexistuje²²⁵. Takovýto model ve své podstatě předpokládá komplikovaný systém skládající se z velkého počtu jednotek s mnohačetnými vzájemnými vztahy, přičemž tyto vztahy se dají charakterizovat velmi rychlou cirkulací informací, umožněnou infrastrukturou. Předpokladem úspěšného fungování takového systému je tedy maximálně robustní (telekomunikační a informační) infrastruktura a velká pozornost věnovaná její obraně a ochraně před útoky protivníka.

Patrně nejznámějším dokumentem, který obsahuje ve stručné podobě zformulované zásady ztotožňované s RMA, je text *Joint Vision 2020* (JV 2020)²²⁶. Podstatou transformace předkládané v *Joint Vision 2020* je koncentrace na čtyři prvky: manévr, přesné údery, cílenou logistiku a komplexní ochranu vlastních sil. V českém prostředí myšlenky RMA představil na začátku tohoto tisíciletí například K. Kozák²²⁷, který jednotlivé pilíře *Joint Vision 2020* charakterizoval jako:

- a) rozhodující úlohu manévru – soustředění, rozmístění a zasazení vyčleněných sil s využitím informační nadvlády tak, aby cíl bylo dosaženo s minimálním vynaložením sil a prostředků (strategická přeprava a mobilita na operačním a taktickém stupni);
- b) přesnou činnost – schopnost za všech povětrnostních podmínek cíle upřesnit, identifikovat, včas zničit, umlčet a stanovit stupeň zneschopnění, neschopnosti boje (munice s koncovým navedením);
- c) účelově zaměřenou logistiku – dodávkami paletizovaného materiálu (zásob) přesně podle druhu plněného úkolu zabezpečuje zasazení a udržování schopností pro činnost vojsk. Při zásobování využívá poznatků civilního sektoru a výpočetní techniky tak, aby zásoby byly dodány včas na stanovené místo;

²²³ Srv. JENSEN, Owen E. Information warfare: Principles of Third-Wave war, *Aerospace Power Journal*, 1994; <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/airchronicles/jenson.htm> (3. 2. 2008).

²²⁴ Francouzský vojenský historik a myslitel, který se dlouhodobě zabýval některými aspekty společenského vývoje; fascinován byl zejména závislostí současné společnosti na informacích a fenoménem zrychlování vývoje, tempa změn a jednání v průběhu posledních desetiletí. Kromě jiného se také domníval, že právě prostřednictvím rychlosti je generována moc – být rychlejší než protivník může znamenat získání převahy, minimálně ovšem získání a udržení si iniciativy.

²²⁵ Další charakteristiky informační společnosti lze najít například v: ALBERTS, David S., GARSTKA, John. J., STEIN, Frederick, P. *Network Centric Warfare*. Washington: CCRP, 2000.

²²⁶ Director for Strategic Plans and Policy, J5; Strategy Division. *Joint Vision 2020*, 2000; <http://www.dtic.mil/jointvision/jv2020.doc> (4. 2. 2008).

²²⁷ KOZÁK, Karel. *Revoluce ve vojenských záležitostech*, 2001; http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_4/67.htm (4. 3. 2007).

- d) komplexní ochranu – schopnost zabezpečit ochranu vlastních vojsk a zařízení na všech stupních proti jakémukoliv napadení za všech podmínek²²⁸, ta zahrnuje protivzdušnou a protiraketovou obranu, informační nadvládu, krytí, maskování, klamání a ochranu počítačových sítí.

Zásadními předpoklady úspěšné transformace jsou vyspělá technika a kvalifikovaní vojáci. Kvalifikace má podle předpokladů umožnit setrvalou inovaci – a to jak v oblasti technologií, tak i organizačních forem či účinnějších doktrín. Dalšími frekventovanými termíny jsou interoperabilita a integrace. Interoperabilita ovšem není chápána pouze z hlediska interoperability bojových složek, ale i z interoperability procesů, systémů a organizací – včetně organizací nespádajících do struktury americké armády²²⁹. Z hlediska strategického americké materiály doporučují soustředit se na schopnost vést boj kdekoli, globálně a bez ohledu na teritorium a charakter prostředí. Dále je důležité předpokládat a zohlednit, že protivníci budou mít přístup ke stejnému stupni technologie – krom jiného z komerčního sektoru²³⁰. Kvalifikace bojové síly – výcvik, lépe fungující organizace a konečně i schopnost inovace – v taktické oblasti například kombinováním zbraňových systémů a nových způsobů vedení bojové činnosti – je tedy předpokladem vítězství. Americká armáda si klade ambiciózní cíl nadvlády v celém spektru, kterou není myšleno pouze dosažení celkové převahy, ale i dosažení a udržení schopnosti samostatně nebo ve spolupráci s partnery vést bojovou činnost vedoucí k porážce každého protivníka a kontrole každé situace v rámci celého spektra bojových operací. To opětovně klade důraz na kvalitu bojové síly, která musí disponovat patřičným vybavením, výcvikem a flexibilitou, včetně schopnosti iniciativy. Předpokladem dominance v celém spektru je nadvláda informační, tedy schopnost shromažďovat, předávat a zpracovávat informace, zatímco se využívají nebo potlačují snahy protivníka o totéž. V této oblasti se jedná bezpochyby o informační válku. Informace jsou těžištěm vojenských aktivit, přičemž je důraz položen na jejich zpracování a transfer. Transfer má být zajištěn vybudováním komunikační sítě s globální dosahem, přičemž v současné době v tomto ohledu hrají nezastupitelnou roli systémy umístěné v kosmickém prostoru. Informační převaha či nadvláda má být udržována pomocí vedení informačních operací. Pokud jsou poznatky z informačních operací převedeny na kvalitnější znalosti a rozhodnutí²³¹, umožní to rychlejší a efektivnější reakce na změny, což je podstatou převahy rozhodovací.

²²⁸ Hezkou ilustrací této myšlenky je statistika z první americko-irácké války v roce 1991. Zabitě během ní bylo 147 amerických vojáků a 467 jich bylo raněno. Nasazeno bylo 550 000 vojáků. Ze statistik vyplývá, že tyto ztráty (přepočteno na poměr) byly nejen 20krát nižší než ztráty při dobývání Francie v průběhu druhé světové války, ale i nižší, než byla úmrtnost v této sociální skupině v USA samotných. Z toho vyplývá, že američtí vojáci byli při nasazení v Pouštní bouři ve větším bezpečí, než kdyby zůstali v civilu doma. Srv. BOOT, Martin. *War made new*. New York: Penguin, 2006.

²²⁹ Dlužno podotknout, že jako příklad se nabízí například již zmiňovaná spolupráce se zpravodajskými službami, která není svojí podstatou nikterak nová, nicméně zvýšení efektivity vyžaduje větší míru integrace.

²³⁰ Z důvodu nižších nákladů je výhodnější nákup některých technologií ze soukromého sektoru i pro vyspělé armády – příkladem mohou být osobní počítače. Nejedná se tedy pouze o outsourcing – realizaci armádních zakázek soukromým sektorem, ale přímo využívání produktů civilního sektoru armádami. Svoji roli hrají i technologie dvojího použití, tedy technologie, které jsou primárně určeny pro použití v civilním sektoru, ale lze je buď přímo využít nebo jednoduše upravit pro použití ve vojenství. Vcelku odlehčenou formou podávají rizika případného zanedbání připravenosti americké armády na kombinaci nízké a vysoké technologie nasazené nepřítelem například: KENNEDY, F., WELCH, R., FEESLER, B. A Failure of Vision. In *Information Age Anthology III.: The Information Age Military*. Washington: CCRP, 2001.

²³¹ Obvyklý řetězec je: data–informace–znalosti.

Asymetrické konflikty

Problém, s nímž se tato koncepce nedokázala zcela vyrovnat, byl značný nárůst počtu asymetrických konfliktů a fakt, že ve většině asymetrických konfliktů v průběhu 20. století opakovaně vítězily strany, které lze ve většině ohledů považovat za slabší.

Zatím se ukazují některé problémy, kterými v případě RMA byly příliš velká inspirace ekonomickou sférou a víra v historická pravidla hry – konvence. V ekonomice je v pozadí přítomen třetí hráč, stát, který mocí represivních složek pravidla hry garantuje. Zajišťuje, že se bude soutěžit určitým způsobem, a trestá ty, kteří pravidla porušují. Ve válce žádný takový garant není. Prohrávající strana nemá žádný důvod dodržovat pravidla, která vyhovují protivníkovi. Partyzánský boj, terorismus jsou obvyklé pro morálně zdatné, vysoce motivované a zároveň technologicky málo vybavené protivníky, jako jsou například islamističtí militanti; s jadernou strategií a s nepřímou strategií pracuje Ruská federace či Korejská lidově demokratická republika; Čína krom ekonomické strategie sází na rozpracování doktrín kybernetické války, boje ve městech atd. To, že protivníci technologicky vyspělých armád odmítají hrát podle pravidel, část zastánců a propagátorů RMA zaskočilo. Někteří z nich se pokusili podobné nedostatky kompenzovat nepřímou strategií, zejména ovšem v oblasti politické a propagandistické. Druhá část analytiků začala pracovat na zdokonalení koncepce RMA a další nabídli jiné doktríny. Jednou z těch nejpůvodnějších se stala *doktrína Fourth Generation Warfare* (4GW) – *doktrína válek čtvrté generace*, která byla vypracována skupinou teoretiků, kteří se od počátku stavěli k doktrínám spojeným s RMA skepticky.

Většina konfliktů od konce druhé světové války do současnosti byla asymetrických²³². Asymetrické konflikty jsou chápány jako konflikty protivníků, kteří disponují rozdílnými prostředky a vojenským potenciálem a jejichž strategie a taktiky jsou odlišné, ať již v důsledku objektivně daných podmínek nebo na základě úvahy dané například výraznou převahou v prostředcích a vojenském potenciálu jedné ze stran konfliktu. Takovou převahu druhá strana kompenzuje inovací taktiky, nekonvenčními prostředky boje atd. Samy asymetrické konflikty nejsou ničím novým, lze se s nimi setkat po celou historii válečnictví, některé z nich byly označovány jako partyzánské či guerillové války²³³. V posledních dvou stoletích se však mění poměr vítězství v těchto konfliktech ve prospěch slabších protivníků. V letech 1800–1849 zvítězili v asymetrických konfliktech slabší protivníci pouze v asi 12 % případů, v letech 1850–1899 ve 20 %, v letech 1900–1949 už ve 30 % a v letech 1950–1999 se poprvé stali úspěšnější s 51 % vítězství²³⁴. Neexistuje jasná odpověď na otázku, co je podstatou tohoto vývoje.

Jedno z možných vysvětlení nabídl Arreguín-Toft, který se zabývá zpracováním strategických interakcí. Formuloval hypotézu, podle níž existují čtyři možné druhy strategií, dvě útočné a dvě obranné. Mezi útočné řadí konvenční útok a barbarství. Konvenčním útokem je myšlen útok na ozbrojené síly protivníka, strategická snaha o zničení jeho fyzických kapacit – infrastruktury, průmyslu, obsazení území či hlavního města atd. Barbarství souvisí se systematickým poškozováním civilistů (nebojujících), kam patří masové popravky, brání rukojmích, mučení, strategické bombardování nevojenských cílů atd. K obranným strategiím řadí konvenční obranu

²³² VAN CREVELD, Martin. *Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu*. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007.

²³³ MAREŠ, Miroslav. *Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii*, 2004; http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/1-2004cz/mares.pdf (12. 4. 2008).

²³⁴ ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

a guerillový boj (*guerilla warfare strategy* – GWS). Konvenční obrana je postavena na snaze ozbrojených sil bránit území a jeho populaci či strategické zdroje a jejím cílem je vyřadit či poškodit kapacity protivníka, aby nemohl vést útok; patří sem poziciční obrana, obrana do hloubky, mobilní (manévrová) obrana aj. Guerillová strategie závisí na vyhýbání se přímému střetu; přestože se zaměřuje zejména na ozbrojené síly protivníka, není jejím cílem jejich zničení, ale narušení protivníkovy vůle pokračovat v boji, unavení protivníka, narušení jeho morálky.

Tabulka č. 3: Možné strategie bojujících stran

	Konvenční	Nekonvenční
Obrana (slabý protivník)	Konvenční obrana	Guerilla
Útok (silný protivník)	Konvenční útok	Barbarství

Zdroj: ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*.

Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Dále Arreguín-Toft hovoří o přímém a nepřímém strategickém přístupu. Nekonvenční strategie míří na nepřátelskou morálku, vůli bojovat. Guerillový boj oslabuje morálku ozbrojených sil protivníka a jeho domácí populace. Barbarství míří proti základním a nezbytným složkám guerillové strategie – bezpečným základnám a podpoře guerillových bojovníků ze strany obyvatelstva. Za nepřímý postup proti konvenční obraně protivníka považuje strategické bombardování, ekonomické sankce atd., nikoliv tedy uplatnění nájezdnické taktiky spojené s fyzickým vyhlazováním nepřátelské populace. Během své argumentace Arreguín-Toft vyslovuje hypotézu, že použití obdobných strategických přístupů (konvenční útok versus konvenční obrana, barbarství versus guerilla) vede většinou k vítězství silnějšího z protivníků, použití opačných strategií k vítězství slabšího z protivníků. Dokládá to krom jiného statistikou, podle které v konfliktech během let 1800–2003 při použití obdobných strategií silnější z protivníků zvítězil v 77 % případů, zatímco při použití opačných strategií pouze v 36 % případů²³⁵.

Tabulka č. 4: Strategické interakce a vítězství v asymetrických konfliktech 1800–2003

	Silný protivník	Slabý protivník
Stejný strategický přístup	76,8% případů	23,2% případů
Opačný strategický přístup	36,4% případů	63,6% případů

Zdroj: ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*.

Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Zdálo by se tedy logické využít například proti oponentům využívajícím guerillové metody boje barbarské strategie. Je však zřejmé, že použití barbarské strategie s sebou nese další nutná rizika, z nichž nejvýznamnější je možný dopad na morálku vlastních vojáků, populace a spojenců. Tento dopad je nejmarkantnější u demokratických států a zvolení vhodné nepřímé strategie patří k velmi obtížným rozhodnutím.

²³⁵ ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Války čtvrté generace

Se zohledněním morálního faktoru pracovali také autoři doktríny válek čtvrté generace (4GW), kteří se domnívali, že identifikovali přesun strategického těžiště válečnictví, který vysvětluje zvyšující se míru úspěšnosti slabších stran v asymetrických konfliktech. Doktrína 4GW se objevila již v roce 1989, kdy skupina vojenských teoretiků (William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson) publikovala článek s touto koncepcí v *Marine Corps Gazette*²³⁶. Ve svém příspěvku formulovali názor, že novověké války lze rozčlenit do čtyř etap – generací. Rozdíl mezi prvními třemi generacemi a čtvrtou generací, které jsme svědky, přibližně odpovídá rozdílu, který Arrguín-Toft formuluje jako rozdíl mezi konvenčním a nekonvenčním válečnictvím. Se stejnou mírou zjednodušení můžeme tento rozdíl chápat jako rozdíl mezi limitovanou strategií orientující se na ozbrojené síly protivníka a neomezenou strategií orientující se nejen na zničení či porážku ozbrojených sil, které má mít v důsledku dopad na morálku protivníka, ale i na morální rozložení nepřátelské populace.

Obdobně jako Arrguín-Toft poukazují na roli konvencí, přičemž ke svému vysvětlení užívají hlubší historickou explanaci. Konvence jsou produkt evropského vývoje a politických jednání 16. a 17. století, kdy došlo k odlišení vojska a civilního obyvatelstva, k zavádění pravidel, podle kterých lze vést válku, mezinárodního práva atd. Těžiště moci a zdroj práva se po vestfálském míru z roku 1648 přesouvá na stranu států, které jsou nadále pilíři evropského řádu. Státy si monopolizují násilí. Jediná legální podoba války je válka mezi státy, přičemž ta je a má být vedena podle určitých pravidel – konvencí. To platí především pro „civilizované“ evropské státy, ve většině zbývajících světa je tomu často jinak. Za počátek *první generace válek* proto bývá označován konec třicetileté války roku 1648. Spolu se státy přebírají hierarchickou strukturu pyramidálního typu i armády, u vojáků je vyžadována disciplína a iniciativa je potlačována. Synchronně s tímto vývojem byly nasazovány zbrojní technologie, jako například muškety s hladkou hlavní, taktika usiluje o zvýšení palebné síly, objevují se kombinace linií vycvičených vojáků a kolon. S ohledem na teritoriální charakter státu je významným prvkem střetů odpovídajícím přímé strategii kontrola a obsazování či okupace území. Roste také význam jednotné vojenské symboliky, včetně uniforem, které odlišují vojáky od civilistů i od nepřítele. *Druhá generace válek* souvisí s nástupem nacionalismu a vznikem masových národních armád. Jsou vyvíjeny a nasazovány přesnější zbraně (zadovky), zvyšuje se kadence (kulometry), dramaticky roste význam nepřímé palby. Souhrnně a v krátkosti ji lze opsat tak, citujeme-li autory, že „*dělostřelectvo dobývá a pěchota obsazuje*“. Odpovědí na nárůst destruktivního potenciálu dělostřelectva či palebné síly obecně²³⁷ jsou zákopy a ostnatý drát – zakopání armád, stabilizace front a jejich prodloužení. Vliv manévru je minimalizován a rozhodující roli sehrává strategie opotřebování protivníka. V pokusu překonat druhou generaci válek se objevil znovu důraz na manévr, což bylo umožněno zejména některými novými technologiemi, z nichž lze zmínit obrněnou techniku a samozřejmě telekomunikace. *Třetí generace válek* byla založena na manévru, spoléhala na obcházení nepřítele a jeho kolaps, nikoliv na jeho vyhledání a zničení, jejím příkladem je „*blesková válka*“ a nasazení tanků. Od místa se důraz přenesl na čas, rychlost byla důležitější než masovost. Roste pozornost věnovaná rychlosti jak pohybu, tak komunikace, což jsou podmínky nutné pro úspěšný manévr

²³⁶ LIND, W., NIGHTENGAL, K., SCHMITT, J., SUTTON, J., WILSON, G. *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, 1989; http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm (2. 1. 2007).

²³⁷ Srv. např.: KEEGAN, John. *První světová válka*. Plzeň: Beta-Dobrovodský, 2003; LIDDELL HART, B. H. *Dějiny druhé světové války*. Brno: JOTA, 2005; KEEGAN, John. *Historie válečnictví*. Plzeň: Beta-Dobrovodský, 2004.

v podmínkách třetí generace válek. Dalšími komponentami třetí generace válek byly například rychlé obcházení míst odporu, útoky na komunikační uzly, infiltrace, na to reagující hloubková manévrová obrana a taktika protiofenzivy. Tato generace válek vznikla po první světové válce. Studium manévru se silně rozvinulo, oproti předchozím generacím válek byla zohledněna a podporována iniciativa nižších a středních stupňů. Disciplínu nezřídka zajišťovala ideologická motivace. Zároveň byla zdůrazněna nutnost kvalifikace – odborného vzdělání v oboru, což kromě celkové efektivity bylo nutnou podmínkou úspěšnosti iniciativ vycházejících z nižších stupňů velení – iniciativa vycházející z těchto vrstev musela být poučená. Nadále tedy nebylo možné, aby nižší a střední důstojníci například nechápali celkový plán vrchního velení pro konkrétní oblast a podmínky nebo nedokázali svoji iniciativu začlenit do širšího operačního kontextu. RMA je současným vyvrcholením třetí generace válek.

Čtvrtá generace válek se podle Linda, Nightengalea, Schmitta, Suttona a Wilsona rozvíjí zejména po druhé světové válce a v rozsáhlé míře probíhá v koloniích. Její aktéři nejsou schopni čelit technologické a materiální převaze mocností přímo, a tak vyvíjejí nové taktiky, spoléhající na utajení, teror, zmatení nepřítele, aby jim pomohly překonat technologickou propast. Operačním prostorem bojovníků čtvrté generace je celá nepřátelská společnost, terminologie „fronta-tyl“ postrádá smysl a je nahrazena rozlišováním „terč-neterč“, typické jsou malé skupiny vyvíjející bojovou aktivitu určenou obecným, rámcovým cílem. Tím bývá častěji kolaps nepřítele než jeho zničení, terčí války čtvrté generace je tudíž nepřátelská morálka, kultura²³⁸, vůle bojovat. Terčem čtvrté generace je morálka protivníka – tak, jako bylo v první generaci válek cílem ovládnutí teritoria, ve druhé generaci terčem ekonomika a ve třetí generaci protivníková strategie²³⁹. Hranice mezi válkou a mírem je nejasná, stejně jako je nejasná mezi civilním a vojenským sektorem. Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton a Wilson připouštějí, že čtvrtá generace válek obsahuje některé prvky předchozích generací, nicméně se domnívají, že v jejím případě jsou tyto prvky podstatně méně akcentovány. Rozhodující roli hrají morálka a odhodlání. Vysoká technologie, ač má v jejich teorii svoje místo, není tím nejdůležitějším faktorem. Typické pro válku čtvrté generace jsou: psychologická válka, přímé útoky na nepřátelskou kulturu (systémy norem, hodnot, společenskou soudržnost atd.) a terorismus²⁴⁰. Aktéry jsou často nestátní nebo transnacionální entity, působící bez vazby na konkrétní teritorium. Čtvrtá generace válek je asymetrická, a to do té míry, do jaké je asymetričnosti podmíněna historicky. Zároveň se vyvíjí i po uplynutí přechodného období, kdy legitimní použití síly bylo vyhrazeno pouze státům, takže není orientována na státní struktury. Disponuje také jinými organizačními modely, zejména modelem sítě, které mohou být a často jsou pro vedení tohoto typu konfliktu efektivnější než staré hierarchické struktury – zvláště pak centrální typ organizace, který je z definice charakteristický pro válku.

Toto chápání změny ve vojenství však prozatím nezískalo rozhodující podporu. Většinový názor podporuje spíše pokračování v nastoupeném trendu transformace vojenství. Američtí

²³⁸ Kultura je v tomto kontextu chápána zjevně obecně v širokém smyslu, jak ji definují sociologové – například: „[Kultura je] hodnotami, normami a hmotnými statky typickými pro určitou skupinu.“ (GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1999.)

²³⁹ Dále viz SOULEIMANOV, Emil. Terorismus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů. In *Terorismus: Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

²⁴⁰ Což jsou vesměs související a prolínající se formy vedení boje, terorismus jako forma či součást psychologické války obecně, psychologická i kulturní válka jako součást války informační.

analytici zdůrazňují, že problémy, které se dosud objevily, jsou pouze politického charakteru, nikoliv vojenského. Tomu odpovídá i statistika bojů v Iráku. Pro srovnání: ve Vietnamu mezi lety 1964–1973 padlo asi 50 000 amerických vojáků, v korejské válce v letech 1950–1953 asi 35 000, druhá světová válka stála USA 400 000 životů a válka v Iráku od roku 2003 do současnosti asi 4000. Při dopravních nehodách zemře v USA každý rok asi 50krát více lidí, než kolik padne amerických vojáků v ozbrojených akcích po celém světě.

Počty vojáků padlých v Iráku k poměru obyvatel Spojených států jsou nepochybně nejnižší ze všech sledovaných konfliktů, kterých se USA zúčastnily (0,001 % k populaci), s výjimkou první americko-irácké války v roce 1991. Z toho lze na jednu stranu vyvozovat, že transformace podle zásad RMA je úspěšná a efektivní. Kritici ovšem stejně tak mohou poukazovat a poukazují na to, že hlavní problémy nejsou ve vojenském zvládnutí situace, ale v ekonomické a politické sféře – například okupace Iráku vyžaduje mnohonásobně větší investice, než se předpokládalo. Kromě mezinárodněpolitických problémů, které se daří zvládat, mají dlouhodobé boje i dopad na morálku civilní populace ve vítězných zemích. Právě nutnost zvládnout úspěšně psychologický boj byla podle kritiků RMA opomenuta. Zastánci RMA se podle jejich názoru příliš koncentrují na technologickou stránku boje a zcela opomíjejí rovinu kulturní. Tento hlas opozice i sebekritika některých propagátorů RMA vede k závěru, že zásadního rozvoje se v nejbližší době dočká zejména oblast nepřímé strategie. Ozbrojené násilí bude třeba efektivně doplnit přesvědčováním a zastrasováním. Jako příklad úspěšně zvládnuté operace lze uvést opět případ z Iráku, a to pacifikaci milic, které vede Muktadá al-Sadr. Tyto milice zahájily dvě povstání, která byla vojensky rozdracena, zároveň tak ztratily i podporu významné části šiitského duchovenstva a společnosti. Po jednáních uzavřeli ozbrojenci příměří s okupanty a oblasti, ve kterých milice vyvíjely aktivitu, patřily po relativně dlouhou dobu k nejbezpečnějším – tedy až do doby, než se milice dostaly do dalšího konfliktu s iráckou vládou. Stejně je třeba v případech vojenských kampaní udržet podporu i domácí populace.

V reakci na vývoj v posledních letech zastánci konceptu RMA poukazují na dvě věci. První z nich je fakt, že je sice zřejmé, že technologicky vyspělé zbraňové systémy neřeší samy o sobě a s takovou převahou, jaká byla předpokládána, problematiku asymetrického boje a guerillového odporu, to však neznamená, že v případě jiného konfliktu – například s Čínou – by se transformovaná armáda neosvědčila mnohem lépe. Druhou věcí, o které se diskutuje, je organizační rovina. Bojující strana by mohla být efektivněji organizována, než je tomu v současnosti. Inspirační a prvním uceleným příspěvkem k diskuzi byl koncept Netwar.

Netwar

Koncept Netwar je do značné míry spojen se jmény J. Arquilly a F. Ronfeldta, kteří napsali několik knih²⁴¹, v nichž představili svoji koncepci konfliktů nízké intenzity (Low Intensity Conflict – LIC). Tyto konflikty nejsou válečnými operacemi, ale bojem na nižší rovině, obvykle v sociální oblasti. Aktéry těchto bojů jsou často nestátní organizace – politická uskupení, gangy, hnutí atd., které užívají síťové formy organizace, doktríny, strategie a komunikace. Struktura organizace, která je aktérem *Netwar*, se skládá z rozptýlených prvků/uzlů a vazeb mezi nimi. Všechny uzly jsou do značné míry autonomní, nehierarchické, bez jednotného velení. Tvoří tedy síť složitosti

²⁴¹ ARQUILLA, John, RONFELDT, David. *The Advent Of Netwar*. RAND, 1996. ISBN 0-8330-2414-0; ARQUILLA, John, RONFELDT, David. *Cyberwar is coming! In Athena's camp – Preparing for Conflict in the Information Age*. RAND, 1997.

úměrné tomu, do jaké míry jednotlivé prvky/uzly mohou být propojeny s kterýmikoliv jinými z ostatních. Nejjednodušší formou sítě je prostý řetěz, dalším stupněm je síť ve formě ploché pavučiny a samozřejmě si lze představit i maximální úroveň složitosti sítě, kdy jsou vzájemně propojeny všechny prvky. Právě nejsložitější případ odpovídá formě reálně existujících společenských sítí. Prvky či uzly sítě mohou být jak jednotlivci, tak skupiny, které jsou formální i neformální, různého typu a velikosti. Lze si tedy představit síť skládající se z několika buněk, řady jednotlivců či jedné velké organizace nebo síť skládající se jen z jednotlivců, několika velkých organizací i jakoukoliv jinou kombinaci. Stejně tak mohou být prvky specializované či tvořící pouze segmenty funkční entity, některé z nich mohou být otevřené novým členům a jiné naopak uzavřené. Rozhodování v takovéto síti obvykle není centralizované – buď je realizováno na základě vyjednaného konsenzu nebo může být činnost jednotlivých segmentů sítě do značné míry autonomní. Předpokládá se vysoká míra místní iniciativy, která je zaštitěna pouze obecným cílem, plánem či programem. Právě obecný rámec (jeho ucelenost, kvalita, přesvědčivost) je určující pro schopnosti a potenciál sítě jako takové. Čím silnější je motivace ke vzájemné spolupráci, tím výkonnější je samotná síť; naopak nejasné cíle či slabá motivace vedou k neefektivní činnosti, slabé spolupráci a možnému rozpadu. Podmínkou existence a fungování *Netwar* je existence informační infrastruktury, přičemž takováto infrastruktura může být konstruována on-line i off-line, podstatná je pouze její faktická funkčnost – informace v pravý čas na správném místě²⁴². Organizační, doktrinární a další dimenze aktérů *Netwar* se podle jejich autorů stále vyvíjejí, a proto nelze definovat současný stav jako setrvalý a všeobecně platný. Výhody síťové struktury spočívají ve vysoké míře adaptability a flexibility. Síť mohou být lépe uzpůsobeny na všestranné a různorodé operace, což může souviset s funkční diferenciací a specializací jednotlivých síťových uzlů²⁴³. Právě skutečnost, že těžiště aktivit spočívá v rovině uzlů a není svazováno rigidní hierarchickou strukturou velení a řízení – a tím pádem není závislé ani na rozhodovacím cyklu – v kombinaci s interoperabilitou umožňuje nadstandardní operační flexibilitu, zrychluje manévry a zlepšuje ekonomii sil.

V obvyklým způsobem koncipované strategii se objevují dva prvky:

- volba rozhodujícího místa, které má být zasaženo – vychází z rozboru slabých míst protivníka;
- volba přípravného manévru, který má zasažení onoho rozhodujícího místa v protivníkově systému umožnit.

Protože se však při zpracování plánu předpokládá, že protivník bude podnikat protiopatření či uskutečňovat vlastní plán, je jedním z klíčových úkolů zabránit mu v uskutečnění jeho vlastního manévru a naopak dovést k úspěšnému završení manévru vlastní. V tom tkví podstata zachování volnosti jednání. Francouzská strategická škola zdůrazňuje, že je-li jedna strana podstatně silnější než druhá, dokáže si volnost jednání snadno udržet i za použití jen takových sil, kterých je zapotřebí k paralyzování manévru druhé strany, a přitom si zachovat dostatečné síly a prostředky pro zasažení rozhodujícího úderu. Pokud jsou síly protivníků vyrovnané, je třeba dokázat existující síly a prostředky účelně rozdělit tak, aby zabezpečovaly splnění tří základních úkolů: ochranu proti přípravnému manévru protivníka, uskutečnění vlastního

²⁴² Toto je více méně logistický aspekt, který je ovšem v souvislosti s RMA zohledňován i v transformovaných armádách.

²⁴³ Přirozeně tento aspekt není nezbytný. Nicméně je třeba upozornit i na fakt, že síť může podle potřeby integrovat funkčně specializované prvky, popř. je aktivovat, jsou-li již v síti integrovány.

přípravného manévru a provedení rozhodující akce. Toto optimální rozdělení je tím, co se nazývá ekonomii sil²⁴⁴. V případě *Netwar* by alokace sil a jejich využití mělo podle teoretiků u síťových aktérů probíhat efektivněji.

Dalšími výhodami sítí jsou: schopnost rychlé mobilizace a velmi dobré obranné schopnosti – při zničení jednoho uzlu může zbytek sítě rychle reagovat, změnit strategii, přeskupit se, přesunout zdroje atd. Síť nelze ochromit „setnutím hlavy“²⁴⁵, tedy odříznutím velení od jednotek, protože velící centrum neexistuje, v případě mnohostranně propojených sítí je nelze ani jednoduše „oslepit“ – odříznout od informací atd. Obdobně se předpokládá výhoda sítí při útoku v jejich vyšší schopnosti maskování a skrývání²⁴⁶. K zajímavému konstatování dospívají Arquilla a Ronfeldt při charakteristice taktik: podle jejich soudu budou aktéři *Netwar* namísto v tradičních vlnách útočit spíše v rojích, obdobně jako je tomu v případě 4GW²⁴⁷, dojde k setření rozdílu mezi mírem a válkou, mezi frontou a týlem, mezi bojovníky a nebojovníky, případně ke kombinaci nízké a vysoké technologie. Právě vysoká technologie (konkrétně informační a komunikační technologie) výrazně posílila možnosti aktérů *Netwar*, a to nejen s ohledem na nutnost jejich vzájemné komunikace.

Ozbrojené síly se jako celek stěží mohou transformovat do podoby sítě, ve které jednotlivé skupiny budou jednat nezávisle a budou pouze koordinovat svoji činnost. Lze toho však dosáhnout do značné míry v taktické rovině a pak – a to zejména – v rovině institucionální. Předpokládá se mnohem vyšší úroveň spolupráce s jinými organizacemi, jako jsou zpravodajské služby, soukromé agentury, místní jednotky atd. Právě v oblasti zpravodajství, získávání informací, se nachází jedno ze slabých míst systému. Vyspělá technologie v boji s protivníkem, který s ní počítá a snaží se jejím prostřednictvím vyhnout odskrytí, nemá takový význam jako agenturní síť využívající lidských zdrojů. Vytvoření takových sítí a technik těžení informací spolu se zintenzivněním komunikace mezi ozbrojenými a zpravodajskými složkami má výrazně zefektivnit boj proti protivníkům využívajícím guerillovou strategii.

Cílem společným jak pro doktríny vycházející z RMA, tak i pro doktríny konkurenční je tedy, zdá se, kontrola informačních toků. Ideálním stavem je pak odstranění „fog of war“ pro sebe a její maximální zahuštění pro nepřítele, tedy získání komplexních a vyčerpávajících informací o nepříteli a bojišti a zároveň znemožnění nepříteli učinit totéž. To je v operační rovině cílem „*informačních operací*“, jak jsou chápány například v současných materiálech americké armády²⁴⁸; ve vyšší, strategické rovině toho má být dosaženo spoluprací agentur zabývajících se sběrem a vyhodnocováním informací v národním a částečně i mezinárodním měřítku (NATO).

Lze předpokládat, že posun ve zbrojních technologiích bude pokračovat a že se bude i nadále rozevírat odstup mezi technologicky vyspělými ozbrojenými silami bohatých a vyspělých

²⁴⁴ BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.

²⁴⁵ Srv. JENSEN, Owen E. Information warfare: Principles of Third-Wave war. *Aerospace Power Journal*, 1994; <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/airchronicles/jenson.htm> (3. 2. 2008).

²⁴⁶ To je jistě diskutabilní. Síť může hrozit větší riziko prozrazení, pokud operuje ve společnosti, nicméně odpovědí může být konstatování, že prozrazení některých segmentů či prvků sítě neznamená odskrytí celé struktury. Hierarchicky uspořádané struktury mají v tomto ohledu ztíženou pozici.

²⁴⁷ A také v případě informační války, která je součástí koncepcí spojených s RMA.

²⁴⁸ Určitou představu o tom, jak se s problematikou vyrovnává Ruská federace a Čínská lidová republika, si lze učinit například ze studií v knize HALPIN, E., TREVORROW, P., WEBB, D., WRIGHT, S. *Cyberwar, Netwar and Revolution in Military Affairs*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. ISBN 1-4039-8717-3.

států a jejich slabšími spojenci či protivníky. To bude pravděpodobně provázet divergentní vývoj. Jak je zřejmé z práce Arrguína-Tofta, převaha v ozbrojených silách negarantuje vítězství. Velký význam znovu získává motivace, morálka, inovace a nepřímá strategie. Vývoj nových technologií v současné době směřuje k ochraně vlastních sil (bezpilotní letouny, automatizované systémy pro pozemní boj aj.), k získání a udržení informační nadvlády (softwarové zbraně, vývoj v oblasti senzorů atd.) a ovládnutí kosmického prostoru. Klíčové změny přinese případné uplatnění nanotechnologií. Nanotechnologie v podobě mikroskopických strojů jsou využitelné nejen k získávání informací (například jako senzory na bojišti, při detekci nástrah, biologických, chemických nebo jaderných zbraní aj.) nebo v ochraně (pancíře, bojové kombinézy aj.), ale také jako útočné zbraně v podobě mechanických virů atd. U slabších protivníků lze očekávat důraz na rozvoj maskování, krytí a skrývání vlastních sil, snahu vyhnout se přímému střetu, zaútočit proti populaci nepřítele, narušovat jeho kulturu, morálku, ekonomiku, přičemž velkou pozornost přitahuje zejména kybernetická válka a její možnosti v oblasti útoků na infrastrukturu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALBERTS, David S., GARSTKA, John J., STEIN, Frederick, P. *Network Centric Warfare*. Washington: CCRP, 2000. ISBN 1-57906-019-6.
- ALBERTS, David, GARSTKA, John, HAYES, Richard, SIGNORI, David. *Understanding Information Age Warfare*. Washington: CCRP, 2001. ISBN 1-893723-04-6.
- ARQUILLA, John, RONFELDT, David. *The Advent Of Netwar*. RAND, 1996. ISBN 0-8330-2414-0.
- ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-54869-1.
- BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.
- BOOT, Martin. *War Made New*. New York: Penguin, 2006. ISBN 1-592-40222-4.
- CASTELLS, Manuel. *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 1996. ISBN 0-631-22140-9.
- DUNNIGAN, James F. *Bojiště zítřka*. Praha: Baronet, 2004. ISBN 80-7214-642-4.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- JENSEN, Owen E. Information warfare: Principles of Third-Wave war. *Aerospace Power Journal*, 1994; <http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/airchronicles/jenson.htm> (3. 2. 2008).
- KEEGAN, John. *První světová válka*. Plzeň: Beta-Dobrovodský, 2003. ISBN 80-7306-062-0.
- KEEGAN, John. *Historie válečnictví*. Plzeň: Beta-Dobrovodský, 2004. ISBN 80-7306-116-3.
- KENNEDY, Fred, WELCH, Rory, FEESLER, Bryon A. Failure of Vision. In *Information Age Anthology III.: The Information Age Militar*. Washington: CCRP, 2001, s. 549–575. ISBN 1-893723-04-6.
- On-line <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA461471&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (16. 6. 2008).
- KOZÁK, Karel. *Revoluce ve vojenských záležitostech*, 2001; http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_4/67.htm (4. 3. 2007).
- LIDDELL HART, Basil H. *Dějiny druhé světové války*. Brno: JOTA, 2005. ISBN 80-7217-117-8.

- LIND, William S., NIGHTENGALE, Keith, SCHMITT, John F., SUTTON, Joseph W., WILSON, Gary I. *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, 1989; http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm (2. 1. 2007).
- PORCH, Douglas. Imperiální války. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.
- SOULEIMANOV, Emil. Terorismus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů. In *Terorismus: Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-76-7.
- TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-86569-16-0.
- VAN CREVELD, Martin. Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Od druhé světové války došlo minimálně ke dvěma velkým technologickým změnám, které ovlivnily podobu vojenství. První bylo zavedení jaderné výzbroje, druhou nástup informačních a komunikačních technologií. Tyto technologické inovace měly zásadní dopad na podobu vojenství i strategie. Jaderná strategie se stala dominující formou strategie během trvání studené války, v době bipolárního uspořádání mezinárodních vztahů do konce devadesátých let minulého století a významnou roli hraje i v současnosti. Informační a komunikační technologie (Information and Communication Technology – ICT) začaly podobu vojenství významněji ovlivňovat až v devadesátých letech 20. století, přičemž pro označení souboru změn provázejících jejich pronikání do vojenské sféry se vžil termín RMA – revoluce ve vojenství. RMA ovšem provází i ekonomické, sociální, politické a kulturní změny. Revoluce ve vojenství se stává revolucí až v okamžiku změny operačních konceptů a významné části (většiny) dimenzí způsobu vedení války²⁴⁹. RMA je postavena a úzce souvisí se sofistikovanou technologií, přesnými („chytrými“) zbraněmi, kvalifikací personálu a získáním a udržováním informační nadvlády nad protivníkem. Kritici tohoto konceptu však upozorňují, že se v případě RMA příliš upřednostňuje technologie, ale výrazně opomíjí morálka, kulturní faktory a potřeby pro vedení střetů jiného druhu, než jsou krátkodobé mezistátní konflikty.

Náskok vyspělých zemí je příliš velký na to, aby se s nimi jejich protivníci pokoušeli soutěžit stejným (symetrickým) způsobem. Namísto toho proto hledají jiné (asymetrické) způsoby boje, které by mohly kompenzovat převahu technologicky vyspělých armád. Těžiště těchto způsobů boje spočívá obvykle nikoliv ve fyzickém ničení, ale v psychologickém boji, útocích na morálku vojáků, velitelů, politiků a populace vyspělejších a silnějších protivníků. Příklady mohou být guerillová strategie boje nebo terorismus. Odpovědí na tento způsob boje by měly být: zvýšení důrazu na psychologický boj, obrana vlastní kultury a narušování

²⁴⁹ Srv. LATHAM, Andrew. Re-imagining Warfare: The 'Revolution in Military Affairs'. In *Contemporary Security and Strategy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1999.

kultury nepřátelské, zintenzivnění spolupráce armády a zpravodajských služeb, vytvoření či rozšíření agenturních sítí a kooptování organizačních modelů, které zvýší rychlost a efektivitu reakce na protivníkovy aktivity.

Pozornost získává oproti strategii přímé strategie nepřímá: vyjednávání, dohody, hrozby, nátlak aj. V technologické oblasti lze v dohledné době očekávat další významné změny. Nejzásadnější dopad bude mít vývoj v oblasti umělé inteligence a nanotechnologií, méně významné budou zřejmě vesmírné technologie.

Otázky

1. Popište, k jakým technologickým změnám došlo ve druhé polovině minulého století.
2. V čem spočívá asymetričnost soudobých konfliktů?
3. Čím jsou charakteristické čtyři generace válek?
4. V čem tkví podstata Netwar?

Doporučená četba

ALBERTS, David S., GARSTKA, John J., STEIN, Frederick P. *Network Centric Warfare*. Washington: CCRP, 2000. ISBN 1-57906-019-6.

ARQUILLA, John, RONFELDT, David. *The Advent Of Netwar*. RAND, 1996. ISBN 0-8330-2414-0.

ARREGUÍN-TOFT, Ivan. *How the Weak Win Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-54869-1.

BEAUFRE, André. *Úvod do strategie*. Praha: Naše vojsko, 1967.

BOOT, Martin: *War Made New*. New York: Penguin, 2006. ISBN 1-592-40222-4.

KOZÁK, Karel. Revoluce ve vojenských záležitostech. *Vojenské rozhledy*, roč. 10, č. 4, 2001; http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_4/67.htm (4. 3. 2008).

LIND, W., NIGHTENGALE, K., SCHMITT, J., SUTTON, J., WILSON, G. *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*; http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm (2. 1. 2007).

PORCH, Douglas. Imperiální války. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-86569-16-0.

VAN CREVELD, Martin. Technika a válka II. Od jaderné slepé uličky k terorismu. In *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1540-0.

7.3 OZBROJENÉ SUBVERZIVNÍ STRATEGIE

Soudobé ozbrojené konflikty jsou ve většině případů charakteristické silnou asymetrií. Na jedné straně stojí velmi dobře vyzbrojené vojenské síly mocností či mezinárodního společenství, na straně druhé různá uskupení využívající subverzivní strategie a metody, v jejichž rámci nemají (alespoň dočasně) zájem o střet s hlavními silami protivníka, ale pouze o jeho dílčí poškození. V současné době dochází ke kombinaci různých způsobů násilné subverzivní činnosti – guerillového boje, terorismu, různých forem nepokoju apod. Vůči subverzivním formám boje jsou formulovány i strategie s vojenskou účastí. Jejich současný charakter je ovlivněn historickými poznatky (zvláště z druhé poloviny 20. století) i zkušenostmi ze soudobých konfliktů.

Vymezení základních pojmů z oblasti subverzivních strategií a protistrategií

Pro pochopení základů subverzivních strategií a protistrategií vůči nim je třeba pochopit i terminologické vymezení některých základních pojmů z této oblasti a rozdíly mezi nimi. Problémem je však to, že doposud chybí jasná shoda na použití řady z nich. Lze sice vycházet z platných terminologických příruček a v některých případech i z právních dokumentů, avšak přesto zůstávají mnohé kontroverzní atributy nedořešené.

Subverze znamená v nejobecnější míře narušování určitého systému zdola. **Asymetrie** znamená nerovnoměrné rozložení sil. Ve vojenské oblasti může být asymetrický konflikt veden i mezi regulárními konvenčními silami a slabší protivník může volit specifické asymetrické strategie, které omezují nevýhodu jeho slabosti. Týká se to pozemní, letecké i námořní války.

Formou vojenských aktivit je i **guerilla**. Vychází se přitom z pojetí guerilly jako rozptýlené války, vedené relativně malými jednotkami proti silnějšímu nepříteli. Guerilloví bojovníci (partyzáni) jsou specifickými válečnými aktéry. Pojem guerilla ve španělštině znamená malá či drobná válka a začal být používán v souvislosti se španělským odbojem proti Napoleonovi na počátku 19. století. Obdobné vojenské aktivity se však odehrávaly v historii i předtím.

Pojem **partyzánská válka** (respektive „stranická“ válka – jak by zněl přesný překlad) se objevil v polovině 18. století ve francouzských řádech pro vedení války malými jednotkami²⁵⁰. Pojmy partyzán a guerillový bojovník jsou často používány jako synonyma²⁵¹, i když existují pokusy o jejich odlišení.

Například podle Raberta Bernhardta vedou partyzáni defenzivní boj, zatímco guerilla vede boj ofenzivní²⁵². Podle Becketta jsou partyzáni příslušníci regulárních ozbrojených sil, kteří užívají iregulární taktiku²⁵³. Přístup jiných autorů je však zcela opačný, zvláště v marxistické literatuře. Například podle Benčíka a kolektivu má partyzánská válka třídní podstatu a je vedena masami lidu, zatímco guerilla je vedena zvláště vyčleněnými silami pravidelné armády²⁵⁴.

²⁵⁰ MÜNKLER, Herfried. Die Gestalt der Partisanen. Herkunft und Zukunft. In MÜNKLER, Herfried (Hrsg.). *Der Partisan. Theorie, Strategie, Gestalt*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990, s. 14–39, s. 34.

²⁵¹ FOLSCHIED, Alex. *Terrorismus und Guerilla. Versuch einer Begriffserklärung*. Saarbrücken: Lehrstuhl für Praktische Philosophie, Universität des Saarlandes, 2001, s. 2.

²⁵² BERNHARD, Rabert. *Links- und Rechtsterrorismus in der Bundesrepublik Deutschland von 1970 bis heute*. Bonn: Bernard & Graefe Verlag, 1995, s. 26.

²⁵³ BECKETT, Ian F. *Encyclopedia of Guerilla Warfare*. New York: Checkmark Books, 1995, s. 181.

²⁵⁴ BENČÍK, Antonín, KURAL, Václav, PAULÍK, Jan, ŠOLC, Jaroslav, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, TESÁŘ, Jan. *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 1961, s. 436–437.

Žádný z uvedených názorů na odlišení obou pojmů však není obecně uznáván, proto budou v následujícím textu pojmy guerilla a partyzánská válka v zásadě používány jako synonyma, nicméně se zdůrazněním skutečnosti, že formu guerillového boje mohou zvolit i jednotky konvenčních armád (například speciálních sil), a to nejen pozemní, ale i námořní či letecké²⁵⁵. Jejich příslušníci však nejsou partyzány, respektive guerillovými bojovníky ve smyslu specifické kategorie v rámci typologie válečných a politických aktérů.

Partyzáni/guerilloví bojovníci přitom nejsou a priori vyjmuti z běžných vojenských právních standardů. Mohou mít tedy statut komбатantů podle mezinárodního práva. V mezinárodních ozbrojených konfliktech je to za situace, když:

- a) mají v čele osobu odpovědnou za své podřízené,
- b) mají pevný rozeznávací znak viditelný na dálku,
- c) nosí otevřeně zbraně,
- d) dbají při svých úkonech zákonů a obyčejů válečných²⁵⁶.

Podle Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) z roku 1979 ve vnitrostátních konfliktech musí:

- a) být ozbrojeni,
- b) mít v čele odpovědného velitele,
- c) kontrolovat území takovým způsobem, který jim
- d) umožňuje vést trvalé a koordinované vojenské operace a
- e) dbát mezinárodního práva ozbrojených konfliktů podle protokolu.

Protokol se nevztahuje na vnitřní nepokoje a napětí, jako jsou vzpoury, izolované a sporadické násilné činy a ostatní činy podobné povahy, které se nepovažují za ozbrojené konflikty²⁵⁷. Uvedené právní vymezení však neumožňuje plně pochopit podstatu partyzánů a jejich boje, a to mimo jiné i z toho důvodu, že někteří partyzáni a guerilloví bojovníci fakticky uvedené právní požadavky nenaplní. Charakteristiku partyzánů je třeba odvozovat od způsobu a ukotvení jejich boje. Podle německého politologa Carla Schmitta jsou pro partyzány typické:

- iregularita;
- intenzita politické angažovanosti a s tím svázaná radikalita nepřátelství;
- mobilita;
- telurický charakter (úzké sepětí s půdou, s domácím obyvatelstvem a vlastnostmi krajiny, kterou partyzán využívá pro svou činnost)²⁵⁸.

Zvláště poslední bod je velmi důležitý pro vytváření strategie ozbrojené subverze a protistrategií vůči ní. Partyzáni jsou úzce vázáni na podporu obyvatelstva v prostředí, v němž bojují,

²⁵⁵ HOFFMAN, Patricia. *Seeking Shadows in the Sky: The Strategy of Air Guerilla Warfare*. Maxwell Air Force Base: Air University Press, 2000; <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA407088&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (20. 3. 2008).

²⁵⁶ Řád války pozemní. In HOBZA, Antonín. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Nákladem vlastním, 1931, s. 393–405, zde s. 393.

²⁵⁷ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977.

²⁵⁸ SCHMITT, Carl. *Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*. Berlin: Ducker & Humblot, 2002, s. 22–28.

a do značné míry na ní závisí i úspěch jejich činnosti. Iregularitou je myšleno to, že partyzáni/guerilla nevstupují do rovnocenných střetů s protivníkem, ale útočí na jeho slabá místa. Jsou hluboce oddáni ideám, za jejichž dosažení bojují. Vzhledem k početně nízkým stavům jednotek a jejich zpravidla lehké výzbroji jsou tyto schopny vysoké mobility na území pod jejich kontrolou i mimo něj.

Guerilla/partyzánský boj je přitom tradiční válečnou strategií ve smyslu zaměření se na vojenský potenciál protivníka. Útočí primárně na jeho kombatanaty (vojáky, milice, policisty apod.) i na zařízení a infrastrukturu, která slouží vojenským účelům. Usiluje zpravidla o vojenské vítězství, ať již ve spojení s regulérní armádou bojující na konvenční frontové linii nebo tím, že je fází přechodu ke vzniku velké revoluční armády, či tím, že oslabí a znechutí nepřítele natolik samotnou guerillovou činností, že se vzdá svých cílů ve prospěch ideových vůdců guerilly.

Teroristé oproti guerille/partyzánům útočí hlavně na psychiku společností a vlád, a to tím, že se snaží excesivním násilím nebo hrozbou takového násilí zastrašit mnohem širší spektrum lidí, než jsou jeho přímé oběti. Z mezinárodněprávního hlediska terorismus není uznáván za válečnou strategii, fakticky je však schopen vyvolat natolik zásadní hrozbu, že je vůči němu vedena válka. Soudobý americký koncept *war on terrorism* však ve skutečnosti není rovnoměrně aplikován na všechny, kteří teroristické metody užívají. Primárně je veden vůči ideologicky vymezeným nepřátelům (například islamistům, marxistickým militantům apod.).

Ve *Vojenském výkladovém slovníku operačních pojmů je terorismus vymezen jako „nezákonné užití nebo hrozba užitím síly nebo násilí proti jednotlivcům nebo majetku se záměrem přinutit nebo zastrašit vlády nebo společnosti k dosažení politických, etnických, náboženských nebo ideologických cílů“*.²⁵⁹ Tato definice vychází z definice NATO. Jinak ovšem terorismus není doposud jednotně vymezen ani v mezinárodním právu, existují pouze partikulární úpravy.

Široká politická shoda na definici terorismu je znemožněna především vzhledem k negativnímu vyznění pojmu terorismus. Zjednodušeně lze tento problém vyjádřit větou: „*Pro jednoho teroristu, pro druhého bojovník za svobodu.*“ Debaty se však vedou i o tom, zda terorismus musí být vždy subverzivní nebo může být i represivní, jestli musí být nestátní nebo může být i státní, zda musí či nemusí sledovat ideově-politické cíle, jestli musí být skupinovým fenoménem nebo zda ho mohou realizovat také izolovaní jednotlivci, jestli musí být páčán jen v míru či může být uskutečněn i za války apod.

Terorismus se obecně stal fenoménem, který doprovází celou řadu dalších subverzivních aktivit. To občas vede k tomu, že jakákoliv násilná subverze je označována za terorismus. To je však sporné, protože terorismus je pouze jednou z variant, i když jeho jednoznačné odlišení od dalších forem subverzivního působení (guerilla, organizované masové násilné nepokoje apod.) může být mnohdy sporné. Zmatek přináší i to, že existují rozdíly v tom, jak jednotliví ozbrojenci vnímají sami sebe. Marxisticko-leninští teroristé mají zpravidla tendenci se označovat za městskou guerillu, islamističtí extremisté za „bojovníky džihádu“ apod.

Obecně se podle Maxmiliána Strmisky blíží guerilla terorismu tehdy, pokud se logika guerilly řídí logikou brutální psychologické války²⁶⁰. V oficiálních dokumentech USA se již také

²⁵⁹ VEJMEJKA, Oto, a kol. *Vojenský výkladový slovník operačních pojmů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004, s. 260–261.

²⁶⁰ STRMISKA, Maxmilián. *Terorismus a demokracie Pojetí a typologie subverzivního teroristického násilí v soudobých demokraciích*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 21.

Tabulka č. 5: Charakteristika subverzivního terorismu, guerilly a konvenční války jako způsobů násilného boje

	Konvenční válka	Guerilla	Terorismus
Jednotky nasazené do boje	Velké (armády, sbory, divize)	Střední (čety, roty, prapory)	Malé (obvykle méně než deset osob)
Zbraně	Plný rozsah vojenské bojové techniky (letecká technika, obrněná technika, dělostřelectvo atd.)	Většinou pěchotní typy lehkých zbraní, někdy též část dělostřelectva	Ruční zbraně, ruční granáty a specializované zbraně, např. bomby v autech, bomby odpalované na dálku, tlakové bomby
Taktika	Obvykle kombinované operace zahrnující několik druhů vojenských sil	Taktika komand	Speciální taktika: únosy, atentáty, výbuchy aut, braní rukojmí atd.
Terče	Většinou vojenské jednotky, průmyslová a dopravní infrastruktura	Většinou vojenský, policejní a administrativní personál i političtí oponenti	Státní symboly, političtí oponenti a obecně veřejnost
Zamýšlený účinek	Fyzické zničení	Především vojenské oslabení nepřítele	Psychický nátlak
Kontrola teritoria	Ano	Ano	Ne
Uniforma	Nošení uniformy	Často nošení uniformy	Nenošení uniformy
Rozeznatelnost válečných zón	Geograficky rozeznatelná válka	Válka je omezena na zemi sporu	Nerozeznatelné válečné zóny
Mezinárodní legalita	Ano, pokud je vedena podle pravidel	Ano, pokud je vedena podle pravidel	Ne
Domácí legalita	Ano	Ne	Ne

Zdroj: MERARI, Ariel. *Terrorism as a Strategy of Insurgency*.

Terrorism and Political Violence, roč. 5, č. 4, 1993, s. 213–251.

objevil pojem **guerillový terorismus**, který označuje teroristické aktivity vyrůstající z prostředí širších domácích komunit na území, kde jsou prováděny teroristické akce (na rozdíl od expedičního terorismu, kdy teroristé pocházejí z jiné oblasti, než která je místem jejich akce)²⁶¹. Bezpečnostní expert Peter Hough hovoří v souvislosti s různými subverzivními aktéry o „vojenských hrozbách od nevojenských aktérů“²⁶².

²⁶¹ *Country Reports on Terrorism, Office of the Coordinator for Counterterrorism*, U. S. Department of State, 2007; <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2006/82727.htm> (20. 3. 2008).

²⁶² HOUGH, Peter. *Understanding Global Security*. London, New York: Routledge, 2004, s. 61–82.

V současné vojenské terminologii, zvláště v angloamerickém prostoru, je také velmi často používán pojem *insurgency*²⁶³, který označuje souhrn subverzivních činností proti vládě či okupačním silám. Někdy je omezen na násilné aktivity²⁶⁴ (guerilla, terorismus, násilné demonstrace apod.), někdy zahrnuje i nenásilné formy odporu (letákové akce, internetovou propagandu, lidské blokády, hladovky apod). Do češtiny je tento pojem překládán jako *vzpouora*, *rebelie*²⁶⁵ apod., což ale ne zcela odpovídá jeho současnému významu. Faktický smysl pojmu by lépe vystihlo slovo *odpor*, jehož anglickým ekvivalentem je slovo *resistance*, to však zpravidla není používáno oficiálními místy vzhledem k pozitivnímu vnímání významu tohoto slova v souvislosti s protifašistickým odporem za druhé světové války. Pro označení celkové politické opozice se pak často používá slovo *dissent* (angl. *dissent*).

Současní reálně subverzivní aktéři ozbrojených konfliktů ve svém strategickém myšlení nerozlišují, zda používají terorismus či guerillový způsob boje podle slovníkových či mezinárodněprávních definic. Kombinují různé aktivity, a v tomto směru je třeba vnímat i jejich strategické uvažování a vytváření strategií proti nim. Často se hovoří o *insurgency strategies* a *counterinsurgency strategies*.

Asymetrické subverzivní strategie

Základním strategickým cílem subverze je zvrátit mocenské poměry a získat politickou moc na úkor stávajícího protivníka, který ji drží. Za tímto účelem jsou subverzivní strategie orientovány jak na protivníkovou ozbrojenou moc, tak i na jeho ochotu bojovat, v této souvislosti pak hraje značnou roli i nálada mezi veřejností v týlu protivníka. Subverzivní strategie je možné propojit se širší strategií konvenčně vedeného boje s jasnými frontovými liniemi (například protifašistické partyzánské hnutí v Evropě za druhé světové války), a nebo se může jednat o samostatné strategie směřující k získání moci na úkor protivníka bez cizí pomoci (zpravidla iniciováním revoluce nebo znechucením a oslabením protivníka).

Volba prostředků a formy boje závisí na síle a možnostech jak subverzivních složek, tak i protivníka. K teroristickým sporadickým akcím se zpravidla uchylují ti, kteří nemají dostatečnou sílu k realizaci souvislého guerillového boje, jenž vyžaduje kontrolu území (svoji činnost však mohou od počátku nazývat guerillou – například městskou guerillou).

Terorismus je přitom specifickou formou boje, která využívá psychologických efektů působení. Základním prvkem teroristického strategického myšlení je vyvolání nejistoty u protivníka²⁶⁶. Podle německého experta na terorismus Petera Waldmanna teroristický kalkul sestává ze tří prvků:

- ze samotného násilného aktu nebo hrozby;
- z očekávané emocionální reakce u cílového publika (obyčejně silný strach, objevit se však mohou i další emoce);
- určité reakce jako důsledku těchto emocí²⁶⁷.

²⁶³ KILCULLEN, David, *Countering Global Insurgency*, 2004.

On line <http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen.pdf>, s. 65.

²⁶⁴ BOWYER, Richard. *Dictionary of Military Terms*. Oxford: Macmillan, Bloomsbury, 2004, s. 129.

²⁶⁵ HAIS, Karel, HODEK, Břetislav. *Velký anglicko-český slovník I. A–M*. Praha: Academia, Leda, 2001, s. 1182.

²⁶⁶ KYDD, Andrew, WALTER, Barbara. The Strategies of Terrorism. *International Security*, roč. 31, č. 1, s. 49–80, s. 56.

²⁶⁷ WALDMANN, Peter. *Terrorismus. Provokation der Macht*. Gerling, München, 1998, s. 29.

Tento základní teroristický kalkul je možné chápat tak, že teroristé usilují o vyvolání takové atmosféry, kdy na jedné straně svými činy zastrašují protivníky a znejišťují ty, kteří je doposud podporovali, a na straně druhé získávají sympatie svých stoupců. Pro zprostředkování teroristického poselství (ať již samotného aktu nebo doprovodného textového či audiovizuálního prohlášení) jsou pro teroristy významná média či jiné veřejné komunikační kanály.

Teroristé se zpravidla snaží dosáhnout svých cílů v kontextu s dalšími formami svého působení. Obecně je možné u subverzivního terorismu rozlišit čtyři základní strategie:

- *prosté zastrašení* (teroristé hodlají dosáhnout svých cílů pouze teroristickými útoky, neuvážují o transformaci svého boje);
- *ozbrojená propaganda, která má strhnout masy* (teroristé se považují za předvoj a své akce za přechodně existující formu boje, než dojde ke zmasovění bojujícího hnutí, což umožní přechod ke guerillové či konvenční válce nebo přímo k revoluci);
- *strategie napětí* (teroristé páchají akty, k nimž se však nehlásí, a snaží se o to, aby byly připisovány jejich ideovým protivníkům; tím vůči nim vyvolávají nenávist veřejnosti a získávají podporu pro spřízněné politické strany či hnutí, případně díky vzniklému napětí ve společnosti oslabují autoritu a moc stávajícího režimu);
- *vigilantismus* (teroristický vigilantisťmus může tvořit, pokud je částečně podporován držiteli moci, jistý přechod mezi subverzivním a represivním terorismem, může být však realizován i čistě subverzivně; cílem vigilantisťmu je boj proti tomu, co většina či významná část populace vnímá jako deviance (politické, kulturní, kriminální), ale oficiální režim takto pojaté deviantní fenomény nepotlačuje – ať již skutečně či pouze domněle; vigilantisťti teroristé pak usilují o to, aby se prezentovali jako schopná alternativa vůči vládnoucímu režimu a získali si popularitu, která jim umožní chopit se moci)²⁶⁸.

Hlavní část subverzivního terorismu je zařaditelná do druhé z výše zmíněných kategorií – tj. do ozbrojené propagandy. Terorismus je zpravidla využíván jako součást širšího ozbrojeného a propagandistického boje (může být uskutečňován či podporován také cizí státní mocí). Na kontextu působení a na ideologickém zázemí teroristů závisí i jejich taktika.

Mohou si vybírat cíle výrazně selektivně (konkrétní osoby), částečně selektivně (podle skupinové příslušnosti – například příslušníky určitého národa či stoupence určitého vyznání) i neselektivně. Teroristickou taktikou jsou atentáty, únosy a braní rukojmí, sabotáže apod. Teroristé nejčastěji používají ruční zbraně, nástražné výbušné systémy a v poslední době i sebevražedné atentáty, kdy je výbušnina umístěna na těle atentátníka, dále využívají také improvizované zbraně (dopravní letadla jako ničivé věci) a nosiče zbraní. Někteří teroristé však měli či mají k dispozici i řadu dalších zbraní, včetně zbraní hromadného ničení.

Z hlediska vztahu terorismu a guerilly je možné zmínit, že italský sociolog Sabino Acquaviva sporadický terorismus považuje za první fázi vzniku guerilly (cílem je upozornit na možnost ozbrojeného boje). Pak nastává druhá fáze spontánního napodobování sporadického terorismu a vzniku (prozatím nepropojených) teroristických buněk a teprve ve třetí fázi vzniká jejich vzájemných propojením guerilla, přesahující logiku terorismu. Ve čtvrté fázi následuje proces alespoň minimálního propojování těchto skupin. V páté fázi vznikají partyzánské oblasti, v nichž operují již relativně početné, navzájem propojené skupiny, které sledují společnou strategickou linii, jejímž cílem je vojenská porážka nepřátelských oddílů v daných oblastech. V šesté fázi je guerillové hnutí schopné si vytvořit poměrně stabilní opěrné body na více

²⁶⁸ MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 41–43.

či méně omezených územích, které dokáže po delší dobu úplně kontrolovat. Existence těchto bodů dodává partyzánskému boji nový strategický rozměr – od tohoto momentu začíná skutečná (revoluční) válka²⁶⁹.

V reálném životě je však obtížné uvedenou posloupnost přechodu od terorismu ke guerille v čisté podobě nalézt, protože obě formy boje se v rámci celkového působení řady subjektů doplňují. Guerilla obecně je postavena na soustavné realizaci drobných útoků narušujících vojenský potenciál nepřítele, nikoliv na vyhledávání masivních rozhodujících bitev s hlavními silami protivníka. Její výzbrojí jsou převážně lehké zbraně. Rozsáhle využívá i propagandu (v současnosti hlavně za pomoci Internetu).

Guerilla usiluje o spolupráci s obyvatelstvem na území, kde operuje, protože je závislá na jeho logistické a někdy i zpravodajské podpoře. Podporu obyvatelstva je pro ni vhodné získávat na bázi dobrovolnosti – tj. především na bázi společně sdílených cílů a idejí. V případě nutnosti použití donucovacích prostředků vůči obyvatelstvu se činnost a smysl působení guerilly komplikují. Z hlediska výše uvedené charakteristiky je guerilla obvykle spojována s rurálním (venkovským) prostředím, kde může být kontrolováno území a budovány zóny pro efektivní soustředění sil.

V rurálním prostředí jsou podle Richarda Clutterbucka hlavními cíli guerilly opěrné body státní či okupační správy, včetně malých vojenských a policejních posádek a základen, případně politických orgánů správy, a představitelů kolaborace (jejich eliminací jsou zároveň ovlivňovány i nálady obyvatelstva). Druhým hlavním cílem je infrastruktura (komunikace, zvláště uzlové body a mosty, elektrické vedení a transformační stanice, potrubí, telekomunikace...) ²⁷⁰. Velmi důležité jsou i útoky na přepravované vojenské jednotky a materiál, v současnosti pak zejména na vojenské konvoje.

Vedle rurální guerilly se postupně objevila také koncepce městské guerilly, která prošla vývojem z hlediska svého celkového pojetí. Městská guerilla v moderním smyslu slova vznikla v ultralevicovém prostředí v Latinské Americe v šedesátých letech 20. století a byla v mírně modifikované podobě převzata různými západoevropskými „rudými teroristy“. Podle Centra strategických studií „*spočívala ve vybudování podzemní sítě, která by byla schopna realizovat selektivní útoky proti etablované státní moci a vytvořit v městském prostředí ohniska odporu, která by svojí existencí postupně strhávala masy k rozsáhlejšímu revolučnímu vystoupení*“²⁷¹.

Její hlavní taktikou byly útoky na státníky, policejní a vojenské objekty, centra ekonomické moci, únosy různých veřejných představitelů systému apod. Výzbroj tvořily především ruční zbraně a nástražné výbušné systémy, výjimečně se objevovaly ruční raketové střely. Uskupení realizující údajnou městskou guerillu měla zpravidla maximálně několik desítek členů a o něco větší počet stoupenců ve svém militantním okolí, konkrétní akce uskutečňovala komanda o počtu několika jednotlivců.

Pojem městská guerilla se v relativně novém významu objevil v devadesátých letech minulého století v souvislosti s operacemi guerillových jednotek v městském prostředí proti regulérním konvenčním armádám. Jednalo se o využití partyzánskému způsobu boje v zastavěném městském prostoru, zpravidla poškozeném předchozími vojenskými operacemi.

²⁶⁹ ACQUAVIVA, Sabino S. *Guerriglia e guerra rivoluzionaria in Italia*. Milano: Rizzoli, 1979, s. 145–146.

²⁷⁰ CLUTTERBUCK, Richard. *Terrorism in an unstable world*. London, New York: Routledge, 1994, s. 143.

²⁷¹ Centrum strategických studií. Hrozí v Evropě islámská městská guerilla? *Revue Politika*, roč. III, č. 10, s. 31–33, s. 33.

Toto prostředí umožňuje mobilitu větších a relativně silně vyzbrojených skupin. Ty však mají hlavní základny v prostorech venkova, odkud podnikají výpady do měst.

Celkově je tvoří až několik set osob, konkrétní akce zpravidla uskutečňují oddíly složené z několika desítek bojovníků. To jim umožňuje značnou mobilitu. Kromě lehkých ručních zbraní používají kulomety, raketové střely, minomety a výzbroj lehkého dělostřelectva i staticky umístěné nálože se značným účinkem. Tento styl městské guerilly prokázal svoji akceschopnost především prostřednictvím čečenských uskupení v městských bojích proti ruským silám v Grozném²⁷² v roce 1995. Od roku 2003 je v kontextu dalších forem odporu realizován i iráckým a částečně i afghánským odbojem.

O nové fázi městské guerilly se uvažuje v souvislosti se vznikem megapolí v 21. století, kde by v určitých obrovských městských aglomeracích mohly vznikat zóny pod efektivní kontrolou guerillových vůdců. Úvahy o potenciálu pro městskou guerillu provázely například i nepokoje na pařížských předměstích v roce 2005²⁷³. Vedle koncepcí městské guerilly se objevují i koncepce kybernetické a informační guerilly, zde se však jedná spíše o přenesené významy. Jak již bylo několikrát uvedeno v předchozím textu, v rámci celkového působení nejsou mezi různými formami subverzivního působení jasné hranice. Terorismus i guerilla jsou propojeny s různými formami ideologické či ekonomické subverze. Jako subverzivní činnost je ve spojení s cizí mocí možné uskutečňovat i špionážní aktivity. Pokud jsou subverzivní aktéři infiltrováni do státních složek (především policie a armády), mohou v nich působit špionážně i ve prospěch svých skupin a současně připravovat půdu pro jejich paralýzu nebo přechod na stranu opozice (možný je i vojenský puč či státní převrat).

Subverzivní strategie a formy boje mohou být využívány různými ideologickými aktéry. Neznamená to tedy, že by byl například terorismus vázán na určitou ideologii či náboženství (v tomto smyslu tedy není správné relativně časté synonymní používání slov terorismus a islamismus). Na druhou stranu si některé, zpravidla extremistické politické směry definují určitý vlastní základní bojový či válečnický koncept, do něhož pak podřazují své ozbrojené i další působení. U ultralevice je to koncept třídního boje, u neonacistů koncept rasové války, u etnických separatistů různé koncepty národněosvobozeneckých válek, u islamismu specificky bojovně pojatý koncept džihádu (proto se někdy hovoří i o džihádismu).

S ohledem na globální rozsah džihádistických aktivit v současnosti je tato forma insurgency sledována zřejmě nejvíce. Hlavní směr džihádismu je inspirován sunnitským extremismem – ať již v revoluční linii Muslimskeho bratrstva či v linii dogmatického wahhábismu nebo školy deobandu. Vlivná je však i šiitská linie vázaná v současnosti především na ideje iránské revoluce z roku 1979 („chomejnismus“). Mezi různými džihádisty může docházet také ke střetům, jako v Iráku, častá je však i jejich vzájemná kooperace – například v protiižraelském boji v Libanonu.

Přitom existují regionální islamistické skupiny i celosvětové islamistické sítě, mezi nimiž zaujímá dominantní pozici sunnitská al-Kajdá. Al-Kajdá vznikla v roce 1988 z bojovníků proti sovětským vojskům v Afghánistánu pod vedením Usámy bin Ládina. Tato organizace razila pojetí svých příslušníků jakožto vojáků sledujících určitou strategii²⁷⁴.

²⁷² Centrum strategických studií, s. 33.

²⁷³ Centrum strategických studií, s. 33.

²⁷⁴ *Al Qaeda, Declaration of Jihad (Holy War) against the country's tyrants military series*. Washington: United States Department of Justice, 2001; http://www.usdoj.gov/ag/manualpart1_1.pdf (20. 3. 2008).

V současnosti se jedná o volnou síť zastřešující militantní hnutí, která využívá různých forem působení v úsilí o dosažení světového kalifátu. Sérií teroristických útoků al-Kajdy od poloviny devadesátých let, především pak útoky z 11. září 2001, a následnou protireakcí USA a jejich spojenců bylo probuzeno relativně početné džihádistické hnutí (doposud jej však tvoří pouze malá část z celkového počtu muslimů).

Al-Kajdá usiluje za pomoci ozbrojeného působení o vybudování emirátů pod svou kontrolou na územích, kde jsou nestabilní vlády (Irák, Afghánistán) nebo zhroutené státy (Somálsko). Snaží se o svržení sekulárních či proamerických režimů v tradičním islámském prostoru a nastolení vlastních emirátů. Celý svět by měl být nakonec sjednocen v globálním kalifátu. Do té doby razí koncepci neteritoriálního islámského státu v globálním rámci²⁷⁵.

Dle poměrů působí al-Kajdá teroristickým (Saúdská Arábie), guerillovým (jižní Afghánistán) a někde i miličním (Somálsko) způsobem. Její základna se rozšiřuje tím, že se do ní začleňují dříve samostatné regionální islamistické militantní skupiny. Al-Kajdá podporuje i teroristické a militantní tendence v muslimských komunitách v evropských a amerických státech, přičemž z nich rekrutuje i bojovníky do válečných konfliktů v Asii a Africe.

K tomu napomáhá také mediální internetová propaganda, která má i širší význam, a sice udržování existence fanatické „Cyber-Ummy“²⁷⁶. Al-Kajdá je tedy připravena vést i rozsáhlou kybernetickou válku. Vedle násilných aktivit al-Kajdá usiluje také o rozvratné působení vůči západním demokraciím zneužíváním jejich liberálních demokratických svobod a zneužíváním norem ochraňujících před náboženskou a jinou diskriminací. Po obsazení strategických území hodlá využívat i prostředky ekonomického a energetického nátlaku.

Spektrum jejich činností je tedy značně rozsáhlé a ve svém souhrnu směřují k nárůstu masovosti džihádismu, k postupným teritoriálním ziskům islámského státu pod vedením al-Kajdy, k oslabení a posléze zničení nepřátel a nakonec ke vzniku globálního kalifátu. Subverzivní strategie se tak postupně mají měnit na ofenzivní „běžné“ strategie (konvenční i nukleární).

Strategie proti ozbrojené subverzivní činnosti

Postupy proti ozbrojené subverzivní činnosti reagují na specifika subverzivních strategií. Zahrnují širokou škálu postupů a zpravidla nejsou omezeny pouze na vojenskou oblast. Armáda však v řadě z nich hraje důležitou roli. Hlavním faktorem je především to, jak zbavit guerillu, teroristy a další subverzivní bojovníky jejich širší podpory, nicméně významným úkolem zůstává i jejich bezprostřední likvidace a eliminace. V tom se liší od konvenčních válečných konfliktů. Rozdíly mezi counterinsurgency a tradičním konfliktem ukazuje tabulka č. 6.

Pokud bude pozornost zaměřena na celkové postupy proti podhoubí subverzivních aktérů, lze je pojmut v rámci pomyslné osy, jejíž krajní póly je možné nazvat:

- „želená pěst“ (Iron Fist)²⁷⁷;
- „srdce a mysl“ (Hearts and Minds).

²⁷⁵ TARTSCH, Thomas. *Die neue Al-Qaida Generation: Strategien und Gegenstrategien – Gefährdungseinschätzung Deutschland*. Studien und Analysen, č. 4, 2007, s. 1–7, s. 3; http://www.forschungsgruppe-sicherheit.org/uploads/070824_tartsch.pdf.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 1–7, s. 4; http://www.forschungsgruppe-sicherheit.org/uploads/070824_tartsch.pdf.

²⁷⁷ COLLINS, John M. *Military Strategy. Principles, Practices, and Historical Perspectives*. Washington: Brassey, 2002, s. 185.

Tabulka č. 6: Counterinsurgency ve srovnání s tradičním konfliktem

	Tradiční konflikt	Counterinsurgency
Počáteční hrozba	Jasná	Nejasná
Základní cíle	Vojenské vítězství	Vnitřní stabilita
Rozhodující strategie	Přímá	Nepřímá
Rozhodující síla	Vojenská	Sociopolitická
Technologická převaha	Působivá	Triviální
Rozhodující akce	Porazit nepřátelské síly	Zajistit lidovou podporu
Trvání konfliktu	Variabilní	Zdlouhavé

Zdroj: COLLINS, John M. *Military Strategy. Principles, Practices, and Historical Perspectives*. Washington: Brassey, s. 182.

U první z uvedených koncepcí se jedná o masivní nasazení brutální síly proti subverzivním silám i obyvatelstvu, které je podporuje. To je vystaveno rozsáhlým represím, aby bylo odrazeno od další spolupráce. Příkladem jsou například protipartyzánské operace německých nacistů a s nimi kolaborujících jednotek ve východní Evropě za druhé světové války.

U druhé koncepcí se naopak jedná o snahu co nejvíce získat ideově a emočně (proto „srdce a mysl“) na svoji stranu přízeň obyvatelstva, které by jinak mohlo podporovat subverzivní aktéry (nikoliv tedy pouze ovlivnit jednání lidí strachem). Fráze „srdce a mysl“ byla údajně poprvé použita sirem Geraldem Templerem proti insurgency v Malajsii v letech 1948–1960²⁷⁸.

Reálná činnost proti subverzivním ozbrojeným aktivitám obsahuje často kombinaci různých faktorů. Je třeba získat si různými opatřeními podporu obyvatelstva (materiální pomoc, poskytování služeb, ideová osvěta – to vše mohou činit i armádní složky) a současně ho odrazovat od podpory subverzivních aktérů sankcemi. Důležité je i zajistit příznivé mediální zpravodajství o vlastních aktivitách.

Za pomoci zpravodajství je nutné důkladně monitorovat manévry a činnost subverzivních aktérů a ničit je. Strategie postupu proti guerille lze rozdělit v linii pojetí Johna M. Collinse na:

- strategii „najít a zničit“ (search and destroy), která spočívá v systematickém pronásledování a likvidaci guerillových jednotek;
- strategii „vyčistit a držet“ (clear and hold), která spočívá v dobytí klíčových center a oblastí, v zisku přízně obyvatel, v odříznutí guerilly od zdrojů a postupném rozšiřování zóny vlivu;
- strategii „držet a pronásledovat“ (hold and harass), která je kombinací obou předchozích; současně jsou zajišťovány zóny a vně nich je systematicky pronásledován a ničen guerillový protivník²⁷⁹.

²⁷⁸ BECKETT, Ian F. *Encyclopedia of Guerilla Warfare*. New York: Checkmark Books, 1995, s. 98.

²⁷⁹ COLLINS, John M. *Military Strategy. Principles, Practices, and Historical Perspectives*. Washington: Brassey, s. 186–187.

Terorismus je v současnosti potírán různými způsoby a prostředky. Obecně lze rozlišovat především tato opatření:

- politicko-sociálně preventivní (zamezení ideovému podhoubí vzniku terorismu, jako je vzdělávání, diplomacie, rozvojová pomoc apod.);
- právně preventivní (odstrašující účinek právních sankcí proti terorismu);
- technologická preventivní (technologická prevence teroristických útoků);
- zbrojně preventivní (kontrola obchodu se zbraněmi, které se mohou dostat do rukou teroristům);
- monitorovací (sledování teroristických aktivistů a sítí);
- eliminační ve vztahu k finančnímu, propagandistickému, logistickému a rekrutačnímu zázemí terorismu;
- eliminační ve vztahu k teroristickým akcím při jejich přípravě a průběhu (například osvobozování rukojmí);
- zvládání následků teroristických útoků (například akce záchranářů);
- stíhání a souzení teroristů (zadržení, vyšetřování a trestání pachatelů teroristických útoků);
- ekonomickosankční (vůči subjektům podporujícím terorismus, včetně mezinárodních sankcí proti státům);
- policejní a ozbrojené stabilizační operace zaměřené na zamezení subverzivních projevů terorismu na vlastním či dobytém území;
- vojenské operace proti režimům podporujícím terorismus.

Armády se do interakce s terorismem dostávají především u posledních dvou typů. U policejních a stabilizačních operací, v nichž armádní složky často hrají dominantní roli, je třeba rozlišovat, zda se jedná o operace na domácím území (například protiteroristické nasazení britské armády v Severním Irsku koncem 20. století) či na cizím území (například soudobé operace USA v Iráku).

U vojenských operací proti režimům podporujícím terorismus je podle protiteroristického experta Guse Martina třeba rozlišovat, zda se jedná o masové operace směřující k porážce režimu (například operace Enduring Freedom ve fázi boje proti režimu Talibanu v Afghánistánu) nebo o omezené údery (například raketové útoky USA proti zařízením v Súdánu v roce 1998). U vojenských operací je rovněž možné rozlišovat, zda jsou *preemptivní* – tzn. mají zabránit teroristickým útokům (příkladem jsou některé izraelské operace proti Hizballáhu), nebo *trestné* – tzn. trestají režim či organizaci (například letecké útoky USA proti Libyi v roce 1986 odůvodněné jako odplata za podporu terorismu ze strany režimu M. Kaddáfího)²⁸⁰.

Specializované vojenské složky však mohou proti terorismu působit i v dalších oblastech. Vojenské zpravodajské služby monitorují teroristické sítě, speciální jednotky mohou pomoci při osvobozování rukojmí, složky civilní obrany (ochrany) mohou pomoci při zvládání následků teroristických útoků, což platí i pro vojenské jednotky určené pro eliminaci působení zbraní hromadného ničení v případě, že by je použili teroristé, vojenský výzkum napomáhá technologické prevenci boje proti terorismu apod.

Obecně by mělo platit, že protiteroristická strategie by měla zahrnovat a sladovat různé nástroje a formy protiteroristického působení. V konkrétních strategiích boje proti terorismu vydávaných státy či mezinárodními organizacemi však zpravidla převládají jen určité přístupy.

²⁸⁰ MARTIN, Gus. *Understanding Terrorism. Challenges, Perspectives and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, 2006, s. 482–484.

V rámci americké *Národní strategie pro boj s terorismem* převažuje vojenské řešení problémů boje proti terorismu, i když v jiných dokumentech i v reálné činnosti USA aplikují také další přístupy. Naopak široce pojatou strategii boje proti terorismu s minimem vojenských prvků a spoléhající hlavně na prevenci přijalo v roce 2006 Valné shromáždění Organizace spojených národů. Primárně na vnitřní bezpečnost je zaměřena *Protiteroristická strategie EU* z roku 2006 – je založena na čtyřech základních pilířích, jimiž jsou:

- předcházení (prevent);
- ochrana (protect);
- pronásledování (pursue);
- reakce (respond).

Cílená prevence by měla především ztížit rekrutování nových teroristů. V rámci ochrany by mělo být území EU lépe chráněno prostřednictvím zajištění hranic, kontroly dopravy apod. V rámci pronásledování musí být stíhány a zneškodňovány teroristické sítě. V rámci reakce je usilováno o vybudování odpovídajících nouzových a krizových opatření pro případ uskutečněných teroristických akcí.²⁸¹

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ACQUAVIVA, Sabino S. *Guerriglia e guerra rivoluzionaria in Italia*. Milano: Rizzoli, 1979.
- BECKETT, Ian F. *Encyclopedia of Guerilla Warfare*. New York: Checkmark Books, 1995.
- BENČÍK, Antonín, KURAL, Václav, PAULÍK, Jan, ŠOLC, Jaroslav, ŠTĚPÁNEK, Zdeněk, TESARŮ, Jan. *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 1961.
- BERNHARD, Rabert. *Links- und Rechtsterrorismus in der Bundesrepublik Deutschland von 1970 bis heute*. Bonn: Bernard & Graefe Verlag, 1995.
- BOWYER, Richard. *Dictionary of Military Terms*. Oxford: Macmillan, Bloomsbury, 2004.
- Centrum strategických studií. Hrozí v Evropě islámská městská guerilla? *Revue Politika*, roč. III, č. 10, 2005, s. 31–33.
- CLUTTERBUCK, Richard. *Terrorism in a unstable world*. London, New York: Routledge, 1994.
- COLLINS, John M. *Military Strategy. Priciples, Practices, and Historical Perspectives*. Washington: Brassey, 2002.
- FOLSCHIED, Alex. *Terrorismus und Guerilla. Versuch einer Begriffserklärung*. Saarbrücken: Lehrstuhl für Praktische Philosophie, Universität des Saarlandes, 2001.
- HAIS, Karel, HODEK, Břetislav. *Velký anglicko-český slovník I. A-M*. Praha: Academia, Leda, 2001.
- HOFFMAN, Patricia. *Seeking Shadows in the Sky: The Strategy of Air Guerilla Warfare*. Maxwell Air Force Base: Air University Press, 2000; <http://stinet.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA407088&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> (20. 3. 2008).
- HOUGH, Peter. *Understanding Global Security*. London, New York: Routledge, 2004.
- KILCULLEN, David: *Countering Global Insurgency*, 2004. On line <http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen.pdf> (29. 9. 2008).

²⁸¹ VOGL, Matthias. *Reform des Schutzes*. Y. Magazin der Bundeswehr, č. 9, 2006, s. 22–26, s. 23–24.

- KYDD, Andrew, WALTER, Barbara. The Strategies of Terrorism. *International Security*, roč. 31, č. 1, 2006, s. 49–80.
- LATHAM, Andrew. Re-imagining Warfare: The Revolution in Military Affairs. In *Contemporary Security and Strategy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1999. ISBN 0-333-73964-7.
- Řád války pozemní. In HOBZA, Antonín. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Nákladem vlastním, 1931.
- MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- MÜNKLER, Herfried. Die Gestalt der Partisanen. Herkunft und Zukunft. In MÜNKLER, Herfried (Hrsg.). *Der Partisan. Theorie, Strategie, Gestalt*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990, s. 14–39.
- SCHMITT, Carl. *Theorie des Partisanen*. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen, Berlin: Ducker & Humblot, 2002.
- STRMISKA, Maxmilián. *Terorismus a demokracie. Pojetí a typologie subverzivního teroristického násilí v soudobých demokraciích*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- TARTSCH, Thomas. Die neue Al-Qaida-Generation: Strategien und Gegenstrategien – Gefährdungseinschätzung Deutschland. *Studien und Analysen*, č. 4, 2007, s. 1–7, s. 3; http://www.forschungsgruppe-sicherheit.org/uploads/070824_tartsch.pdf (20. 3. 2008).
- VEJMELKA, Oto, a kol. *Vojenský výkladový slovník operačních pojmů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004.
- WALDMANN, Peter. *Terrorismus. Provokation der Macht*. Gerling, München, 1998.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Velká část současných ozbrojených konfliktů je charakteristická přítomností asymetrického boje, který vedou subverzivní aktéři proti konvenčním armádám i vůči celým společnostem. Dochází ke kombinaci guerillového i teroristického způsobu boje s dalšími formami subverzivního působení. Celkově lze hovořit o *insurgency*. Základním strategickým cílem guerilly je oslabit a vyčerpat nepřítele, základní strategií terorismu je zastrašit nepřítele. Konečným cílem subverze je změna mocenských poměrů. Protistrategie jsou zaměřeny především na odříznutí subverzivních aktérů od jejich podpory ve veřejnosti, důležitá je však i jejich přímá eliminace. V daném kontextu vojenské bojové operace spolupůsobí vedle dalších činností při komplexním potírání ozbrojené subverze.

Otázky

1. Jak lze rozlišit pojmy guerilla a terorismus?
2. Jak je pojímán pojem insurgency?
3. V jakých formách působí soudobý džihadismus?
4. Pokuste se na základě vlastní úvahy analyzovat výhody a nevýhody přístupů „železná pěst“ a „srdce a mysl“.
5. Jaké jsou základní strategie boje proti guerille?
6. Jakým způsobem se vojenské síly mohou zapojit do boje proti terorismu?

Doporučená četba

BECKETT, Ian F. *Encyclopedia of Guerilla Warfare*. New York: Checkmark Books, 1995.

COLLINS, John M. *Military Strategy. Principles, Practices, and Historical Perspectives*.

Washington: Brassey, 2002.

MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.

MARTIN, Gus. *Understanding Terrorism. Challenges, Perspectives and Issues*. Thousand

Oaks, London, New Delhi: Sage, 2006.

STRMISKA, Maxmilián. *Terorismus a demokracie. Pojetí a typologie subverzivního teroristického násilí v soudobých demokraciích*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

ŘEHÁK, David, FOLTÝN, Pavel, STOJAR, Richard. *Vybrané aspekty soudobého terorismu*.

Praha: AVIS, 2008.

Internetové odkazy

<http://smallwarsjournal.com> (*Small Wars Journal, zajímavé materiály i další odkazy k tématu*)

http://rand.org/research_areas/terrorism (*RAND – sekce zabývající se výzkumem terorismu, řada kvalitních textů k problematice terorismu i insurgency*)

<http://www.ict.org.il> (*The Institute for Counter-Terrorism – je zde ke stažení řada důležitých materiálů k problematice terorismu, zvláště blízkovýchodnímu*)

<http://www.rexter.cz> (*Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu; nabízí řadu zajímavých článků k dané problematice*)

<http://www.st-andrews.ac.uk/intrel/research/cstpv/index.php> (*The Centre for the Study of Terrorism and Political Violence at the University of St Andrew – prestižní výzkumné centrum*)

<http://www.tkb.org> (*MIPT Terrorism Knowledge Base, důkladná a přehledná databáze teroristických aktivit*)

7.4 STRATEGIE A MÉDIA

„Kamkoliv se podíváte, nikde dnes není na dohled žádná ‚stará dobrá válka‘. Namísto toho při té poslední – v Perském zálivu – došlo ke zrodu ‚revoluce ve vojenství‘ v rámci amerických sil. Objeví-li se někdy další konvenční válka (za účasti USA), bude mít radikálně odlišnou podobu. Důvodem je stále se prohlubující vliv informační revoluce ve vojenství.“²⁸²

Technologický boom, kterého jsme svědky v posledních několika desetiletích, se podílí na rychlém rozvoji informačních technologií. Informační revoluce, jak bývá tento jev často nazýván, formuje dnešní společnost do podoby „společnosti informační“. Ta postavila informaci do pozice moci, stala se z ní nedílná součást našeho každodenního života. Je podstatná nejenom v ekonomické, ale rovněž v politické či vojenské sféře. Průlom ve vojenství směrem k novému pojetí vedení války krystalizoval během závěru let sedmdesátých, kdy začala omezená neboli informační válka vytěsňovat válku totální.

Válka hmoty neboli válka totální či industriální je tedy v posledních několika desetiletích nahrazována jiným typem války – válkou obrazů, myslí, symbolů a v neposlední řadě i válkou dat a informací. Informace, dříve dostupné pouze elitní skupině lidí, jsou nyní dostupné všem a ihned. V dnešní informační či také kognitivní společnosti, kdy znalosti a schopnost učit se nabývají na důležitosti, jsou přesně mířené informace stejně zásadní jako přesně mířené zbraně.

Informační válkou je tedy nazýván ten typ konfrontace vojenského charakteru, který má za cíl zničit či alespoň dostatečně ochromit informační infrastrukturu protivníka. Neomezuje se tedy na válečný konflikt v podobě vojenského střetnutí mezi státy, ale jde o ovládnutí informačního systému nepřítel. Kontrola masových médií bývá v tomto smyslu zásadní pro výsledek válečného konfliktu, neboť díky vyspělé technologii jsou ho schopna ovlivnit. Tento typ střetu bývá někdy také nazýván psychologickou válkou.²⁸³

Nikdy předtím veřejnost neměla možnost v médiích zaznamenávat tolik válečných záběrů, hovoří se až o symbiotickém vztahu mezi médií a armádou: vzájemně se potřebují, armáda využívá média jako kanál pro politická poselství, která chce sdělit širšímu publiku, média zase armádní informace přebírají, aby plnila svoji základní roli, totiž informovat. Fakt, že pro vítězství ve válce je nutné získat na svoji stranu publikum, a tedy i vědomí o důležitosti veřejného mínění, nutí média a armádu spolupracovat. Technologické inovace měnící podstatu práce médií vedly k hlubokým změnám ve vojenském plánování, ovlivnily myšlení válečných strategií, jejich politických partnerů i samotných zástupců mediálních agentur.

²⁸² ARGUILLA, John, RONFELDT, David. A Nex Epoch – and Spektrum – of Conflict. In Arquilla, John, Ronfeldt, David (ed.): *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Publication 1997, s. 1; http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880 (16. 3. 2008).

²⁸³ Někteří autoři také chápou psychologickou válku jako jednu z technik užívaných v rámci války informační. Psychologickou válku obecně chápeme jako plánované používání propagandy a jiných psychologických operací za účelem ovlivnění názorů, emocí, postojů a chování nepřátelských, ale i spojeneckých skupin, aby následně podporovaly dosažení národních zájmů (viz vymezení psychologických operací podle amerického ministerstva obrany). Psychologická válka může být rovněž považována za typ nekonvenčního válčení, kde je stěžejní zejména ovlivnit mysl nepřítel než ho zničit vojenskou silou. V tomto typu konfliktu jsou média obecně jednou z nejpoužívanějších zbraní k šíření propagandy. Propaganda je spolu s dezinformacemi a mystifikacemi jedním ze zásadních nástrojů tohoto typu boje. Jeho efektivita závisí zejména na informacích o publiku, na něž míří, na správném výběru prostředků a typu sdělení. Viz http://en.wikipedia.org/wiki/Psychological_warfare; <http://psychologicka-valka.navajo.cz> (16. 3. 2008).

Cílem tohoto textu je nastínit a ilustrovat základní mediální strategie na příkladu vedení válek v druhé polovině 20. století, tedy v době rychlého rozvoje masových médií. Pokusíme se analyzovat, jak může informační převaha a mediální pokrytí ovlivňovat vojenskou strategii a jaký vliv to může mít na samotný výsledek válečných konfliktů.

Válka před rozmachem masových médií

Snaha o využití médií k ovlivnění veřejného mínění ve válce, o manipulaci obrazu nepřítelů se datuje od nepaměti. Zlatý věk propagandistického působení se však počítá od dob průmyslové revoluce, kdy se zrodila masová média, která nově získala schopnost přesouvat sdělení od jeho původce k cílovému publiku ve velkém.²⁸⁴

Obecně se o tom, které události stojí za to publikovat, vedly po staletí dlouhé diskuze. Jednou z nich bylo pojednání o vydávání novin z roku 1690, kdy byl Němec Tobiáš Peucer toho názoru, že z téměř nekonečného množství událostí se mají k publikování vybírat jenom ty, které stojí za to znát a zapamatovat si. Mezi ně řadí záležitosti války a míru, příčiny válek a jejich záměry, bitvy, porážky, plány vojevůdců.²⁸⁵ Skutečným zlomem pro válečné zpravodajství byla Francouzská revoluce s masivnější produkcí tisku. Důležitost veřejného mínění pro výsledek boje si uvědomoval například už Napoleon Bonaparte, který naplno uplatňoval používání propagandistických kampaní pro své účely. Pracovat s informacemi, zejména pak ospravedlňovat cenzuru argumentem, že informování o průběhu války by mohlo pomáhat nepříteli, se snažili i mnozí další světoví vůdci.²⁸⁶ Snad jen poněkud omezenější dosah médií před první světovou válkou nezpůsobil zásadnější změny ve vztahu médií a armády.

Doba převahy tištěných médií ještě zprostředkovávala válečné zprávy s určitým zpožděním. Před érou masového rozvoje televize bylo zpravodajství kromě tištěných médií reprezentováno zejména filmovými týdeníky. Často šlo o zobrazování muže a stroje, jež bylo provázeno vlasteneckým textem a vybranou hudbou. V týdenících se objevovaly záběry bez autentického zvuku, kamery ukazovaly válku jako velkolepou, organizovanou a předvídatelnou.²⁸⁷ V tomto smyslu tedy týdeníky sehrávaly pro armádu více méně podpůrnou propagandistickou roli, o interaktivním přenosu dat v reálném čase však prozatím nelze hovořit.

Až výraznější technologický rozvoj a rozšíření televize přineslo skutečný přelom ve vztahu médií a armády. Industriální doba reprezentovala tzv. totální válku – to znamená válku, která měla ovládnout kompletně celou společnost. Vedla se politicky, ekonomicky, kulturně a propagandisticky a celá společnost se tak měnila na jeden velký válečný stroj. Vojenský důsledek tohoto pojetí války znamenal maximalizaci destrukce. Totální válka zamlžila či zcela vyloučila rozlišování mezi vojenskými a civilními cíli. Jelikož vlastně všechno přispívalo k cílům totální války – od skladů zbraní k obydlím dělníků, od muničních skladů k tiskárnám – bylo

²⁸⁴ Přenos propagandistického sdělení byl založen na tzv. reflexivní teorii masové komunikace: model stimul-reakce. Její podstatou je předpoklad, že informace proudící skrz kanál masových médií směřem k jedinci v moderní atomizované společnosti je schopna zasáhnout každého.

²⁸⁵ KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum 1995, s. 280.

²⁸⁶ Například již George Washington prohlásil: „Utajování je dezinformace svého druhu.“ Winston Churchill hovořil o BBC jako o „nepříteli ve vlastním táboře, který je příčinou neustálých problémů a více škodí, než prospívá.“ (Více viz KUNCZIK, s. 281.)

²⁸⁷ DVD: *Obraz nepřítelů (Images Enemies)*. Režie: Mark Daniels, FRA, 2005, původní znění/české titulky, 92 min.

i vše legitimním cílem.²⁸⁸ Forma této totální války, kdy bylo vše podřízeno jednomu cíli, byla doprovázena jednostrannými zprávami, upravovanými fotografiemi a dezinformacemi, které byly přenášeny masovými médii.²⁸⁹ Ta sloužila jednoznačně válečným cílům, snažila se socializovat společnost a jedince v ní v zájmu nově nastavených pořádků, manipulovat obrazy k vojenskému, v tomto smyslu tedy totálnímu, vítězství.

Neomezený informační tok ve válce ve Vietnamu

S vietnamskou válkou se navzdory nevratně změnil vztah mezi mediálními experty a válečnými strategy. Vietnamská válka byla partyzánskou válkou bez jasně vymezené fronty, ve které malé mobilní jednotky vedly izolované boje. Novináři byli přímo na bojišti s vojáky, válku snímali na ruční kamery a paralelním snímáním zvuku ji přibližovali jako nikdy předtím. Reportér v boji fungoval jako svědek, jehož povinností mělo být ukázat realitu do nejmenších detailů. Televize přenášela nový pohled na válku do intimity domácnosti: byla to válka z pohledu vojáka, který promlouval přímo z obrazovek televize.²⁹⁰ Tváří války se tak místo generálů stali řadoví vojáci, novináři tvořili z války příběh, drama s vojáky v hlavní roli.

Zejména armádní stratégové tak během války nabyli přesvědčení, že zobrazování válečných hrůz a neomezené mediální pokrytí ve velké míře ovlivnily průběh celé akce. Armáda byla dokonale zorganizována, nicméně byla navržena pro koncentrované, masové a lineární operace probíhající shora dolů – válka ve Vietnamu byla do detailu řízena přímo z Bílého domu a prezident někdy osobně volil cíle pro bombardování.²⁹¹ Na začátku tedy ještě nešlo o otevřenou válku, média prezentovala záběry amerického tažení a úspěchu. Postupně se ovšem ukazovalo, zejména po ofenzivě Tet v únoru 1968, že Američané se svými spojenci nebyli schopni situaci zcela kontrolovat. Spojenecká armáda si vedla dobře do té doby, dokud Vietnamci vedli rozsáhlé operace způsobem, na který byla připravena. Na místní partyzánskou válku však byli vojáci připraveni špatně. A početní novináři o těchto událostech informovali, záběry mrtvých a zraněných brzy pronikly do každé domácnosti.

Vietnamské trauma hluboce zakořenilo do myšlení televizních diváků. Televize vysílala reportáže z různých prostředí zkoušených krutostmi války. Již nebyly zobrazovány pouze americké jednotky, reportéři se nově začali zabývat problémy obyčejných rolníků, jichž se válečné hrůzy dotýkaly zejména. Informovali tedy ne v jednoznačném zájmu americké administrativy, ale dotýkali se válečných aspektů ze všech stran. Obrazovky byly zaplaveny otevřeným násilím, které nešlo slovy popřít.

²⁸⁸ TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka. Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Praha: Dokořán a Argo, 2002, s. 52.

²⁸⁹ TOFFLER, s. 182.

²⁹⁰ Počátkem šedesátých let mělo v USA televizi až 80 % domácností, ale zpočátku se navzdory tomu lidé seznamovali se zprávami spíše v novinách a rádiu. Až v roce 1963, když se válka dostala na první stránky novin, vznikly první půlhodinové večerní televizní zprávy. Čím více vojáků bylo do války vysíláno, tím více novinářských štábů se v oblasti pohybovalo. Převládal názor, že vláda má povinnost zprostředkovat veřejnosti přístup k operacím amerických jednotek. Hlavní myšlenkou bylo ukázat daňovým poplatníkům, kam jsou odváděny společné prostředky. V éře před ofenzivou Tet v roce 1968 zobrazovalo pouze 22 % filmového zpravodajství aktuální dění na bojišti, toto zpravodajství bylo pak převážně pozitivní a podporující. Poté procento pokrytí válečných událostí exponenciálně vzrostlo, více prostoru bylo věnováno válečným problémům, mírovému hnutí i opozičním pohledům. CARRUTHERS, Susan L. *The Media at War. Communication and Conflict in the Twentieth Century*. Palgrave Macmillan, 1999, s. 146.

²⁹¹ TOFFLER, s. 56.

Jak již bylo naznačeno výše, zobrazování válečných hrůz ve velké míře ovlivnilo smýšlení Američanů o významu vedení války. Bylo v tomto případě řešením zavedení cenzury? Politici tuto možnost nepreferovali, neboť věřili, že televize bude právě to médium, které zprostředkuje sílu americké armády, potažmo celých Spojených států amerických. Tamní administrativa byla přesvědčena, že média budou podporovat její snahu o vítězství, současně nebyl zájem na tom, aby se o americké přítomnosti diskutovalo. „*V dobách války se vláda a tisk obvykle sjednotí v úsilí založeném převážně na sebekázni, k zabránění nedovoleného prozrazení informací nepříteli. [...] Každé noviny se dnes u každého článku ptají: ‚Je to novinová zpráva?‘ Jediné, co vám navrhuji, je dodatečná otázka: ‚Je ta zpráva v zájmu národní bezpečnosti?‘*“²⁹² V tomto smyslu se ukázalo, že spoléhat se na vlastenectví novinářů se ne zcela osvědčilo.

Americká vláda se proto snažila informování médií ovlivnit. „*Natáčely se uměle inscenované válečné scény, aby celostátní televizní sítě mohly dostávat obrazové materiály vyznívajících příznivě pro vládu.*“²⁹³ Od roku 1962 vydalo ministerstvo zahraničí pokyn, že by novináři neměli být přiváděni k vojenským činnostem takového typu, jež by mohly vyústit v nežádoucí články, a že by měli být poučeni o tom, že povrchní a nepromyšlená kritika (jihovietnamské) Diemovy vlády by mohla ztěžovat udržování vztahů spolupráce.²⁹⁴ Vláda vykonávala nátlak na novináře, které neměla v oblibě, a intervenovala k ovlivnění podoby vysílaných zpráv. Současně s tím začala od poloviny šedesátých let pravidelně monitorovat večerní zprávy.

Výsledkem bylo, že mnozí za příčinu vojenského neúspěchu ve válce ve Vietnamu, vůbec první válce, která byla kdy tak intenzivně přenášena televizí, považovali způsob, jakým o něm bylo informováno v médiích. Hovořilo se o „vietnamském syndromu“, tzn. strachu z kompromitujících zahraničních konfliktů, jejich necenzurovaného televizního pokrytí a klesajícího všeobecného nadšení pro ně.²⁹⁵ To mělo zásadní význam pro armádní strategy. Propříště totiž museli zvažovat způsob, jakým by mělo být o válce informováno a zda zprávy více neselektovat.

Snaha o selekci zpráv

V období po vietnamské válce došlo k proměně válečné komunikační strategie. Nikdy poté už neměla média takový přístup na bojiště, žurnalisté zůstávají vně samotných válek. V letech následujících po válce ve Vietnamu přetrvávala víra, že válka přenášena médii a vojenské vítězství se vzájemně vylučují.

Snaha o odříznutí médií z válečného dění je patrná na řadě válečných konfliktů z osmdesátých let – například na informování o válce o Falklandské ostrovy (1982) či operacích v Grenadě (1982) nebo Panamě (1989).

Z operací z Falkland neexistovaly kvůli případnému negativnímu ovlivnění veřejného mínění žádné satelitní přenosy možných televizních záběrů. Oproti válce ve Vietnamu se o tomto konfliktu nedá hovořit jako o televizní válce, váleční strategy se zde pokusili vytvořit prostředí, ve kterém by bylo možné efektivně, v zájmu národní bezpečnosti a neklesající podpory veřejného mínění, selektovat zprávy. Z tohoto důvodu bylo povoleno zúčastnit se samotných

²⁹² Z proslovu prezidenta Johna F. Kennedyho. Více in KUNCZIK, s. 297.

²⁹³ Z vyjádření senátora Fulbrighta. Více in KUNCZIK, s. 298.

²⁹⁴ KUNCZIK, s. 298.

²⁹⁵ CARRUTHERS, s. 109.

bojů pouze malému počtu korespondentů,²⁹⁶ ti byli navíc neustále doprovázeni příslušníky armády. Přítomní reportéři nebyli dostatečně technicky vybavení, logistika umožňovala armádě regulovat téměř každý aspekt reportérova života.

Bylo definováno několik oblastí, o kterých měli novináři zakázáno informovat, a to zejména spekulovat o možných budoucích akcích, plánech pro operace, zveřejňovat operační schopnosti a pohotovost individuálních jednotek, detaily o vojenských technikách a taktikách, logistické detaily, zpravodajské informace o argentinských silách, informovat o kladech a záporech vybavení jednotek.²⁹⁷ Na žurnalisty se pohlíželo jako na nedůvěryhodnou profesi, a proto se jejich pohled na věc snažili ovlivnit přítomní úředníci zodpovědní za veřejné mínění.

Oficiálně žádná cenzura neexistovala, kopie příspěvků se kontrolovaly na základě národní bezpečnosti, aby bylo zajištěno, že se k Argentincům nedostávají potenciálně použitelné zprávy. Na britskou informační politiku dohlížel Výbor pro obranu Dolní sněmovny. Jeho členové byli zastánci taktiky, že naléhavé vojenské důvody v tomto případě ospravedlňují využívání médií k dezinformaci. Obdobná opatření zavedla americká administrativa pro boje v Grenadě a Panamě. Média proti takovému přístupu protestovala, nazývala ho „*totálním selháním vnímání důležitosti informační války*“, stěžovala si na nedostatečnou možnost informovat veřejnost o dalším vývoji bojů.²⁹⁸ Stejně tak si ovšem stěžovali armádní představitelé na média, obviňovali BBC, že předčasně odhalovala zásadní taktické informace, a tak ohrožovala úspěch operací a životy vojáků i bezpečnost přidružených novinářů.

Armáda se snažila o „rychlé ataky“, zejména ze vzduchu, informovat o válce bez krve. Atmosféra vzájemné nedůvěry mezi představiteli médií a armádou, která byla nastartovaná od dob Vietnamské války, přetrvávala.

Nicméně mediální a vojenské strategie jsou úzce spjaté. Přímá kontrola médií tedy zamýšlený efekt nepřinesla, ze strany jak médií, tak veřejnosti se zvedla vlna kritiky. Propříště se proto armáda rozhodla pracovat „společně s médii“.

Válka v Perském zálivu

Ve válce v Perském zálivu bylo zapojeno více novinářů než v předchozích konfliktech. Společnosti z celého světa žádaly Pentagon o možnost informovat přímo z místa bojů, armáda povolila vstup asi 1600 novinářům.²⁹⁹ Ti byli rozděleni do malých základen a v průběhu bojů rozmístěni na různá místa, všichni byli neustále pod dozorem příslušníků ozbrojených sil. Rovněž v této válce si média stěžovala na nedostatečný přísun informací z oficiálních zdrojů, na kterých byla extrémně závislá. Šlo o technicky kontrolovanou válku, armáda se snažila o vytvoření hermeticky uzavřeného informačního prostředí.

„Všichni se snaží, aby pravidla byla dodržována, aby nikdo neřekl nic, co by bylo Americe a jejím jednotkám nepříjemné. Záměrem rozhodně není zastavit tok informací směrem k veřejnosti nebo

²⁹⁶ Celkový počet novinářů nepřevyšil 30 osob, pouze pět z nich reprezentovalo BBC a dalších pět tisk jako celek. (CARRUTHERS, s. 122.) Nebyl mezi nimi nikdo z nebritské organizace.

²⁹⁷ CARRUTHERS, s. 124.

²⁹⁸ CARRUTHERS, s. 129.

²⁹⁹ CARRUTHERS, s. 132.

novinářů. *Ti lidé jen dělají svoji práci.*³⁰⁰ Tok informací byl i nadále Američany kontrolován, Pentagon byl přesvědčen, že média stále představují překážku pro možnost vyhrát válku.³⁰¹ Navzdory tomu, že média nedostávala dostatečné informace, to byla právě tato válka, která byla válkou médií. Bojové akce v Bagdádu začaly v hlavním vysílacím čase na východním pobřeží USA a zpravodajská stanice CNN je vysílala živě. Zpravodajství se posunulo od popisování toho, co se v minulosti stalo, k tomu, co se děje právě nyní.

Novináři, poučení z předchozích válečných konfliktů, byli vybaveni svými vlastními technickými nástroji, nicméně k dispozici nebyly záběry, které by demonstrovaly skutečné bojové akce v Iráku. Zpravodajské vstupy se omezovaly především na komentáře. Do samotné první linie mělo přístup pouze na dvě stě vybraných novinářů ze zemí, které se na spojeneckých akcích podílely nejvíce, a ti museli souhlasit s řadou omezení pro svoji práci.³⁰² Diváci viděli letící střely, ale bez toho, aniž by kdy bylo ukázáno, kam dopadají, či byly zachyceny boje či těla mrtvých a zraněných. Jednalo se o válku slov, symbolů, ve snaze opanovat mediální prostor.³⁰³

Během operace Pouštní bouře vedla americká armáda tzv. duální válku.³⁰⁴ Válka v jedné své formě se snažila nepřítele ničit a škodit mu zbraněmi tzv. industriální doby, „neinteligentními“ bombami způsobitelnými k masovému ničení, ve druhé válečné formě byla využívána „inteligentní“ munice vyznačující se vyšší přesností, rychlostí, větší koordinací vojenských akcí. Technologické inovace vedly k hlubokým změnám ve vedení války, změnilo se vybavení, výcvik, taktika. Střely naváděné laserem začaly přesně vyhledávat a likvidovat strategické cíle: velitelství iráckého letectva, budovy, ve kterých sídlily irácké zpravodajské služby. Tyto moderní zbraně mají tedy schopnost vnikat do vysoce rizikových oblastí, ničit bez žádných či pouze s „minimálními“ ztrátami důležité strategické cíle.

Americká média během konfliktu zobrazovala právě tento moderní obraz války, zdánlivě bez krveprolití, který kontrastuje s mediálními obrazy války ve Vietnamu. Proto bylo z války vedené „tradičními“ prostředky na televizních obrazovkách ukázáno jen velmi málo.

Aby Spojené státy neztratily kontrolu nad válečným konfliktem, snažily se o maximalizaci využití nových metod tzv. informační války, kterou dopředu naplánovaly do nejmenších detailů. Jelikož disponovaly převahou ve veřejném informačním prostoru, bylo v této válce využíváno masových médií k rozpoutávání masových emocí ve společnosti. Za hlavní příčinu úspěchu psychologických operací se považuje koordinované použití letáků, rozhlasového vysílání a mobilních rozhlasových zařízení.³⁰⁵

³⁰⁰ Z vyjádření kapitána Michaela Hermana, ředitele Úřadu pro informatiku. Viz DVD *Obraz nepřítele*.

³⁰¹ Vedení armády USA k lepšímu pochopení práce médií zavedlo pro armádní úředníky kurz nazvaný *Armáda a média*, který byl zaměřený na objasnění vzájemných vztahů mezi médii a armádou, roli médií v informační válce a jak by měli představitelé armády s médii hovořit. SKOCO, Mirjana, WOODGER William. *The Military and the Media*. In HAMMOND, Philip, HERMAN, Edward S. *Degraded capability: The Media and the Kosovo Crisis*, London: Pluto Press, 2000, s. 79.

³⁰² Zakázáno bylo například vést rozhovor s armádními zaměstnanci, filmovat či fotografovat otřesené či trpící vojáky, přenášet obrazy trpících či zohyděných válek. In CARRUTHERS, s. 136.

³⁰³ Navzdory veškerým přípravám došlo však k prolomení informačního embarga například při bombardování továrny na kojeneckou stravu nebo při bombardování tzv. silnice smrti, kdy byl zničen vojenský konvoj, jehož součástí byli rovněž civilisté.

³⁰⁴ TOFFLER, s. 78.

³⁰⁵ Na ležení iráckých jednotek v Kuvajtu bylo shozeno 29 milionů propagandistických letáků s 33 odlišnými sděleními, ve kterých byly instrukce, jakým způsobem se vzdát, sliby humánního přístupu atp.

Aby byla mediální konstrukce války snadno interpretovatelná pro veřejnost, snažily se armády používat tyto klasické propagandistické nástroje³⁰⁶

- *obviňování ze zvěrstev*: škody způsobené armádami znechucují veřejnost a burcují proti válce jako takové, případně proti armádě druhé strany;
- *zveličování toho, co je v sázce*: v sázce je nejenom bitva sama, ale je ohrožena i samotná demokracie a světový řád, bojuje se za nový světový řád, proti bezpráví;
- *démonizace protivníka*: pro Saddáma Husajna byly Spojené státy „Velký Satan“, George Bush byl „Ďábel v Bílém domě“ atd.;
- *polarizace*: „kdo nejde s námi, jde proti nám“;
- *nárok na boží posvěcení*: například prezident G. Bush žádá o veřejnou podporu slovy „Bůh žehnej Americe“;
- *metapropagandu, tedy propagandu, která diskredituje propagandu druhé strany*: místo toho, aby se napadala pravdivost konkrétního faktu, zpochybňuje se vše, co pochází od nepřítele.

Centrem válečné propagandy USA byla tedy démonizace osoby Saddáma Husajna, jeho vykreslení jako globální hrozby, což společně s vojenskou kontrolou tisku vytvářelo obraz války tak, jak ho chtěla armáda USA mít. Rovněž Saddám Husajn věřil, že „správné“ mediální pokrytí může vyhrát válku, a snažil se proto získat média na svoji stranu. Pozval CNN a později i další média do Bagdádu, aby přímo odtud vysílala svá válečná svědectví; doufal, že budou na rozdíl od oficiálních zdrojů zobrazovány i civilní oběti spojeneckého bombardování, což stejně jako ve Vietnamu mělo podkopat morální svědomí USA a jejich spojenců a obrátit diváky opět proti válce.³⁰⁷

CNN byla využívána díky rychlosti přenosů k získávání strategických informací také vládními špičkami.³⁰⁸ Nicméně se o CNN v této souvislosti hovoří jako o televizi, která simulovala válečnou realitu. Živé zpravodajství z Kuvajtu či Iráku zahrnovalo minimum „živého materiálu“, většinu vysílání zaujímal studiová prezentace, pouze 3 % se týkala skutečné vojenské akce.³⁰⁹

V tomto smyslu někteří autoři tvrdí, že se jednalo o „virtuální válku“, která postrádala veškeré atributy války reálné. *„Válka není nereálná ve smyslu, že nemá skutečné dopady, [...] spíše to znamená, že státní vojenská síla je nyní virtuální ve smyslu, že se rozprostírá v abstraktním, elektronickém a informačním prostoru, a ve smyslu, že jejím primárním mechanismem již není užití síly. Virtuální válka není proto jednoduše obrazem či fiktivní reprezentací skutečné války, ale kvalitativně odlišným druhem války, jejíž účinky zahrnují potlačení války ve starém smyslu.“*³¹⁰ Upozorňují rovněž, že rozdíl mezi zbrojením a silami obou válčících stran byl v tomto případě tak velký, že skutečná bitva, tak jak ji známe z dřívějších konfliktů, se uskutečnila jen

³⁰⁶ TOFFLER, s. 183 a násl.

³⁰⁷ Spojenecká propagandistická mašinérie pracovala i proti takto pozvaným novinářům. Byli označeni spojeneckými silami za „zrádce“, kteří napomáhají iráckému propagandistickému plánu. Zpravodaj CNN Peter Arnett byl například nazván „Saddámovým Goebbelsem“. In CARRUTHERS, s. 133.

³⁰⁸ „Zapněte CNN, ať vidíme, kam to dopadne“, poznamenal například po jedné z válečných operací tehdejší ředitel CIA William Webster. In KUNCZIČ, s. 302.

³⁰⁹ In DVD *Obraz nepřítele*.

³¹⁰ BAUDRILLARD, J. *The Gulf War Did Not Take Place*. Sydney: Power Publications, 2000, s. 8.

vzácně a s očekávaným výsledkem. Někteří autoři to považují za počátek obecnějšího fenoménu virtualizace.

Spojenecké síly zahájily taktiku nejenom shromažďování, analyzování a šíření informací, ale zabývaly se také ničením možností nepřítele informovat a komunikovat.³¹¹ Brutalita války měla být překryta velkolepostí vojenské techniky. Armáda měla vlastní vysílání, s vlastním moderátorem a předtočenými záběry bomb, počítačovými simulacemi bojů. V televizi byly prezentovány zejména americké „inteligentní bomby“, které měly být používány především. Zdůrazňovala se tak humánnost celé války.³¹² Záměrem bylo vnútit lidem novou ideu války: operativní, čistou, bez krve a mrtvých, se stroji v hlavní roli. Zprávy, které by narušovaly tento celistvý obraz „dokonalé“ války, nebyly často odvysílány.³¹³

Média v tomto válečném konfliktu představují interaktivní systém, ve kterém informace a obrazy přetékají z jednoho média do druhého. Válku v Perském zálivu prezentují zcela v souladu s armádním výkladem jako boj za „zákon a pořádek“. Televize je v tomto procesu médiem, které ustavuje agendu. *„Televize se od doby války v Perském zálivu chopila moci tím, že formovala styl a především rytmus a rychlost tištěné žurnalistiky. Televizi se podařilo vnútit ostatním médiím nejenom proto, že přináší podívanou, ale proto, že se stala rychlejší než jiná média.“*³¹⁴

Televize tedy vytvářela dojem informovanosti, nicméně mediální obraz této války byl řízen z oficiálních míst Pentagonu. V této válce se méně řešila sama cenzura, případně jiná selekce odvysílaných zpráv na úkor kreativního vytváření mediálního obrazu samotnými válečnými aktéry. K vedení války a vztahům mezi armádou a médií se po válce v Perském zálivu vyjádřil sám prezident USA George Bush: *„Je to velký den pro Ameriku, navždy jsme se zbavili vietnamského syndromu.“*³¹⁵ Řečeno jinými slovy, pochválil vojenskou mašinérii za vytváření důsledné informační iluze s minimálním přístupem ke skutečným válečným akcím, za převahu v informačním prostoru, v důsledku čehož byli spojenci schopni neustále kontrolovat vývoj celého válečného konfliktu.

Koncepce začleněného reportéra

První válka v Zálivu se vyznačuje, jak bylo uvedeno výše, absencí obrazů. Mimo letících raket nebylo z celé války vidět příliš mnoho dalších záběrů. To mělo dva základní důsledky: armádním představitelům se tak sice podařilo zabránit úniku nechtěných informací, současně však nebylo k dispozici dostatečné množství záběrů úspěšných operací.

Už pro konflikt v Somálsku (1992–1993) byla strategie americké armády orientovaná na produkci mediálních obrazů. Americká administrativa se hodlala prezentovat, informovat

³¹¹ Taktické zpravodajství se ovšem zpočátku pouze pomalu dostávalo tam, kde ho bylo zapotřebí. Informací z družic a dalších zdrojů proudilo mnoho, avšak jejich analýza byla pomalá, a protože nebyly k dispozici adekvátní komunikační kapacity, archy snímků ukazujících irácké pozemní pozice a stavby zákopů nedocházely včas k jednotkám. (Z vyjádření Alana Campena; in TOFFLER, s. 94.)

³¹² Po válce se ukázalo, že pouze sedm procent použitých bomb bylo inteligentních a deset procent z nich se navíc minulo cílem. Celkem tak nenašlo svůj cíl sedmdesát procent všech použitých bomb. (In VOLEK, Jaromír. *Média v „omezené“ válce: simulovaný konflikt v Perském zálivu*. Revue pro média č. 2: Válka a propaganda, duben 2002, s. 8.)

³¹³ In DVD *Obraz nepřítele*, příp. in CARRUTHERS, s. 140 a násl.

³¹⁴ Z vyjádření Ignacio Ramonet v *Le Monde diplomatique*. In TOFFLER, s. 188.

³¹⁵ In DVD *Obraz nepřítele*, příp. in CARRUTHERS, s. 139.

o hodnotách a důvodech intervence. Celou akci plánovala pojmout takovým způsobem, aby si zajistila podporu veřejného mínění. Věřilo se, že humanitární pomoc může být rychle transferována bez ztráty na životech. I proto, když se speciální jednotky vylodovaly u břehů Somálska, čekalo tam na ně na několik stovek novinářů. „*Chápavé mediální pokrytí nezměnilo směr vojenských operací – obrazy a publicita se staly vojenskými operacemi samými.*“³¹⁶ Vzhledem ke špatnému pochopení situace na místě ze strany armády ovšem novináři nakonec namísto zobrazování úspěšné humanitární pomoci vysílali záběry mrtvých spojeneckých vojáků i novinářů. To zapříčinilo, že se opět strhla prudká veřejná reakce proti pokračování operace a armáda byla nucena přemýšlet o změně strategie do budoucna.

Pro další konflikty (například druhou válku v Zálivu) přišla armáda s koncepcí „začleněného reportéra“, jejímž cílem bylo inkorporovat média do armády. Podle tohoto modelu novinář podepíše smlouvu s armádou o pravidlech natáčení reportáží a armáda jej následně přidělí k jednotce. „*Proces začlenění byl výsledkem jak snahy tisku o větší přístup, tak nespokojenosti politických špiček s výsledky první války v Zálivu, kde Bush nemohl ukázat žádné obrázky. Bylo to jasné rozhodnutí Pentagonu dát novinářům větší svobodu, ale zároveň je mít pod kontrolou.*“³¹⁷ I z tohoto důvodu je z druhé války v Zálivu k dispozici na 20 000 hodin záznamů a informací z produkce amerických televizních stanic.

Dilema, jak informovat o válce bez toho, aby byla vidět, bylo tentokrát vyřešeno vytvořením jasných obrazů americké síly, jako bylo například svržení sochy diktátora.³¹⁸ „*Jak se na nich (na armádě, potažmo jejích členech – pozn. autora) stanete závislí, v tom kontrolovaném systému, jakmile jste začlenění, jste vlastně uvěznění. Oni vám říkají, ať natočíte jejich tanky, že takto natočíte záběry, které byste bez nich nikdy nenatočili.*“³¹⁹ Příběhy této války byly většinou předem naplánovány vojenskými a politickými silami, detaily invaze byly připraveny a nacvičeny pomocí interaktivních počítačových her.³²⁰

Do zpravodajství o válce pronikají hollywoodské stereotypy, jaké vidíme v akčních filmech. Ty slouží k posílení obrazu armády jako koncentrované americké síly. Pohled, jakým vidí válku Američan, se podobá zážitku diváka epického válečného filmu.

V této době panuje obecné přesvědčení, že armády v demokratických systémech nemohou vyhrát válku bez veřejné podpory. Pro úspěch je tedy nutné dojít vždy k určitému celospolečenskému konsenzu. Za problém lze v tomto smyslu považovat fakt, že krize mohou v dnešní době vznikat rychleji, než se dokáže vytvářet samotný konsenzus.

Vzestup nových médií a nový způsob vedení války

Současná doba je charakterizována revolucí v technologiích. Technologické změny jako takové mění společnost, jež po době materialismu staví zejména na nehmotných hodnotách. Informační revoluce umožňuje shromažďovat daleko větší množství dat než dříve a pak

³¹⁶ CARRUTHERS, s. 221.

³¹⁷ Z vyjádření Peter Jennings, moderátora televize ABC. In DVD *Obraz nepřítel.*

³¹⁸ Názory druhé strany reprezentuje nová arabská televize Al Džazíra.

³¹⁹ Z vyjádření Morley Safer, dopisovatele televize CBS. In DVD *Obraz nepřítel.*

³²⁰ In DVD *Obraz nepřítel.* Již koncem devadesátých let minulého století dala armáda dohromady tým producentů, scenáristů a techniků z Hollywoodu, aby zpracovali videotréninkovou simulaci; každý americký voják, který byl v Iráku, byl cvičen na videohrách. Pentagon tedy nacvičuje ve virtuálním prostoru, vede virtuální války – na obrazovce, jako videohry.

je využívat v konkrétních situacích. Revoluce v technologiích se mimo jiné odráží v důrazu na snížení masovosti armád, což zahrnuje rovněž minimalizace vedlejších ztrát, inovace, akceleraci. Manipulace s informacemi se stává stejně zásadní jako manipulace se zbraněmi a nová média něco takového umožňují v míře, jaká zatím neměla obdoby.

Změna společnosti s sebou přináší i novou podstatu válek. Ty se liší od těch tradičních v několika rysech: válčí spolu různé typy skupin, jako jsou paravojenské jednotky, vojenští diktátoři, policejní síly, tradiční armády i od nich odtržené oddíly. Skupiny jsou decentralizované, používají vyspělé technologie.³²¹ Většina těchto válek je lokálních, ale mají silnou schopnost možného transnacionálního napojení. Strategie těchto bojů vychází z principů nekonvenčního válčení, ze zkušeností guerilly (ta je charakterizována snahou překonat koncentraci „státní“ vojenské síly, která je typická pro tradiční válečné konflikty). Z tohoto titulu se bojovníci více než na přímé napadání nepřítele zaměřují na ničení informační infrastruktury.³²²

Americká armáda, ruku v ruce s novým typem společnosti, potažmo válčení, rozpracovala nové způsoby vedení psychologických operací; letectvo má k dispozici několik speciálně upravených letounů (typu EC-130E), které jsou určeny k vedení tzv. psychologické války. Tento způsob ovlivňování nejen vojáků není nový, byl již použit například v Iráku. Způsoby boje, kdy hlavními zbraněmi jsou rozhlas a televize, jejichž speciálně zaměřené relace s cílem ovlivnit myšlení lidí jsou z letounů vysílány do prostoru území protivníka, se nicméně stávají čím dál četnější. „Tyto letouny jsou vybaveny výkonnými vysílači a anténní soustavou. Vnitřní prostory obsahují vysílací studia, která jsou obsluhována specialisty pro rozhlasové a televizní relace.“³²³

Informování o válečných aktivitách je tak jako předtím trvale pod tlakem vojenských zásahů a zneužíváno k armádním propagandistickým účelům, stejně bývá i trvale kritizováno ze strany vojenských představitelů a vládního aparátu za napomáhání nepříteli.

Rozvoj forem války, tzv. nové války či války třetí vlny, ovšem vyvolává revoluci i v propagandě. Nová média umožňují přenášet různé verze sdělení pro každý segment publika. Události se v různých verzích mohou líčit tak, aby to v každé skupině diváků vyvolávalo zamýšlený efekt. Tento proces nazývají Tofflerovi segmentarizací, čímž je míněno hledání konkrétní cílové skupiny a demasifikace sdělení, tedy jeho upravování podle konkrétních požadavků cíleného publika. Po procesu segmentarizace následuje podle nich zcela logicky i proces individualizace, při němž se ještě v rámci skupiny cílí na konkrétního jedince, kterého je snadné obklopit koordinovanými, jemně personalizovanými sděleními, a to pomocí tisku, televize, videoher a dalších médií.³²⁴ Propaganda se bude podle jejich názoru ještě obratněji infiltrovat

³²¹ KALDOR, Mary. *Cosmopolitanism and organised violence, Paper prepared for Conference on 'Conceiving Cosmopolitanism'*, Warwick, 2000 (přístupné z <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/010kaldor.htm>, 6. 3. 2008).

³²² Protože současné války mají formu spíše netradičních (nekonvenčních) konfliktů, bývají charakterizovány rovněž netradičním nepřítelem se zastřešujícím označením terorista. Ten roste závratnou rychlostí v nového nebezpečného soupeře, a to zejména kvůli možnosti neomezeného přístupu k informačním technologiím nového typu, které mu usnadňují jeho propagandistický boj. Nové technologie mohou totiž téměř bez omezení šířit myšlenku boje mezi větší skupinu recipientů, společná motivace může takto propojovat různé skupiny o libovolné síle z různých částí světa.

³²³ Více viz www.specialista.info/view.php?cislocianku=2006041401 (16. 3. 2008).

³²⁴ Viz TOFFLER, s. 188. Tento proces, jak upozorňují autoři, ovšem vyžaduje hlubokou a detailní znalost koncového zákazníka (diváka).

do zpráv a i obyčejné zábavné programy budou modifikovány tak, aby obsahovaly skrytá propagandistická sdělení šitá na míru jednotlivce nebo rodiny. Takto „snadný“ proces infiltrace je podle Tofflerových umožněn zejména zvyšující se závislostí na médiích obecně.

Důsledek takového vývoje může být ten, že zprávy, tj. co se vysílá a jakým způsobem, budou mít vliv na to, zda se daná země do války vůbec zapojí.³²⁵ Média mohou ovlivnit mínění politiků o takto zásadních otázkách, snaha o ovládnutí médií k jejich využití pro „národní“ zájmy tím ještě zesílí.

Někteří autoři hovoří o „CNN efektu“. Tím je míněn názor, že zahraniční politika má jít ruku v ruce s žurnalistikou, tzn. že vysílání televizních záběrů z krizové zóny vyžaduje, aby se politici vyjadřovali k této partikulární situaci a zajímali se o ní spíše než o jiné, které mohou být ovšem stejně vážné nebo dokonce i závažnější.³²⁶ Podle tohoto názoru tedy média deformují politickou a vojenskou agendu a nastavují priority, což může mít za důsledek i to, že v jiných válkách dojde vlivem absence mediálního pokrytí k neadekvátní intervenci.³²⁷

I z tohoto titulu se dá předpokládat, že nejdůležitější bitvy zítřka se odehrají na poli mediálním. Média mohou ve velké míře ovlivnit veřejné mínění a tím i výsledek bitvy/války; do značné míry se jim přičítá moc rozhodnout, které z mnoha krizí, jež se ve světě odehrávají, bude věnována „globální“ pozornost.

Otevřené zdroje a povstání Zapatovy armády národního osvobození

Informační doba je charakterizována obrovským vzestupem množství informací. Stále větší počet toho, co je třeba znát k učinění rozhodnutí, lze najít v „otevřených zdrojích“. Moderní ekonomiky vyvinuly mnoho kanálů, jimiž mohou proudit informace: mobilní telefony, osobní počítače, kopírky, faxy, videokamery atd. Ty jsou četné a plně decentralizované, často i mimo dosah vládních a vojenských cenzorů. Systémy jsou schopné překračovat hranice, usnadňovat kooperaci menším skupinám. Rozvoj nových médií zapříčiňuje, že je možné drsně centralizované propagandě vedené „shora“ čelit stále více „zdola“.

Vhodným příkladem k demonstraci „aktivit zdola“, tedy toho, jak nová média propojují svět, ovlivňují veřejné mínění i výsledky boje, je Zapatistické povstání v Mexiku ze začátku roku 1994. Povstalci ze Zapatovy armády národního osvobození (EZLN) požadovali po mexické vládě zabezpečení základních životních podmínek a práv pro domorodé obyvatelstvo, zejména pak podporu indiánské kultury a přiznání práva na zisky z nerostného bohatství nacházejícího se na jejich území, agrární reformu atd. Svoje požadavky EZLN uveřejňovala v novinách, na tiskových konferencích, povstalci rozpoutali kampaň, aby se o problému mexických indiánů dozvědělo co nejvíce lidí. Přestože se vláda snažila celý problém bagatelizovat a charakterizovala povstání jako „lokální izolovaný konflikt dvou set individuů s vágními požadavky“, EZLN se nevzdala a pomocí důsledné mediální kampaně, během

³²⁵ CARRUTHERS, s. 206.

³²⁶ CARRUTHERS, s. 207.

³²⁷ O míře vlivu médií, a to zejména televize v „reálném čase“ a Internetu, se mezi odborníky vedou rozsáhlé diskuse. Jsou zastoupeny jednak názory, že vysílání televizních záběrů ze zóny krize nutně vyvolá odpovědi a reakce politických představitelů a že je tedy role televize kruciólní, utvářející. Současně však čteme i strážlivější názory o tom, že role televize je omezená a že má zásadní roli pouze tam, kde jsou politika i další vysvětlování politiků nejasná a televizní záběry mají situaci ozřejmit a „dovysvětlit“. Viz CARRUTHERS, s. 208.

níž upozorňovala, že její požadavky mají rovněž národní charakter,³²⁸ získala brzy širokou, celosvětovou podporu.

Aktivita EZLN zmobilizovala představitele nejrůznějších organizací z celého světa (zejména Červený kříž) k podpoře.³²⁹ Navzdory neustálým vládním útokům a zvyšování počtu jednotek, které měly s povstalcí bojovat (jejich počet stoupl z počátečních 2000 až na 12 000 mužů),³³⁰ transnacionální aktivity na podporu povstalců vyvolaly celosvětový zájem o dění v regionu. Novinkou v tomto případě není fakt, že se do konfliktu zapojují nevládní organizace jako takové, jejich počet, množství aktivity a důležitost postupně narůstaly již od let sedmdesátých. Co je v případě EZLN inovační, je rozvoj organizační a technologické sítě a spolupráce povstalců a nevládních organizací skrze nová média, zejména pak Internet. Technologický vývoj umožnil propojení lokálních obyvatel s dalšími organizacemi. Mnoho aktivistů se zasloužilo o to, že se povstání stalo mezinárodní mediální událostí. Aktivismus nevládních organizací převrátil konflikt od násilného ozbrojeného boje k boji politickému. „*Střílení trvalo deset dní a od té doby je tato válka válkou pera, psaného slova, válkou na Internetu.*“³³¹

Nová média mají tedy tendenci oslabovat centrální moc a kontrolu. Jsou často mimo dosah vládních a vojenských cenzorů, jediný vysílaný obraz je schopen vyvolat odpor. Někteří vojenská odborníci na informační válku se začali přiklánět k názoru, že totalitární kontrola médií je sama o sobě strategií, která vede k prohře, a že relativně otevřené informace se vyplatí i z vojenského hlediska. Výhody získávané kontrolou médií mají nově převážet iniciativnost a imaginace vyplývající z otevřené společnosti. Média se tedy stávají primární zbraní bojovníků třetí vlny.

Vztah armády a médií v 21. století

Napětí mezi médii a armádou bylo dosud patrné ve všech typech konfliktů. Dlouhou dobu se věřilo, že podstatou úspěšné války je utajení, což mělo zcela vylučovat práci novinářů, která staví na publicitě. Nedůvěra často vyvěrala z armádní představy, že novináři nutně publikují vše, co vidí, bez ohledu na „vyšší“ zájem národní bezpečnosti, a válečné úsilí tak mohou pouze poškodit.³³²

Příkladem toho byla pro mnoho válečných strategií po dlouhá léta novinářská práce ve válce ve Vietnamu. Tehdejší záběry mrtvých a trpících, které denně ve velkém zaplavovaly televizní obrazovky, zcela proměnily budoucí vzájemné vztahy mezi médii a armádou. Proto se uskutečnilo několik pokusů o omezení publikování válečných obrazů z místa bojiště. Aplikovaly se nástroje od totálního odříznutí novinářů od válečných akcí po jejich pečlivé začlenění do armádního tělesa, kdy bylo velice detailně kontrolováno, jakým způsobem zacházejí s informacemi a zda dodržují předem dohodnutá pravidla a omezení.

³²⁸ EZLN mimo jiné popírala, že by usilovala o převzetí moci v zemi, chtěla bojovat pouze za nutné sociální a politické reformy, a jak zdůrazňovala, tak ne s pomocí násilí.

³²⁹ Více viz KUBĚNOVÁ, Klára. *Psychologická válka a její proměny v průběhu dvacátého století*. Diplomová práce. Brno: Fakulta sociálních studií, 2002.

³³⁰ Nezávislí pozorovatelé z místa neustále referovali o probíhajících zatýkáních, popravách a mučnicích.

³³¹ RONFELDT, David, MARTINEZ, Armando. *A Comment on the Zapatista 'Netwar'*. In Arquilla, John, Ronfeldt, David (ed.): *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Publication 1997; http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880 (16. 3. 2008).

³³² CARRUTHERS, s. 157.

Snaha o větší selekci zpráv či představa o tom, co a jak by se mělo vysílat, pak ve velké míře ovlivňovaly, jak bylo výše demonstrováno, válečné strategie v průběhu dalších let. S tím úzce souvisí boj o vliv nad médii; kontrola médií hraje v době informační války klíčovou roli. S tím, jak se základním ekonomickým zdrojem stává poznání a jak se elektronické sítě a média stávají klíčovým prvkem, tak se těm, kdo tyto komunikační prostředky řídí, do rukou dostává větší politická moc.

Rozmach masových médií (momentálně zejména tzv. nových médií) a vzestup důležitosti informací jako takových ve velké míře ovlivňuje vazbu médií na armádu a typ válčení. V tomto smyslu dochází k omezování jednosměrné komunikace, na níž politici a armádní stratégové od počátku vzniku masmédií stavěli, zdůrazňuje se naopak více interaktivní pojetí, ve kterém může probíhající události ovlivňovat nově i veřejnost.

Válka v době technologického boomu probíhá v reálném čase na bojišti, charakterizují ji živé celodenní přenosy, kamery jsou umístěny na přilbách vojáků, reportéři mají přístup přímo na bojiště. Média zobrazují jednotlivé oblasti válečných krizí, počtem záběrů a dostupných kanálů stále více ovlivňují předmět zájmu veřejnosti a nutí tak politiky, aby se tímto neustálým přílivem nových kolizí a střetů zabývali.

Válku v 21. století si armáda představuje jako rychlou, virtuální, kontrolovatelnou. Armádní stratégové došli ke konsenzu, že ve válce lze vítězit nejenom na poli bitevním, ale i na poli mediálním, respektive, že pro celkové válečné vítězství či případné zamezení válce je dostatek informací a informační převaha nutností. Virtuální válka je tak stále dominantnější. Protože jsou války z hlediska vojenské síly často předem rozhodnuty, je nutné bojovat zejména o přízeň veřejného mínění. Armády proto distribuují a budou i v budoucnu v daleko větší míře distribuovat účinné mediální obrazy, dezinformace a propagandu, aby dosáhly zamýšleného vítězství.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ARGUILLA, John, RONFELDT, David. A Nex Epoch – and Spektrum – of Conflict.
In ARQUILLA, John, RONFELDT, David (ed.). *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Pulbication, 1997;
http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880 (16. 3. 2008).
- BAUDRILLARD, J. *The Bulf War Did Not Take Place*. Sydney: Power Publications, 2000.
- BLANK, Stehen J. Preparing for the next war: reflections on teh revolution in military affairs. In ARQUILLA, John, RONFELDT, David (ed.). *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Pulbication, 1997;
http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880/ (16. 3. 2008).
- CARRUTHERS, Susan L. *The Media at War. Communication and Conflict in the Twentieth Century*. Palgrave Macmillan, 1999.
- DANIELS, Mark (režie). DVD: *Obraz nepřítel (Images Enemies)*. FRA, 2005, původní znění/české titulky, 92 min.
- DAVIS, Norman C. An information-based revolution in military affairs.
In ARQUILLA, John, RONFELDT, David (ed.). *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Pulbication, 1997;
http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880/ (16. 3. 2008).

- KALDOR, Mary. *Cosmopolitanism and organised violence, Paper prepared for Conference on 'Conceiving Cosmopolitanism'*. Warwick, 2000;
<http://www.theglobalstudies.ac.uk/press/010kaldor.htm> (16. 3. 2008).
- KEEBLE, Richard. New Militarism and the Manufacture of Warfare. In HAMMOND, Philip, HERMAN, Edward S. *Degraded capability: The Media and the Kosovo Crisis*, London: Pluto Press, 2000.
- KUBĚNOVÁ, Klára. *Psychologická válka a její proměny v průběhu dvacátého století*. Diplomová práce. Brno: Fakulta sociálních studií, 2002.
- KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1995.
- NASTOUPIL, René. *Psychologické operace v ozbrojených silách NATO*. Ústav obranných studií AČR, 1995.
- RONFELDT, David, MARTINEZ, Armando. A Comment on the Zapatista 'Netwar'. In ARQUILLA, John, RONFELDT, David (ed.). *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Publication, 1997;
http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880 (16. 3. 2008).
- SPROULE, Michael J. *Propaganda and Democracy. The American Experience of Media and Mass Persuasion*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- SKOCO, Mirjana, WOODGER, William. The Military and the Media. In HAMMOND, Philip, HERMAN, Edward S. *Degraded capability: The Media and the Kosovo Crisis*, London: Pluto Press, 2000.
- TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka. Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Praha: Dokořán a Argo, 2002.
- UNDERWOOD, Mick. *Propaganda Today*.
 On line www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/index.html (16. 3. 2008).
- VOLEK, Jaromír. *Média v „omezené“ válce: simulovaný konflikt v Perském zálivu*. Revue pro média č. 2: Válka a propaganda, duben 2002.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Tento text se zabývá vztahem armády a médií v době jejich největšího rozvoje. Na konkrétních příkladech demonstuje válečné strategie, které bylo potřeba s ohledem na rozmach masových médií přijmout ze strany armádních velitelů, aby dosáhli žádaného výsledku. V textu je nejprve věnována pozornost válce ve Vietnamu, o které dlouho panovalo všeobecné přesvědčení, že neomezené mediální pokrytí obrátilo veřejnost proti této válce. V následujících kapitolách jsou rozebírány další válečné konflikty, ve kterých se již armáda na tento jev snažila reagovat: ať už zamezením vysílání válečných záběrů, což zvedlo značnou nevoli na straně veřejnosti, tak následným postupným začleňováním reportérů do armádního tělesa způsobem, aby tito svoji práci neohrožovali národní bezpečnost (válka v Zálivu). Na závěr je v textu analyzován další rozvoj médií, který dále mění podstatu válek – tzn. pozornost je věnována tomu, jak větší vliv informací a rozmach Internetu ovlivňují armádní pohled na válku a mění nejen strategie, ale i možné rozložení sil na stranách jednotlivých aktérů.

Otázky

1. Jakým způsobem ovlivnil rozmach masových médií válečné strategie?
2. Čím se liší postoj armády k mediálnímu pokrytí války ve Vietnamu a válek následujících?
3. Jaké jsou hlavní charakteristické rysy dnešní společnosti a jaký to má význam pro vedení válek?
4. Může Internet ovlivňovat výsledky války? Pokud ano, tak jak?

Doporučená četba

ARQUILLA, John, RONFELDT, David (ed.). *In Athena's Camp: Preparing for Conflict in the Information Age*. Rand Publication, 1997;

přístupné z http://rand.org/pubs/monograph_reports/MR880 (16. 3. 2008).

HAMMOND, Philip, HERMAN, Edward S. *Degraded capability: The Media and the Kosovo Crisis*, London: Pluto Press, 2000.

TOFFLER, Alvin, TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka. Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Praha: Dokořán a Argo, 2002.

VOLEK, Jaromír. Média v „omezené“ válce: simulovaný konflikt v Perském zálivu. *Revue pro média*, roč. 2, č. 2, 2002.

Internetové odkazy

<http://psychologicka-valka.navajo.cz> (NAVAJO – otevřená encyklopedie)

www.army.cz/scripts/detail.php?id=770 (Armáda České republiky)

www.specialista.info/view.php?cislocianku=2006041401 (internetový časopis Specialistista)

http://en.wikipedia.org/wiki/Psychological_warfare (Wikipedia – otevřená encyklopedie)

IV

STRATEGICKÝ MANAGEMENT

Pojmy strategický management a jeho ekvivalent strategické řízení se stávají v moderní společnosti stále frekventovaněji používanými. Pro strategické řízení existuje v odborné literatuře široké spektrum obsahových interpretací, které jsou tradičně spojovány se strategickým řízením na vrcholové úrovni ve státním i soukromém sektoru. Právě za pestrostí těchto interpretací, které se odlišují cílovým směřováním aktérů veřejného, občanského a komerčního sektoru, je možné identifikovat obecně platné a v praxi již ověřené přístupy k řízení, zásady, modely, metody a nástroje využívané v jeho rámci. Je tak vytvářen teoreticko-metodologický vědní základ, který bude v této kapitole učebnice aplikován na strategické řízení výstavby a použití ozbrojených sil. Cílem strategického řízení je vytvoření účinných nástrojů potřebných k zajištění obrany státu a jejich efektivní použití v konkrétním bezpečnostním prostředí ve vazbě na zdrojové možnosti společnosti. Jedná se o širokou oblast problémů, při jejichž řešení je propojováno politicko-vojenské rozhodování, plánování, analyticko-prognostická činnost a další organizátorské aktivity.

Strategický management a jeho funkce

Teorie a praxe strategického řízení proniká do řízení ozbrojených sil v devadesátých letech minulého století. V této vývojové etapě byly v důsledku pozitivních proměn bezpečnostního prostředí významným způsobem omezovány zdroje pro zajišťování obrany jednotlivých států. S výjimkou několika zemí, například Spojených států amerických, Turecka či Řecka, se jednalo o celosvětový trend. Tato situace vytvářela a stále vytváří velký tlak na racionalizaci procesů spojených jak s výstavbou, tak s použitím ozbrojených sil. Základními principy řízení rozvoje operačních schopností ozbrojených sil a jejich použití se v tomto období stávají účelnost, hospodárnost a efektivnost. Jedná se tak o zásadní odklon od principu maximalizace operačních schopností, kterému byla v období blokové konfrontace podřízena i alokace enormních celospolečenských zdrojů. Potenciální protivník byl totiž na rozdíl od současnosti zcela jednoznačně znám. Jeho schopnosti byly předmětem pečlivého vyhodnocování. Snahy politických a vojenských představitelů směřovaly k vytvoření strategické převahy bez ohledu na výši alokovaných zdrojů. Výsledkem tohoto blokového soupeření bylo postupné „uzbrojení“ východního bloku, jeho ekonomické vyčerpání a postupný rozpad (zánik).

V procesu strategického řízení při zajišťování obrany státu jsou primárně identifikovány životní, strategické a další významné zájmy společnosti – **hovoříme o domněně chráněných hodnot**. Následně jsou v závislosti na dostupných zdrojích společnosti vytvářeny nástroje a hledána taková opatření, jež budou využitelná k účinné prevenci vzniku nežádoucích situací – například vojenská diplomacie a vojenské zpravodajství. Pro případ selhání těchto preventivních opatření jsou vytvářeny reálné fyzické nástroje nebo organizačně-administrativní podmínky pro jejich včasné vytvoření, které v ideálním případě umožní účinnou eliminaci vzniklé hrozby nebo hrozeb, eventuálně povedou k minimalizaci jejich negativních dopadů pro společnost a umožní následnou rychlou likvidaci vzniklých škod a obnovení předkrizového stavu. V tomto případě se jedná o **doménu nástrojů hodnoty ochraňujících** a jsou tím myšleny především ozbrojené síly státu.

Cílem následující kapitoly je upozornit na specifika strategického řízení v podmínkách ozbrojených sil a předložit čtenářům ucelený soubor relevantních a aktuálních názorů a poznatků, které obohatí jejich strategické myšlení, zejména moderní přístupy k strategickému řízení úspěšně využívané při výstavbě a použití ozbrojených sil v zahraničí. Záměrem je nabídnout studentům, odborníkům nebo vedoucím pracovníkům metodologii využitelnou pro účinné řešení reálných problémů zajišťování bezpečnosti a obrany státu spojených s výstavbou a použitím ozbrojených sil v dynamicky se měnícím, komplexním a obtížně předvídatelném strategickém bezpečnostním prostředí s velkou mírou nejistoty a neurčitosti při prognózování budoucích stavů.

Za tímto účelem budou interaktivním způsobem uvedeny zcela konkrétní a z praxe vycházející příklady možného využití teoretických poznatků, přístupů a metod pro řešení reálných a nejčastěji se vyskytujících problémů strategického řízení. Uvedené příklady vycházejí z dlouhodobých zkušeností autorů, kteří se během své praktické činnosti na Generálním štábu AČR a Ministerstvu obrany ČR a teoretické činnosti v univerzitním prostředí podíleli na jejich reálném řešení. Řešení předkládaných problémů přispěje k hlubšímu osvojení prezentovaných teoretických poznatků.

Funkce strategického řízení

Strategické řízení v ozbrojených silách je spojováno s procesem, ve kterém si každý stát k prosazení svých politických, vojenských a ekonomických zájmů až na určité výjimky (například Island) vytváří ozbrojené síly. Ozbrojené síly jsou vnímány jako jeden z významných nástrojů bezpečnostní a obranné (vojenské) politiky státu a nedílná součást jeho bezpečnostního a obranného systému. V procesu strategického řízení jsou ozbrojené síly permanentně přizpůsobovány měnícím se vnějším a vnitřním podmínkám. Vedle procesní a institucionální stránky strategického řízení je možné identifikovat i jeho stránku obsahovou. Obsah strategického řízení je vyjádřen dlouhodobými strategickými cíli, úkoly a prioritami, k jejichž naplnění je příslušnými orgány státu realizována výstavba a rozvoj bezpečnostního a obranného systému, jehož nedílnou součástí jsou i ozbrojené síly státu.

Základní funkcí strategického řízení je definování strategických cílů a úkolů rozvoje ozbrojených sil reflektujících permanentně se vyvíjející bezpečnostní prostředí států a koalic a tím i bezpečnostní hrozby s riziky, kterým musí státy a koalice úspěšně čelit (preventivně i reálně). Strategické cíle jsou výsledkem předpokládaných důsledků vývojových trendů v oblasti politiky, legislativy, sociálních a demografických podmínek, životního prostředí a vojenství na plnění poslání ozbrojených sil. Odrážejí vývoj v oblasti vědeckého poznání s nástupem nových technologií, které ovlivňují modernizaci zbraňových systémů, vojenské techniky a dalšího vojenského materiálu. Vývoj prostředí představuje pro ozbrojené síly nové příležitosti, ale také ohrožení naplnění jejich poslání. Ekonomická globalizace, technologický rozvoj spolu se sdíleným informačním prostředím jsou toho možným případem. Rozvoj mezinárodního obchodu vytváří závislost a zranitelnost, snadná dostupnost vyspělých technologií zvyšuje pravděpodobnost jejich zneužití ze strany protivníka.

Je potřebné si uvědomit, že dosažitelnost stanovených strategických cílů a úkolů je limitována zdrojovými možnostmi státu a v závislosti na vnímání míry ohrožení bezpečnostních zájmů společnosti i mění se ochotou společnosti uvolňovat finanční prostředky, lidské a materiálové zdroje pro zajišťování své obranyschopnosti na úkor svého ekonomického a sociálního rozvoje.

Ochota společnosti uvolňovat zdroje pro zajištění své bezpečnosti a obrany je tedy přímo úměrná míře vnímání ohrožení bezpečnostními hrozbami a jejich riziky jak ze strany občanů, tak i politické reprezentace. V historickém vývoji se setkáváme s tendencí bezpečnostní hrozby a jejich rizika spíše podceňovat a problémy s jejich řešením oddalovat. Bohužel se tak děje zpravidla do okamžiku, kdy se strategickému vedení státu (společnosti, organizaci) výrazným způsobem omezuje volnost pro jeho strategické jednání a rozhodování. Jedná se především o nedostatek času potřebného pro výstavbu reálně potřebných schopností a účinných nástrojů, které jsou v případě rozvoje ozbrojených sil záležitostí dlouhodobou. V procesu strategického řízení sehrává významnou roli i časový rozpor mezi délkou životního cyklu zbraňových systémů a vojenského personálu a délkou politického mandátu v souvislosti s délkou volebního období. Je zřejmé, že strategické řízení by v tomto smyslu mělo mít charakter nadstranickosti a dlouhodobé shody napříč politickým spektrem a mělo by vést k přijímání kvalitních rozhodnutí s cílem dosáhnout optimálního řešení problémů, které jsou spojovány s požadavkem racionálního myšlení a chování.

Strategické řízení v procesu transformace ozbrojených sil

Od ukončení studené války prošly ozbrojené síly především evropských států procesem, jehož cílem bylo transformovat masové, těžké, nepohyblivé, vzájemně jen obtížně komunikující síly s obrovskými zdrojovými nároky na jejich podporu v síly informačního věku se zvládnutou informací v čase blízkém času reálnému, profesionální, lehké, vysoce účinné (ničivost a přesnost), vysoce mobilní s možností přepravitelnosti na velké vzdálenosti, dlouhodobě udržitelné v zahraničních operacích a interoperabilní s partnery. Tento transformační proces není zdaleka dokončen a bude v nejbližších deseti až patnácti letech dále pokračovat. Cílem je zejména vytvoření expedičního charakteru ozbrojených sil, které budou schopny velmi rychlého zasazení bez geografického omezení a dlouhodobého působení v mnohonárodních operacích v odlišných klimatických a nezvyklých kulturních podmínkách. Transformace ozbrojených sil jednotlivých členských států NATO reaguje na přeměnu organizace původně zaměřené na zajišťování kolektivní obrany k organizaci zabezpečující prosazování globálních bezpečnostních zájmů.

Na počátku 21. století jsme svědky zvyšujícího se nárůstu úkolů, pro jejichž plnění jsou ozbrojené síly využívány (obrana území a vzdušného prostoru území státu a koalice, asistence při řešení nevojenských hrozeb na území státu, humanitární pomoc v zahraničí, mírové operace, boj s terorismem, zajištění toku strategických surovin, prosazování obchodních embarg, zabraňování šíření zbraní hromadného ničení). Aktéři v procesu strategického řízení jsou konfrontováni s problémem, zda generovat fyzický reálně existující potenciál a schopnosti ozbrojených sil na nejméně pravděpodobný, ale nejničivější scénář jejich možného použití, nebo se zaměřit na výstavbu takových schopností, které umožní účinnou eliminaci scénářů nejvíce pravděpodobných s menšími negativními dopady na chráněné hodnoty státu nebo mezinárodního společenství. Řečeno jinými slovy, jsme ve výstavbě ozbrojených sil svědky vývoje, ve kterém korelují jejich mírové kvantitativní i kvalitativní parametry s parametry jejich nejpravděpodobnějšího způsobu použití, a to při zachování schopnosti vést bojovou činnost vysoké intenzity.

Tato situace vychází ze dvou základních předpokladů. Za prvé je to dáno tím, že rozsáhlý konvenční konflikt ve střední Evropě je v časovém horizontu příštích 15 až 20 roků vzhledem k trendům vývoje bezpečnostního prostředí v tomto prostoru posuzován jako velmi málo pravděpodobný. Za druhé převládá optimismus ve schopnosti zpravodajských služeb, že v dostatečném časovém předstihu zachytí varovné indikátory, které by mohly ke vzniku takového konfliktu v konečném důsledku vést. Tento reakční čas vytváří dostatečný časový prostor pro dodatečné generování vojenského potenciálu potřebného pro jeho účinné zvládnutí. Hovoříme o systému postupného nárůstu sil a prostředků pro méně pravděpodobné bezpečnostní scénáře použití ozbrojených sil. Důsledkem je utlumování válečných zásob, omezování rozsahu mobilizace lidských a materiálních zdrojů, omezování množství uložené techniky, likvidace a odprodej nadbytečné vojenské infrastruktury a objektů důležitých pro obranu státu. Na straně druhé je vytvářen funkční, dostatečně pružný, ale administrativně a ekonomicky nenáročný již výše zmíněný systém postupného nárůstu vojenského potenciálu s účinným systémem hospodářské mobilizace se schopností přechodu na válečnou ekonomiku.

Optimální situace nastává v okamžiku, kdy pro eliminaci jakékoli krizové situace existují účinné nástroje. Je logické, že dosažení takového stavu je vždy limitováno dostupnými celospolečenskými zdroji a jeho dosažení je nerealistické. Strategické řízení uplatňované při výstavbě

a použití ozbrojených sil tak zákonitě pracuje s rizikem a politickou zodpovědností, hledá míru akceptovatelného rizika a minimálně potřebnou úroveň schopností pro zajišťování obranyschopnosti země. Rozdílné přístupy ke strategickému řízení v průběhu devadesátých let minulého století potvrzují, že nalezení optimálního stavu je úkolem velmi náročným. Pro představa je možné srovnat rozsah ozbrojených sil vyjádřený počty osob, které měly armáda ČSFR na konci studené války a Armáda České republiky v prvních letech 21. století. Československá lidová armáda měla celkem v aktivní službě 210 000 vojáků, z toho 148 595 vojáků v základní službě a 61 405 vojáků z povolání, a 80 000 občanských zaměstnanců³³³ Po uplynutí bezmála dvou dekád jsou za optimální rozsah pro zajištění životních, strategických a dalších bezpečnostních zájmů České republiky považovány ozbrojené síly v rozsahu celkem 36 800 osob, z nichž má být 26 200 profesionálních vojáků, 8800 občanských zaměstnanců a 1800 čekatelů – studentů.³³⁴

Změna přístupů k zajišťování bezpečnosti a obrany

Tradiční obrana státu byla spojována s obranou jeho území a jeho administrativní hranice. Konflikty a války v novodobé historii probíhaly zpravidla mezi státy a jejich koalicemi. V globalizovaném vzájemně propojeném a tedy i závislém postindustriálním světě tyto přístupy nejsou schopny účinně zabezpečit bezpečnost a obranu občanů státu. Globální svět má globální zájmy sahající daleko za jeho hranice. Jsme svědky nejen změn v přístupech k zajišťování bezpečnosti a obrany státu, ale i změn v poslání ozbrojených sil. V minulosti byly ozbrojené síly primárně určeny k obraně území vlastního státu. V současnosti jsme svědky změny tohoto paradigmatu. Ozbrojené síly jsou stále častěji zasazovány mimo území vlastního státu a jejich poslání se přesouvá do obrany zájmů států a koalic mimo jejich administrativní hranice.

Tato změna v poslání ozbrojených sil ovlivňuje významným způsobem jejich strategické řízení – mění se společenská objednávka a politické zadání. Aby byly ozbrojené síly schopny měnit se zadání účinně naplnit, musí disponovat odlišným spektrem svých operačních schopností. Prioritní je rozvoj expedičního charakteru ozbrojených sil a vedení mnohonárodních operací ve velkých vzdálenostech od území státu, v odlišných geografických, klimatických a kulturních podmínkách.

³³³ TŮMA, M. *Relics of Cold War, defence Transformation in the Czech republic*. SIPRI Policy Paper No. 14, září 2006, s. 12.

³³⁴ Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR schválená usnesením vlády ze dne 13. 11. 2002 č. 1140, ve znění usnesení vlády ze dne 12. 11. 2003 č. 1154 ke Koncepci výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR přepracované na změněný zdrojový rámec.

Strategické řízení a ozbrojené síly ČR

Strategický management v podmínkách ozbrojených sil České republiky řešil na přelomu tisíciletí transformaci obrovské masové armády v moderní, relativně malý profesionální sbor, který bude schopný zajistit v případě potřeby obranu země ve spolupráci se spojenci a účinným způsobem přispět do mezinárodního bezpečnostního úsilí. Tento proces byl realizován v podmínkách, kdy neexistovala ověřená řešení vznikajících problémů. Za této situace byly jen obtížně hledány tradiční přístupy a zkušenosti. Zpravidla byly využívány zahraniční modely, které ne vždy odpovídaly specifickým podmínkám ČR (chod státní správy, dostupné zdroje, tradice, kulturní odlišnosti a další).

V celém průběhu devadesátých let minulého století došlo k paradoxní situaci, kdy se při řešení praktických problémů strategického významu rozvoje ozbrojených sil ČR téměř abstrahovalo od využití teoretických poznatků a analyticko-prognostických podpůrných výstupů. Empirismus a intuice řídicích pracovníků tak představovaly základní fenomén rychlých rozhodovacích procesů. Proces strategického řízení probíhal v prostředí, kdy politická reprezentace soustředila pozornost na procesy politické, ekonomické a sociální transformace společnosti. Otázky zajišťování bezpečnosti a obrany ČR byly v tomto procesu marginální. Obranná politika státu prošla několika vývojovými etapami a pro její financování nebyly uvolňovány potřebné finanční prostředky. Pouze období těsně před vstupem do NATO a krátce po něm představovalo reálný nárůst rozpočtu na obranu státu a otevřelo tak krátkou etapu stabilizovaného investičního rozvoje resortu obrany. Bohužel byly realizovány programy, které nevycházely z objektivně definovaných potřeb a jejichž efektivnost pro zajištění obrany státu byla nízká. K rozvoji strategického řízení a uvažování v resortu obrany nepřispěla ani velmi rychlá obměna personálu jak na strategické, tak i nižších úrovních velení a řízení (častá obměna funkcionářů na postu ministra obrany, plošná výměna generálského a důstojnického sboru).

Je možné konstatovat, že potenciál tohoto extenzivního modelu a přístupů ke strategickému řízení se v průběhu devadesátých let minulého století postupně vyčerpával. Řešení problémů perspektivního rozvoje ozbrojených sil ČR si stále naléhavěji vyžadovalo a vyžaduje účinnou podporu ve formě analyticko-prognostických nástrojů vycházejících z nejnovějších teoretických poznatků v oblasti řízení (přístupy, zásady, metody). Pro uplatnění těchto nástrojů je nutné disponovat nezbytným množstvím pracovníků jak s odpovídajícími zkušenostmi, tak i potřebnými teoretickými znalostmi. Je žádoucí, aby připravené koncepční záměry budoucího rozvoje a použití ozbrojených sil byly ověřovány před jejich implementací a bylo minimalizováno experimentování na reálném systému, tedy na ozbrojených silách jako takových.

Tematické okruhy a problémy spojené se zajišťováním bezpečnosti a obrany země se v historickém pohledu ve své podstatě zásadně nemění. Prokazují to například i obsahová zaměření a politické zabarvení projevů poslanců na jednání Parlamentu Československa v meziválečném období (viz příklad 1).

Vývoj bezpečnostních a obranných politik jak na národní, tak i mezinárodní úrovni vytváří obrovskou výzvu pro strategické řízení a jeho aktéry, kteří usilují o přizpůsobení ozbrojených sil měnícím se potřebám a budoucím výzvám.

PŘÍKLAD 1:**Problémy spojené s formulováním účinné obranné politiky státu**

- „Je nutno, aby se velice bedlivě střežily plány a projekty vojenských pánů, aby naše republika zbytečnými vojenskými výdaji nebyla zatěžována.“ – Demonstrace primátu politiky a civilního řízení ozbrojených sil s ideálem naleznout minimální úroveň vojenského potenciálu.
- „Pánové mi musí prominout, že zde pronáším tuto nedůvěru vůči našemu generálnímu štábu. Ale za tu krátkou dobu, co máme naši Československou armádu, jsem k této nedůvěře dospěl. Naše armáda se nevyvíjí směrem dolů, jak toho rozvrstvení našeho obyvatelstva vyžaduje, nýbrž směrem nahoru. Vzpomínám na první doby popřevratové, jak jsme se snažili, aby ve vojsku panovala vzájemnost, láska a bratrství, zavrhovali jsme jakoukoliv zbytečnou disciplínu, zejména takovou, jakou jsme prožívali v armádě rakouské. Na důkaz bratrství nesměl vojín svého spoluvojína a zvláště představeného jinak osloviti než bratře. Vážení pánové, náš stát nelze přirovnávati s hlediska vojenského k Francii, nebo s některou jinou velmocí. Prohlašujeme-li, že jsme státem mírumilovným a armádu že udržujeme k obraně státu, pak je potřebí důslednosti a budovati armádu podle našich vnitřních poměrů, a nikoliv podle vzoru francouzského nebo některého jiného státu. Naše vojenská politika musí býti vedena jiným směrem, než se děje ve Francii, Německu, nebo Anglii nebo ještě v některém jiném státě. Mám dojem, že těmi stálými přátelskými styky našich vojenských pánů s vojenskými pány francouzskými se naši učí vojenským způsobům francouzským, které jsou pro naši republiku drahé a nepřijatelné. (Sen. Mikulíček: Ale 13 let to schvalujete!)“ – Výstavba ozbrojených sil vychází z potřeb a možností každého jednotlivého státu.
- „Vláda se vyzývá, aby do 14 dnů předložila poslanecké sněmovně návrh zákona, kterým by vojínům byl zaručen svobodný výkon práva shromažďovacího, spolčovacího a tiskového, jakož i právo volné četby. Samozřejmě vy se tomu smějete, poněvadž by to byl podle vašeho názoru hotový rozvrat v armádě. Ale vy tvrdíte, že nestačí, aby voják byl zpracován jen dresurou disciplíny, že hlavní, co prohrává a vyhrává vojnu, je duch vojáka, jeho smýšlení, jde-li tam jako robot a otrok na rozkaz, nebo jde-li tam z přesvědčení, že hájí věc dobrou a obětuje sama sebe, když vidí, že celek jeho smrti získá. Vláda se vyzývá, aby do 14 dnů předložila poslanecké sněmovně návrh zákona, kterým by byl zrušen zákon ze dne 8. dubna 1927, č. 56 Sb. z. a n., a vojínům znovu poskytnuto všeobecné volební právo.“ – Obranná politika státu určuje postavení armády ve společnosti.
- „Musíme hledat jiné možnosti k zabezpečení náležité obrany státu, která bude odpovídati našim poměrům a naší finanční nosnosti. Soudím, že služba vojenská mohla by býti ještě kratší než 14 měsíců, aniž by k tomu bylo potřebí více děle sloužících instruktorů. Ve vojsku se mnoho zbytečného času věnuje různým prostým cvikům, zdravení, věcem podřadným a zbytečným. (Výkřiky sen. Kindla.) Máte-li možnost mluvit s vojíny, většinou si vám stěžují na tuto zbytečnou dresuru. V armádě je nutno věnovati více času praktickému výcviku. Je to tím dříve možné, neboť naše tělovýchovné organizace, které máme dosti rozvětvené, dodávají armádě brance, kteří mnoho učení prostých cviků nepotřebují.“ – Obranná politika státu dává do souladu (rovnováhy) ambice a zdroje (lidské, materiální a finanční), které by měly být využívány účelným, hospodárným a efektivním způsobem.³³⁵

³³⁵ Zápis ze schůze Senátu při projednávání vládního návrhu zákona o úpravě náležitostí vojenských osob z počtu mužstva v činné službě – 8. května 1932.

Dostupné na: <http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/3vo/stena/150schuz/S150001.htm>.

Vymezení základních pojmů

V procesu strategického řízení jsou zdánlivě jednoznačně vymezené pojmy jednotlivými aktéry interpretovány odlišným způsobem. Jak je tedy možné definovat pojmy *strategie* a *strategické řízení*?

Strategie

Pojem *strategie* vyjadřuje cílené směřování organizace v dlouhodobém časovém horizontu. Ve vojenském slova smyslu se strategie považuje za prostředek k dosažení zcela konkrétních politických a vojenských cílů operace. Úspěšná strategie vyjadřuje schopnost využít dostupné zdroje k vítězství ve vojenském konfliktu. Ve své podstatě je hledána optimální trajektorie postupných a vzájemně harmonizovaných opatření, kroků, iniciativ a projektů, které je nezbytné realizovat za účelem naplnění vytyčených strategických cílů a stanovených úkolů v mezích dostupných zdrojů.

Snahou aktérů, kteří strategii vytvářejí, je generovat a využívat disponibilní zdroje státu, instituce nebo organizace tak, aby byla dosažena výhoda nad konkurenčními subjekty a uspokojena očekávání zákazníků. Účelná, efektivní a hospodárná strategie pružně reaguje na dynamické změny vývoje vnějšího prostředí (trendy), ve kterém stát, instituce nebo organizace působí a bude působit. Strategie předvídavě minimalizuje ohrožující faktory a maximalizuje příležitosti, které z vývojových trendů mohou vyplynout.

Velmi často se diskutuje o stupni konkretizace cílů (míra detailu a podrobnosti strategických cílů), která může být kontraproduktivním prvkem rozvoje organizace a může vést organizaci i mimo její původní poslání při nepochopení komplexnosti prostředí, v němž se nachází a bude nacházet. Navíc vojenské chápání pojmu strategie orientuje vedoucí pracovníky na konkurenci, kterou vnímá jako svého protivníka, přičemž rozhodující význam má orientace na potřeby zákazníka.

V případě strategického rozvoje ozbrojených sil jsou zákazníkem občané státu, ten se však v okamžiku převládajícího pocitu vlastního bezpečí zpravidla necítí být ohrožen a ozbrojené síly, respektive zdroje umožňující jejich rozvoj, vnímá jako něco zbytečného a nákladného. Zadavatelem a tím, kdo definuje potřebu, se tak stává vládnoucí politická garnitura (nositel odpovědnosti). V této souvislosti i zde narážíme na problém omezeného politického mandátu, který má zpravidla pouze střednědobý charakter. V tomto smyslu je žádoucí, aby se dlouhodobé cíle strategického rozvoje ozbrojených sil staly předmětem nadstranických politických diskuzí a zdroje byly alokovány zákonem v rámci konsenzu v celém politickém spektru. Pouze tento přístup je považován v moderních demokraciích za funkční se stabilizujícími účinky pro zajišťování potřebné úrovně obranyschopnosti země a prosazování účinné obraně a bezpečnostní politiky v dlouhodobém horizontu.

Strategické řízení

Světová literatura uvádí velké množství definic pojmu řízení (management), které poskytují odlišné interpretace a umožňují pestrost výkladů. Pro potřeby této publikace je možné definovat pojem *řízení* (*management*) jako soubor přístupů, názorů, doporučení a metod, které vedoucí pracovníci užívají ke zvládnutí specifických činností směřujících ke stanovení a dosažení soustavy cílů organizace.³³⁶

³³⁶ VODÁČEK, L., VODÁČKOVÁ, O. *Management teorie a praxe pro 90. léta*. První vyd. Praha: Management Press, 1996. ISBN 80-85943-219-0.

Vymezení pojmu *strategické řízení* (*strategic management*) je v odborné literatuře pro firemní oblast poměrně jednoznačné. Strategické řízení lze ve vazbě na předcházející definici vymezit jako cyklicky se opakující a uzavřený proces přesného určení dlouhodobých cílů, hledání a stanovení cest k jejich naplňování a vyhodnocování jejich realizace.

Strategické řízení je možné z firemního pohledu definovat jako proces, v jehož rámci se realizují aktivity (plánování, organizování, vedení, rozhodování a kontrola) zaměřené na udržování dlouhodobého souladu mezi posláním firmy, jejími dlouhodobými cíli a disponibilními zdroji a rovněž mezi firmou a prostředím, v němž firma existuje.³³⁷

Při využití systémového přístupu můžeme strategické řízení definovat jako systém, který má své okolí a je tvořen prvky se vzájemnými vazbami, má svůj účel, cíle, úkoly, a který cestou organizační struktury realizuje proces k naplnění svého poslání.

V anglosaské literatuře je strategické řízení vymezeno jako umění a věda o formulování, implementaci a vyhodnocování rozhodnutí napříč všemi funkčními oblastmi v organizaci, které umožní dosažení jejích cílů. Je to proces specifikace cílů, vytváření politiky a plánů, směřujících k jejich naplnění a alokování zdrojů pro jejich implementaci. Za tímto účelem kombinuje strategické vedení organizace aktivity v různých funkčních oblastech její činnosti.

Strategické řízení je proces, který hodnotí oblast podnikání a prostředí, v němž je realizováno (konkurence, technologie, okolnosti, ekonomické, sociální a politické podmínky). Stanovuje cíle a strategie k jejich naplnění a vyhodnocuje jejich dosahování.

Strategické řízení je kombinací tří hlavních procesů, a to formulace strategie, její implementace a vyhodnocování.

Strategické řízení odpovídá na následující tři zcela základní otázky:

- *Kde se stát (určitá organizace) nachází v současnosti?*
- *Kam se chce tento stát (organizace) dále rozvíjet a čeho chce dosáhnout?*
- *Jakým způsobem chce stát (organizace) žádoucího stavu dosáhnout?*

V nejšířším slova smyslu je strategické řízení spojováno se strategickým rozhodováním. Přijatá strategická rozhodnutí nalézají nejhodnější odpovědi na výše vymezené klíčové otázky a problémy státu, instituce nebo organizace. Strategické řízení je možné obecně definovat jako soubor rozhodnutí, jejichž realizací dojde k zabezpečení permanentního dlouhodobého rozvoje státu, instituce nebo organizace a vytvoří se tak výhodnější pozice těchto subjektů vzhledem k potenciálním konkurentům. Rozhodování v procesu strategického řízení by nemělo být samoúčelné. Směřuje k definování reálných a realizovatelných cílů. K jejich dosažení jsou vyčleněny potřebné zdroje a vytvářeny co nejlepší předpoklady pro jejich účelné, hospodárné a efektivní naplnění. Realismus strategického řízení vychází z identifikace silných a slabých stránek státu (organizace) ve vazbě na výzvy vnějšího prostředí. Jsou tedy zvažovány aspekty, které stát (organizaci) a jeho poslání v budoucnosti mohou ohrozit, a identifikovány příležitosti jeho dalšího rozvoje k úspěšnému naplnění jeho poslání.

Podstatným prvkem strategického řízení země, instituce nebo organizace je připravenost a dovednost vrcholového řízení stanovit reálné a realizovatelné vize a cíle a schopnost vést řízené subjekty k jejich postupnému naplňování. Hovoříme o obsahové a procesní stránce strategického řízení. Obsahová stránka strategického řízení odpovídá na otázku: ***Co se má dosáhnout?*** – zatímco procesní stránka nachází odpovědi na to: ***Jak stanovené cíle definovat a naplnit?***

³³⁷ KEŘKOVSKÝ, M., VYKYPĚL, O. *Strategické řízení. Teorie pro praxi*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-578-X.

8 8.1 ORGÁNY STRATEGICKÉHO ŘÍZENÍ

Primárním požadavkem na strategické řízení v ozbrojených silách je prosazení prvenství civilního řízení a demokratické kontroly. Těto zásadě jsou přizpůsobovány reálné systémy strategického řízení v podmínkách zajišťování obrany státu (orgány a jejich organizační struktury). Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil zahrnuje soustavu institucí, formálních i neformálních politických mechanismů, postupů a procesů, jimiž je zajištěno, že na základě demokratických pravidel rekrutování a legitimitou disponující představitelé společnosti zadávají úkoly, určují cíle a rámcové způsoby dosahování určených cílů a stanovených úkolů a teprve potom kontrolují jejich plnění a že ozbrojené síly nejsou nástrojem konkrétní společenské skupiny, nýbrž celé společnosti reprezentované legitimními elitami.

Aspekty civilního řízení a demokratické kontroly ozbrojených sil zahrnují:

- vymezení vztahů mezi ozbrojenými silami, společností a politickými orgány v právním systému státu, ve kterém jsou ozbrojené síly a jejich elity podřízeny politické reprezentaci;
- podřízení ozbrojených sil vládě práva;
- uplatňování politických rozhodnutí týkající se ozbrojených sil prostřednictvím nositelů suverenity lidu (prezidentem, parlamentem a vládou);
- primát civilních osob při realizaci politických rozhodnutí vyjádřený obvykle civilním ministerstvem obrany;
- participaci vojáků na politickém procesu, avšak s určitými omezeními;
- existenci veřejného dohledu nad ozbrojenými silami.³³⁸

Strategické řízení ozbrojených sil je tak v duchu zásad civilního řízení a demokratické kontroly ozbrojených sil zajišťováno prvky moci výkonné i zákonodárné – tedy prezidentem, parlamentem, vládou a ministerstvem obrany. Prezident představuje v demokratických systémech osobu, která sehrává roli nejvyššího velitele ozbrojených sil.³³⁹

Parlamentsy schvalují zákony, které se váží k činnosti ozbrojených sil. Za tímto účelem mají vytvořeny příslušné orgány a poradní nástroje. Dále parlamentsy vyslovují souhlas s vysláním ozbrojených sil mimo území státu a s pobytem ozbrojených sil jiných států na vlastním území, nejsou-li taková rozhodnutí vyhrazena přímo vládě.

Vlády mohou v určitých mezích rozhodovat o použití ozbrojených sil, schvalují operační plány jejich případného použití a koncepční záměry jejich dalšího rozvoje, ve kterých jsou upřesněny úkoly, priority, organizační struktury, rozsah a modernizační programy.

Ministerstva obrany stanovují a realizují opatření k rozvoji ozbrojených sil, zřizují a ruší vojenské útvary a zařízení, provádějí v potřebném rozsahu kontrolní činnosti. K velení vojskům jsou vytvářeny příslušné štáby a velitelství, které zodpovídají za realizaci výstavby ozbrojených sil, za výcvik a udržování potřebné úrovně pohotovosti a připravenosti k plnění úkolů.

³³⁸ KRŤÍŽ, Z. *Civilní řízení a demokratická kontrola Armády v České republice. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3590-0.

³³⁹ V podmínkách České republiky je v souladu s § 5 zákona č. 219/1999 Sb. **vrchním velitelem ozbrojených sil prezident republiky**, kterému z této funkce, v duchu uvedeného zákona, vyplývají tyto povinnosti: schvaluje základní vojenské řády; jmenuje a odvolává náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta republiky, který je současně přímým nadřízeným velitele Hradní stráže; propůjčuje čestné nebo historické názvy vojenským útvarům; propůjčuje bojové prapory. Podle čl. 63 Ústavy ČR jmenuje a povyšuje generály a podle čl. 64 má právo účastnit se schůzí obou komor Parlamentu ČR nebo vlády a tím se podílet na řešení příslušných otázek, které se týkají zajišťování obrany státu, resp. ozbrojených sil.

Pracovní orgány výkonné moci

Bezpečnostní rada státu³⁴⁰ (BRS) je stálý pracovní orgán vlády ČR pro záležitosti bezpečnosti státu. V rozsahu pověření, které stanovila vláda, připravuje vládě návrhy opatření k zajišťování bezpečnosti České republiky. Plní tyto hlavní úkoly:

- zabezpečuje meziresortní koordinaci plánovacích, přípravných a realizačních opatření v oblasti zajišťování bezpečnosti ČR;
- posuzuje záměry přípravných a realizačních opatření v oblasti zajišťování bezpečnosti předkládané ústředními úřady nebo *Výborem pro obranné plánování* a *Výborem pro civilní nouzové plánování*;
- posuzuje souhrnné požadavky ústředních orgánů státní správy uplatňované v rámci zajišťování bezpečnosti ČR;
- posuzuje a následně předkládá vládě k projednání pravidelné zprávy o stavu zajišťování bezpečnosti ČR s návrhy na opatření;
- posuzuje a následně předkládá vládě k projednání návrhy na zapojení ČR do mezinárodních operací na obnovení a udržení míru a humanitárních operací většího rozsahu.

Bezpečnostní radu státu tvoří předseda vlády a tzv. silovní ministři, včetně ministra financí.

Výbor pro obranné plánování³⁴¹ (VOP) je stálý pracovní orgán BRS pro koordinaci a plánování opatření k zajištění obrany České republiky. Jeho činnost se řídí *Jednácím řádem Výboru pro obranné plánování*, který schvaluje vláda ČR. Výbor zejména:

- zabezpečuje operativní meziresortní koordinaci plánovacích a přípravných aktivit v oblasti obrany státu,
- posuzuje a projednává záměry plánovacích a přípravných aktivit v oblasti zajištění obrany státu předkládané ústředními správními úřady,
- posuzuje a projednává souhrnné požadavky ústředních orgánů státní správy uplatňované v rámci obranného plánování,
- projednává vyhodnocení meziresortních připomínkových řízení k materiálům vztahujícím se k zajištění obrany státu a doporučuje jejich projednání BRS,
- posuzuje, projednává a koordinuje základní zaměření činnosti zástupců ČR ve věcně příslušných výborech NATO,
- zajišťuje zpracování a projednává vlastní materiály v oblasti zajištění obrany státu,
- posuzuje a projednává návrhy na zapojení ČR do mezinárodních operací na obnovení a udržení míru většího rozsahu.

K projednání věcné problematiky zřizuje VOP ze svých členů, zástupců věcně příslušných orgánů státní správy a přizvaných expertů podle potřeby podvýboru a odborné komise.

Za činnost VOP, jeho podvýborů a odborných komisí zodpovídá ministr obrany. Na práci jednotlivých podvýborů i jednotlivých komisí se podílejí průřezově zástupci všech resortů a zástupců státní správy, což je významný prvek civilní kontroly ozbrojených sil.

Na podobném principu pracují i další dva výbory, které podporují činnost Bezpečnostní rady státu:

Výbor pro civilní nouzové plánování (v gesci ministra vnitra) a

Výbor pro koordinaci bezpečnostní zahraniční politiky (v gesci ministra zahraničních věcí).

³⁴⁰ Byla zřízena ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR.

³⁴¹ Byl zřízen usnesením vlády ČR ze dne 10. června 1998 č. 391.

Instituce systému obranného plánování mají svou podobu poradní, schvalovací a exekutivní, a to jak na národní, tak na alianční úrovni.

Česká republika je součástí globálního bezpečnostního prostředí a je členem mezinárodních společenství jak s globálním (OSN, NATO), tak i regionálním dosahem (EU). Z jejich bezpečnostních dokumentů (*Strategická koncepce aliance, Bezpečnostní strategie EU*) pak Česká republika do značné míry vychází při zpracovávání vlastních strategií (*Bezpečnostní strategie ČR a Vojenská /obránná/ strategie ČR*). Národní strategie jsou tedy více či méně těmito globálními a regionálními strategiemi ovlivněny a na jejich naplňování se pak v rámci přijatých závazků Česká republika a její resort obrany podílejí.

Organizační struktury strategického řízení

V podmínkách resortu obrany jsou odlišovány tři úrovně velení a řízení. Jedná se o úroveň strategickou, operační a taktickou. Strategické řízení je realizováno na strategické úrovni velení a řízení. Tato úroveň zabezpečuje definování politicko-vojenských cílů a vytváří podmínky pro jejich implementaci na operační a taktické úrovni velení a řízení. K tomu zároveň vytváří i nezbytné podmínky v oblasti legislativní, zpravodajské, zdrojové, akviziční a kontrolní. K naplnění těchto cílů strategického řízení je budována organizační struktura s odpovídající funkčností. Jednotlivé země v závislosti na politickém systému, legislativním rámci, tradicích a kultuře přistupují k vytváření organizačních struktur různým způsobem, přičemž je možné vysledovat určité společné přístupy a principy.

Strategická úroveň řízení zahrnuje jak civilní, tak i vojenskou část. Civilní část ministerstva obrany je zastoupena ministrem obrany s náměstkou nebo státním tajemníkem. Náměstci ministra obrany jsou spojeni s politickými stranami a vzházejí obdobně jako ministr z výsledků voleb. Mohou mít přímou odpovědnost za vedení jednotlivých funkčních oblastí, nebo mohou být chápáni jako poradci ministra obrany pro danou problematiku.

Vedle náměstků je ministroví obrany podřízen náčelník generálního štábu (NGŠ), který nese zodpovědnost za vojenskou část ministerstva obrany. Role NGŠ je pro ministra obrany nezastupitelná, protože vedle velení armádě zajišťuje i potřebnou odbornou vojenskou expertizu. V některých zemích je role NGŠ svěřována inspektorovi armády nebo inspektorům jednotlivých druhů sil (pozemních, vzdušných, námořních či speciálních). Například v Německu ozbrojené síly nevytvářejí generální štáb ani nemají pozici NGŠ, což je výsledek poválečného omezení jeho vojenské moci. Jinak jsou zpravidla vytvářeny oba orgány – tedy jak NGŠ, tak inspektor ozbrojených sil, přičemž NGŠ sehrává tradiční roli velitele a inspektor přebírá funkci kontrolní.

V případě existence pozice státního tajemníka je role jednotlivých náměstků oslabována nebo zcela zaniká. Státní tajemník je nadstranický funkcionář, a proto obsazení této pozice není dáno povolebním rozložením moci ve státě. Je tak vytvořen určitý předpoklad, aby státní tajemník představoval základní odbornou exekutivní autoritu zodpovědnou za kontinuální prosazování obranné politiky státu v souladu s dlouhodobými záměry rozvoje resortu obrany a ozbrojených sil.

Ministr obrany si zpravidla udržuje přímý vliv nad vojenským zpravodajstvím, případně i vojenskou policií. Existují však země, kde se tyto složky podřizují náčelníkovi generálního štábu. Tím je samozřejmě role NGŠ významným způsobem posílena a značně se koncentruje moc do rukou jedné osoby.

Civilní část ministerstva obrany zahrnuje koncepční a exekutivní orgány, které zabezpečují následující funkcionalitu:

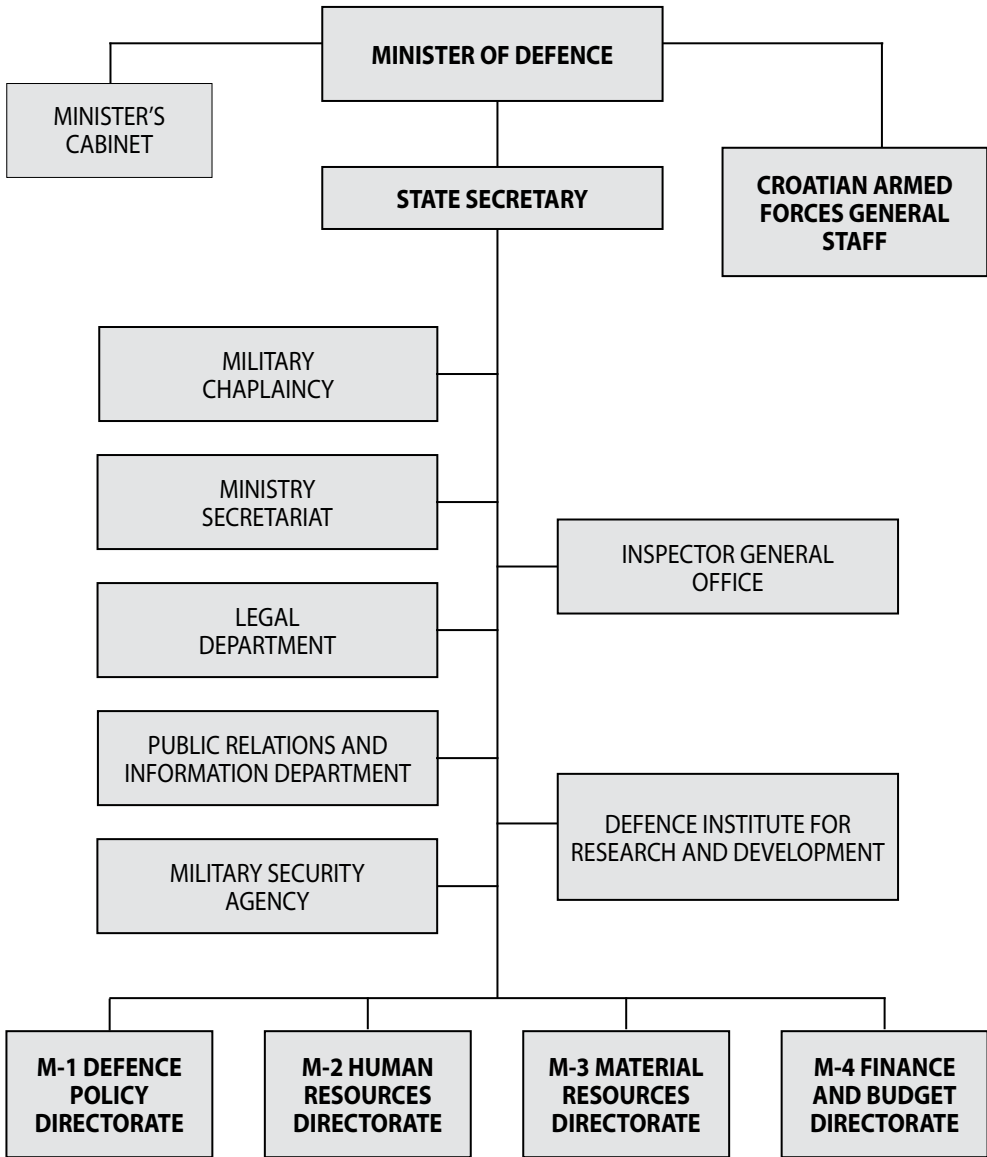
- definování obranné politiky a dlouhodobé strategie rozvoje,
- řízení mezinárodní spolupráce,
- finanční zabezpečení s vazbou na přípravu a realizaci rozpočtování a programování,
- koncepční rozvoj personálu, personalistického systému a vzdělávání,
- koncepční řešení problematiky pořízování majetku a služeb,
- praktický výkon projektového managementu v oblasti pořízování majetku a služeb,
- řízení výzkumu a vývoje,
- rozvoj a správu infrastruktury,
- zpravodajství a ochranu informací,
- policejní zajištění,
- zajišťování vztahů s veřejností,
- kontrolní nástroje.

Vojenská část ministerstva představovaná zpravidla generálním štábem zabezpečuje:

- velení a řízení vojskům,
- plánování rozvoje armády,
- operační plánování směřující k použití armády a zajištění výcviku,
- logistickou a zdravotnickou podporu,
- rozvoj komunikačních a informačních systémů,
- rozvoj průzkumu a elektronického boje,
- rozvoj jednotlivých druhů sil (pozemní, vzdušné, námořní, speciální) a vojsk (mechanizované, letectvo, protivzdušné obrany, dělostřelectvo, ženijní, chemické, spojovací, ...),
- výkon personalistiky u vojsk,
- kontrolní nástroje pro hospodaření a hodnocení připravenosti vojsk.

V souladu s výše uvedenou funkcionalitou se v rámci ministerstva obrany vytváří optimální organizační struktura. Názvy jejích prvků, působnost a vzájemné vazby jsou vymezeny vnitřními normativními akty – zpravidla organizačním řádem.

Na obrázku č. 13 (na straně 274) je patrný přístup země srovnatelné s Českou republikou k vytváření organizačních struktur na strategické úrovni velení a řízení.

Obrázek č. 13: Struktura Ministerstva obrany Chorvatska

Rizika úspěšné strategie

V reálném světě existuje velké množství rizik, která ohrožují úspěšnou realizaci každé strategie. Pouze 10% organizací je schopno úspěšně realizovat vypracované strategie. Je třeba, aby rizika možného neúspěchu byla identifikována a vhodnými opatřeními byla zcela eliminována nebo minimalizována pravděpodobnost jejich negativního projevu proti strategickým zájmům organizace.

Úspěšnost strategického řízení je dána schopností řídicích pracovníků minimalizovat zdrojové nároky strategického rozvoje, zabezpečit promítnutí strategických dlouhodobých cílů do střednědobých a krátkodobých cílů přes celou organizační strukturu ozbrojených sil až po jejich posledního příslušníka, zabezpečit synchronizaci rozvoje s potřebami aliančních partnerů a včas přijímat účinná nápravná opatření v případě, že realizované projekty nepřináší původně stanovené cíle.

V praxi bývá velmi často potvrzována zkušenost, že je sice poměrně jednoduše možné formulovat koncepční myšlenky rozvoje organizace dlouhodobého charakteru, ale mnohem obtížnější zabezpečit jejich účinnou realizaci.

Mezi tato rizika patří:

- neschopnost identifikovat budoucí realistické potřeby po výstupech organizace,
- neadekvátní reflexe vývoje vnějšího prostředí, jeho příležitostí a hrozeb pro dlouhodobý rozvoj organizace,
- přecenění vlastních schopností a dostupných zdrojů (lidé, materiál, infrastruktura, finance, informace),
- neschopnost zabezpečit přípravu a rozvoj potřebných lidských zdrojů (kvantitativní i kvalitativní parametry),
- neschopnost účelného, hospodárného a efektivního řízení a tvůrčí implementace strategie,
- neschopnost koordinovat aktivity (nepružná organizační struktura),
- nedostatečná motivace řídicích pracovníků a zaměstnanců strategii realizovat,
- omezené možnosti komunikace uvnitř organizace (byrokratické překážky),
- podcenění časových nároků na implementaci strategie,
- neschopnost monitorovat plnění strategie v čase (chybějící zpětnovazební mechanismy a kritéria).

Základní předpoklady pro uplatnění účinného strategického řízení

Uplatnění strategického řízení v praxi je spojeno s naplněním určitých předpokladů, které působí proti rizikům nenaplnění úspěšné strategie.

Jedná se o schopnost:

- vymezit jedinečné a v případě ozbrojených sil společností přijímané poslání,
- na základě objektivních plánovacích předpokladů identifikovat dlouhodobé vize a strategické cíle, které vycházejí ze strategické analýzy prostředí a syntézy výstupů z těchto analýz,
- rozpracovat strategické cíle do systému měřitelných, realistických a realizovatelných úkolů ve formě plánovacích dokumentů (dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých – napříč celou organizační strukturou),
- stanovit prioritní úkoly ve vazbě na potřeby rozvoje a využitelnost dostupných zdrojů,

- identifikovat účinné programy, projekty a iniciativy vedoucí k naplnění stanovených úkolů, cílů a vizí a propojit tak úsilí každého příslušníka ozbrojených sil s cíli a vizemi definovanými na nejvyšší úrovni velení a řízení,
- nastavit účinný zpětnovazební systém k hodnocení pokroku a plnění stanovených cílů a opatření v čase,
- včasné přijímat rozhodnutí o změnách a nápravných krocích,
- harmonizovat proces tvorby vzájemně se ovlivňujících strategií.

Význam lidských zdrojů (potenciálu) v systému strategického řízení

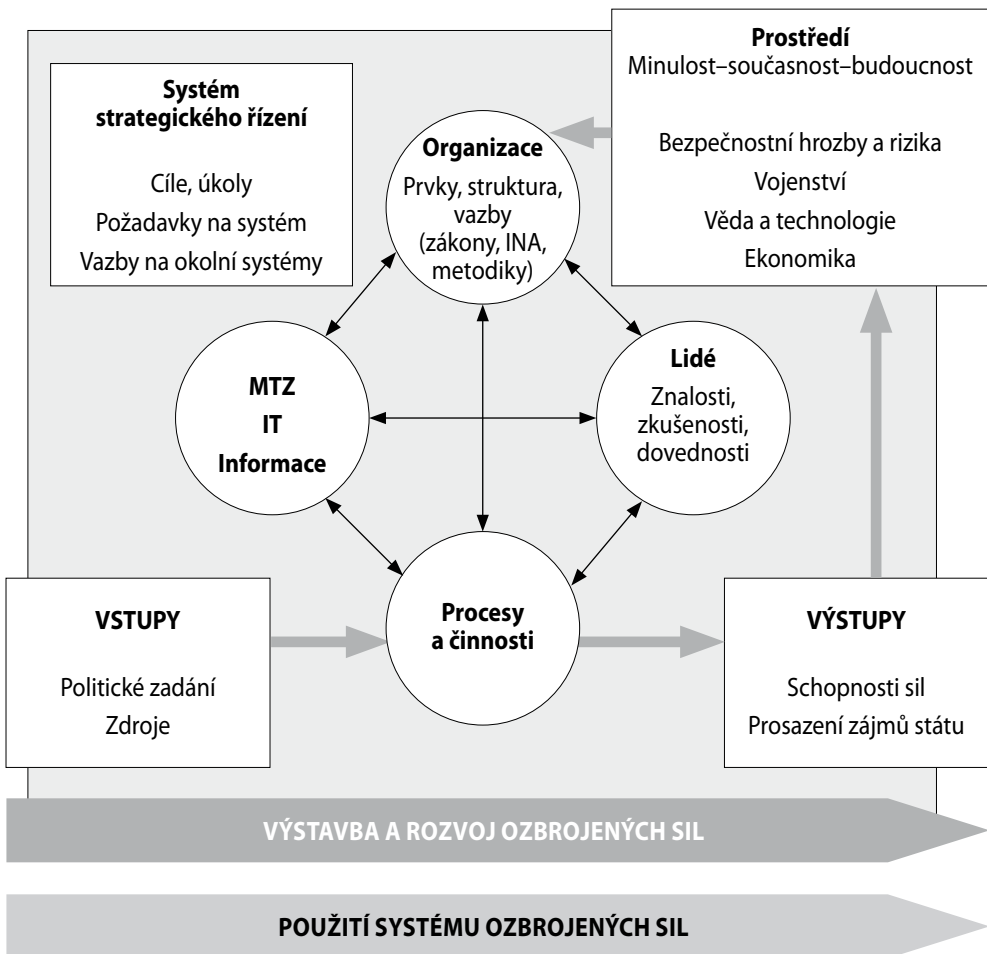
Lidé, jejich znalosti a zkušenosti, představují základní intelektuální kapitál každého státu, instituce nebo organizace. Nejen vojenská technika, ale především lidé bojují ve válkách a používají přitom svůj mozek. V procesu strategického řízení je možné využívat různé technické prostředky, metody a modely, ale vždy je potřebné vycházet z logické úvahy na základě znalostí a zkušeností jeho aktérů. Člověk a jeho role je v procesu strategického řízení nezapustitelná. Příslušníci ozbrojených sil musí být připravováni tak, aby disponovali spolehlivou schopností úsudku, byli schopni formulovat účinné strategie (nacházet efektivní řešení problémů) a byli ochotni je realizovat. V procesu strategického řízení není prostor pro úzkostlivá vyčkávaní na rozhodnutí a na schvalování vlastních zámyslů nadřízenými, protože budoucí bojiště nebude dominantně ovládáno kulturou rozkazů. Jednotícím prvkem budou myšlenky, společně sdílené hodnoty a vnitřní přesvědčení.

Příprava osob pro strategické řízení je dlouhodobý proces. Příslušníci ozbrojených sil v průběhu své služební kariéry postupně posilují svoji schopnost komplexního přístupu k řešení problémů a vytvářejí si úsudek o dlouhodobých důsledcích svých rozhodnutí. Je zřejmé, že jinými schopnostmi by měl disponovat velitel základní taktické jednotky a jinými velitel na strategickém stupni velení a řízení. Politické změny ve státě spojené i s rychlou obměnou vojenského personálu vedly vždy k diskontinuitě v přípravě odpovídajících schopností pracovníků v procesu strategického řízení, která oslabila celkovou úroveň strategického myšlení a zpomalila prosazování racionálních dlouhodobých řešení ve výstavbě a rozvoji ozbrojených sil země.

8.2 MODEL STRATEGICKÉHO ŘÍZENÍ

Strategické řízení je realizováno systémem, který je tvořen soustavou prvků a jejich vzájemných vztahů, které plní vymezené účelové funkce v procesu strategického řízení. Jednotlivé prvky se odlišují úkoly, vlastnostmi a chováním. Společné působení prvků by mělo být synergické, nemělo by se tedy jednat o výsledné působení dané součtem vlastností prvků, ale je vlastností vyššího řádu. Systém strategického řízení při zajišťování obrany je prvkem vyššího systému (systému obrany), který plní nadřazené účelové funkce.

Systém strategického řízení, jehož obecný model je zobrazen na obrázku č. 14, zahrnuje organizační strukturu s odpovídajícími pravomocemi nezbytnými pro úspěšnou spolupráci uvnitř i vně systému pro naplnění očekávaných konečných cílů. Dále je tvořen lidským potenciálem, který je určován motivací, znalostmi a zkušenostmi všech pracovníků organizace, kteří

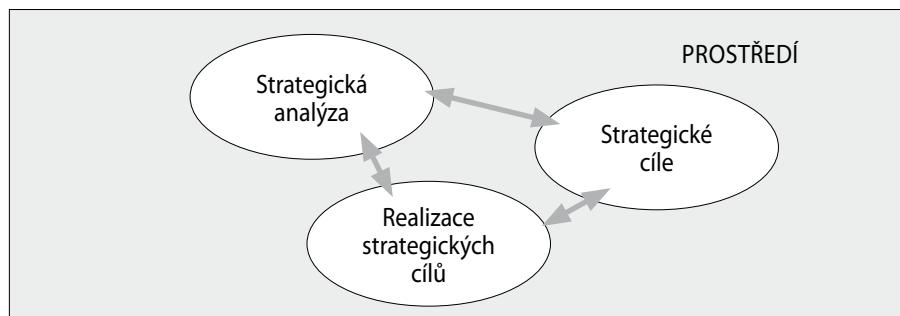
Obrázek č. 14: Obecný model systému strategického řízení

se na strategickém řízení podílejí. Model zohledňuje rovněž úroveň materiálně-technických podmínek a informační podporu, bez nichž není možné realizovat hlavní a veškeré podpůrné procesy strategického řízení.

Žádný systém, tedy ani systém strategického řízení, neexistuje izolovaně a při realizaci procesů vstupuje do interakčních vertikálních i horizontálních vazeb s dalšími systémy. Obecný model má vazbu na své okolí (systémové okolí), se kterým se vzájemně ovlivňuje, podporuje nebo narušuje až do znemožnění vykonávání svých funkcí. Je potřebné si uvědomit, že chování systému a kvalita jeho výstupů jsou determinovány jak jeho vnitřními schopnostmi (znalosti a zkušenosti lidí, materiálně-technické zabezpečení, informační podpora, úroveň vnitřních procesů), tak i vývojem vnějšího prostředí, které vytváří tlak na jeho změny a přizpůsobení měnícím se podmínkám. Charakteristiky vnějšího prostředí mohou být za určitých podmínek impulzem pro zánik zastaralého a vznik nového systému s odlišnou strukturou, prvky, vazbami a funkcemi.

Z obrázku č. 15 je zřejmé, že základní prvky strategického řízení jsou vzájemně závislé a realizovány v určitém prostředí, které tento proces významným způsobem determinuje.

Z pohledu procesního zahrnuje model strategického řízení fázi analytickou, rozhodovací a realizační. V analytické fázi se provádí strategická analýza prostředí a jeho důsledků na organizaci. Ve fázi rozhodovací se stanovují strategické cíle ve vazbě na slabé a silné stránky organizace. V realizační fázi se stanovené cíle naplňují.

Obrázek č. 15: Procesní model strategického řízení

Přístupy ke strategickému řízení v ozbrojených silách

Je zřejmé, že problémy řešené v rámci strategického řízení mají komplexní charakter. Odehrávají se na pozadí dynamických změn jak vnějšího prostředí, tak i uvnitř ozbrojených sil. Je obtížné identifikovat všechny vlivy, které do tohoto procesu strategického řízení vstupují, a zpravidla je velmi obtížné predikovat trendy jejich pravděpodobného budoucího vývoje. Rozhodování o strategických cílech a úkolech probíhá za značné míry neurčitosti a nejistoty v omezeném čase. V tomto smyslu existují různé přístupy strategického managementu k řešení problémů strategického řízení.

První skupina upřednostňuje **intuitivní přístup**, který nevychází z rigorózních analytických přístupů a upřednostňuje rychlá a na základě vlastních zkušeností a znalostí přijatá rozhodnutí. Tento přístup využívá pro podporu svého rozhodování především kvalitativní metody. Druhá skupina spoléhá na analytické nástroje a využívá systémový nebo procesní přístup s využitím metod kvantitativních, proto hovoříme o **analytickém přístupu** ke strategickému řízení a řešení problémů.

Samozřejmě existuje i skupina třetí, která usiluje v závislosti na možnostech a konkrétní situaci o využití přístupů, metod a nástrojů obou těchto skupin, zde hovoříme o **pragmatickém přístupu**.

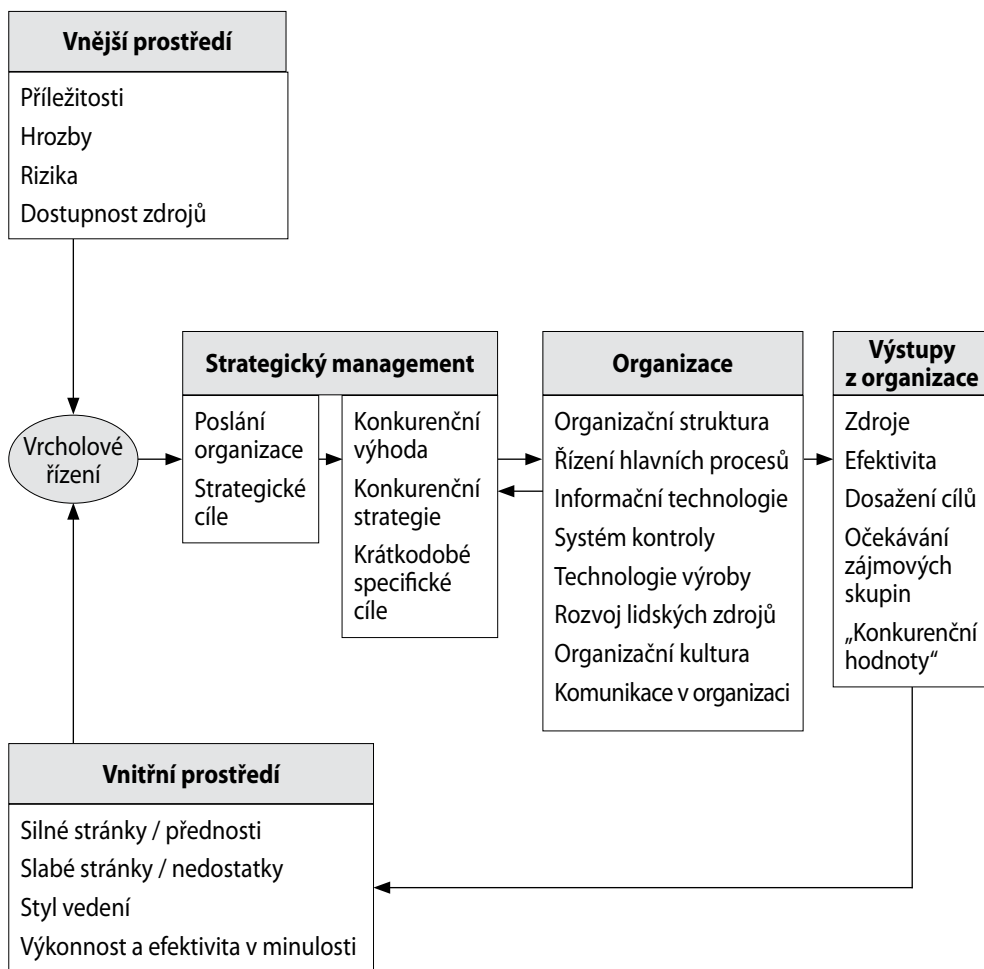
Účel strategického řízení v ozbrojených silách

Účelem strategického řízení je řešit problémy spojené s rozvojem státu (organizace) v dlouhodobém časovém horizontu. Účelem strategického řízení v podmínkách ozbrojených sil je nalézt realistické odpovědi na následující otázky:

- Jaké budou potenciální životní, strategické a další zájmy státu a jaká budou očekávání společnosti?
- Kam směřuje vývoj ve vojenství v dlouhodobém časovém horizontu (operační koncepce, doktrinální zásady použití ozbrojených sil, požadavky na rozvoj jejich budoucích schopností)?
- Jaké úkoly a v jakém prostředí budou ozbrojené síly plnit v závislosti na pravděpodobném vývoji bezpečnostního prostředí? Jakým způsobem budou pro plnění těchto úkolů použity (operační a krizové plány)?
- Kdo je potenciálním protivníkem, jaké jsou jeho dlouhodobé cíle a kam směřuje rozvoj jeho operačních schopností?
- Jakými schopnostmi by měly ozbrojené síly disponovat (organizační struktura, systém velení a řízení, kvalitativní a kvantitativní charakteristiky zbraní, zbraňových systémů, vojenského materiálu a lidských zdrojů)?
- Jaké zdroje (finanční, lidské a materiální) budou pro vytvoření ozbrojených sil uvolňovány ze strany společnosti?
- Jak ovlivní tvorbu budoucích schopností ozbrojených sil a jejich použití technologický vývoj?

Nalezení odpovědí na tyto otázky představuje pro aktéry procesu strategického řízení významné výzvy. V současnosti je vedena odborná diskuze o tom, zda je možné při hledání odpovědí

na tyto otázky účinně využívat s rozvojem poznání dostupné analytické nástroje, nebo je třeba více se spoléhat na praktické zkušenosti a intuici jednotlivých řídicích pracovníků. Obecně modelové vyjádření strategického řízení státu, instituce nebo určité organizace jak z pohledu procesního, tak i obsahového je zřejmé z následujícího obrázku.

Obrázek č. 16: Procesní a obsahové vymezení strategického řízení

Cíle a úkoly strategického řízení v ozbrojených silách

Cíle strategického (vrcholového) řízení v ozbrojených silách jsou odlišné od komerční sféry, která v tržní ekonomice orientuje svoje strategické cíle na dosažení prosperity a zisku. Vrcholové řízení resortu obrany je nedílnou součástí veřejného sektoru, který se zaměřuje na maximalizaci svého užitku pro společnost při minimalizaci zdrojových požadavků. V případě zajišťování bezpečnosti a obrany státu lze za užitek považovat věrohodný vojenský potenciál, který umožní úspěšně eliminovat bezpečnostní hrozby, dosáhnout přijatelné míry rizika v budoucnosti a přispěje k prosazení životních, strategických a dalších významných zájmů státu. Je tedy zřejmé, že skutečné ověření schopností ozbrojených sil je možné provést až v okamžiku jejich reálného použití.

V procesu strategického řízení by měla být potlačena názorově zakořeněná zkušenost, že ozbrojené síly se připravují na válku minulou. Strategické řízení a generování vojenského potenciálu by měly být v tomto smyslu orientovány na budoucí charakter pravděpodobného použití ozbrojených sil – tzv. záměry jejich použití. Právě záměry budoucího použití sehrávají determinující roli při generování potřebných operačních schopností ozbrojených sil.

Zkušenosti z historického vývoje vojenství, dané průběhem a výsledky nesčetného množství válečných střetnutí, nám jednoznačně potvrzují, že vojenský potenciál ozbrojených sil je výslednicí synergických účinků jeho složek: **koncepční** (doktríny, předpisy, standardní operační postupy), **morální** (motivace, efektivní vedení, kompetentní organizace a rozvoj) a **fyzické** (bojová síla daná kvalitou a kvantitou lidských a materiálních zdrojů). Uvědomění si této historické zkušenosti determinuje úspěšnost strategického řízení v ozbrojených silách. Tato úspěšnost je dána schopností jeho aktérů vymezit na základě zhodnocení důsledků pravděpodobného vývoje prostředí relevantní strategické dlouhodobé cíle budoucí výstavby a rozvoje ozbrojených sil, které zabezpečí minimální potřebnou úroveň vojenského potenciálu, a stanovit pro jejich naplnění v rámci dostupných zdrojů a času realistické úkoly, které umožní transformaci ozbrojených sil jak v koncepční, tak i morální a fyzické složce (obsahová stránka strategického řízení).

Cíle a plány jsou v procesu strategického řízení zpravidla nastaveny správně, ale velmi často nedojde k jejich naplnění nebo se jejich realizace zpožďuje (akviziční, technologická a zdrojová rizika). Za tímto účelem jsou vytvářeny mechanismy zabezpečující kontrolu nad procesy, které ve státě (organizaci) probíhají.

Cílem zavedení systému strategického řízení je nastavení permanentního procesu zlepšování dané organizace (státu). Organizace, a tedy i ozbrojené síly státu si vytvářejí systémy pro formulování strategických dlouhodobých cílů, definují, jaké dokumenty se budou vytvářet, delegují zodpovědnost a pravomoci pro jejich zpracování a realizaci. Určují kritéria pro měření pokroku a kdy a kým bude toto měření provedeno (kontrolní zpětnovazební mechanismy). Hovoříme o strategickém systému řízení, který – když je dobře nastaven – umožňuje vytvořit objektivní pohled na fungování organizace (státu).

Cílem strategického řízení je přijímat taková rozhodnutí, která vytvoří předpoklady pro zhodnocení současných silných a slabých stránek státu (organizace). Umožní identifikaci budoucích ohrožení a rozvojových příležitostí. Povedou k vytýčení realistických a realizovatelných dlouhodobých cílů státu v oblasti bezpečnosti a obrany a stanovení cest pro jejich účelné, hospodárné a efektivní naplnění. Ve veřejném sektoru na rozdíl od sektoru soukromého operuje strategické řízení s komplexnějším spektrem cílů, které si mohou vzájemně odporovat. Tato skutečnost je dána zapojením širokého spektra aktérů s odlišnými, zpravidla partikulárními zájmy

a představami. Do procesu strategického řízení v ozbrojených silách mohou vstupovat jak občané státu, tak i různé zájmové skupiny, mezinárodní organizace, podnikatelské subjekty apod. Jeden z možných rozporů vzniká v případě realizace významných modernizačních a vyzbrojovacích programů, které jsou spojeny s vynakládáním značných finančních prostředků. Při rozhodování, které se odehrává nad úrovní resortu obrany, jsou zvažovány nejen operační aspekty (objektivní potřeby ozbrojených sil), ale i důsledky pro ekonomiku země (zapojení průmyslu, technologický transfer, rozvoj vědy a výzkumu, exportní možnosti, zaměstnanost). Je velmi obtížné přijmout rozhodnutí, která vyváženým způsobem přispějí k naplnění všech těchto aspektů.

Existuje velké množství příkladů, které lze v tomto smyslu považovat za úspěšné, ale je i celá řada takových, o nichž to neplatí. Jako příklad těchto rozporů je možné uvést Reaganovu politiku horečného zbrojení ze strany USA v osmdesátých letech minulého století, která sice vedla k významnému růstu deficitu veřejných financí a tím i k oslabování ekonomiky státu, ale současně také vyvolala ekonomické vyčerpání Sovětského svazu a celého socialistického bloku, což vedlo k faktickému ukončení studené války. Neexistují však jednoznačné analýzy, které by potvrzovaly nebo vyvracely tvrzení, že posilováním vojenského potenciálu státu a jeho vojenských kapacit dochází za určitých podmínek ke zpomalování jeho ekonomického rozvoje.

Proces strategického řízení

Pro pochopení širších souvislostí strategického řízení a jeho definování je využitelný procesní přístup. V tomto smyslu je možné vymezit strategické řízení jako proces, který je realizován systémem strategického řízení k definování a naplnění určitých strategických cílů.

Proces strategického řízení je komplexní, logickými fázemi a činnostmi rozčleněný postup, který má cyklický a nikdy nekončící charakter. Poslední fáze procesu strategického řízení vytváří zpětnovazební podmínky pro úpravu vytyčených strategických cílů a jejich následnou realizaci. Výstupem z procesu strategického řízení jsou plánovací a realizační dokumenty strategického charakteru. V podmínkách zajišťování obrany se jedná o dlouhodobé koncepční a plánovací dokumenty, které definují parametry výstavby a rozvoje systému obrany v horizontu delším než 15 roků. Souběžně s těmito plány jsou nastaveny zpětnovazební mechanismy, které umožňují permanentní monitorování dosahovaných výsledků s možností účinné nápravy vzniklých odchylek.

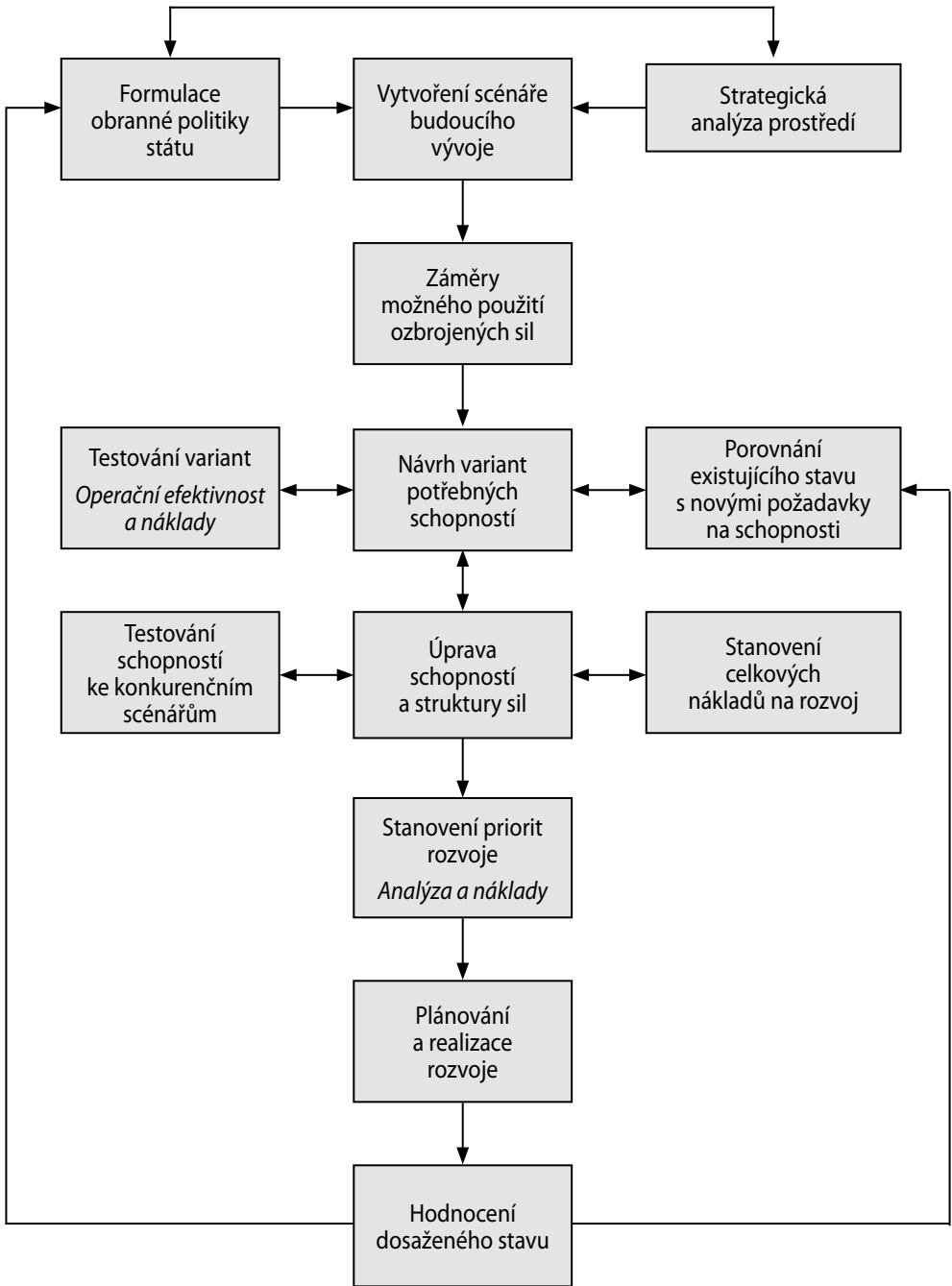
V procesu strategického řízení jsou identifikovány požadavky na budoucí výstavbu a rozvoj ozbrojených sil. Je optimalizována organizační struktura a celý systém velení a řízení. Na základě získaných zkušeností (*Lesson Learned*) z použití ozbrojených sil jsou aktualizovány dokumenty koncepčního a doktrinálního charakteru, které racionalizují vnitřní chod ozbrojených sil. Budoucím potřebám je přizpůsobován systém vzdělávání, vojenského výcviku a přípravy vojenských profesionálů. Jsou realizovány výzkumné, vývojové a vyzbrojovací programy, které mají za cíl přispět k rozvoji jak fyzické, tak i koncepční a morální složky vojenského potenciálu. Jsou modernizovány zbraně, zbraňové systémy, vojenský materiál a prvky infrastruktury. Jsou tak vytvářeny podmínky pro efektivnější použití ozbrojených sil a naplňování politicko-vojenských ambicí. Je zaváděn účinnější systém velení a řízení, uplatňovány moderní metody a nástroje v rozhodovacím a plánovacím procesu, při vedení a přípravě lidí.

V praktickém slova smyslu je strategické řízení proces zahrnující strategickou analýzu, strategickou volbu (výběr) a realizaci (implementaci) přijatých rozhodnutí.

Na základě zhodnocení reálné praxe v procesu strategického řízení je možné vytvořit jeho idealizovaný model (viz obrázek č. 17 na straně 284).

Model zahrnuje tvorbu realistických scénářů, které jsou vytvářeny na základě vyhodnocení pravděpodobného vývoje vnějšího prostředí (hrozby a rizika, sociální prostředí, technologie, vývoj ve vojenství) ve vztahu k pravděpodobnému politickému zadání ve formě politicko-vojenských ambicí. Jsou prognózovány možné varianty použití sil (záměry operačního použití ozbrojených sil), které pak hledají nejučinnější řešení pro úspěšnou eliminaci hrozeb v takto vytvořených scénářích. Na základě záměrů použití ozbrojených sil jsou navrhovány optimální síly a schopnosti potřebné pro úspěšné naplnění politických a vojenských cílů, které byly pro tyto záměry a scénáře definovány. Jsou hledány nedostatky vzhledem k existujícím schopnostem sil, zvažovány jejich finanční nároky, hledány kompromisy při vytváření nejvhodnější struktury ozbrojených sil. Vzhledem k omezeným zdrojům není pravděpodobné, že by byly vytvořeny ozbrojené síly s takovými schopnostmi, které by zabezpečily účinnou eliminaci hrozeb a rizik v celém spektru předkládaných scénářů jejich dalšího vývoje. Z tohoto důvodu je potřebné zvážit rizika (akceptace rizik), která vyplývají z toho, že některé schopnosti ozbrojených sil nebudou v daném okamžiku k dispozici, nebo budou vznikat podmínky pro jejich vytvoření na základě zhoršování bezpečnostní situace, a definovat rozvojové priority, programy, projekty a aktivity ve formě plánovacích dokumentů. Výstupem z procesu strategického řízení, který je realizován v souladu s modelem nejlepší praxe, je taková struktura a schopnosti ozbrojených sil, které jsou ekonomicky a technologicky dostupné a zároveň relevantní pro eliminaci výzev budoucího bezpečnostního prostředí.

V procesu strategického řízení jsou přijímána rozhodnutí, která by měla mít určitou návaznost. Primárně se rozhoduje o *Koncepci dalšího rozvoje ozbrojených sil*, která by měla obsahovat základní myšlenky budoucího zajišťování obrany a bezpečnosti, záměry o použití a výstavbě ozbrojených sil – zpravidla jsou vyjádřeny v *obraně (vojenské) strategii, dlouhodobé vizi a obranné (vojenské) doktríně*. Následně se rozhoduje o transformaci ozbrojených sil, která vyjadřuje přechod k požadované vyšší kvalitě ozbrojených sil a změnu k dosažení jejich cílové organizační struktury. Transformace představuje zpravidla dlouhodobý plán přechodu od stávajícího stavu ke stavu cílovému. Posledním krokem v rozhodovacím procesu strategického řízení je volba potřebných modernizačních projektů a alokování zdrojů do investičních rozvojových programů. Programy jsou plánovány zpravidla ve střednědobém časovém horizontu a mají konkrétnější podobu než představy vyjadřované ve vizi nebo dlouhodobém plánu. Rozhodnutí o modernizaci mají nejzávažnější dlouhodobé zdrojové implikace. Je to dáno délkou celého životního cyklu zbraní a zbraňových systémů, která zpravidla přesahuje dobu 20 let. Cílem realizace modernizačních záměrů není pouhé pořízení materiálu a náhrada například zastaralého systému systémem modernějším, ale je zaměřena na vytváření kvalitativně vyšší úrovně operačních schopností. Modernizační projekty by tedy měly vést k odstranění nedostatků ve schopnostech. Odstranění nedostatků v operačních schopnostech ozbrojených sil může být dosaženo jak materiálními, tak nemateriálními řešeními. Velmi účinná je realizace kroků, které ovlivní kvalitu výcviku, změnu v doktrinálních dokumentech usměrňujících použití ozbrojených sil. Až ve druhé fázi jsou realizovány projekty, které vedou k úpravám stávajících systémů, nebo jsou hledány komerčně dostupné produkty, které se následně upravují pro vojenské účely (duální technologie). Nejrizikovější projekty z pohledu modernizace zahrnují výzkumné a vývojové činnosti s následným ověřováním a testováním prototypových řešení. Jedná se o cesty, které vedou k pořizování doposud neexistujících nebo na trhu nedostupných produktů se speciálními požadavky na jejich funkcionalitu.

Obrázek č. 17: Model procesu strategického řízení – nejlepší praxe

PŘÍKLAD 2:**Strategické řízení a dlouhodobé plánování**

V reálné praxi resortu obrany je strategické řízení spojováno především s procesem dlouhodobého plánování, které vnímá jako nedílnou součást obranného plánování. V jeho rámci se na základě dlouhodobé prognózy vývoje bezpečnostního prostředí, politiky, legislativy, ekonomiky a vývoje vojenských technologií specifikují budoucí požadavky na ozbrojené síly České republiky a modeluje dlouhodobá vize jejich struktury a schopností v rámci předvídatelných zdrojových omezení.

Účelem dlouhodobého plánování je:

- predikovat dlouhodobý vývoj bezpečnostního prostředí, bezpečnostní a obranné politiky, vojenských technologií a zdrojů;
- vypracovat celkovou vizi dlouhodobého rozvoje ozbrojených sil ČR a jejich jednotlivých složek;
- na základě těchto vizí vypracovat návrh optimální cílové struktury a schopností ozbrojených sil ČR s přihlédnutím k předpokládaným zdrojovým omezením;
- vypracovat dlouhodobý plán hlavních rozvojových opatření resortu obrany;
- vypracovat návrh hlavních úkolů, priorit a zdrojového usměrnění pro střednědobé plánování rozvoje a činností resortu obrany (hlavní obsah *Plánovací směrnice*);
- vytvořit podmínky pro paralelní procesy akvizičního plánování a efektivní spolupráci s dodavateli zbrojní produkce a služeb;
- zajistit kontinuální a vyvážený rozvoj ozbrojených sil ČR a efektivní využívání zdrojů.

Při plánování cílové struktury a schopností ozbrojených sil se vychází primárně z definovaných scénářů jejich použití, aliančních požadavků, závazků a předpokládaných zdrojových omezení. Za hlavní produkt a cíl plánovacího procesu je považováno vytvoření optimální struktury a schopnosti ozbrojených sil pro naplňování politického zadání. Časový horizont dlouhodobého plánování je zhruba 10 roků. Dlouhodobé plánování je založeno na kolektivním přístupu, spočívajícím v zapojení všech relevantních složek resortu obrany. Plánovací cyklus je uzavírán zejména *Zprávou o připravenosti resortu obrany*.

Je potřebné zdůraznit, že od roku 1989 se resortu obrany nepodařilo vypracovat žádný dlouhodobý relevantní plánovací dokument, který by byl zdrojově stabilní a byl postupně realizován. Výjimku tvoří pouze první fáze *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*, schválená usnesením vlády ze dne 13. 11. 2002 č. 1140, ve znění usnesení vlády ze dne 12. 11. 2003 č. 1154 ke *Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracované na změněný zdrojový rámec (Koncepce)*, v jejímž rámci bylo dosaženo počátečních operačních schopností na konci roku 2006. Vzhledem k zásadnímu poklesu zdrojových prostředků se věcné záměry *Koncepce* staly pro druhou etapu nerelevantní a muselo opětovně dojít k obnovení rovnovážného stavu mezi představami a možnostmi a v roce 2007 byl zahájen proces transformace resortu obrany.

8.3 PRODUKTY STRATEGICKÉHO ŘÍZENÍ JAKO VÝSTUPY Z PROCESU

Pojmům, jako jsou poslání organizace, hodnoty, vize, koncepce, program a plán, je v procesu strategického řízení velmi často přiřazován vnitřní obsah účelovým způsobem. Dochází tak mnohdy k nepochopení místa a role těchto výstupů (produktů) a narušení jejich postupné návaznosti a důležitosti.

Poslání organizace (*Mission*)

Poslání organizace (instituce, státu) vyjadřuje základní podstatu její vlastní existence a odpovídá na otázku: *Proč organizace existuje?* Poslání je idealistický, zpravidla nikdy nesplnitelný až vysněný cíl, který představuje výzvu pro všechny příslušníky organizace. Na straně druhé vychází z realistického vidění světa. Je postaveno na přínosu organizace (instituce, státu) pro společnost a směřuje k naplňování určité hodnoty žádané společností. Poslání organizace (instituce, státu) má dlouhodobý charakter, inspiruje ke změně a je snadno pochopitelné pro všechny její pracovníky. V odborné literatuře existuje názor, že poslání organizace je zformulovaná a napsaná vize. Podstatný rozdíl je možné vnímat v otázkách, na které by mělo poslání a vize organizace dát odpověď. Poslání říká, proč organizace existuje, zatímco vize odpovídá na otázku, jaké musí mít organizace schopnosti, aby uspěla a své poslání realizovala. Poslání organizace v kombinaci s její vizí definuje, proč organizace existuje, a dává pracovníkům organizace jasné vědomí jejího účelu, smysluplnosti, pocit sounáležitosti a hodnotovou orientaci.

PŘÍKLAD 3:

Možné formulování poslání organizace

- a) Mezinárodní výcvikové středisko pro operace na podporu míru (Řecko):
Poskytovat názorově pestré akademické vzdělávání, realistický a praktický výcvik mezinárodním studentům z řad armády, policie a civilní sféry v otázkách souvisejících s přípravou, plánováním a realizací operací na podporu míru, a to v souladu s nejaktuálnějšími standardy OSN, NATO, EU a OBSE.
- b) Směrnice ministryně obrany pro činnost a rozvoj resortu obrany na léta 2009–2014 (Česká republika):
Resort obrany bude i nadále vytvářet komplexní podmínky, za kterých budou ozbrojené síly země schopny účinným způsobem zajistit prosazení jejich životních, strategických a dalších životních zájmů a obranu její státní suverenity, územní celistvosti a bezpečnosti jejich občanů ve spolupráci s aliančními a koaličními partnery a v souladu s mezinárodním právem.

Hodnoty (*Values*)

Hodnoty organizace (instituce, státu) jsou nadčasové principy a přesvědčení, ve které pevně věří a za nimiž si stojí. Ke sdíleným společným hodnotám je v efektivní organizaci vytvářen systém měřitelných kritérií, který umožní všem pracovníkům vidět, jak jsou s těmito hodnotami jejich každodenní aktivity v souladu a jak jejich postupné naplňování přispívá

k celkovému úspěchu organizace. Úsilí všech příslušníků ozbrojených sil na všech úrovních velení a řízení je tak orientováno jedním směrem. Společně uznávané a sdílené hodnoty jsou v podmínkách ozbrojených sil vyjádřeny jejich etickým kodexem (měkké a obtížně měřitelné hodnoty) a dlouhodobými cíli a úkoly jeho dalšího rozvoje, které se promítají do dokumentů střednědobého a krátkodobého plánování.

Poslání a hodnoty organizace determinují její vizi, koncepci, programy a plány.

Vize (Vision)

Je mnohem jednodušší udržovat potřebné směřování organizace (instituce, státu) v dynamicky se měnícím prostředí, pokud disponuje jasnou dlouhodobou vizí. Vize definuje dlouhodobé cíle a úkoly, které směřují k naplnění poslání organizace (instituce, státu) v souladu s jejími vnitřními hodnotami. Definuje požadavky na rozvoj dané organizace (instituce, státu). Zpracováním vize reaguje organizace na předpokládaný vývoj vnějšího prostředí (politika, ekonomika, sociální podmínky, technologie, ekologie, legislativa), ve kterém realizuje své poslání a činnosti směřující k jeho naplnění. Subjekty, které systematickým způsobem vyhodnocují vývojové trendy vnějšího prostředí, jsou schopny včas nebo dříve než jejich konkurenti identifikovat nové příležitosti svého dalšího rozvoje a případná rizika ohrožující jejich zájmy.

V zemích, které prošly celospolečenskou transformací od centrálně řízené ekonomiky k liberálním ekonomikám založeným na fungování tržních mechanismů, řídicí pracovníci příliš nevěří v efektivnost nástrojů dlouhodobého řízení. Dlouhodobé plánování a výstupy, které z tohoto procesu vycházejí, byly diskreditovány. Řídicí pracovníci se proto začali mnohem více opírat o krátkodobé nástroje finančního řízení.

V podmínkách resortu obrany ČR vedla tato změna v přístupech k řízení v první polovině devadesátých let minulého století k zániku systému, který byl zodpovědný za dlouhodobý strategický rozvoj. U vedoucích pracovníků resortu obrany převládal nezdravý optimismus v účinnost finančního řízení na základě rozpočtování, tzn. ročního plánovacího cyklu. Takto nastavený systém neodpovídá potřebám reálné praxe rozvoje a výstavby ozbrojených sil. Životní cyklus zbraňových systémů a rozvoj lidských zdrojů vyžadují dlouhodobé komplexní uvažování o jejich růstu, vývoji. Zánik systému strategického řízení a procesů dlouhodobého plánování se negativně projevil při alokaci zdrojů pro zajištění obrany státu. Byly realizovány investiční aktivity, které nebyly výsledkem úvah o perspektivních potřebách. Na jedné straně tak byly pořízeny zbraňové systémy, pro něž byla až následně definována jejich využitelnost, a naopak nebyly zrealizovány programy a projekty, které by s určitou perspektivou odstraňovaly objektivně definovaný nedostatek v operačních schopnostech ozbrojených sil.

Vize by měla být:

- obecná, aby si udržela dlouhodobou platnost,
- specifická, aby byly obhajitelné zdrojové nároky,
- stručná, ale pro organizaci komplexní (všezahrnující),
- oslovující a srozumitelná pro všechny zainteresované strany,
- v souladu s posláním a hodnotami organizace,
- verifikovatelná – měla by mít měřitelné cíle,
- téměř dosažitelná – náročná,
- inspirující – oslovující budoucí realizátory.

Vize vyjadřuje to, čím by měla organizace být. Je zaměřena do budoucna. Představuje aspirace, aniž by blíže specifikovala způsob jejich naplnění. Vize jsou vnitřní představy řídicích pracovníků o budoucnu, které jsou sice obtížně uchopitelné, ale inspirující.

PŘÍKLAD 4:**Dlouhodobý výhled a vize resortu obrany**

V podmínkách resortu obrany byl v letech 2004 až 2007 zpracováván, avšak nedopracován, **Dlouhodobý výhled**. Cílem dokumentu bylo vytvořit vizi o tom, jak se musí ozbrojené síly ČR, respektive systém obrany změnit, aby byl schopen efektivně reagovat na budoucí hrozby a rizika pro obranu a bezpečnost státu. Dokument byl vytvářen na základě definovaných úkolů (*Bezpečnostní strategie ČR, Vojenská strategie ČR*) a závazků směrem k NATO a EU, které měly pro budoucnost omezenou časovou platnost. *Dlouhodobý výhled* byl vypracováván s úmyslem překročit představy o výstavbě ozbrojených sil za horizont *Koncepce výstavby armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR* a orientovat tak procesy střednědobého plánování.

Určitým problémem při zpracování konkrétní vize je identifikace míry rozlišení. Míra obecnosti by měla být taková, aby si dokument zachoval na jedné straně povahu otevřeného dokumentu s možností naplňování organizačně podřízenými prvky, ale souběžně s tím vytvořil podmínky pro zdůvodnění zdrojové náročnosti realizovaných kroků s objektivním měřením úrovně dosažených výstupů rozvoje ozbrojených sil (systému obrany).

Obsah dlouhodobé vize by měl odpovědět na následující otázky:

- Jaké bude budoucí prostředí (jeho rizika a příležitosti), ve kterém budou ozbrojené síly ČR (systém obrany) plnit své úkoly?
- Jaké budou zásadní principy pro zajištění obrany ČR, z nich vyplývající politicko-vojenské ambice a rozhodující úkoly ozbrojených sil ČR (systému obrany)?
- Jakými schopnostmi musí ozbrojené síly ČR (systém obrany) disponovat, aby zabezpečily plnění stanovených úkolů?
- Jaké jsou rezervy ve schopnostech ozbrojených sil ČR (systému obrany), aby byly schopny plnit účelným, hospodárným a efektivním způsobem úkoly v budoucím prostředí?

Prioritní řazení:

- Jaká jsou zdrojová omezení pro výstavbu ozbrojených sil ČR (systému obrany)?
- Jaká rizika jsme schopni akceptovat?
- Jaké schopnosti ozbrojených sil ČR (systému obrany) budeme rozvíjet hned a jaké později?
- V otázce budoucích schopností je nutné zvažovat rovnováhu mezi rozmístitelnými a nerozmístitelnými silami, tradičními a specializovanými silami a mezi pozemními a vzdušnými silami. Je nutné kalkulovat s časem potřebným na jejich udržení v operacích, s limity lidských zdrojů (mandatorní výdaje) a náklady na investice a provoz.

Struktura dlouhodobé vize by měla sledovat čtyři základní linie:

- organizační strukturu a členění ozbrojených sil ČR (systému obrany),
- schopnosti ozbrojených sil ČR (systému obrany),
- úkoly ozbrojených sil ČR (systému obrany),
- průřezové funkční oblasti rozvoje ozbrojených sil ČR (systému obrany).

Nosnou linií dlouhodobé vize by měly být budoucí požadované schopnosti ozbrojených sil ČR (systému obrany). Tento přístup potvrzuje přechod od plánování založeného na cílech k plánování založenému na schopnostech (Effects Based Planning – EBP).

Koncepce (*Concept*)

Koncepce je nástrojem realizace specifických strategických cílů organizace (instituce, státu). Na její tvorbě se podílí menší počet aktérů. Zpracovává se pro střednědobý až dlouhodobý časový horizont. V podmínkách resortu obrany vytvářejí koncepcí základní věcný rámec pro harmonizovanou výstavbu a rozvoj jednotlivých složek, součástí a průřezových funkčních oblastí resortu. Vymezují koncepční záměry postupné výstavby a rozvoje schopností ozbrojených sil ČR. Zpřesňují záměry výstavby řídicích a velitelských struktur, struktur sil, struktur personálu, mobilizace, administrativních a dalších podpůrných procesů, organizačních a dislokačních změn. Koncepce naplňují svými záměry představy vyjádřené ve vizi při zohlednění životního cyklu zbraňových systémů, vojenské techniky, materiálu a osob s jeho komplexní podporou. Koncepce a záměry v nich vyjádřené hledají způsoby, které umožní naplnit vizi dané organizace (instituce, státu).

Program (*Program*)

Program je předem stanovený sled činností k dosažení cíle nebo ke splnění úkolů pomocí dostupných zdrojů v určeném čase a souhrn zásad, jimiž se tento sled řídí. Může se skládat z podprogramů a programových prvků.

Jedná se o soubor věcných, časových a finančních podmínek pro řízení nebo technické zhodnocení hmotného a nehmotného dlouhodobého i krátkodobého majetku, jeho údržbu a opravy, případně i pro jiné činnosti potřebné k dosažení stanovených cílů.

Program by měl být:

- říditelný a s jasně definovanou zodpovědností za naplnění požadovaných parametrů za alokované zdroje a v dostupném čase,
- srozumitelný a co nejjasněji ukazovat směřování zdrojových výdajů k vytvoření požadovaného výsledku (výstupu),
- komplexní a obsahovat všechny alokované zdroje pro vytvoření požadovaných výstupů.

Plán (*Plan*)

Plán je konkrétním dokumentem, který specifikuje žádoucí budoucí stav v určité oblasti a umožňuje průběžnou kontrolu jeho dosahování. Vymezuje konkrétní opatření v čase, zodpovědnost za jeho naplnění a předpokládané zdroje.

Pro strategické řízení v podmínkách resortu obrany má rozhodující význam plánování v dlouhodobém časovém horizontu. Výstupem z tohoto procesu je dlouhodobý plán. Vstupem do procesu tvorby dlouhodobého plánu jsou výstupy z analýz vývoje vnějšího prostředí v dlouhodobém časovém výhledu, které je základní determinantou pro definování požadavků na budoucí schopnosti sil. Vychází z objektivního hodnocení výchozího stavu systému obrany. Zahrnuje rozhodnutí o prioritách budoucího rozvoje v závislosti na disponibilních zdrojích (vývoj ekonomiky, technologií, demografický vývoj). Základním problémem dlouhodobého plánování a tvorby dlouhodobého plánu je nesoulad mezi politickým cyklem (přibližně čtyři roky), životním cyklem vojenské techniky, materiálu a osob (dle charakteru od tří do třiceti i více let) a cyklem hospodářským (jen obtížně definovatelný). Tento nesoulad vytváří podmínky pro nestabilitu procesu dlouhodobého plánování.

Dlouhodobé plánování jako subproces strategického řízení

Plánování je možné obecně definovat jako myšlenkovou anticipaci cílově směřovaného jednání, tedy myšlenkový proces, v rámci kterého se vytvářejí představy o budoucnosti. Může se jednat o budoucnost určité organizace, jevu nebo činnosti. Plánování je vždy orientováno na nějaký cíl, účel nebo smysl. Plánování je komplexní a na kvalitu jeho aktérů náročný proces. Výstupem z tohoto procesu je plán. Podle obsahu rozlišujeme plány komplexní, dílčí, zdrojové, personální, územní, vojenské, krizové a další. Podle časového horizontu hovoříme o plánech dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých. Plán je vytvářen proto, aby byl realizován (naplněn). Kvalita naplnění stanovených cílů musí podléhat kontrole. Informace takto získané jsou významným zpětnovazebním impulzem pro zkvalitnění celého procesu plánování a naplnění stanovených cílů. V tomto smyslu je možné konstatovat, že plánování je procesem cyklickým.³⁴²

Pro plánovitou výstavbu a použití ozbrojených sil rozlišujeme dvě základní plánovací disciplíny: obranné a operační plánování. Obě disciplíny se vzájemně podmiňují a existují vedle sebe.

Operační plánování je koordinovaná činnost štábů řízená velitelem s cílem zpracovávat záměry a plány činnosti sil a prostředků ke splnění stanovených úkolů při přípravě a vedení vojenských operací. Operační plánování poskytuje rovněž zpětnovazební informace potřebné pro definování požadavků na budoucí operační schopnosti ozbrojených sil, které jsou získány na základě vyhodnocení zkušeností z použití ozbrojených sil. Jsou identifikovány nedostatky, které omezovaly efektivní činnost ozbrojených sil při plnění stanovených cílů a úkolů.

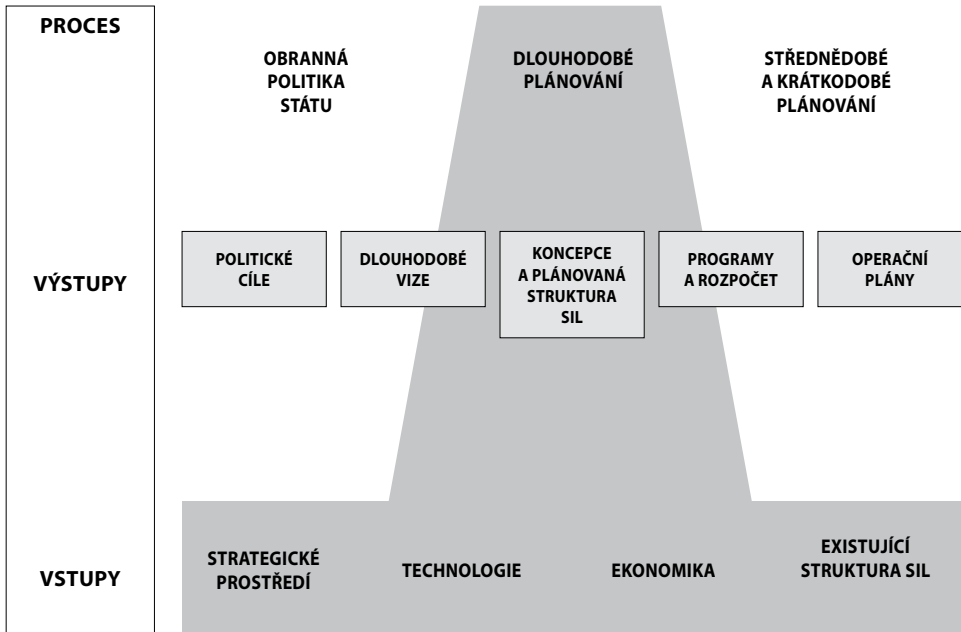
Obranné plánování je zaměřeno na výstavbu a rozvoj ozbrojených sil na základě získávání politických a vojenských požadavků a jejich přeměny do konkrétních cílů vojenských. Recipročně jsou výsledkem obranného plánování reálné schopnosti – generované schopnosti potřebné pro plnění úkolů v budoucích operacích.

Operační plánování je spojeno s použitím ozbrojených sil, zatímco obranné plánování je spjata s jejich výstavbou a rozvojem.

Účelné, hospodárné a efektivní plánování rozvoje ozbrojených sil a výstavby odpovídajících schopností pro naplnění cílů obranné politiky státu v dlouhodobém časovém horizontu vyžaduje propojení politických cílů, vizí, koncepcí a programů. Toto propojení je neodmyslitelně spojeno s formulováním účinné obranné politiky státu, dlouhodobým, střednědobým a krátkodobým plánováním rozvoje odpovídajících schopností.

Dlouhodobé plánování je komplexní proces spočívající v navrhování, hodnocení a výběru vize a cílů rozvoje organizace (resortu obrany) v časovém horizontu deseti až patnácti i více let. Vstupem do procesu dlouhodobého plánování jsou charakteristiky vývoje strategického bezpečnostního prostředí (hrozby a jejich rizika, která mají určitou pravděpodobnost vzniku a je možné odhadovat jejich důsledky na společnost a ohrožení jejich životních, strategických a dalších důležitých zájmů). Dále jsou to trendy vývoje ekonomiky, technologický, demografický vývoj, legislativa a vývoj v oblasti politiky. Významným způsobem ovlivňují dlouhodobý plánovací proces výchozí stavy rozvíjené oblasti (koncepční cíle a úkoly, procesy jejich realizace, velitelská struktura, struktura sil, kvantitativní a kvalitativní parametry lidských a materiálních zdrojů) s tendencemi budoucího vývoje (viz následující obrázek).

³⁴² PROCHÁZKA, J. Operační plánování. *Obrana a strategie*. Brno, 2005.

Obrázek č. 18: Dlouhodobé plánování v procesu strategického řízení ozbrojených sil

Zdroj: Handbook on Long Term Defence Planning, NATO Research and Technology Organisation, RTO-TR-069, RTO/NATO 2003.

8.4 STRATEGICKÁ ANALÝZA

Strategická analýza je analýza vnějšího prostředí a jeho důsledků na organizaci, identifikace silných a slabých stránek, hledání potenciálu budoucího rozvoje a rizik, které jsou s tímto rozvojem spojeny.

Cílem provedení strategické analýzy je identifikovat problémy, s nimiž se musí organizace (systém obrany) vyrovnat. Identifikace problémů vychází z rozpoznání vývoje vnějších i vnitřních faktorů, které organizaci ovlivňují. Tyto faktory vytvářejí příležitosti pro její budoucí rozvoj a nebo představují určitou hrozbu, se kterou se bude muset organizace vyrovnat. Výchozí podmínkou pro vypracování strategické analýzy je permanentní sledování a hodnocení trendů vývoje všech základních aspektů, které ovlivňují (pozitivně nebo negativně) budoucnost dané organizace (zajišťování obrany státu). Je zřejmé, že tyto výstupy směřují do oblasti odhadování budoucnosti, která vyžaduje použití analyticko-prognostických metod odhalování zákonitostí budoucího vývoje světa.

Trendové analýzy

Metoda je založena na sběru, třídění a vyhodnocování velkého rozsahu informací (kvalitativní i kvantitativní povahy), které se týkají určité předmětné oblasti (bezpečnostní prostředí, technologie, ekonomický vývoj, právní prostředí, ...).

Extrapolace trendů

Jedná se o prodlužování historických trendů založené na předpokladu, že kombinované působení vnitřních i vnějších příčin jejich vzniku bude pokračovat se stejným výsledkem i v budoucnosti. Extrapolace je tedy prodlužování vývojových křivek z minulosti do budoucnosti. Principem extrapolace je předpoklad, že sledovaný jev bude mít v budoucnu stejné podmínky, jaké na jeho vývoj působily v minulosti, a že síla a směr jejich působení zůstanou zachovány. Extrapolace může být využívána jako vědecká prognostická metoda, podaří-li se na základě dostatečných a relevantních dat formulovat zákonitost vývoje daného jevu. To je možné především u těch předmětů prognózy, jejichž historický průběh může dodržovat zákonitosti matematických funkcí, jde především o funkce lineární, exponenciální a logistické.

Komparační analýza

Tato metoda má široké uplatnění při srovnávání přístupů k řešení libovolných problémů podle jednotné typologie. Vytváří neocenitelné podklady pro rozhodování. V procesu dlouhodobého plánování je využitelná pro komparaci zahraničních přístupů k formulování obranné politiky a z nich vyplývající vojenské strategie. Jsou identifikovány jak společné, tak odlišné přístupy. Je hledán přístup nejlepší praxe.

Systémová analýza

Metoda rozborová znamená postup od celku k jednotlivým částem. Spočívá v analýze systému jako předmětu rozhodování. Objasňuje jeho vnitřní struktury, vzájemné vazby vnitřních prvků systému a jejich vliv na výstupy. Analýza slouží k nalezení dílčích znaků a prvků v systému a jejich vzájemných souvislostí, aby bylo možné charakterizovat funkci tohoto systému. Zvažuje vlivy blízkého i vzdáleného okolí a vazby daného systému na systémy v okolí. Výstupy systémové analýzy jsou využitelné pro rozhodování o funkčních nedostatcích systému obrany vzhledem k vývojovým trendům bezpečnostního prostředí – optimalizace obranného systému.

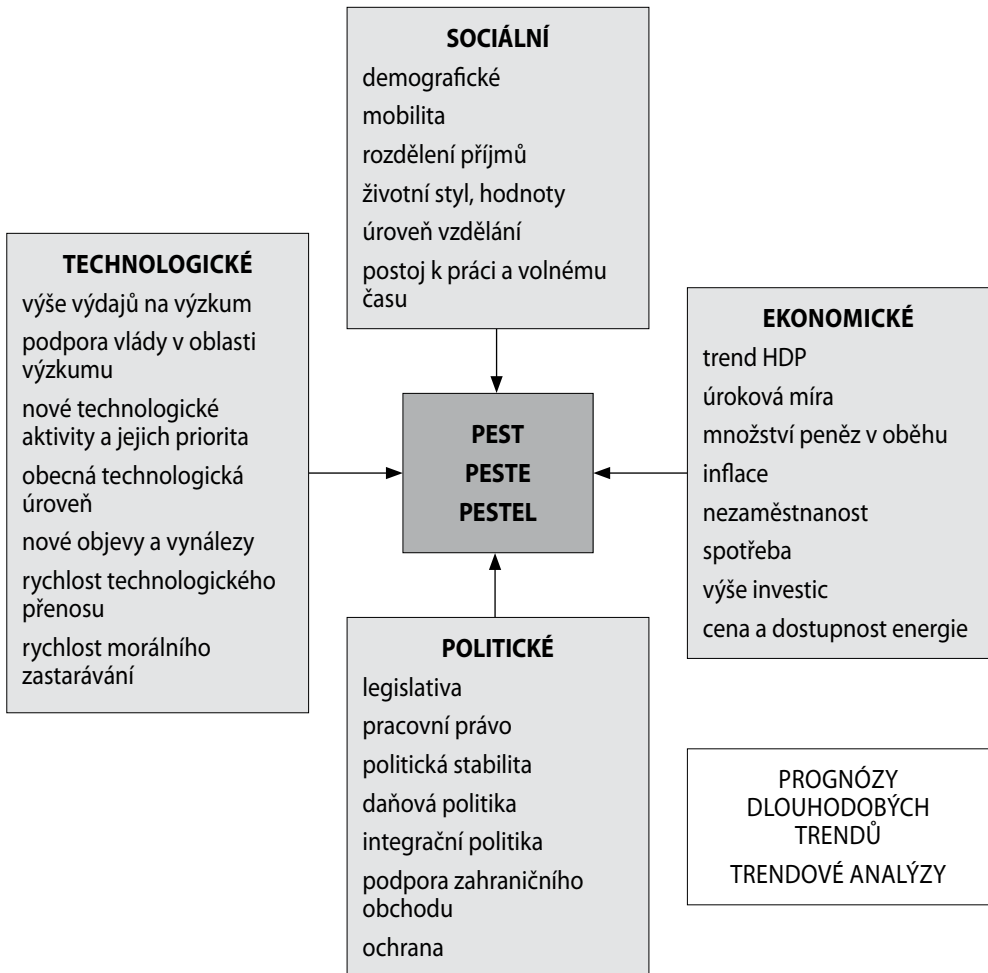
PEST/PESTE/PESTEL

Metoda je využitelná pro strategickou analýzu vývoje vnějšího prostředí organizace a vypracování prognóz o možných důsledcích na její další rozvoj. Prognóza stanovených charakteristik vývoje vnějšího prostředí v souladu s touto metodou může sehrát výraznou roli v rozhodovacích procesech o budoucím směřování dané organizace.

Metoda PEST/PESTE/PESTEL analyzuje faktory vnějšího prostředí, které by mohly znamenat budoucí příležitosti nebo hrozby pro organizaci. Vnějšími faktory se rozumí prostředí: politické – P, ekonomické – E, sociologické – S, technologické – T, ekologické – E. Metoda PESTEL zahrnuje navíc faktory legislativní – L a je z tohoto pohledu komplexnější.

V podmínkách zajišťování obrany se jedná o následující charakteristiky:

- analýza a predikce bezpečnostních hrozeb (krizové regiony, mezinárodní obchod, strategické zdroje surovin, vývoj životního prostředí, riziková infrastruktura);
- analýza a predikce vývoje zdrojů potřebných pro zajišťování obrany (finanční prostředky, lidské zdroje, materiální zdroje a infrastruktura, technologie);
- analýza mezinárodních organizací a predikce důsledků na zahraniční politiku státu a vojenskou diplomacii (přínosy pro zajišťování obrany a bezpečnosti státu, závazky státu).

Obrázek č. 19: Analýzy vlivu vnějšího strategického prostředí

Zdroj: Košťan, P., Šuleř, O. *Firemní strategie – plánování a realizace*.
Praha: Computer Press, 2002.

Metoda PEST/PESTE/PESTEL může využít pro analýzy a predikci jednotlivých oblastí další vědecké metody (komparační analýzy, trendové analýzy, extrapolaci, historickou analogii, expertní metody). Pro kvantitativní analýzu a predikci jsou využitelné modely sledování časových řad, které umožňují pozorování jednotlivých proměnných v čase. Pozorování mohou být prováděna ročně, čtvrtletně, měsíčně atd. Vypracování modelu vychází z předpokladu, že na základě studia minulých hodnot a jejich pohybu v čase lze předpovědět budoucí hodnoty analyzované proměnné – například vývoj obranného rozpočtu v čase, růst nákladů na výzkum a vývoj nových zbraňových systémů, vývoj mandatorních výdajů na personál a další. Využitelné jsou rovněž příčinné (deterministické) modely odvozující hodnoty předpovídané proměnné (závislé) z chování jiných proměnných (nezávislých) – například budoucí zájem o službu v ozbrojených silách může být determinován ekonomickým vývojem a mírou obětí z řad příslušníků ozbrojených sil v aktuálně vedených operacích.

Pro využití kvantitativních modelů je potřebné dodržet tyto kroky:

- zvolit objekt předpovědi a specifikovat jeho parametry (doba předpovědi, periodičnost pro jejich měření, příčinné vazby);
- vytvořit souhrn, komplex potřebných datových souborů (dostupnost dat, pozorování hodnot zvolených proměnných);
- vyhodnotit získaná data, jejich využitelnost pro potřeby prognózy;
- zobrazit data a prověřit jejich grafický průběh ke stanovení vhodného typu modelu;
- specifikovat alternativy modelu;
- modely ověřit a podle minimální chyby vybrat nejvhodnější;
- vypočítat retrospektivní prognózy a zhodnotit jejich chybu;
- generovat budoucí předpověď, nastavit reálný limit hodnověrnosti a připravit prezentaci výsledků;
- periodicky prověřovat model podle aktualizace dat.

Využití metody PEST/PESTE/PESTEL pro analýzu a predikci budoucího vývoje strategického prostředí v procesu rozhodování o budoucím směřování rozvoje a výstavby ozbrojených sil s podporou kvantitativních modelů je žádoucí, časově a na znalosti zpracovatelů náročný proces. Významnou determinantou je dostupnost využitelných datových souborů, které by měly být produkovány systematicky v dostatečně dlouhém časovém úseku s využitím manažerského informačního systému.

PŘÍKLAD 5:**Možná podoba strategické analýzy resortu obrany pro potřeby strategického plánování vypracovaná s využitím metody PESTE**

Při vypracovávání strategie optimalizace a rozvoje systému plánování obrany České republiky v letech 2005–2008 byla využita pro analýzu vnějších faktorů metoda PESTE. Za klíčové vnější faktory, které ovlivňují budoucí rozvoj systému plánování v podmínkách resortu obrany, byly považovány vývojové tendence v politice, ekonomice, sociální a kulturní oblasti, technologický vývoj a ekologie.

Politické faktory	Závěry z posouzení
Vnější bezpečnostní prostředí, bezpečnostní hrozby	Neočekávají se dramatické změny bezpečnostního prostředí Bezpečnostní hrozby jsou popsány, ve střednědobém horizontu se neočekává jejich náhlá změna Hrozba terorismu a šíření zbraní hromadného ničení trvá
Mezinárodní propojení politicko-vojenských ambicí a schopností v rámci společenství NATO a EU	Očekává se další přiblížení a propojení národních a spojeneckých politicko-vojenských ambicí, struktur a budoucí koncentrace společných vojenských schopností Tendence směřují ke sladění aliančních a národních postupů plánování obrany Pro ČR zůstává NATO nejdůležitější vojenskopolitickou zárukou bezpečnosti Dlouhodobě narůstá význam EU jako nástroje pro bezpečnostně politickou akceschopnost
Národní bezpečnostní a obranné zájmy, shoda národního politického spektra v problematice zajištění obrany	V zásadních otázkách jsou bezpečnostní zájmy demokratického politického spektra shodné nebo blízké shodě
Komplexní systém řízení bezpečnosti	Koncepce bezpečnostního systému ČR se aktualizuje, v hlavních rysech je dosažena shoda v pochopení jeho úlohy
Vliv systému plánování NATO, EU a národního systému plánování obrany na systém plánování obrany Ministerstvem obrany	Systém plánování NATO je poměrně dobře popsán i standardizován EU v zásadě přebírá principy, metodiku a výsledky plánování NATO a postupně vytváří vlastní systém a mechanismy plánování (Capability Development Mechanism) Dosud nejsme schopni sdílet všechna společná data bez dodatečných úprav Systém plánování obrany ČR je částečně popsán a kodifikován Budování systému plánování obrany iniciuje zejména zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR Systém plánování obrany Ministerstvem obrany byl akceptován vládou v <i>Koncepci reformy ozbrojených sil</i> a následně v její aktualizaci V resortu obrany byl zahájen postupný přechod na programové plánování jako prováděcí nástroj obranného plánování

Vliv a zájem vlády a parlamentu na zajišťování obrany a na racionalizaci systému plánování obrany	Zajišťování obrany a kultivace systému plánování obrany není prioritním úkolem výkonné a zákonodárné moci Právní normy jsou kompromisem žádoucího (teoreticky silně zdůvodněného) a možného Struktura a postupy plánování obrany jsou proto dotvářeny prostřednictvím dílčích politicky průchodných kroků
Ekonomické faktory	Závěry z posouzení
Rozpočet a výdaje na obranu	Lze očekávat zpomalení nebo zmrazení výdajů na zajištění obrany Plánování obrany se bude pohybovat stále více v prostředí limitovaných finančních zdrojů
Přístup k finančním zdrojům	Lze očekávat částečné zlepšení přístupu k finančním zdrojům (možnost převodu finančních prostředků do následujícího roku)
Pravidla pro pořízování a likvidaci majetku	Pravidla pro pořízování majetku působí restriktivně Pořízování majetku není v souladu se strategickými plánovacími akty Realizace strategických zakázek bývá medializována, věcný přínos pro zajištění obrany ustupuje do pozadí Nepotřebný majetek váže neúčelně vynaložené prostředky
Sociálně-kulturní faktory	Závěry z posouzení
Změny v životním stylu, kariérová očekávání	Životní styl spěje k otevřenosti a vyšší dynamice, vytváří kariérová očekávání, která nebyla jednoznačně uchopena prostřednictvím kariérních perspektiv Dobře byly postiženy prvky sociálního zabezpečení
Věkové rozvrstvení, sociální a ekonomické podmínky, zaměstnanost, konkurenceschopnost AČR na trhu práce	Zvyšování míry nezaměstnanosti, snižování sociálně-ekonomických jistot Lze očekávat přijímání opatření k dosažení a udržení atraktivnosti vojenského povolání s cílem zabezpečit potřebnou reprodukci personálu AČR
Demografický potenciál	V letech 2005–2008 lze očekávat snížení populace Faktory jako zdravotní, psychická a fyzická zdatnost, včetně zájmu o službu, ovlivní skutečný rekrutační potenciál
Veřejná podpora ozbrojených sil	Veřejná podpora ozbrojených sil kolísá, celkově vykazuje mírný vzestup
Technologické faktory	Závěry z posouzení
Obranný výzkum a vývoj	Obranný výzkum a vývoj částečně ztratil tempo Legislativní úpravy brzdí dynamiku rozvoje obranného výzkumu a vývoje, ztrácí se propojení na domácí obranný průmysl, který se přeorientovává na jiné obory

Používání moderních metod plánování, simulace a modelování, SW podpora	Resort obrany přistupuje k systémovému používání moderních metod plánování Simulace a modelování jsou znovu zvažovány SW podpora je více rozvinuta pro finanční plánování než pro věcné plánování Rychlost pronikání informací je spíše průměrná
Ekologické faktory	Závěry z posouzení
Souvislost ekologických opatření a zajišťování obrany	Ekologická opatření závisí na stupni vojenských opatření, reakce na krizi, nelze je však posoudit, neboť schází scénáře použití ozbrojených sil ČR

SWOT analýza

Tato analýza se velmi často využívá pro hodnocení výchozího stavu organizace v procesu formulování jejího budoucího rozvoje. SWOT je zkratka vytvořená z počátečních písmen anglických slov: *Strengths* – silné stránky, *Weaknesses* – slabé stránky, *Opportunities* – příležitosti, *Threats* – hrozby. SWOT je tedy akronymem pro vnitřní silné a slabé stránky organizace a příležitosti a ohrožení identifikované ve vnějším prostředí organizace. Komplexně pojatá SWOT analýza staví silné a slabé stránky organizace proti identifikovaným příležitostem a hrozbám, které vyplývají z okolí, a vymezuje pozici organizace jako východisko pro definování strategií dalšího rozvoje. SWOT analýza se obvykle zobrazuje pomocí matice, která ukazuje základní vazby mezi jednotlivými prvky (silné, slabé stránky, příležitosti, ohrožení) a na jejímž základě lze přímo generovat potenciální určující strategie pro další rozvoj. Na základě tohoto vodítka je možné upravovat a postupně konkretizovat strategická rozhodnutí, záměry a formulovat konkrétní cíle (politiky). SWOT analýza ztrácí svůj smysl, pokud je kladen důraz pouze na sestavení čtyř seznamů (S-W-O-T) bez navazujících opatření, která vyplývají z definovaných strategií.

8

PŘÍKLAD 6:
Možná podoba analýzy slabých a silných stránek resortu obrany

Dalším krokem při vypracování strategie optimalizace a rozvoje systému plánování obrany České republiky v letech 2005–2008 bylo vypracování analýzy slabých a silných stránek (SWOT analýza) a byly dedukovány potenciální příležitosti a ohrožení pro rozvoj systému plánování obrany Ministerstvem obrany ČR. Na základě takto provedené SWOT analýzy byly stanoveny cíle a úkoly dalšího rozvoje systému plánování obrany, pro které byla stanovena kritéria jejich naplnění, určení gestoři jejich plnění a vytvořen harmonogram jejich postupného naplňování. V případě finančních nároků je potřebné, aby věcně vymezené cíle a úkoly byly z pohledů disponibilních zdrojů dosažitelné.

Vnitřní silné stránky – S	Vnitřní slabé stránky – W
Základní rámec pro plánování obrany a střednědobý rozvoj resortu obrany je zpracován a uveden v aktualizované <i>Koncepci reformy ozbrojených sil</i>	Plánování obrany není pojmoslovně, významově a normativně jednotně uchopeno
Plná profesionalizace ozbrojených sil	Propojení obranného a operačního plánování Operační scénáře, resp. operační situace pro plánování, nejsou k dispozici pro celý rozsah misí ozbrojených sil
Vojenská diplomacie	Absence manažerského informačního systému a informačního propojení věcného a finančního plánování Schopnost hodnocení efektivnosti a úspěšnosti projektů
Úroveň finančního řízení resortu obrany	Přetrvávající operativní řízení
Účast v mezinárodních strukturách	Personální nestabilita, a to i v případě managementu vlivem decentralizovaného řízení Diskontinuita řízení
	Omezené využívání výsledků rozvoje vědy, technologie a techniky
	Absence <i>Dlouhodobého výhledu (vize)</i>
Příležitosti vnějšího prostředí – O	Hrozby vnějšího prostředí – T
Strategické společenství NATO a příslušnost k EU	Terorismus, šíření zbraní hromadného ničení v mezinárodním měřítku, asymetrické hrozby
Relativní stabilita bezpečnostního prostředí	Omezené možnosti zdrojového krytí rozvojových projektů
Standardizace plánovacích procedur v rámci NATO, jejich tvůrčí aplikace v národních podmínkách	
Strategie udržitelného rozvoje	
Vytvoření komplexního systému řízení bezpečnosti, definování bezpečnostního systému ČR a vzájemných vazeb mezi jeho jednotlivými prvky	

8.5 STANOVENÍ STRATEGICKÝCH CÍLŮ

Pokud není orientace organizace (státu) v oblasti bezpečnosti (obranu) převedena do jasně formulovaných cílů, existuje nebezpečí, že jeho poslání a vizionářské představy budou plně dobrých úmyslů a nerealizovaných záměrů. Jasné definování cílové strategické pozice, konkrétně vyjádřených cílů systému v měřitelných hodnotách a termínech pomáhá udržet organizaci (stát) v nastoleném směru, umožňuje stanovovat priority a poskytuje kritérium pro měření dosaženého pokroku, tedy hodnocení výkonnosti organizace (státu v zabezpečování obranyschopnosti země). Identifikace a výběr strategických cílů organizace (státu) rozhoduje o jejím budoucím směřování v souladu s posláním a vizí jejího budoucího rozvoje.

Stanovení cílů organizace (tedy žádoucích stavů obranyschopnosti státu) na konci plánovaného období je spojeno s vytvářením realistické představy o budoucí podobě rozvíjené organizace (systému obrany státu, jeho ozbrojených silách nebo resortu obrany jako celku). Za tímto účelem je potřebné využívat metody, které přispějí k mobilizaci intelektuálního potenciálu, uplatnění kreativního a nekonvenčního individuálního i kolektivního myšlení a ke generování inovativních přístupů.

Rozhodování o strategických cílech v procesu dlouhodobého plánování rozvoje resortu obrany je spojeno s rizikem a nejistotou. Riziko zahrnuje pravděpodobnost výskytu jevů s negativními důsledky pro realizaci těchto cílů. Při zajišťování obrany se jedná o životní a strategické celospolečenské zájmy. Nejistota budoucího vývoje vychází z neznalosti pravděpodobnosti výskytu určitých stavů, nejsme schopni ji měřit a vycházíme ze subjektivních hodnocení.³⁴³

Vhodnými nástroji pro stanovení cílů jsou expertní systémy, fuzzy logika, neuronové sítě, generické algoritmy, kvalitativní modelování, intuitivní a heuristické metody.

Brainstorming

Metoda brainstormingu (hledání nových nápadů) slouží k získání nápadů, myšlenek, názorů, námětů apod. k danému tématu od skupiny osob, kdy je rozhodující co největší počet daných nápadů, nikoliv jejich kvalita. Smyslem této metody je, že všechny získané náměty, názory apod. jsou posuzovány na principu odloženého hodnocení, tedy s určitým časovým zpožděním. Metoda má pevně stanovená pravidla a je realizována v několika na sebe navazujících krocích. Pravidla brainstormingu jsou navržena tak, aby podporovala sdělování tvořivých myšlenek v přesně vymezeném krátkém časovém úseku. Pravidla umožňují překonat standardní bariéry tvořivého myšlení, kterými jsou především obava ze zesměšnění se, sklon k okamžitému hodnocení a všeobecně přijímaný názor, že existuje jen jediná správná odpověď na každou otázku. Cílem brainstormingu je získat co nejvíce nápadů, myšlenek, názorů, námětů apod. ke stanovenému tématu od skupiny osob.

Pravidla brainstormingu:

- Žádná kritika a posuzování všeho co zazní – odložený úsudek.
Ze základního pravidla „žádná kritika“ vyplývá, že je nutné vyloučit připomínky a posuzování všech nápadů a názorů, které na brainstormingovém sezení zazní. Dodržování tohoto pravidla bývá obtížné především u skupin, které s touto technikou nemají dostatek zkušeností, jelikož většina z nás má tendenci soudit a kritizovat. Ve své podstatě je

³⁴³ HOLTON, G. A. Defining Risk. Perspectives – Financial Analysts Journal. Vol. 60. Num. 6, CFA Institute, 2004. URL [http://www.riskbook.com/link/rubinstein_r_\(1981\).htm](http://www.riskbook.com/link/rubinstein_r_(1981).htm) (cit. 4. 11. 2006).

daleko jednoduší posuzovat a hodnotit, než přicházet s něčím novým – viz standardní bariéry tvořivého myšlení.

- Omezený čas – do 50 min.

Někteří praktici doporučují 20 až 30 min. Časové omezení pro brainstormingové sezení vyplývá především z toho, že každý jedinec je schopen se maximálně koncentrovat a soustředit nejvýše po dobu 50 min.

- Omezený počet účastníků.
- Naprostá volnost sdělování myšlenek a nápadů.
- Nápady a myšlenky se mohou i opakovat.

Metoda řízení podle cílů

Metoda řízení podle cílů (Management by Objectives – MBO) je vědecký postup, kdy na základě týmové tvorby dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých cílů jsou využívány sociálně-psychologické faktory stimulace podřízených složek k plnění cílů. Ústřední roli v této metodě má definování cílů, na nichž participují jednotlivé složky daného segmentu. Cíle jsou odvozovány od obecného cíle nultého řádu a postupně dekomponovány (v závislosti na organizačně hierarchické struktuře) na cíle nižšího řádu, čímž vzniká tzv. *strom cílů*. Cíle nejsou tedy podřízeným složkám direktivně zadávány, nýbrž podřízené složky je samy odvozují od cílů vyššího řádu. Vedle této vertikální roviny sleduje tvorba cílů i aspekt časový, kdy jsou cíle členěny na dlouhodobé (s výhledem deset až patnáct let), střednědobé (s výhledem tři až sedm let) a krátkodobé (zpravidla s ročním horizontem). Stěžejní cíle tvoří tzv. klíčové cíle. Ty mají prioritu i z hlediska požadavků na zdroje. První pokus s aplikací metody řízení podle cílů ve veřejném sektoru v ČR (resp. ČSFR) na úrovni ústřední státní správy byl proveden počátkem devadesátých let v resortu obrany.

Expertní (dotazníkové) šetření

Dotazníkové šetření je metoda terénního sběru informací, kdy jsou potřebné informace získávány prostřednictvím písemného dotazu. Existují různá členění dotazníkových šetření. Člení se například na výzkumy (přímý dotazník, poštovní rozeslání, panelové šetření, kombinovaný způsob) nebo ankety (novinová, poštovní, telefonní, prostřednictvím elektronické pošty).

Jednou z metod dotazníkového šetření je i expertní hodnocení, které je zaměřeno na získání informací a názorů od určené skupiny odborníků prostřednictvím formalizovaného dotazníku s předpokladem dosažení shody jejich názorů. Metoda expertního dotazníkového šetření nahrazuje přímou diskuzi nebo seminář, případně konferenci s promyšleně voleným programem opakovaného dotazování skupiny odborníků. Metoda spočívá v zaslání série dotazníků skupině odborníků, kteří nezávisle na sobě a navzájem neovlivnění vyjadřují své názory na zkoumanou problematiku. Jejich odpovědi jsou zkompileovány a jsou jim opět zaslány. Tento cyklus se zpravidla několikrát opakuje, dokud se názory odborníků nesblíží. Metoda je založena na předpokladu, že konsenzu bude dosaženo teprve nad správným řešením. Klady metody lze spatřit v tom, že je anonymní, ale její nevýhodou je časová náročnost. Problémem může být i motivace účastníků.

Sociologický výzkum

Metoda umožňuje průzkum názorů, hodnotové orientace vybraného segmentu populace na určité téma. Poskytuje tzv. měkká data – na rozdíl od měřitelných dat tvrdých. V podmínkách dlouhodobého plánování resortu obrany jsou výstupy ze sociologických výzkumů využitelné pro rozhodování v oblasti rozvoje lidských zdrojů (náborová politika, marketingová strategie, platová a sociální politika, vzdělávání a příprava personálu).

Kauzální analýza

Jedná se o analytický rozhodovací postup, kdy při rozhodování zjišťujeme a zkoumáme příčiny a následky sledovaných problémů. Příčiny a účinky tvoří tzv. kauzální řetězce. Příčiny se projeví prostřednictvím příznaků (symptomů). Na základě poznávání příznaků se usuzuje o příčinách jevu. Problém se řeší působením na příčiny, nikoli na symptomy. Kauzální analýza se člení na *deduktivní*, kdy na základě uplatnění karteziánské metody dedukce postupujeme od obecného k jedinečnému, od známých následků k odhalování neznámých příčin, a na *induktivní*, kdy při rozhodování postupujeme na základě použití metody indukce, tj. na základě známých příčin hledáme jejich následky. Při rozhodování ve veřejném sektoru se ke kauzální analýze také vztahuje pojem *kauzální řetězec*. Jedná se o vzájemnou návaznost příčin a účinků, kdy následek jedné příčiny (například rozpočtové omezení) je současně i příčinou dalšího následku (například změny objemu výdajů ve veřejném sektoru). Změny v rozpočtovém omezení (jako příčina) vyvolávají důsledek (například restrikce v určitých výdajích). Při řešení kauzálního řetězce se postupuje od symptomů analyzovaného problému až k prvotní příčině.

Metoda scénářů

Tato metoda vytváří (simuluje) realistické alternativy budoucího vývoje vnějších podmínek. Zpravidla jsou vytvářeny tři typy scénářů: **optimistický, skeptický a neutrální**. Scénář napomáhá pochopit budoucnost, není však jeho ambicí ji předvídat. Vyzdvihuje aspekty, které se mohou uskutečnit, a zdůrazňuje, co je potřeba vykonat v současnosti, aby bylo možné naplnit dlouhodobé cíle. Scénář je logickou sekvencí událostí, které ukazují, počínaje současností, jak se budoucí podmínky postupně vyvíjejí. Scénáře vytvářejí synergický obraz několika vývojových tendencí, které jsou využitelné pro relevantní experimentální simulaci. Je to způsob organizování zkušeností, které umožňují pohled do budoucnosti, její pochopení a vytvoření podmínek pro její ovlivnění. Metoda je využitelná pro porozumění vývoje strategického bezpečnostního prostředí, jehož hrozby a rizika ovlivňují tvorbu účinné bezpečnostní a obranné politiky státu a vojenskou strategii jejího naplnění. Metoda vytváří podmínky pro identifikaci variantních řešení.

PŘÍKLAD 7: Možné scénáře vývoje bezpečnostního prostředí³⁴⁴

Možný vývoj bezpečnostního prostředí lze ilustrovat prostřednictvím scénářů, které obsahují pravděpodobnou extrapolaci současného vývoje a jeho predikci pro nadcházející období. Jevy popisované v jednotlivých scénářích vycházejí z kvalifikovaného odhadu pravděpodobného vývoje, přičemž nejsou přesným popisem budoucího stavu, ale spíše nastiňují jevy, události a trendy, které lze s velkou mírou pravděpodobnosti předpokládat v horizontu roku 2030. Jednotlivé scénáře se mohou vzájemně kombinovat, jejich vypovídací hodnota s rostoucím časovým horizontem klesá.

● Optimistický scénář

V rámci Evropské unie vznikla jednotná evropská armáda, čímž se značná část bezpečnostní a obranné agendy (včetně politického rozhodování, kapacit i financování) přesunula na nadnárodní úroveň. Vytvořením evropského systému kolektivní obrany se oslabil činnost NATO v této oblasti. Do aliance byly přijaty další státy nacházející se mimo euroatlantický prostor (například Austrálie) a NATO v čele s USA působí vedle EU jako jeden z hlavních výkonných nástrojů mandátu OSN při realizaci bezpečnostních a humanitárních operací v globálním rozsahu.

V rámci OSN došlo (za výrazného podílu dohody stálých členů Rady bezpečnosti) k reformě této organizace a jejímu přizpůsobení novým podmínkám. Byl změněn princip obsazování Rady bezpečnosti, včetně počtu a volby stálých i nestálých členů, a OSN hraje klíčovou roli mezinárodněbezpečnostního aktéra zastřešujícího řešení bezpečnostních a humanitárních krizí v globálním měřítku.

Ruská federace prošla hospodářskou i politickou transformací a uzavřela s EU strategické hospodářské partnerství. Čína je světovou velmocí, která se svým hospodářským potenciálem vyrovná USA, prodělala částečnou demokratizaci a aktivně se zapojuje do řešení globálních bezpečnostních problémů prostřednictvím OSN.

Byly objeveny nové technologie získávání energetických surovin (ropy) z dosud nedostupných nalezišť a do praxe je zaváděna jaderná fúze. Zmírnil se tlak na světovou ekonomiku a daří se snižovat úroveň světové chudoby (včetně afrického kontinentu).

Globální klimatické změny nadále pokračují, ale mnohem pomalejším tempem, než se předpokládalo na začátku 21. století. Negativní dopady tání ledovců, zvyšování hladiny moří a vyššího výskytu živelních katastrof nejsou tak rozsáhlé a daří se jim čelit.

● Skeptický scénář

V důsledku neschopnosti dosažení dohody mezi členskými státy EU byla paralyzována činnost v oblasti společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Evropská unie přešla ke konceptu mezivládní spolupráce v této oblasti a nadále se zaměřuje pouze

³⁴⁴ Podrobněji viz GALATÍK, V., a kol. *Principy obrany ČR 2030*. Brno: Ústav strategických studií Univerzity obrany, 2008. ISBN 978-80-7231-513-3.

na hospodářskou integraci, přičemž po vstupu Turecka do EU bylo přijímání nových členů zastaveno.

Bezpečnostní a obranná politika evropských států se realizuje na bázi NATO, kde dochází k individuálnímu posílení vojenských schopností evropských členů aliance, přičemž rozhodující potenciál si nadále uchovávají USA.

V důsledku pokračování energetické krize a objevení nových nalezišť ropy a zemního plynu výrazně posílil ekonomický i velmocenský vliv Ruské federace. Ta si nejen ekonomicky podmanila postsovětský prostor, ale také využívá potenciál energetické politiky vůči Západu, který je na dodávkách surovin z Ruska do značné míry závislý. Spolu s Čínou, která se zařadila mezi rozhodující globální ekonomické aktéry, prohlubuje Rusko nejen ekonomickou, ale zejména vojenskou spolupráci – a to v rámci *Šanghajske organizace pro spolupráci*. Toto uskupení hraje klíčovou bezpečnostní roli v daném regionu a snaží se expandovat svůj vliv i za jeho hranice.

Činnost OSN je značně omezena, protože její instituce v čele s Radou bezpečnosti nebyly reformovány a Čína spolu s Ruskem se jejím prostřednictvím snaží prosazovat vlastní zájmy na úkor konsenzu a spolupráce se Západem.

Úroveň chudoby a rozšíření HIV na africkém kontinentu dosáhly masových měřítek a vznikají nekontrolované vlny migrace v regionálním rozsahu i s dopadem na evropský prostor. Další regionální migrační vlny vyvolávají přírodní katastrofy, které jsou vlivem pokračujícího procesu globálního oteplování mnohem četnější, než se předpokládalo na začátku 21. století. To vede k nárůstu negativních dopadů těchto katastrof v postižených státech (zhroucení státních struktur, rozvoj epidemií, boj o suroviny, potraviny a zdroje pitné vody) a vzniku ozbrojených regionálních konfliktů. Výrazným prvkem nestability v jižní Asii je vojenský konflikt mezi Indií a Pákistánem za použití jaderných zbraní. Írán se stal další jadernou mocností a ve spojení s masivní podporou islámského fundamentalismu a s ním spojených teroristických organizací představuje největší bezpečnostní hrozbu (dosahem svých balistických nosičů) pro většinu území EU, včetně ČR.

● Neutrální scénář

V rámci integrace EU dochází k pozvolnému posilování společné bezpečnostní a obranné politiky (na bázi bojových uskupení). Evropská část členů NATO nadále zaostává vojensky i technologicky za USA, nicméně aliance plní funkci mezinárodního bezpečnostního aktéra s celosvětovým rozsahem, přičemž EU hraje významnou roli zejména v civilně-vojenských operacích.

OSN prošla částečnou reformou, ale v důsledku nedostatečné shody přetrvává neefektivní mechanismus rozhodování v rámci Rady bezpečnosti. OSN tak plní pouze omezenou funkci při udělování mandátů a řešení humanitárních a mírových operací. Jako výkonný nástroj je využívána Severoatlantická aliance a další organizace.

Došlo ke stabilizaci politického a hospodářského systému Ruska, které uplatňuje své ekonomické a geopolitické zájmy v postsovětském prostoru a nadále zastává pozici vymezování se vůči Západu (USA, EU). Čína se svým ekonomickým potenciálem vyrovnává USA a EU a klade si velmocenské ambice s globálním rozsahem. Vzhledem k pokračující globalizaci (ve všech oblastech), která prohlubuje vzájemnou závislost zúčastněných aktérů a vyžaduje spolupráci při řešení celosvětových problémů, se vztahy mezi všemi významnými aktéry

(Čínou, Ruskem, EU a USA) navzdory deklarovaným rozdílným zájmům a občasným sporům (politickým i ekonomickým) pohybují na pragmatické úrovni.

Regionální mocnosti, jako je Brazílie, Indie a Indonésie, kooperují s EU na ekonomické úrovni, ale kromě mírových a humanitárních misí se nesnaží výrazněji angažovat v mezinárodních bezpečnostních otázkách v globálním měřítku.

Pokračující nejistota v oblasti světových zásob a stability dodávek energetických surovin udržuje napětí ve světové ekonomice. Úroveň světové chudoby se navzdory rozvojovým programům poskytovaným mezinárodním společenstvím nedaří systémově snižovat, a tak nadále hraje hlavní roli humanitární pomoc. Občasné migrační vlny z Afriky a Asie (stále více méně kontrolovatelné) kladou vysoké finanční i materiální nároky na ochranu vnějších hranic ze strany EU a systém začleňování národnostních menšin do společnosti členských států. Na druhé straně se díky nim daří částečně snižovat demografický deficit a stárnutí populace Evropy.

Negativní následky pozvolného nárůstu živelních katastrof v důsledku klimatických změn a občasně nahodilé epidemie s regionálním dopadem se daří minimalizovat na daný region a v určitém časovém horizontu, aniž by měly výraznější dlouhodobý globální dopad. Naproti tomu pandemii HIV a onemocnění AIDS v Africe a Asii se nedaří dostat pod kontrolu, což zvyšuje ekonomickou, politickou i sociální nestabilitu v daných regionech a vyvolává vedlejší efekty v globálním rozsahu.

Metoda tvorby scénářů je nevhodnější metodou pro vytváření dynamického obrazu o budoucích stavech vývoje vnějšího prostředí umožňující identifikaci důsledků na vlastní organizaci. Na základě scénářů jsou identifikovány možné alternativy výběru, přijímána zásadní strategická rozhodnutí o budoucím směřování organizace (vize) a rozpracovávány činnosti směřující k jejich postupnému naplnění v čase. Modelované hodnoty, s nimiž scénář pracuje, mohou být poměřovány vzhledem k jejich užítkovosti a efektivnosti.

Konstrukce scénáře zahrnuje identifikování vedoucích sil nebo hlavních dimenzí budoucnosti a popisuje příběhy jejich možného vývoje. Popis by měl být dostatečně hodnověrný, aby logicky posloužil jako pozadí pro rozhodovací problém, který má být prozkoumán a v plánování vyřešen.

Proces konstrukce scénáře zahrnuje následující kroky:

- zarámování,
- mechanismy,
- posouzení.

Zarámování zahrnuje identifikování účelu nebo hlavního rámce pro využití scénáře (stručná odpověď na otázku: *PROČ je zpracováván*). **Mechanismy** jsou systematizací postupu identifikace klíčových, určujících prvků scénáře s odpovídajícími hodnotami a odpovídajícími závislostmi a vztahy mezi nimi (*JAK jsou určovány prvky scénáře a jejich vztahy*). **Posouzení** je procesem, konstrukčním prvkem scénáře, který porovnává informace a data, hodnotí, zda obsah scénáře plně uspokojuje to, co po něm bylo požadováno. Stanovuje kritéria nebo ukazatele. Zpravidla by mělo být posouzeno splnění účelu, úplnost požadovaných informací a kontrola vnitřní bezrozpornosti.

Zkušenost z práce se scénáři ukazuje, že počet scénářů by měl být co nejnižší. Scénáře jsou založeny na předvídání a odhadech, které vycházejí ze současných znalostí, z předpokládaných trendů a očekávání vývoje budoucnosti. Jsou reflexí podmínek, skutečných nebo navrhovaných v nějakém časovém horizontu. Průběžně se mění globální charakteristické rysy (politické vztahy, technologie, životní prostředí, demografické a společenské hodnoty, vojenské struktury atd.) a to by měly scénáře předpokládat. Scénáře jsou konstruovány nadčasově. Pro udržení relevantních, tj. informačně podložených, potvrzených a rovněž od-souhlasených souborů plánovacích scénářů je obtížné zachovat racionální proporci k celkovému počtu scénářů. Každý scénář by měl nabídnout nějaký jedinečný pohled, který nemá žádný jiný scénář souboru.

Scénář je efektivním nástrojem pro komunikaci o možných budoucích situacích při rozhodování a plánování. Přesná formulace, definice nebo sdělení, jak tento problém řešit, bude automaticky odhalovat informace důležité pro studium problému. Scénář by měl označit, v jakém čase a v jakém rozsahu považuje vizi budoucnosti za uzavřenou. Je to prostředek uskutečňování vztahu mezi tvůrcem a příjemcem.

Důležité části scénáře (označované rovněž jako dimenze) odpovídají jeho účelu. Z tohoto pohledu je možné pokládat scénář za množinu dimenzí s odpovídajícími hodnotami. Ve struktuře scénářů pro bezpečnost a obranu státu jsou považovány za nezbytné:

- všeobecný úvod,
- bezpečnostní prostředí,
- strany,
- konflikt,
- informační podklady.

Mechanismy představují dynamickou část konstrukce scénářů. Zahrnují identifikaci hybných (řídících) sil nebo hlavních částí pro adresné problémy. K identifikaci těchto strukturálních prvků (témat, která jsou ve scénáři popisována) mohou být použity různé techniky. Podstata přístupu spočívá v identifikaci souboru parametrů (dimenzí), které charakterizují proces nebo objekt.

Data a informace jsou primárním předpokladem konstrukce scénáře. Požadavek na úplná a přesná data, která jsou získávána z různých zdrojů, je podstatou pro zajištění toho, aby mohla být vypracována správná komplexní vyhodnocení. Při větším množství dat je zvažována problematika řízení datových a informačních toků.

Kvalifikovaní, schopní a připravení odborníci jsou nejvýznamnějším konstrukčním prvkem a podmínkou tvorby scénářů. Datoví experti do podrobností rozumějí obrovským databázím, které obsahují analytické informace o procesech ve prospěch přípravy scénářů. Vědí, co v těchto databázích aktuálně existuje, co chybí, co může být užitečně vytěženo i co je plánováno pro budoucnost. Součinnost s datovými experty může časem vést k aktualizaci procesu udržování potřebných dat.

Konstrukce scénáře může být předčasná, jestliže nejsou k dispozici odpovídající informace nebo data, které by umožnily kvalifikovanou analýzu. **Výsledky analýzy pomocí scénářů jsou tak kvalitní, jak kvalitní jsou vstupní data.**

Posouzení jako základní krok konstrukce scénáře je zpravidla orientováno na dvě hlavní kritéria: **racionalitu a platnost**. Sdělení o událostech ve scénáři by měla být vnímána jako možná.

Racionalitu však nelze zaměňovat s pravděpodobností. Pravděpodobnost sama o sobě není kritériem. Scénáře se často explicitně zaměřují na taková řešení, která nejsou spojena

s vysokým stupněm pravděpodobnosti. Racionálními prostředky je však rozpoznán scénář, který se přičí zdravému rozumu. Jisté kritérium nehmataelné hranice racionality vyjadřuje myšlenka: *co se normálně může stát, to je v budoucnosti možné*. Zahrnuje rovněž určitou shodu při střídání různých dimenzí a jim odpovídajících hodnot.

Platnost scénáře je posuzována podle jeho souvztažnosti s účelem a schválenými informačními podklady. Scénář by měl obsahovat doložku potvrzující závaznost informací pro analytiku nebo ty, kdo budou rozhodovat v dalších etapách o jeho užití. Dlouhodobě platné mohou být například geografické parametry scénáře, přehledy o účasti vojenských sil, vnímané hrozby, předpoklady, co se týče postoje aliance, atd.

Rozvíjení scénáře představuje činnosti, které vyúsťují do variantních představ o budoucnosti. Vyžaduje řadu strategických studií pro bezpečnost a obranu státu, z nichž by měl vyplynout požadavek na předpokládané vojenské schopnosti. Součástí procesu je vyhodnocování prostředí a stanovování politik, které se promítají do možných scénářů. Příslušné orgány by měly rozhodnout o **pravděpodobné alternativě vývoje**. V modelu je předpokládáno, že nejde o budování nových sil na zelené louce, ale o přípravu změn u těch sil, které jsou v konkrétních podmínkách k dispozici. Tyto **silky jsou navrhovány** pro zajištění konkrétního scénáře. Pak následuje **hodnocení z hlediska nákladové efektivity** navržených sil a hledání takových úprav návrhů, které budou vyrovnávat původní představy s budoucími silami. Po stanovení kvantitativních a kvalitativních parametrů ozbrojených sil (požadovaných operačních schopností) je vhodné řešit jejich **strukturování** – tj. členění do organizačních prvků. To vyžaduje ověřování správnosti struktur a kalkulace nových nákladů, které budou v důsledku ověřování struktur změněny. Představa o budoucích ozbrojených silách podléhá další analýze nákladů, včetně zahrnutí představ o výdajích, které jsou spojeny s obměnou ozbrojených sil. Až se takové plány naplní, bude nutné i do budoucna počítat s trvalým hodnocením správnosti struktur a sil a jejich následnou obměnou. Vzhledem k tomu, že procedury jsou dlouhodobé, nezbytně dochází také ke změnám podmínek, které se do další iterace návrhů sil a jejich struktur opět promítnou.

Metoda her

Metoda válečných her vychází z teorie her a umožňuje analyzovat široké spektrum konfliktních rozhodovacích situací, které mohou nastat tam, kde dochází ke střetu zájmů. Herně-teoretické modely se snaží tyto konfliktní situace nejen analyzovat, ale sestavením matematického modelu daného konfliktu a pomocí výpočtů i najít pro jejich konkrétní účastníky co nejlepší strategii. Metoda je využitelná v oblasti rozhodování o politicko-vojenských cílech a alokovaných zdrojích pro jejich realizaci. Účastníkům hry mohou být přidělovány role, v nichž si vytvářejí představu o budoucí podobě organizace a kterou prosazují. Vycházejí z organizací uznávaných hodnot, představ, znalostí a zkušeností. Ve vojenské praxi je tato metoda využívána k ověřování zvolených variant řešení, realističnosti a realizovatelnosti stanovených cílů.

8.6 REALIZACE STRATEGICKÝCH CÍLŮ

Při realizaci strategických cílů jsou hledány cesty k naplnění vize, identifikovány varianty řešení, definována kritéria pro jejich hodnocení a výběr nejvhodnějších řešení, jsou nastaveny mechanismy a kritéria pro zpětnovazební monitorování naplňovaných dílčích cílů v čase. Realizace strategických cílů je spojena s identifikací variant řešení, jejich hodnocením, výběrem a realizací.

Marginální analýza

Metoda analyzuje marginální náklady a marginální přínosy posuzované varianty řešení. Podle charakteristik řešeného problému je používáno první nebo druhé pravidlo pro marginální rozhodování.

První pravidlo (základní věta) marginální analýzy se používá v případě rozhodnutí, kam až lze rozšiřovat jednu alternativu nebo program při neomezeném rozpočtu a zdrojích. Užítky (přínosy) a náklady se měří ve stejných jednotkách. Pravidlo zní: *Pokud neexistuje závazný rozpočet nebo omezení zdrojů, rozšiřujte činnost, dokud její marginální přínos převyšuje její marginální náklady.*

Druhé pravidlo (základní věta) marginální analýzy je využitelné v případě volby mezi alternativami (alternativními programy) při omezeném rozpočtu. Užítky (přínosy) a náklady se měří v různých jednotkách. Pravidlo zní: *Při závazných rozpočtových omezeních získáme optimální výsledek, pokud se činnosti provádějí do výše, kdy marginální návratnost na jednotku nákladů je stejná pro všechny činnosti (dokud se nebude rovnat poměr marginálních přínosů marginálním nákladům).*

Marginální (mezní, dodatečná) je pojem, jímž se rozumí dodatečná jednotka příslušné veličiny. Mezní náklady jsou náklady při produkci dodatečné jednotky výstupu. Mezní přínos (užitek) je dodatečný přínos, který lze získat z dodatečné jednotky vstupu. Metoda je využitelná pro hodnocení nejvhodnějších nabídek v akvizičním procesu.

Cost Effectiveness Analysis (CEA)

CEA je jednou ze základních metod nákladově-outputového ohodnocování veřejných projektů. Náklady jsou měřeny hodnotovými jednotkami, výstupy jsou kvantifikovány v naturálních jednotkách. Metoda je velmi blízká analýze nákladů a přínosů. Základní kritériální otázkou je, jak nejlevněji dosáhnout daného cíle. Metoda se používá tehdy, jestliže je ocenění výstupů projektů komplikované. Výstupy jsou vyjádřeny v naturálních jednotkách. Volba naturálních jednotek jako kritéria k měření výstupu může být problematická, jestliže je tok užitek různorodý, a proto nelze stanovit pouze jediné hodnotící kritérium. Metoda je využitelná k multikritériálnímu hodnocení projektů vyzbrojování, kdy jsou hodnoceny náklady na pořízení nového zbraňového systému v celém životním cyklu a podle předem stanovených kritérií porovnávány s užítky.

Síťová analýza

Síťová analýza modeluje soubory navazujících činností nutných k dosažení určitého cíle. Zpravidla nám jde o dosažení cíle optimálním způsobem, proto mluvíme o úlohách optimalizačních. Modelem těchto úloh je orientovaný síťový graf s časově ohodnocenými hranami a cílem úlohy je optimalizace doby trvání projektu cestou analýzy síťového grafu.

Z množiny existujících metod časové optimalizace jsou nejvíce využívány dvě následující:

- **CPM** – Critical Path Metod (metoda kritické cesty) – základní *deterministická metoda* pro časový rozbor projektu zobrazeného hranově definovaným grafem. Je-li tato analýza doplněna o nákladovou analýzu, má označení CPM/Cost. Metoda předpokládá, že doba trvání každé z činností je pevně stanovena.
- **PERT** – Program Evaluation and Review Technique – základní *stochastická metoda* pro časový rozbor projektu. PERT předpokládá, že doba trvání každé činnosti je náhodná veličina, která je definována v intervalu $\langle a, b \rangle$, kde **a**₁ je nejkratší předpokládaná doba trvání činnosti (optimistický odhad) a **b**₁ je nejdelší uvažovaná doba činnosti (pesimistický odhad). Tyto dvě doby rozlišujeme pro každou činnost. Kromě toho je potřebné určit i třetí veličinu, kterou je nejpravděpodobnější doba realizace činnosti – **m**₁. Tyto tři časové odhady jsou použity k definování rozložení pravděpodobnosti doby každé činnosti. PERT téměř výlučně používá *beta*-rozložení, protože má konečné rozpětí a nemusí být symetrické.

Podmínkou použití obou metod je předběžná analýza projektu, jeho rozložení do činností a uzlů spolu s ohodnocením či odhadem délky trvání činností. Metody jsou využitelné managementem projektového řízení v rozhodování o časové návaznosti dílčích etap rozsáhlých projektů vyzbrojování a výstavby infrastruktury.

Multikriteriální analýza

V běžné praxi realizace strategických cílů v podmínkách resortu obrany jsou civilní představitelé resortu a velitelé postaveni před výběr z širokého spektra alternativ, které směřují k řešení problémů výstavby, rozvoje a použití ozbrojených sil. Multikriteriální analýza hodnocení jednotlivých variant umožňuje objektivizaci tohoto rozhodovacího procesu směřující k výběru celkově nejvýhodnější, tj. optimální varianty. Obtížnost tohoto procesu vzrůstá se zvětšováním počtu kritérií a růstem souboru dostupných variant. Kritéria mají mnohdy odlišné měrné jednotky nebo povahu (kvantitativní, kvalitativní). Celá řada kritérií má konfliktní charakter a volba nejvhodnější varianty se podle těchto kritérií značně odlišuje. Jako příklady je možné uvést hodnocení nejvhodnější nabídky v případě pořizování zbraňových systémů, komplexní hodnocení pracovníků a jejich přínosu pro daný organizační celek, hodnocení úspěchu při vedení operací nebo vyhodnocení zpravodajské přípravy bojiště.

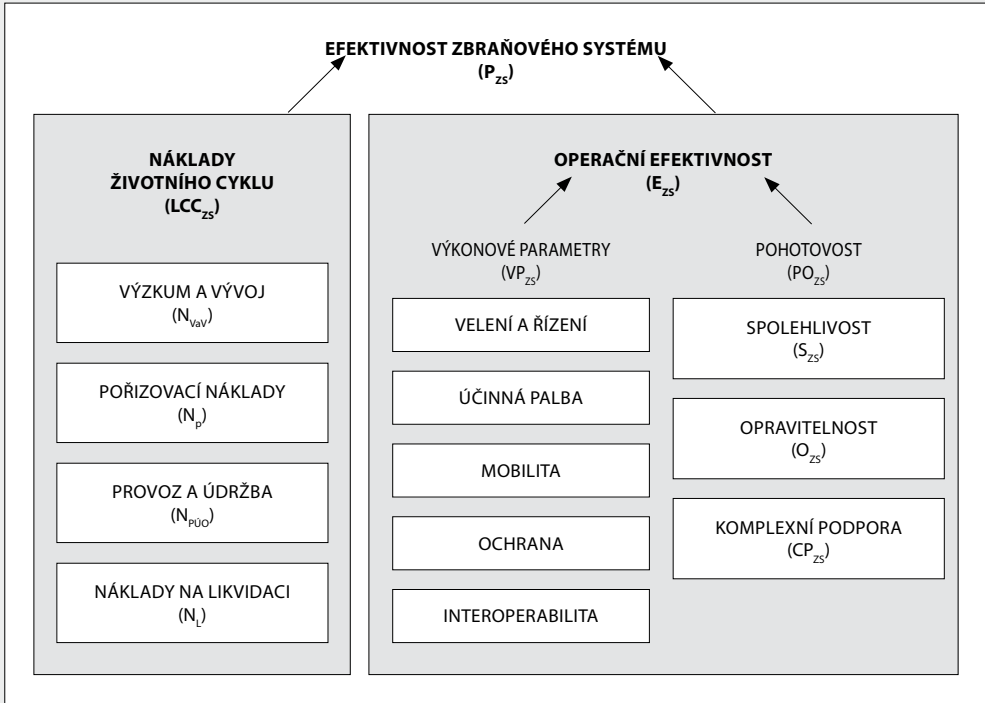
Proces multikriteriální analýzy zahrnuje:

- volbu kritérií a jejich uspořádání (závisí na stanovených cílech, zvolené strategii, dostupných zdrojích a má zpravidla účelový charakter);
- stanovení významnosti kritérií hodnocení – stanovení vah (závisí na hodnotové soustavě toho, kdo rozhoduje, jeho preferencích);
- převod kritérií na stejnou měrnou jednotku (hodnotové vyjádření tzv. aditivací kritérií pro zhodnocení jejich užítku);
- celkové ohodnocení variant jako vážený součet dílčích ohodnocení.

Jednotlivé kroky spojené s provedením multikriteriální analýzy zahrnují využití celé řady dílčích metod a postupů.

Příklad 8:**Využití multikriteriální analýzy pro hodnocení efektivity pořizovaného zbraňového systému**

Hodnoceny jsou výkonové parametry zbraňového systému (výkonové naplnění operačních parametrů a dodržení kritérií pohotovosti – spolehlivost, opravitelnost, komplexní podpora) a náklady životního cyklu (výzkum a vývoj, pořízení, provoz a údržba, likvidace). Tento vztah je patrný ze schématu efektivity zbraňového systému (viz obrázek).

Obrázek č. 20: Schéma efektivity zbraňového systému

Efektivita zbraňového systému (P_{ZS}) je dána poměrem operační efektivity (E_{ZS}) a náklady na životní cyklus zbraňového systému (LCC_{ZS}). Je to provozní schopnost dodaná systému v průběhu procesu vyzbrojování jako funkce nákladů životního cyklu.

$$P_{ZS} = E_{ZS} / LCC_{ZS}$$

Operační efektivita zbraňového systému (E_{ZS}) je výsledkem dosažených výkonových parametrů (VP_{ZS}) a jeho pohotovosti/dostupnosti pro plnění úkolů (PO_{ZS}). Výkonové parametry se odlišují v závislosti na charakteru zbraňového systému (produktu, programu). Možnými parametry mohou být rychlost, průchodnost terénem, přesnost střelby, ochrana osádky, komunikace apod.

Pohotovost/dostupnost zbraňového systému (Po_{zs}) pro plnění úkolů je dána jeho spolehlivostí (S_{zs}), podmínkami pro provoz, údržbu a opravy/opravitelností (O_{zs}) a jeho celkovou podporovatelností (CP_{zs}). Pohotovost vyjadřuje pravděpodobnost, kdy je zbraňový systém schopen plnit stanovené funkce v daném čase za definovaných provozních podmínek (vyloučení zneužití systému) a v ideálním prostředí, které ho podporuje. V úvahu se nebere preventivní údržba nebo plánovaná oprava.

$$Po_{zs} = S_{zs} \times O_{zs} \times CP_{zs}$$

Spolehlivost zbraňového systému (S_{zs}) je kvantifikovatelná veličina vyjádřená s využitím nástrojů pravděpodobnosti. Jedná se o parametr, který vyjadřuje schopnost zbraňového systému plnit svoji funkci. Odpovídá na otázky: Jak často se vyskytne porucha? Jak složitá je jeho údržba a provedení oprav? Jaké zdroje jsou potřebné k jeho provozu, údržbě a opravám (náhradní díly, lidé, přeprava, infrastruktura)?

Náklady na životní cyklus zbraňového systému (LCC_{zs}) zahrnují náklady na výzkum a vývoj, včetně testování a ověřování (N_{vav}), pořizovací náklady (N_p), náklady na provoz, údržbu a opravy ($N_{púo}$) a náklady na likvidaci (N_l).

$$LCC_{zs} = N_{vav} + N_p + N_{púo} + N_l$$

Nejvhodnější variantou při hodnocení jednotlivých kritérií je taková, která dosahuje nejvyššího poměru mezi operační efektivností zbraňového systému a náklady jeho životního cyklu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKKEN, Bent Erik. *Handbook on Long Term Defence Planning*, RTO/NATO: RTO-TR-069, AC/323(SAS-025)TP/41, 2003. ISBN 92-837-1098-3.
- DRUCKER, Peter F. *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha: Management Press, 2000. ISBN 80-7261-021-X.
- GALATÍK, Vlastimil, a kol. *Principy obrany ČR 2030*. Brno: Ústav strategických studií Univerzity obrany, 2008. ISBN 978-80-7231-513-3.
- HITT, Michal A., and col. *The Blackwell Handbook of Strategic Management*. Blackwell Publisher Ltd., Oxford, UK. 1. ed. 2001. ISBN 0-631-21860-2.
- JANOŠEC, Josef. *Strategická studia pro bezpečnost a obranu státu*. [Habilitation práce]. Brno: VA, 2004, 190 s.
- KEŘKOVSKÝ, Miloslav, VYKYPĚL, Oldřich. *Strategické řízení – teorie pro praxi*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-578-X.
- KŘÍŽ, Zdeněk. *Civilní řízení a demokratická kontrola Armády v České republice. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3590-0.
- KOŠŤAN, Pavol, ŠULEŘ, Oldřich. *Firemní strategie – plánování a realizace*. Praha: Computer Press, 2002. ISBN 80-7226-657-8.

MILLER, Alex. *Strategic Management*. Irwin/McGraw-Hill, 1998.

TŮMA, Miroslav. *Relics of Cold War, defence Transformation in the Czech republic*. SIPRI Policy Paper No. 14, September 2006, s. 12. Dostupné URL <http://www.sipri.org/>.

Usnesení vlády č. 1140, ke Koncepti výstavby profesionální AČR a mobilizaci ozbrojených sil ČR, ze dne 13. 11. 2002.

Usnesení vlády č. 1154, ke Koncepti výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR přepracované na změněný zdrojový rámec, ze dne 12. 11. 2003.

VODÁČEK, Leo, VODÁČKOVÁ, Olga. *Management teorie a praxe pro 90. léta*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1996. ISBN 80-85943-219-0.

ORIENTACE VE STUDIU

Shrnutí

Strategické řízení má procesní, institucionální a obsahovou stránku. Proces je spojen s realizací logických a postupných analytických, rozhodovacích, plánovacích a organizačních kroků a aktivit. Institucionální rámec je vymezen orgány, jejich působností a organizační strukturou. Obsah je vyjádřen strategickými cíli, úkoly a prioritami, které vedou k jejich naplnění. Obsah závisí na hodnocení důsledků vnějších vlivů na organizaci a jejím vnitřním stavu.

Instituce systému strategického řízení (v resortu obrany obranného plánování) mají svou podobu poradní, schvalovací a exekutivní, a to jak na národní, tak na alianční úrovni.

ČR je součástí globálního bezpečnostního prostředí a je členem mezinárodních společenství s globálním i regionálním dosahem. Národní strategie jsou proto více či méně globálními či regionálními strategiemi ovlivněny a na jejich naplňování se pak v rámci přijatých závazků ČR podílí i resort obrany. V podmínkách resortu obrany jsou odlišovány tři úrovně velení a řízení: strategická, operační a taktická.

Strategické řízení je realizováno na strategické úrovni velení a řízení. Tato úroveň zabezpečuje definování politicko-vojenských cílů a vytváří podmínky pro jejich implementaci na operační a taktické úrovni velení a řízení. K tomu vytváří nezbytné podmínky v oblasti legislativní, zpravodajské, zdrojové, akviziční a kontrolní. K naplnění cílů strategického řízení je vytvářena organizační struktura s odpovídající funkčností. Strategická úroveň řízení zahrnuje jak civilní, tak i vojenskou část. Civilní část ministerstva obrany je zastoupena ministrem obrany s náměstkou nebo státním tajemníkem.

Model strategického řízení zahrnuje tvorbu realistických scénářů, které jsou vytvářeny na základě vyhodnocení pravděpodobného vývoje vnějšího prostředí (hrozby a rizika, sociální prostředí, technologie, vývoj ve vojenství) ve vztahu k pravděpodobnému politickému zadání ve formě politicko-vojenských ambicí. Jsou prognózovány možné varianty použití sil (záměry operačního použití ozbrojených sil), které hledají nejúčinnější řešení pro úspěšnou eliminaci hrozeb v takto vytvořených scénářích.

Vzhledem k omezeným zdrojům není pravděpodobné, že budou v ČR vytvořeny ozbrojené síly s takovými schopnostmi, aby zabezpečily účinnou eliminaci hrozeb a rizik v celém spektru předkládaných scénářů jejich dalšího vývoje.

Výstupem z procesu strategického řízení, který je realizován v souladu s modelem nejlepší praxe, je taková struktura a schopnosti ozbrojených sil, které jsou ekonomicky a technologicky dostupné a zároveň relevantní pro eliminaci výzev budoucího bezpečnostního prostředí.

Rozhodování o modernizaci ozbrojených sil by nemělo předcházet základním koncepčním rozhodnutím o cílech, úkolech, strukturách a procesech. Pořízení materiálu by mělo přispět k eliminaci nedostatků v operačních schopnostech budoucího systému obrany. Nemateriální řešení (změny organizační struktury a postupů) musí předcházet řešením materiálními. Materiální řešení by mělo zvažovat nejméně rizikové varianty – a to v následující posloupnosti:

- modernizace stávajícího systému,
- pořízení nového systému na základě komerčních a duálně využitelných technologií,
- realizace řešení spojených s výzkumem a vývojem.

K řešení problémů spojených s procesem strategického řízení je možné využít celou řadu metod. Pro vykreslení komplexnosti budoucího vývoje prostředí je použitelná strategická analýza a tvorba scénářů. SWOT analýza se hodí k odhalení slabých a silných stránek systému vzhledem k možným příležitostem a ohrožení, přicházejících z vnějšího prostředí. Válečné hry jsou vhodné pro ověřování možných variant řešení. Multikriteriální analýza je efektivní při analýze bezpečnostních hrozeb a jejich rizik.

Otázky

1. Co je strategické řízení?
2. Jaké problémy jsou řešeny v procesu strategického řízení?
3. Jak lze charakterizovat pojmy strategie a strategické řízení?
4. Jak je možné definovat strategické řízení s využitím systémového přístupu?
5. Jaké metody jsou využitelné pro objektivizaci a podporu procesu strategického řízení?
6. Charakterizujte pojmy: poslání organizace, vize, koncepce, program a plán.

Doporučená četba

- BAKKEN, Bent Erik. *Handbook on Long Term Defence Planning*. RTO/NATO: RTO-TR-069, AC/323(SAS-025)TP/41, 2003. ISBN 92-837-1098-3.
- GRASEOVÁ, Monika, DUBEC, Radek, HORÁK, Roman. *Procesní řízení ve veřejném i soukromém sektoru*. Praha: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1987-7.
- KŘÍŽ, Zdeněk. *Civilní řízení a demokratická kontrola Armády v České republice. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3590-0.
- KOŠŤAN, Pavol, ŠULEŘ, Oldřich. *Firemní strategie – plánování a realizace*. Praha: Computer Press, 2002. ISBN 80-7226-657-8.
- VODÁČEK, Leo, VODÁČKOVÁ, Olga. *Management teorie a praxe pro 90. léta*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1996. ISBN 80-85943-219-0.

ZÁVĚR

Osvojování poznatků teorie a praxe strategie, potažmo strategického řízení, vyžaduje samostatný a kritický proces myšlení. Vlastní názor je potřebné vytvářet s rizikem omylu a s určitou skepsí jako ochranou před chybami a nepodloženými názory jiných. Samostatné kritické a analytické myšlení, založené na adekvátním teoretickém podkladu a znalostech, je u studentů nanejvýš žádoucí vlastností, kterou je třeba dále rozvíjet. U vedoucích pracovníků by takového myšlení mělo být samozřejmostí. Prosté mechanické přejímání cizích názorů a řešení může vést k šíření závažných nedostatků, protože konkrétní podmínky aplikace jsou vždy více či méně odlišné. Není pravděpodobné, že by jediný daný přístup vyřešil veškeré problémy, před kterými stojíme nebo budeme stát v procesu přijímání strategických rozhodnutí. Předkládané poznatky nepokrývají ani nemohou postihnout vyčerpávajícím a všezahrnujícím způsobem současný stav teorie a praxe v oblasti strategického rozhodování a řízení, ale mohou posloužit jako základ pro další osobní rozvoj.

Věříme, že publikace *Vojenská strategie* přispěje ke kvalitě vyhodnocování informací, vypracování vizí, prognóz a strategií, vyžadujících systematickou pozornost a aktivitu připravených pracovníků. Práce na konstruování představ o budoucím světě, o místě a ambicích České republiky v něm a předpokládaných způsobech zajišťování její bezpečnosti a obrany mají charakter nepřetržité činnosti. Bylo by vhodné naučit se číst ty správné řádky i to, co je obsaženo mezi nimi a co předurčuje pravděpodobné důsledky současného konání. Díky současným možnostem technických prostředků a použití principů modelování jsme dnes schopni vyvíjet vysoce pravděpodobné scénáře vývoje, které se budou přibližovat skutečné budoucí realitě. Přesto existují neodhadnutelné vlivy, které mohou scénáře budoucnosti principiálně odklonit na jinou, dnes nepředvídatelnou a možná nechtěnou cestu. S neodvratitelným faktorem nejistoty se však lze vyrovnat a minimalizovat jeho dopady. Cestou ke zvládnutí rozporu mezi plánováním a realitou, jenž nutně obsahuje nejistotu, je právě strategie, která dokáže faktor nejistoty zapracovat a vyrovnávat se s ním. Pro utváření strategií je nutná znalost jejich teoretických základů, metodologie a především schopnost vlastního analytického myšlení. Zajišťování bezpečnosti je a bude jednou ze základních povinností státu vůči svým občanům. Stát by měl proto i do budoucna trvale usilovat o zajišťování bezpečnosti a vytvářet takové podmínky, které ve výsledku zaručí nejvyšší možnou míru bezpečnosti pro občany. Bezpečnost je otázkou strategickou, kterou mohou řešit jen připravení, vzdělaní jednotlivci a týmy.

Autorský kolektiv přivítá, bude-li tato publikace podrobena konstruktivní kritice. S kritikou, která neukazuje pouze negativa, ale také naznačuje způsoby řešení, se dokážeme vyrovnat a snad budeme i schopni se z ní poučit pro další rozvoj nejvyšší složky vojenského umění,

čímž vojenská strategie nepochybně je. Velkým zklamáním by pro nás naopak bylo, kdyby se nám publikací, kterou držíte v ruce, nepodařilo vás oslovit a přimět k přemýšlení, úvahám o žádoucích směrech budoucího vývoje bezpečnosti a obrany České republiky ve 21. století. Teorie, historie i praktické zkušenosti, které jsou zde čtenářům nabízeny, tvoří jen část z nepominutelných východisek a inspirací úvah, jak dál ve vojenské strategii. Ať už považujete toto dílo za pozitivní nebo negativní přínos pro formování pohledu na vojenskou strategii, budeme vděční za váš názor, který pomůže rozproudit a posunout diskuzi o bezpečnostní strategii v České republice.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1

Stručná chronologie studené války

1945	
4. 2.–11. 2.	jaltská konference velké trojky (SSSR, USA a Velké Británie), na které J. V. Stalin přislíbil, že SSSR začne válku proti Japonsku tři měsíce po skončení války v Evropě, a žádal návrat k poměrům před rusko-japonskou válkou v letech 1904–1905 na Dálném východě
12. 4.	zemřel prezident USA F. D. Roosevelt, jeho nástupcem se stal H. Truman
8. 5.	podepsáním bezpodmínečné kapitulace německých vojsk v Berlíně skončila druhá světová válka v Evropě (7. 5. byl podepsán protokol o kapitulaci v Remeši)
16. 7.	zkouška první atomové zbraně v Los Alamos v Novém Mexiku (USA)
17. 7.–1. 8.	postupimská konference velké trojky, na níž byl dohodnut společný postup v Německu (denacifikace, demilitarizace, demokratizace a demonopolizace)
6. 8.	USA svrhly první atomovou bombu na Hirošimu
9. 8.	USA svrhly druhou atomovou bombu na Nagasaki
2. 9.	podepsání bezpodmínečné kapitulace Japonska – skončila druhá světová válka
1946	
9. 2.	Stalin pronesl v Moskvě projev, v němž zdůraznil neslučitelnost komunistického a kapitalistického světa
22. 2.	G. Kennan posílá z amerického velvyslanectví v Moskvě do Washingtonu tzv. dlouhý telegram, v němž analyzuje postoje a chování Sovětů; tato analýza se stane základem americké politiky zadržování
5. 3.	Winston Churchill přednesl ve Fultonu projev, v němž oznámil rozdělení Evropy železnou oponou
1. 8.	prezident USA H. Truman podepsal zákon o atomové energii (tzv. McMahonův zákon), který nedovoloval USA sdílet informace o jaderné energii s žádným jiným státem
6. 9.	ministr zahraničních věcí USA J. Byrnes přednesl ve Stuttgartu projev, v němž přehodnotil dosavadní politiku Spojených států vůči Německu (ukončení politiky trestu vůči Němcům, cílem mělo být nadále ekonomické sjednocení a hospodářské ozdravení Německa)
7. 10.	začátek občanské války v Řecku
2. 12.	podepsání smlouvy o sloučení britské a americké okupační zóny v Německu (vznik tzv. Bizónie k 1. 1. 1947)
19. 12.	otevřená srážka mezi Francouzi a vietnamskými komunisty – začala první indočínská válka
1947	
	Velká Británie se rozhodla pro vlastní atomový program
7. 1.	George C. Marshall byl jmenován ministrem zahraničních věcí USA

10. 2.	vítězné velmoci uzavřely mírové smlouvy s někdejšími satelity německé „Třetí říše“ – Itálií, Rumunskem, Maďarskem, Bulharskem a Finskem
21. 2.	Velká Británie oznámila USA, že vláda jejího veličenstva bude moci podporovat Řecko a Turecko nejdéle do 31. 3. a k tomuto datu stáhne své jednotky z Řecka
4. 3.	byla podepsána britsko-francouzská dunkirská smlouva o společném postupu v zahraniční a bezpečnostní politice (smlouva obsahovala i závazek vzájemné konzultace s USA a SSSR proti případné německé agresivní politice)
10. 3.–24. 4.	moskevská konference čtyř ministrů zahraničních věcí vítězných velmocí skočila neúspěšně a potvrdila nastoupený směr k rozdělení Německa
12. 3.	prezident H. Truman požádal americký Kongres o finanční podporu pro Řecko a Turecko; vyhlášení tzv. Trumanovy doktríny
5. 6.	ministr zahraničních věcí USA G. C. Marshall vyhlásil ve svém projevu na Harvardově univerzitě plán pomoci Evropě (tzv. Marshallův plán)
červenec	časopis Foreign Affairs otiskl článek George Kennana <i>Zdroje sovětského postoje</i> , který se stal základem tzv. strategie zadržování
26. 7.	v USA byl schválen zákon o národní bezpečnosti (National Security Act), na jehož základě byla vytvořena Rada národní bezpečnosti (National Security Council – NSC) a ministerstvo obrany (Department of Defence)
29. 8.	USA prosadily zvýšení stropů pro německou průmyslovou produkci na stav roku 1936
2. 9.	pakt z Ria (o spolupráci a kolektivní bezpečnosti na americkém kontinentu)
5. 10.	na konferenci zástupců komunistických stran v polské Sklarské Porebě vzniklo Informační byro komunistických a dělnických stran (Informbyro)
25. 11.–15. 12.	konference rady ministrů zahraničních věcí USA, Velké Británie, SSSR a Francie jednala v Londýně o mírové smlouvě s Německem
prosinec	začalo další kolo občanské války v Číně
1948	
25. 2.	komunistický puč v Praze
březen	americký Kongres schválil zákon o zahraniční pomoci, který vyšel z Marshallova plánu
březen–září	roztržka mezi SSSR a Jugoslávií
17. 3.	zástupci Velké Británie, Francie, Belgie, Nizozemska a Lucemburska podepsali v Bruselu smlouvu o vzájemné pomoci, vznikla tak Západní unie (pozdější ZEJ)
16. 4.	vznikla Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (Organisation for European Economic Co-operation – OEEC)
11. 6.	Senát USA schválil Vanderbergovu deklaraci, která dovozovala přidružení USA k obranným aliancím
18. 6.	západní velmoci vyhlásily ve svých okupačních pásmech v Německu měnovou reformu
24. 6.	sovětské jednotky uzavřely veškeré pozemní přístupové cesty k Západnímu Berlínu, začala první berlínská krize
6. 7.	ve Washingtonu začaly rozhovory o ustavení Severoatlantické aliance

1. 8.	vytvoření tzv. Trizónie
1949	
25. 1.	vznikla Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP)
4. 4.	byla podepsána <i>Washingtonská (Severoatlantická) smlouva</i> , vznikla <i>Severoatlantická aliance</i> (Organizace Severoatlantické smlouvy – North Atlantic Treaty Organization – NATO); jejími signatáři byly: USA, Kanada, Velká Británie, Francie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Norsko, Dánsko, Portugalsko, Itálie a Island
7. 4.–10. 4.	na konferenci ministrů zahraničních věcí USA, Velké Británie a Francie byl dohodnut okupační statut vznikající Spolkové republiky Německo
5. 5.	byl schválen statut Rady Evropy
8. 5.	Parlamentní rada zástupců spolkových zemí schválila tzv. základní zákon neboli ústavu vznikající Spolkové republiky Německo
12. 5.	SSSR ukončil blokádu Západního Berlína
23. 8.–2. 11.	v Haagu se konala konference u kulatého stolu o Indonésii – Nizozemsko se vzdalo Indonésie
29. 8.	SSSR vyzkoušel svoji první atomovou bombu
7. 9.	byla ustavena Spolková republika Německo (SRN)
1950	
leden	na zasedání Severoatlantické rady (North Atlantic Council – NAC) ve Washingtonu byly přijaty základy strategie „štitu a meče“
leden	rozhodnutí USA o výrobě vodíkové bomby
	na nátlak Francie byly opuštěny strategické plány NATO vycházející ze střednědobého a krátkodobého obranného plánu
25. 4.	v USA bylo přijato memorandum NSC-68
25. 6.	severokorejské jednotky napadly Jižní Koreu – začala korejská válka
24. 10.	francouzský premiér Plevén vystoupil s návrhem na vytvoření evropské armády v rámci budoucího Evropského obranného společenství – tzv. Plevénův plán
25. 11.–26. 11.	začala masivní intervence čínských vojsk na straně Severní Koreje v korejské válce
20. 12.	vojenské struktury Západní unie byly plně integrovány do NATO
1951	
	vznikl vojenskopolitický tichomořský bezpečnostní pakt ANZUS – Australia New Zealand United States (členové: Austrálie, Nový Zéland a USA)
5. 1.	začala tzv. velká debata v USA ohledně vyslání dalších amerických jednotek do Evropy
18. 4.	bylo ustaveno Evropské společenství uhlí a oceli (členové: Francie, SRN, Itálie, Belgie, Nizozemsko a Lucembursko)
8. 9.	byla uzavřena japonsko-americká bezpečnostní smlouva
1952	
18. 2.	Řecko a Turecko se staly členy NATO

20. 2.–25. 2.	zasedání Severoatlantické rady v Lisabonu, na kterém byl schválen plán na zvýšení počtu bojových divízií a zřízena funkce generálního tajemníka NATO
3. 10.	Velká Británie vyzkoušela vlastní atomovou bombu
27. 5.	zástupci Francie, SRN, Itálie, Belgie, Nizozemska a Lucemburska podepsali dohodu o ustavení Evropského obranného společenství
4. 11.	USA vyzkoušely první termonukleární bombu
1953	
5. 3.	zemřel sovětský diktátor J. V. Stalin
17. 6.	vypukly dělnické nepokoje v Německé demokratické republice (NDR) – protesty potlačily sovětské tanky
10. 7.	Moskva oznamuje zatčení Beriji
23. 7.	bylo podepsáno příměří na Korejském poloostrově (mezi Severní a Jižní Koreou, USA, SSSR a Čínou)
1. 11.	USA provedly první zkoušky termonukleární zbraně (vodíková bomba)
12. 8.	SSSR vyzkoušel termonukleární bombu, nešlo však ještě o skutečnou „superbombu“
12. 9.	N. Chruščov se stal prvním tajemníkem Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (ÚV KSSS)
1954	
18. 2.	uskutečnila se berlínská konference ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí
7. 5.	ve Vietnamu padla francouzská pevnost Dien Bien Phu
20. 7.	byla zastavena palba v Indočíně a 21. 7. byla podepsána deklarace o rozdělení Vietnamu a neutralizaci Laosu a Kambodže – konec první indočínské války
30. 8.	francouzské Národní shromáždění odmítlo ratifikovat smlouvu o Evropském obranném společenství – celý plán tak byl pohřben
8. 9.	byl založen vojenskopolitický blok Organizace jihoasijské smlouvy – South-East Asia Treaty Organization – SEATO (členové: USA, Velká Británie, Francie, Austrálie, Nový Zéland, Pákistán, Filipíny a Thajsko)
20. 10.–23. 10.	na pařížské konferenci ministrů zahraničních věcí členských zemí NATO byly podepsány dohody o vstupu Itálie a SRN do ZEU a SRN do NATO
31. 10.	začala válka v Alžírsku
1. 11.	alžírská Armáda národního osvobození zahájila ozbrojený boj proti francouzské koloniální nadvládě
1955	
5. 4.	vznikl vojenský pakt států Blízkého východu CENTO – Central Treaty Organization (členové: Irák, Írán, Pákistán, Turecko a Velká Británie)
5. 5.	SRN se stala členem NATO; byla obnovena plná suverenity SRN
14. 5.	ve Varšavě byla podepsána <i>Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci</i> – tzv. <i>Varšavská smlouva</i> (členové: Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko a SSSR)

15. 5.	podpis rakouské státní smlouvy, kterou byla obnovena suverenita Rakouska a deklarována jeho neutralita
28. 7.–23. 7.	konference čtyř vítězných velmocí v Ženevě, na které SSSR přednesl návrh řešení tzv. Německé otázky
1956	
	SSSR vyklidil základnu ve finském Porkkala Udd
14. 2.–25. 2.	XX. sjezd KSSS; odsouzení „kultu osobnosti“ v tajném projevu N. Chruščova poslední den sjezdu
17. 4.	bylo rozpuštěno Informbyro
26. 7.	egyptský prezident A. Sadat znárodnil Suezský průplav
23. 10.	začíná povstání v Maďarsku, pak následuje sovětská intervence
29. 10.	Izrael zaútočil na Egypt – začala suezská krize
30. 10.	Maďarsko vyhlásilo svoje vystoupení z Varšavské smlouvy
4. 11.–11. 11.	druhá sovětská intervence v Maďarsku
6. 11.	Velká Británie a Francie akceptovaly své stažení z Egypta
1957	
5. 1.	americký prezident D. Eisenhower oznámil, že USA podpoří jakoukoliv vládu v oblasti Blízkého východu, která o to v obavě z komunismu požádá – tzv. Eisenhowerova doktrína
9. 1.	bylo založeno Evropské hospodářské společenství (EHS)
15. 5.	Velká Británie vyzkoušela termojadernou zbraň
4. 8.	v platnost vstoupila dohoda mezi Velkou Británií a USA o spolupráci v oblasti jaderných zbraní (v podstatě byl ve vztahu k Velké Británii zrušen McMahonův zákon)
4. 10.	SSSR vypustil první umělou družici Sputnik
1958	
28. 10.	SSSR odeslal západním velmocem ultimátum ohledně Západního Berlína
27. 11.	SSSR oznámil západním velmocem, že do šesti měsíců hodlá ukončit platnost okupačního statutu Berlína a přemění jej v demilitarizované město
1959	
leden	revoluce na Kubě
20. 11.	bylo založeno Evropské sdružení volného obchodu – ESVO (členské země: Velká Británie, Dánsko, Finsko, Lichtenštejnsko, Island, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko)
1960	
13. 2.	první francouzský jaderný výbuch na Sahaře
1. 5.	nad sovětským územím bylo sestřeleno americké výzvědné letadlo U-2, což posloužilo jako záminka ke zrušení summitu Chruščov–Eisenhower v Paříži
červenec	stažení sovětských expertů z Číny

1961	
únor	začátek sovětsko-albánské roztržky
17. 4.	vyložení invazní skupiny exilových Kubánců na Playa Girón (v Zátocě sviní na Kubě)
3. 6.–4. 6.	jednání mezi J. F. Kennedym a N. Chruščovem ve Vídni o situaci Berlína
13. 8.	začala se stavět berlínská zeď
1962	
1. 7.	Francie uznala nezávislost Alžírsko
16. 10.	americký prezident obdržel důkazy o výstavbě sovětských raketových základen na Kubě
22. 10.	USA vyhlásily „námořní karanténu“ okolo Kuby
20. 11.	USA odvolaly „karanténu“ Kuby
7. 12.	vypukla tzv. aféra Skybolt – na veřejnost pronikly informace, že USA odmítají poskytnout Velké Británii jaderné nosiče, jak se o tom dohodly na začátku šedesátých let
21. 12.	tzv. Nassauské dohody mezi Velkou Británií a USA o pokračování spolupráce v oblasti jaderných zbraní – USA se zavázaly dodat Velké Británii rakety Polaris
1963	
20. 6.	dohoda o zavedení horké telefonní linky mezi USA a SSSR
5. 8.	v Moskvě byla podepsána smlouva o zákazu zkoušek jaderných zbraní v atmosféře, na zemském povrchu a pod vodou (pod zemí zůstaly povoleny)
22. 11.	americký prezident J. F. Kennedy byl zabit atentátníkem v Dallasu
1964	
7. 8.	Kongres USA schválil tzv. Tonkinskou rezoluci (rezoluci o Tonkinském zálivu)
14. 10.	byl sesazen N. Chruščov a na jeho místo nastoupil L. Brežněv
16. 10.	Čína vyzkoušela svou jadernou bombu
1965	
7. 2.	útok Vietkongu na americká kasárna v Pleiku; USA na něj odpovídají prvním bombardováním Severního Vietnamu
30. 9.–1. 10.	indonéská armáda pod vedením generála Suharta potlačila pokus o komunistický puč (masakr komunistů)
1966	
	začátek tzv. kulturní revoluce v Číně
červen	zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy; odmítnutí rumunského návrhu na reformu organizace
7. 3.	prezident Ch. de Gaulle oznámil úmysl Francie opustit vojenské struktury NATO
1967	
14. 2.	v Tlatelolco byla podepsána smlouva o nejaderném statusu Latinské Ameriky a Karibiku (vstoupila v platnost 22. 4. 1968)

21. 4.	vojenský převrat v Řecku
5. 6.	vypukla tzv. šestidenní válka – Izrael provedl úder proti Egyptu, Jordánsku a Sýrii
13. 12.–14. 12.	zasedání Severoatlantické rady (NAC) přijalo Harmelovu zprávu o strategii pružné odpovědi jako základní obrannou doktrínu NATO
27. 1.	byla podepsána smlouva o zákazu umístění jaderných a jiných zbraní v kosmickém prostoru (vstoupila v platnost 10. 10.)
1968	
29. 1.–25. 2.	proběhla ofenziva Tet Vietkongu proti silám USA a jižního Vietnamu
1. 7.	USA, Velká Británie a SSSR podepsaly smlouvu o nešíření jaderných zbraní (Non-proliferation Treaty)
20. 8.	invaze sil zemí Varšavské smlouvy do ČSSR
13. 9.	vystoupení Albánie z Varšavské smlouvy
5. 11.	R. Nixon zvítězil v prezidentských volbách v USA
1969	
březen	tzv. ussurijský konflikt – vyvrcholení ozbrojených srážek na sovětsko-čínské hranici, těžké boje o ostrov Damanskij
28. 4.	rezignoval francouzský prezident Ch. de Gaulle
1970	
16. 4.	ve Vídni bylo zahájeno první kolo jednání o omezení strategických zbraní (SALT)
7. 12.	byla podepsána smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Polskem o uznání hranic na Odře a Nise
1971	
	vznikl vojenskopolitický bezpečnostní pakt ANZUK – Australia, New Zealand and the United Kingdom (členové: Austrálie, Nový Zéland, Malajsie, Singapur a Velká Británie)
1972	
10. 4.	byla podepsána smlouva o zákazu biologických zbraní – její signatáři se zavázali, že nebudou vyrábět, vyvíjet, skladovat a získávat biologické zbraně (v platnost vstoupila 26. 3. 1975)
26. 5.	SSSR a USA podepsaly prozatímní dohodu o omezení strategických zbraní (SALT-I) a dohodu o zákazu antibalistických systémů (ABM)
3. 6.	USA, SSSR, Francie a Velká Británie podepsaly dohodu o statutu Západního Berlína
1973	
	USA získaly základnu Diego Garcia na Čagoských ostrovech
27. 1.	podpis pařížských dohod mezi H. Kissingerem a Le-duc-Thoem – definitivní vymanění USA z vietnamské války
3. 7.–7. 7.	zahájení Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách
6. 10.	Egypt a Sýrie zahájily válku proti Izraeli – tzv. jomkipurská válka

30. 10.	ve Vídni začaly rozhovory o vzájemném a vyváženém snížení sil (Mutual and Balanced Force Reduction)
1974	
25. 4.	vojenský převrat v Portugalsku
srpen	Turecká invaze na Kypr
14. 8.	Řecko opustilo vojenské struktury NATO
23. 11.–24. 11.	prezidenti G. Ford a L. I. Brežněv se sešli ve Vladivostoku a dohodli se na dalším průběhu jednání o omezení strategických jaderných zbraní
	Indie vyzkoušela svoji jadernou zbraň
	byla uzavřena smlouva o omezení síly jaderných testů (do ekvivalentu 150 kilotun trinitrotoluenu)
	byla uzavřena smlouva mezi SSSR a Somálskem (SSSR získal námořní základnu v Berbeře, leteckou základnu a sklady pro rakety)
1975	
31. 7.–1. 8.	v Helsinkách se uskutečnilo závěrečné zasedání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
30. 10.	zemřel španělský diktátor F. Franko, jeho nástupcem se stal král Juan Carlos
listopad	začala občanská válka v Angole
1976	
	zemřel čínský vůdce Mao Ce-tung
	kubánská intervence v Angole
5. 11.	J. Carter zvítězil v amerických prezidentských volbách
podzim	SSSR letecky přepravil kubánské vojenské jednotky na pomoc Etiopii
1977	
28. 10.	německý kancléř H. Schmidt přednesl v Londýně řeč o narušení strategické rovnováhy v Evropě rozmístěním sovětských raket středního doletu – začala tzv. eurostrategická debata
1978	
4. 4.	prezident USA J. Carter oznámil, že USA nezačnou rozmísťovat tzv. neutronové bomby
1979	
1. 1.	byly navázány diplomatické styky mezi USA a Čínou
5. 1.–6. 1.	bylo přijato tzv. dvojkolejné řešení – představitelé USA, Francie, Velké Británie a NSR se dohodli na pokračování odzbrojovacích jednání se SSSR a zároveň na rozmístění raket Pershing II v západní Evropě
16. 1.	muslimská revoluce v Íránu (šáh uprchl a Ajatoláh Chomejní se vrátil do země)
18. 6.	ve Vídni byla podepsána dohoda o omezení strategických jaderných zbraní (SALT-II)

4. 11.	muslimští radikálové obsadili americké velvyslanectví v Íránu a zadrželi personál jako rukojmí
12. 12.	ministři zahraničních věcí a obrany zemí NATO odsouhlasili tzv. dvojkolejné řešení, které bylo v zásadě přijato již v lednu
25. 12.	invaze sovětských vojsk do Afghánistánu (prudké zhoršení vztahů mezi USA a SSSR)
1980	
23. 9.	začala irácko-iránská válka, která trvala deset let
20. 10.	Řecko se vrátilo do vojenských struktur NATO
4. 11.	prezidentem USA byl zvolen R. Reagan
1981	
30. 11.	USA a SSSR zahájily v Ženevě jednání o raketách středního doletu
13. 12.	v Polsku byl vyhlášen válečný stav a pozatýkáni představitelé opozice
1982	
2. 4.–14. 6.	válka o Falklandy mezi Argentinou a Velkou Británií
30. 5.	Španělsko vstoupilo do NATO
30. 6.	začalo jednání mezi USA a SSSR o snížení stavu strategických jaderných zbraní
10. 11.	zemřel sovětský vůdce L. Brežněv, jeho nástupcem se stal J. Andropov
1983	
23. 3.	prezident USA R. Reagan oznámil program Strategické obranné iniciativy (tzv. hvězdné války)
září	Sověti sestřelili korejské civilní letadlo KAL 007, které narušilo sovětský vzdušný prostor
25. 10.	americká invaze na ostrov Grenada
23. 11.	v SRN byly rozmístěny první rakety Pershing II; SSSR následně přerušil jednání o raketách středního doletu
8. 12.	SSSR přerušil jednání o snížení počtu strategických jaderných zbraní
1984	
13. 2.	zemřel sovětský vůdce J. Andropov, jeho nástupcem se stal K. Černěno
1985	
11. 3.	zemřel sovětský vůdce K. Černěno, jeho nástupcem se stal M. Gorbačov
6. 8.	v Raratonze byla podepsána smlouva o bezjaderném pásnu v Jižním Pacifiku (vstoupila v platnost 11. 12. 1986)
19. 11.–21. 11.	v Ženevě se uskutečnilo setkání R. Reagana a M. Gorbačova – jednalo se o pokroku odzbrojovacích jednání
1986	
11. 10.–13. 10.	setkání prezidenta R. Reagana a M. Gorbačova v Reykjavíku

1987	
17. 2.	ve Vídni byly zahájeny rozhovory o snížení konvenčních sil v Evropě
25. 6.	Gorbačovův návrh reformy sovětského hospodářství
8. 12.	na setkání M. Gorbačova a R. Reagana ve Washingtonu byla podepsána smlouva o odstranění všech pozemních raket středního doletu (500–5000 km) z Evropy
1988	
15. 5.	začalo stahování sovětských vojsk z Afghánistánu
29. 5.–1. 6.	americký prezident R. Reagan navštívil Moskvu
1989	
10. 1.	kubánská vojska se začala stahovat z Angoly
2. 2.	skončilo jednání o vzájemném a vyváženém snížení sil (po šestnácti letech)
19. 6.	bylo zahájeno další kolo jednání o snížení stavu strategických jaderných zbraní
9. 11.–10. 11.	padla berlínská zeď
2. 12.–3. 12.	setkání amerického prezidenta G. H. W. Bushe a M. Gorbačova na Maltě
1990	
leden	začíná válka mezi sovětskými republikami Arménií a Ázerbájdžánem
	začátek odsunu sovětských vojsk z Československa, Maďarska a Německa
11. 3.	Litva jednostranně vyhláší nezávislost na SSSR
16. 7.	po schůzce s německým kancléřem H. Kohlem na Kavkaze souhlasil M. Gorbačov se sjednocením Německa v rámci NATO
12. 9.	v Moskvě byla podepsána smlouva 2 + 4 o sjednocení Německa
	podpis smlouvy o snížení konvenčních sil v Evropě
1991	
	operace Pouštní bouře – koalice v čele s USA vytlačila irácká vojska z Kuvajtu
	začátek odsunu sovětských vojsk z Polska
26. 3.	byla dokončena demontáž raket středního doletu a raket s plochou dráhou letu v souladu se smlouvou z roku 1987
31. 3.	rozpuštění vojenských struktur Varšavské smlouvy
1. 7.	ukončena činnost Varšavské smlouvy
30. 7.–31. 7.	byla podepsána smlouva o snížení stavů strategických jaderných zbraní mezi USA a SSSR (START-I)
19. 8.–21. 8.	pokus o puč v Moskvě
8. 12.	prezidenti Ruské federace, Běloruska a Ukrajiny se dohodli na ustavení <i>Společenství nezávislých států</i>
25. 12.	M. Gorbačov rezignoval na post sovětského prezidenta
31. 12.	Sovětský svaz přestal oficiálně existovat

PŘÍLOHA 2

Severoatlantická smlouva

Zdroj: SBÍRKA ZÁKONŮ ročník 1999, částka 26, ze dne 9. 4. 1999

66

SDĚLENÍ

Ministerstva zahraničních věcí

Ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že dne 4. dubna 1949 byla ve Washingtonu přijata Severoatlantická smlouva.

Se smlouvou vyslovil souhlas Parlament České republiky.

Listina o přístupu České republiky k Severoatlantické smlouvě, podepsaná prezidentem republiky dne 26. února 1999, byla uložena u vlády Spojených států amerických, depozitáře smlouvy, dne 12. března 1999.

Smlouva vstoupila v platnost na základě svého článku 11 dne 24. srpna 1949. Pro Českou republiku vstoupila v platnost v souladu se zněním článku 10 smlouvy dne 12. března 1999.

Český překlad smlouvy se vyhlašuje současně. Do anglického znění smlouvy lze nahlédnout na Ministerstvu zahraničních věcí.

SEVEROATLANTICKÁ SMLOUVA

Washington, D. C.,

4. dubna 1949

Strany této smlouvy potvrzují svou víru v cíle a zásady Charty Organizace spojených národů a svou touhu žít v míru se všemi národy a všemi vládami.

Jsou odhodlány chránit svobodu, společné dědictví a civilizaci svých národů, založenou na zásadách demokracie, svobodách jednotlivce a právním státu.

Snaží se podporovat stabilitu a blahobyt v severoatlantické oblasti.

Jsou rozhodnuty spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti.

Proto se dohodly na této Severoatlantické smlouvě:

Článek 1

Strany se zavazují, jak je stanoveno v Chartě Organizace spojených národů, řešit veškeré mezinárodní spory, v nichž mohou být zúčastněny, mírovou cestou takovým způsobem, aby nedošlo k ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti a spravedlnosti, a zdržet se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo užití síly jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.

Článek 2

Strany budou přispívat k dalšímu rozvoji mírových a přátelských mezinárodních vztahů posilováním svých svobodných institucí, usilováním o lepší porozumění zásadám, na nichž jsou tyto instituce založeny, a vytvářením podmínek pro stabilitu a blahobyt. Budou usilovat o vyloučení konfliktu ze své mezinárodní hospodářské politiky a budou podporovat hospodářskou spolupráci mezi kterýmikoli stranami nebo mezi všemi stranami.

Článek 3

V zájmu účinnějšího dosahování cílů této smlouvy budou strany, individuálně i společně, průběžnou a účinnou svépomocí a vzájemnou pomocí udržovat a rozvíjet svou individuální a kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.

Článek 4

Strany budou společně konzultovat vždy, když podle názoru kterékoli z nich dojde k ohrožení územní celistvosti, politické nezávislosti nebo bezpečnosti kterékoli strany.

Článek 5

Strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem, a proto se dohodly, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich uplatní právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty Organizace spojených národů a pomůže napadené straně nebo stranám tím, že sama a v součinnosti s ostatními stranami neprodleně podnikne kroky, které bude považovat za nutné, včetně užití ozbrojené síly, s cílem obnovit a udržet bezpečnost v severoatlantické oblasti.

O každém takovém ozbrojeném útoku a veškerých opatřeních přijatých v důsledku tohoto útoku bude neprodleně uvědoměna Rada bezpečnosti. Tato opatření budou ukončena, když Rada bezpečnosti přijme opatření nezbytná k obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 6¹⁾

Pro účely článku 5 se ozbrojeným útokem na jednu nebo více stran rozumí ozbrojený útok:

- na území kterékoli strany v Evropě nebo Severní Americe, na alžírské departementy Francie,²⁾ na území Turecka nebo na ostrovy spadající pod jurisdikci kterékoli ze stran v severoatlantické oblasti severně od obratníku Raka;
- na ozbrojené síly, lodě či letadla kterékoli ze stran, jež se nacházejí na těchto územích či nad těmito územími nebo v jiné oblasti v Evropě, v níž byly k datu vstupu v platnost této smlouvy rozmístěny okupační síly kterékoli ze stran, či nad touto oblastí nebo ve Středozemním moři či nad ním nebo v severoatlantické oblasti severně od obratníku Raka či nad touto oblastí.

Článek 7

Touto smlouvou nebudou nikterak dotčena a nikterak vykládána práva a povinnosti stran, které jsou členy Organizace spojených národů, ani prvořadá odpovědnost Rady bezpečnosti za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 8

Každá ze stran prohlašuje, že žádný z mezinárodních závazků v současné době platných ve vztazích mezi ní a kteroukoli jinou stranou nebo kterýmkoli třetím státem není v rozporu s ustanoveními této smlouvy, a zavazuje se nepřijmout žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.

Článek 9

Strany tímto zřizují Radu, v níž bude každá z nich zastoupena, za účelem projednání záležitostí souvisejících s prováděním této smlouvy. Rada bude organizována tak, aby se mohla

kdykoli okamžitě sejit. Rada zřídí potřebné pomocné orgány, zejména neprodleně zřídí Výbor pro obranu, který bude doporučovat opatření pro provádění článků 3 a 5.

Článek 10

Strany mohou na základě jednomyslného souhlasu pozvat kterýkoli jiný evropský stát, který je schopen podporovat zásady této smlouvy a přispívat k bezpečnosti v severoatlantické oblasti, aby přistoupil k této smlouvě. Každý pozvaný stát se může stát stranou této smlouvy uložením listiny o přístupu u vlády Spojených států amerických. Vláda Spojených států amerických uvědomí každou ze stran o uložení každé takové listiny o přístupu.

Článek 11

Tato smlouva bude ratifikována a její ustanovení budou stranami prováděna v souladu s jejich příslušnými ústavními postupy. Ratifikační listiny budou co nejdříve uloženy u vlády Spojených států amerických, která uvědomí všechny ostatní signatáře o uložení každé ratifikační listiny. Tato smlouva vstoupí v platnost ve vztazích mezi státy, které ji ratifikovaly, jakmile budou uloženy ratifikační listiny většiny signatářů, včetně ratifikačních listin Belgie, Kanady, Francie, Lucemburska, Nizozemí, Spojeného království a Spojených států, a ve vztahu k ostatním státům vstoupí v platnost dnem uložení jejich ratifikačních listin.

Článek 12

Po uplynutí deseti let platnosti smlouvy nebo kdykoliv poté budou strany, pokud o to některá z nich požádá, konzultovat za účelem změn smlouvy, přičemž přihlédnou k faktorům, které v daném období budou mít vliv na mír a bezpečnost v severoatlantické oblasti, včetně rozvoje všeobecných i oblastních dohod vytvořených podle Charty Organizace spojených národů pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 13

Po uplynutí dvaceti let platnosti smlouvy může kterákoli strana přestat být stranou po uplynutí jednoho roku od podání oznámení o výpovědi vládě Spojených států amerických, která uvědomí vlády ostatních stran o uložení tohoto oznámení o výpovědi.

Článek 14

Tato smlouva, jejíž anglický a francouzský text je stejně autentický, bude uložena v archivu vlády Spojených států amerických. Tato vláda předá řádně ověřené kopie vládám ostatních signatářských států.

1) Definice území, na něž se vztahuje článek 5, byla pozměněna článkem 2 Protokolu k Severoatlantické smlouvě o přístupu Řecka a Turecka a protokoly o přístupu SRN a Španělska.

2) 16. ledna 1963 vyslechla Rada NATO prohlášení zástupce Francie, který připomenul, že hlasováním o sebeurčení dne 1. července 1962 se alžírský lid vyslovil pro nezávislost Alžírsko ve spolupráci s Francií. V důsledku toho prezident Francouzské republiky dne 3. července 1962 formálně uznal nezávislost Alžírsko. Z toho vyplývá, že „alžírské departementy Francie“ jako takové nadále neexistují a zmínka o nich v Severoatlantické smlouvě tedy již nemá smysl. Na základě tohoto prohlášení Rada konstatovala, že pokud jde o bývalé alžírské departementy Francie, pozbývají příslušná ustanovení smlouvy platnost dnem 3. července 1962.

PŘÍLOHA 3

Varšavská smlouva

Doslovný přepis textu smlouvy projednané Národním shromážděním republiky Československé a podepsané prezidentem republiky.

Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Albánskou lidovou republikou, Bulharskou lidovou republikou, Maďarskou lidovou republikou, Německou demokratickou republikou, Polskou lidovou republikou, Rumunskou lidovou republikou, Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou

Smluvní strany,

- znovu stvrzující své úsilí o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě založeného na účasti všech evropských států bez ohledu na jejich společenské a státní zřízení, což by umožnilo sjednotit jejich úsilí v zájmu zajištění míru v Evropě,
- přihlížející zároveň k situaci, která vznikla v Evropě v důsledku ratifikace pařížských dohod předvírajících vytvoření nového vojenského seskupení v podobě „Západoevropské unie“ za účasti remilitarizovaného západního Německa a jeho zapojení do Severoatlantického bloku, což zvyšuje nebezpečí nové války a ohrožuje národní bezpečnost mírumilovných států,
- jsouce přesvědčeny o tom, že za těchto podmínek mírumilovné státy Evropy musí učinit nutná opatření k zajištění své bezpečnosti a v zájmu zachování míru v Evropě, řídíce se cíli a zásadami Charty Organizace Spojených národů, v zájmu dalšího upevnění a rozvoje přátelství, spolupráce a vzájemné pomoci v souladu se zásadou respektování nezávislosti a svrchovanosti států, jakož i zásadou nevměšování do jejich vnitřních věcí,

rozhodly se uzavřít tuto Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci a jmenovaly svými zplnomocněnci:

- Prezídium Lidového shromáždění Albánské lidové republiky Mehmeta Shehu, předsedu Rady ministrů Albánské lidové republiky,
- Prezídium Lidového shromáždění Bulharské lidové republiky Vylko Červenkova, předsedu Rady ministrů Bulharské lidové republiky,
- Prezídium Maďarské lidové republiky Andráse Hegedüse, předsedu Rady ministrů Maďarské lidové republiky,
- Prezident Německé demokratické republiky Otto Grotewohla, předsedu vlády Německé demokratické republiky,
- Státní rada Polské lidové republiky Józefa Cyrankiewicze, předsedu Rady ministrů Polské lidové republiky,
- Prezídium Velkého národního shromáždění Rumunské lidové republiky Gheorghe Gheorghiu-Deje, předsedu Rady ministrů Rumunské lidové republiky,
- Prezídium Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik Nikolaje Alexandroviče Bulganina, předsedu Rady ministrů Svazu sovětských socialistických republik,
- Prezident Československé republiky Viliama Širokého, předsedu vlády Československé republiky,

kteří po předložení svých plných mocí, jež byly shledány v náležitě formě a v plném pořádku, dohodli se na tomto:

Čl. 1

Smluvní strany se zavazují v souhlase s Chartou Organizace Spojených národů zdržovat se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo jejího použití a urovnávat své mezinárodní spory mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožován mezinárodní mír a bezpečnost.

Čl. 2

Smluvní strany prohlašují, že jsou ochotny účastnit se v duchu upřímné spolupráce všech mezinárodních jednání, jejichž cílem je zajistit mezinárodní mír a bezpečnost, a plně poskytnout své síly pro uskutečnění těchto cílů. Přitom Smluvní strany budou usilovat o to, aby v dohodě s jinými státy, které si budou přát spolupracovat v této věci, byla učiněna účinná opatření k všeobecnému snížení zbrojení a k zákazu atomových a vodíkových zbraní, jakož i jiných druhů zbraní hromadného ničení.

Čl. 3

Smluvní strany budou se spolu radit o všech důležitých mezinárodních otázkách, které se dotýkají jejich společných zájmů, vedeny jsouce zájmem upevnění mezinárodního míru a bezpečnosti. V zájmu zajištění společné obrany a zachování míru a bezpečnosti budou se Smluvní strany bezodkladně spolu radit v každém případě, kdy podle mínění kterékoli z nich bude hrozit ozbrojený útok proti jednomu státu nebo několika státům zúčastněným na Smlouvě.

Čl. 4

Dojde-li v Evropě k ozbrojenému útoku proti jednomu státu nebo několika státům zúčastněným na Smlouvě se strany kteréhokoli státu nebo skupiny států, každý stát zúčastněný na Smlouvě na základě práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu, v souhlase s článkem 51 Charty Organizace Spojených národů, poskytne státu nebo státům, které byly takto napadeny, okamžitou pomoc, individuálně i v dohodě s ostatními státy zúčastněnými na Smlouvě a to všemi prostředky, které považuje za nutné, včetně použití ozbrojené síly. Státy zúčastněné na Smlouvě budou se neprodleně radit o společných opatřeních, která je nutno podniknout pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. O opatřeních podniknutých na základě tohoto článku bude zpravena Rada bezpečnosti v souhlase s ustanoveními Charty Organizace Spojených národů. Tato opatření budou zastavena, jakmile Rada bezpečnosti učiní opatření nutná k obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Čl. 5

Smluvní strany se dohodly vytvořit Spojené velení svých ozbrojených sil, které budou podle dohody mezi stranami vyčleněny pod řízení tohoto velení, jež bude jednat podle společně stanovených zásad. Smluvní strany učiní také jiná dohodnutá opatření nutná k upevnění jejich obranyschopnosti tak, aby byla chráněna mírová práce jejich národů, zaručena nedotknutelnost jejich hranic a území a zajištěna obrana před možnou agresí.

Čl. 6

K provádění touto Smlouvou stanovených porad mezi státy zúčastněnými na Smlouvě a k projednání otázek vznikajících při provádění této Smlouvy zřizuje se Politický poradní

výbor, v němž bude každý stát zúčastněný na Smlouvě zastoupen členem vlády nebo jiným zvlášť jmenovaným zástupcem. Výbor může zřizovat pomocné orgány, které se ukáží být potřebnými.

Čl. 7

Smluvní strany se zavazují neúčastnit se žádných koalic nebo společenství a neuzavírat žádných dohod, jejichž cíle jsou v rozporu s cíli této Smlouvy. Smluvní strany prohlašují, že jejich závazky vyplývající z platných mezinárodních smluv nejsou v rozporu s ustanoveními této Smlouvy.

Čl. 8

Smluvní strany prohlašují, že budou působit v duchu přátelství a spolupráce k dalšímu rozvoji a upevnění vzájemných hospodářských a kulturních styků, řídíce se zásadou vzájemného respektování nezávislosti a svrchovanosti a zásadou nevměšování do vnitřních věcí druhého státu.

Čl. 9

Tato Smlouva je otevřena přístupu dalších států bez ohledu na jejich společenské a státní zřízení, které vyjádří ochotu svou účastí na této Smlouvě napomáhat sjednotit úsilí mírumilovných států o zajištění míru a bezpečnosti národů. Takový přístup vstoupí v platnost se souhlasem států zúčastněných na Smlouvě po odevzdání listiny o přístupu ke Smlouvě do úschovy vládě Polské lidové republiky.

Čl. 10

Tato Smlouva podléhá ratifikaci a ratifikační listiny budou odevzdány do úschovy vládě Polské lidové republiky. Smlouva vstoupí v platnost dnem, kdy bude odevzdána poslední ratifikační listina. Vláda Polské lidové republiky zpraví ostatní státy zúčastněné na Smlouvě o odevzdání každé ratifikační listiny do úschovy.

Čl. 11

Tato Smlouva zůstává v platnosti po dobu dvaceti let. Pro Smluvní strany, které do roka před uplynutím této lhůty neodevzdají vládě Polské lidové republiky prohlášení o vypovězení Smlouvy, zůstane Smlouva v platnosti po dobu dalších deseti let. Bude-li v Evropě vytvořen systém kolektivní bezpečnosti a za tím účelem uzavřena Celoevropská smlouva o kolektivní bezpečnosti, o což budou Smluvní strany vytrvale usilovat, pozbude tato Smlouva platnosti dnem, kdy vstoupí v platnost Celoevropská smlouva.

Sepsáno ve Varšavě dne čtrnáctého května 1955 v jednom vyhotovení v jazyce českém, ruském, polském a německém, při čemž všechna znění mají stejnou platnost. Ověřené opisy této Smlouvy odevzdá vláda Polské lidové republiky všem ostatním účastníkům Smlouvy.

Na důkaz toho zplnomocněnci podepsali tuto Smlouvu a přiložili k ní pečeti.

- Z plné moci Prezídia Lidového shromáždění Albánské lidové republiky Mehmet Shehu
- Z plné moci Prezídia Lidového shromáždění Bulharské lidové republiky Vylko Červenkov
- Z plné moci Prezídia Maďarské lidové republiky András Hegedüs
- Z plné moci prezidenta Německé demokratické republiky Otto Grotewohl

- Z plné moci Státní rady Polské lidové republiky Józef Cyrankiewicz
- Z plné moci Prezídia Velkého národního shromáždění Rumunské lidové republiky Gheorghe Gheorghiu-Dej
- Z plné moci Prezídia Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik Nikolaj Alexandrovič Bulganin
- Z plné moci prezidenta Československé republiky Viliam Široký.

Shlédnuvše a prozkoumavše tuto Smlouvu a vědouce, že Národní shromáždění republiky Československé s ní souhlasí, prohlašujeme ji za schválenou, přijatu, potvrzenu a utvrzenu a mocí listu tohoto podepsaného naší rukou vlastní ji schvalujeme, přijímáme, potvrzujeme a utvrzujeme, slibující slovem svým, jménem republiky Československé, že ji pevně a neporušitelně zachováme a nedopustíme, aby proti ní jednáno bylo z jakékoli příčiny a jakýmkoli vymyšleným způsobem.

Tomu na svědomí jsme tento list vyhotoviti kázali a k němu pečeť republiky Československé přitisknouti dali, jenž jest dán na hradě Pražském, dne 26. května léta tisícího devítistého padesátého pátého.

Prezident republiky Československé:
Antonín Zápotocký, v. r.

Ministr zahraničních věcí:
Václav David, v. r.

REJSTŘÍK

Symboly

4GW – 222, 224, 228

A

Agentury raketové obrany – 120

Analýza – 38

komparační – 292, 294

marginální – 266, 307

multikriteriální – 308–309, 312

síťová – 307

strategická – 21, 27–28, 31–35, 37–38,

41, 49, 71–72, 88, 92, 99, 101–102,

123, 125, 127–128, 138, 142–143,

160–161, 167, 181, 188, 190, 194,

208, 220, 222, 227, 269, 275, 278,

282, 291–292, 295, 297, 304, 311,

312, 342

SWOT – 297–298, 312

systémová – 74, 292

trendová – 291, 293–294

Aristidés – 60

Arquilla, John – 217, 226, 228–229, 246,
257–260

Arreguín-Toft, Ivan – 222–223, 229, 231

Asymetrické konflikty – 216, 222–225,
230, 232

B

Beaufre, André – 11, 17–18, 29, 46, 58,
90–91, 111–113, 121, 228–229, 231

Betts, Richard – 34–36, 44

Bezpečnost – 32–8, 44–46, 69, 74, 76,
96–98, 103, 107–110, 116, 121, 131–132,
135–138, 141–157, 160–162, 164–165,
168, 177, 182, 185, 188, 195, 210, 216,
243, 249, 250, 257, 259, 262–263,
265–266, 271, 281, 283, 286, 288,
298–299, 302–303, 305–306, 310,
313–314, 317, 322–323, 326–331,
340, 342

Bezpečnostní prostředí – 135–136, 142,
157, 159, 160, 166, 206, 263, 291, 295,
305

Brainstorming – 299–300

Brodie, Bernard – 33, 44, 93, 110–111

C

Clausewitz, Carl von – 10–11, 17–19, 24,
30, 44–46, 51–52, 54–55, 58, 66–70, 90,
91, 93, 132, 189, 199, 213

Clemenceau, Georges – 33

Coutau-Bégarie, Hervé – 9, 17–18, 29, 44,
46, 57–58, 90, 93, 121

D

Dlouhodobé plánování – 285, 290

Doktrína – 20, 26, 29, 53, 88, 96, 100–101,
105–109, 116, 121–123, 125, 127–128,
130–131, 146–150, 152–156, 172–173,
217, 222, 224, 320

Dolman, Everest C. – 188–193, 198, 199,
203, 209–210, 213–215

Douhet, Giulio – 23, 25, 71, 85, 206

Dulles, John Foster – 73

E

EBO viz také **Effects-Based Operations**

– 200, 201–202, 206, 209

Effects-Based Operations viz také **EBO**

– 200, 202, 206, 212–213

Ekonomie sil – 24, 41–42, 47, 53–54,

57–58, 69–70

EU viz také **Evropská unie** – 157, 163–171,

186, 243, 272, 286, 288, 295, 298,

302–304, 340

Evropská bezpečnostní a obranná

politika – 157, 163, 169

Evropská unie viz také **EU** – 152, 157, 163,

165–166, 169, 302

Expertní šetření – 300

Extrapolace – 292

F

Foch, Ferdinand – 24, 41, 47, 53, 57, 62, 70

Folard, Jean Charles – 64–65

Fuller, John Frederick Charles – 41, 53, 55,

57, 70, 85

G

Gaulle, Charles de – 104

Gray, Colin S. – 11, 17, 36, 44–46, 90, 111,

118, 121–122, 188, 204, 211–215

Guderian, Heinz – 32

Guerilla – 22–23, 54, 211, 216, 222–223,

232–234, 236, 237, 238–239, 241,

243–245

H

Hrozba – 27, 30, 35, 37, 49, 50, 71, 87, 99,

110–111, 113–114, 116, 119–120, 132,

147, 151, 154, 157, 159, 162, 168, 234,

241, 263, 295

I

Ibn Hodeil al-Andalusi – 63

Informace – 14, 27, 153, 165, 174, 189,

192, 196, 202–203, 207, 209, 218,

220–221, 227, 246–247

Infrastruktura – 28, 38, 162, 179,

180–181, 184, 202, 204, 220, 222, 227,

234, 238, 246, 255, 264, 273, 275, 282,

292, 308, 310

Internet – 236, 238, 240, 256–257, 259,

260

J

Jaderné zbraně – 10, 20, 25, 50, 55, 71,

72–73, 86–88, 91, 95–97, 99–104, 106,

109, 110–116, 118–121, 123, 132, 147,

150–155, 157, 159, 162, 210, 216, 217,

229, 303, 320–325

Joint Vision – 220

Jomini, Henri-Antoine – 10, 23, 41, 52–53,

57, 65–66, 91, 93

K

Kautiliya viz také *Višnugupta* – 63, 93

Kissinger, Henry Alfred – 73, 322

Komplexní systém – 110, 191–192, 200,

201–03, 214–215, 295, 298

Koncepce – 3, 9, 18, 26, 39, 41–42, 51,

63–65, 71, 73–74, 76–77, 79, 82, 84–85,

87–88, 91–94, 96, 98–104, 106, 108, 110,

122–133, 136, 140, 146–152, 155–163,

166–167, 169, 171–175, 177–178,

180–183, 185–190, 197, 200, 201, 202,

203–204, 208–209, 214, 216–217, 219,

222, 224, 226, 228, 238–241, 253–254,

265, 272, 279, 283, 285–290, 295, 298,

311–312

Konflikt – 9, 11–12, 18, 20

L

Letectvo – 15–16, 25–28, 71, 83, 85–89,

95–97, 99–100, 102, 103, 105–106, 108,

111, 127, 130, 138–140, 146, 171–176,
179–180, 184, 189, 200, 204–205,
208–209, 217, 251, 255, 273

Liddell Hart, Basil Henry – 11, 13, 17, 21,
32, 47, 53, 71, 90, 229

Lind, William – 224–225, 230–231

Lloyd, Henry – 52

Luttwak, Edward N. – 188, 193, 196–199,
205–206, 213–215

M

Magistr Syřan – 63

Mahan, Alfred Thayer – 23, 69–70

Machiavelli, Niccolo – 18, 30, 45, 56, 64,
77, 90, 92–93

Manévr – 14–15, 26, 33, 41–42, 51, 62, 66,
78–79, 81–83, 101–102, 106, 124–125,
173, 194–196, 200–201, 208, 218, 220,
224–225, 227–228, 241

Marcelinus, Amianus – 62

McNamara, Robert Strange – 74, 100, 104

Média – 189, 209, 246–249, 251, 258, 260

Metoda – 61, 291

her – 306

řízení podle cílů – 12, 300

scénářů – 301

Mistr Sun viz také Sunzi – 18, 21, 60–62,
90, 92

Moc

námořní – 69, 204, 206, 207

pozemní – 204, 207–209

vesmírná – 189, 204, 209–210

vzdušná – 204–207

Moltke, Helmut von – 30, 69, 80

Montecuccoli, Raimondo – 52, 56, 64, 93

Morální síla – 47–48, 53, 58

Morgenthau, Hanz – 34, 44

N

NATO viz také Organizace

Severoatlantické smlouvy – 5–6, 26,
29, 35, 44, 71, 73, 88, 93, 98–104,
106–110, 112, 121–124, 132–133,
147, 149, 150, 152, 155, 157–171, 175,

177–182, 185–186, 197–198, 228, 234,
259, 264, 266, 271–272, 286, 288, 291,
295, 298, 302–303, 310, 312, 318–319,
321–325, 328, 341–342

NCW viz také Network-Centric Warfare
– 202–203, 209, 218

Netwar – 217, 226–229, 231, 259

Network-Centric Warfare viz také NCW
– 200–203, 213

O

Obrana – 25, 28, 36, 44, 46, 48, 60, 96, 98,
108, 121, 126–129, 131, 139, 161, 165,
167, 171, 174, 176, 182, 216, 222–223,
225, 230, 264–265, 290, 330, 342

Obranné plánování – 271

**OBSE viz také Organizace pro bezpečnost
a spolupráci v Evropě** – 286

Odstrašování – 47, 49

jaderné – 20, 28, 49, 51, 71–73, 119, 135
strategické – 10, 28, 57–58

Onesándros – 60, 62, 65, 93

Operace

námořní – 25, 64, 88, 166

pozemní – 28, 86, 205

strategická – 11, 15, 27, 127

vzdušná – 28

zvláštní – 141

Operační umění – 12–18, 43, 55, 82, 133,
190, 339, 340–341

**Organizace pro bezpečnost a spolupráci
v Evropě viz také OBSE** – 150

**Organizace Severoatlantické smlouvy
viz také NATO** – 35, 121, 123, 318

**Organizace spojených národů viz také
OSN** – 73, 149, 243, 326–330, 342

Organizační struktura – 33, 128, 138,
171–172, 174–176, 183, 187, 269–270,
272–273, 275, 277, 279, 282–283, 288,
311–312

**OSN viz také Organizace spojených
národů** – 73, 149, 150–152, 157, 159,
164, 173, 176, 197, 272, 286, 302

P

PEST/PESTE/PESTEL – 292, 294–295

Plánování

dlouhodobé – 138, 285, 287, 289, 292,
299, 301

obranné – 160, 177–178, 184, 271–272,
285, 290, 295, 311

operační – 52, 273, 290, 298, 341

Poirier, Lucien – 11, 17, 93

Politika – 9, 10–12, 18, 20, 30–32, 34,
36–38, 45, 49, 52, 55, 60, 63–64, 67,
73–76, 89, 91–92, 94, 96–97, 105,
107–109, 111, 120, 122, 127–129, 132,
135, 138–139, 144, 146–153, 155–158,
163–165, 167, 169, 171, 184–190, 194,
196–197, 199, 209–210, 212, 214,
238, 243, 250, 256, 258, 263, 266–269,
271–273, 282, 285, 287, 290, 292, 295,
297, 301–303, 316–317, 326, 342

Polýainos – 62–63

Polybios – 92

Principy

strategického myšlení – 39, 40–46
války – 24, 40, 41, 47, 52–55, 57–58,
192, 203

vojenského umění – 40, 43, 47, 57

Program – 3, 70, 74, 106, 113–114,
118–119, 121, 128, 140–141, 154, 176,
180, 186, 211, 227, 255, 266, 270, 276,
282–283, 286–287, 289–300, 304,
307–309, 312, 316, 324, 341–342

Projekt – 50–51, 74, 83, 181, 184, 186,
267–268, 275–276, 283, 287, 298,
307–308, 342

Proliferace – 123, 143

Propaganda – 23, 107, 112, 196, 201, 222,
236–238, 240, 246, 252–253, 255–256,
258–259

Překvapení – 14, 21, 23, 27, 41–42, 47,
53–54, 57–58, 68, 72, 96, 108, 192, 194,
217

R

Reagan, Ronald – 35, 113, 118, 120, 138,
282, 324, 325

Referenční objekt – 37

Revoluce ve vojenvství – 80, 142, 216–217,
230, 246

Riziko – 27, 49, 51, 70, 73, 101, 115–116,
120, 132, 136, 143, 147, 151, 178, 179,
194, 195, 197, 199, 204, 221, 223, 228,
263, 265, 275, 277, 281, 283, 287, 288,
290–291, 299, 301, 311–313

Ronfeldt, David – 217, 226, 228, 229, 231,
246, 257–260

Rozpočtování – 175, 273, 287

Ř

Řízení

finanční – 287, 289, 298

strategické – 7, 261–266, 268–270, 276,
281–282, 285, 289, 312

S

Saxe, Maurice de – 56, 65

Schlieffen, Alfred von – 30, 70, 82

Síly

námořní – 13, 18, 25, 28, 69, 70, 88,
153, 189, 204, 272–273

pozemní – 13, 18, 25–26, 28, 73, 87–89,
95–96, 106, 130, 139, 141, 174,
178–180, 184, 189, 204, 207–209,
233, 272–273, 288

speciální – 162, 233

vzdušné – 24–28, 95, 178–180, 184, 288,
340

Sociologický výzkum – 301

Sokolovskij, Vasilij Danilovič – 72, 90, 92,
122

Soustředění úsilí – 24, 47, 57

Strategická obranná iniciativa – 71, 113,
118–120, 324

Strategické myšlení – 7, 9, 31, 39, 40–46,
60, 62–65, 69, 71, 74, 90–93, 112,

122–125, 127, 132–133, 171, 187–189,
190, 214–215, 236, 262, 276

Strategie

akční – 22
alternativní – 19
bezpečnostní – 141–142, 144–146,
164–169, 177, 181, 186, 272, 288, 314
globální – 10–13, 18, 21, 30, 168
jaderná – 7, 10, 20, 22–23, 54–55, 57,
110–114, 118–120, 122, 123, 216,
222, 230
námořní – 19, 23, 25–26, 69, 77, 146
nepřímá – 10, 19, 20–23, 29, 31, 48, 54,
222–223, 226, 229
operační – 12–13, 18, 51, 189
přímá – 21, 29, 216, 224, 231
rozvoje – 273
subverzivní – 232, 236, 239–240
vojenská – 3, 7–10, 12–15, 18–21,
29–33, 38, 40–46, 52, 59, 60–61,
65–66, 70–73, 76, 83–86, 88, 90–93,
96, 110, 114, 121, 122, 127–133,
136–145, 158, 177–178, 189–190,
204, 206–207, 212, 250, 288, 292,
313–314, 339–342
vývojová – 13, 18–19
vzdušná – 23, 25–29

Studia

bezpečnostní – 32–38, 44–46, 165, 170,
188, 339–342
strategická – 1, 3, 7, 16–17, 31–34, 36–
38, 44–46, 110, 155, 188, 237–239,
243–245, 302, 306, 310, 339–342

Sunzi viz také Mistr Sun – 21, 55, 60–63,
74, 93

Suverenita – 25, 97, 104, 108, 149, 270,
286, 319, 320

Symetrické konflikty – 118, 216

Systém

informační – 162, 178, 184, 202, 246,
273, 294, 298
komunikační – 178, 184, 273
řízení – 86, 154, 172, 180, 281, 295, 298

Š

Šanghajská organizace pro spolupráci
– 303

T

Taktika – 10–16, 18, 22, 47, 55, 68–70, 82,
91, 108, 111–114, 189–190, 192–195,
199, 200, 209, 211–212, 216, 218,
222–225, 228, 232, 237–238, 250–251,
253, 340–341

Taylor, Maxwell Davenport – 73–74

Technologie – 33, 47, 55–57, 110, 119,
143, 159, 160, 164, 208, 210, 216–217,
219, 221, 224–225, 228, 230–231, 255,
269, 283, 287, 291–292, 298, 302, 305,
311

Tofflerovi, Alvin a Heidi – 75, 78, 90, 92,
217–218, 230–231, 248–249, 251–253,
255–256, 259–260

Tuchačevskij, Michail Nikolajevič – 32

U

Útok – 14–15, 27–28, 35, 54, 68, 71–72,
76–77, 80–87, 95–96, 98–102, 106,
109–110, 112–113, 115–117, 119–120,
125, 136, 140, 143–145, 153, 157,
158–159, 160–162, 164–166, 168, 173,
178, 188, 193, 200, 205–206, 208, 210,
217, 220, 222–223, 225, 228, 237–238,
240, 242, 321, 327, 330

V

Válčíště – 26, 47, 53, 55, 57, 94

Válka

informační – 246
konvenční – 43, 100, 105, 136, 209, 237,
246
napoleonská – 10, 15, 47, 52, 65–66, 83
omezená – 10, 20, 35, 43, 47, 52, 57,
71–72, 74, 100, 114, 116, 246, 260
partyzánská – 34, 96, 222, 232–233, 248

psychologická – 23, 205, 225, 234, 246,
255, 257, 259

studená – 20, 22, 31, 33–36, 45–46,
71–74, 92–94, 96, 105–106, 111–113,
115, 118–120, 122–123, 138–140,
144–145, 157–159, 162, 171,
181, 187–188, 197, 211, 214, 230,
264–265, 282, 316, 342

světová

druhá – 16, 31, 33–35, 45, 47, 48,
52–53, 55, 72–73, 82–83, 86–89,
91, 94, 96, 98, 105, 110, 114–115,
124, 127, 130, 133, 138, 157,
216–217, 219, 221–222, 224–226,
229, 230, 232, 236, 241, 243, 316

první – 14–15, 20, 32–33, 70–71,
78, 81–88, 110, 125, 190, 217,
224–225, 229, 247

třetí – 52

totální – 20–22, 43, 52, 80–81, 100,
247–248

Věda – 11, 16, 18, 33, 37–38, 47, 53, 55–56,
58, 65–66, 69, 71–72, 78, 83, 88, 91, 93,
127, 132, 180, 189, 201, 208, 218, 269,
282, 298, 340

Vegetius Renatus Flavius – 62, 64–65

Višnugupta viz také *Kautiliya* – 63

Vítanovský, Václav – 32, 46, 129, 133

Vize – 25, 39, 144–145, 148, 154, 156, 158,
160–161, 164–169, 185–186, 269, 275,
285–288, 290, 307, 312

Vojenský okruh – 171–172

Vojsko – 10, 13, 15–16, 18, 27–29, 40–42,
46–47, 54, 58, 60, 62, 63, 72, 75–77,
79, 81–83, 89–92, 96, 98–99, 101, 103,
105–106, 108, 110–113, 121–125,
127–130, 132–133, 138, 140, 147,
151–152, 154–155, 158, 161, 171–177,
179–180, 185, 221, 224, 228–229,
231–232, 239, 243, 267, 270, 273, 316,
318, 324–325, 339–341

Volnost jednání – 11, 13, 18, 21–24, 51,
53, 57, 62, 70, 121, 227

W

Warden III, John A. – 23, 204–206, 213,
215

X

Xenofón – 60, 62, 93

Z

Zbraně – 20, 22, 55, 73, 77, 78, 80, 86–88,
95–96, 99–100, 102, 104, 106, 109–112,
114, 119–121, 123, 132, 143, 150–154,
159, 164, 193–195, 208, 210, 224, 229,
233, 235, 237, 238, 246, 251, 282, 316,
319, 322

PŘEDSTAVENÍ AUTORŮ

Martin BASTL, Mgr., Ph.D. (*1973)

Absolvoval Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. V současnosti je zaměstnán jako odborný asistent oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Jako externí konzultant pracuje pro soukromý sektor. V minulosti se zabýval výzkumem levicového radikalismu. Na toto téma publikoval v odborných časopisech a vydal monografii *Radikální levice v České republice*. V posledních letech se věnuje výzkumu informační války a kybernetických hrozeb.

Vlastimil GALATÍK, plk. gšt. (v z.), Ing., CSc. (*1956)

V roce 1980 ukončil Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově. V letech 1980–1986 vykonával velitelské a štábní funkce u tankového útvaru. V letech 1986–1989 absolvoval postgraduální studium na Vojenské akademii v Brně, 1989–1992 interní vědeckou aspiranturu a v roce 1993 získal vědeckou hodnost kandidát vojenských věd. V letech 1993–1998 byl náčelníkem skupiny strategie, operačního umění a dějin vojenského umění katedry řízení obrany státu Vojenské akademie. V roce 1996 absolvoval vyšší akademický kurz generálního štábu na Vojenské akademii v Brně a v roce 1999 Vševojskovou školu obrany (Collège interarmées de défense – CID) v Paříži. Od roku 1999 byl zástupcem ředitele a od roku 2005 vědeckým pracovníkem Ústavu strategických studií (ÚSS) Vojenské akademie, později (od roku 2004) Univerzity obrany v Brně. Od 1. 9. 2008 působí v Ústavu strategických a obranných studií Univerzity obrany. Zabývá se teorií vojenského umění, vojenskou strategií, operačním uměním a schopnostmi sil.

Antonín KRÁSNÝ, plk. (v. v.), Ing., CSc. (*1950)

V roce 1976 absolvoval Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově. V letech 1976–1981 vykonával praxi u vojsk ve velitelských funkcích na taktickém stupni. V roce 1984 ukončil postgraduální studium na Vojenské akademii v Brně a v roce 1987 získal vědeckou hodnost kandidát vojenských věd. V letech 1984–1996 byl pedagogickým pracovníkem Vojenské akademie v Brně – obor všeobecná taktika. V letech 1996–2001 vykonával štábní a řídicí funkce na operačním a strategickém stupni velení. Od roku 2001 pracoval jako vědecký pracovník v Ústavu strategických studií Vojenské akademie, od roku 2004 Univerzity obrany v Brně. Zabývá se problematikou vojenství, především otázkami bezpečnosti, strategie a operačního umění.

Milan KUBEŠA, plk. gšt. (v. v.), doc., Ing., CSc. (*1949)

Vystudoval Vysokou vojenskou školu ve Vyškově, později absolvoval dvouleté postgraduální studium na Vojenské akademii v Brně a třísemestrální operační velitelský kurz generálního štábu na Vojenské akademii v Brně. Jako voják z povolání prošel u vojsk funkcemi od velitele roty až po zástupce náčelníka operačního oddělení 1. armády. Později pracoval jako vědecký pracovník Institutu výzkumu operačního umění a po jeho zrušení přešel na katedru řízení obrany státu Vojenské akademie v Brně. Působil v Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany v Brně a nyní pracuje v Ústavu strategických a obranných studií Univerzity obrany. V červnu 1994 získal vědeckou hodnost kandidát vojenských věd a v říjnu 2002 úspěšně habilitoval. Zabývá se problematikou vojenské strategie a operačního umění.

Miroslav MAREŠ, doc., JUDr., PhDr., Ph.D. (*1974)

Vedoucí oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Je držitelem *The Bureau of Educational and Cultural Affairs United States Department of State Certificate: Study of the United States Institute on National Security at the University of California on Global Conflict and Cooperation*. V letech 2001–2008 byl soudním znalcem v oboru kriminalistika zapsaným u Krajského soudu v Brně. Zaměřuje se na výzkum terorismu a politického extremismu (především v politických systémech ČR a EU). Je autorem knih *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR* (2003) a *Terorismus v ČR* (2005) i autorem nebo spoluautorem řady článků v odborných časopisech, příspěvků ve sbornících a kapitol v monografiích.

Janusz MIKA, pplk. (v z.), Mgr., Ph.D. (*1970)

Absolvoval Vysokou vojenskou pedagogickou školu v Bratislavě – obor andragogika (1992). V letech 1992–1997 sloužil u útvarů protivzdušné obrany. V letech 1997–1999 studoval na Akademii národní obrany ve Varšavě – obor velitelsko-štábní; poté vykonával funkci náčelníka osobní skupiny pluku (1999). V letech 1999–2002 absolvoval doktorské studium na Akademii národní obrany ve Varšavě – obor dějiny vojenského umění. Od roku 2002 do roku 2003 sloužil u útvaru vzdušných sil AČR. Od roku 2003 působil v Ústavu strategických studií Vojenské akademie, později Univerzity obrany v Brně – a to jako odborný asistent skupiny studií vědy, obranného výzkumu a technologií a od roku 2006 jako odborný asistent skupiny studií vojenství a vojenského umění. Je členem European Association for Security. Zabývá se charakteristikami a tendencemi vývoje vojenství, vojenské strategie, operačního umění a taktiky. Řeší problematiku historického vývoje strategických studií, historie vojenské vědy v Československu a České republice.

Ivo PIKNER, pplk., Ing., Ph.D. (*1963)

V roce 1986 dokončil studium na Vojenské akademii Antonína Zápotockého v Brně. V letech 1986–1994 vykonával funkci náčelníka automobilní služby útvaru. Od roku 1995 do roku 2003 působil na katedře vojenského zpravodajství a elektronického boje Vojenské akademie v Brně; v té době rovněž absolvoval praporní velitelský kurz vojenského zpravodajství a elektronického boje (1996), brigádní štábní kurz vojenského zpravodajství a elektronického boje (2003) a tříměsíční stáž na Royal Military College of Science v Anglii (2001). V roce 2006 se zúčastnil vojenské mise ALTHEA – jako náčelník sekce operačního plánování CJ5 na velitelství EUFOR na území Bosny a Hercegoviny; poté se stal zástupcem České republiky v pracovním týmu NATO RTA/SAS pro zpracování dlouhodobé vědecké studie *Joint Operations 2030*. Od prosince 2007 byl zástupcem ředitele Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně. Od roku 2008 je vedoucím Oddělení studií výstavby a rozvoje ozbrojených sil Ústavu strategických a obranných studií Univerzity obrany. Zabývá se charakteristikami a tendencemi vývoje vojenství, vojenské strategie, operačního umění a taktiky. Specializuje se na vojenské zpravodajství, průzkum a použití zbraňových systémů v operacích.

Josef PROCHÁZKA, pplk. gšt. (v z.), Ing., Ph.D. (*1966)

Vystudoval Vojenskou akademii v Brně – obor automobilní a tanková speciální výstroj (1990). Po ukončení studia prošel základními funkcemi u vojsk i na úrovni Ministerstva obrany ČR a Generálního štábu AČR. V roce 1999 vykonával funkci styčného důstojníka v misi SFOR a v letech 2004–2005 zastával pozici vedoucího skupiny operačního plánování na velitelství EUFOR v Bosně a Hercegovině. V roce 1995 absolvoval logistickou stáž v SRN, v roce 2002 kurz řízení obranných zdrojů v USA a v letech 2005–2006 kurz generálního štábu na Univerzitě obrany v Brně. V roce 2006 ukončil doktorský studijní program *Teorie obrany státu – vojenská logistika* obhajobou dizertační práce *Strategické přístupy k vyzbrojování a jejich systémové využití*. Do června 2007 byl pověřen vedením Ústavu strategických studií Univerzity obrany v Brně a v současné době pracuje na Ministerstvu obrany ČR. Zabývá se strategickými studii pro potřeby obrany státu v oblasti řízení lidských, finančních a materiálních zdrojů. Publikační činnost zaměřuje na procesy profesionalizace, akvizici, financování vojenských výdajů a logistiku.

Dana PRUDÍKOVÁ, Mgr. et Mgr. (*1978)

Vystudovala Masarykovu univerzitu v Brně – na Fakultě sociálních studií v bakalářském stupni obor mediální studia a žurnalistika a v magisterském stupni obor politologie a na Právnické fakultě obor právo. V současné době je interní postgraduální studentkou na katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Odborně se zaměřuje na oblast bezpečnostních studií a terorismu, informační válku, teorii legislativy (problematiku evropské legislativy), okrajově se zabývá i francouzským politickým systémem.

Richard STOJAR, Mgr., Ph.D. (*1970)

Absolvent Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 2002 působil jako vědecký pracovník Vojenské akademie v Brně. V současnosti pracuje v Ústavu strategických a obranných studií Univerzity obrany v Brně. Odborně se zabývá zejména problematikou vojenské strategie a bezpečnostním prostředím a bezpečnostní politikou ve státech střední a jihovýchodní Evropy.

Jaroslav ŠVESTKA, Mgr. et Mgr. (*1982)

V roce 2006 absolvoval na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně magisterský studijní program *Politologie* a v roce 2008 magisterský studijní program *Mezinárodní teritoriální studia*. Odborně se zaměřuje na otázky vojenské strategie, strategické stability, strategických zbraní a protiraketové obrany.

Miroslav TŮMA, plk. (v. v.), JUDr. (*1937)

Je absolventem vojenského spojovacího učiliště v Novom Meste nad Váhom a Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. V rámci Generálního štábu a Federálního ministerstva národní obrany vykonával různé velitelské a štábní funkce a zúčastnil se rovněž dvou misí OSN – v Angole a Iráku. Po odchodu do zálohy v roce 1992 se stal zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR na odboru bezpečnostní politiky. V letech 1994–1995, v době nestálého členství České republiky v Radě bezpečnosti OSN, působil ve stálé misi při Organizaci spojených národů v New Yorku. Poté až do odchodu do důchodu v roce 2001 pracoval na Ministerstvu zahraničních věcí ČR na odboru OSN, kde se věnoval zejména kontrolně-zbrojní a odzbrojovací problematice. V současné době spolupracuje s Ústavem mezinárodních vztahů (ÚMV) v Praze a Ústavem strategických a obranných studií Univerzity obrany v Brně. Je autorem publikace *Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika* (vydal ÚMV ve spolupráci s Ústavem strategických studií VA v Brně, 2002) a spoluautorem publikací *Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu* (vydala Univerzita obrany v Brně – Ústav strategických studií, 2004) a *Protiraketová obrana: Americký projekt a jeho mezinárodní souvislosti* (vydal ÚMV, 2004). V roce 2006 mu prestižní nevládní organizace Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) vydala publikaci *Relics of Cold War, Defence Transformation in the Czech Republic* (SIPRI Policy Paper No. 14). Dále je také spoluautorem skript *Překonávání důsledků studené války v některých oblastech obranné politiky Československé a České republiky* (Univerzita obrany, 2007).

Jan VLKOVSKÝ, Mgr. (*1975)

Absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci, obor politologie – evropská studia (2000), dále stipendijní studium na Miami University v USA (1997) a Diplomatickou akademii Ministerstva zahraničních věcí ČR (2001). V roce 2001 působil jako diplomat na zastupitelském úřadě České republiky v Bělehradě a posléze také na odborech bezpečnostní politiky a jihovýchodní Evropy Ministerstva zahraničních věcí ČR. V letech 2003–2006 pracoval jako třetí tajemník ve stálé delegaci České republiky při NATO a zabýval se primárně bezpečnostní agendou Balkánu. V letech 2007–2008 působil na Správě doktrín Ředitelství výcviku a doktrín ve Vyškově. V současné době je zaměstnán v obchodní firmě Pramacom-HT.

Karel ZETOCHA, kpt., Mgr. et Mgr. (*1977)

Absolvoval Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně – obor politologie a obor mezinárodní vztahy a evropská studia. V současnosti je doktorandem téže fakulty a přednáší na Masarykově univerzitě v rámci oboru bezpečnostní a strategická studia. Odborně se zaměřuje na problematiku vojenské bezpečnosti.

Pavel ZONA, pplk. (v z.), Ing. (*1957)

Absolvoval Vojenskou vysokou školu ve Vyškově, obor vojenská chemie (1980–1984). Po ukončení studia prošel různými velitelskými a štábními funkcemi na stupni prapor, pluk a brigáda. V roce 1996 absolvoval akademický kurz řízení obrany státu – specializace vojenské zpravodajství. V letech 2001–2003 velel nově vzniklému středisku CIMIC/PSYOPS (Civil-Military Cooperation/Psychological Operation – civilně-vojenská spolupráce/psychologické operace). Touto problematikou se zabývá i po odchodu do zálohy (2003). Od roku 2004 pracuje jako akademický pracovník na Univerzitě obrany v Brně, v Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany a od roku 2008 v Ústavu strategických a obranných studií Univerzity obrany. V rámci své pedagogické činnosti se věnuje historii vojenského umění, konfliktů a oblasti civilně-vojenské spolupráce.

VOJENSKÁ STRATEGIE

Vydalo Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum

Adresa: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

<http://www.army.cz>

Odpovědná redaktorka: Mgr. Jiřina Švarcová

Výtvarné řešení a zlom: Ing. Libora Schulzová

Dáno do tisku: prosinec 2008

Tisk: Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad

1. vydání

ISBN 978-80-7278-475-2

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele je zakázáno
NEPRODEJNÉ

Válka nepatří do oblasti umění a věd, nýbrž do oblasti společenského života. Je to konflikt velkých zájmů, který se řeší krvavě, a jen tím se liší od ostatních konfliktů. Válku by bylo možné lépe než s kterýmkoliv uměním srovnat s obchodem, který je také konfliktem lidských zájmů a činností; mnohem bližší je jí politika, na kterou je možno zase pohlížet jako na jakýsi obchod ve větším měřítku. Mimo to je politika lůnem, v němž se vyvíjí válka; v politice jsou již vskutku naznačeny hlavní rysy války tak jako v zárodcích vlastnosti již živých stvoření.

CARL VON CLAUSEWITZ

Omylů se nedopouští pouze ten, kdo pracuje podle rozkazů a neprojevuje ve své činnosti žádnou iniciativu. Ale o chyby nejde, jde o to, jak rychle budou zpozorovány a odstraněny.

GEORGIJ KONSTANTINVIČ ŽUKOV

Domnívám se, že podstatou strategie je abstraktní hra, která – jak řekl Foch – vyplývá ze vzájemné protikladnosti dvou vůlí. Je to umění, jež nezávisle na jakékoliv technice dává možnost zvládnout problémy, které s sebou nese každé střetnutí, každý souboj, a právě tím umožňuje co nejúčinněji používat příslušné metody a techniky. Je to tedy umění ovládat dialektiku sil, nebo přesněji řečeno umění ovládat dialektické působení vůlí, které k řešení svého konfliktu používají síly.

ANDRÉ BEAUFRE